

VAKKI
Publications

COMMUNICATING WITH PURPOSE

Editor-in-Chief

Ella Lillqvist

Associate editors

Maria Eronen-Valli

Ville Manninen

Niina Nissilä

Eveliina Salmela

Vakki Publications 15
Vaasa 2023

VAKKI Publications (ISSN 2242-685X) on sarja, jota julkaisee Viestinnän tutkijayhdistys VAKKI ry. Numeroon 15, Communicating with Purpose, on koottu seitsemäntoista double blind -periaatteella vertaisarvioitua suomen-, ruotsin-, saksan- ja englanninkielistä artikkelia, joiden aiheet liittyvät 9.–10.2.2023 pidetyn XLIII kansainvälisen VAKKI-symposiumin teemaan. Julkaisu on saatavilla sähköisessä open access -muodossa osoitteessa <https://vakki.net/>.

VAKKI Publications (ISSN 2242-685X) is a series published by the VAKKI Communication Research Association. Issue no. 15, Communicating with Purpose, contains seventeen articles in Finnish, Swedish, German, and English, with topics relating to the theme of the XLIII International VAKKI Symposium, held on 9–10 February 2023. The articles have been refereed by double blind procedure. The publication is available in electronic open access form at <https://vakki.net/>.

VAKKI Publications (ISSN 2242-685X) är en serie som utges av VAKKI Föreningen för kommunikationsforskning rf. Nummer 15, Communicating with Purpose, omfattar sju double blind -refereegranskade artiklar på finska, svenska, tyska och engelska som behandlar ämnen relaterade till temat för XLIII internationella VAKKI-symposiet arrangerat 9–10.2.2021. Publikationen finns i elektroniskt open access -format på adressen <https://vakki.net/>.

VAKKI Publications (ISSN 2242-685X) ist eine Serie, die vom VAKKI-Verein für Kommunikationsforschung herausgegeben wird. Nummer 15, Communicating with Purpose, besteht aus siebzehn finnisch-, schwedisch-, deutsch- und englischsprachigen Beiträgen, die einem anonymisierten Begutachtungsverfahren (double blind peer review) unterzogen wurden. Die Artikel behandeln Themen, die sich an den Schwerpunkt des XLIII internationalen, vom 9. bis 10.2.2023 gehaltenen VAKKI-Symposiums anschließen. Die Publikation ist als elektronische open access - Publikation unter <https://vakki.net/> zu finden.

VAKKI Publications

N:o 15

COMMUNICATING WITH PURPOSE

Eds. Ella Lillqvist, Maria Eronen-Valli, Ville Manninen, Niina Nissilä &
Eveliina Salmela

VAKKI

Vaasa 2023

Vaasa 2023

ISBN 978-952-69732-2-7

ISSN-L 2242-6841
ISSN 2242-685X (PDF)

© VAKKI and the authors 2023

Vaasan yliopisto
PL 700
FIN-65101 VAASA

Vasa universitet
PB 700
FIN-65101 VASA

University of Vaasa
P.O. Box 700
FIN-65101 VAASA

Universität Vaasa
Postfach 700
FIN-65101 VAASA

Editor-in-Chief

Ella Lillqvist

Associate Editors

Maria Eronen-Valli

Ville Manninen

Niina Nissilä

Eveliina Salmela

Referees

Mari Bergroth

Department of Education, University of Helsinki

Gunilla Jansson

Department of Swedish Language and Multilingualism, Stockholm University

Jarmo Jantunen

Department of Language and Communication Studies, University of Jyväskylä

Teija Kangasvieri

Centre for Applied Language Studies, University of Jyväskylä

Ilona Kousa

Research Units of the Faculty of Social Sciences, University of Helsinki

Camilla Kronqvist

Faculty of Arts, Psychology and Theology, Åbo Akademi University

Senja Laakso

Department of Administrative Studies, Tampere University

Arto Lanamäki

Interact Research Unit, University of Oulu

Lotta Lehti

Faculty of Humanities, University of Turku

Harry Lönnroth

Department of Language and Communication Studies, University of Jyväskylä

Johan Myking
(Prof. emer.) University of Bergen

Päivi Rainò
School of Interpreting and Linguistic Access, Humak University of Applied Sciences

Tiina Räisä
Institution of Culture and Media, Arcada University of Applied Sciences

Ville Virsu
Department of Finnish Language and Business Communication, University of Turku

Jenni Virtaluoto
Department of Language and Communication Studies, University of Jyväskylä

Mikko Virtanen
Department of Finnish, Finno-Ugrian and Scandinavian Studies, University of Helsinki

Silja Weber
Department of Language Studies, Tampere University

Editorial Assistant

Sara Nyssölä

Contents

Introduction: Communicating with Purpose / Merkityksellinen viestintä / Meningsfull kommunikation / Sinnvolle Kommunikation	8
Maria Andersson-Koski & Lieselott Nordman Translation as Language Making in Sign Language Revitalisation	10
Vincent Björkquist Med nyhetsmediekritik som utgångspunkt för kommunikation: diskutanterers kommentarer till ett Facebook-inlägg från SVT Nyheter om elhushållning	28
Maria Eronen-Valli Yritysten joukkorahoituskutsut genrehybrideinä koronapandemian ja Ukrainan sodan aikana	49
Sanna Heittola & Siv Björklund Mot en hållbar utveckling för meningsfull användning av flera språk nationellt? Ungas uppfattningar om en- och flerspråkighet vid kommunikation i Finland och Sverige	69
Sanna Heittola, Siv Björklund & Sofie Henricson Språkanvändning och språkval i undervisningen av svenska som det andra inhemska språket: läraruppfattningar om språklig praxis i tre olika lärokurser	86
Joni Hyypä & Laura Havinen Suunnitteluohjeen kehittäminen kognitiivisen ergonomian huomioimiseen käytettävyyden parantamisessa	107
Mira Kainulainen Kognitiivinen saavutettavuus valvotun tapaamisen sääntöasiakirjoissa	128
Johanna Kalja-Voima, Vesa Jarva & Jenny Tarvainen Vertaileva korpusavusteinen diskurssintutkimus tiedekeskustelun teemojen muutoksesta Suomi24-keskustelupalstalla	147
Marja Kivilehto Med eller utan språk. Vårdares uppfattningar om kommunikation med äldre	173
Merja Koskela, Liisa Kääntä, Henna Syrjälä & Eveliina Salmela Ilmastoviisaan asumisen teemat ja kontekstit – Kun systeemimaailma kohtaa elämiskaailman julkisessa keskustelussa	189

Hans Landqvist	
Kunskapsorganisering, sökmöjligheter och läsvägar: en fallstudie av handböcker för hundägare	207
Hans Landqvist, Niina Nissilä, Nina Pilke & Sannina Sjöberg	
Samarbetet mellan TNC och RTT 1938–1998: Terminologiarbete som resurs för meningsfull kommunikation	232
Tommi Lehtonen	
Globalisation and Cultural Diversity in the Finnish School Curriculum: Ethical and Critical Perspectives	251
Maarit Leskelä	
Wie zeigt sich Agency in technologievermittelten deutsch-finnischen Geschäftsverhandlungen? Bildungsexport im Nexus der Praxis	271
Ella Lillqvist & Merja Porttikivi	
“Jos et aloita, mikään ei muutu”: Tulevaisuuksien rakentuminen median sijoitusdiskursseissa	292
Merja Porttikivi & Maarit Laihonen	
It’s Time to See the Forest for the Trees – Rhetorical Argumentation about Forest Use on Twitter	317
Tessa Virta	
Merkityksellisyyden perusteluja yritysten verkkosivuilla	335

Introduction: Communicating with Purpose / Merkityksellinen viestintä / Meningsfull kommunikation / Sinnvolle Kommunikation

As our readers are certainly aware, exact translation is often a difficult, if not an impossible task. Thus, the theme of this issue of *VAKKI Publications* is slightly different in different language versions. In Finnish the theme “Merkityksellinen viestintä” refers, on the one hand, to communication that has meaning, and on the other hand, to communication that is significant. In English, the theme is phrased as “Communicating with Purpose”, which points to the idea of intentionality, the communicator having an objective in mind. When something is *purposeful*, it has a useful purpose or shows determination. However, the idea of importance is also implicitly present; people are particularly determined when it comes to things that they consider significant. Thus, this issue of *VAKKI Publications* covers language and communication *about* socially and societally important topics, as well as language and communication *as* socially and societally important topics. It also looks at how values, ethics, responsibility (professional and moral), justice, human-centeredness, equality (e.g. equal accessibility of services and interactions, equal access to information) and well-being play out in and through communication. These types of meaning and purpose can be experienced or expressed by participants or identified by researchers.

Communicating with Purpose contains 17 peer-reviewed articles in four languages: Finnish, Swedish, English and German. In accordance with the general focus and interdisciplinary aim of *VAKKI Publications*, these contributions shed light on language and communication in workplaces, organisations, professions, and the economy more widely. The themes of meaning and purpose are thus approached in a wide variety of contexts. Broadly speaking, the contributions take four different perspectives.

One group of articles examines genres or **texts that shape everyday life** in various ways. Kainulainen analyses rule documents related to the supervised visitation of children, specifically looking at the cognitive accessibility of these texts; the author points out that the accessibility of communication plays a significant role in achieving equality and inclusion. Lehtonen, in turn, examines the Finnish national curriculum for comprehensive schools, another highly influential official text, specifically to explore how globalisation and cultural diversity are addressed in it. Hyypä and Havinen look at a very different “text” that influences everyday life as they analyse the cognitive ergonomics of an IT tool. Finally, Landqvist takes a trip to the past, examining handbooks from the 1800’s that imparted information to help dog owners in their everyday life.

Another group of articles looks at **language work and ideology**: they examine purposeful efforts related to language that also have meaningful impacts on the life of language users. The work of Heittola and Björklund suggests that national language policy has an effect on language ideologies among Finnish-, Swedish- and Sami-speaking youth in Finland and Sweden. Andersson-Koski and Nordman focus on the significant impact of the

work of sign language translators, while Heittola, Björklund and Henricson draw attention to that of language teachers. Landqvist, Nissilä, Pilke and Sjöberg analyse in detail how languages can be purposefully affected by the collaboration of national terminology organisations.

The third group of articles addresses **meaning and purpose in organisational contexts**. These include interactional contexts: Kivilehto examines communication with older people in care work and Leskelä analyses educational export negotiations. Another two articles focus on how organisations present their work rhetorically. Virta researches how purpose is addressed on corporate websites, while Eronen-Valli analyses crowdfunding campaign calls by organisations seeking funding during two world-wide crises, the war in Ukraine and Covid-19 pandemic.

Finally, the fourth group of articles examines **public debate on impactful topics** in journalistic texts and online discussions. Some of the topics relate to environmental sustainability: Koskela, Kääntä, Salmela and Syrjälä look at how climate-wise housing is discussed, while Porttikivi and Laihonen analyse debate related to forest use on Twitter. Other societal hot topics addressed in this issue include the views of the public on science and research (Kalja-Voima, Jarva and Tarvainen), discourses related to investing (Lillqvist and Porttikivi), as well as criticism of news media (Björkquist).

We would like to sincerely thank all the authors and peer-reviewers for their hard work, as well as all our readers for their interest and their help in distributing the articles far and wide. We wish you enjoyable moments reading *Communicating with Purpose*!

In Vaasa, on 15 December 2023

The Editors: Ella Lillqvist, Maria Eronen-Valli, Ville Manninen, Niina Nissilä and Eveliina Salmela

Communicating with Purpose

To cite this article: Andersson-Koski, M. & Nordman, L. (2023). Translation as Language Making in Sign Language Revitalisation. In: E. Lillqvist, M. Eronen-Valli, V. Manninen, N. Nissilä & E. Salmela (Eds.). *Communicating with Purpose*. Vaasa: VAKKI Publications 15. 10–27.
ISBN 978-952-69732-2-7

Translation as Language Making in Sign Language Revitalisation

Maria Andersson-Koski^a & Lieselott Nordman^a

^a Department of Finnish, Finno-Ugrian and Scandinavian studies, University of Helsinki

This article highlights the translator's crucial role in the revitalisation of the severely endangered Finland-Swedish Sign Language (FinSSL). By giving voice to professional translators, filling in lexical gaps in FinSSL as part of the translation task, we discuss the concept of “Language Making” in relation to language revitalisation. The data of the study comprises interviews with two translators responsible for translating official information by authorities in Finland from Swedish into FinSSL. The translators taking part in the study identify areas where lexical gaps occur and draw on different resources for filling in gaps. When filling in lexical gaps, the translators use both written Swedish and Finnish Sign Language as well as Swedish Sign Language and Finnish, thus showing a flexible view of linguistic borders not commonly recognised in Translation Studies (cf. Kuusi et al. 2022). Besides resources such as using dictionaries and contacting peers, the community of signers are given a normative role in the choice of signs for filling in gaps. In addition to a professional responsibility for the translation, the translators show moral responsibility in relation to the audience of the translation and in mediating information to the FinSSL community. However, they do not explicitly express a responsibility for the development of the language itself.

Key words: Finland-Swedish Sign Language, language making, lexical gaps, revitalisation, translation.

1 Introduction

This article explores the role of translators in language revitalisation. More specifically, we elaborate on the concept of *Language Making* (Krämer, Vogl & Kolehmainen 2022) from the perspective of translators of the severely endangered Finland-Swedish Sign Language (FinSSL). The concept of Language Making describes processes of how linguistic units are collectively constructed and conceptualised as linguistic entities (ibid: 3). When translating into an endangered language such as FinSSL, translators are commonly forced to create solutions for filling in lexical gaps as part of their translation tasks. By doing this, they are inevitably involved in the process of Language Making (see Kuusi, Riionheimo & Kolehmainen 2022). In this paper we explore what strategies and linguistic resources FinSSL-translators use when reflecting on possible solutions for filling in lexical gaps in official translations.

Translating into endangered languages has so far received little attention in Translation Studies. Correspondingly, the role of translators has largely remained invisible in language revitalisation research (Kuusi, Kolehmainen & Riionheimo 2017). Moreover, the representation of Sign Languages (SLs) in all the mentioned fields is scarce due to the globally late recognition of SLs as “real languages” (Kusters, Green, Moriarty & Snoddon 2020). Despite this, translation plays an important role in many revitalising activities (ibid.) and translation has even been presented as a necessity for minority languages to retain their vitality and relevance as living languages (Cronin 1995: 89). In the case of FinSSL, translators represent some of the very few people who use the language in professional and public settings, and this highlights their role in the process of language development and standardisation. This crucial role of translators as agents of Language Making also raises the question of language responsibility when translating into an endangered language. Thus, this paper also pays attention to how FinSSL translators refer to responsibility in relation to their translational task as a part of language revitalisation.

2 On Finland Swedish Sign Language (FinSSL)

The Finnish Sign Language Act (359/2015) of 2015, recognises both FinSSL and Finnish Sign Language (FinSL). Due to a common history,¹ FinSL, FinSSL and Swedish Sign Language (SSL) are all closely related. The relation between the three languages has been described as a dialect continuum, comparable with the relation between the Scandinavian languages Swedish, Danish and Norwegian (Hoyer 2004). However, when SL research started in Finland in the 1980s, FinSSL was not identified as a language of its own,

¹ For a more extensive description of the history of SL in Finland, see Salmi & Laakso 2005, and for the early history of FinSSL, see Lindberg 2021.

but as a variety used by pupils who had attended the Swedish deaf school in Porvoo [Sw. Borgå], Finland (Hoyer 2005). The first language documentation and description project in FinSSL was carried out within the Finnish Association of the Deaf (FAD) between 1998 and 2002. The project resulted in the publication *Se vårt språk! Nää kielemme!* [See Our Language] (Hoyer & Kronlund-Saarikoski 2002), demonstrating characteristic features of the lexicon of FinSSL that differed from FinSL in 38 articles. In the same year, 2002, a separate club for Finland-Swedish signers called *Finlandssvenska teckenspråkiga rf* (FST) was founded, and in 2005 FST declared their language to be a language of its own (Hedrén, Hoyer, Londen, Wenman, Westerholm & Östman 2005).

The changed status of FinSSL as a language in its own right, made it possible to introduce the context of language revitalisation. In 2013, FinSSL was labelled a *severely endangered language* according to UNESCO's criteria. This had an impact on decision-makers becoming aware of the gravity of the language situation. With the coming into force of the Sign Language Act in 2015, the Finnish Government thus began providing funding for language revitalisation. As a government-funded activity, FAD started offering language counselling services in both FinSSL and FinSL in 2019. In 2021, the University of Helsinki and the University of Jyväskylä were given shared research responsibility in FinSSL for a period of four years (see Salonen, Andersson-Koski, Hoyer & Jantunen 2022).

The raised awareness of FinSSL in Finnish society has led to a growing demand for translation and interpretation, as well as language knowledge and expertise. Concurrently, linguistic research in FinSSL is scarce, and the number of L1 users is diminishing. According to a report from 2015 the number of deaf signers in Finland is less than a hundred (Andersson-Koski 2015), compared to the estimation of 150 deaf signers in 2005 (Hedrén et al. 2005). Statistics on the number of people entitled to FinSSL interpretation services in 2022 show only four people in the age group 0–19 (Kela 2022). On the other hand, the number of both hearing and deaf *new signers* (De Meulder 2018, see also *new speaker* O'Rourke, Pujolar & Ramallo 2015) is increasing thanks to revitalising measures, and as a result the total number of signers today is estimated to be 200–300. As a small minority, FinSSL users are commonly in daily contact with Swedish, FinSL and Finnish, and some additionally with SSL. This increases the influence of the surrounding dominant languages, and at the same time the growing need for services and education in FinSSL calls for linguistic standardisation.

3 Theoretical Frameworks

Language revitalisation has been defined as “giving new life and vigour to a language that has been decreasing in use” (Hinton, Huss & Roche 2018: xxvi). The goal of revitalisation is thereby to increase the relative number of speakers, but also to extend the domains where the language is being used (Grenoble & Whaley 2006: 13). In the case of

many endangered languages, extended domains are initially reached through translation, and as Kuusi et al. (2017: 138–9) point out, translation commonly also plays an essential role in several revitalising activities such “the development of written standards, vocabulary and learning materials for education”. On the other hand, within Translation Studies, translating into minority languages has also been described as a paradox. Despite its significance in maintaining language vitality, translating into a minority language also carries the risk of unintentionally increasing interference from the dominant language in the subordinated endangered language (Cronin 1995: 89). In other words, translation might both strengthen and weaken a language in a suppressed power position.

Endangered languages are typically characterised by restricted linguistic domains leading to a lack of specialised terminology. In addition, endangered languages are often poorly documented, resulting in a modest availability of linguistic tools and resources. Hence, translators of endangered languages are occasionally forced to take the role of an “ad hoc terminologist” (Kuusi et al. 2022: 141) and create neologisms as part of their translation task. For this reason, Kuusi et al. (2022: 139) call translating into an endangered language “Language Making at its best”. In addition to supporting the language “materially” by developing its vocabulary, translation also ideologically contributes to the conceptualisation of a language as a distinct linguistic unit separable from surrounding varieties or languages. Consequently, translation raises the status of a language while simultaneously indicating the existence of clear linguistic borders. In the same manner, language revitalisation emphasises the special value of a distinct linguistic entity that is worth preserving. Nevertheless, the study of Kuusi et al. (*ibid*) shows that translators of the autochthonous minority language Karelian, draw on *all* linguistic resources available to them when filling in lexical gaps as part of their translation tasks, and hence they display a flexible stance towards linguistic borders.

Translating into FinSSL means translating into an endangered language, but it also means moving from an auditory-oral (written) modality to a visual-gestural (signed) modality, resulting in audio-visual texts that are the products of translation (see Wurm 2014). For SLs, which lack established written forms, the development of video technology has in many ways revolutionised language documentation and communication. It has further enabled SL translations to be a natural part of government communication, at the same time evoking the demand for establishing terminology in several new domains (see also Vale & McKee 2022). In FinSSL there are very few resources to turn to when encountering challenging terminology. Nevertheless, translators are commonly forced to produce a demanding official translation in a short time, leaving them with great responsibility as language innovators. In comparison to the work of interpreters, solutions made by translators are more often preserved in publicly available video recordings, serving as a sort

of a signed standard, and this emphasises the role of translators in SL standardisation. It also accentuates the issue of responsibility in FinSSL translation.

According to Östman & Solin (2016: 4) responsibility has to do with “how we position ourselves in context, in relation to our sense of ourselves, of agency, and in relation to our sense of others and of authority”. When the concept of responsibility is discussed, there is often an initial distinction made between legal responsibility and moral responsibility (cf. Harmon 1995, Cane 2002, Östman & Solin 2016: 5, Östman 2023: 378). Legal responsibility follows from given rules in society that are often prescribed in legislation. Moral responsibility instead invokes moral judgements and implies the understanding of ‘right’ and ‘wrong’.

Responsibility can also be attached to a social role, a professional position and to professional ethics in the workplace. In professional settings, responsibility can be analysed regarding accountabilities that professional practitioners are alleged to have in relation to clients, audiences, funders and other stakeholders (cf. Östman & Solin 2016: 5). Another perspective on responsibility is individual responsibility vs. collective responsibility (Östman 2023: 378), also referred to as personal vs. organisational or institutional responsibility. In Nordman's (2009: 274–275) study on legal translation and translation processes for legal bills, the translators taking part in the study express both an individual responsibility and a collective institutional responsibility, linked to the multi-institutional translation process. Responsibility can be further expressed explicitly or implicitly by means of linguistic features (Östman 2023: 379).

In Translation Studies the functional skopos theory (Reiss & Vermeer 1984, Nord 1991) brought in the concept of loyalty, denoting as Chesterman (2018: 3–4) points out, a moral principle of responsibility between people (e.g., translator – client). Pym (2012) discusses the translators’ responsibility to oneself and to the translation profession as part of ethical perspectives on translation. In our study we are interested in how translators of FinSSL express and manifest their notion of responsibility in their professional role as translators in relation to their audience, clients and other stakeholders, and with regard to the language itself.

4 Data and Method

Our data consist of a semi-structured interview with two deaf SL translators translating from Swedish into FinSSL. The interview was video recorded using the communication platform Zoom and lasted one hour. The two authors, neither of whom was deaf, conducted the interviews and there was one SL Interpreter present translating from FinSSL

into Swedish, as one of the authors did not know SL. Before the interview, the two translators were informed about the scope of the study and were given a short introduction to the concept of Language Making.

Both interviewees are experienced translators with more than 10 years of professional experience translating from Swedish (in Finland) into FinSSL. They both have SSL as their first SL, whilst FinSSL is their main professional language. Being deaf gives them a double role: they are part of the deaf FinSSL community in Finland, as well as official representatives (of institutions) in their professional role as translators. Both translators translate a variety of public texts by Finnish national authorities and organisations of general interest. These include e.g., National Health Authorities (THL, HUS), the Government and the Parliament, Kela (the Social Insurance Institution) and Suomi.fi, an online service portal that provides information and access to various government services and resources for individuals, businesses, and public organisations in Finland.

These digital platforms of authorities are all of great importance for the presentation and dissemination of signed translations to the users of signed languages in Finland. Thus, the translational context and translation task can be defined as institutional, and the texts being translated as institutional texts (see e.g., Koskinen 2008, Nordman 2009). These texts require high expertise in several fields and vocabulary in several languages for special purposes (LSP) which puts high demands on the translators. Interviews with only two translators makes our study primarily a qualitative case study. One must, however, take into consideration the specific conditions of FinSSL, which has very few signers and even fewer professional language experts. The two translators taking part in our study are in fact responsible for translating almost all official texts in Finland into FinSSL.

Discussing a very small community with an even smaller group of professional translators raises ethical considerations. We follow the ethical principles of TENK, the Finnish National Board on Research Integrity. SLs as visual-gestural languages are a challenge when it comes to anonymising signers in research data (see e.g., Liebermann & Mayberry 2015: 293, Nyst 2015: 223, Siltaloppi 2023: 92–93). The translator can never in practice be totally anonymous in an SL translation as the translator's face is always shown. In this paper, however, we do not include examples that would reveal who the translators are, even though they have given us permission to use their names.

5 Results

In presenting the results of our study, we will begin by discussing the translators' reflections on domains and subject areas where they experience lexical gaps and will then turn to the resources (5.1.) and strategies (5.2) they use for filling in lexical gaps. We end the

results section by focusing on responsibility and how different aspects of responsibility are understood and discussed by the translators.

5.1 The Domains of Lexical Gaps and the Resources used for filling them

The meaning of lexical gaps is not unambiguous when it comes to structurally different languages as Swedish and FinSSL. In Swedish, as an auditory-oral language, lexicalisation usually involves the introduction of encyclopaedic written forms of words into the dictionary. In SL research, however, lexicalisation is described by a gliding scale from non-, to partly and fully lexicalised signs (see e.g., Johnston 2011, Jantunen 2018). Commonly SL dictionaries do not cover the rich capacity of productive forms, resulting in the appearance of a large number of lexical gaps. In our study, we focus on societal concepts and Swedish content words that the FinSSL translators themselves identify as lexical gaps when translating official texts from Swedish to FinSSL.

The translators continually encounter lexical gaps, and they give several examples of areas where they occur: new phenomena in society; new technology; new official services in society; areas of specialised language not talked about on a regular basis or not covered by FinSSL; or areas not very well known to the translators and thus not part of their expertise (see Examples 1–3²).

- (1) “The most difficult are new phenomena that don’t have established signs, like new electronic devices, different concepts related to the Internet, new services...and of course, the Covid-19 pandemic.”
- (2) “Terminology connected to areas like hunting, agriculture, forestry and sports are difficult topics for me as I know nothing about them.”
- (3) “Difficult topics are those we don’t talk about in everyday life, such as economics, politics and medical services and treatments.”

From the interview data we could loosely categorise the areas of lexical gaps in terms of expressed reasons for lexical challenges when translating into FinSSL (Table 1, see also Vale & McKee 2022: 264). The categories should not be read as clear-cut separate categories. The purpose is to give a picture of how the translators express where lexical gaps occur and how they express where and when they face difficulties translating terms and vocabulary without having a given equivalent in FinSSL. We thus let the translators speak freely, and the categories follow the translator’s understanding of areas of lexical gaps. A consequence of this approach is that some of the examples given by the translators could be put in more than one category. For example, lexical gaps in subject areas like

² All interview responses cited in this paper were translated into English by the authors.

economics, politics and sports, can both follow from a translator’s subjective professional knowledge of a certain subject area, as well as from the fact that FinSSL does not (yet) have a commonly standardised or documented sign for a specific term. Due to endangerment and language attrition e.g., older generations of signers might have a joint knowledge about what FinSSL signs to use for different terms in society, but if they are not documented they might be unknown to younger generations of signers.

<p>1 New phenomenon in society</p> <p>E.g., Covid-19-related terminology and novelties (such as <i>coronavirus, quarantine, pandemic</i>), terminology related to new services (e.g., <i>Oma Kanta/Mitt Kanta</i>), electronic devices, Internet-related terminology.</p>
<p>2 Non-standardised or not documented signs for established terminology in society</p> <p>Terminology that has been part of society for a long time but does not have a standardised sign in FinSSL or is new to FinSSL. E.g., <i>Pääministeri/Statsminister (Prime Minister), lastenneuvola/barnrådgivning (child health care clinic)</i>.</p>
<p>3 New areas of expertise to the translator</p> <p>Terminology or special lexicon in relation to the translator’s professional expertise: special areas not very well known to the translator, gaps in the translator’s knowledge of the specialised domains. E.g., sports, agriculture, politics, economics, medical treatments.</p>

Table 1. Categories of lexical gaps when translating into FinSSL according to translators

In Table 1, we firstly have terminology for new phenomena of different kinds in society (neologisms) or existing terminology that is given an extended meaning. Here we e.g. find terminology in relation to Covid-19, that besides new terminology (*coronavirus, social distancing*) also covered reasonably common terms (*epidemic, vaccine*), whilst others would have previously had limited use beyond the medical or scientific community (*negative pressure room*) (cf. Vale & McKee 2022: 264). Other examples are the names of different new services in society, such as the online medical services provided by the National Health Authorities *Oma Kanta* (Swe. *Mitt Kanta*). This example is discussed further in section 5.2. Secondly, we have terminology established in the (written) national languages of Finland (Finnish and Swedish), but that does not yet have a standardised or documented sign in FinSSL or is new to FinSSL. This category covers terminology from different specialised domains and subject areas with a specialised language. Examples are *Prime Minister* and *the national child health care clinic* (see section 5.2). Thirdly, we find lexical gaps in relation to the translator’s own expertise and knowledge of specific domains and subjects. Lexical gaps in the last two categories can also relate to the translator’s knowledge of FinSSL and its history or knowledge of older, undocumented signs.

The translators use a variety of resources for filling in lexical gaps as part of the translation task. They start by mentioning the two dictionaries available in FinSSL; *Signwiki* and *Suvi*. *Signwiki* is an open collaborative dictionary where anyone can add entries of signs,

hence working more or less like Wikipedia. Nevertheless, most entries are made by persons associated with FAD. The FinSSL Signwiki database was introduced in 2013, and today contains over 3,000 pages of signs. Suvi, again, is the first online SL dictionary in Finland, originally published in FinSL, but updated in 2015 with a FinSSL section containing the 38 articles from the publication *Se vårt språk! Näe kieleemme!* (see section 2). As part of the digitalisation, homonyms from the printed publication were separated into 70 articles in Suvi. Since 2019, the FinSSL section in Suvi has been updated with new signs by SL counsellors at FAD, and today contains 229 articles, although this still only covers a small part of distinctive FinSSL signs.

Besides SL dictionaries, the translators also mention dictionaries in a broader sense, without specifying what kind of dictionaries are meant. We assume, however, that they refer to Swedish monolingual dictionaries. As Vale and McKee (2022: 266–267) point out, although unrelated in both modality and structure, SLs are influenced by the spoken languages that surround them, and calques from spoken languages are therefore relatively common, which explains the use of dictionaries for written languages.

Discussing with peers is mentioned as another important resource. The interviewees discuss both with each other, as well as with representatives of language counselling services. In addition, they specifically mention asking the community and other signers in a broad sense who are members of Facebook and WhatsApp groups. Hence, other signers and their established use of a sign seem to be given a normative value. Borrowing is also mentioned as a resource, covering both borrowing from already existing translations as well as borrowing from other SLs. Turning to existing translations to solve translation problems and lexical challenges is a common practice for translators (whenever one can be assured that the existing translation is of high quality) in the same way as parallel texts can be used as resources. In this context, however, all parallel texts are translations, and it is worth recognising that the existing official translations in the context studied here are in fact products by the same translators now “re-using” them as resources. They are thus giving their own translations, at least partly, a normative value. Borrowing between national SLs and closely related SLs is a common phenomenon (see e.g., Vale & McKee 2022: 266). In the case of FinSSL, borrowing from other SLs covers borrowing from FinSL and SSL. Borrowing is also discussed by our two translators when discussing strategies for filling in lexical gaps and this issue will be discussed further in the following section.

5.2 The Translators' Reflections on Strategies for filling in Lexical Gaps

The translators in our data bring up different approaches to dealing with lexical gaps. The strategies that they mention include the creation of *neologisms*, the use of *loan signs* from other SLs, and the use of *calques* from written languages. Although the

need for neologisms is touched upon several times, a more specific example of creating new signs for new phenomena arises only in relation to the Covid-19 pandemic. In Example 4, Translator 2 (T2) mentions that a strategy of hers during the pandemic was to add an explanation and then *suggest* a sign.

- (4) "Sometimes, if there is a new word with no sign, I add an explanation and then suggest a sign. That was something I thought of in relation to Covid 19 terminology. And sometimes I needed to change the signs along the way. That is part of the process."

The pandemic generated a need to create new terminology rapidly in all languages, worldwide. In Example 4 no specific word or sign is mentioned, but the citation shows that T2 clearly takes an active role in introducing new terminology. In another dataset of our project, when we discussed lexical gaps with FinSSL counselling representatives, they mention several signs connected to the pandemic as examples of especially challenging lexical gaps. Among these, the sign CORONA VIRUS³ (Signwiki), imitating the microscopic appearance of the virus, is mentioned as an international strategy filling in a gap that is also used by FinSSL. The sign was widely adopted into several SLs at the beginning of the pandemic (Vale & Mc Kee 2022: 267).

The use of borrowings as both *loan signs* from other SLs and *calques* from written languages are strategies for which the translators provide additional specific examples. Both translators also express a tolerant stance towards loans, especially when it comes to culturally specific terminology. T2 indicates this by saying that "It's ok to borrow a SSL sign if it relates to a Swedish phenomenon, for example the Swedish deaf community." Translator 1 (T1) articulates similar thoughts by bringing up FinSL loans for phenomena related to Finnish deaf culture. She also develops her thoughts by raising the language use of the community in Example 5.

- (5) "I think you can borrow from other Sign Languages if it's a sign that the deaf community uses. I see Finnish signs that are already a part of everyday life. Then it is impossible to change that, to force upon people a new Finland-Swedish sign just to follow that language. So I use the sign that is most frequent within the community."

³ In this article, we follow the convention of representing signs with capitalised glosses.

In Example 5 it is interesting that T1, in addition to showing a great openness to linguistic flexibility, further refers to the community as a norm. By using signs that she most frequently sees among other signers, she simultaneously takes a more passive stance towards deciding on terminology herself. In relation to the example, T1 mentions a sign used for the child health care clinic (in Swedish *barnrådgivning*), a service in Finland monitoring a child's health and development and providing parents with guidance. The sign commonly used for the child health care clinic in FinSSL is a loan from FinSL (in Finnish *neuvola*). The FinSL sign NEUVOLA (Suvi, FinSL) additionally bears the meaning of *baby, infant* or *toddler*, which is not found in FinSSL. T1 remembers discussing a possible FinSSL equivalent with the child health care clinic, finally concluding that the task was impossible as the FinSL loan sign "is already rooted among FinSSL users".

In the case of a severely endangered language such as FinSSL, the approach of using signs *most frequently seen* within the community is, however, not without its problems. Due to both late recognition and the loss of linguistic environments, FinSSL has over the last few decades been highly influenced by surrounding languages, especially by FinSL. If the translator "mirrors" the language seen within the community without due consideration, there is a risk that she unintentionally contributes to increasing the influences from FinSL by introducing Finnish signs as part of the FinSSL lexicon in official translations. However, in relation to this specific example (5), the translator shows a conscious strategy to implement a FinSL loan by arguing that using an established sign is preferable to a new coinage.

The third strategy dealing with lexical gaps is introduced by a discussion about what FinSSL sign to use when referring to the *Prime Minister*. In Example 6, T1 mentions the demanding situation that translators face when key terminology is not found in any dictionary.

- (6) "Some terminology I want to check up just in case. For example, the sign for Prime Minister. Should I use HEAD MINISTER (Finnish: pääministeri) or STATE MINISTER (Swedish: statsminister). It would be easy just to check it up, but the sign is not yet in any dictionary."

Here T1 mentions two alternative strategies. The first one is to use the FinSL loan sign PÄÄ-MINISTERI (Suvi, FinSL), a sign that can be seen as a calque from the Finnish word with the literal meaning of *head minister*. The second strategy is to use the sign STAT-MINISTER, originating in the Swedish word *statsminister*, literally meaning *state minister*. As Hoyer (2004) points out, many clear differences between FinSSL and FinSL derive from language contact between Swedish and Finnish. The Swedish influence in FinSSL can be seen in mouth patterns, fingerspelling, and semantics, but also in loan translations found in compounds and fixed phrases (ibid: 12–17). When later in the discussion T2 comments

on the example by stating that “My principle is to follow the Swedish basis, so I sign STAT-MINISTER”, this alludes to the link between FinSSL and written Swedish.

However, for someone who is not familiar with the Finnish word *pääministeri*, compounding head and minister can be seen as a logical way to visualise ‘the most important’ or ‘main’ minister (compare e.g., the Swedish word *huvudperson* meaning “head person”). As T1 stresses that her Finnish is weak, it is possible that she does not see the use of *head* as a Finnish influence, but rather as a logical metaphorical solution that she often sees in use in her surroundings, which are dominantly FinSL. Interestingly, none of the translators, despite their Swedish background, refer to the diverging SSL sign for prime minister as a possible solution. Example 6 reflects the challenging situation working with a non-standardised language, here resulting in two strategies that use different resources to fill in the same lexical gap. In the end, this might lead to various possible signs used for the same concept in official texts.

When discussing language contact it is worth keeping in mind that Swedish, despite its national status, is a minority language in Finland. Consequently, most of the Swedish source texts that T1 and T2 translate are originally translated from Finnish. In our data, the minority language perspective is part of the discussion concerning e.g., how to translate the proper name of the digital platform used for health services, *Oma Kanta* in Finnish and *Mitt Kanta* in Swedish, both names equally official. In relation to this platform, T2 defends fingerspelling the Finnish name when translating topics related health care (7).

- (7) “There are topics, such as health care, where everybody uses a Finnish word, both in FinSSL and FinSL. I can't change that, because if a deaf person wants to check it up, they need to know the correct term. For example, *Oma Kanta*.”

In Example 7, T2 motivates fingerspelling the Finnish name of the platform by pointing out that *Oma Kanta* is more familiar to “all” Finns. In addition to referring to the Finnish name as the one used “by everyone”, she also calls it the *correct one*. However, as both the Finnish name and the Swedish name have the same official status, the translator has the option of choosing which language version to use as a source language for the linguistic transfer of the proper name. By introducing the Finnish name as correct, T2 simultaneously contradicts her earlier statement on “always following a Swedish basis”.

Nonetheless, during the process of writing this article, the Swedish name of the platform has in fact been changed from “*Mina Kanta-sidor*” to “*Mitt Kanta*”. As the new name will

be implemented in stages,⁴ both versions still appear on different pages, making the Swedish term less accurate than the Finnish one, which has undergone only a minimal orthographic change as part of the update. As Swedish is a minority language that is often offered through translations, this also affects the solutions adopted by FinSSL translators. Example 7 does not reveal whether T2 is aware of the official Swedish name or not, but the example illustrates the need for translators to master terminology in vastly different domains, but also to do it in several different languages in order to be able to make conscious decisions about translational solutions that might have a significant influence on FinSSL.

To sum up, the two interviewed translators mention strategies such as creating neologisms, using loan signs and calques to fill in lexical gaps. Interestingly, the examples focus on language-external resources, while neither of them brings up language-internal strategies, such as using semantic extension, paraphrasing, restructuring and so on (cf. Vale & McKee 2022). As Examples 4–7 show, both translators draw on a wide range of linguistic resources and display a flexible stance towards linguistic borders when filling in gaps. Languages mentioned as resources are FinSSL and Swedish, as well as FinSL and Finnish.

As the source texts in Swedish that the translators face commonly also represent translations, knowledge of both Finnish and FinSL is sometimes a necessity to produce accurate translations. Despite this, T1 explicitly states that she “only uses FinSSL sources”, as she mentions that her Finnish is too weak to check up equivalents in FinSL. However, T1 primarily brings up examples where she uses FinSL loans when facing lexical gaps. Although she is proficient in SSL, T1 states that she “doesn’t dare” to consider SSL-inspired solutions because she once received negative feedback on her FinSSL translations, including “wrong signs” – meaning signs belonging to SSL. T2, on the other hand, mentions comparing signs in all three SLs, and also making searches in both Swedish and Finnish. When solving gaps, she clearly expresses the principle of following a “Swedish basis”. But having said that, she refers to the Finnish name as *the correct one* in relation to the healthcare platform, instead of the official Swedish name. In other words, we can note contradictions in both translators’ reflections. The data also exemplify that the translators partly apply different strategies to fill the same gap, potentially resulting in various concepts in official texts. This triggers the question of agency and responsibility when standardisation and Language Making through translation are concerned.

⁴ News published 28.2.2023 on Kela’s webpage <https://www.kela.fi/news-archive/5228908/the-name-of-the-my-kanta-pages-service-is-changing-and-will-now-be-called-mykanta> (cited 9.5.2023)

5.3 The Translators' Reflections on Responsibility

Responsibility is referred to in several ways by the translators in their interviews. They both express feeling a *personal responsibility* for the translation task and a *professional responsibility* as professional translators in mediating correct information to the FinSSL community (cf. Pym (2012) on the translators' responsibility to oneself and to the translation profession). When asked whether they feel a responsibility for the language itself, T1 answers that she feels a huge responsibility (“jag känner ett jättestort ansvar”), “especially with more demanding texts”. She adds that she does not like having this responsibility, implying that the responsibility is *given* to her, not taken up by her. T2 also answers that she feels a great responsibility but adds that “over time it has become easier to take that responsibility” and continues by giving examples of how she handles translation problems, e.g., by adding explanations to new terminology. T2 has been working as a translator for a longer time than T1. It is noticeable here that T2 uses the sign *take*, not *have*, thus implying a more active role. Thus, both respond to the question by linking their answers to the practical work of translation, but neither of them elaborates on a more general linguistic responsibility for the language or its development. Both T1 and T2 mention that they usually contact and discuss translation problems, such as lexical gaps, “with many people”, which implicitly implies a *collective responsibility* (as discussed in e.g., Östman 2023: 378).

None of the translators specifically refer to an institutional responsibility as in representing an institution and creating an institutional product. This is interesting as it differs from previous studies on institutional translation, where both an institutional responsibility and a personal responsibility are expressed by translators (Nordman 2009: 274–275) and the translation is often primarily seen as a product of the institution (cf. Koskinen 2008, Nordman 2009). This might be at least partly explained by the working conditions for SL translators who translate official texts. They have several authorities as clients and are directly employed by the clients (authorities) they translate for, although they work on a freelance basis. Our dataset does not, however, allow us to draw further conclusions on this question.

Responsibility for the FinSSL is implied in a moral sense, not a legal sense, and the discussions indicate a certain degree of ambiguity. The two translators do express what can be identified as a *moral responsibility* to the receivers of the translations in a collective sense (cf. Chesterman (2018: 3–4) on moral responsibility between translator and client) – the translation enabling the FinSSL deaf community to gain information and participate in society. They do not, however, refer to themselves as Language Makers, nor do they explicitly state that they have a role in the process of language standardisation. The concept of Language Making was nonetheless introduced to them at the beginning of the

interview, and Language Making is discussed in terms of how the translators fill in lexical gaps. They are also somewhat reluctant to take a personal stand on questions about how resources and strategies for filling in lexical gaps should be prioritised, which rather confirms their unwillingness to take on a more pronounced role in Language Making.

6 Discussion and Concluding Remarks

Lexical gaps when translating into a non-standardised endangered language like FinSSL clearly puts high demands on translators. In this paper we have discussed how lexical gaps are addressed by FinSSL translators, what resources and strategies they use to fill the gaps and what they think about responsibility in relation to a translation task, their professional role and to FinSSL as a severely endangered language. The study shows that translators play an essential role in Language Making when filling in lexical gaps as part of a translation task.

The two interviewed translators identified a range of strategies for filling in lexical gaps. Language-external strategies, such as loaning signs from other SL and using calques from Swedish as well as Finnish, are mentioned and accepted by the translators. Introducing new signs by creating neologisms is also mentioned where filling in lexical gaps was concerned. Drawing on several linguistic strategies shows a flexible view of linguistic borders in line with what Kuusi et al. (2022) acknowledge is the case with translators of the endangered language Karelian. In relation to borrowing signs, surprisingly, using SSL as a resource is presented as less preferable, especially by one of the translators, who says she has received negative feedback on translations that have too much interference from SSL.

Despite presenting several strategies for filling in gaps, there seems to be a lack of agreement about how resources should be prioritised by the two translators, which might affect lexical consistency in official translations. As shown in the examples given in our paper, the two translators present partly different strategies for filling in the same lexical gap, which might potentially result in inconsistent terminology in official texts. The translators, moreover, sometimes contradict themselves, which indicates a lack of normative lexical agreements. It also accentuates a need for conscious, agreed upon decisions in terms of lexical choice and strategies for filling in lexical gaps. Further, it indicates a need for more organised teamwork, which is enhanced by the contextual framework of translating into a non-standardised, severely endangered language that is exposed to language attrition. This is, for example, exemplified by the fact that earlier generations of FinSSL signers might share a consensus about what signs to use for a specific term, which younger generations are not aware of.

Both translators express several forms of responsibility, both explicitly and implicitly. Overall, the responsibilities expressed can be described as primarily moral and, to a lesser extent, legal. The feeling of responsibility, on both a personal and a professional level, encompasses the translation task and the task of mediating information to the community. In relation to lexical gaps, T1 and T2 imply a collective responsibility by emphasising that they contact “many people” to find solutions to translation problems.

The two translators in our study are responsible for more or less all official translations into FinSSL. Through this enormous translation task, they produce official texts that might be considered normative when it comes to lexical choice and act as models for future translations. Inevitably, this gives the translators an essential role in “making language” as part of revitalising FinSSL. In relation to their professional role, the translators do express a feeling of huge responsibility. But having said that, none of them identify as Language Makers, nor do they explicitly express a sense of responsibility for developing FinSSL as part of revitalisation.

Although the two translators in our study do not elaborate on linguistic responsibility, their crucial role in Language Making cannot be ignored. If translators do not acknowledge their influence on the language and their role as Language Makers, there is a risk that some of their practices and strategies, such as unacknowledged loans and calques, might ultimately weaken FinSSL as a language of its own. However, particularly an endangered language context is commonly characterised by an enormous workload carried out by a few individuals. To take on a further pronounced and conscious responsibility for the development and future of the language itself, might feel overwhelming. At the same time, this situation makes it even more important to create structures that enable stakeholders working with the language to come together, discuss language matters, and agree upon how responsibilities are assigned to different roles.

References

- Andersson-Koski, M. (2015). *Mitt eget språk – vår kultur. En kartläggning av situationen för det finlands-svenska teckenspråket och döva finlandssvenska teckenspråkiga i Finland 2014–2015*. Helsingfors: Finlandssvenska teckenspråkiga rf. Available at: https://www.dova.fi/wp-content/uploads/2015/07/PDF_Mitt_eget_sprak_var_kultur.pdf (cited 10.2.2023)
- Cane, P. (2002). *Responsibility in Law and Morality*. Oxford: Hart.
- Chesterman, A. (2018). Translation Ethics. In: Y. Gambier & L. d’Hulst (eds.). *A History of Modern Translation Knowledge: Sources, Concepts, Effects*. Amsterdam: John Benjamins. 443–448.
- Cronin, M. (1995). Altered States: Translation and Minority Languages. *TTR: Traduction, Terminologie, Rédaction*, 8(1), 85–103. Available at: <https://www.erudit.org/fr/revues/ttr/1995-v8-n1-ttr1482/037198ar.pdf> (cited 9.5.2023)
- De Meulder, M. (2018). “So, why do you sign?” Deaf and hearing new signers, their motivation, and revitalisation policies for sign languages. *Applied Linguistics Review*. <https://doi.org/10.1515/applirev-2017-0100>

- Grenoble, L. A. & Whaley, L. J. (2006). *Saving Languages: An Introduction to Language Revitalization*. Cambridge, UK; New York: Cambridge University Press.
- Harmon, M. M. (1995). *Responsibility as Paradox: A Critique of Rational Discourse on Government*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Hedrén, J., Hoyer, K., Londen, M., Wenman, L., Westerholm, H. & Östman, J.-O. (2005). Finlandssvenska teckenspråkiga i dag. In: J.-O. Östman (ed.). *FinSSL – Finlandssvenskt teckenspråk*. Nordica Helsingiensia 4, Helsingfors: Nordica. 113–122.
- Hinton, L., Huss, L. & Roche, G. (2018). Language Revitalization as a Growing Field of Study and Practice. In: L. Hinton, L. Huss & G. Roche (eds). *The Routledge Handbook of Language Revitalization*. New York, NY: Routledge.
- Hoyer, K. (2004). The Sociolinguistic Situation of Finland-Swedish Deaf People and Their Language, Finland-Swedish Sign Language. In: M. Van Herreweghe & M. Vermeerbergen (eds.). *To the Lexicon and Beyond: Sociolinguistics in European Deaf Communities*. 3–24. Washington, DC: Gallaudet University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv2rh28cx.5>
- Hoyer, K. (2005). "Vi kallade dem Borgåtecken". Det finlandssvenska teckenspråket i går och i dag. In: J.-O. Östman (ed.). *FinSSL – Finlandssvenskt teckenspråk*. Nordica Helsingiensia 4, Helsingfors: Nordica. 21–80.
- Hoyer, K. & Kronlund-Saarikoski, K. (ed.) (2002). *Se vårt språk! – Näe kielemme! Finlandssvenskt teckenspråk 38 ordboksartiklar*. Helsingfors: Finlands Dövas Förbund r.f. & Forskningscentralen för de inhemska språken.
- Jantunen, T. (2018). Viittomakielet hybridisysteemeinä – hämărăajaisuus ja epäkonventionaalisuus osana viittomakielten rakennetta. *Puhe ja Kieli*, 38(3), 109–126. <https://doi.org/10.23997/pk.77382>
- Johnston, T. (2012). Lexical Frequency in Sign Languages. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 17(2), 163–93. <https://doi.org/10.1093/deafed/enr036>
- Kela (2022). Kansaneläkelaitos, analytiikkayksikkö 31.12.2022. Vammaisten tulkkauspalveluihin oikeutetut kunkin vuoden lopussa. Henkilöt, joilla on kommunikaatiokeinona suomalainen/suomenruotsalainen viittomakieli tai suomen/ruotsin kielen mukaan viitottu puhe. Unpublished source.
- Koskinen, K. (2008). *Translating Institutions. An Ethnographic Study of EU Translation*. Manchester: St. Jerome.
- Krämer, P., Vogl, U. & Kolehmainen, L. (2022). What is "Language Making"? *International Journal of the Sociology of Language*, 2022(274), 1–27.
- Kusters, A., Green, M., Moriarty, E. & Snoddon, K. (2020). Sign language ideologies: Practices and politics. In *Sign Language Ideologies in Practice*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 3–22. <https://doi.org/10.1515/9781501510090>
- Kuusi, P., Kolehmainen, L. & Riionheimo, H. (2017). Introduction. Multiple roles of translation in the context of minority languages and revitalisation. *trans-kom. Journal of Translation and Technical Communication Research*, 10(2), 138–163. Available at: http://www.trans-kom.eu/bd10nr02/trans-kom_10_02_02_Kuusi_Kolehmainen_Riionheimo_Introduction.20171206.pdf (cited 9.5.2023)
- Kuusi, P., Riionheimo, H. & Kolehmainen, L. (2022). Translating into an endangered language: Filling in lexical gaps as Language Making. *International Journal of the Sociology of Language*, 274, 133–160.
- Lieberman, A. M. & Mayberry, R. I. (2015). Studying Sign Language Acquisition. In: E. Orfanidou, B. Woll & G. Morgan (eds.). *Research Methods in Sign Language Studies: A Practical Guide*. John Wiley & Sons, Inc. 281–299.
- Lindberg, H. (2021). National belonging through signed and spoken languages: The case of Finland-Swedish deaf people in the late-nineteenth and early-twentieth centuries. In: V. Kivimäki, S. Suodenjoki & T. Vahtikari (eds.). *Lived Nation as the History of Experiences and Emotions in Finland, 1800–2000*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 217–239.
- Nord, C. (1991). *Text Analysis in Translation*. Amsterdam/Atlanta: Rodopi.
- Nordman, L. (2009). *Lagöversättning som process och produkt: revideringar och institutioner vid lagöversättning till svenska i Finland*. [The translation of legal bills as process and product: revisions and

- institutions when translating legal bills into Swedish in Finland] *Nordica Helsingiensia* 16. Helsingfors universitet.
- Nyst, V. (2015). Sign Language Fieldwork. In: E. Orfanidou, B. Woll & G. Morgan (eds.). *Research Methods in Sign Language Studies: A Practical Guide*. Wiley Blackwell. 107–122.
- O’Rourke, B., Pujolar, J. & Ramallo, F. (2015). “New Speakers of Minority Languages: The Challenging Opportunity – Foreword.” *International Journal of the Sociology of Language*, 231, 1–20.
- Östman, J-O. (2023). Responsibility in Construction Discourse: On Systematizing “The Peripheries”. In: M. Gill, A. Malmivirta & B. Wårvik (eds.). *Structures in Discourse: Interaction, Adaptability, and Pragmatic Functions*. [Pragmatics & Beyond New Series.] Amsterdam: John Benjamins. 368–412.
- Östman, J-O. & Solin, A. (2016). The notion of responsibility in discourse studies. In: J-O. Östman & A. Solin (eds.). *Discourse and Responsibility in Professional Settings*. Sheffield: Equinox. 3–18.
- Pym, A. (2012). *On Translator Ethics. Principles for Mediation between Cultures*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Reiss, K. & Vermeer, H. J. (1984). *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Tübingen: Niemeyer.
- Salmi, E. & Laakso, M. (2005). *Maahan lämpimään: Suomen viittomakielisten historia*. Helsinki: Kuurojen liitto.
- Salonen, J., Andersson-Koski, M., Hoyer, K. & Jantunen, T. (2022). Building the Corpus of Finland-Swedish Sign Language: Acknowledging the Language History and Future Revitalization. In: J.H. Jantunen, J. Kalja-Voima, M. Laukkarinen, A. Puupponen, M. Salonen, T. Saresma, J. Tarvainen & S. Ylönen (eds.). *Diversity of Methods and Materials in Digital Human Sciences: Proceedings of the Digital Research Data and Human Sciences DRDHum Conference 2022, December 1-3, Jyväskylä, Finland*. University of Jyväskylä. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9450-1>
- Siltaloppi, S. (2023). *List Construction in Finland-Swedish Sign Language*. Helsinki: University of Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-8955-4>
- Vale, M. & McKee, R. (2022). Neologisms in New Zealand Sign Language: A Case Study of COVID-19 Pandemic-related Signs. In: A. Klosa-Kückelhaus & I. Kernerman (eds.). *Lexicography of Coronavirus-related Neologisms*. Berlin, Boston: De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110798081>
- Wurm, S. (2014). Deconstructing *translation* and *interpreting* prototypes: A case of written-to-signed-language translation, *Translation Studies*, 7(3), 249–266. <https://doi.org/10.1080/14781700.2013.819293>

Dictionaries

- Suvi FinSSL. Nätordbok i de finländska teckenspråken <https://suvi.teckensprak.net/index.php> (cited 9.5.2023)
- Suvi FinSL. Suomen viittomakielten verkkosanakirja <https://suvi.viittomat.net/> (cited 9.5.2023)
- Signwiki FinSSL. <https://finssl.signwiki.org/index.php/Huvudsida> (cited 9.5.2023)

Communicating with Purpose

To cite this article: Björkquist, V. (2023). Med nyhetsmediekritik som utgångspunkt för kommunikation: diskutanter kommentarer till ett Facebook-inlägg från SVT Nyheter om elhushållning. In: E. Lillqvist, M. Eronen-Valli, V. Manninen, N. Nissilä & E. Salmela (Eds.). *Communicating with Purpose*. Vaasa: VAKKI Publications 15. 28–48.
ISBN 978-952-69732-2-7

Med nyhetsmediekritik som utgångspunkt för kommunikation: diskutanter kommentarer till ett Facebook-inlägg från SVT Nyheter om elhushållning

Vincent Björkquist^a

^a Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet

On digital platforms, users can express public opinions in relation to the content of major organizations, e.g. public service broadcasters. Although media criticism has been a subject of scholarly interest, research has not primarily regarded communicative aspects of media criticism, despite such criticism potentially changing the premises for e.g. social media news reporting as a discursive practice.

Building on a concept of *communicative acts*, this study investigates news media criticism in comments on a Facebook news post by Swedish public service broadcaster SVT on electricity housekeeping. Eleven news media critical arguments were identified according to two research questions – 1) what is the object of the criticism; 2) what is the communicative purpose of it? – resulting in seven groups of arguments.

Focusing on both single instances of argument groups and combinations of groups within individual comments, the study emphasizes the communicative dynamics of news media criticism in altering between objects and purposes. Even though the result is heterogenous, some tendencies arise. Unlike *constructive* criticism, meant to change news reporting by media's own standards, a majority of the most common argument groups consist of those who express *strategic* criticism, seemingly aiming to change media perceptions among a general news audience. Since this criticism regularly also addresses politics, the study further stresses the possibility of viewing media criticism as *extended* into e.g. political criticism.

Nyckelord: kommunikativa handlingar, kritiska argument, nyhetsmediekritik, public service-media, strategisk kritik

Denna studie undersöker en viss typ av kommunikativa handlingar i ett nyhetsjournalistiskt sammanhang. Det handlar närmare bestämt om sådan *nyhetsmediekritik* som uttrycks av artikelkommenterande Facebook-användare, hädanefter (*nyhets*)*diskutanter*. Inom fältet för digital nyhetsinteraktion är mediekritik ett underutforskat ämne (Reimer m.fl., 2021: 16f). Nyhetsmediekritik har visserligen belysts i studier såväl inom medievetenskap (t.ex. Liminga och Strömbäck 2023; Widholm och Mårtenson 2018) som språkvetenskap (t.ex. Egelhofer m.fl., 2021; Salö, 2022). Litet fokus har dock legat på kritikens kommunikativa aspekter (se dock Svensson, 2015), särskilt i svenska sociala medier-sammanhang och med public service-material.

Är den nyhetsmediekritik som framförs representativ för den breda medborgarmassan? Sådan public service-kritik som ofta framkommer i bl.a. svenska sociala medier, menar t.ex. Jakobsson m.fl. (2022: 107) härstammar ifrån "en liten klick högröstade kritiker" och "säger ingenting om vad svenskarna i stort tänker och tycker". Andra undersökningar, av politikernas mediekritiska sociala medier-inlägg, framhäver att politiker med vissa politiska orienteringar är mer benägna än andra att uttrycka mediekritik (Egelhofer m.fl. 2021: 665; Liminga och Strömbäck 2023). Men trots att nyhetsmedie- och public service-kritiken i sociala medier inte kan anses vara representativ för allmänhetens uppfattningar är den värd att uppmärksamma. Vi kan nämligen anta att kritiken utövar ett potentiellt inflytande på nyhetsrapportering i sociala medier som *diskursiv praktik* (Fairclough 1992). Tidigare forskning om digital nyhetsinteraktion har t.ex. visat att kommentarer till nyheter på nätet påverkar läsares nyhetsuppfattningar och verklighetsbilder (bl.a. Lee m.fl., 2017) liksom deras förtroende för nyhetsrapporteringen och dess kvalitet (Naab m.fl. 2020; Prochazka m.fl. 2018). Det verkar också som att vissa omotiverade läsare inte kan avgöra om ett nyhetsbudskap härstammar ifrån en nyhetsartikel eller ifrån dess läsarkommentarer (Vraga m.fl. 2011).

Jag utgår alltså ifrån att nyhetsmediekritiska sociala medier-kommentarer kan öppna för vidare kommunikation, t.ex. mellan diskutanter i artiklarnas kommentarsfält. Således är syftet med denna artikel att förstå artikelkommentarernas nyhetsmediekritik som kommunikativ handling: vad kritiken adresserar och vad den kommunikativt syftar till. Utifrån ett fokus på nyhetsmediekritiska argument och grupper av argument som beståndsdelar i kommunikativa handlingar kan vi få insikt i hur digital och offentlig nyhetsmediekritik fungerar komplext. Nyhetsmediekritikens komplexitet betonas ytterligare genom att en utgångspunkt är en *vidgad* förståelse av mediekritik, som synliggör bl.a. att kritiken ibland syftar till mer än bara en förändring av t.ex. nyhetsmedier utifrån dessa mediers interna värderingar (Stiernstedt 2014: 16) (se vidare avsnitt 1). I diskussionen lägger jag fram fyra skäl för att tillämpa denna vidgade syn på studiens material: att kritiken i materialet till stor del är strategisk, att den framförs av lekpersoner, att den ofta förankras i politisk kritik samt att den är heterogen och dynamisk.

För undersökningar av kommunikativ nyhetsmediekritik i sociala medier lämpar sig den nordiska public service-situationen väl. De nordiska ländernas skattefinansierade public service-nyhetsmedier har ett stort inflytande på mediemarknaden, vilket sannolikt lockar fram ett interaktionellt engagemang bland allmänheten kring hur gemensamma resurser ska förvaltas (jfr Andersson & Weibull 2018; Karlsten m.fl. 2022). Nyhetsmedierna i dessa länder är dessutom relativt aktiva på de sociala plattformarna, liksom ländernas medborgare har relativt goda möjligheter till digital nyhetsmedieinteraktion. Särskilt den svenska situationen är värd att belysa, eftersom svensk debatt framförallt under 2010-talet och framåt har präglats av en mångfacetterad public service-kritik, framförd av såväl riksdagsledamöter (bl.a. Beckman 2020) som författare (bl.a. Flam och Ganman 2022) och debattörer (se bl.a. Olin 2019; Reimers 2021). Kritiken har framkommit i både traditionella och nyare kanaler, även om Andersson & Weibull (2018: 72) menar att den har aktualiserats i och med dels sociala medier, dels särskilt public service-kritiska politiska partiers inträde i Sveriges regering. En betydelsefull plattform för svensk nyhetskonsumtion utgörs av svenskarnas flitigast använda sociala medium Facebook (Internetstiftelsen 2021). Där kan närmast varje medborgare ge uttryck för offentlig nyhetsmediekritik som dessutom konsumeras av andra medborgare i t.ex. kommentarsfält till nyhetsartiklar.

1 Mediekritik: professionell, medieprogressiv och opolitisk?

Definitionen av mediekritik varierar och har varierat historiskt. Ett första gängse kännetecken för mediekritiken är att den generellt framförs och har framförts offentligt (Stiernstedt 2014: 8). Habermas & Ratzlaff (1984) betonar hur kritik och offentlighet går hand i hand, genom att uppmärksamma hur förutsättningar för offentlig kritik växte fram under 1500- och 1600-talen, när den absoluta staten fick en motpol i form av samhällskretsar av bildade borgare. Samtalen i dessa borgerliga kretsar strävade efter att vara tillgängliga för alla som inte tillhörde staten eller kyrkan, men eftersom stora delar av befolkningarna i de europeiska länderna var båda illitterata och utarmade (Habermas och Ratzlaff 1984: 44) hade vissa aktörer mer än andra möjlighet att sprida sina kritiska idéer (jfr bl.a. Gustafsson 2009, om pamfletters roller i 1700-talets offentliga sfär). Senare, från och med den senmoderna eran, har åtminstone den synliga *mediekritiken* framförallt uttryckts professionellt, bl.a. journalistiskt (Stiernstedt 2014: 11f). I takt med omfattande förändringar på mediemarknaden har många etablerade medier i tongivande västländer dock minskat utrymmet för mediekritik i de tryckta kanalerna och istället givit plats åt medborgardialogisk mediekritik i digitala kanaler (Graf 2014). Bland annat därmed har ett större mediekritiskt ansvar hamnat på individuella samhällsmedborgare (jfr Kaun 2014: 40).

Utöver att mediekritiken traditionellt brukar anses framföras offentligt framträder ett andra gängse mediekritiskt kännetecken: att den har varit *mediekonstruktiv*, dvs. vanligtvis syftat till intern förändring av medierna och deras verksamhet (Liminga och Strömbäck 2023: 281; jfr även Svenssons (2015: 246) term *normupprätthållande*). Under senare decennier har mediekritikstudiets spänningsområde emellertid vidgats. Större fokus har därmed lagts på bl.a. kritikens utomjournalistiska aspekter (Stiernstedt 2014: 15). Den konstruktiva kritiken (hädanefter av mig förkortat *Kon*) kan därför ställas mot en *strategiskt* syftande nyhetsmediekritik (hädanefter av mig förkortat *Strat*). Strategisk mediekritik, som fokuserar på den kommunikativa aspekten av det som tidigare har undersökts som *delegitimerande* mediekritik (Egelhofer m.fl. 2021; Liminga och Strömbäck 2023), syftar, snarare än till att förbättra nyhetsmedierna och deras innehåll, att förändra allmänna uppfattningar kring nyhetsmedier och deras verksamheter (Egelhofer m.fl. 2021: 655) (jfr Svenssons (2015: 246) term *normförändrande*).

Det vidgade mediekritikstudiet har därmed bidragit till att betona mediekritikens komplexitet. Utifrån faktumet att samhället kretsar kring medier och mediers logiker har mediekritik även förståtts i sitt samhällliga och politiska sammanhang (jfr Stiernstedt, 2014: 16). Som exempel på studier som behandlar mediekritikens sociopolitiska förankring finns bl.a. Salö (2022), som undersöker hur kritik riktas via mejl mot inte bara en SVT-nyhetspresentatör för hennes språkbruk, utan samtidigt även mot SVT såväl som mot genomgripande samhällsförändringar. I Svensson (2015), som undersöker hur nyhetsmediekritik yttras bl.a. i lekmäns insändare i svenska nyhetstidningar under 2000-talets första decennium, framgår att mediekritik i två tredjedelar av insändarna inte utgör insändarnas *huvudtema* (Svensson 2015: 218). Fyra centrala teman är, vid sidan av mediekritiken, istället "invandringspolitik och mångkultur", "religion i medierna", "mediernas politisering och bias" respektive "censur av åsikter och information" (2015: 217). Ytterligare studier (bl.a. Egelhofer m.fl. 2021; Widholm & Mårtenson 2018) betonar att politiker i sociala medier gärna yttrar nyhetsmediekritik som förankras i en större samhälllig och politisk kontext. Kritiken riktas inte sällan mot public service (Egelhofer m.fl. 2021: 669; Widholm och Mårtenson 2018). Min egen studie undersöker public service-material men har inte specifikt avgränsats till public service-kritik, eftersom tidigare undersökningar har visat att mediekritiserande nyhetsdiskutanter oftare adresserar medier i allmänhet än specifika mediesektorer (Egelhofer m.fl. 2021: 665; se dock Liminga och Strömbäck 2023).

2 Medborgares elhushållning som kritikgenererande nyhetstema

Somliga mediala faktorer verkar mer än andra generera nyhetsmediekritik i artikelkommentarsfälten. Två centrala faktorer för mängden nyhetskommentarer överlag är nyhetsämne (bl.a. Coen m.fl. 2014: 669; Ksiazek 2018: 666) och nyhetsgestaltning (bl.a.

Chung m.fl. 2015: 453). I en korpus bestående av 143 nyhetsinlägg från den statsfinansierade public service-producenten SVT Nyheter's Facebooksida, utspridda över två veckor under vintern 2022, urskilde jag därför regelbundet rapporterade nyhetsämnen. I processen framkom att rapporteringen om elprissituationen och privat elförbrukning tilldrog sig särskilt stora volymer av nyhetsmediekritik. Utifrån den större samlingen med 143 nyhetsinlägg bildade jag därför en mindre samling bestående av åtta nyhetsinlägg som på olika sätt berör elförbrukningstemat. En närmare genomgång av denna mindre samling visade att särskilt inlägg som länkar till artiklar med individuellt gestaltade lösningar på elkrisen och de stigande elpriserna lockade nyhetsmediekritik. Som undersökningsobjekt valdes ett sådant inlägg, som med sitt läsartilltal bedömdes vara särskilt värt att undersöka. Inlägget i fråga kretsar kring en SVT-reporters strävan efter att rådge en elhushållande allmänhet genom att låta sin egen hyreslägenhet undersökas av en rådgivande elförbrukningsexpert. Inlägget innehåller en rubrik och en kort ingress samt länkar till motsvarande artikel på SVT:s webbsida. Artikeln presenteras i Figur 1.

[video, 4 min.]

Så sparar du på elen i lägenhet – se reporterns elbantning och klimatcoachens elbudget i klippet. **Foto: [reporter]**

SVT:s reporter elbantade i en månad – så mycket går det att spara

PUBLICERAD [DATUM]

Kortare duschar och sänkta inomhustemperaturer i all ära – men vad gör man om det inte går? SVT:s reporter som bor i lägenhet där värme och vatten ingår i hyran testade att elbanta i en månad med hjälp av klimatcoachen [namn].

Badrummet drar i särklass mest el, följt av köket och sist vardagsrummet. Så ser det ut i det här fallet, enligt klimatcoachen [namn] som utifrån uppgifter om lägenheten lagt upp en elbudget och föreslagit åtgärder för att kunna spara så mycket som möjligt.

Den enskilt största elboven är golvvärmen i badrummet. Att dra ner på tv-tiden däremot kommer inte att göra någon större skillnad.

– Tv:n är energieffektiv och man måste få unna sig lite underhållning också, säger [rådgivare], klimatcoach på [företag].

”Slå av och slå på”

Hans bästa tips för att sänka sin elförbrukning, oavsett om man bor i villa eller lägenhet, är att ”använda fingret”.

– Slå av, slå av och slå på. Ingenting skadas av att slås av och slås på.

Se hur mycket det gick att spara med [rådgivarens] tips i klippet.

Figur 1. Nyhetsartikeln som det utvalda Facebook-nyhetsinlägget länkar till.

Som framgår i figuren förekommer, överst i artikeln, ett fyra minuter långt videoinslag om reporterns elförbrukningsgenomgång. Under videon i artikeln sammanfattas i textform de huvudsakliga resultaten av genomgången, med hänvisning till nämnda videoinslag. Utöver det faktum att elpriser och elförbrukning var omdebatterade teman under

undersökningsperioden innehåller varken inslaget, artikeltexten eller inläggstexten självkritiska (jfr Graf 2014: 74), i det här fallet urvalskritiska och metodkritiska, inslag. Detta förväntades öppna ytterligare för nyhetsmediekritik i kommentarerna till inlägget.

3 Kommunikativa handlingar som uttryck för nyhetsmediekritik

Tekniska förändringar bidrar till att sudda ut kommunikationsgränser. I många digitala mediasammanhang, t.ex. i kommentarer till nyhetsartiklar på Facebook, verbaliseras kommunikationen skriftligt. Detta talar för Facebook-kommentarer som *texter*. Som Jucker & Dürscheid (2012: 46f) poängterar präglas kommentarer dock även av karaktärsdrag som traditionellt tillskrivits det muntliga *yttrandet*, t.ex. dialogicitet. Skriftligt uttryckta kommentarer och beståndsdelar av dessa kommentarer bör nämligen inte ses som isolerade från varandra, utan som samspelade i olika led. Diskutanter kan kombinera dialogiskt öppnande aspekter av kommentarerna, t.ex. deras objektsadresseringar och kommunikativa syften, i en och samma kommentar.

I syfte att betona texters dialogiska aspekter föreslår Jucker & Dürscheid begreppet *kommunikativa handlingar*, dvs. sammanhållna kommunikativa enheter som uttrycker någon form av avsikt och bjuder in till kommunikation (Jucker och Dürscheid 2012: 46f). Som exempel på kommunikativa handlingar nämner de bl.a. kommentarer till journalistiskt publicerade nyhetsartiklar i sociala medier. En nyhetskommentar presenteras nämligen direkt under nyhetsartikeln, i ett kommentarsfält, där den i sin tur går att bl.a. besvara. Diskutanter kan ha olika kommunikativa avsikter. Nyhetsmediekritiska diskutanter, t.ex., syftar rimligen till att nå ut med sin personliga, nyhetsmediekritiska uppfattning i en digital offentlighet. I ett nyhetssammanhang och ur ett funktionellt, kommunikativt perspektiv kan de antas syfta till att åstadkomma två olika saker (jfr Chung m.fl. (2015)): De kan mana till en förändrad nyhetsrapportering respektive bjuda in till en kollektiv, kritisk förståelse av nyhetsrapporteringen och dess premisser.

I studien fokuseras alltså på hur diskutanter genom kommunikativa handlingar uttrycker olika former av nyhetsmediekritik. Nyhetsmediekritik definieras i studien som kritik som riktas mot ett eller flera objekt, varav minst ett är nyhetsmedierelaterat. Kritiken kan, för det första, riktas mot innehållet i eller delar av innehållet i den valda *nyhetsartikeln* (*Nyh*). För det andra kan kritiken riktas mot nyhetsjournalistiska *producenter* (*Prod*), i detta fall SVT och/eller dess olika redaktioner och journalister, men även nyhetsjournalister och nyhetsmedier i allmänhet. För det tredje kan kritiken riktas mot politiska omständigheter (*Pol*), en kritik som förstås som nyhetsmediekritik eftersom kritiken alltså i samma kommentar riktas mot nyhetsmedieinnehållet och/eller nyhetsjournalistiska producenter.

I exempel 1 och 2, som utgör två kommentarer till det undersökta inlägget om elhushållning, framgår det att dessa tre kritiktyper kan hänga ihop. I det första exemplet avser kritiken såväl *Nyh*, dvs. de konkreta råd för minskad elförbrukning som förmedlas i nyhetsartikeln (*Fyll diskmaskinen och koka med lock på kastrullen ...*) som *Prod*, dvs. journalisten (*Den här killen ...*) och hens antydda inskränkthet. I det andra exemplet anspelar kritikens satiriska utformning på nyhetsartikelns grepp att rikta sig till enskilda konsumenter (*"Så kan du också leva utan mat. Ät luft."*), vilket medför att kritiken kan sägas adressera *Nyh*. Kritiken adresserar dock framförallt *Prod* och *Pol*, genom att producenten gestaltas som en politisk propagandakanal, vilket uttrycks genom en samstämmig, fiktiv dialog mellan *Politiken*, *SVT* och *Svenska folket*.

- (1) Fyll diskmaskinen och koka med lock på kastrullen. Den här killen borde ju få Nobelpriset i något. Så enkelt. Att ingen har tänkt på det tidigare 😞
- (2) *Politiken*: "Vi har fört svensk livsmedelsproduktion in i stenåldern p.g.a. vår idiotiska politik".
SVT: "Så kan du också leva utan mat. Ät luft".
Svenska folket: "Wow. Jag röstar även nästa gång på den här sköna politiken som drivit mig in i lufferianism".

4 De undersökta nyhetskommentarerna

Undersökningens huvudsakliga material utgörs av 214 nyhetskommentarer, dvs. en knapp tredjedel av det totala antalet kommentarer (657) till det utvalda inlägget: *SVT Nyheter*'s Facebook-inlägg om privat elhushållning. De 214 kommentarerna kategoriserades som nyhetsmediekritiska utifrån definitionen av nyhetsmediekritik som kritik mot ett eller flera objekt varav minst ett är nyhetsmedierelaterat (se avsnitt 3 ovan).

Urvalet har innefattat alla trådstartande kommentarer, dvs. kommentarer som utgör det första bidraget i en potentiell kedja av svarande kommentarer och som därför (vanligtvis) knyter an direkt till nyhetsinlägget. Dessa trådstartande kommentarer, som är visuellt framträdande i kommentarsfältet, kan särskilt antas utöva ett potentiellt inflytande på den diskursiva praktiken nyhetsrapportering i sociala medier.

Kommentarerna har bedömts som offentliga, samtidigt som åtgärder har vidtagits som försvårar härledning till enskilda diskutanter: namn, bilder och publiceringsdatum har raderats; länk till kommentarsfältet utelämnas. Undersökningen, som inte mött några invändningar i Etikprövningsmyndighetens rådgivande yttrande, fokuserar på diskutanternas språkligt uttryckta *nyhetsmediekritik*.

5 Textanalytiskt förfarande: från argument till argumentgrupper

Att undersöka vilka objekt som skriftliga Facebook-kommentarers nyhetsmediekritik adresserar och vad kritiken kommunikativt syftar till medför ett textfunktionellt intresse. Inom grenar av den funktionella textanalysen brukar man sträva efter att förstå texter i deras vidare sammanhang, t.ex. genom att dra slutsatser om kommunikativa aspekter av dem (se t.ex. Nord 2012: 192f). I föreliggande studie, t.ex., identifierades utifrån materialet om mediekritiska nyhetskommentarer elva olika *argument*, varpå varje kommentar inordnades under minst ett av dessa argument. Utifrån undersökningens textfunktionella strävan efter att förstå nyhetsmediekritiken som kommunikativ handling grupperades argumenten sedan i enlighet med deras kommunikativa adresseringar och syften, så att varje grupp inrymmer en unik kombination av objektsadressering (nyhetsinlägg/*Nyh*–producent/*Prod*–politiska omständigheter/*Pol*) och kommunikativt syfte (mediekonstruktivt/*Kon*–mediestrategiskt/*Strat*). I Figur 2 visualiseras, genom en presentation av undersökningens analytiska tillvägagångssätt, de sju argumentgrupper som har framkommit i materialet. Detta innebär att somliga grupper inte har relevantgjorts och således inte presenteras.

Vilket kritikobjekt adresserar kommentaren (*Nyh* resp./eller *Prod* och/eller *Pol*)?

Nyhetsmediekritiska kommentarer (214 st.)

Argumenten i de nyhetsmediekritiska kommentarerna identifieras

Vilket kritiksyrte realiserar argumenten (*Kon* eller *Strat*)?

Argumentgrupper (7 st.):

Nyh–Kon	Nyh–Strat	Nyh/Pol– Strat	Prod–Strat	Prod/Pol– Strat	Nyh/Prod– Kon/Strat	Nyh/Prod/Pol– Kon/Strat
---------	-----------	-------------------	------------	--------------------	------------------------	----------------------------

Figur 2. Undersökningens analytiska tillvägagångssätt.

6 De nyhetsmediekritiska argumenten och deras argumentgrupper

Nedan redovisas de elva nyhetsmediekritiska argument som diskutanterna har relevantgjort i sina kommentarer. Argumenten presenteras inom sina respektive grupper enligt ordningen i Figur 2. Kommentarsexemplen citeras i sin ursprungliga form.

Grupp 1, Nyh–Kon, innefattar kritik mot nyhetsinnehållet, där kritiken räknas som enbart mediekonstruktiv. I grupp 1 ingår för det första argument 1: *Nyhetsartikelns elbantningsförsök är irrelevant för problematiken*. Detta argument inkluderar kommentarer som med utgångspunkt i nyhetstexten kritiserar reporterns val att elbanta i en fjärrvärmad lägenhet där värme och vatten ingår, istället för i t.ex. en större villa med andra värmelösningar. Diskutanten i exempel 3 pekar explicit på denna problematik samt föreslår ett alternativt elbantningsobjekt. Exempel 4 uppmärksammar problematiken i frågeform och kan, med sin betoning på *hus*, också sägas innehålla ett konstruktivt element.

- (3) Lägenhet på söder. Inte riktigt relevant väl? Skulle vara mer intressant vad man kan göra med ett dåligt isolerat, direkt eluppvärmt hus i Norrland istället.
- (4) Har ni ingen reporter som bor i hus ?

I grupp 1 ingår för det andra argument 2, *Vissa av nyhetsartikelns specifika elbantningsråd är tvivelaktiga*, som inkluderar kommentarer som på olika sätt invänder emot någon eller några av nyhetsinslagets praktiska råd för minskad elförbrukning. Exempel 5–6 refererar till konkreta elbantningsförslag ur nyhetstexten. Att exemplen dessutom ger uttryck för olika negativa konsekvenser av de föreslagna åtgärderna analyseras som konstruktivt.

- (5) Stänga av golvvärmen i ett badrum 🙄 Det e nog sett sämsta man kan göra för sitt badrum 😞
- (6) Dom påstår slå av o slå på inte skadar, men tyvärr så håller ledlampor kortare tid av detta.

Ingår i grupp 1 gör för det tredje argument 3: *Mediernas nyhetsvärdering prioriterar ekonomi före klimat*. Detta argument inkluderar en kommentar, exempel 7, som ifrågasätter det som påstås vara prioriteringar av privatekonomiska nyhetsperspektiv på klimatfrågan. Kritiken riktas mot nyhetsvinkeln samtidigt som diskutanten föreslår en alternativ vinkel, vilket bidrar till tolkningen av kommentaren som konstruktivt syftande.

- (7) Jag bara undrar: klimatforskare och klimataktivister har larmat LÄNGE om klimatkrisen, och bönat och bett er att lyfta detta. Varför är det först när det gäller elPRISSET som ni gör ett sånt här djupdykande?
Alltså, jag tycker det här är bra, men saknar verkliga samma engagemang från media vad gäller den större krisen.

Grupp 2, Nyh–Strat, innefattar kritik mot nyhetsinnehållet, där kritiken räknas som enbart mediestrategisk. I grupp 2 ingår argument 4: *Nyhetsartikelns bruk av ord och uttryck är tvivelaktigt*. Argumentet inkluderar kommentarer som anmärker på olika ord och termer. Diskutanten i exempel 8 hånar så en yrkestitel som används i nyhetstexten, men utan att föreslå en alternativ titel. Bruket av en skrattande emoji stärker intrycket av att

handlingen snarare kan sägas vara riktad mot övriga nyhetskonsumenter. Diskutanten bakom exempel 9, som riktar kritik mot ett konkret ord ur nyhetstexten, kan genom det kollektiva läsartilltalet *nån* bedöms vara tydligare med sin strategiska inriktning.

- (8) Klimat coach... Det låter det.. 😏
- (9) 10,5 grader INNE nu. Nån som vill komma o kolla på film? Kanske hela sagan om ringen på 9 timmar? Elbanta vilken idioti

Grupp 3, Nyh/Pol–Strat, innefattar kritik mot nyhetsinnehållet och politiska omständigheter, där kritiken räknas som enbart mediestrategisk. I gruppen ingår argument 5: *Elbantningsuppmaningen är (ännu) en bluff som folket lyder*. Detta argument inkluderar kommentarer som ifrågasätter politiska aspekter av elbantningsuppmaningen, antingen frikopplat från eller kopplat till andra tidigare eller pågående s.k. kriser, och som därmed indirekt eller direkt även kritiserar SVT:s/nyhetsmedias innehåll. I exempel 10 riktas kritiken, med utgångspunkt i konkreta förslag ur nyhetstexten, mot både producenten – som anklagas för att *manipulera* – och politiska omständigheter, som sägs orsaka tvångsåtgärder. Bruket av andrapersonspronomenen *vi* och *oss* innefattar framförallt övriga nyhetskonsumenter, varför kommentarens syfte bör förstås som strategiskt. Kritiken i exempel 11 utgår likaså ifrån en konkret handling ur nyhetstexten, nämligen *elsparandet*, samtidigt som diskutanten antyder de politiska omständigheterna bakom *elsparandet*. Att diskutanten i frågeform och med pronomenet *vi* vänder sig till en nyhetsläsande allmänhet bidrar till tolkningen av kommentaren som främst strategisk.

- (10) Att man ens ska vara tvungen att hålla på att spara in på sin el för att har råd att leva. När vi lever i ett så utvecklat land och har energi i överskott. Att vi ska leva i mörker när det är mörkt ute. Vi ska äta dåligt. Vi borde ryta ifrån mer att de tvingar oss att leva så. Manipulerar oss att tro det för världen att det ska rädda världen. Hut lågnt ska det gå?
- (11) Vi skulle ta sprutorna för någon annan , inte för vår egen skull. Nu ska vi spara el för någon annan solidariskt, inte för vår egen skull. Vem är det vi ska vara solidariska emot? 🤔

Grupp 4, Prod–Strat innefattar kritik mot nyhetsproducenten, där kritiken klassas som enbart mediestrategisk. I denna grupp ingår argument 6: *Journalister och redaktioner (på SVT Nyheter/i public service) är icke-politiskt inskränkta*. Detta argument inkluderar kommentarer som på olika sätt för fram kritik mot journalister och redaktioner som inte kan sägas vara politiskt förankrad. I exempel 12 presenteras kritiken med hjälp av humoristiskt strävande överdrifter, varför kritiken antagligen syftar till att underhålla den läsande allmänheten och därför kan sägas vara strategisk. I exempel 13 omnämns producenten SVT i tredje person samt ställs mot kollektivet *oss villaägare*, vilket tydliggör diskutantens strategiska ambition.

- (12) Stora Journalistpriset, kategori navelskåderi, för detta reportage!

- (13) Konstigt.... För SVT är detta en nyhet, för oss villaägare sitter det i ryggmärgen

I grupp 4 ingår även argument 7, *Nyhetsartikeln skadar av övriga (oredovisade) anledningar förtroendet för SVT*, som inkluderar kommentarer som utvecklat ger uttryck för sin uppgivna avsky mot SVT. Exempel 14–15 kan verka konstruktiva till ytan, men eftersom de inte ger konkret uttryck för att syfta till en förbättring av SVT:s organisation eller innehåll får de snarare sägas syfta till att mobilisera för ett kollektivt missnöje mot producenten.

- (14) Vore väl bra att kunna gå ut ur Svt/Sr.... Man kan gå ur Svenska kyrkan....
- (15) Hur mycket el drar SVT:s verksamhet? Kanske vore en bra idé att börja med att dra ur sladden där.

Grupp 5, Prod/Pol–Strat, innefattar kritik av nyhetsproducenten och politiska omständigheter, där kritiken räknas som enbart mediestrategisk. I gruppen ingår för det första argument 8: *SVT Nyheter är etablissemangets förlängda arm*. Detta argument inkluderar kommentarer som ger uttryck för att SVT styrs eller påverkas starkt av antingen en eller flera tydligt definierade politiska aktörer eller en politiskt ospecificerad aktör. Anklagelserna riktas ofta vänsterut. I exempel 16 ser vi hur producenten kopplas ihop med ett riksdagsparti, bland annat med hjälp av värdeladdade och/eller inbäddade ord. Bruket av ett retoriskt invändande resonemang i kombination med modala uttryck som *ju* bidrar till tolkningen att diskutanten snarare strategiskt positionerar andra nyhetskonsumenter som mottagare. I exempel 17 riktas kritiken visserligen direkt till producenten – och mot de politiska omständigheterna – men eftersom kommentaren saknar mediekonstruktiva förslag klassas den som reaktiv och läsartillvänd.

- (16) SvT kör på med sin propaganda som vanligt. Men det är klart man kan ju inte ställa partikamraterna i Miljöpartiet till svars för elkrisen i landet.
- (17) Typiskt stats propaganda att deklarerar på detta viset! Skäms på er som går statens vägar!! 🇸🇪

Ingår i grupp 5 gör för det andra argument 9: *SVT Nyheter och dess nyhetsrapportering ingår i en större världskonspiration*. Argumentet inkluderar kommentarer som uttrycker inte bara att SVT styrs av ett etablissemang, utan även kopplar resonemanget till globala aktörer. Argumentet har alltid samtidigt delats in i argument 8 men inte vice versa. Världskonspiratoriska föreställningar om SVT Nyheter rapportering förutsätter nämligen en uppfattning om SVT Nyheter som ingående i ett 'etablissemang', men denna uppfattning medför inte självklart världskonspiratoriska föreställningar. I exempel 18 adresserar kritiken både nyhetsproducenter och politiska omständigheter genom att dessa objekt positioneras som sammanhörande. Kommentaren tolkas som strategisk, eftersom den på ett populistiskt sätt lanserar kritikpunkter i nyckelord snarare än att

föreslå hur medieinnehållet kan förbättras. Även i exempel 19 adresserar kritiken både nyhetsproducenter och politiska omständigheter, genom att dessa positioneras som ingående i ett etablissemang bestående av FN och World Economic Forum. Till tolkningen av kommentaren som strategiskt syftande bidrar dels tilltalet, i form av det kollektiva pronomenet *vi*, dels bruket av en emoji som ofta används i konspirationsmytiska sammanhang: clownen.

- (18) Vilka idioter, agenda 2030, den gröna omställning. Fjärde industriella revolutionen!
- (19) Visst är agenda 2030 och World Economic forum's mål för hållbar utveckling Nice? Vi ska frysa, vara skitiga, leva i mörker, äta insekter & labbproducerad mat och transportera oss till fots eller cykla. Heja hållbar utveckling! 🤡

Grupp 6, Nyh/Prod–Kon/Strat, innefattar kritik av både nyhetsinnehållet och nyhetsproducenten, där kritiken ses som skiftande mediekonstruktiv och mediestrategisk. Gruppen innehåller argument 10: *Att köra elbil borde inte vara mer ok än annan elförbrukning*. Argumentet inkluderar kommentarer som ifrågasätter att SVT i den valda artikeln och i inslaget inte nämner elbilen som en elförbrukande faktor i svenska hushåll. I exempel 20 riktas kritiken både mot konkreta handlingar i inslaget, närmare bestämt att experten *rekommenderar*, och mot själva experten som nyhetsmedieauktoritet. Kommentaren bidrar med ett konstruktivt förslag till förändring, men kan genom sitt omnämnande av det kollektiva *alla* också sägas syfta strategiskt. Exempel 21 uttrycker snarare raljerande kritik mot producenten, som anklagas för dubbelmoral. Kommentarens retoriska fråga i kombination med dess bruk av emoji bidrar till tolkningen av den som strategisk.

- (20) Hur hade det varit om [den rådgivande elförbrukningsexperten] hade rekommenderat att inte ladda elbilen i elnätet, alla elbilsägare kan ju skaffa en portabel laddare som går på bensin eller "ny grön diesel"!
- (21) Men att ladda sin Tesla går bra va??? 🤔.. Gisses vilken dubbel moral

Grupp 7, Nyh/Prod/Pol–Kon/Strat, innefattar kritik av nyhetsinnehållet, nyhetsproducenten och politiska omständigheter, där kritiken klassas som skiftande mediekonstruktiv och mediestrategisk. Gruppen innefattar argument 11: *SVT bör bidra till att ansvaret hamnar hos makthavare (inte (bara) hos privatkonsumenter)*. Argumentet inkluderar kommentarer som ifrågasätter varför SVT inte granskar de ansvariga politiker och elbolag som påstås ha orsakat de höga elpriserna. I exempel 22 riktas, med hjälp av ett *ni*-tilltal, kritiken mot både producenten och de politiska omständigheterna. Kommentaren klassas som konstruktivt syftande, eftersom den föreslår för producenten vilka aktörer som (istället) bör hållas för ansvariga i frågan. Exempel 23 adresserar som kritikobjekt både nyhetsinnehållet och de politiska omständigheterna bakom de förslag om elbantning som ges i nyhetsinslaget. Kommentarens kommunikativa syfte är mer svårtolkat.

En tolkning gör gällande att kritikens syfte är konstruktivt, eftersom diskutanten föreslår ett nytt fokus i rapporteringen och eftersom nyhetsproducenten kan sägas ingå i ett kollektivt *vi*. En annan tolkning gör det möjligt att se kritiken som strategisk, eftersom det kollektiva *vi*:et snarare skulle gälla kollektivet medborgare i allmänhet, där producenten inte ingår.

- (22) Herregud, tror ni verkligen att folk är dumma i huvudet? Tycker ni istället kan ta upp detta med de som är ansvarig för detta debacle och fråga varför de förstörde Sveriges bästa energiproduktion!
- (23) Har vi inte sett tillräckligt med sådana här reportage nu? Är det inte dags att byta ut dem mot kritisk granskning av makthavarna som försatt oss i den här situationen? Istället för att fortsätta skuldbelägga vanligt folk.

Argumentgrupp	Argument	N	N
	1		38
Nyh–Kon	2	63	24
	3		1
Nyh–Strat	4	41	41
Nyh/Pol–Strat	5	37	37
	6		32
Prod–Strat		48	
	7		16
	8		57
Prod/Pol–Strat		70	
	9		13
Nyh/Prod–Kon/Strat	10	14	14
Nyh/Prod/Pol–Kon/Strat	11	50	50

Tabell 1. Argumentgruppernas respektive argumentens antal förekomster i materialet.

I Tabell 1 framkommer att vissa argumentgrupper aktualiseras oftare än andra. Vanligast är gruppen vars argument enbart mediestrategiskt adresserar nyhetsproducenten och politiska omständigheter (*Prod/Pol–Strat*; N = 70). Detta kan bero på att argumenten i denna grupp till viss del går in i varandra (se avsnitt 6, grupp 5, argument 9) och därmed i drygt en femtedel av fallen räknats dubbelt. Även gruppen vars argument enbart mediekonstruktivt adresserar enbart nyhetsinnehållet (*Nyh–Kon*; N = 63) är mycket vanlig. Relativt vanliga är bl.a. gruppen vars argument *både* mediekonstruktivt *och* mediestrategiskt adresserar *både* nyhetsinnehållet, producenten och politiska omständigheter (*Nyh/Prod/Pol–Kon/Strat*; N = 50) respektive gruppen vars argument enbart mediestrategiskt adresserar enbart producenten (*Prod–Strat*; N = 48). Något mindre vanlig är gruppen vars argument enbart mediestrategiskt adresserar enbart nyhetsinnehållet (*Nyh–Strat*; N = 41) respektive gruppen vars argument enbart mediestrategiskt adresserar både nyhetsinnehållet och politiska omständigheter (*Nyh/Pol–Strat*; N = 37). Minst

vanlig är gruppen vars argument *både* mediekonstruktivt och mediestrategiskt adresserar *både* nyhetsinnehållet och producenten men inte politiska omständigheter (*Nyh/Prod–Kon/Strat*; N = 14).

7 Argumentgrupperna i kombinationer

Att en kommentar kan relevantgöra flera olika argument och därmed flera olika argumentgrupper gör det möjligt för grupperna att förekomma i olika kombinationer, vilket speglar kommentarernas dialogiska egenskaper. Av förklarliga skäl återfinns några av de enskilt vanligaste argumentgrupperna även bland de oftast förekommande kombinationerna av grupper i samma kommentar. Det finns dock avvikelser från detta mönster. Gruppen *Nyh–Kon*, t.ex., är den enskilt vanligaste argumentgruppen i materialet, men den förekommer bara relativt ofta i olika gruppkombinationer. Gruppen *Nyh/Pol–Strat* å sin sida är den enskilt sett näst ovanligaste argumentgruppen, men förekommer mycket ofta i olika kombinationer av argumentgrupper.

I appendixets Tabell 2 redovisas de olika parvisa gruppkombinationerna, som består av två olika grupper i samma kommentar, jämsides med de flerledade kombinationerna, som består av tre eller fler olika grupper i samma kommentar. I tabellen framgår att de vanligaste både parkombinationerna och flerledade kombinationerna framförallt består av grupper vars argument realiserar strategisk nyhetsmediekritik (*Prod/Pol–Strat*, *Nyh/Pol–Strat* och *Nyh/Prod/Pol–Kon/Strat*). Dessa vanliga kombinationer ger överlag upphov till kritik som adresserar *både* producenten, innehållet och politiska omständigheter. Den relativa dominansen för kombinationer som realiserar mediestrategiskt och politiskt adresserande kritik är dock större bland de flerledade kombinationerna än bland de parvisa kombinationerna. Vanliga är nämligen parvisa gruppkombinationer vars argument simultant realiserar både mediekonstruktiv och mediestrategisk kritik, liksom parkombinationer vars grupper av nyhetsmediekritiska argument simultant både adresserar och inte adresserar politiska omständigheter. De flerledade gruppkombinationerna ger däremot i relativt liten utsträckning uttryck för sådan kritik som är simultant mediekonstruktiv och mediestrategisk samt sådan kritik som simultant både adresserar och inte adresserar politiska omständigheter.

Genomgången av de mediekritiska argumenten i olika kombinationer visar – vad gäller antal förekomster – att den strategiska, politiskt adresserande nyhetsmediekritiken spelar en ännu större roll i kombinatoriskt förekommande argumentgrupper än bland enskilt förekommande argumentgrupper. Detta skulle kunna förklaras utifrån den strategiska nyhetsmediekritikens syfte. Om kritikens syfte är att påverka allmänhetens nyhetsmedieuppfattningar behöver sådan kritik, för att uppfattas som trovärdig samt nå en större publik, sannolikt förankras i fler olika nyhetsmediekritiska argument.

8 Fyra skäl till ett vidgat studium av (nyhets)mediekritik

I denna artikel har jag beskrivit nyhetsdiskutanterns nyhetsmediekritik som *kommunikativ handling* (Jucker och Dürscheid 2012). Detta har jag gjort genom att utreda vilka objekt som kritiken adresserar och vad kritiken kommunikativt syftar till. Analyser av nyhetsmediekritiska Facebook-kommentarer utifrån begreppet kommunikativ handling, som har synliggjort kommentarerna som dialogiska texter, har gjort det tydligt vad kommentarerna bjuder in till. De ger varierande uttryck för offentlig nyhetsmediekritik, som adresserar såväl nyhetsinnehållet (*Nyh*), nyhetsproducenter (*Prod*) och politiska omständigheter (*Pol*). Vidare manar de till en förändrad medierapportering (*Kon*) och/eller bjuder in till en kollektiv, kritisk förståelse av nyhetsrapporteringen (*Strat*).

Utifrån tidigare forsknings betoning på ett vidgat studium av mediekritik är resultatet inte oväntat, även om tidigare forskning inte har omfattat nyhetsmediekritik i ett public service-sammanhang i sociala medier. Min studie ger därmed ett bredare underlag för rekommendationen om ett vidgat studium av mediekritik, som understryker att kritiken verkar i ett sammanhang där medierna och deras logiker har en självklar plats och som lägger betoningen på mediekritikens skärningspunkter mot samhällssektorer som inte strikt omfattar medierna och deras verksamheter (Stiernstedt 2014: 15f), t.ex. opinionsbildning och politik. Till denna slutsats redovisar jag fyra skäl, som knyter an till undersökningens resultat och utgångspunkter: 1) resultatet att nyhetsmediekritiken i kommentarerna till SVT Nyheter inlägg om elhushållning framförallt realiserar ett mediestrategiskt syfte, 2) utgångspunkten att kritiken framförs av individuella diskutanter som med största sannolikhet inte är journalister, 3) resultatet att nyhetsmediekritiken ofta förankras i politisk kritik genom att många av de nyhetsmediekritiska kommentarerna adresserar politiska omständigheter samt 4) resultatet att nyhetsmediekritiken är heterogen och dynamisk.

Det *första* skälet till ett vidgat studium av mediekritik kopplas alltså till resultatet att de nyhetsmediekritiska argumentgrupperna i materialet, både enskilt och i olika kombinationer, till betydande del ger uttryck för ett mediestrategiskt syfte (*Strat*). Den mediestrategiska kritiken för med sig att kritiken snarare än att syfta till att förändra mediernas rapportering (*Kon*) inriktar sig mot att förändra allmänna, nyhetsmediala uppfattningar. Detta bjuder in till en kollektiv, kritisk förståelse av nyhetsrapporteringen. En diskussionsvärd aspekt är därför den om den analyserade nyhetsmediekritikens "nytta", särskilt inom ramen för den vidgade mediekritikförståelsens fokus på skärningspunkter, t.ex. mot opinionsbildning. För även om SVT Nyheter-diskanterna inte nödvändigtvis främst ger tecken på att syfta till att förändra nyhetsmediernas innehåll innebär det inte att diskutanternas kommentarer saknar betydelse för den digitala nyhetsjournalistiken.

Om man betraktar nyhetsrapportering i sociala medier som en diskursiv praktik (Fairclough 1992) kan man nämligen argumentera för hur nyhetskommentarernas medie-strategiska inriktning, mot övriga nyhetskonsumenter, skapar ingångar för förändrade kommunikativa premisser inom ramen för denna praktik.

Det första skälet till att studera mediekritiken vidgat ansluter därmed till det *andra* skälet, som berör att den vidgade synen på mediekritik sätter fokus på nyhetsmediekritikens utomjournalistiska aspekter (Stiernstedt 2014: 15). Denna aspekt blir synlig genom utgångspunkten att nyhetsmediekritiken uttrycks av diskutanter på Facebook och inte av nyhetsproducenten. Den mängd nyhetsmediekritik som uttrycks av individuella sociala medier-användare är anmärkningsvärd av flera skäl. Diskutanter i sociala medier är för det första inte institutionellt förpliktigade till att leverera innehåll (Björkquist u.u.: 11), i detta fall uttrycka nyhetsmediekritik, vilket innebär att kritikens frekvens och kvalitet potentiellt varierar. För det andra uttrycks kritiken i direkt anslutning till nyhetsjournalistiskt innehåll, vilket talar vidare för att kritiken blir en svårskiljbar del av det ordinarie journalistiska innehållet (jfr Lee m.fl. 2017; Naab m.fl. 2020; Prochazka m.fl. 2018; Vraga m.fl. 2011). Fenomenet diskutantpublicerad nyhetsmediekritik kan inte minst ses som ett uttryck för den journalistiska samtiden, där etablerade nyhetsmediers egen mediekritik avvecklas och där ett allt större mediekritiskt ansvar läggs på den individuella medborgaren (Kaun 2014: 40).

Ett *tredje* skäl till ett vidgat studium av mediekritik har att göra med de undersökta kommentarernas relativt omfattande politiska adressering. Som Svensson (2015: 228) konstaterar för privatpersoners dagstidningsinsändare kan nämligen ”kritiska iakttagelser eller omdömen om medier eller journalistik [...] vara katalysatorer för eller ingå i andra debatter”. För att det nyhetsmediekritiska engagemanget i kommentarerna till SVT:s Facebookinlägg om privat elhushållning rättvist ska kunna beskrivas bör det därför sättas i ett aktuellt, partipolitiskt sammanhang. Två s.k. rödgröna partier hade nämligen, vid tidpunkten för insamlingen, regerat i Sverige under de åtta föregående åren, 2014–2022, varav det ena av dessa partier till stor del profilerade sig utifrån energifrågor. Dessa är partier som vissa politiker och debattörer ofta förknippar med public service (Melchior 2022). Till saken hör också att allmänhetens förtroende för svensk public service är tämligen politiskt polariserat, dvs. hänger ihop med konsumenters uppgivna politiska sympatier. Förtroendet är högre bland kvinnor, äldre och personer som placerar sig till vänster på den politiska skalan och lägre bland män, yngre och personer som placerar sig till höger på den politiska skalan (Bjerling 2022). Att vissa svenska politiska väljargrupper alltså har ett lägre förtroende för public service kan utgöra en delvis förklaring till den relativt utbredda politiska adresseringen bland de nyhetsmediekritiska kommentarerna. Bristen på förtroende för public service kan nämligen inverka positivt på diskutanternas

benägenhet att i kommentarsform uttrycka kritik i anslutning till public services nyhetsrapportering (jfr med Perloffs koncept *den fientliga medieeffekten*, dvs. att "personer med stark ideologisk övertygelse tenderar att uppfatta medierna som partiska mot den egna sidan" (Andersson och Ghersetti 2022: 53) respektive Chung m.fl. (2015), som argumenterar för nyhetskommenterande som en korrigerande och positionerande åtgärd).

Det *fjärde* och sista skälet till att studera nyhetsmediekritiken ur ett vidgat perspektiv har att göra med kritikens heterogenitet respektive dynamik. Till resonemanget om nyhetsmediekritikens *heterogenitet* vill jag betona att den överlag mediestrategiska, politiskt adresserande nyhetsmediekritiken samsas med andra typer av nyhetsmediekritik bland inläggskommentarerna. Den mediekonstruktiva kritiken har t.ex. en betydande roll i materialet. Bland annat innehåller två av de tre enskilt vanligaste nyhetsmediekritiska argumentgrupperna (delvis) mediekonstruktiva argument: både sådana som adresserar och sådana som inte adresserar politiska omständigheter. Argumentgrupper med mediekonstruktiva element förekommer dessutom relativt frekvent i olika gruppkombinationer, framförallt i parvisa men även i flerledade kombinationer. Till resonemanget om nyhetsmediekritikens *dynamik* hör det påvisade samspelet mellan de olika argumentgrupperna i materialet. Analysen av hur argumentgrupperna kombineras har nämligen synliggjort rörelserna mellan de två analysdimensionerna i materialet som helhet: nyhetsmediekritiken växlar ofta mellan kritikobjekt och kommunikativa syften. Genomgången av hur grupper med nyhetsmediekritiska argument förekommer kombinatoriskt tydliggör framförallt att kritiken simultant adresserar nyhetsinnehållet och nyhetsproducenter som nyhetsmediekritiska objekt. Det är dock även relativt vanligt, åtminstone i de parvisa kombinationerna av argumentgrupper, att kritiken simultant realiserar ett mediekonstruktivt och mediestrategiskt syfte respektive att kritiken simultant adresserar respektive inte adresserar politiska omständigheter. Nyhetsmediekritikens möjligheter till sådan dynamik maximerar kritikens bredd och räckvidd, vilket potentiellt förstärker kritikens kommunikativa slagkraft.

9 Möjliga implikationer för nyhetsrapportering i sociala medier

Denna studie, av nyhetsmediekritik som kommunikativ handling i nyhetskommentarer, har fokuserat på kommentarer till *ett* nyhetsinlägg på Facebook. Inlägget har tillkommit nyhetsjournalistiskt via publicering på den svenska, statsfinansierade public service-producenten SVT:s Facebook-kanal *SVT Nyheter*. Men trots materialets avgränsning har analysen av kommentarerna tydliggjort att nyhetsmediekritiken i fråga potentiellt kan få implikationer för inte enbart det undersökta kommentarsfältet: till ett inlägg om privat elhushållning. Resultaten indikerar nämligen att de dialogiska förutsättningarna för den diskursiva praktiken nyhetsrapportering i sociala medier omförhandlas. Detta märks

bl.a. genom att nyhetsmediekritiska diskutanter inte bara ger uttryck för avsikten att interagera med producenten om reviderat nyhetsinnehåll, utan även att initiera dialoger med den nyhetskonsumerande allmänheten om deras nyhetsmedieuppfattningar.

Indikationen om omförhandling kan förstås utifrån både nyhetsdiskutanternas och nyhetsproducentens synvinkel. Undersökningen synliggör hur diskutanter besitter möjligheter som producenten, i den här undersökningen den offentligt reglerade public service-producenten SVT Nyheter, inte nödvändigtvis besitter. Diskutanterna är inte institutionellt förpliktigade i sin kommunikation, vilket stärker deras möjligheter till att framföra strategisk nyhetsmediekritik som med flera olika medel vänder sig till en nyhetskonsumerande allmänhet. Bland annat kan diskutanternas kritik bidra till att nyheter sätts i ett (parti)politiskt sammanhang, oavsett det textuella sammanhang som kritiken publiceras i anslutning till. Denna möjlighet har inte SVT Nyheter, som av gemässiga skäl behöver begränsa sig till någon eller några aspekter av nyhetstematiken i en och samma artikel. Men likväl som att diskutanter har tillgång till opinionsmedel för kommunikativ spridning som producenten saknar tillgång till, är fallet alltså självklart även det omvända. Det är fortfarande producenten som förfogar över de ekonomiska, organisatoriska och redaktionella resurserna, inklusive makten att publicera det ursprungliga inlägg som diskutanter förväntas förhålla sig till i sina kommentarer. Eftersom de dialogiska förutsättningarna för den diskursiva praktiken nyhetsrapportering i sociala medier bara delvis verkar omförhandlas, kan ytterligare textfunktionellt inriktade analyser av hur nyhetsdiskutanter i sociala medier kommunikativt förhåller sig till olika journalistiskt centrala uppgifter bidra till ökad förståelse för den digitala nyhetsjournalistikens kommunikativa premisser i tider av sociala medieplattformar och uppluckrade gränser för interaktion.

Litteratur

- Andersson, U. och Ghersetti, M. (2022). Hur står sig public services förtroendekapital? I: J. Bjerling (Red.). *Public service: en svensk kunskapsöversikt*. Nordicom, Göteborgs universitet.
- Andersson, U. och Weibull, L. (2018). Polariserat medieförtroende. I: U. Andersson, A. Carlander, E. Lindgren och M. Oskarsson (Red.). *Sprickor i fasaden: SOM-undersökningen 2017*. Göteborg: SOM-institutet.
- Beckman, L. (2020). *Nog lutar public service vänster*. Tillgänglig: twitter.com/beckmansasikter/status/1308509951405502472?lang=ar (citerad 15 februari 2023).
- Björkquist, V. (u.u.). Med vad och när kan kommentarer bredda nyhetsrapporteringen? Relevantgjorda deltagare i nyhetstexter och deras kommentarer på Facebook. I: D. Jansson, I. Melander, G. Westberg och D. Yassin (Red.). *Svenskans beskrivning 38*. Örebro: Örebro universitet.

- Chung, M., Munno, G. J. och Moritz, B. (2015). Triggering Participation: Exploring the Effects of Third-Person and Hostile Media Perceptions on Online Participation. *Computers in Human Behavior* 53, 452–461. doi: 10.1016/j.chb.2015.06.037.
- Coe, K., Kenski, K. och Rains, S. A. (2014). Online and Uncivil? Patterns and Determinants of Incivility in Newspaper Website Comments. *Journal of Communication* 64 (4), 658–679. doi: 10.1111/jcom.12104.
- Egelhofer, J. L., Aaldering, L. och Lecheler, S. (2021). Delegitimizing the Media?: Analyzing Politicians' Media Criticism on Social Media. *Journal of Language and Politics* 20 (5), 653–675. doi: 10.1075/jlp.20081.ege.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity.
- Flam, A. och Ganman, J. (2022). *Älskade public service*. Stockholm: Samizdat.
- Graf, H. (2014). Mediekritikens funktioner för den journalistiska praktiken. I: F. Stiernstedt (Red.). *Mediekritik*. Lund: Studentlitteratur. 173–193.
- Gustafsson, A. W. (2009). *Pamfletter! : En diskursiv praktik och dess strategier i tidig svensk politisk offentlighet*. Diss. Lund: Lunds universitet.
- Habermas, J. och Ratzlaff, J. (1984). *Borgerlig offentlighet: kategorierna "privat" och "offentligt" i det moderna samhället*. Enskede: TPB.
- Internetstiftelsen. (2021). *Svenskarna och internet*. Tillgänglig: <https://svenskarnaochinternet.se/rapporter/svenskarna-och-internet-2021/sociala-medier/> (citerad 12.05.2023).
- Jakobsson, P., Lindell, J. och Stiernstedt, F. (2022). Vad tycker medborgarna om public service? I: J. Bjerling (Red.). *Public service: En svensk kunskapsöversikt*. Nordicom, Göteborgs universitet.
- Jucker, A. H. och Dürscheid, C. (2012). The Linguistics of Keyboard-to-screen Communication: A New Terminological Framework. *Linguistik Online* 56 (6), 39–64. doi: 10.13092/lo.56.255.
- Karlsten, E., Rosenqvist, A., Rundblom, L., Sjören, T., Martner, G., Ekengren Oscarsson, H., Ohlsson J., Ashjari, Å., Meyer, J., Jungselius, B., Bohlin, T., Serner, A. och Bissmarck, E. (2022). *Förtroendebarmetern*. Tillgänglig: https://medieakademien.se/wp-content/uploads/2022/03/Presentation_fortroendebarmetern_2022.pdf (citerad 12.05.2023).
- Kaun, A. (2014). Mediekunnighet och medborgarskap: Publiken som mediekritiker. I: F. Stiernstedt (Red.). *Mediekritik*. Lund: Studentlitteratur. 37–52.
- Ksiazek, T. B. (2018). Commenting on the News: Explaining the Degree and Quality of User Comments on News Websites. *Journalism Studies* 19 (5), 650–673. doi: 10.1080/1461670X.2016.1209977.
- Lee, E.-J., Kim, H. S. och Cho, J. (2017). How User Comments Affect News Processing and Reality Perception: Activation and Refutation of Regional Prejudice. *Communication Monographs* 84 (1), 75–93. doi: 10.1080/03637751.2016.1231334.
- Liminga, A. och Strömbäck, J. (2023). Undermining the Legitimacy of the News Media: How Swedish Members of Parliament Use Twitter to Criticise the News Media. *Nordicom Review* 44 (2), 279–298. doi: 10.2478/nor-2023-0015.
- Melchior, S. (2022). *Hoten mot public service*. Stockholm: RSF. Tillgänglig: <https://www.reportarangranser.se/hoten-mot-public-service> (citerad 12.05.2023).
- Naab, T. K., Heinbach, D., Ziegele, M. och Grasberger, M.-T. (2020). Comments and Credibility: How Critical User Comments Decrease Perceived News Article Credibility. *Journalism Studies* 21 (6), 783–801. doi: 10.1080/1461670X.2020.1724181.
- Nord, A. (2012). Varför textanalys? Den språkvetenskapliga textanalysen i högre utbildning ur ett textforskningsperspektiv. *Språk och stil: tidskrift för svensk språkforskning*, 22 (1), 187–212.

- Olin, M. (2019). *Nog lutar public service vänster*. Tillgänglig: timbro.se/smedjan/mats-olin-nog-lutar-public-service-vanster/ (citerad 15 februari 2023).
- Prochazka, F., Weber, P. och Schweiger, W. (2018). Effects of Civility and Reasoning in User Comments on Perceived Journalistic Quality. *Journalism Studies* 19 (1), 62–78. doi: 10.1080/1461670X.2016.1161497.
- Reimer, J., Häring, M., Loosen, W., Maalej, W. och Merten, L. (2021). Content Analyses of User Comments in Journalism: A Systematic Literature Review Spanning Communication Studies and Computer Science. *Digital Journalism* 10 (5), 1–38. doi: 10.1080/21670811.2021.1882868.
- Reimers, C.-V. (2021). *Varför tar inte SR kritiken mot public service på allvar?* Tillgänglig: blt.se/ledare/varfor-tar-inte-sr-kritiken-mot-public-service-pa-allvar-6673c67d/ (citerad 15 februari 2023).
- Salö, L. (2022). Broadcasting the Skeptron: The Upset of Sociolinguistic Closure in Swedish Public Service Television. *International Journal of the Sociology of Language* 2022 (275), 43–64. doi: 10.1515/ijsl-2021-0044.
- Stiernstedt, F. (2014). Introduktion till mediekritiken. I: F. Stiernstedt (Red.). *Mediekritik*. Lund: Studentlitteratur. 7–21.
- Svensson, G. (2015). *Att förstå mediekritik: Begreppsliga, empiriska och teoretiska studier av svensk mediekritik 1998–2013*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet.
- Vraga, E. K., Edgerly, S., Wang, B. M. och Shah, D. V. (2011). Who Taught Me That? Repurposed News, Blog Structure, and Source Identification. *Journal of Communication* 61 (5), 795–815. doi: 10.1111/j.1460-2466.2011.01581.x.
- Widholm, A., och Mårtenson, F. (2018). Mediekritik driver Twitteraktivitet: om journalistik som resurs för politisk kommunikation i sociala medier. I: L. Truedsson (Red.). *Fejk, filter och faktaresistens: Hotar sociala medier demokratin?* Stockholm: Institutet för mediestudier. 104–135.

Appendix

Parvis kombination	N	Flerledad kombination	N
Prod/Pol–Strat + Nyh/Pol–Strat	31	Nyh/Pol–Strat + Prod/Pol–Strat + Nyh/Prod/Pol–Kon/Strat	5
Prod/Pol–Strat + Nyh/Prod/Pol–Kon/Strat	16	Nyh–Kon + Prod–Strat + Prod/Pol–Strat	2
Prod–Strat + Nyh–Kon	9	Nyh–Kon + Nyh–Strat + Prod/Pol–Strat	1
Nyh–Kon + Nyh–Strat	9	Nyh–Strat + Nyh/Pol–Strat + Nyh/Prod/Pol–Kon/Strat	1
Nyh/Pol–Strat + Nyh/Prod/Pol–Kon/Strat	7	Nyh–Strat + Prod/Pol–Strat + Nyh/Prod/Pol–Kon/Strat	1
Nyh–Strat + Prod/Pol–Strat	6	Nyh–Strat + Prod–Strat + Prod/Pol–Strat + Nyh/Prod/Pol–Kon/Strat	1
Nyh–Strat + Nyh/Prod/Pol–Kon/Strat	5	Nyh–Kon + Nyh–Strat + Nyh/Prod/Pol–Kon/Strat	1
Nyh/Pol–Strat + Prod–Strat	5	Nyh/Pol–Strat + Prod–Strat + Prod/Pol–Strat	1
Prod–Strat + Prod/Pol–Strat	5	Nyh–Strat + Nyh/Pol–Strat + Prod/Pol–Strat	1
Nyh/Prod–Kon/Strat + Nyh–Strat	4		
Prod/Pol–Strat + Nyh–Kon	3		
Nyh–Strat + Nyh/Pol–Strat	2		
Nyh/Pol–Strat + Nyh–Kon	2		
Prod–Strat + Nyh/Prod/Pol–Kon/Strat	1		
Nyh/Prod/Pol–Kon/Strat + Nyh–Kon	1		
Nyh/Pol–Strat + Nyh/Prod–Kon/Strat	1		
Nyh/Prod–Kon/Strat + Nyh–Kon	1		

Tabell 2. Antal förekomster för parvisa respektive flerledade kombinationer av argumentgrupper.

Communicating with Purpose

To cite this article: Eronen-Valli, M. (2023). Yritysten joukkorahoituskutsut genrehybrideinä koronapandemian ja Ukrainan sodan aikana. In: E. Lillqvist, M. Eronen-Valli, V. Manninen, N. Nissilä & E. Salmela (Eds.). *Communicating with Purpose*. Vaasa: VAKKI Publications 15. 49–68. ISBN 978-952-69732-2-7

Yritysten joukkorahoituskutsut genrehybrideinä koronapandemian ja Ukrainan sodan aikana

Maria Eronen-Valli
Viestintätieteet, Vaasan yliopisto

Crowdfunding campaigns are a form of digital fundraising in which anyone can participate as a supporter (backer). The central genre of crowdfunding is *campaign call*, that is, a fundraising-oriented pitch published on a crowdfunding platform. This study focuses on crowdfunding campaign calls in times of two world-wide crises: Ukrainian war and Covid pandemic. The aim of the study is to find out what kinds of hybrid genres crisis-contextualized crowdfunding campaign calls are. The material of the study consists of 67 successful business-oriented campaign calls, 27 of which are from Ukrainian companies fundraising on Kickstarter during the Ukrainian war, while 20 Mesenaatti campaign calls belong to Finnish and 20 Indiegogo calls mainly to U.S. companies suffering from the Covid pandemic. The study utilizes *Rhetorical Genre Studies* (RGS) and approaches crowdfunding campaign calls as mixtures or combinations of characteristics from several genres. The study discusses the five most typical genres found in the data: 1) entrepreneurial narrative, 2) advertisement, 3) conditions of contract and delivery, 4) project plan, and 5) political statement. The results indicate that in times of societal crises, crowdfunding campaign calls mix emotion-evoking storytelling and political stance-taking with more rational types, such as product information (a type of advertising) and project plan.

Avainsanat: genre, genrehybridi, joukkorahoituskutsu, organisaatioviestintä, retoriikka, yritysviestintä

1 Johdanto

Viimeaikaiset, koko maailman taloutta koskettaneet kriisit, koronapandemia ja Ukrainan sota, ovat tuoneet esiin joukkorahoituksen tärkeyden. Kriisien keskellä painiskeleville yrityksille joukkorahoitus voi olla viimeinen toivo välttää konkurssi. Joukkorahoituskampanjoilla tarkoitetaan verkkoalustoille keskittynyttä rahoitusmuotoa, jolla yksilöt ja organisaatiot tavoittelevat suurta joukkoa yksittäisiä rahoittajia ja samalla usein lupaavat heille vastikkeita (kuten etukäteismyyttäviä tuotteita) tai osakkeita (ks. esim. Tirdatov 2014; Cappa, Pinelli, Maiolini & Leone 2020; Palmieri, Mercuri & Mazzali-Lurati 2022). Joukkorahoituskampanjoiden ytimessä ovat joukkorahoituskutsut eli joukkorahoitus-alustoilla julkaistut, tekstiä, kuvia ja usein videoitakin sisältävät tekstikokonaisuudet, joilla tavoitellaan suoraan rahoittajia. Ne eivät ole yksistään avunpyyntöjä taloudelliseen tilanteeseen, vaan niistä voidaan havaita muitakin viestinnällisiä piirteitä, kuten yritysnarratiiveille tyypillistä kerrontatapaa (Cappa jne. 2020; Tajvarpour & Pujari 2022) ja mainonnalle tyypillistä tuotekuvausta (Liu & Deng 2016: 189). Yritysnarratiivi ja mainos ovat kummatkin tietynlaista diskursiivista toimintaa sisältäviä tekstejä, jotka voidaan ymmärtää genreiksi eli sosiaalisen toiminnan malleiksi (ks. Miller 1984). On siis oletettavaa, että joukkorahoituskutsuissa on eri genreistä peräisin olevia piirteitä eli ne edustavat genrehybrideitä. Yhteiskunnallisissa kriiseissä genrejen merkitys joukkorahoitukselle korostuu, koska yritysten täytyy vastata suoriutumistaan epäileville, ja rahoituksen tarvetta voi olla pakottavaa perustella myös yhteisön palvelemisen, ei pelkästään omien suoritustavoitteiden näkökulmasta.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaisia genrehybrideitä yhteiskunnallista kriisiä (Ukrainan sota tai koronapandemia) läpikäyvien yritysten joukkorahoituskutsut ovat. Genrehybrideillä viitataan tutkimuksessani sellaisiin kieltä ja mahdollisesti myös kuvia ja ääntä sisältäviin tekstikokonaisuuksiin, jotka yhdistelevät eri tilanteista peräisin olevia viestinnällisiä konventioita ja resursseja (ks. Bhatia 2010: 33–38). Tutkimusongelmaan kuuluu kaksi tarkentavaa tutkimuskysymystä: 1) millaisia retorisia tavoitteita joukkorahoituskutsuun sisältyvillä genrejen piirteillä voidaan nähdä olevan erityisesti yhteiskunnallisten kriisien konteksteissa? ja 2) millä tavoin eri genret joukkorahoituskutsuissa yhdistyvät tai sekoittuvat toisiinsa? Aiemmin joukkorahoituskutsuja on tutkittu muun muassa diskurssianalyttisesti ja genreanalyttisesti, mutta niissä ei ole keskitytty laajoihin kriiseihin. Oletettavaa on, että yhteiskunnallinen kriisi saa yritykset myös vetoamaan rahoittajien tunteisiin ja moraaliin arvoihin, minkä voi nähdä heijastuvan kampanjoihin genretasolla.

2 Joukkorahoituskutsut retorisisina genreinä

Yleistajuisesti genre ymmärretään usein tekstien luokaksi tai esimerkiksi elokuvien laji-tyypiksi, joka on helppo tunnistaa tiettyjen ominaisuuksien perusteella. Kieleen ja retoriikkaan keskittyvän tutkimuksen näkökulmasta genre voidaan sen sijaan tunnistaa suhteellisen vakiintuneesta sosiaalisesta *toiminnasta* tietyssä viestintätilanteessa (ks. Mäntynen & Shore 2014: 783–784). Tällaisen näkökulman puolesta argumentoi esimerkiksi retoriikan tutkija Miller (1984), joka määrittelee genren sosiaalisen toiminnan malliksi toistuvissa viestintätilanteissa (ks. myös Miller 2018: 179). Genreille tyypillistä on jäljitely: genreissä matkitaan aina joitakin piirteitä, jotka vastaavat sosiaalisiin odotuksiin viestinnästä kussakin tilanteessa (emt. 183; myös Edwards 2016: 45). Genreissä on aina sekä viestijän motiiveihin perustuva pragmaattinen että sosiaalisista odotuksista koostuva kontekstuaalinen puoli: niistä välittyvät sekä viestivän tahon erityiset tavoitteet että sosiaalisesti jaetut käsitykset siitä, millaista viestinnän tulisi oletusarvoisesti olla eri tilanteissa (Miller 2018: 179–180). Yleiset odotukset joukkorahoituskutsun genrestä asettavat sen retoriikalle ikään kuin raamit ja säätelevät sitä, millaista viestintää siihen voi kuulua: millä tavoin kyse on esimerkiksi tarinankerronnasta tai myymisestä.

Joukkorahoituskutsut ovat eräänlaisia myyntipuheita, joiden tarkasteluun erityisesti retoriikan lähestymistapa soveltuu hyvin (ks. esim. Palmieri jne. 2022). Retoriikan lähestymistapaan perustuen eri genrejen piirteet nähdään tässä tutkimuksessa myös vaikuttamisen keinoina, joita käytetään tekemään teksteistä houkuttelevia ja yrityksestä luotettavalta vaikuttava. Esimerkiksi tarinallisuus on keino, jolla yritykset rakentavat kuvaa itsestään vastuullisina toimijoina (Virsu, Sjöblom, Mäkelä & Onkila 2022). Joukkorahoituskutsujen vaikuttamisulottuvuuden vuoksi tutkimuksen lähestymistavaksi valittiin retorinen genretutkimus (*Rhetorical Genre Studies*), jossa tekstit nähdään vaikuttamiseen tähtäävänä toimintana osana tilanteista ja kulttuurista kontekstia (esim. Bawarshi & Reiff 2010: 78–104). Retoriseen genretutkimukseen kuuluu lisäksi kaksi tämän tutkimuksen kannalta oleellista lähtökohtaa: 1) genrejen kompleksisuus, jossa niin sanotut sekundääriset genret (kuten joukkorahoituskutsu) omaksuvat piirteitä primaarigenreistä (kuten yritysnarratiiveista) (emt. 83) ja 2) tilanteisesti aktivoituvat osallistujaroolit (kuten puhe yrityksestä hyväntekijänä), jotka yhdistyvät ajatukseen genreistä tietynlaisena toimintana (emt. 92–93). Joukkorahoituskutsu on nähtävissä kompleksisena sekundäärisenä genreinä (ks. Bahtin 1986: 62), joka on osa laajempaa, sosiaaliseen mediaankin ulottuvaa kampanjointia, ja siinä on useiden, muualta tuttujen genrejen piirteitä ja niihin liittyvää toimintaa.

2.1 Eetosta, paatosta ja logosta

Yritysten joukkorahoituskutsut ovat osa niiden strategista viestintää, jolla tähdätään uusien rahoittajien houkutteluun (Palmieri jne. 2022: 332). Aiemmissa joukkorahoitusten retoriikkaa koskevissa tutkimuksissa kiinnostus on kohdistunut erityisesti siihen, miten klassiset retoriikan keinot eetos (myönteisen organisaatiokuvan luominen ja eettisiin arvoihin vetoaminen), paatos (yleisön tunteisiin vetoaminen) ja logos (järkeen vetoaminen) esiintyvät kutsuissa (tai muissa kampanjateksteissä). Vaikka kaikissa tutkimuksissa ei puhuttaisikaan suoraan retorisisista suostuttelun keinoista, voidaan tuloksia soveltaa suostuttelun keinojen perinteiseen kolmijakoon.

Eettinen näkökulma tulee esille joukkorahoituskampanjoissa esimerkiksi siten, että niissä puhutellaan yhteiskunnallisista asioista kiinnostunutta talouskansalaista (ks. Hirsto, Hjerpe & Lillqvist 2020) ja vedotaan projektin yhteiskunnalliseen hyötyyn tai positiivisiin ympäristövaikutuksiin (ks. von Selasinsky & Lutz 2021). Tällöin hyödynnetään *eetosta*, jolla pyritään kiillottamaan yrityskuvaa. Lisäksi yhteiskunnallista hyötyä tai ympäristövaikutuksia korostavan vastikkeellisen kampanjan tukeminen näyttäytyy eettisenä kuluttamisena. Eettisellä kuluttamisella tarkoitetaan kuluttajan tekemiä valintoja yhteiskunnallisten vaikutusten tai ympäristöystävällisyyden perusteella (ks. esim. Barnett, Cloke, Clarke & Malpass 2005; Arnesson 2018).

Monien joukkorahoitustutkimusten tuloksissa nostetaan esiin *paatoksen* tärkeä rooli. Patel, Wolfe ja Manikas (2021) ovat selvittäneet, millainen rooli yhtäältä rationaalisella käsitte pohjaisella retoriikalla ja toisaalta tunteisiin vetoavalla mielikuvaretoriikalla on joukkorahoituskampanjoiden menestymisessä. Heidän tutkimuksensa mukaan erityisesti mielikuviin perustuva retoriikka on tehokasta, koska se houkuttelee useampia rahoittajia. He ehdottavatkin, että joukkorahoitusta hakevien tulisi kampanjan kuvausteksteissä panostaa erityisesti mielikuvien nopeaan herättämiseen: yksilötason rahoittajat eivät välttämättä kiinnostu rationaalisen kielen perusteella. Toisaalta käsitte pohjainen retoriikka vaikuttaisi potentiaalisesti houkuttelevan isompia rahoittajia. (Emt. 619.) Myös Tirdatovin (2014: 16) useiden eri alojen joukkorahoituskutsuihin kohdistuva tutkimus tukee näitä havaintoja: hänen mukaansa paatos tulee kutsuissa hyvin esille, minkä vuoksi hän ehdottaakin, että tunteelliset narratiivit sopivat hyvin joukkorahoituskutsuihin. Samantapaisia tuloksia ovat saaneet Grebelsky-Lichtman ja Avnimelech (2018). Heidän tutkimustulostensa mukaan diskurssin epävirallisuus ja yhteisyyden kokemuksen luominen näkyi menestyneiden kampanjoiden kutsuissa (emt. 4190). Lisäksi tunteisiin vetoavaa retoriikkaa on aiemmin löydetty erityisesti joukkorahoituskutsujen videosisällöistä (ks. Cudmore & Slattery 2019) ja myötätuntoa herättävistä kuvista (Anderson & Saxton 2016).

Toisaalta on myös tutkimuksia, joiden tuloksissa painottuu joukkorahoituskutsujen *logos*. Cappa, Pinelli, Maiolini ja Leone (2021) ovat selvittäneet narratiivien merkitystä joukkorahoituskampanjoiden menestymiselle. Heidän tutkimuksensa mukaan käytäntöä, kuten tuotekehitystä, painottava results-in-progress-narratiivi (RIP) vakuuttaa enemmän kuin tunteellisempi ja henkilöihin keskittyvä on-going-journey-narratiivi (OJ) (Cappa jne. 2021: 967; ks. myös Manning & Bejarano 2017). Toisaalta kuitenkin tunteellisemmat narratiivit olivat vakuuttavia erityisesti silloin, kun hakijalla oli merkittävästi aiempaa kokemusta joukkorahoituksesta (Cappa jne. 2021: 967). Logos-pohjainen retoriikka korostuu myös Palmierin ja muiden (2022) tutkimuksessa, joka kohdistuu muotiin ja designiin sekä ruokaan keskittyviin joukkorahoituskutsuihin. He jopa esittävät, että menestyneet Kickstarter-kampanjat perustuvat enemmän argumentaatioon kuin tarinankerrontaan ja niissä keskiössä ovat asiat ja projektin hyödyllisyys ihmisten korostamisen sijaan (emt. 352).

Yleisesti aiempien tutkimusten perusteella vaikuttaa siis siltä, että tunteet ovat tärkeitä joukkorahoituskutsuille, mutta yksistään ne eivät vakuuta, vaan ne tarvitsevat tuekseen tietoa esimerkiksi hakijan aiemmasta kokemuksesta (eetos) tai faktaa tuotteen kehityksestä ja ominaisuuksista (logos) (ks. esim. Tirdatov 2014). Eri genret sisältävät erilaisia odotuksia kielen ja viestinnän luonteesta: toiset ovat tunneperäisempiä ja toiset rationaalisempia. Koko retoristen keinojen kirjon (eetos, paatos, logos) käyttö on myös omalta osaltaan merkinä siitä, että joukkorahoituskutsuissa voidaan olettaa olevan ai-neksia useammasta eri genrestä.

2.2 Genrehybridit genrejen sekoituksina ja yhdistelminä

Hybridisyys on kattokäsite, johon sisältyy kaikenlainen tekstien ja genrejen sekoittaminen ja yhdistely (Mäntynen & Shore 2014: 738). Hybrideille ominaista on laajemmalla tasolla interdiskursiivisuus, joka on innovatiivista, erilaisten viestinnällisten konventioiden ja resurssien yhdistelyä ja sekoittamista (Bhatia 2010: 35). Konventioilla viitataan tässä vakiintuneisiin toimintatapoihin (kuten tuotteiden suosittelu mainoksissa), joissa hyödynnetään tiettyjä kielellisiä (tai muita viestinnällisiä) resursseja (kuten tuotteen korkeaa laatua kuvaavat adjektiivit). Genrehybridejä voi muodostua interdiskursiivisuuden kautta myös ilman selkeärajaisten, omina ”tekstilajeinaan” pidettävien genrejen hyödyntämistä. Tyypillinen genretutkimuksissa esiin nostettu vakiintunut hybridi, jonka primaarigenret ovat helposti tunnistettavia, on advertoriaali: sekoitus journalistista mielipidekirjoitusta ja mainonnalle tyypillistä promotionaalista tuotekuvausta (ks. Bhatia 2004: 91, 133–135). Toinen esimerkki yritysviestintään kuuluvasta, itsenäisenä genrenä pidettävästä genrehybridistä on tiedonantopolitiikka, josta on löydettävissä useita erilaisia diskursseja, kuten lakidiskurssia, rahoitusdiskurssia, hallinnollista diskurssia ja viestinnällistä diskurssia (ks. Koskela & Kuronen 2014). Edellä mainittu tutkimus tuo esiin,

kuinka genrehybrideistä voidaan puhua silloinkin, kun hybridi muodostuu esimerkiksi eri ammattillisille konteksteille tyypillisistä puhetavoista – ei varsinaisista nimettävistä genreistä.

Aiemmissa tutkimuksissa genrejä on lähestytty myös siitä näkökulmasta, millaisin yhdistelemisen tai sekoittamisen tekniikoin hybridit muodostuvat. Mäntynen ja Shore (2014) erottavat neljä erilaista tekniikkaa, joiden kautta genrehybridit syntyvät: sekventaalinen intertekstuaalisuus (*sequential intertextuality*), genren upottaminen (*genre embedding*), genren omiminen (*genre appropriation*) ja genrejen sekoittuminen (*genre blending*). Sekventaalisessa intertekstuaalisuudessa jossakin viestintätilanteessa genre vaihtuu hetkeksi joksikin toiseksi: esimerkiksi kosmetiikkamainoksissa kauneusvinkkien antaminen ja selkeä mainontadiskurssi vuorottelevat (emt. 744–745). Genren upottaminen tapahtuu siten, että jokin isompi osa toista genreä sisällytetään tekstiin: esimerkiksi mainokseen voidaan upottaa ruokaresepti (emt. 745–746). Genren omimisesta on kyse silloin, kun jokin genre esitetään toisen genren ulkoasussa: esimerkiksi musiikkiarvostelu voidaan kirjoittaa ruokareseptin muotoon (emt. 746–748). Genrejen sekoittumisella tarkoitetaan sitä, että useista eri konteksteista peräisin olevia genrejä kudotaan yhteen niin, että syntyy täysin uusi genre (emt. 748–751). Hieman samaan tapaan Edwards (2016: 47) käsittelee kokoamista (*assemblage*) genrejen sekoittamisen tekniikkana: samoin kuin mehiläinen kerää mettä useammasta kukasta ja tekee niiden yhdistelmästä hunajaa, myös viestijä kerää aineksia useammasta tekstistä tai tilanteesta ja muodostaa niistä uuden kokonaisuuden.

Rahoituksen hakemista genreanalyysin menetelmin on tutkinut esimerkiksi Bhatia (1998; 2010). Hän toteaa rahoituksen hakemisen olevan yksi dynaamisimmista kielenkäytön muodoista ja esittää, että hyväntekeväisyyteen tähtäävällä rahoituskurssilla on yhteisiä piirteitä mainonnan kanssa (Bhatia 1998: 100–101; 2010: 47). Bhatian (1998: 108) mukaan hyväntekeväisyyttä varten laaditut rahoitushakemukset sisältävät kuitenkin aina myös moraalisen aspektin, mikä erottaa ne yritysten toteuttamasta mainonnasta. Yritysten joukkorahoituskutsut ovat ainutlaatuisia, koska ne ovat liiketoimintaa harjoittavien organisaatioiden rahoitushakuja, eivät hyväntekeväisyysjärjestöjen toteuttamaa rahankeräystä (vrt. emt.). Joukkorahoituskutsut genreinä kuitenkin kuuluvat rahoituskurssiin, koska niiden tarkoituksena on hankkia taloudellista avustusta. Vaikka genre voi koostua useista diskursseista (Koskela & Kuronen 2014), voidaan siis myös ajatella, että jokin genre, kuten juuri joukkorahoituskutsu, on osa johonkin tiettyyn aihepiiriin tai kontekstiin perustuvaa puhetapaa, kuten rahoituskurssia.

Joukkorahoituskutsujen hybridi luonne nostetaan esiin erilaisten luovien alojen, kuten tanssin, musiikin, muodin ja designin kategorioihin keskittyvässä tutkimuksessa (Liu & Deng 2016). Liu ja Deng ovat selvittäneet, millaisista osista joukkorahoituskutsut

koostuvat, millaista sanastoa ne sisältävät ja millaisten genrejen piirteitä niistä löytyy. Tulosten mukaan kampanjoissa näkyvät erityisesti mainonta ja hyväntekeväisyysdiskurssi (Liu & Deng 2016: 189, 197). Hybridisyys on joukkorahoituksessa laaja ilmiö, ja sitä on myös esimerkiksi tieteen kampanjoissa. Perez-Llantadan (2021) tutkimustulosten mukaan tieteen joukkorahoituskutsuihin sekoittuu formaalin ja informaalin viestinnän piirteitä, mikä tukee esimerkiksi Giltrown (2017) ja Herringin (2013) näkemyksiä digitaalisista genreistä genrehybrideinä (Perez-Llantada 2021: 91; ks. myös Edwards 2016). Samantapaisia tuloksia ovat saaneet Manning ja Bejarano (2017), joiden tutkimus kohdistui yritysten joukkorahoituskutsuihin. Heidän mukaansa useissa kampanjoissa yhdistyvät tuotekehitykseen ja tuotteiden hyödyllisyyteen painottuva rationaalisempi kerrontapa sekä mielikuvia, yhteisöllisiä arvoja ja tunteita painottava kerrontapa.

Yleisesti narratiivisuus luonnehtii joukkorahoituskutsuja genrejen tasolla (esim. Manning & Bejarano 2017). Narratiivi on strategiselle yritysviestinnälle tyypillistä, ja sen avulla yritykset voivat viestiä tärkeistä arvoistaan, kuten vastuullisuudesta (Virsu, Sjöblom, Mäkelä & Onkila 2022). Yritysnarratiivit eivät välttämättä ole täydellisiä juonellisia kertomuksia, vaan ne edustavat narratiivista ajattelua, jossa inhimillinen tapa kokea ja nähdä asiat korostuu matemaattisen ja teknisen rationaalisuuden sijaan (esim. Gartner 2007). Tarinallisuuden avulla tuodaan esiin yrityksen eettisiä arvoja, luodaan tunnetason samaistuttavuutta ja pyritään erottautumaan haitallisesta toiminnasta, esimerkiksi ihmisiä hyväksikäyttävästä halpatyövoimasta ja ympäristöä tuhoavasta kuluttamisesta (Virsu jne. 2022).

Aiempien tutkimusten perusteella voidaan todeta joukkorahoituskutsun olevan genre ja samalla genrehybridi, jolle eri tilanteista peräisin olevien viestinnällisten konventioiden ja resurssien hyödyntäminen on vakiintunut ominaisuus, eikä yksittäisessä tilanteessa tehty, kielelliseen leikittelyyn perustuva poikkeuksellinen ratkaisu. Näin ollen joukkorahoituskutsun genrehybridissä on kyse jo artikkelin alussa mainitusta kompleksisesta, sekundäärisestä genrestä, jolle ominaista on, että se yhdistelee piirteitä yleisesti hyvin tunnetuista primaarigenreistä (ks. Bahtin 1986: 62). Läheinen käsite kompleksiselle genrelle on myös systeemis-funktionaalissa kieliopissa tunnettu makrogenre eli tekstikokonaisuus, joka rakentuu useammasta lyhyestä genrestä (Mäntynen & Shore 2014: 751–752; ks. Martin & Rose 2008).

3 Aineisto ja menetelmä

Tutkimusaineisto koostuu 67:stä yrityksen menestyneestä joukkorahoituskutsusta, joissa on mukana kirjoitetun kampanjatekstin lisäksi kuva- ja videomateriaalia (ks. Taulukko 1). Aineistosta 27 ukrainalaisten yritysten joukkorahoituskutsua on kerätty Kicks-tarter-sivustolta, ja näissä korostuu rahoituksen tarve Ukrainan sodan aikana. Loput 40

kutsua koskevat koronapandemiaa. Niistä 20, lähinnä yhdysvaltaisten yritysten kutsua, on kerätty Indiegogo-sivustolta, ja 20 suomalaisten yritysten kutsua Mesenaatti-sivustolta. Nämä kolme joukkorahoituslupaa on valittu niiden kansainvälisen tai kansallisen suosion ja tunnettuuden perusteella. Kutsut on kerätty hakusanoilla ”Ukrain” (Kickstarter), ”covid” tai ”pandemic” (Indiegogo, local businesses -kategoria) ja ”Korona-aid” (Mesenaatin oma kategoria pandemian aikaisille kutsuille) syys-marraskuussa 2022.

Aineiston kampanjoissa ei tarjota rahoittajille osakkeita, vaan tuotteita tai palveluita. Kampanjoiden kielet ovat englanti (Kickstarter ja Indiegogo) ja suomi (Mesenaatti). Lähes puolet (27) on ruoka- ja juoma-alan yrityksiä, lähinnä ravintoloita ja kahviloita, jotka kärsivät erityisesti koronapandemian aiheuttamista sulkurajoituksista. Tähän ryhmään kuuluu myös yksittäisiä elintarvikkeiden valmistajia, kuten panimo ja leipomo. Seuraavaksi eniten kampanjoiden taustalla on peleihin erikoistuneita yrityksiä (15) (sekä digitaalisten että muiden pelien valmistajat ja pelitapahtumien järjestäjät). Muotiin ja designiin, kuten sisustuselementteihin, keskittyviä yrityksiä on myös jonkin verran (12). Lisäksi muiden alojen edustajia on yksittäisiä: New Age (6), musiikki ja esiintyvä taide (3), terveys ja hyvinvointi (2), elokuvat (1) ja tekniikka (1) (ks. Taulukko 1).

Kaikilta sivustoilta joukkorahoituskutsut on kerätty hakutuloksista uusimmasta alkaen. Kriteerinä oli, että joukkorahoituksen hakuaika täytyi ajoittua kriisin ajalle. 67 kutsua on riittävä määrä tutkimuksen tavoitteeseen vastaamiseksi: uusien kutsujen kerääminen lopetettiin, kun sisällöt alkoivat toistua. Kutsut koostuvat kirjoitetusta tekstistä ja kuvista, usein myös videoista. Tutkimuksessa on huomioitu myös visuaaliset sisällöt, mutta varsinaisia visuaalisen viestinnän menetelmiä ei käytetä. Lisäksi tutkimuksessa on huomioitu videoiden puhe, joka on litteroitu analyysiä varten.

Tutkimusmenetelmänä on käytetty genreanalyysiä, ja kampanjoista on etsitty erilaisille genreille kuuluvia piirteitä. Tässä tutkimuksessa joukkorahoituskutsut ymmärretään sosiaalisen toiminnan malleiksi (ks. Miller 1984), jotka voivat lähtökohtaisesti sisältää useampaa eri genreä. Analyysivaiheessa joukkorahoituskutsut käytiin yksityiskohtaisesti läpi, ja niissä esiintyvät genren piirteet, kuten mainonnalle tyypillinen tuotekuvaus, merkittiin ylös ATLAS.ti-ohjelman avulla. Tutkimuksen genret nousevat aineistosta, mutta osa niistä on tunnistettu myös aiemmissa tutkimuksissa. On myös huomioitava, että joukkorahoituslupat ohjailevat tiettyjen genre-elementtien käyttöön: niissä on esimerkiksi vastikkeille oma nimetty osionsa, johon oletusarvoisesti kuuluvat mainontaa ilmentävät tuotekuvaukset. Lisäksi Kickstarterin ja Indiegogon kampanjasivuilla on erikseen nimetty Story-osio, joka ohjailee tuottamaan narratiiveja. Myös Mesenaatin ohjeet sisältävät kohtia, joissa pyydetään hakijaa kertomaan itsestään, projektin taustoista ja rahoituksen tarpeesta – eli ilmaisemaan asioita narratiivin muodossa. Joukkorahoituskutsun hybridi luonne on siis osittain myös sivustoista riippuvainen.

Yritysten alat	Kickstarter	Indiegogo	Mesenaatti	Yhteensä
Ruoka & juoma	0	10	17	27
Pelit	12	2	1	15
Muoti & design	8	2	2	12
New Age	5	1	0	6
Musiikki & taide	0	3	0	3
Terveys & hyvinvointi	0	2	0	2
Elokuvat	1	0	0	1
Tekniikka	1	0	0	1
Yhteensä	27	20	20	67

Taulukko 1. Kampanjoiden jakautuminen alojen perusteella.

4 Tulokset: joukkorahoituskutsujen genret

Joukkorahoituskutsuissa oli yhteensä yhdeksän genreä, jotka on yleisyysjärjestyksessä nimetty seuraavasti: yritysnarratiivi (100 %) (esiintyi aineistossa synty- ja kehitystarinoina, selviytymistarinoina ja hyväntekeväisyystarinoina), mainos (98,5 %), sopimus- ja tilausehdot (74,6 %), toimintasuunnitelma (71,6 %), yhteiskunnallinen kannanotto (44,8 %), riskienhallintasuunnitelma (23,9 %), historiallinen narratiivi (22,4 %), käyttöohje (11,9 %) ja tuotearvostelu (6,0 %) (ks. Taulukko 2).

Genret yleisyysjärjestyksessä	Kickstarter (%)	Indiegogo (%)	Mesenaatti (%)	Koko aineisto (%)
<u>Yritysnarratiivit</u>	100	100	100	100
Synty- ja kehitystarina	100	75,0	90,0	89,6
Selviytymistarina	44,4	95,0	95,0	74,6
Hyväntekeväisyystarina	37,0	20,0	10,0	23,9
Mainos	100	95,0	100	98,5
Sopimus- ja tilausehdot	70,4	80,0	75,0	74,6
Toimintasuunnitelma	88,9	75,0	45,0	71,6
Yht. kunnallinen kannanotto	63,0	15,0	50,0	44,8
Riskienhallintasuunnitelma	44,4	15,0	5,0	23,9
Historiallinen narratiivi	22,2	20,0	30,0	22,4
Käyttöohje	25,9	5,0	0,0	11,9
Tuotearvostelu	14,8	0,0	0,0	6,0

Taulukko 2. Joukkorahoituskutsuihin sisältyvät genret aineistossa.

Yritysnarratiiveilla, mainonnalla, sopimus- ja tilausehdoilla sekä yhteiskunnallisilla kannanotoilla vedotaan erityisesti yksilötason pienrahoittajiin, joita todennäköisesti kiinnostaa enemmän tuotteen tilaaminen ja kuluttamalla vaikuttaminen kuin projektin menestymisedellytykset. Toimintasuunnitelma sisältää usein faktaa yrityksen toiminnasta, budjettisuunnitelman ja tietoa projektin suunnitteluvaiheista, ja se onkin rahoitushakuteksteille tyypillistä, ”virallista” osuutta. Riskienhallintasuunnitelma keskittyy

kertomaan yrityksen ratkaisuksista tulevaisuudessa mahdollisissa ongelmatilanteissa, kuten tuotteiden postituksen haasteissa. Toisin kuin yritysnarratiivit, jotka kertovat suoraan yrityksestä tai sen toiminnasta, historiallinen narratiivi kytkeytyy yrityksen ulkopuoliseen teemaan, kuten tunnettuun tapahtumaan, ilmiöön tai henkilöön, johon liittyy kertomus tuodaan esiin osana yrityksen brändin kuvausta. Käyttöohje ohjaa ennakkomyytävän tuotteen käytössä, kuten lautapelin pelaamisessa. Tuotearvostelu on yhteydessä mainokseen, mutta se on kuitenkin laskettu omaksi genrekseen, koska siinä hyödynnetään yrityksen ulkopuolisten toimijoiden laatimia suositteluja. Seuraavaksi viisi yleisintä genreä esitellään tarkemmin. Esimerkkien lihavoinnit ja kursiivit ovat alkuperäisiä.

4.1 Yritysnarratiivit

Yritysnarratiiveilla tarkoitan tekstejä tai tekstijaksoja, jotka kertovat jotakin yrityksen historiasta ja arvoista. Ne eivät useinkaan ole ”täydellisiä” ja ehjiä tarinoita, vaan osa laajempia konteksteja ja puheenaiheita (ks. myös Gartner 2007: 614). Joukkorahoituskutsuille narratiivisuus on oleellinen osa, sillä kaikki 67 tämän tutkimuksen aineistona olevaa kutsua sisälsivät ainakin lyhyen kuvauksen yrityksestä ja/ tai sen historiasta tai arvoista. Osittain tämä kuuluu jo joukkorahoitusalojen vaatimukseen: niihin sisältyy jo oletuksena osio, jossa hakijaa pyydetään kuvailemaan itseään. Yritysnarratiivit jakaantuvat vielä alagenreihin, joista synty- ja kehitystarinoita esiintyi 89,6 % kampanjoista, selviytymistarinoita 74,6 % ja hyväntekeväisyystarinoita 23,9 %. Synty- ja kehitystarinat käsittävät yleistä yrityksen historian kuvausta ja tuotekehityksen vaiheita ja niissä yritys näyttäytyy menestyneenä ja pärjäävänä. Niitä ei eksplisiittisesti ole kytketty kriisinkontekstiin. Selviytymistarinat puolestaan vetoavat vahvemmin myötätuntoon ja niiden loppu on usein jätetty avoimeksi ja rahoittajien ratkaistavaksi. Hyväntekeväisyystarinat sitä vastoin painottavat yrityksen roolia muiden auttajana. Yllättävää tuloksissa oli, että selviytymistarinoita esiintyi ukrainalaisten yritysten Kickstarter-kampanjoissa huomattavasti vähemmän kuin koronapandemiasta kärsivien yritysten Indiegogo- tai Mesenaatti-kampanjoissa. Sen sijaan hyväntekeväisyys painottui ukrainalaisten yritysten kampanjoissa enemmän kuin muissa. Alla olevat esimerkit (1 ja 2) yritysnarratiiveista edustavat selviytymis- ja hyväntekeväisyystarinoita, koska nämä kaksi alagenreä liittyvät synty- ja kehitystarinoita vahvemmin yhteiskunnallisten kriisien konteksteihin.

Esimerkin 1 selviytymistarinassa suomalainen ravintola Silvoplee kuvailee Mesenaatti-alustalla koronapandemian vaikutuksia toimintaansa. Esimerkkikatkelman alku on selviytymistarinaa, mutta viimeisessä kappaleessa on jo hyödynnetty toista genreä: yhteiskunnallista kannanottoa, jossa arvottavan kielenkäytön valinnoin otetaan kantaa hallituksen koronatoimiin.

- (1) Ravintolan jatko näytti epävarmalta. Edelliseen remonttiin käytetty pääoma oli menetetty, eikä uutta, sopivaa tilaa tahtonut löytyä. Harkitsimme jo luovuttamista. Asiakkaat kuitenkin vetosivat meihin: "Silvoplee ei saa kadota!" Missä he sitten söisivät? Mistä he saisivat ruokaa, joka olisi lähelläkään sitä, mitä Silvoplee tarjoaa? Tämä ratkaisi pelin. Me päätimme ottaa riskin, ja yrittää vielä kerran. [– –]

Kun avaamisen aika viimein koitti, meidät yllätti uusi vihollinen: koronavirus. Ravintola oli suljettava juuri, kun sen olisi välttämättä pitänyt saada olla auki. Remonttilaskut, vuokrat, verot, palkat ja muut maksut on maksettava, oli epidemia tai ei. Emme myöskään halunneet irtisanoa henkilökuntaa ja jättää ihmisiä puille paljaille, joten ravintola pidettiin rajoitetusti auki heti, kun se suinkin oli mahdollista.

Nyt Silvoplee on avoinna, toimii mainiosti ja pujottelee koronan ja rajoitusten sokkeloissa. Asiakkaat ovat tyytyväisiä, ja ruokamme on parempaa kuin koskaan ennen. Epidemian jäljiltä kassaan on kuitenkin jäänyt peräti 70 000 euron aukko. Kun ravintoloiden toimintaa edelleen rajoitetaan ja ihmiset aristelevat ulkona syömistä, tätä vajetta ei nykyisillä päiväkatteilla paikata. (<https://mesenaatti.me/1805/korona-aid-pelastetaan-silvoplee/>, lainattu 16.1.2023)

Esimerkin 1 yritysnarratiivissa korostuvat yritystä kohdanneet haasteet, mutta myös hyvät asiakassuhteet. Mainintana asiakkaiden toive yrityksen säilymisestä toimii yritystä markkinoivana keinona ja se korostaa yrityksen eetosta eli positiivista yrityskuvaa: yritys ilmaisee näin olevansa suosittu ravintola. Koronavirukseen liittyvä narratiivi katkelman toisessa kappaleessa tekee selviytymistarinarasta avoimen: yhdestä haasteesta oli selvitty ja vuorossa oli seuraava. Viimeinen kappale sisältää jo arvottavaa kielenkäyttöä: Silvopleen omaa eetosta puolustetaan (ruoka "on parempaa kuin koskaan ennen"), ja uudet vaikeudet kuvaillaan olosuhteiden pakosta ja erityisesti hallituksen toimista seuranneiksi. Ilmaukset "pujottelee koronan ja rajoitusten sokkeloissa" ja "ravintoloiden toimintaa edelleen rajoitetaan" sisältävät implisiittistä yhteiskunnallista kannanottoa.

Joidenkin kampanjoiden yritysnarratiivi toteutuu hyväntekeväisyysnarratiivina. Puhe yrityksen tekemästä hyväntekeväisyydestä on hyvä esimerkki siitä, miten yritysnarratiivi ei ole kokonainen tai tarkkarajainen, vaan muodostuu osana laajempaa kontekstia. Esimerkissä 2 ukrainalainen Gelius-brändi kertoo, kuinka sen suunnittelema varavirtalähteitä lähetetään sota-alueille avuksi ukrainalaisille.

- (2) The Ukrainian brand Gelius has created a unique project and helping everyone who suffered from the hostilities. Smart gadgets are presented at more than 1000 stores and shopping centers. And are also delivered from Kyiv to all regions of Ukraine. Kharkiv, Lviv, Zaporizhzhia, Odessa, Mariupol, Cherkasy, and others. (<https://www.kickstarter.com/projects/gelius/ukrainian-power-bank/>, lainattu 16.3.2023)

Esimerkki 2 on videolta, jolla yritys kertoo tuotteensa synnystä ja kehityksestä. Siinä yhdistyvät hyväntekeväisyysnarratiivi, mainos ja yhteiskunnallinen kannanotto, sillä yritys ilmoittaa tukevansa Ukrainaa sodassa ("helping everyone who suffered from the hostilities"). Katkelma tuo hyvin esiin, kuinka useamman eri genren piirre voi kietoutua yhteen. Tunteista ja kokemuksista puhutaan yleistäen laajemman ihmisjoukon tasolla

rakentaen samalla yrityksen eetosta, kuten tässä esimerkissä, jossa yritys osoittaa olevansa myötätuntoinen oman maansa kansalaisille, jotka kärsivät sodan seurauksista.

4.2 Mainos

Mainos on toiseksi yleisin genre aineistossa: 98,5 prosenttia aineiston kutsuista sisälsi mainontaa. Mainontaa esiintyy joukkorahoituskutsuissa erityisesti ilmoituksina tuotteiden hinnoista, mikä tulee esille kohdissa, joissa kerrotaan, millaisen tuotteen tai palvelun tietyn summan lahjoituksella saa. Usein mainonta on tuotteiden tai palveluiden, eli vastikkeiden, kuvaamista positiivisin sanoin. Joissakin kohdin tuodaan esille myös tuotteen tai palvelun alennettu hinta rahoittajalle, mikä kuvaa joukkorahoitukseen osallistumisen kannattavuutta. Mainonnasta on kyse jäätelöitä valmistavan Iorio's Gelato -yrityksen esimerkissä 3.

(3) **Box of Macarons** (\$100 each)

Shipped directly to you, enjoy a box of 24 macarons in a variety of flavors. Not only are they visually beautiful and colorful, but they're also a tasty treat to enjoy while binge watching your favorite (or, let's be honest, whatever seems moderately interesting at the time) show. Great paired with our macaron-themed Puzzle! (<https://www.indiegogo.com/projects/support-io-rio-gelato-during-covid-19#/>, lainattu 16.1.2023)

Esimerkissä 3 mainostetaan 100 dollaria lahjoittavalle vastikkeita, ”kauniita ja värikkäitä” sekä ”maukkaita” macarons-leivoksia, joita voi syödä vaikkapa televisiosarjaa katsellessa ja lisäksi niiden kerrotaan sopivan yhteen macarons-aiheisen palapelin kanssa. Mainonnan löytyminen joukkorahoituksista ei ole yllättävää, sillä mainonta on promotionaalisen diskurssin hallitsevin muoto, joka lainautuu muihin genreihin helposti (Bhatia 2004: 88; myös Liu & Deng 2016: 198). Esimerkki 4 on Mesenaatista Happy Waffle -nimisen ravintolan kutsusta ja siinä tulee vahvasti esiin mainonta, joka on kiedottu yhteen yritysnarratiiviksi lukeutuvan synty- ja kehitystarinan kanssa.

(4) Pop up:ssa valmistimme kaikki vohvelimme venhäjauhosta [sic], niin kuin tekisimme normaalisti kotonakin. Pikku hiljaa asiakkaamme alkoivat kyselemään, että olisiko mahdollista saada vohveleita gluteenittomina tai olemmeko ajatelleet asiaa. Konseptiimme on aina kuulunut vahvasti asiakaskokemus kahvilassamme, joten tavoitteenamme on aina ollut tarjota unohtumaton kokemus mahdollisimman monelle erikoisruokavaliosta huolimatta. Aloimme kehittää gluteenitonta taikinaa, ja lopulta päädyimme vaihtamaan kokonaan siihen. Näin syntyi meidän luontaisesti gluteenittomat ja maidottomat vohvelit. Olemme saaneet hurjasti kiitosta varsinkin perheiltä, miten tärkeää on, että kerrankin voi stressittömästi valita menusta mitä haluaa, ja koko porukka saa jakaa saman nautinnon. (<https://mesenaatti.me/1981/korona-aidpelastetaan-happy-waffle-helsinki/>, lainattu 16.1. 2023)

Esimerkissä 4 mainostetaan yrityksen gluteenittomia ja maidottomia vohveleita ja kerrotaan niiden syntytarina. Mainonta kietoutuu helposti yhteen muiden genrejen kanssa. Tässä esimerkissä tuotteita esiintuva mainonta on yhdistetty synty- ja kehitystarinaan.

Kokonaisuutena narratiivi korostaa yrityksen eetosta: Happy Waffle kertoo kuuntelevansa asiakkaidensa tarpeita ja vastaavansa niihin tuotekehityksellä. Narratiivin muotoon puettu arvottaminen on hienovaraista yrityksen eetoksen esiin nostamista, ei yrityksen kehumista eksplisiittisin sanoin. Yhteiskunnallisen kriisin tematiikka ei aina näy mainoksissa (ks. esimerkki 4), toisinaan se näkyy suoraan (ks. esimerkki 2 edellisessä luvussa), toisinaan taas epäsuorasti, kuten esimerkin 3 joukkorahoituskutsussa, jossa vastikkeet liitetään korona-ajan ”kotoiluun”.

4.3 Sopimus- ja tilausehdot

Sopimus- ja tilausehdot esiintyivät 74,6 prosentissa aineiston kutsuja. Sopimus- ja tilausehdot liittyvät aina jollakin tavalla vastikkeisiin ja esiintyvät lähellä mainoksia. Niissä esimerkiksi kerrotaan vastikkeina tarjottavien tuotteiden valinnasta ja laatuun (kuten tuotteen väriin) liittyvistä mahdollisista muutoksista sekä tuodaan esiin tuotteen toimittamiseen, kuten postitusmaksuihin ja tilauksen saapumisaikaan liittyviä lisätietoja. Esimerkki 5 on muun muassa Tarot-kortteja valmistavan yrityksen kutsusta ja se on tyypillinen esimerkki sopimus- ja tilausehdoista.

- (5) Shipping is not included and will be charged after the campaign ends. You can see the estimated shipping costs in the Shipping section at the bottom of the page. (<https://www.kickstarter.com/projects/sunstelo/the-power-of-olympus-tarot-deck-art-edition>, lainattu 16.1.2023)

Esimerkissä 5 tuodaan esiin, että postitusmaksut tulevat tilauksen eli vastikkeena tarjottavan tuotteen lisäkustannuksena rahoittajan maksettavaksi. Esimerkissä myös viitataan kutsun siihen kohtaan, josta postitusmaksut voi tarkistaa. Tällainen postitusmaksuista kertominen on tyypillistä mille tahansa verkkomyyntiä harjoittavalle yritykselle ja se havainnollistaa, että joukkorahoituksessa on kyse myös ostamisesta (tilaamisesta) ja myymisestä. Esimerkki 6 on ukrainalaisen Fun Games Shop -nimisen, lautapelejä valmistavan yrityksen joukkorahoituskutsusta ja siinä rahoittajaa informoidaan henkilötietojen luovuttamisesta tilausta tehdessä eli vastikkeita valitessa.

- (6) By pledging on this campaign, **you give us the right to transfer your personal data to selected partners, for the sole purpose of sending you your rewards.** We never sell your data to anyone, and we won't transfer it to partners who aren't involved directly in fulfilling your pledge. (<https://www.kickstarter.com/projects/fungamesshop/catapult-feud-ukraine-edition>, lainattu 16.1.2023)

Esimerkissä 6 Fun Games Shop kertoo, että henkilötietojen luovuttamista tarvitaan vain vastikkeiden lähettämistä varten eikä henkilötietoja myydä ulkopuolisille tahoille eteenpäin. Fun Games Shop -yrityksellä sopimus- ja tilausehdot on kutsussa muutenkin selkeästi keskimääräistä enemmän. Yritys postittaa tuotteet massapostituksena tiettyinä päivinä, jolloin postitus tulee sille halvemmaksi. Yksityiskohtainen sopimus- ja

tilausehdoista kertominen on toisaalta välttämätöntä, mutta toisaalta se on myös retorinen keino viestiä yrityksen toiminnan tarkkuudesta, mikä voi saada ihmiset paremmin luottamaan yritykseen, joka sodan vuoksi toimii epämääräisissä olosuhteissa.

4.4 Toimintasuunnitelma

Toimintasuunnitelma on joukkorahoituskutsujen virallisinta osuutta, ja se on lähes yhtä yleinen (71,6 %) kuin sopimus- ja tilausehdot. Toimintasuunnitelmille tyypillistä on esimerkiksi tuotekehityksen ja tuotteen valmistuksen eri vaiheista kertominen ja yritystilojen remontin kustannussuunnitelma tai muu budjettisuunnitelma. Yleistä toimintasuunnitelmille oli ratkaisujen perustelu asiakkaiden kannalta. Esimerkissä 7, joka on suomalaisen pelikahvila Café Boardgamen kutsusta, kerrotaan yrityksen suunnitelmasta tehdä remontti tiloihin joukkorahoituksen avustuksella.

- (7) Rakennutamme ilmastoinnin niin että saamme riittävän ilmanvaihdon jokaiseen loosiin. Toiseksi tärkein asia on äänieristyksen parantaminen, joka takaa kaikille peliryhmille rauhallisen peliympäristön. Itsestään selvää on, että ostamme uusia pelejä tarpeiden mukaan. Jos joukkorahoitus saavuttaa jopa 30 000 € haaveilimme esimerkiksi VIP tilaan äänieristyksen lisäksi tunnelman luomisesta ja lisäämällä seinille peliaiheisia taideteoksia ja valojärjestelmään vaihtuvan valomaiseman. Muihin seiniin äänieristelevyt ja uutta maalia pintaan. Taidetta, sisustuselementtejä sekä mahdollisuus käyttää siirrettävää, ohutta tv:tä pöytäalustana virtuali tabletopeja varten. (<https://mesenaatti.me/2242/korona-aid-auta-cafe-boardgamea/>, lainattu 16.1.2023)

Esimerkissä 7 Café Boardgame kertoo parantavansa lahjoitusrahoilla muun muassa ilmanvaihtoa ja äänieristystä sekä ostavansa uusia pelejä. Jos lahjoitusta saadaan yli 30 000 euroa, yritys suunnittelee tekevänsä uudistuksia myös sisustukseen. Myös esimerkiksi 8 on kyse toimintasuunnitelmasta ja se on kerätty Indiegogo-sivustolta, jossa neljä Lincoln Park -alueen yhdysvaltalaisyritystä kampanjoivat koronarajoitteiden koetellessa talouttaan.

- (8) Secondly, we want to **fund other local businesses**. By buying a gift card to one of our neighboring restaurants or other craft businesses, you're funding them during a downtime so they can prosper when business is back. Each of these businesses is also part of a web of other businesses. Collectively hundreds if not thousands of people are employed because of these businesses. (<https://www.indiegogo.com/projects/get-the-omc-cookbook-and-lift-lincoln-park#/>, lainattu 16.1.2023)

Esimerkissä 8 kerrotaan yritysten yleishyödyllisestä tavoitteesta, jonka toteuttamiseen kampanjan rahoittajat osallistuvat. Toimintasuunnitelmassa kerrotaan, että rahoittajat tulevat saamaan lahjakortteja Lincoln Park -alueen yritysten tukemiseen. Tällä retorikalla kampanjoivat yritykset pystyvät korostamaan, että ne eivät aja pelkästään omaa etuaan, vaan haluavat lahjoittajien välityksellä tukea myös muita oman alueensa yrityksiä ja siten ne toteuttavat myös hyväntekeväisyystarinaansa. Tällainen projektin yleishyödyllisyyteen liittyvä retoriikka on Palmierin ja muiden (2022) tutkimuksen mukaan

joukkorahoituskampanjoissa tehokasta. Yrityksen hyväntahtoisuudesta kertominen on keino rakentaa sen eetosta (ks. emt. 347). Erityisesti yhteiskunnallisten kriisien konteksteissa tällaiselle hyväntahtoisuusretoriikalle on tilausta, koska se tuo esiin yrityksen alttuismia, eikä anna kuvaa pelkästään oman edun tavoittelijasta.

4.5 Yhteiskunnallinen kannanotto

Yhteiskunnallinen kannanotto on aineiston genreistä selkeimmin kontekstualisoitu osaksi ajankohtaisia yhteiskunnallisia kriisejä. Lähes puolet aineiston rahoituskutsuista sisälsi yhteiskunnallista kannanottoa (44,8 %). Yhteiskunnallisissa kannanotoissa otetaan kriittisesti kantaa joko valtion asettamiin rajoituksiin ja avustusten pienuuteen koronapandemiaan liittyen tai vastustetaan Ukrainan sotaa ja puolustetaan Ukrainan kansaa. Yhteiskunnallinen kannanotto aineistossa ei ole selkeä ja tarkkarajainen ”tekstilaji”, jolle olisi joukkorahoituskutsuissa oma kohtansa (vrt. esim. sopimus- ja tilausehdot). Se on ennemminkin diskursiivinen konventio, joka on omaksuttu joukkorahoitusgenreen muualta: esimerkiksi mielenosoituksille tyypillisestä puhetavasta. Yhdenmukaisuuden vuoksi myös yhteiskunnallinen kannanotto on kuitenkin nimetty tässä tutkimuksessa genreksi. Esimerkki 9 on Kickstarterista ja siinä puisia sisustustuotteita valmistava Enjoy The Wood -niminen ukrainalaisyritys tuo esiin, että yritystä tukemalla rahoittajat voivat puolustaa Ukrainan kansaa. ”Stand with Ukraine” on eräänlainen slogan, jonka yritys myös itse allekirjoittaa omana kannanottonaan.

- (9) Now we need your support more than ever. Our team will give personal attention to each order. Stand with Enjoy the Wood and Stand with Ukraine. Thanks for being part of our history, present and peaceful future! Stand with Ukraine. (<https://www.kickstarter.com/projects/2005075996/3d-world-map-wall-art-ukrainian-edition-stand-with-ukraine>, lainattu 17.1.2023)

Esimerkissä 9 Enjoy The Wood kertoo, että se tarvitsee taloudellista tukea nyt enemmän kuin koskaan ja kehottaa potentiaalisia rahoittajia seisomaan yrityksen ja samalla koko Ukrainan puolella. Samalla esitetään etukäteen kiitos siitä, että tukijat ovat osa yrityksen (ja koko Ukrainan) historiaa, nykyisyyttä ja rauhallista tulevaisuutta. Esimerkin kutsussa poliittinen aktivismi korostuu muutenkin: jo kutsun otsikossa on sanat ”Support Ukraine” ja sivun oikeassa ylä laidassa lukee ”Choosing our project you will show your support for Ukraine and people”. Toisaalla samassa joukkorahoituskutsussa lukee muun muassa, että yrityksen valmistamasta ja vastikkeena tarjottavasta kartasta voidaan myös jättää kokonaan pois ”aggressor country” eli Venäjä, jonka paikka kartassa on jo muutenkin supistettu normaalia pienemmäksi. Ylipäätään ukrainalaisyrityksille yhteiskunnallinen kannanotto on tyypillistä, sillä 63 prosenttia ukrainalaisyritysten kutsuista sisälsi yhteiskunnallista kannanottoa.

Koronapandemiaan liittyvä yhteiskunnallinen kannanotto on tyypillisempää Mesenaatin suomalaisyrityksille kuin Indiegogon pääasiassa yhdysvaltalaisy yrityksille. Tasan 50 prosenttia Mesenaatin kutsuista sisälsi yhteiskunnallista kannanottoa, kun taas Indiegogossa yhteiskunnallista kannanottoa sisälsi vain 15 prosenttia kutsuista. Tämä voi selittyä sillä, että Suomessa on pitkä sosiaaliturvan historia, ja valtion apua odotetaan tucalassa taloudellisessa tilanteessa ehkä helpommin kuin Yhdysvalloissa. Kun valtion tukien puute ja monet erityisesti ravintoloiden toimintaan vaikuttavat rajoitukset heikentävät yritysten taloutta, kirvoittaa se yrittäjissä myös yhteiskunnallista kannanottoa, jolla he pyrkivät aktivoimaan rahoittajia. Esimerkki 10 on Mesenaatista ja siinä pelikulttuureihin ja pelitapahtumien järjestämiseen keskittynyt Arkade Night Oy ottaa kantaa valtion asettamiin koronarajoituksiin ja niiden vaikutuksiin liiketoiminnalleen.

(10) Nuorena yrityksenä olemme vajonneet erilaisten lakitekniesten syiden takia täysin eri tukimekanismien väliseen Kafkamaiseen limboon. Kustannustuki II paketista emme saaneet euroakaan, sillä epäoikeudenmukaisen laskentatavan mukaan liikevaihtomme olisi jopa noussut rajoitusten myötä. [––] Menestystarinaa lupaavan alun jälkeen olemme sinnitelleet eteenpäin jatkuvasti muuttuvien ja mielivaltaisilta tuntuvien rajoitusten viidakossa luottaen valtion kyvykkyteen palauttaa perusoikeutemme laillisen elinkeinon harjoittamiseen. Hyvilläkään korteilla ei ole kuitenkaan mahdollista pärjätä, mikäli pakka järjestetään tarkoituksellisesti niitä vastaan. Tämänhetkisillä korteilla pärjääminen ei ole enää meistä itsestämme tai yrityksestämme kiinni, vaan tarvitsemme siihen teidän apuunne! (<https://mesenaatti.me/2020/korona-aid-arkade-tarvitsee-apuasi/>, lainattu 17.1.2023)

Lainaukseen sisältyy selkeää arvottamista, sillä valtion asettamia rajoituksia kuvaillaan mielivaltaisiksi ja tukien laskentatapaa kuvaillaan epäoikeudenmukaiseksi. Lisäksi tuohatumusta valtion rajoituksia ja tukien myöntämisperusteita kohtaan esitetään muun muassa ilmaisemalla, että "[h]yvilläkään korteilla ei ole kuitenkaan mahdollista pärjätä, mikäli pakka järjestetään tarkoituksellisesti niitä vastaan". Yhteiskunnallinen kannanotto on retorisesti suunnattu yleisölle, joka jakaa pienyrittäjien ahdingon koronapandemian aikana. Yhteiskunnallisissa kannanotoissa, kuten esimerkissä 10, on usein mukana tunneperäistä arvottamista, kuten tuohtumuksen ja pettymyksen ilmaisemista, vaikka eksplisiittisiä tunnesanoja ei käytettäisikään.

5 Johtopäätökset

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millaisia genrehybrideitä yhteiskunnallisia kriisejä läpikäyvien yritysten joukkorahoituskampanjat ovat. Tarkentavia tutkimuskysymyksiä oli kaksi: 1) millaisia retorisia tavoitteita joukkorahoituskutsuun sisältyvillä genrejen piirteillä voidaan nähdä olevan erityisesti yhteiskunnallisten kriisien konteksteissa? ja 2) millä tavoin eri genret joukkorahoituskutsuissa yhdistyvät tai sekoittuvat toisiinsa? Genret ymmärrettiin tutkimuksessa sosiaalisen toiminnan malleiksi (ks. Miller 1984), jotka voivat sekoittua tai yhdistyä keskenään muodostaen niin sanottuja genrehybrideitä. Kaikki aineiston joukkorahoituskutsut olivat genrehybrideitä eli ne koostuivat useista,

eri tilanteista peräisin olevista viestinnällisistä konventioista tai resursseista, jotka nähtiin tutkimuksessa erilaisten, tunnistettavien genrejen piirteiksi.

Yleisesti joukkorahoituskutsu genrenä ilmentää rahoitusdiskurssin luovaa ja joustavaa käyttöä, koska se on yksityisten ihmisten ja yritysten tuottamaa ja erityisesti ruohonjuuritasolle suunnattua viestintää, jossa tekstin lisäksi myös kuvat ja videot herättävät huomiota. Tällöin perinteisemmät ja virallisemmat rahoitusdiskurssin piirteet (kuten toimintasuunnitelma) saavat rinnalleen inhimillisiä tarinoita ja muita tunneperäisiä viestinnän muotoja, jotka korostuvat erityisesti yhteiskunnallisten kriisien konteksteissa. Yhteiskunnallisten kriisien aikaisissa joukkorahoituskutsuissa on kyse sosiaalisesta toiminnasta, jossa tuotteita tai palveluita markkinoidaan potentiaalisille rahoittajille eettisen kuluttamisen ja eettisiin arvoihin sijoittamisen viitekehyksessä. Sekä joukkorahoitusta hakevat että rahoittajat esitetään tuplaroolissa: osto- ja myyntitapahtumaan osallistuvina ja yhteiskunnallisesti valveutuneina toimijoina, jopa hyväntekijöinä. Joukkorahoituskutsujen retoriikassa näkyi erityisesti yrityksen eetosta painottava promotionaalisuus, tuotteiden menekkiä ja työn alla olevaa projektia edistävä myyntipuhe sekä yhteiskunnallinen aktivismi, joka tuli esiin erityisesti hyväntekeväisyystarinoissa ja yhteiskunnallisissa kannanotoissa.

Aineiston joukkorahoitusalojen väliltä löytyi joitakin kiinnostavia eroavaisuuksia, jotka tuovat esiin, että joukkorahoituskampanjoissa näkyy kulttuurisen kontekstin vaikutus. Tutkimuksessa nousi esiin, että yhteiskunnallisesti kantaaottava retoriikka näkyi erityisesti ukrainalaisten yritysten Kickstarter-kampanjoissa ja jonkin verran myös suomalaisien yritysten Mesenaatti-kampanjoissa, mutta ei juurikaan yhdysvaltalaisien yritysten Indiegogo-kampanjoissa. Tätä selittää se, että yhdysvaltalaisien yritysten joukkorahoituskutsuissa yrityksen haasteita ei lähestytä varsinaisesti poliittisen kritiikin näkökulmasta, kun taas erityisesti Ukrainan sodan alla eläville yrityksille yhteiskunnallinen kannanotto on jopa oletusarvoista. Toisaalta yritysnarratiiveihin kuuluvat selviytymistarinat korostuivat lähinnä Mesenaatissa ja Indiegogossa. Tätä voi selittää se, että ukrainalaiset yritykset eivät halua painottaa omia vaikeuksiaan, koska se saatettaisiin kokea liian omahyväisenä, kun koko kansa on ahdingossa. Toisaalta sota on myös erityinen kriisi, joka voi nostaa esiin epäilyjä yrityksen suoriutuvuudesta: liiallinen vaikeuksien korostaminen voisi viedä pohjaa ukrainalaisyritysten luotettavuudelta.

Kriisin aikaisissa joukkorahoituskutsuissa päätökseen ja eetokseen vetoamisella erityisesti yritysnarratiivein ja yhteiskunnallisin kannanotoin on tärkeä rooli. Päätös näkyi erityisesti myötätunnon herättämisenä hyväntekeväisyystarinoissa ja vahvoina sanavalintoina yhteiskunnallisissa kannanotoissa, kun taas eetos korostui esimerkiksi selviytymistarinoissa, joissa yritykset kuvattiin vaikeuksista selvinneinä voittajina. Toisaalta myös hyväntekeväisyystarinat korostivat eetosta painottaessaan yritysten hyväntekijyyttä.

Etiikkaan ja moraaliin vetoaminen aineistossa on yhteistä esimerkiksi ihmisoikeuksia ajavien organisaatioiden joukkorahoituskutsujen kanssa (ks. Kedves 2016). Tutkimuksen tulokset eroavatkin aiemmista tuloksista (esim. Palmieri jne. 2022; Cappa jne. 2021), joissa korostui selkeästi eniten rationaalisuus eli logos. Kuitenkin myös logoksella oli keskeinen rooli kriisin keskellä painiskeleville yrityksille, jotka kuvailivat tuotteiden korkeaa laatua ja tarkkaan harkittua valmistustapaa, mikä oli silmiinpistävää mainoksissa. Tällä tavoin yritykset mahdollisesti pyrkivät välttämään suoriutumiseensa kohdistuvaa epäilyä, jota yhteiskunnallisen kriisin haasteet ovat voineet lisätä.

Lisäksi tutkimuksessa havaittiin, että yksi joukkorahoituskutsu voi koostua useista rinnakkaisista genreistä, jolloin genret esiintyvät ikään kuin omissa sekventaalisissa jaksoissaan (ks. Mäntynen & Shore 2014: 744–745): esimerkiksi yritysnarratiivia voi seurata yhteiskunnallinen kannanotto. Tässä on kyse genrejen yhdistelmästä. Aineistossa on myös tapauksia, jossa yksi genre on kietoutunut yhteen yhden tai useamman muun genren kanssa: esimerkiksi yritysnarratiiveihin kuuluva hyväntekeväisyyskertomus voi olla päällekkäinen toimintasuunnitelman kanssa. Tällöin voidaan puhua genrejen sekoittumisesta (ks. Mäntynen & Shore 2014: 748–751; Edwards 2016: 47).

Tutkimuksen rajoituksena on se, että visuaaliseen materiaaliin ei syvennytty erikseen. Jatkotutkimusaiheena voisi olla esimerkiksi visuaalisesti muodostuvat genret tai genrejen mahdollinen sekoittuminen visuaalisen ja verbaalisen retoriikan yhteispelinä. Myöskään joukkorahoitusalojen toimintaperiaatteita ei vertailtu tässä tutkimuksessa. Jatkossa olisi kiinnostavaa selvittää, mitkä ovat rahoitusalojen näkökulmasta oletettuja piirteitä joukkorahoituskutsulle. Lisäksi jatkossa olisi hedelmällistä syventyä esimerkiksi moraaliseen legitimointiin osana yhteiskunnallisen kriisin aikaista joukkorahoituskampanjointia, koska joukkorahoituksen eettinen puoli hyväntekeväisyysretoriikan ja yhteiskunnallisten kannanottojen muodossa erottui selvästi tutkimusaineistosta.

Rahoittajat ja kiitokset

Tutkimus on osa Suomen Akatemian rahoittamaa tutkimushanketta ”Sijoituskulttuurien siirtymiä digitaalisissa tiloissa”, päätösnumero 339181. Tahdon kiittää myös artikkelien anonyymiä arvioijaa, Vakki-toimitusta ja omaa hanketiimiäni työtä edistävästä, tarkoista kommentteista.

Lähteet

Anderson, K. B. & Saxton, G. D. (2016). Smiles, babies, and status symbols: The persuasive effects of image choices in small-entrepreneur crowdfunding requests. *International Journal of Communication* 10, 1764–1785. Saatavilla: <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/2829> (lainattu 19.1.2023).

- Arnesson, J. (2018). *Fashionable Politics: The Discursive Construction of Ethical Consumerism in Corporate Communications, News Media, and Social Media*. Gothenburg: University of Gothenburg. Saatavilla: <http://hdl.handle.net/2077/57057> (lainattu 7.2.2023).
- Bahtin, M. (1986). The problem of speech genres. Teoksessa: C. Emerson & M. Holquist (Toim.), V. W. McGee (Käänt.). *Speech Genres and Other Late Essays*. Austin, TX: University of Texas Press. 60–102.
- Barnett, C., Cloke, P., Clarke, N. & Malpass, A. (2005). Consuming ethics: Articulating the subjects and spaces of ethical consumption. *Antipode* 37(1), 23–45. <https://doi.org/10.1111/j.0066-4812.2005.00472.x>
- Bawarshi, A. S. & Reiff, M. J. (2010). *Genre: An Introduction to History, Theory, Research, and Pedagogy*. West Lafayette, IN: Parlor Press; The WAC Clearinghouse. Saatavilla: <https://wac.colostate.edu/books/referenceguides/bawarshi-reiff/> (lainattu 20.9.2023).
- Bhatia, V. K. (1998). Generic patterns in fundraising discourse. *New Directions for Philanthropic Fundraising* 22, 95–110. <https://doi.org/10.1002/pf.2207>
- Bhatia, V. K. (2004). Worlds of Writted Discourse: A Genre-Based View. London: Continuum.
- Bhatia, V. K. (2010). Interdiscursivity in professional communication. *Discourse & Communication* 21(1), 32–50. <https://doi.org/10.1177/1750481309351208>
- Cappa, F., Pinelli, M., Maiolini & Leone, M. I. (2020). “Pledge” me your ears! The role of narratives and narrator experience in explaining crowdfunding success. *Small Business Economics* 57, 953–973. <https://doi.org/10.1007/s11187-020-00334-y>
- Cudmore, A. & Slattery, D. M. (2019). An analysis of physical and rhetorical characteristics of videos used to promote technology projects, on the Kickstarter crowdfunding platform. *Technical Communication* 66(4), 319–346.
- Edwards, D. W. (2016). Framing remix rhetorically: Toward a typology of transformative work. *Computers and Composition* (39): 41–54. <https://doi.org/10.1016/j.compcom.2015.11.007>
- Gartner, W. B. (2007). Entrepreneurial narrative and a science of the imagination. *Journal of Business Venturing* 22(5), 613–627. <https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2006.10.003>
- Giltrow, J. (2017). Bridge to genre: Spanning technological change. Teoksessa: C. R. Miller & A. Kelly (Toim.). *Emerging Genres in New Media Environments*. London: Palgrave Macmillan. 39–61.
- Grebelsky-Lichtman, T. & Avnimelech, G. (2018). Immediacy Communication and Success in Crowdfunding Campaigns: A Multimodal Communication Approach. *International Journal of Communication* 12, 4178–4204. Saatavilla: <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/7691> (lainattu 19.1.2023).
- Herring, S. (2013). Discourse in Web 2.0: Familiar, reconfigured, and emergent. Teoksessa: D. Tannen & A. Trester (Toim.). *Discourse 2.0*. Georgetown: Georgetown University Press. 1–25.
- Hirsto, H., Hjerppe, C. & Lillqvist, E. (2020). Constructing the influencer-investor: Re-organizing economic citizenship through crowdfunding. *36th European Group for Organizational Studies Colloquium (EGOS), University of Hamburg* (online). Saatavilla: https://www.egosnet.org/jart/prj3/egos/resources/dbcon_def/uploads/h3Ud4_EGOS_PDW03_INFLUENCERINVESTOR.pdf (lainattu 7.2.2023).
- Kedves, A. (2016). Discursive legitimation in online crowdfunding: A study of Kickstarter projects promoting human rights. *Globe: A Journal of Language, Culture and Communication* 3, 46–63. <https://doi.org/10.5278/ojs.globe.v3i0.1277>
- Koskela, M. & Kuronen, M-L. (2014). The essence of a hybrid genre: The causes of variation in corporate disclosure policies. Teoksessa: G. Budin & V. Lušický (Toim.). *Languages for Special Purposes in a Multilingual, Transcultural World*. Proceedings of the 19th European Symposium on Languages for Special Purposes. Vienna: University of Vienna. 196–205.
- Liu, J. & Deng, L. (2016). A genre-analysis of web-based crowdfunding discourse. *The Asian ESP Journal* 12(2), 171–202.
- Manning, S. & Bejarano, T. A. (2017). Convincing the crowd: Entrepreneurial storytelling in crowdfunding campaigns. *Strategic Organization* 15(2), 194–219. <https://doi.org/10.1177/1476127016648500>
- Martin, J. R. & Rose, D. (2008). *Genre Relations: Mapping Culture*. London: Equinox.
- Miller, C. R. (1984). Genre as social action. *Quarterly Journal of Speech* 70, 151–167. <https://doi.org/10.1080/00335638409383686>

- Miller, C. R. (2018). Genre in ancient and networked media. Teoksessa: M. Kennerly & D. S. Pfister (Toim.). *Ancient Rhetorics and Digital Networks*. Tuscaloosa: The University of Alabama Press. 176–204.
- Mäntynen, A. & Shore, S. (2014). What is meant by hybridity? An investigation of hybridity and related terms in genres studies. *Text & Talk* 36(6), 737–758. <https://doi.org/10.1515/text-2014-0022>
- Palmieri, R., Mercuri, C. & Mazzali-Lurati, S. (2022). Persuasive reasons in crowdfunding campaigns: Comparing argumentative strategies in successful and unsuccessful projects on Kickstarter. *International Journal of Strategic Communication* 16(2), 332–355. <https://doi.org/10.1080/1553118X.2021.2008942>
- Patel, P. C., Wolfe, M. T. & Manikas, A. S. (2021). Logic is (somewhat) overrated: Image-based versus concept-based rhetoric in crowdfunding narratives. *Entrepreneurship Theory and Practice* 45(3), 600–625. <https://doi.org/10.1177/1042258720976370>
- Pérez-Llantada, C. (2021). Grammar features and discourse style in digital genres: The case of science-focused crowdfunding projects. *Revista Signos* 54(105), 73–96. Saatavilla: <http://revistasignos.cl/index.php/signos/article/view/363/267> (lainattu 19.1.2023).
- Tajvarpour, M. H. & Pujari, D. (2022). The influence of narrative description on the success of crowdfunding campaigns: The moderating role of quality signals. *Journal of Business Research* 149, 123–138. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2022.05.012>
- Tirdatov, I. (2014). Web-based crowd funding: Rhetoric of success. *Technical Communication* 61(1), 3–24. Saatavilla: <https://www.jstor.org/stable/43748669> (lainattu 19.1.2023).
- Virsu, V., Sjöblom, P., Mäkelä, M. & Onkila, T. (2022). Vastuullisuusarvot suomalaisten tekstiiliyritysten tarinoissa. *Responsible Communication*. VAKKI Publications 14. 176–193. Saatavilla: <https://vakki.net/index.php/2022/12/15/responsible-communication/> (lainattu 19.1.2023).
- von Selasinsky, C. & Lutz, E. (2021). The effects of pro-social and pro-environmental orientation on crowdfunding performance. *Sustainability* 13(11), 1–27. <https://doi.org/10.3390/su13116064>

Communicating with Purpose

To cite this article: Heittola, S. & Björklund, S. (2023). Mot en hållbar utveckling för meningsfull användning av flera språk nationellt? Ungas uppfattningar om en- och flerspråkighet vid kommunikation i Finland och Sverige. In: E. Lillqvist, M. Eronen-Valli, V. Manninen, N. Nissilä & E. Salmela (Eds.). *Communicating with Purpose*. Vaasa: VAKKI Publications 15. 69–85. ISBN 978-952-69732-2-7

Mot en hållbar utveckling för meningsfull användning av flera språk nationellt? Ungas uppfattningar om en- och flerspråkighet vid kommunikation i Finland och Sverige

Sanna Heittola^a & Siv Björklund^a

^a Åbo Akademi

In this article, we study how language majority and minority youth (Finnish-, Swedish- and Sami-speaking youth) in Finland and Sweden perceive the possibility to use languages in their countries. Our theoretical underpinnings are inspired by language policy and language ecology with a special focus on possible impacts of national language policy on language ideologies and language praxis circulating in increasingly multilingual societies. The results show that several statistically significant differences can be revealed between the youth from different countries and with different first languages. The differences indicate that national policy seems to have an effect on language ideologies among the participants. Nevertheless, the youth shares a common belief of the importance of multilingualism even if they recognize the practical challenges that people who cannot use the majority language of the country can face. Language is perceived not only as a medium for communication but also as an important part of the individual's identity and culture. The result of this study shows that the youth perceives the use of different languages in their country of residence as self-evident.

Nyckelord: flerspråkighet, språkideologi, språkpolicy, språkekologi, unga

1 Inledning

Under de senaste åren har språkpolicy och språkplanering som forskningsområden utvecklats snabbt och kraftigt (Hult & Johnson 2015). Populariteten hänger till stor del samman med att språkpolicy som verktyg fungerar väl för att analysera komplexa processer av flerspråkighet, global verksamhet och växande transnationell arbetskraftspendling för att utveckla postmodernistiska samhällen i riktning mot en hållbar språklig och kulturell mångfald (se t.ex. Papa 2020, Lamb m.fl. 2020, Douglas Fir Group 2016). Vi bidrar i den här artikeln till forskningen inom området genom att uppmärksamma ungdomar som agenter för samhällelig språkpolicy (se också t.ex. Han m.fl. 2019, Phyak & Bui 2014, Wyman m.fl. 2013) och undersöker potentiella samband mellan nationell språkpolicy och finländska och svenska ungas uppfattningar om möjligheten att använda olika språk för att kommunicera och interagera i det svenska och finländska samhället. Sambandet mellan nationell språkpolicy och språklig praxis har nyligen utforskats i en jämförande kvalitativ studie bland elever och unga i Finland och Danmark (Slotte m.fl. 2023) men såvitt vi känner till har kvantitativa jämförelser på det sätt som vi lägger an i vår studie inte tidigare utforskats.

Data som vi presenterar i denna studie har samlats in inom projektet Minoritetsunga (MinUng) (Åbo Akademi 2023) som finansierats av Svenska kulturfonden och vars syfte var att undersöka betydelsen av geografisk kontext och språkstatus för ungas uppfattningar om såväl etablerade minoritetsspråk¹ (svenska, finska och samiska) som nya minoritetsspråk i Finland och i Sverige. Projektets kvantitativa upplägg bestod av en webbenkät (se vidare avsnitt 4) som sändes ut och besvarades av finsk-, svensk- och samiskspråkiga unga i både minoritets- och majoritetsposition i de båda länderna. Enkäten visade sig generera rikligt med data som ger möjligheter till jämförelser på olika plan (Finland vs. Sverige, minoritet vs. majoritet, etablerade vs. nya minoritetsspråk). När vi i den här studien strävar efter att analysera ifall den nationella språkpolicyn inverkar på ungas uppfattningar om möjligheter att utöva en flerspråkig praxis i samhället är jämförelsen inriktad på likheter och skillnader mellan Finland och Sverige samtidigt som vi rör oss mellan makronivå (nationell policy) och mikronivå (språkpraxis).

¹ Vi använder i denna artikel termen minoritetsspråk som ett paraplybegrepp för språk som är i en samhällelig minoritetsposition i Finland och i Sverige. Vi är ändå medvetna om de utmaningar som användningen av termen minoritetsspråk innebär för t.ex. svenskan som ett av de två nationalspråken i Finland och samiska som ursprungsspråk i både Finland och i Sverige.

2 Om språkekologi, språkpolicy och flerspråkighet

Redan år 1972 konstaterade Haugen att ”språkekologi kan definieras som studiet av växelverkan mellan ett givet språk och dess omgivning” (Haugen, 1972 s. 325). En språkekologisk syn visar därmed hur diskurser som handlar om värderingar och föreställningar om språk konstrueras på olika plan (närsamhället, institutionellt, nationellt o.s.v.) i olika kontexter (Blackledge 2008, Douglas Fir Group 2016). I dagens moderna samhällen har två- och flerspråkighet kommit att bli en allt mer framträdande del av språkekologi. Närvaron av flera språk ställs allt oftare mot en tidigare enspråkig norm och i allt fler sammanhang lyfts två- och flerspråkighet fram som en möjlighet och resurs både för individ och samhälle. Utöver den språkliga och kulturella rikedom har flerspråkighet exempelvis visat sig utgöra en resurs som även för med sig ekonomisk nytta (Heller & Duchêne 2016, Grin, Sfreddo & Vaillancourt 2010).

I bygget av en hållbar flerspråkighet kan språkplanering och språkpolicy fungera som nyttiga analysverktyg. Medan tyngdpunkten i tidiga studier om språkpolicy oftast lades på nationell språkpolicy har forskarnas intresse idag skiftat från en nationell till en lokal nivå där explicita och implicita faktorer som upprätthåller en språklig mångfald och vikten av agens hos lokala sociala aktörer betonas (se t.ex. Hornberger & Johnson 2007). Ur ett flerspråkighetsperspektiv har däremot språkekologi konstaterats vara ett nyttigt begrepp eftersom den för samman sociolingvistiska studier på makro- och mikronivå för att man till fullo ska förstå de sociala mekanismer som ingår i flerspråkighet (se t.ex. Hult 2008).

Vi har i vår studie främst utgått från ett språkpolicy-perspektiv men lyfter fram den språkekologiska synen eftersom vår analys explicit strävar efter att undersöka hur praxis kan påverkas av nationell policy. Vi har ändå inte observerat våra informanternas faktiska språkbruk utan deras uppfattningar och tankar om möjligheterna att meningsfullt kunna använda olika språk i samhället. Resultaten av analysen baserar sig därför närmast på språkideologier, som utgör den tredje komponenten som enligt Spolsky (2004) i tät samverkan med planering och praxis utgör de centrala komponenterna inom forskningsområdet språkpolicy.

Även om flerspråkighet i sig ofta ses som en resurs idag är det en stor utmaning att jämföra olika kontexter. Stavans och Hoffmann (2015) konstaterar att det inte finns någon universallösning som passar alla språk i minoritetsposition eftersom de olika språken existerar under olika villkor och i olika kontexter. Det hindrar ändå inte värdet i att försöka överskrida olika gränser. Enligt Medda-Windischer, Ricucci och Cisilino (2016) diskuteras etablerade och nya minoriteter oftast isolerade från varandra då ett komparativt perspektiv skulle vara både nödvändigt och värdefullt för ett framtida

hållbart Europa där olika länder nu använder olika nationella strategier (se också Medda-Windischer 2017).

Med tanke på framtidsperspektivet har vi valt unga som informanter till vår studie. Ungdomarna i vår studie växer upp i samhällen där den flerspråkiga vändningen (the multilingual turn; se t.ex. May 2019) har blivit en aspekt som är synlig i vardagen genom att man t.ex. använder två eller flera språk regelbundet. Vi antar alltså att de unga i vår studie lever rätt två- och flerspråkiga liv och att kontextuella faktorer därför har en betydelse för hur de ser på hur olika språk kan användas i det egna landet. Det är relativt få forskare som kombinerat unga och flerspråkighet i ett nationellt komparativt ramverk. I Wyman, McCarty & Nicholas (2013) finns ändå ett jämförande perspektiv. Forskarna presenterar unga med olika ursprungsspråk som lever i gemenskaper där språket lever under hot om att dö ut.

3 Studiens språkliga kontexter: Finland och Sverige

Även om Finland och Sverige är grannländer finns det på nationell nivå olika lagar och andra styrdokument som reglerar ländernas språk och deras ställning på helt olika sätt. Finland har två officiella nationalspråk, finska och svenska, som är likvärdiga enligt lagen. Enligt Finlands grundlag (731/1999) ska det allmänna tillgodose landets finskspråkiga och svenskspråkiga befolknings kulturella och samhällsliga behov enligt lika grunder. Detta betyder även faktisk likabehandling. I språklagen (423/2003) föreskrivs närmare om de språkliga rättigheter som tryggas i grundlagen.

Enligt grundlagen har samerna rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur. I grundlagen föreskrivs också att samerna har kulturell autonomi inom sitt hembygdsområde i ärenden som angår deras språk och kultur. I samisk språklag (1086/2003) föreskrivs ytterligare att samerna har rätt att hos domstolar och andra myndigheter använda sitt eget språk, men rätten gäller inte hos alla myndigheter. Inom samernas hembygdsområde har samerna mer omfattande språkliga rättigheter än utanför det. Den samiska språklagen gäller enaresamiska, skoltsamiska och nordsamiska (Justitieministeriet 2023). Trots att samiskan som ursprungsspråk i Finland har vissa språkliga rättigheter så är dess talare numerärt få i Finland. Finska är det språk som en klar majoritet av de som bor i Finland talar och därefter kommer svenska, ryska och estniska.

I Sverige är svenska landets huvudspråk och majoritetsspråk. Finska, meänkieli, jiddisch, romska och samiska har ställning som nationella minoritetsspråk. Enligt språklagen (SFS 2009:600) ska de nationella minoritetsspråken skyddas och främjas. Enligt lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk (2009:724) har medborgare inom särskilda

förvaltningsområden rätt att använda finska, meänkieli och samiska i kontakt med förvaltningsmyndigheter och domstolar. Myndigheter i hela landet ska även främja de nationella minoritetsspråken. I Sverige är de största språkgrupperna efter svenskan arabiska och finska.

Som framgår av den korta presentationen ovan finns det alltså juridiskt flera olikheter mellan Sverige och Finland beträffande hur länderna reglerar rättigheterna för de språk som kan anses vara etablerade språk (svenska, finska och samiska) i de båda länderna. Gemensamt för de aktuella språken är ändå att de åtnjuter olika grader av rättigheter som nya språk i de båda länderna inte har även om antalet talare av flera olika språk ökar snabbt.

4 Syfte

Syftet med denna studie är att få en uppfattning om det finns skillnader mellan hur svensk-, finsk- och samiskspråkiga ungdomar i Finland och Sverige ser på en- och flerspråkighet i eget land och i Norden. Genom att undersöka ungas uppfattningar om flerspråkighet på den språkideologiska nivån och samverkan mellan nationell språkpolicy och lokala aktörer vill vi besvara följande forskningsfrågor:

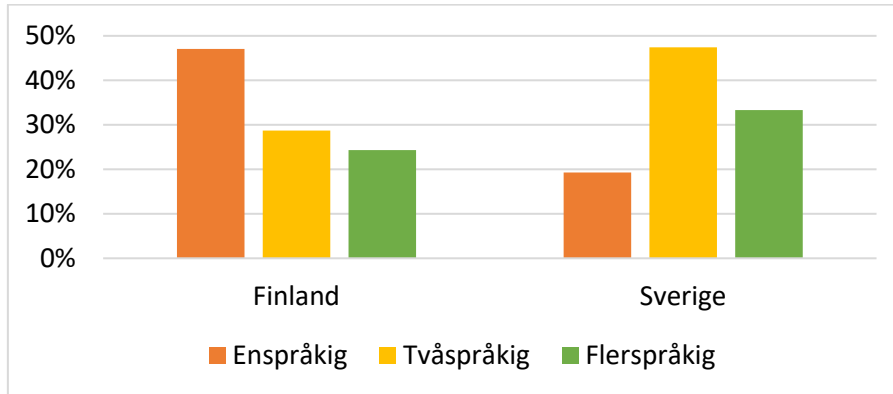
- Hur uppfattar unga i Finland och Sverige en- och flerspråkighet på en nationell nivå?
- Vilket slags samband finns det mellan nationell språkpolicy och hur de lokala aktörerna, dvs. de unga, positionerar sig på den språkideologiska nivån?
- Vilka slags skillnader finns det i hur unga med olika språk och hemvistland uppfattar möjligheten att använda flera språk på en nationell nivå?

5 Material och metod

Materialet för denna undersökning har samlats in med hjälp av webbenkäter under årsskiftet 2020–2021. Webbenkäterna var tillgängliga på finska, svenska och nordsamiska.

Sammanlagt besvarade 194 unga från Finland och Sverige enkäten. Av informanterna bor 70,6 % i Finland och 29,4 % i Sverige. Informanternas ålder varierar från under 15 år till över 25 år. Största delen (36,1 %) av informanterna är 17 år gamla och 78,8 % informanterna är 16–18 år gamla. Kvinnor utgör 67,0 % av informanterna, män 30,9 % och 2,1 % har valt annat kön. Informanterna kunde välja flera modersmål och flera har utnyttjat denna möjlighet, vilket betyder att procentandelen för denna fråga överstiger 100 %. Av informanterna har 52,6 % kryssat för finska som modersmål, 54,1 % för svenska och 7,7 % för nordsamiska. Därtill har 6,2 % av informanterna något annat

modersmål. Av informanterna från Finland anser den största andelen sig vara enspråkig medan den största andelen från Sverige anser sig vara två- eller flerspråkig (se figur 1).

Figur 1. Informanternas språkliga identitet

Webbenkäten som utgjorde grunden för den kvantitativa delen av projektet MinUng är omfattande med flera temaområden och olika svarsalternativ. För den här undersökningen presenterar vi endast fyra av enkätens påståenden som handlar om meningsfull kommunikation och användningen av majoritetsspråk visavi eget språk på nationell nivå. De fyra påståendena är:

- Det är en nackdel om man inte kan landets majoritetsspråk.
- Ett gemensamt språk är viktigt för ett lands samhörighet.
- Det vore bättre om det i Norden talades ett och samma språk.
- Det är självklart att människor talar olika språk i detta land.

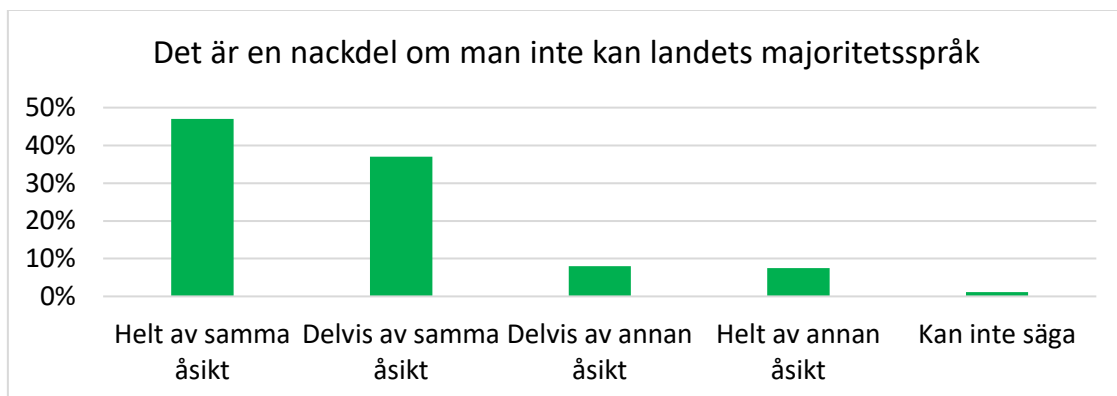
Informanterna fick ta ställning till om de håller med de olika påståendena som gäller bland annat språkanvändning och språkval. Svarsalternativen var *helt av samma åsikt*, *delvis av samma åsikt*, *delvis av annan åsikt*, *helt av annan åsikt* samt *kan inte säga*. I jämförelser av hur informanterna från de två olika länderna och med olika modersmål har svarat på de fyra påståendena används Mann-Whitney U-test och Kruskal Wallis-test. De statistiska testerna visar om skillnaderna i informanternas svar är statistiskt signifikanta. Som gräns för statistisk signifikans har använts sig. 0,05, vilket betyder att det finns <5% sannolikhet att observationen och skillnaden mellan grupperna beror på en slump. I jämförelser av informanter med olika modersmål har sådana informanter som har angett flera modersmål uteslutits från denna studie. Så få samiskspråkiga besvarade enkäten per land att de har uteslutits från jämförelser där både bakgrundsfaktorerna *land* och *modersmål* har beaktats. Informanterna har även utnyttjat möjligheten att kommentera påståendena. För de påståenden där det finns statistiskt signifikanta skillnader mellan de olika informantgrupperna har

kommentarerna från varje grupp analyserats skilt för att hitta en möjlig förklaring på den signifikanta skillnaden. Ifall ingen statistiskt signifikant skillnad har påvisats har de öppna svaren ändå analyserats innehållsligt i kategorier för att identifiera möjliga olika synvinklar i informanternas svar. För att öka läsbarheten har vi valt att presentera samtliga kommentarer på svenska. Kommentarer som getts på finska i enkäten har vi fritt översatt till svenska (se bilaga för kommentarerna i original).

6 Resultat

6.1 Det är en nackdel om man inte kan landets majoritetsspråk

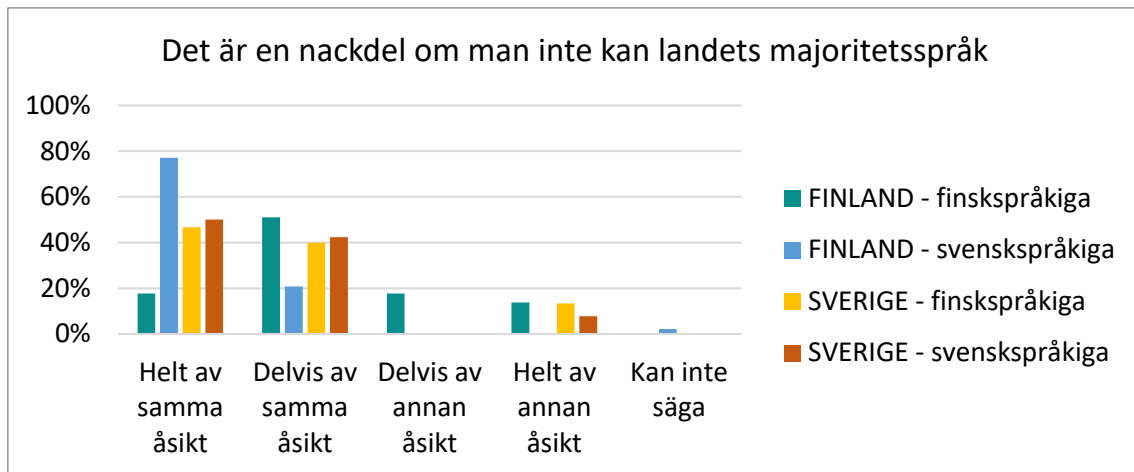
Enligt informanterna är det en nackdel om man inte kan landets majoritetsspråk, dvs. finska i Finland och svenska i Sverige (Figur 2). Av informanterna håller 83,4 % med påståendet, 15,5 % av informanterna är av annan åsikt, medan 1,1 % inte kan säga. Mellan länderna finns det inga statistiskt signifikanta skillnader (sig. 0,516), dvs. informanterna från Finland och Sverige har svarat på likartat sätt.

Figur 2. Informanternas svar på påståendet *Det är en nackdel om man inte kan landets majoritetsspråk*

Däremot finns det statistiskt signifikanta skillnader (sig. <0,001) mellan finsk- och svenskspråkiga unga. Svenskspråkiga är mer av den åsikten att det är en nackdel om man inte kan landets majoritetsspråk. Av de svenskspråkiga informanterna anser 97,3 % det vara en nackdel om man inte kan landets majoritetsspråk medan 72,7 % av de finskspråkiga informanterna är av samma åsikt.

Det finns även statistiskt signifikanta skillnader (sig. <0,001) mellan finskspråkiga i Finland, finskspråkiga i Sverige, svenskspråkiga i Finland och svenskspråkiga i Sverige. De olika språkgruppernas svar presenteras i figur 3.

Figur 3. De fyra gruppernas svar på påståendet *Det är en nackdel om man inte kan landets majoritetsspråk*.

Skillnaderna finns speciellt mellan de två informantgrupperna från Finland. Av de finskspråkiga i Finland menar 68,6 % att det är en nackdel om man inte kan finska i Finland medan 97,9 % av de svenskspråkiga i Finland håller med. I sina kommentarer lyfter svenskspråkiga från Finland fram den officiella tvåspråkiga språkpolicy, eller snarare hur man i Finland behöver kunna finska, trots att landet officiellt är tvåspråkigt. De finskspråkiga informanterna betonar däremot att det i sig inte är en nackdel om man inte kan finska, men att kunskaper i finska underlättar livet. De finskspråkiga lyfter speciellt fram hur livet kan vara svårare för en som inte kan finska. Dessa svar är intressanta eftersom ingen informant explicit uttrycker att andra språk är en nackdel vilket formulerats i påståendet (se citaten nedan).

- (1) Jag anser inte att det är moraliskt dåligt, men för en individ kan det vara utmanande att klara sig på finska språket i synnerhet på områden där en klar majoritet av invånarna talar finska som modersmål. (Fifi)
- (2) Jag vet inte om det är en dålig sak, fastän det [att man inte talar finska] gör också att allt blir svårare. (Fifi)

Även av de svenskspråkiga informanternas kommentarer framgår att det i Finland är lättare att leva på finska än på svenska. Därtill påpekar de att man kan känna sig utanför om man inte kan finska.

Skillnaderna finns också speciellt mellan de två majoritetsgrupperna: finskspråkiga i Finland och svenskspråkiga i Sverige. Jämfört med 68,6 % av de finskspråkiga informanterna från Finland håller 92,3 % av de svenskspråkiga informanterna från Sverige med påståendet. De som bor i Sverige är alltså mer av den åsikten att det är en nackdel om man inte kan svenska i Sverige jämfört med vad de som bor i Finland anser om finskan i Finland.

Även om informanterna från Sverige anger att det är en nackdel om man inte kan svenska i Sverige har de kommenterat att man klarar sig bra med engelska i landet, vilket framgår även av citaten nedan, medan nästan ingen av informanterna från Finland lyfter fram engelskan. Däremot lyfter informanterna från Finland fram förhållandet mellan finskan och svenskan och hur svårt det är att klara sig med endast svenska i Finland.

- (3) Man klarar sig ganska långt med engelska här. (SVsv)
- (4) Man kan klara sig ganska bra med engelska, speciellt i större städer, men det underlättar mycket att kunna svenska. (SVfi)

En informant som har flyttat från Finland till Sverige konstaterar att det är svårt att känna sig som en del av samhället om man inte kan svenska.

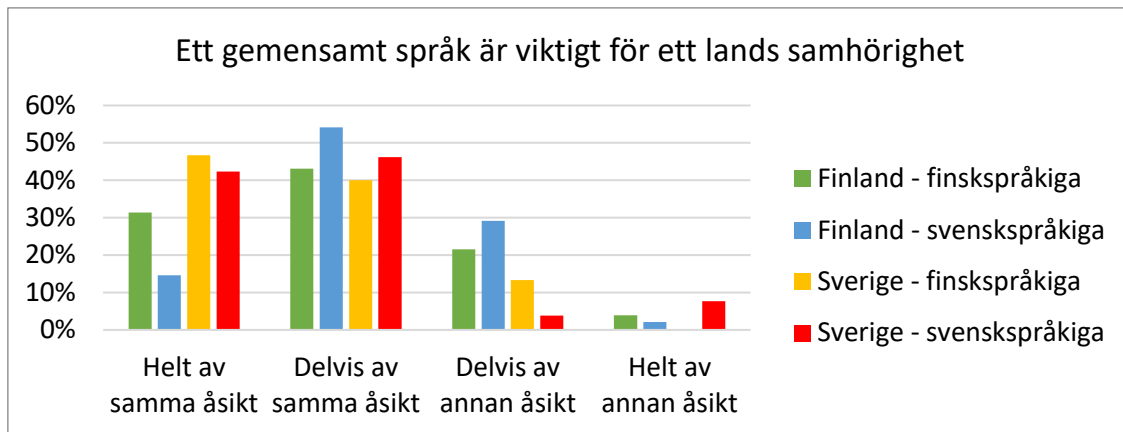
- (5) Svårt att söka jobb och att känna sig vara en fullvärdig del av samhället. (SVfi)

Språket upplevs alltså inte av de unga endast vara ett medel för kommunikation utan det anses ha en viktig roll i hur delaktig man känner sig i samhället och i den sociala gemenskapen. Överhuvudtaget har de unga en tydlig åsikt om hur viktigt det är att kunna landets majoritetsspråk då nästan ingen har valt svarsalternativet *kan inte säga*. De delar en gemensam uppfattning om att det inte är ett måste att kunna landets majoritetsspråk, men detta underlättar livet.

6.2 Ett gemensamt språk är viktigt för ett lands samhörighet

Av informanterna instämmer 77,7 % med påståendet om att ett gemensamt språk är viktigt för ett lands samhörighet, medan 22,3 % av informanterna inte håller med.

Det finns statistiskt signifikanta skillnader (sig. 0,005) mellan länderna. I Sverige är man mer av den åsikten att ett gemensamt språk är viktigt för ett lands samhörighet. Av de finländska informanterna håller 73,8 % med påståendet medan 86,0 % av informanterna i Sverige anser samma. En större andel av speciellt informanterna från Sverige är helt överens med påståendet. Det finns statistiskt signifikanta skillnader även mellan finskspråkiga i Finland, finskspråkiga i Sverige, svenskspråkiga i Finland och svenskspråkiga i Sverige (sig. 0,027).

Figur 4. De fyra språkgruppernas svar på påståendet *Ett gemensamt språk är viktigt för ett lands samhörighet*

Skillnaderna finns speciellt mellan minoritetsgrupperna, dvs. mellan finskspråkiga i Sverige och svenskspråkiga i Finland. Finskspråkiga i Sverige håller mer med påståendet. 86,7 % av finskspråkiga från Sverige håller med påståendet jämfört med 68,8 % av svenskspråkiga i Finland. Skillnaderna finns också speciellt mellan svenskspråkiga i Sverige och Finland. Svenskspråkiga i Sverige håller mer med påståendet, eftersom 88,5 % av svenskspråkiga från Sverige håller med påståendet jämfört med 68,8 % av svenskspråkiga i Finland. I Sverige är man alltså mer av den åsikten att ett gemensamt språk är viktigt för ett lands samhörighet, vilket framgår även av kommentarerna. Informanterna som bor i Finland anser däremot att det finns så mycket mer än språket som gör en samhörig i ett land (se kommentaren nedan). Språket anses vara viktigt, men upplevs inte vara en förutsättning för samhörigheten. Informanterna från Finland betonar att de uppskattar flerspråkighet och att det viktigaste är att man förstår varandra, inte att man har samma språk som modersmål.

- (6) Det är så mycket mer som gör en samhörig i ett land, så det har inte en så stor betydelse enligt mig. (Flsv)

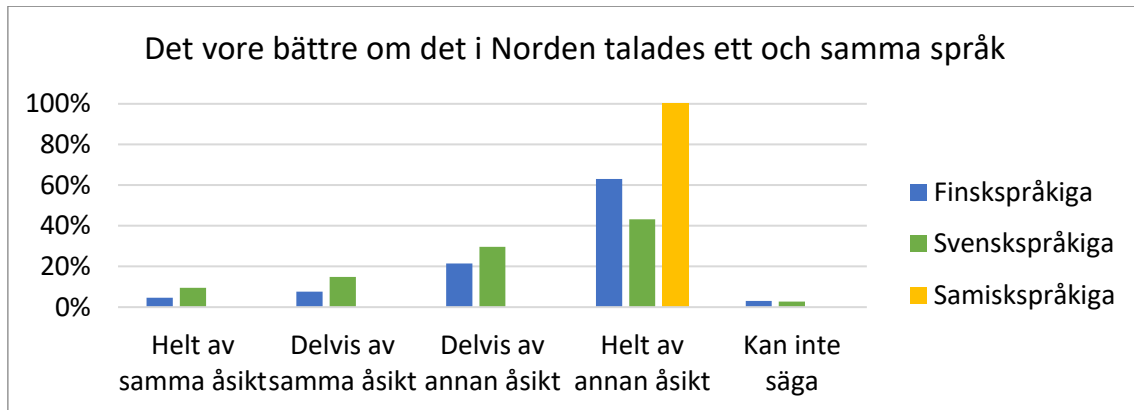
Även om informanterna från Sverige är mer av samma åsikt med påståendet betonar de i kommentarerna att det även är bra och intressant med flera språk och en mångfaldig kultur:

- (7) Men det är även bra att flerspråkiga så att samhället blir mer varierat och en mer mångfaldig kultur (SVsv)

Informanterna från Sverige nämner också att även om ett gemensamt språk är viktigt betyder det inte att man borde glömma sitt eget modersmål eller låta bli att studera andra språk.

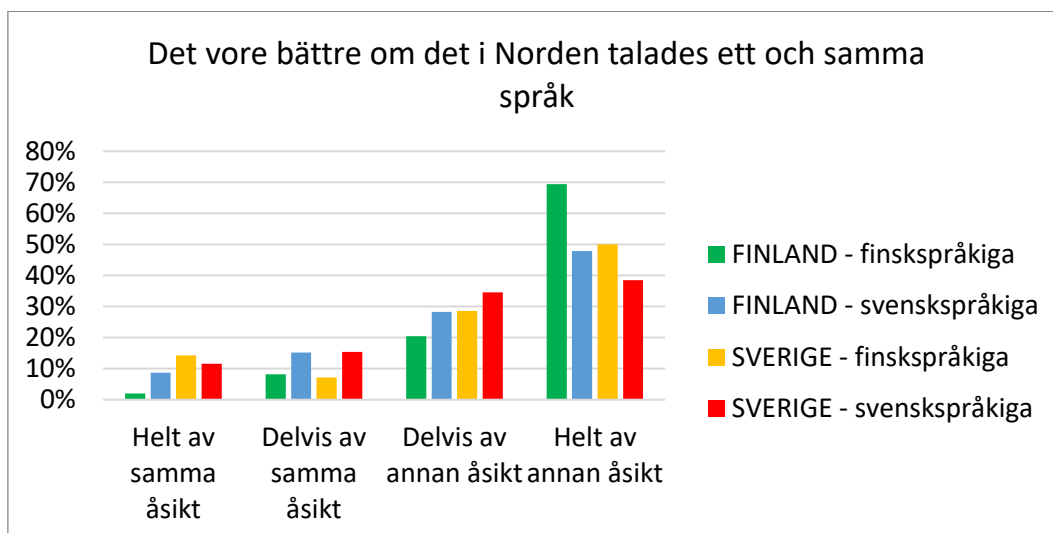
6.3 Det vore bättre om det i Norden talades ett och samma språk

Informanterna instämmer mestadels inte i påståendet *Det vore bättre om det i Norden talades ett och samma språk*. Av informanterna håller 78,8 % inte med påståendet. Däremot är 19,1 % av informanterna av samma åsikt och anser att det vore bättre om det i Norden talades ett och samma språk. Endast en liten andel, 2,2 % av informanterna, anser sig inte kunna säga. Det finns inga skillnader mellan länderna (sig. 0,167).

Figur 5. Informanternas svar på påståendet *Det vore bättre om det i Norden talades ett och samma språk*

I figur 5 syns det tydligt att samiskspråkiga skiljer sig från de andra språkgrupperna (sig. 0,010). Alla samiskspråkiga är helt av annan åsikt. Statistiskt signifikanta skillnader (sig. 0,035) finns även mellan finskspråkiga i Finland, finskspråkiga i Sverige, svenskspråkiga i Finland och svenskspråkiga i Sverige. Skillnaderna är störst mellan majoritetsgrupperna samt mellan finsk- och svenskspråkiga från Finland.

Figur 6. De fyra olika gruppernas svar på påståendet *Det vore bättre om det i Norden talades ett och samma språk*

Man kunde anta att det finns skillnader mellan majoritetsgrupper och minoritetsgrupper, men så är det inte. Skillnaderna finns speciellt mellan majoritetsspråkstalarna i de båda länderna. Unga från Sverige är mer av den åsikten att det vore bra om endast ett språk användes i Norden, medan informanterna från Finland är mer av annan åsikt.

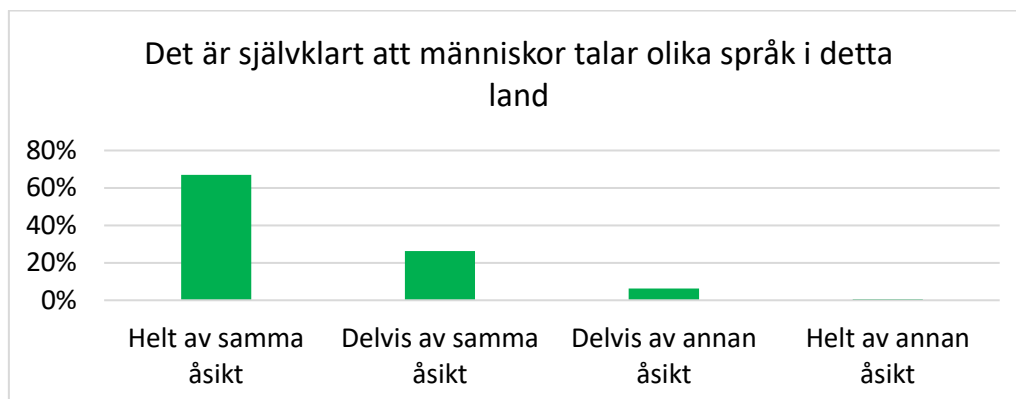
Informanterna hittar både för- och nackdelar med endast ett språk i Norden. Även om ett gemensamt språk skulle underlätta samarbetet mellan länderna och öka förståelsen för andra människor och kulturer så är språk ändå en viktig del av identiteten och kulturen (se kommentarerna nedan).

- (8) det skulle ta bort en del av ens identitet (Flsv)
- (9) Nej, det är bra med mångfaldighet i språken och kulturerna (Flsv)
- (10) Med tanke på arbetet skulle detta [ett språk] vara bättre, men inte nödvändigtvis i fråga om andra aspekter. (SVfi)

Informanterna visar genom sina kommentarer att de är medvetna om att ett enda språk kunde vara bättre med tanke på till exempel arbetet, men att då kunde några andra aspekter bli lidande. Även om ett språk skulle öka kommunikationen och förståelsen skulle nackdelarna vara för stora enligt informanterna. Unga i både Sverige och Finland uppskattar mångfalden i språken och kulturerna och anser att det är "coolt med olika språk och kulturer".

6.3 Det är självklart att människor talar olika språk i detta land

De unga håller med om att det är självklart att olika språk talas i deras land. Av informanterna håller 91,8 % med påståendet medan 8,2 % är av annan åsikt. Det finns inga statistiskt signifikanta skillnader mellan länderna (sig. 0,660). Inte heller finns det skillnader i svar från unga med olika modersmål och nationalitet (sig. 0,360).

Figur 7. Informanternas svar på påståendet *Det är självklart att människor talar olika språk i detta land*

De flesta informanterna från Finland kommenterade på något sätt Finlands historia och hur det på basis av den skulle kännas konstigt om endast finska användes i landet (se kommentarerna nedan). Dock nämner informanterna också att nuförtiden är Finland mer internationellt. Även om det för de unga i denna studie känns naturligt att flera språk används anger de dock att det kanske ändå inte är så självklart eftersom t.ex. samiskspråkiga inte har möjligheten att alltid använda sitt språk. Finskspråkiga unga från Sverige kommenterar att språket är ett viktigt redskap i att kunna bevara den egna kulturidentiteten.

- (11) Baserat på Finlands historia, vore det konstigt om här endast talades finska (Flsv)
- (12) Det är inte sådär självklart, eftersom det för t.ex. samerna inte finns tillräckligt med tillgänglig service på samernas språk. (Fifi)
- (13) Språket är ett viktigt redskap för att bevara den egna kulturidentiteten. (SVfi)

I svaren från de unga överraskades vi av medvetenheten hos de unga om vikten av att man tar hänsyn till språk i samhällelig minoritetsposition. Detta gäller i synnerhet majoritetsgrupperna.

7 Mot en hållbar utveckling för meningsfull användning av flera språk nationellt?

Vår studie har varit inriktad på den språkideologiska nivån (Spolsky 2004) och samverkan mellan nationell språkpolicy och lokala aktörer. Resultaten visar att det finns många liknande tankar hos våra informanter. För de unga är det självklart att människor talar olika språk, men det finns tecken på att det inte är lika självklart att man får betjäning på sitt språk. Detta är någonting som vi fortsätter undersöka vidare.

Vidare anser våra informanter i båda länderna att man inte behöver kunna majoritetsspråket, men det kan underlätta livet. I sig är detta dock inte ett måste. De unga har en praktisk syn på en- och flerspråkighet och anser inte att enspråkighet är någonting som man automatiskt borde sträva efter, tvärtom ser de unga vikten av olika språk. Denna tendens visar att unga både i Sverige och i Finland är en del av den flerspråkiga vändningen (jfr May 2019) i båda länderna.

Även om de unga anser att ett gemensamt språk är viktigt för ett lands samhörighet tillägger de att det finns också annat som kan skapa samhörighet. De är också mycket eniga om att det inte skulle vara bättre om det i Norden talades ett och samma språk. Det egna språket anses vara en del av identiteten och därtill uppskattar man flerspråkigheten. Olika språk ses som en rikedom för landet och flera språk är en självklarhet för alla informanter.

Trots de många likheterna verkar det ändå som om den nationella språkpolicyen åtminstone delvis inverkar på hur unga i Sverige och Finland ser på nyttan av ett enda språk i landet. Det finns en statistiskt signifikant skillnad mellan länderna ifråga om vikten

av ett gemensamt språk för ett lands samhörighet. För informanterna från Sverige är ett gemensamt språk viktigare (86 %) än för de finländska informanterna (74 %). De sverigesvenska informanterna tenderar även att vara mer benägna att hålla med om påståendet om nyttan av att använda endast ett språk i Norden. För detta påstående fanns det för övrigt även en statistiskt signifikant skillnad mellan de samiskspråkiga informanterna i båda länderna och de övriga grupperna. Samiskspråkiga unga var mycket eniga om att det inte vore bättre att tala ett och samma språk i Norden.

De olika skillnaderna förstärks i vissa fall ytterligare när man delar in informanterna i undergrupper. Således anser drygt 92 % av majoritetsgruppen svenskspråkiga i Sverige att det är en nackdel om man inte kan landets majoritetsspråk, medan drygt 68 % av majoritetsgruppen finskspråkiga i Finland anser detsamma. Skillnaden är statistiskt signifikant.

Sammantaget anser vi att de skillnader som framgår i fördelningen av svaren pekar på ett samband som sannolikt beror på att de ungas språkideologier tagit intryck av nationell policy där Sverige har endast ett huvudspråk medan Finland har två nationalspråk. Våra förväntningar inför studien var de motsatta, eftersom Sverige stått inför språklig mångfald och en flerspråkig praxis i såväl samhälle som i utbildning både tidigare och i större omfattning än Finland (se t.ex. Björklund, Björklund & Sjöholm 2013).

Eftersom det visade sig att förhållandevis få samiskspråkiga besvarade enkäten var det metodologiskt utmanande att göra de jämförelser som vi hoppats på att kunna genomföra mellan de tre etablerade minoritetsspråken i Finland och Sverige. Insamlingen av data inföll dessutom under åren 2020-2021 då vi inte hade möjligheter att besöka skolor vare sig i Finland eller i Sverige p.g.a. pandemin. Det märktes tydligt i båda länderna att skolväsendet (som var vår primära källa för att nå de unga) var mycket belastat och tillstånd att sända ut webbenkäten fördröjdes och försvårades. Enkäten var dessutom omfattande och krävde flera öppna svar vilket ytterligare förmodligen påverkade intresset att besvara den. När webbenkäterna sedan slutligen returnerades till oss kunde vi konstatera att informanterna verkligen hade gett uttömmande och mångsidiga svar. Resultaten som vi presenterat i denna artikel kommer alltså att kompletteras med andra aspekter såsom förhållandet mellan etablerade och nya språk, vilket visar på andra vägar mot ett hållbart flerspråkigt samhälle.

Tack för bidrag och finansiellt stöd

Vi tackar varmt Svenska kulturfonden som finansierade och möjliggjorde insamlingen av data inom projektet MinUng.

Litteratur

- Björklund, M., Björklund, S. & Sjöholm, K. (2013). Multilingual Policies and Multilingual Education in the Nordic Countries. *International Electronic Journal of Elementary Education* 6, 1–22.
- Blackledge, A. (2008). Language Ecology and Language Ideology. I: N.H. Hornberger (Red.) *Encyclopedia of Language and Education*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-0-387-30424-3_219. 2923–2936.
- Douglas Fir Group (2016). A transdisciplinary framework for SLA in a multilingual world. *Modern Language Journal* 100 (Supplement 2016), 19–47. <https://doi.org/10.1111/modl.12301>.
- Grin, F., Sfreddo, C. & Vaillancourt, F. (2010). *The Economics of the Multilingual Workplace*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203852675>.
- Finlands grundlag 731/1999. Tillgänglig: <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1999/19990731#a731-1999>.
- Han, Y., De Costa, P.I. & Cui, Y. (2019). Exploring the language policy and planning/second language acquisition interface: ecological insights from an Uyghur youth in China. *Language Policy* 18, 65–86. <https://doi.org/10.1007/s10993-018-9463-9>.
- Haugen, E. (1972). *The ecology of language. Essays by Einar Haugen. Selected and introduced by Anwar S. Dil*. Stanford University Press.
- Heller, M. & Duchêne, A. (2016). Treating language as an economic resource: Discourse, data and debate. I: N. Copeland (Red.), *Sociolinguistics: Theoretical debates*. Cambridge University Press. DOI:10.1017/CBO9781107449787.007. 139–156.
- Hornberger, N.H. & Johnson, D.C. (2007). Slicing the onion ethnographically: Layers and spaces in multilingual language education policy and practice. *TESOL Quarterly*, 509–532.
- Hult, F. (2008). Language ecology and linguistic landscape analysis. I: E. Shohamy & D. Gorter (Red.), *Linguistic landscape. Expanding the scenery*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203930960>. 88–137.
- Hult F.M. & Johnson, D.C. (2015). *Research Methods in Language Policy and Planning: A Practical Guide*. Vol. 7. John Wiley & Sons.
- Justitieministeriet (2023). Språkliga rättigheter. Citerat 19.4.2023. Tillgänglig: <https://oikeusministerio.fi/sv/sprakliga-rattigheter>
- Lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk (2009:724). Tillgänglig: <https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2009724-om-nationella-minoriteter-och-sfs-2009-724>.
- Lamb, T., Hatoss, A. & O’Neill, S. (2020). Challenging social injustice in superdiverse contexts through activist languages education. I: R. Papa (Red.), *Handbook on Promoting Social Justice in Education*. Springer Cham. 33–69.
- May, S. (2019). Negotiating the Multilingual Turn in SLA. *Modern Language Journal* 103 (Supplement 2016), 122–129.
- Medda-Windischer, R. (2017). Old and New Minorities: Diversity Governance and Social Cohesion from the Perspective of Minority Rights. *Acta Universitatis Sapientiae European and Regional Studies* 11(1).
- Medda-Windischer, R., Ricucci, R. & Cisilino, W. (2016). Editorial: Special issue on protecting and including ‘new’ and ‘old’ minorities. *Migration letters* 13:2, 175–177.
- Papa, R. (Red.) (2020). *Handbook on Promoting Social Justice in Education*. Springer Cham.
- Phyak, P & Bui.T.T. N. (2014). Youth engaging language policy and planning: ideologies and transformations from within. *Language Policy* 13, 101–119. <https://doi.org/10.1007/s10993-013-9303-x>.
- Samisk språklag 1086/2003. Tillgänglig: <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2003/20031086>.
- Slotte, A., Spindler Møller, J. & From, T. (2023). Languaging and language policies among multilingual youth groups in Finland and Denmark. I: S. Björklund & M. Björklund (Red.), *Policy and Practice for Multilingual Educational Settings: Comparisons Across Contexts*. *Multilingual Matters*. <https://www.multilingual-matters.com/page/detail/?k=9781800413009>. 68–94.
- Spolsky, B. (2004). *Language Policy*. Cambridge University Press
- Språklag 2003/423. Tillgänglig: <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2003/20030423>
- Språklag 2009:600. Tillgänglig: <https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/spraklag-2009600-sfs-2009-600>.

- Stavans, A. & Hoffmann, C. (2015). Old and new linguistic minorities. I: A. Stavans & C. Hoffman (Red.), Multilingualism. Key topics in sociolinguistics. Cambridge University Press. 63–92.
- Wyman, L., McCarty, T. & Nicholas, S. (Red.) (2013). Indigenous Youth and Multilingualism. Language Identity, Ideology, and Practice in Dynamic Cultural Worlds. Taylor & Francis.
- Åbo Akademi (2023). MinUng-projektet. Tillgänglig: <https://blogs2.abo.fi/minung>.

Bilaga. Enkätkommentarer i original.

- (1) En pidä sitä moraalisesti huonona, mutta yksilölle voi olla haastavaa tulla toimeen ilman suomen kieltä etenkin alueilla, joilla selkeä enemmistö asukkaista on äidinkieleltään suomea puhuvia. (Ffi)
- (2) En tiedä, onko se huono asia, vaikka se tekeekin asioista vaikeampia. (Ffi)
- (5) Vaikea hakea töitä ja tuntee olevansa täysin osa yhteiskuntaa. (SVfi)
- (10) Työn teon kannalta tämä olisi parempi, muttei välttämättä muiden aspektien suhteen. (SVfi)
- (12) Se ei ole kovin itsestään selvää, sillä esim. saamelaisille ei ole saatavilla tarpeeksi palveluja saamien kielellä. (Ffi)
- (13) Kieli on tärkeä väline säilyttää oma kulttuuri-identiteetti (SVfi)

Communicating with Purpose

To cite this article: Heittola, S., Björklund, S. & Henricson, S. (2023). Språkanvändning och språkval i undervisningen av svenska som det andra inhemska språket: läraruppfattningar om språklig praxis i tre olika lärokurser. In: E. Lillqvist, M. Eronen-Valli, V. Manninen, N. Nissilä & E. Salmela (Eds.). *Communicating with Purpose*. Vaasa: VAKKI Publications 15. 86–106.
ISBN 978-952-69732-2-7

Språkanvändning och språkval i undervisningen av svenska som det andra inhemska språket: läraruppfattningar om språklig praxis i tre olika lärokurser

Sanna Heittola^a, Siv Björklund^b & Sofie Henricson^a

^a University of Helsinki

^b Åbo Akademi University

In this article, we focus on the language practices of teaching Swedish as second national language in Finnish-medium primary schools. We examine teacher perceptions of the linguistic repertoires of the student group as well as of language use and language choices in the classroom. The analysis is based on interviews with teachers of different Swedish syllabi. The results show that some Swedish teachers see their students and groups as monolingual, while others both see and strive to acknowledge the students' multilingualism. In general, the Swedish teachers consider themselves aware of the students' linguistic backgrounds. The study further shows that there is variation in the use and dominance of individual languages in Swedish teaching, with focus on Swedish and Finnish, and that there are differences in how teachers perceive language use and language choice between the different actors in the classroom. These differences are related to the characteristics of the three syllabi and divergences in the local linguistic contexts. Although all teachers who participated in this study teach the subject of Swedish as second national language, their descriptions of the language practices varied in terms of language choices and multilingualism in the classroom. The pattern that emerges is that communication in the classroom according to the teachers is more Swedish-dominated in the native-level Swedish syllabus whereas the classroom in the B1-Swedish syllabus is more Finnish-dominated. The linguistic practices in A-Swedish classrooms move between these two alternatives. The study gives insight to the de facto language policy of the classroom, which is of central importance for the possibility of enhancing a language pedagogy in accordance with today's approach to language teaching and multilingualism.

Nyckelord: Läraruppfattningar, språklig praxis, språkpolicy, språkrepertoar, språkval, svenskundervisning

1 Inledning

I denna artikel fokuserar vi på språklig praxis i undervisningen av svenska som andra inhemska språk i den finskspråkiga grundutbildningen.¹ Syftet är att utforska språkpolicy på praxisnivå genom att undersöka svensklärares uppfattningar av elevernas språkrepertoar och av användning och val av språk i de tre lärokurserna i svenska som andra inhemska språk inom den grundläggande utbildningen i Finland: B1-svenska, A-svenska och modersmålsinriktad svenska (mosve). Vi anlägger ett lärarperspektiv på språklig praxis i svenskundervisning och är intresserade av hur lärarna uppfattar sina egna och elevernas språkanvändning och språkval i klassrummet. Därtill undersöker vi hur väl svensklärare känner sina elevers språkliga bakgrund och vardag och beaktar dem, eftersom studier visat på vikten av att positivt stärka (två- och flerspråkiga) elevers språkliga identitet och utnyttja enskilda elevers hela språkrepertoar för att främja lärande av språk. I studien fokuserar vi främst på finsk-svensk tvåspråkighet men tangerar även övriga språk och flerspråkighet i svenskundervisningen.

Studien bygger på intervjuer med lärare i de tre lärokurserna i svenska som andra inhemska språk och en webbenkät besvarad av svensklärare i olika delar av Finland. Materialet har samlats in inom forsknings- och utvecklingsprojektet Äiru 1.0, som finansierats av Svenska kulturfonden 09/2021–08/2023 (se <https://blogs.helsinki.fi/airu/>). Lärarnas syn på flerspråkighet i klassrummet, deras åsikter om användning av flera språk i svenskundervisningen samt deras kännedom om elevernas två- och flerspråkiga bakgrund och användning har en stor relevans för den de facto språkpolicy som skapas i klassrummet och för hur olika språk utnyttjas i undervisningen för att främja alla språk i de enskilda elevernas språkrepertoar. Utifrån vårt syfte lyfter vi fram språklig praxis i klassrummet genom att söka svar på tre forskningsfrågor:

1. Känner svensklärarna till vilka språkkunskaper det finns i klassrummet?
2. Anger sig lärarna använda elevernas flerspråkighet som en pedagogisk resurs i klassrummet?
3. Vilka språk upplever lärarna att svensklärarna och eleverna använder i klassrummet?

Utöver lärarnas uppfattningar av de enskilda elevernas språkrepertoar närmar vi oss därmed språklig praxis genom att lyfta fram språkval och språkanvändning i de tre olika lärokurserna i svenska som andra inhemska språk. Det finns flera rapporter och undersökningar om svenskundervisning i B1-svenska och A-svenska (t.ex. Härmälä & Marjanen

¹ Artikeln har skrivits inom projektet Äiru 1.0 (Svenska kulturfonden 09/2021–08/2023).

2023a, 2023b), medan mosve är relativt outforskad (se dock t.ex. Heittola & Henricson 2022, Henricson m.fl. u.u.). Därtill finns det behov av fler studier som beaktar undervisningen i alla tre lärokurser i svenska (se Henricson & Heittola u.u.).

Utifrån det aktuella kunskapsläget kompletterar den föreliggande studien därmed tidigare forskning genom att inkludera den modersmålsinriktade lärokursen i svenska som andra inhemska språk och anlägga ett jämförande perspektiv på de tre lärokurserna. I undersökningen ingår även svensklärare som undervisar A-svenska för elever i svenskt språkbud. Även om lärokursen A-svenska är något som eleverna i språkbud har gemensamt med andra elever i finskspråkiga skolor, finns det i språkbudsundervisning principer som sannolikt inverkar på både elevernas användning och val av språk. Genom att inkludera svensklärare som undervisar i A-svenska för språkbudselever ingår det därmed ett relevant nytt inslag i den typ av jämförelse vi gör i vår studie.

I de följande avsnitten lägger vi en grund för studien genom att presentera teorier och tidigare forskning kring språkpolicy och flerspråkighetsdidaktik (2) samt beskriva studiens material och metod (3). Analysen läggs fram i avsnitt 4–7. I avsnitt 4 diskuterar vi lärarnas medvetenhet om elevernas språkrepertoar (forskningsfråga 1), i avsnitt 5 analyserar vi om och hur lärarna anger sig använda flerspråkighet som en pedagogisk resurs i svenskundervisningen (forskningsfråga 2) och i avsnitt 6 och 7 presenterar vi lärarnas uppfattningar om de språk som de själva och eleverna använder i klassrummet (forskningsfråga 3). Artikeln avslutas med en sammanfattande diskussion (8).

2 Språkliga klassrumspraxiser i förändring

Närvaron eller frånvaron av flera språk i olika undervisningssituationer är exempel på språklig praxis som samverkar med både språkideologi och språkplanering för att tillsammans bilda en språkpolicy i en specifik utbildningskontext (jfr Spolsky 2004, 2016). I den här studien närmar vi oss språkpolicyen för undervisningen i de tre olika lärokurserna i svenska som det andra inhemska språket genom att studera lärarnas uppfattningar om språklig praxis i klassrummet, dvs. utforska hur lärarna uppfattar att de facto språkpolicyen (t.ex. Shohamy 2006) utformas av två centrala aktörer för denna språkpolicynivå: lärarna och eleverna.

Den språkpolicy som skapas genom språklig praxis i klassrum är starkt förknippad med de två andra nivåerna, språkplanering och språkideologi. I synnerhet inom utbildning utgör språkpolicy ett kraftigt instrument för att styra synen på språk i skola och de tre nivåerna (planering, ideologi och praxis) påverkar ömsesidigt varandra och sammanflätas på många olika och mångfacetterade sätt. I Finland är tvåspråkighet en central komponent i den nationella språkideologin medan valet av ett huvudsakligt språk som

undervisningsspråk i skolan är utgångspunkten för den utbildningspolitiska nationella språkplaneringen (Boyd & Palviainen 2015, Pöyhönen & Saarinen 2015). Inom utbildning uttrycks den nationella språkplaneringen i Finland bl.a. genom att grundutbildning erbjuds enligt två huvudsakliga språk, nationalspråken finska eller svenska. Den tvåspråkiga utbildningspolitiska språkplaneringen som därmed bygger på parallell enspråkighet återspeglas i att endast ett språk som undervisningsspråk kommit att dominera mycket starkt trots att antalet elever med annan språklig eller kulturell bakgrund stigit märkbart under de senaste årtiondena.

Det andra inhemska språket studeras i såväl den finskspråkiga som den svenskspråkiga grundutbildningen och är indelad i tre lärokurser: medellångt B1-språk, långt A-språk och en modersmålsinriktad lärokurs (GLGU 2014, POPS 2014). Även om den språk- och utbildningspolitiska grunden i Finland därmed är parallell för svenskan och finskan, finns det grundläggande skillnader i hur denna gemensamma grund implementerats i den finskspråkiga och den svenskspråkiga grundutbildningen. Detta gäller bland annat undervisningen i det andra inhemska språket, där den vanligaste lärokursen i den finskspråkiga grundutbildningen är B1-svenska, medan A-finska eller modersmålsinriktad finska är den vanligaste lärokursen i den svenskspråkiga grundutbildningen (t.ex. Vipunen 2023). Nya kvantitativa siffror i Härmälä och Marjanen (2023b) stöder dessa skillnader; endast 0,9 % av de finländska eleverna valde läsåret 2021–2022 A-svenska, medan 5,5 % av eleverna valde A-finska. Detta kan bl.a. relateras till att finska är ett majoritetsspråk och svenska ett minoritetsspråk samt till det faktum att kring två tredjedelar av de svensk-finskt tvåspråkiga eleverna avlägger sin grundutbildning på svenska (t.ex. Saarela 2021). Det finns dock svensk-finskt tvåspråkiga elever även i den finskspråkiga grundutbildningen (t.ex. Heittola & Henricson 2022).

Den dominerande enspråkiga normen i utbildning som gällt såväl språkplanering som språkpraxis har sedan början av 2000-talet utmanats av den flerspråkiga vändningen (the multilingual turn) (se t.ex. May 2014, 2019). Det förändrade synsättet utgår från att flerspråkighet är normalt i undervisning och att den flerspråkiga eleven har en multi-kompetens (Cook 2016), där hen använder sin samlade tvärspråkliga kompetens som resurs och som en helhet ("multilingual mind") som inte kan jämföras med den enspråkiga elevens. Ett sätt att främja meningsfull kommunikation blir då att i undervisning strategiskt och medvetet använda två- och flerspråkighet som en resurs i klassrummet, bl.a. eftersom forskning och teoribildning visar att denna pedagogik främjar social rättvisa genom att läraren signalerar att alla språk har lika värde och stärker elevernas språkliga självförtroende och deras flerspråkiga identitet (se t.ex. Cummins 2007, Svensson 2017). För att kunna kommunicera meningsfullt utifrån en flerspråkig pedagogisk stra-

tegi behöver läraren bl.a. känna till elevernas språkbakgrund och anpassa undervisningen enligt deras språkkunskaper, vilket gör det relevant att undersöka lärarnas medvetenhet om elevernas språkrepertoarer.

Det nya synsättet att ta hänsyn till elevens alla språk reflekteras också i form av uttryck för språkmedveten undervisning och flerspråkig pedagogik i de finländska läroplanerna och lärarnas sätt att undervisa. Enligt Szabó m.fl. (2021) innebär flerspråkig pedagogik att man främjar elevens hela språkrepertoar som en resurs för lärande och en uppmuntran att använda flera språk sida vid sida i klassrummet (jfr tvärspråkande/translanguaging, se t.ex. García 2009, Svensson 2017). Detta strategiska flerspråkiga arbete förutsätter ändå inte att läraren behärskar elevernas alla språk (Sierens & Van Avermaet 2014). Det andra centrala begreppet, språkmedvetenhet, definieras på flera olika sätt men innefattar enligt Szabó m.fl. (2021) en medvetenhet hos lärare om språkets roll för meningsfull kommunikation och kunskapsutveckling i undervisning, språkanvändning och ämnesspecifika litteracitetsfärdigheter. Att de två centrala begreppen ännu inte riktigt fått fotfäste i vare sig skola eller grundutbildning för lärare runtom i Europa och världen framgår av flera aktuella studier (se t.ex. Haukås 2016, French 2019, Bergroth m.fl. 2022).

Studier har därmed visat att även om flerspråkighet är vanlig bland elever är inte alla flerspråkiga klassrum lika utan varierar från nästan enspråkiga till klassrum med flera olika språk (Bonacina-Pugh 2013). På samma sätt varierar antalet språk och användningen av enskilda språk stort i undervisning, även i språkundervisning. I detta sammanhang är det vidare värt att notera att i synnerhet studier om tvärspråkande/translanguaging har fokuserat på minoritetsspråkselever i skolan. Att kontexten och status som minoritetsspråkstalande eller majoritetsspråkstalande elev är viktiga att beakta när det gäller språklig praxis och dess följder för den enskilda elevens identitet och språkfärdigheter har under senare år uppmärksamats och lyfts fram av många forskare (t.ex. Cenoz 2015, Ballinger m.fl. 2017). I vår studie blir det tydligt att de intervjuade lärarna huvudsakligen utgår från att deras elever i svenskundervisningen är majoritetsspråkstalande finskspråkiga elever. Bland dessa elever finns ändå dels de som kommer från hem med två eller flera språk, dels elever som går i språkbad i svenska vilket bl.a. innebär att deras undervisningsspråk är svenska också i många andra ämnen än svenska och att lärarna i programmet har en enspråkig roll i sin undervisning (för mer om språkbad, se t.ex. Björklund 2019).

3 Material och metod

Undersökningen bygger på femton intervjuer med svensklärare i finskspråkiga grundskolor och på 270 enkätsvar av samma målgrupp. Webbenkätsmaterialet har i denna

artikel använts till att spegla de intervjuade lärarnas svar gentemot de språkliga identiteter svensklärare ger uttryck för i webbenkäten. Resten av analyserna är baserade på intervjuerna.

Enkätaterialet består av 270 webbenkät svar av svensklärare som jobbar inom den finskspråkiga grundutbildningen. Materialet har samlats in kring årsskiftet 2021–2022 (se Heittola & Henricson 2022, Henricson m.fl. u.u.). Av lärarna som besvarade enkäten jobbar majoriteten som svensklärare i årskurs 6 (67 % av lärarna) och 9 (55 % av lärarna). Nästan alla (96 %) undervisar i B1-svenska, medan en knapp tredjedel (29 %) undervisar i A-svenska. Nio av lärarna (3 %) undervisar i modersmålsinriktad svenska.

Majoriteten av lärarna (83 %) upplever sig vara enspråkigt finskspråkiga, 1 % anser sig vara enspråkigt svenskspråkiga och 12 % berättar att de är tvåspråkiga (finska-svenska). En liten andel anger sig ha en annan språklig identitet. Knappt hälften av lärarna (47 %) använder inte svenska utanför sitt jobb eller använder språket mycket sällan. Majoriteten (84 %) av lärarna använder inte heller svenska hemma.

I enkäten bad vi de svensklärare som var intresserade av att delta i en intervju att ange sina kontaktuppgifter. Utifrån de svar vi fick bjöd vi in lärare för olika lärokurser i svenska till intervjuer, med en strävan efter motsvarande kommun- och skoltyper samt årskurser för de olika lärokurserna. Sex av de intervjuade lärarna anger sig i första hand undervisa i B1-svenska, fem i A-svenska (varav en i språkbad) och fyra i modersmålsinriktad svenska. Fyra av lärarna arbetar i årskurserna 7–9 inom den grundläggande utbildningen, sju i årskurserna 1–6 och fyra i årskurserna 1–9. Varje lärare har fått en kod som används i samband med exemplen i analysen, bestående av en förkortning av lärokursen de undervisar i (A, B, Mosve, SB) och ett nummer.

Intervjuerna genomfördes våren 2022–våren 2023 och alla utom en intervju spelades in via Zoom (på lärarens önskemål skrevs endast anteckningar under den intervjun). Såväl enkäten som intervjuerna har samlats in inom projektet Äiru 1.0 (finansierat av Svenska kulturfonden 09/2021–08/2023). Kartläggningsenkäten och de tio intervjuer vi fått tillstånd att arkivera ingår i SLS arkiv (SLS 2399, Modersmålsinriktad svenska i finska skolor). De övriga intervjuerna används endast inom projekten Äiru 1.0 och Äiru 1.1 (med finansiering från Svenska kulturfonden för perioden 09/2021–08/2023 respektive 09/2023–12/2024).

Intervjuerna tog i genomsnitt kring en timme och inleddes med en sorteringsuppgift som följdes av en semistrukturerad intervju, där lärarna bl.a. fick reflektera kring språklig praxis i klassrummet, målgrupp för och differentiering av undervisningen, styrdokument och läromaterial samt vad som kännetecknar de tre lärokurserna i svenska. I den här

artikeln utgår vi ifrån den semistrukturerade intervjudelen och fokuserar specifikt på hur lärarna resonerar kring flerspråkighet i elevgruppen, språkanvändning i klassrummet samt sina egna och elevernas språkval på svensklektioner. Intervjuerna hölls på finska eller på svenska enligt lärarnas val (i praktiken hölls fjorton av femton intervjuer på finska). De finska intervju-citat som ingår i analysen har vi fritt översatt till svenska (se bilaga för citaten i original).

I analyserna tillämpas kvalitativ innehållsanalys (se t.ex. Mayring 2000, Schreier 2012), med fokus på de delar av intervjuerna där elevernas språkrepertoar samt språkanvändning och språkval i svenskundervisningen berörs. Analysen konkretiseras med intervju-citat som belyser övergripande mönster för lärarnas uppfattningar kring dessa frågor. Lärarnas intervjusvar har transkriberats och grupperats i kategorier enligt bl.a. vilka språk lärarna anger att de själva och deras elever använder i klassrummet.

4 Lärarnas medvetenhet om elevernas språkliga bakgrund

De intervjuade lärarna fick reflektera kring påståendet *Jag känner till elevernas språkliga bakgrund*. De flesta lärare håller med påståendet och anser sig vara medvetna om elevernas språkrepertoar. Hur lärarna får veta om elevernas språkliga bakgrund och språkanvändning varierar dock från lärare till lärare och från skola till skola.

En del skolor frågar explicit om elevernas hemspråk eller modersmål. Speciellt i skolor där det ordnas undervisning i elevens eget modersmål frågar skolan vilka hemspråk eleverna har. Svensklärarna kan också få information om sina elever via klassläraren, om klassläraren anser det vara viktigt att diskutera språkbakgrunden med vårdnadshavarna till exempel då eleven flyttar från nybörjarundervisning till åk 3. Svensklärarna kan också få information om elevernas språkliga bakgrund från ett närbeläget daghem eller lågstadium. Speciellt lärare som arbetar i mindre skolgemenskaper upplever att det är lätt att få information om elevernas språkliga bakgrund. I mindre skolgemenskaper finns det också tyst kunskap om eleverna då alla känner alla. Det finns också lärare som gjort en så lång karriär vid samma skola att de har undervisat elevernas föräldrar och därmed känner till vilka språk föräldrarna talar.

Flera av lärarna berättar att de antingen explicit eller implicit frågat eleverna om deras språkliga bakgrund (se exempel 1). Lärarna kan fråga om elevernas språkliga bakgrund av eleverna själva eller genom att skicka ett meddelande till deras vårdnadshavare. Mer implicita sätt att utreda elevernas språkliga bakgrund kan t.ex. vara en hemuppgift där eleverna beskriver sin familj.

- (1) jag frågar alltid sen när jag får en ny grupp sjundeklassare så frågar jag alltid vem som har något med svenska (.) talar de svenska hemma eller har de [släktingar] så på det sättet kommer det alltid fram (A2, vår fria översättning)

Vissa lärare har en mer passiv inställning till att skaffa information om elevernas språkrepertoar. I dessa fall anser lärarna att språkrepertoaren kommer fram under lektionen och att läraren hör vilka språk eleven kan (se exempel 2). Som citatet i exempel 2 visar kan lärarna ändå använda sig av flera olika sätt för att skaffa information om elevernas språkliga bakgrund och språkanvändning.

- (2) det kommer fram på lektionerna men innan undervisningen börjar kollar jag med föräldrarna vilket slags bakgrund [eleven] har (.) jag skickar ett litet meddelande hej nu börjar svenskan A-svenskan eller B-svenskan om ni har frågor kan vi t.ex. komma överens om en träff (A3, vår fria översättning)

Det finns dock några lärare i B1-svenska som inte alls anser sig känna till elevernas språkliga bakgrund. Dessa lärare anger att om inte eleven själv berättar om det är de inte medvetna om elevens språkrepertoar eller vilka hemspråk eleven har.

Utifrån vårt material är det inte en självklarhet att svensklärarna får veta om elevernas språkliga bakgrund när skolåret inleds på hösten. På våren kan lärarna redan anse sig känna sina elever så pass bra att de är medvetna om deras språkrepertoar. En del lärare anser dock att det ibland kan vara utmanande att få inblick i den språkliga bakgrunden ifall eleven inte själv tar initiativ till att berätta t.ex. om sitt hemspråk. Ibland vill eleverna enligt lärarna inte sticka ut genom att lyfta fram att de är annorlunda vad gäller språklig bakgrund, vilket framgår i exempel 3.

- (3) nog pratar vi mycket med barnen så då kommer det också ofta fram men inte alltid alla vill inte föra fram det (.) alla vill inte sticka ut (B4, vår fria översättning)

En del av lärarna har gjort ett medvetet val att inte explicit fråga om elevernas språkliga bakgrund för att i stället ge eleverna möjlighet att själva ta initiativ till att berätta om detta (se exempel 4). Det här leder ändå till att läraren inte alltid känner till elevernas språkkunskaper.

- (4) jag låter avsiktligt bli att göra förfrågningar jag vill liksom att de själva ska berätta eller uttrycka saker om de vill jag vet inte (.) jag anser att bakgrunden kommer fram av sig själv nog (.) alltid känner jag inte till det (B2, vår fria översättning)

När vi i intervjuerna diskuterat elevernas språkbakgrund säger en del lärare inledningsvis att eleverna i praktiken är enspråkigt finska, men redan efter en kort reflektion kan det komma fram att den språkliga mångfalden de facto är större än så (se exempel 5).

- (5) hos oss är alla liksom finskspråkiga här finns inte elever med andra språk nu har en pojke från Ukraina kommit men vi har liksom inga andra här nå nog så pass att vi kanske har en

samiskspråkig flicka när hon har flyttat norrifrån men inte heller hon är svenskspråkig (B3, vår fria översättning)

Resultatet visar att även om svensklärarna anser sig vara medvetna om elevernas språkrepertoar är det inte en självklarhet att de får veta om elevernas språkliga bakgrund i början av skolåret. Hur lärarna får veta om elevernas språkrepertoar varierar därmed från lärare till lärare och från skola till skola.

5 Elevernas flerspråkighet som pedagogisk resurs i klassrummet

I intervjuerna fick lärarna ta ställning till och reflektera kring påståendet *Jag strävar efter att stödja elevernas flerspråkiga identitet*. I lärarnas kommentarer finns det en tydlig tudelning i denna fråga: antingen ser lärarna elevernas flerspråkighet och upplever den som en tillgång eller så upplever de sina elever som enspråkigt finskspråkiga individer som inte har en flerspråkig identitet.

De lärare som ser elevernas flerspråkighet och upplever den som en resurs anger att eleverna gärna får använda flera språk i klassrummet. De berättar att eleverna är medvetna om språken i klassrummet och att de har en flerspråkig identitet (se exempel 6). Dessa lärare har med andra ord en positiv inställning till flerspråkighet, vilket blir synligt även på praxisnivå (se Bonacina-Pugh 2012).

- (6) alla mina elever skulle jag säga är åtminstone två- de är inte tvåspråkiga men de studerar många språk [...] för att språket är inte i en sån här låda att det inte kommunicerar med andra språk självklart är det alltid möjligt att jämföra ett språk med ett annat och alltid kan du använda alla språk du kan i klassrummet så att du kan göra framsteg med svenskan till exempel så är det enligt mig viktigt att ha en flerspråkig identitet liksom i klassrummet att de är medvetna om att de *får* använda andra språk också inte endast svenska (A3, vår fria översättning)

Svensklärarna som ser sina elever som enspråkigt finskspråkiga har svårt att ta ställning till elevernas flerspråkiga identitet eftersom de upplever eleverna som enspråkiga. Exempel på detta slags synsätt ges i 7 och 8.

- (7) till exempel försöker jag stödja elevernas flerspråkiga identitet så det är lite svårt eftersom jag endast har enspråkiga elever för tillfället (A4, vår fria översättning)
- (8) ja vi har inte flerspråkiga elever så här kan jag inte svara något alls (B3, vår fria översättning)

Analyserna visar därmed att medan en del lärare ser elevernas flerspråkighet och värdesätter den beskriver andra sina svenskgrupper som enspråkigt finskspråkiga. Vid närmare granskning av svaren från dessa lärare blir det dock tydligt att inte heller deras undervisningsgrupper är enspråkigt finska utan att svenskgrupperna alltid i viss mån är språkligt heterogena. Även om flerspråkighet i sig inte upplevs som en utmaning är det

inte lika möjligt att använda flerspråkighet som en pedagogisk resurs om läraren inte är medveten om den språkliga mångfalden i klassrummet.

6 Lärarnas språkval i klassrummet

Enligt intervjuerna är det vanligaste mönstret för vilka språk som används i klassrummet att lärarna använder en kombination av finska och svenska. En del av lärarna, främst lärarna i B1-svenska, använder mest finska, medan andra, främst lärarna i modersmålsinriktad svenska, huvudsakligen använder svenska. För lärarna i modersmålsinriktad svenska är det lika vanligt att använda endast svenska som det är att kombinera svenska och finska.

Engelska och tyska är andra språk som svensklärarna anger att de ibland använder i klassrummet. Lärarna kan använda de andra språken antingen som stöd med elever som inte har finska eller svenska som modersmål eller för att jämföra svenskan med dessa språk. Som det framgår av intervjuerna finns det med andra ord en stor variation i vilket eller vilka språk som används i undervisningen (se figur 1).

Figur 1. Lärarnas språkval i svenskundervisningen

Främst lärarna i B1-svenska men även en del av lärarna i A-svenska har finska som huvudspråk i sin undervisning. Det finns dock skillnader i hur mycket svenska läraren använder och i vilka sammanhang. Att använda svenska som medium för instruktion och undervisning i svenskundervisningen kan upplevas som en utmaning antingen för att elevernas kunskaper i svenska är svaga eller för att eleverna har låg motivation och en negativ attityd till svenska.

Av intervjumaterialet framgår att lärare som i första hand använder finska i sin undervisning vill förklara varför finskan är det dominerande språket. Även om det inte finns ett specifikt medium för instruktion och undervisning som delas av alla lärare verkar alltså en del av lärarna dela en uppfattning om att de förväntas använda så mycket svenska i klassrummet som möjligt och att användning av för mycket finska inte är att föredra, även om de samtidigt upplever att det finns ett tydligt behov att använda finska i klassrummet. Dessa lärare berättar att alla elever inte hänger med i undervisningen om

de använder för mycket svenska och poängterar att de själva kan svenska, men att eleverna inte lär sig något om läraren använder för mycket svenska (se exempel 9). Speciellt vanligt är det att behandla grammatik på finska.

- (9) jag har en över tjuugoårig erfarenhet och alltid är det någon som inte hänger med om man talar för mycket på det språk som undervisas [...] svenskan hänger inte på ordförråd eller något annat jag kan nog [svenska] riktigt bra så jag kan berätta vad jag vill på svenska men det främjar liksom inte deras lärande (A1, vår fria översättning)

Då lärarna använder mer svenska i sin undervisning berättar de att eleverna kan ge kommentarer såsom ”kunde jag få detta på ett språk jag förstår” och ”prata finska vi förstår inte” (våra fria översättningar, B3). Lärarna verkar dock kunna ta emot detta slags kommentarer med humor. Med yngre elever anger lärarna att utmaningen är att de överhuvudtaget inte orkar lyssna på anvisningar, för att inte tala om att lyssna på anvisningar på svenska.

De lärare som använder mestadels svenska är lärare i modersmålsinriktad svenska och A-svenska, men det finns skillnader vad gäller i vilka situationer lärarna använder finska. Lärarna i A-svenska använder finska när de behandlar grammatik, medan lärarna i modersmålsinriktad svenska använder finska när de upptäcker att eleverna inte förstår. Det som dessa lärare har gemensamt är att de strävar efter att använda så mycket svenska som möjligt i klassrummet och också för det mesta anser sig kunna göra det.

De lärare som använder enbart svenska i sin svenskundervisning är lärarna i modersmålsinriktad svenska och en del lärare i A-svenska (se exempel 10–11). Inte en enda av lärarna i B1-svenska har angett att de skulle använda endast svenska. En lärare i A-svenska som har angett sig använda endast svenska preciserar att hen alltid använder svenska med de tvåspråkiga eleverna och ibland därtill finska med de andra eleverna. Som det framgår i exempel 11 har läraren upptäckt att det kan vara stressigt för eleverna om de inte alls förstår vad läraren säger.

- (10) nej, bara svenska [...] jag får [använda finska] om jag vill men jag behöver inte, nej (Mosve3, svar i original)
- (11) huvudsakligen är det svenska jag pratar svenska jag förklarar också svenskan på svenska hela tiden och sen om de har frågor så strävar vi efter att liksom klargöra på svenska jag menar det här och det här och det här och det kan ibland vara liksom lite stressigt för eleverna då de inte alls förstår (A3, vår fria översättning)

Den språkliga asymmetri som råder i klassrum med tvåspråkiga och enspråkigt finskspråkiga elever är snarare en regel än ett undantag. Total symmetri i elevernas språkrepertoar är ett ideal utan verklighetsförankring, då det i praktiken alltid finns elever som har olika språkkunskaper (Bonacina-Pugh 2013).

Det är inte speciellt vanligt för svensklärarna att använda andra språk än finska och svenska i sin undervisning, men när de använder andra språk är det vanligaste språket engelska. Engelska används enligt lärarna när det finns asymmetri i elevernas och lärarens språkrepertoar, dvs. när det i undervisningsgruppen finns elever med ett annat förstaspråk än svenska eller finska (se exempel 12).

- (12) en salig blandning då använde jag liksom mycket både svenska och finska på lektionerna och så hade vi ett par ryska pojkar så då behövde vi ibland också ta hjälp av engelska (A4, vår fria översättning)

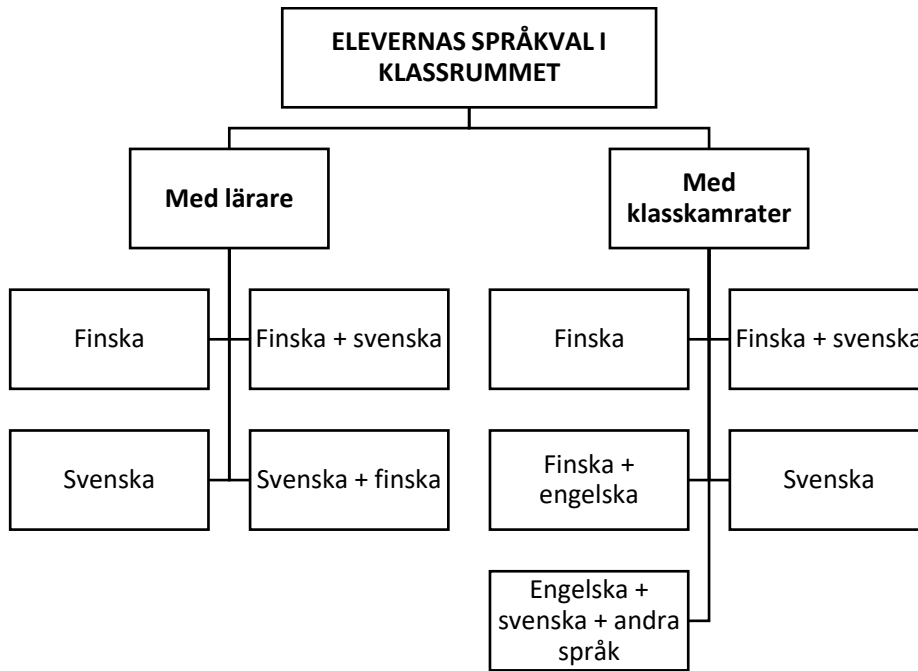
Enligt Bonacina-Pugh (2013) är det i klassrum som är asymmetriska vad gäller lärarens och elevernas språkrepertoar vanligt att använda endast de språk som alla behärskar. Språkbadsläraren vi intervjuat använder också engelska, men främst därför att hen undervisar engelska på svenska till sina språkbadselever.

Lärarna kan i sin svenskundervisning även jämföra svenskan med andra språk, såsom engelska och tyska. Detta är något främst lärarna i B1-svenska gör. I intervjuerna framgår det att lärarna kan se användning av andra språk i svenskundervisningen som en utmaning ifall skillnader mellan språken betonas. Att lyfta fram likheter leder inte enligt lärarna på samma sätt till förvirring bland eleverna. Med andra ord kan även de lärare som ser flerspråkighet som en tillgång i svenskundervisningen samtidigt se flerspråkighet som en utmaning.

Våra analyser visar att även om det finns en stor variation i vilket eller vilka språk som används i undervisningen har flera lärare en uppfattning om att ju mer svenska som används i undervisningen desto bättre.

7 Elevernas språkval i klassrummet

Vilka språk eleverna enligt lärarna använder i klassrummet beror bland annat på vem de kommunicerar med. Som framgår av figur 2 anger lärarna att eleverna främst använder finska och svenska eller olika kombinationer av dessa språk med läraren medan de med sina klasskamrater kan använda även andra språkkombinationer.

Figur 2. Elevernas språkval i klassrummet

Vi inleder med att beskriva elevernas språkval med svenskläraren (7.1) och går sedan över till att redogöra för vilka språk eleverna använder sinsemellan (7.2).

7.1 Elevernas språkval med läraren

Med svenskläraren använder eleverna antingen finska eller svenska eller båda språken i olika utsträckning. Elever som läser A- eller B1-svenska använder mest finska med läraren medan elever som läser modersmålsinriktad svenska eller går i språkbud använder mest eller enbart svenska med läraren.

De elever som läser A- eller B1-svenska använder mest finska med läraren. Finskan kan i dessa undervisningsgrupper beskrivas som ett standardval, ett språk som används utan att man egentligen behöver fundera på valet av språk. Att eleverna använder svenska kan enligt lärarna beskrivas som ett undantag från denna regel. Till exempel Bonacina-Pugh (2013) och Bonacina & Gafaranga (2011) beskriver att användning av det språk som upplevs som standard, i detta fall elevernas val av finska, inte ses som något märkligt, medan användning av något annat eller några andra språk är ett val man lägger märke till. Svensklärarna i vår studie kan förhållandevis noggrant berätta i vilka situationer eleverna använder svenska. Lärarna berättar att elever till exempel kan säga fraser på svenska, men först efter att läraren har uppmuntrat dem till detta. I övriga fall inleder eleverna diskussionerna med läraren på finska. Det är mycket sällan eleverna enligt de lärare vi intervjuat spontant använder svenska i klassrummet.

Även om eleverna mest använder finska med läraren finns det skillnader i hur mycket svenska de använder och i vilka slags situationer eller för vilka ändamål. När eleverna ställer frågor på finska kan lärarna använda det som ett tillfälle att lära eleverna hur man kan fråga samma sak på svenska (se exempel 13). Oftast sker detta i samband med vanliga fraser som behövs i svenskundervisningen.

- (13) sådana fraser när de ber om att få gå på toan under lektionen så nu säger jag alltid hur sägs det eller om någon kommer försent till lektionen så då kollar vi alltid hur sägs det [...] men liksom annat slags småprat går nog på finska (A2, vår fria översättning)

I vissa situationer förväntar sig lärarna att eleverna svarar på svenska, även om eleverna annars skulle använda finska med läraren (se exempel 14). Lärarna definierar dock inte närmare vilka slags situationer det i dessa fall handlar om.

- (14) de talar nog finska med mig alltså då de frågar mig om något så nästan alltid men sen finns det ju andra situationer då jag förstås framför saken på svenska och önskar få svar av dem på svenska och ofta får jag det också och så här det finns så många slags situationer (B2, vår fria översättning)

Oftast anger lärarna inte någon förklaring till att eleverna har valt att använda något språk med dem. Ett undantag är en lärare som berättar att eleverna talar finska på lektionen eftersom både det lokala samhället och skolan är mycket finskspråkiga.

Vissa elever kan enligt lärarna ha ett humoristiskt förhållningssätt till svenskan, vilket lärarna upplever som något positivt eftersom det kan innebära att eleverna vågar använda svenska. Lärarna berättar att de elever som vågar använda svenska är begåvade och modiga. Lärarna anger dock att ganska få svenskgrupper har en stämning som kännetecknas av att eleverna vågar och vill använda och tala svenska (se exempel 15). Lärarna berättar att det kan vara utmanande för eleverna att försöka tala svenska, men att eleverna trots detta försöker och även tycker om att använda svenska.

- (15) sen när det fanns de här påståendena i klassrummet talar eleverna finska så ja vanligen men det beror lite på vilka slags personer vi har vilket slags stämning vi har i klassrummet en del försöker liksom spontant för skojs skull prata svenska på lektionen och även med mig men kanske liksom av mina tretton grupper kanske tre har en sån liksom slags stämning att eleverna vågar liksom göra så och vill (B1, vår fria översättning)

De elever som läser modersmålsinriktad svenska eller A-svenska i språkbad använder nästan enbart svenska med läraren. Att välja svenska tycks i dessa undervisningsgrupper komma naturligt. En lärare i modersmålsinriktad svenska har t.ex. i intervjun svårt att komma på situationer då eleverna skulle ha använt finska (se exempel 16).

- (16) jag måste riktigt fundera efter när frågan kom har de ens någonsin talat finska men jag tror inte det de pratar nog egentligen endast svenska (Mosve2, vår fria översättning)

I enstaka fall kan eleverna i modersmålsinriktad svenska inleda diskussionen med läraren på finska, men genast byta till svenska när läraren använder svenska. Elevernas val av svenska är enligt lärarna också personifierad och eleverna kan även utanför svensk-klassrummet diskutera på svenska med svenskläraren (se exempel 17).

- (17) mina elever kan börja prata svenska med mig om sådana frågor och då är de andra helt att varför talar ni svenska här det här är ju inte en lektion i svenska så nog kanske det blir liksom kopplat till personen det här språket okej med hen pratar vi svenska (Mosve 1, vår fria översättning)

Utöver de elever som läser modersmålsinriktad svenska eller A-svenska i språkbud använder även elever som har svenska som modersmål svenska med lärare som differentierar undervisningen till deras nivå. Enligt en av lärarna vi intervjuat är t.ex. de elever som har svenska som modersmål medvetna om att läraren vill att de använder svenska med hen och de har också så bra muntliga kunskaper i svenska att det är möjligt.

Intervjusvaren visar att det eller de språk som eleverna använder med läraren bland annat beror på lärokursen, språkanvändningssituationen, stämningen i klassrummet och läraren. En del av lärarna förväntar sig att eleverna använder svenska medan andra inte gör det. Valet av språk är även delvis personifierat.

7.2 Elevernas språkval med andra elever

Som det framgår i figur 2 ovan använder eleverna enligt lärarna vi intervjuat flera språk med sina klasskamrater än med svensklärarna. De vanligaste språken och språkkombinationerna består dock även i detta fall av finska och svenska.

Det vanligaste språkvalet för eleverna är att på lektionen i första hand använda finska sinsemellan. Om det i klassrummet finns flera elever som har svenska som modersmål kan dessa elever dock använda svenska sinsemellan även om de pratar finska med andra klasskamrater. Elever som enligt lärarna använder nästan enbart finska med sina klasskamrater läser A-svenska och B1-svenska. Det finns alltså en skillnad i språkbudselevernas språkval beroende på om de diskuterar med läraren, vilket de gör nästan enbart på svenska, eller med sina kamrater, vilket de gör nästan enbart på finska.

Även om det är vanligast för eleverna att sinsemellan använda finska på lektionerna kan de använda svenska när de gör uppgifter tillsammans, om uppgiften kräver det. Språkkombinationen finska och engelska förekommer bland eleverna men enligt lärarna är det ändå mycket ovanligt att eleverna använder engelska sinsemellan.

Av de tre lärokurserna är det endast i modersmålsinriktad svenska som lärarna anger att eleverna i klassrummet enbart talar svenska sinsemellan. Beroende på hur svenskspråkig omgivningen är kan dessa elever använda svenska även utanför klassrummet och tala svenska sinsemellan till exempel under rasterna (se exempel 18). På några orter kan svenskan vara så dominerande att lärarna i den finskspråkiga skolan har svårt att få eleverna att också använda finska (se exempel 19). Då näromgivningen är mer finskspråkig använder dock även eleverna i modersmålsinriktad svenska finska utanför klassrummet och kan även i klassrummet använda både finska och svenska.

- (18) bara svenska hela tiden, både sinsemellan på lektionen med mig och på rasterna (.) alltså under rasterna är de också med sina klasskompisar från [namnet på en annan skola] och de pratar svenska ändå (Mosve3, svar i original)
- (19) lärarna försöker få dem att använda enbart finska för svenskan är ett så starkt språk här att de gärna skulle tala endast svenska sinsemellan (Mosve2, vår fria översättning)

Grupperna i modersmålsinriktad svenska kan också vara så språkligt heterogena att eleverna använder flera olika språk sinsemellan (se exempel 20).

- (20) det beror på vilka elever (.) de här eleverna som har bott i Sverige så de pratar engelska sinsemellan för att de har också bott i USA (.) så det varierar vilka språk de talar sinsemellan (.) engelska svenska franska men ganska lite (Mosve4, vår fria översättning)

Vår studie visar att de lokala språkförhållandena har en inverkan speciellt på elevernas språkval med andra elever. Även om alla lärare i vår studie arbetar i finskspråkiga grundskolor befinner sig dessa skolor i olika slags språkliga omgivningar. De flesta skolorna är starkt finskspråkiga och finns i nästan enspråkigt finska omgivningar medan en del av lärarna arbetar i mer tvåspråkiga eller nästan enbart svenskspråkiga omgivningar, även om själva skolan är finskspråkig. De intervjuer vi gjort med svensklärare i finskspråkiga grundskolor tyder på att den språkliga kontexten inte påverkar lärarna lika mycket som den påverkar eleverna och deras språkval.

8 Slutdiskussion

Lärarna och eleverna skapar sin egen de facto språkpolicy genom de språkval de gör i klassrummet. Även om alla svensklärare som deltagit i denna studie undervisar i läroämnet svenska som andra inhemska språk visar studien att lärarnas språkpolicy kan variera stort när det gäller språkval, språklig praxis och perspektiv på flerspråkighet i klassrummet. Den språkpolicy som svensklärarna tillsammans med sina elever genom sin språkanvändning och sina språkval skapar i klassrummet har i denna studie tolkats med stöd i Spolskys modell för språkpolicy (2004, 2016) och Bonacina-Pughs tillämpning av den (2012) för att analysera de centrala aktörernas, dvs. lärarnas och elevernas, språkliga praxis i en klassrumskontext.

Språklig praxis i klassrummet tar avstamp i språkutbildningspolitiska styrdokument men även i den språkrepertoar som läraren och eleverna tillför undervisningsgruppen samt i lärarens insyn i och förhållningssätt till den språkliga mångfald som finns i klassrummet. Över 80 % (224 av totalt 270 lärare) av lärarna som besvarat enkäten upplever sig vara enspråkigt finska medan 40 % (112 av 270) av lärarna uppger att de ibland eller ofta har tvåspråkiga (fi-sv) elever i skolan. I såväl enkätsvaren som intervjuerna framgår det tydligt att en del av svensklärarna ser sina elever som enspråkiga medan andra såväl ser som strävar efter att ta hänsyn till elevernas flerspråkighet. De flesta svensklärare vi intervjuat anser sig vara medvetna om elevernas språkliga bakgrund men hur de får denna information varierar. Medan en del av lärarna ser elevernas flerspråkighet och upplever den som en tillgång beskriver andra såväl sina svenskgrupper som sina elever som enspråkigt finskspråkiga, även om svenskgrupperna alltid i viss mån framträder som språkligt heterogena. Flerspråkighet upplevs inte i sig som ett problem, men lärarna har identifierat vissa utmaningar t.ex. när språken jämförs med varandra.

Vårt material visar att det finns tydliga skillnader mellan den språkliga praxis som skapas i klassrummen för de tre lärokurserna i svenska. Det mönster som framträder i vår studie är att undervisningen och kommunikationen i klassrummet är mer svenskdominerad i modersmålsinriktad svenska medan klassrummet i B1-svenska är mer finskdominerat. De kommunikativa mönstren i klassrummet i A-svenska kan beskrivas röra sig mellan dessa två möjligheter. Att eleverna i mosve i vissa finskspråkiga kontexter tenderar att välja svenska som kommunikationsspråk sinsemellan tyder på att svenskan också har en identitetsskapande funktion utöver den rent färdighetsbaserade funktionen. I språkbadsklassrummet finns det enligt den lärare vi intervjuat en skillnad mellan den kommunikation som sker mellan elev och lärare (mest på svenska) och den som sker mellan elever (mest på finska). Även om det finns skillnader mellan lärokurserna vad gäller vilka språk som används i undervisningen har flera lärare en känsla av att de borde använda så mycket svenska som möjligt, trots att de är medvetna om de utmaningar som detta för med sig.

Studien visar att de lokala språkförhållandena har en inverkan speciellt på elevernas språkval med varandra. Eleverna använder flera språk med sina klasskamrater än med svensklärarna. De vanligaste språken och språkkombinationerna består dock i båda fallen av finska och svenska. Resultatet visar att det finns variation i antalet språk och i användningen av enskilda språk i svenskundervisningen och att det även finns skillnader i språkanvändning mellan de olika aktörerna i klassrummet.

I den här artikeln har vi utforskat hur lärarna uppfattar språkliga praxiser i de tre lärokurserna i svenska som andra inhemska språk i den finskspråkiga grundutbildningen. För att kunna utveckla svenskundervisningen i linje med dagens kunskap om och syn på

språkundervisning och flerspråkighet är det centralt att undersöka hur de språkliga praxiserna ser ut i dagens svenskundervisning i den finskspråkiga grundutbildningen. Här erbjuder de resultat som lyfts i denna studie viss insyn. Studien bygger dock på ett urval lärarintervjuer och enkätsvar och öppnar därmed för och efterlyser flera studier med kompletterande material- och metodupplägg.

Undervisningen i det andra inhemska språket tar avstamp i nationella utbildningspolitiska och språkpolitiska riktlinjer, vilket dock enligt vår studie kan leda till mycket olika slags språkliga praxiser. Skillnaderna kan relateras till särdragen för de tre lärokurserna i svenska, den lokala språkliga kontexten och språkrepertoaren i elevgruppen samt lärarens insyn och förhållningssätt till den. Utifrån dagens kunskapsläge om flerspråkighet och språkundervisning är en språkmedveten undervisning som tar vara på flerspråkigheten pedagogiskt och socialt motiverad. För att uppnå denna målsättning är det centralt att läraren både känner till den språkrepertoar som finns i undervisningsgruppen och utnyttjar denna insikt för att i klassrummet främja en genomtänkt och språkdiktiskt informerad språklig praxis.

Referenser

- Ballinger, S., Lyster, R., Sterzuk, A. & Genesee, F. (2017). Context-appropriate crosslinguistic pedagogy. Considering the role of language status in immersion education. *Journal of Immersion and Content-Based Language Education* 5:1, 30–57. <https://doi.org/10.1075/jicb.5.1.02bal>.
- Bergroth, M., Dražnik, T., Llompart Esbert, J., Pepiot, N., van der Worp, K. & Sierens, S. (2022). *Linguistically Sensitive Teacher Education: Toolkit for Reflection Tasks and Action Research*. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022021018583>.
- Björklund, S. (2019). Research trends and future challenges in Swedish immersion. I: M. Haneda & H. Nasaji (red.), *Perspectives on Language as Action*. Bristol: Multilingual Matters. 45–60.
- Bonacina-Pugh, F. (2012). Researching 'practiced language policies': Insights from Conversation Analysis. *Language Policy* 11, 213–234.
- Bonacina-Pugh, F. (2013.) Multilingual label quests: A practice for the 'asymmetrical' multilingual classroom. *Linguistics and Education* 24, 142–164.
- Bonacina, F. & Gafaranga, J. (2011). 'Medium of instruction' vs. 'medium of classroom interaction': language choice in a French complementary school classroom in Scotland. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 14:3, 319–334.
- Boyd, S. & Palviainen, Å. (2015). Building walls or bridges? A language ideological debate about bilingual schools in Finland. I: M. Halonen, P. Ihalainen & T. Saarinen (red.), *Language policies in Finland and Sweden: Interdisciplinary and multi-sited comparisons*. Bristol: Multilingual Matters. 57–89.
- Cenoz, J. (2015). Content-based instruction and content and language integrated learning: the same or different? *Language, Culture and Curriculum* 28:1, 8–24. <https://doi.org/10.1080/07908318.2014.1000922>.
- Cook, V. (2016). The premises of multi-competence. I: V. Cook & L. Wei (red.), *The Cambridge Handbook of Linguistic Multi-Competence*. Cambridge: Cambridge University Press. 1–25. <https://doi.org/10.1017/CBO9781107425965.001>.
- Cummins, J. (2007). Rethinking monolingual instructional strategies in multilingual classrooms. *Canadian Journal of Applied Linguistics* 10:2, 221–240.
- French, M. (2019). Multilingual pedagogies in practice. *TESOL in Context* 28:1, 21–44. <https://doi.org/10.21153/tesol2019vol28no1art869>.
- García, O. (2009). *Bilingual Education in the 21st Century: A Global Perspective*. Malden MA: Wiley Blackwell.

- GLGU. (2014). Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.
- Haukås, Å. (2016). Teachers' beliefs about multilingualism and a multilingual pedagogical approach. *International Journal of Multilingualism* 13:1, 1–18. <https://doi.org/10.1080/14790718.2015.1041960>.
- Heittola, S. & Henricson, S. (2022). Äidinkielenomaisen ruotsinoppimäärän kartoitustutkimus. I: H. Katajamäki, M. Enell-Nilsson, H. Kauppinen-Räisänen & H. Limatius (red.), *Responsible Communication*. VAKKI Publications 14. 11–26.
- Henricson, S., Björklund, S., Heittola, S., Hilden, R. & Lehti-Eklund, Hanna. (u.u.) *Äidinkielenomainen ruotsi suomenkielisessä perusopetuksessa: Hyödyntämätön mahdollisuus edistää kaksikielisyyttä. Modersmålsinriktad svenska i den finskspråkiga grundläggande utbildningen: en outnyttjad möjlighet att främja tvåspråkighet*. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.
- Henricson, S. & Heittola, S. (u.u.). Lärares uppfattningar om lärokurser i svenska som det andra inhemska språket i finskspråkiga grundskolor. *Svenskans beskrivning 38*. Örebro: Örebro universitet.
- Härmälä, M. & Marjanen, J. (2023a). *B1-ruotsin oppimistulokset perusopetuksen päättövaiheessa 2022*. (Julkaisut 10:2023.) Helsingfors: Nationella centret för utbildningsutvärdering.
- Härmälä, M. & Marjanen, J. (2023b). *A-ruotsin oppimistulokset perusopetuksen päättövaiheessa 2022*. (Julkaisut 24:2023.) Helsingfors: Nationella centret för utbildningsutvärdering.
- May, S. (2014) (red.). *The multilingual turn: Implications for SLA, TESOL and bilingual education*. New York, London: Routledge.
- May, S. (2019). Negotiating the multilingual turn in SLA. *The Modern Language Journal*, 103 (Supplement 2016), 122–129.
- Mayring, P. (2000). Qualitative content analysis. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research* 1(2).
- POPS. (2014). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.
- Pöyhönen, S. & Saarinen, T. (2015). Constructions of bilingualism in Finnish government programmes and a newspaper discussion site debate. *Current Issues in Language Planning* 16:4, 392–408.
- Saarela, J. (2021). *Finlandssvenskarna 2021 – en statistisk rapport*. Helsingfors: Svenska Finlands folkting.
- Schreier, M. (2012). *Qualitative content analysis in practice*. Los Angeles: Sage.
- Shohamy, Elana. (2006). *Language policy: hidden agendas and new approaches*. London, New York: Routledge.
- Sierens, S. & Van Avermaet, P. (2014). Language diversity in education: Evolving from multilingual education to functional multilingual learning. I: D. Little, C. Leung, & P. Van Avermaet (red.), *Managing Diversity in Education: Languages, Policies, Pedagogies*, 204–222. Bristol: Multilingual Matters.
- Spolsky, B. (2004). *Language Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Spolsky, B. (2016). Language Policy in Education: History, Theory, Praxis. I: T. McCarty & S. May (red.), *Language Policy and Political Issues in Education*, 1–14. *Encyclopedia of Language and Education*, 3rd ed. Cham: Springer.
- Svensson, Gudrun. (2017). *Transspråkande i praktik och teori*. Stockholm: Natur och kultur.
- Szabó, T. P., Repo, E., Kekki, N., & Skinnari, K. (2021). Multilingualism in Finnish Teacher Education. I: M. Wernicke, S. Hammer, A. Hansen, & T. Schroedler (red.), *Preparing Teachers to Work with Multilingual Learners*, 58–81. Bristol: Multilingual Matters.
- Vipunen. (2023). Utbildningsförvaltningens statistikjänst. Perusopetuksen kielivalinnat. KOSKI tietovaranto. Tillgänglig på <https://vipunen.fi/fi-fi/layouts/15/xlviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Perusopetus%20-%20ainevalinnat%20-%20kielet.xlsb> [29.9.2023].

Bilaga. Intervjucitat i original

- (1) mä kysyn aina sit ku mä saan uuden seiskaluokan ryhmän niin mä aina kysyn et kenellä on jotaki ruotsin kieleen (.) puhuuko kotona tai onko [sukulaisia] niin sillä tavalla aina se tulee sit sieltä (A2)
- (2) se tulee esille tuntien aikana mutta ennenkun opetus alkaa niin mä varmistan vanhemmilta min-käläinen tausta on mä lähetän pienen viestin et hei nyt alkaa ruotsi A-ruotsi opetus tai B-ruotsi opetus että jos teillä on kysymyksiä voidaan tehdä pieni tapaaminen esimerkiksi (A3)
- (3) kyllä me jutellaan paljon lasten kans niin se kyllä tulee sitte siinäki usein esille mutta ei aina että kaikki ei halua tuua sitä (.) kaikki ei halua erottua (B4)
- (4) en mä tee mitään kyselyjä tahallani mä haluan niinku et ne saa itse kertoa tai ilmasta asioita jos ne haluaa et en mä tiedä mä (.) mun mielestä se tausta se tulee siellä itsestään esiin kyllä (.) et mä en aina tiedä (B2)
- (5) meil on kaikki tää- niinku suomenkielisiä täällä tääl ei oo muun kielisiä nyt Ukrainalainen yks poika on tullut mutta mitään muita meillä ei niinku täällä ole että no nyt mä sen verran meillä saattaa olla yks saamenkielinen tyttö kun se on pohjosesta muuttanut mut se ei oo ruotsinkielinen sitte sekään (B3)
- (6) kaikki mun oppilaat sanoisin ovat ainakin kaks- ei oo kaksikielisiä mutta he opiskelevat monta kieltä [...] koska kieli ei oo semmosessa laatikossa että se ei niinku kommunikoi muiden kielten kanssa että totta kai kieli voi aina verrata toiseen kieleen ja voi aina käyttää kaikkia kieliä mitä sä osaat luokahuoneessa että sä pystyt mennä eteenpäin ruotsin kielessä esimerkiksi niin mun mielestä on hyvin tärkeä että on monikielinen identiteetti niinku luokahuoneessa että he ovat tietoisia että he saavat käyttää muita kieliä myöskin et ei ainoastaan ruotsi (A3)
- (7) esimerkiks et pyrin tukemaan oppilaiden monikielist identiteettiä niin se on vähä hankala koska mul on vaan yksikielisiä täl hetkel (A4)
- (8) joo meil ei oo monikielisiä oppilaita niin mä en tohon voi laittaa mitään (B3)
- (9) mulla on sellanen no yli kahdenkymmenen vuoden kokemus että aina joku putoo kelkasta jos puhuu liikaa sitä opeteltavaa kieltä [...] se ruotsi ei jää kiinni mistään sanastosta ei yhtään mistään et mä sen kyllä taidan oikein hyvin niin mä voin puhua niille ihan ummet ja lammet kyllä mutta se ei niinku edistä heidän oppimista (A1)
- (10) Citat ur en svenskspråkig intervju
- (11) pääsääntöisesti se on ruotsi että mä puhun ruotsia mä selitän ruotsia myöski ruotsiksi koko ajan ja sitte jos niillä on kysymyksiä sitten me pyritään sitte niinku selventää ruotsiksi että minä tarkoitan tätä ja tätä ja tätä ja se on joskus vähän niinku stressaavaa oppilaille kun ne ei ymmärrä ollenkaan (A3)
- (12) semmost sekamelskaa ja silloin niinku tuli paljon käytettyä siis sekä ruotsii että suomea siellä opitunneilla ja sit meil oli pari venäläistä poikaa et sit täyty välil käyttää vähä enkkuuki apuna (A4)
- (13) semmoset fraasit ku he pyytää vessaan kesken tunnin niin kyl mä aina sen sanon et miten se sanotaan tai tulee myöhässä tunnille niin sit me aina katotaan et miten se sanotaan [...] mut semmonen niinku muu jutustelu ja muu niin kyl se on suomeks (A2)
- (14) et kyllä ne puhuu mun kanssa suomea siis ku ne tulee mult jotain kysymään niin melkeen aina mut et siis sit on toisii tilanteita jolloin mä tietenkä esitän heille asian ruotsiks ja ja toivon heiltä vastausta ruotsiks ja usein se tuleeeki ja näin et niit tilanteita on niin erilaisia (B2)
- (15) sit ku tos oli noita väitteitä että luokassa oppilaat puhuvat suomea niin joo yleensä joo mut sitten vähän riippuen mimmosii tyyppejä siellä on millanen luokan ilmapiiri on niin osa niinku yrittää silleen niinku spontaanisti huvikseen puhua ruotsia täl tunnilla ja myös mulle mut ehkä niinkun mun noista kolmestoista ryhmästä ehkä kolmessa on semmonen niinku jotenki ilmapiiri et siellä oppilaat uskaltaa niinku tehdä niin ja haluaa (B1)
- (16) mun piti oikein mieltä kun tuli se kysymys että onko ne ikinä puhunut edes suomea mut mä en usko ne puhuu kyllä ruotsia oikeastaan vaan (Mosve2)
- (17) mun oppilaat saattaa tulla puhumaan ruotsiksi sit jostain niistä asioista et sitte muut on ihan silleen et miks miks te puhutte ruotsiks täs ku eihän tää oo ruotsintunti et et kyl niinku et se ehkä et se jää kyllä se niinku henkilöön se kieli et okei hänen kans puhumme ruotsia (Mosve1)
- (18) Citat ur en svenskspråkig intervju

- (19) opettajat yrittää ett ne puhuisi vaan suomea koska täällä on niin vahva ruotsin kieli ett ne kyllä mielellään puhuisi ruotsia vaan niin kuin keskenään (Mosve2)
- (20) se riippuu ketkä oppilaat (.) nää oppilaat jotka oli asunut Ruotsissa niin ne puhuu englantia keskenään kun ne oli asunut Amerikassakin (.) että nää kielet vaihtelee ne mitä ne puhuu keskenään (.) englantia ruotsia ranskaa mutta aika vähän (Mosve4)

Communicating with Purpose

To cite this article: Hyypä, J. & Havinen, L. (2023). Suunnitteluohjeen kehittäminen kognitiivisen ergonomian huomioimiseen käytettävyyden parantamisessa. In: E. Lillqvist, M. Eronen-Valli, V. Manninen, N. Nissilä & E. Salmela (Eds.). *Communicating with Purpose*. Vaasa: VAKKI Publications 15. 107–127. ISBN 978-952-69732-2-7

Suunnitteluohjeen kehittäminen kognitiivisen ergonomian huomioimiseen käytettävyyden parantamisessa

Joni Hyypä^{a,b} & Laura Havinen^a

^a Vaasan yliopisto

^b Danfoss

Today, it is almost impossible to avoid interaction with IT-related tools. Therefore, when designing systems, it is important to consider people's cognitive abilities and limitations to avoid production errors and excessive burden on people. In cognitive ergonomics, the interaction between humans and technology is studied and designed especially from the viewpoint of human cognitive processes. Cognitive ergonomics aims to shorten task times, reduce mistakes made by people, shorten learning times, and improve people's satisfaction with the systems. Cognitive ergonomics can be considered as an important scientific basis for user interface design. In this study, the aim is to find out how the system's usability can be affected by improving cognitive ergonomics. The study was conducted using the design science research approach in the context of the technology industry. The human-centered design viewpoint of technology is increasingly important in the industry context as the number of IT-related tools grows. In the study, the usability of the target company's SAP ME system was improved with a focus on the aspects of cognitive ergonomics. As a manifestation of the research's aim, an IT artifact, i.e., design instructions for improving usability from the viewpoint of cognitive ergonomics, was created.

Avainsanat: kognitiivinen ergonomia, käytettävyys, käyttöliittymä, käyttöliittymäsuunnittelu, tuotanto

1 Johdanto

Kognitiivisesti ihmisiä kuormittavilla työolosuhteilla sekä työvälineillä voi olla merkittävä vaikutus työn tuottavuuteen ja työntekijöiden suorituskykyyn (Elfering, Grebner & Ebener 2015: 142–143; Sanil, Nair & Ramanathan 2013: 52; Wu, Zhu, Cao & Li 2016: 171; Biondi, Cacanindin, Douglas & Cort 2021: 819; Wollter Bergman, Berlin, Babapour Chafi, Falck & Örtengren 2021: 21). Huomioimalla kognitiivinen ergonomia työolosuhteiden suunnittelussa voidaan vaikuttaa myönteisesti työntekijöiden tyytyväisyyteen sekä tehokkuuteen (Berlin, Bergman, Chafi, Falck & Örtengren 2021: 379–380). Kognitiivisessa ergonomiassa tarkastellaan ihmisten ja teknologisten järjestelmien vuorovaikutusta huomioiden erityisesti ihmisen tiedonkäsittelyyn ja ajatteluun liittyvät prosessit, kuten havainnointi, oppiminen ja muisti (International Ergonomics Association n.d., Launis & Lehtelä 2011: 28; de Haan & Dittmar 2016; van der Veer 2008: 2614).

Jatkuva tietomäärän kasvaminen asettaa kognitiiviselle ergonomialle uudenlaisia vaatimuksia toimivan ihmisen ja tietokoneen vuorovaikutuksen varmistamiseen (Kalakoski, Henelius, Oikarinen, Ukkonen & Puolamäki 2019: 1044–1046). Tässä tutkimuksessa tarkastellaan, mitä käyttöliittymäsuunnittelussa tulee ottaa huomioon kognitiivisen ergonomian kannalta, sekä miten järjestelmät ja ohjelmistot saadaan vastaamaan ihmisten kognitiivisia ominaisuuksia. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten kognitiivista ergonomiaa parantamalla voidaan vaikuttaa järjestelmän käytettävyyteen. Käytettävyydellä viitataan järjestelmän opittavuuteen, tehokkuuteen, muistettavuuteen, virheettömyyteen sekä miellyttävyyteen (Nielsen 1993: 26). Tutkimus toteutetaan kehittämällä teknologiатеollisuuden alan yrityksen tuotantolinjoilla käytössä olevan järjestelmän käyttöliittymää. Teollisuuden toimialan tarkastelu on tärkeää, sillä vastatakseen tulevaisuuden haasteisiin teollisuuden toimialan tulee kiinnittää enemmän huomioita työntekijöiden käytössä olevan teknologian ihmislähtöisyyteen (European Commission, Directorate-General for Research and Innovation, Breque, De Nul & Petridis 2021: 14–15). Lisäksi lisääntynyt ja kehittynyt tietotekniikan käyttö vaatii tuotantolinjojen suunnittelussa aiempaa enemmän kognitiivisen ergonomian huomiointia (Wollter Bergman ym. 2021: 21).

Tutkimus on luonteeltaan suunnittelutieteellinen tutkimus. Suunnittelutieteellisessä tutkimuksessa luodaan IT-artefakteja, jotka tuottavat teknologian avulla ratkaisun johonkin liiketoiminnan kannalta relevanttiin ongelmaan (Hevner, March, Park & Ram 2004: 82–84; Peffers, Tuunanen, Rothenberger & Chatterjee 2007: 49). IT-artefaktin kehitysprosessin aikana on tavoitteena kerryttää tietoa ja ymmärrystä ongelmasta sekä sen ratkaisusta (Hevner & Chatterjee 2010: 5). Tämän tutkimuksen tulos tarjoaa organi-

saatioille keinon huomioida kognitiivinen ergonomia järjestelmien käytettävyyden kehittämisesä. Tässä tutkimuksessa luotava IT-artefakti eli tutkimuksen tulos on kognitiivisen ergonomian huomioiva suunnitteluohje.

Kognitiivista ergonomiaa on tutkittu tuotannon kontekstissa aiemmin erityisesti tuotantolinjojen työntekijöihin kohdistuvan kognitiivisen kuorman mittaamisen näkökulmasta (Lagomarsino, Lorenzini, De Momi & Ajoudani 2022; Thorvald, Lindblom & Andreasson 2019; Morton, Zheleva, Van Acker, Durnez, Vanneste, Larmusearu, De Bruyne, Raes, Cornillie, Saldien, De Marez & Bombeke 2022; Bommer & Fendley 2016). Nämä tutkimukset eivät kuitenkaan tarjoa keinoja siihen, miten kognitiivinen ergonomia voidaan huomioida tuotantolinjoihin liittyvässä suunnittelussa (Thorvald ym. 2019: 264). Tämän tutkimuksen tuloksena syntyvä suunnitteluohje vastaa tähän tarpeeseen. Kognitiivisen ergonomian huomioivista suunnitteluohjeista on aiempia myönteisiä kokemuksia tuotannon kontekstissa. Gualtieri, Fraboni, De Marchi ja Rauch (2022: 13) kehittivät kognitiivisen ergonomian huomioivan ohjeistuksen tuotantolinjoille ihmisen ja robotin vuorovaikutuksen suunnitteluun, mikä paransi työntekijöiden kokemusta ja tuottavuutta.

Artikkeli rakentuu seuraavasti. Artikkelin toisessa luvussa on kuvattu kognitiivisen ergonomian roolia käyttöliittymäsuunnittelussa. Kolmannessa luvussa esitellään tutkimuksen aineisto sekä kuvataan tutkimuksessa käytetty suunnittelutieteellinen tutkimusmenetelmä. Artikkelin neljännessä luvussa käsitellään tutkimuksen toteutusta, johon sisältyy ongelman määrittäminen ja suunnittelutyön tavoitteiden asettaminen sekä suunnitteluohjeen toteutus ja demonstrointi. Lopuksi esitellään työn tuloksena syntynyt suunnitteluohje sekä tutkimuksen johtopäätökset ja pohdinta.

2 Kognitiivinen ergonomia käyttöliittymäsuunnittelussa

International Ergonomics Association (n.d.) määrittelee ergonomian tieteenalana sekä ammattikuntana, joka keskittyy tarkastelemaan ja kehittämään ihmisten sekä järjestelmän muiden osien välistä vuorovaikutusta optimoiden ihmisten hyvinvointia ja järjestelmän suorituskykyä. Kognitiivinen ergonomia on ergonomian osa, joka tarkastelee ihmisten kognitiivisia prosesseja tässä vuorovaikutuksessa (International Ergonomics Association n.d.). Näitä kognitiivisia prosesseja ovat muun muassa havaitseminen, tarkkaavuus, muisti ja ajattelu. Kognitiivisessa ergonomiassa hyödynnetään ihmistieteiden teorioita, menetelmiä ja työkaluja niiden ongelmien ratkaisuun, joita ihmiset kohtaavat ollessaan vuorovaikutuksessa tietojenkäsittelyyn liittyvien artefaktien kanssa (van der Veer 2008: 2614).

Kognitiivista ergonomiaa voidaan pitää tärkeänä tieteellisenä perustana käyttöliittymäsuunnittelulle (van der Veer 2008: 2627). Kognitiivinen ergonomia ja käytettävyystudki-
mus linkittyvät vahvasti toisiinsa ja joissain yhteyksissä käsitteitä käytetään miltei yhtäpitävästi (van der Veer 2008: 2615). Käytettävyydellä tarkoitetaan ISO 9241-11 (2018) standardin mukaan sitä, mikä on se vaikuttavuuden, tehokkuuden ja tyytyväisyyden taso, jolla tietyt käyttäjät pystyvät käyttämään järjestelmää saavuttaakseen tiettyjä tavoitteita tietyssä käyttötilanteessa. Nielsen (1993: 26) on määritellyt käytettävyyden laatutekijöiksi järjestelmän helpon opittavuuden, järjestelmän käytön tehokkuuden, käytön helpon muistettavuuden, käyttötilanteessa ilmentyvän virheettömyyden sekä järjestelmän käytön miellyttävyyden. Tässä tutkimuksessa käytettävyys mielletään lopputuloksena ja kognitiivinen ergonomia näkökulmana siihen, miten parempaan käytettävyyteen päästään. Kognitiivisen ergonomian huomioiminen vaikuttaa siis niihin keinoihin, joilla käytettävyyttä tavoitellaan (Cañas 2008: 2631).

Cañasin (2008: 2633) mukaan ihmisen kognitiivisten toimintojen ja käyttöliittymän toimintojen välillä vallitsee keskinäisen riippuvuuden toimintaperiaate (eng. *The Principle of Mutual Dependency*). Keskinäisen riippuvuuden toimintaperiaatteen mukaan, kun ihminen pyrkii suorittamaan jonkin tehtävän järjestelmän kanssa, tähän vuorovaikutukseen liittyvät ihmisen kognitiiviset toiminnot riippuvat järjestelmän käyttöliittymän toiminnoista. Jos käyttöliittymää muokataan, se edellyttää ihmiseltä kognitiivisten toimintojen mukauttamista. Periaatteen mukaan optimaalisimmassa tilanteessa käyttöliittymän toimintojen tulisi olla sovitettu ihmisen kognitiivisiin toimintoihin.

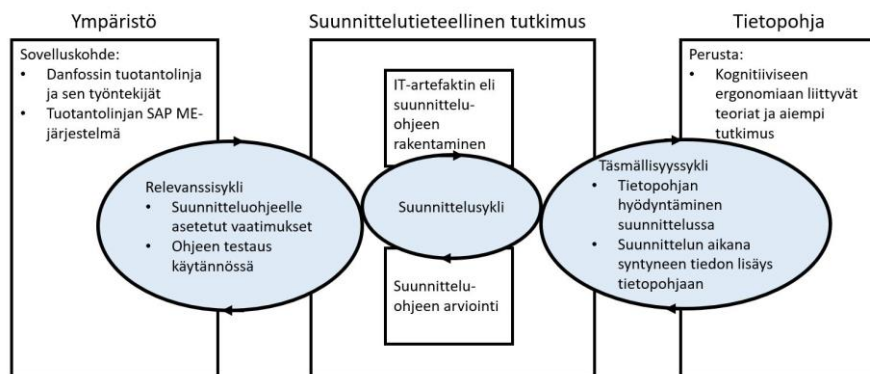
Cañasin, Salmerón ja Fajardon (2004: 16) mukaan edellä mainittu riippuvuus tulisi ottaa huomioon käyttöliittymien suunnitteluprosessin aikana kartoittamalla käyttöliittymän toiminnot ja niihin liittyvät ihmisen kognitiiviset toiminnot. Kartoitus helpottaa riippuvuuden huomioimisen tilanteissa, joissa käyttöliittymää muutetaan, sekä paljastaa mahdolliset kognitiivisten toimintojen rajoitteet. Tässä tutkimuksessa kartoitusta hyödynnetään käyttöliittymän ensimmäisessä kehitysvaiheessa, kuten on kuvattu luvussa 4.

3 Aineisto ja menetelmä

Tutkimuksen aineisto rakentuu käytettävyyskyselyn vastauksista, heuristisen arvioinnin tuloksista sekä käytettävyystestauksen tuloksista. Tutkimus on toteutettu suunnittelu-tieteellisenä tutkimuksena. Suunnittelutieteellisessä tutkimuksessa vastataan tutkimuskysymykseen sekä ratkaistaan organisaatioiden kohtaamia ongelmia IT-artefaktin luomisen ja arvioimisen avulla, ja samalla tuotetaan tieteellistä tietoa (Hevner & Chatterjee 2010: 5; Hevner ym. 2004: 77). Marchin ja Smithin (1995: 256–258) mukaan IT-artefaktit ovat ihmisen luomia, usein sosioteknisiä tuotoksia, kuten jonkin asian käsitteellistäviä rakenteita, rakenteiden välisiä suhteita kuvaavia malleja, jonkin tehtävän toteuttamista

kuvaavia menetelmiä tai edellä mainittujen asioiden toteutuksia. Tämän tutkimuksen IT-artefakti on kognitiivisen ergonomian huomioiva suunnitteluohje, jota käytetään tukena kohdeyrityksen järjestelmän käytettävyyden parantamisessa.

Tutkimus toteutuu vuorovaikutuksessa tutkimuksen ympäristön kanssa sekä tutkimuksen tietopohjan kanssa (Hevner ym. 2004: 80, ks. kuvio 1). Suunnittelutieteelliselle tutkimukselle tyypillisesti tutkimus muodostuu kolmesta kehysten välillä toimivasta syklistä, jotka ovat relevanssisykli, suunnittelusykli sekä täsmällisyysykli (Hevner 2007: 88).

Kuvio 1. Suunnittelutieteellisen tutkimuksen tutkimuskehykset tässä tutkimuksessa (mukaiillen Hevner 2007: 88; Hevner ym. 2004: 80).

Tutkimuksen ympäristönä eli sovelluskohteena toimii elektroniikkavalmistaja Danfossin kaksi tuotantolinjaa. Tutkimuksessa kehitetään tuotantolinjoilla käytössä olevan SAP Manufacturing Execution (SAP ME) -järjestelmän käyttöliittymää. SAP ME -järjestelmä on tuotantoon tai valmistukseen käytettävä järjestelmä, joka on usein liitettyä toiminnanohjausjärjestelmään. SAP ME -järjestelmä keskittyy tuotannossa tapahtuvien toimintojen hallintaan, kuten laitteiden aikataulutukseen, valmistukseen ja valvontaan, laitteiden tilan seuraamiseen, materiaalien toimituksiin sekä kulutukseen ja laitteiden valmistuksen edistymiseen (Mohammed, Ramis Ferrer, Jaroyyi, Negri, Fumagalli, Loboy & Martinez Lastra 2018: 263; SAP n.d.).

Tutkimuksessa ongelman tunnistamiseksi ja suunnitteluohjeen kehitystyön tavoitteiden asettamisen tueksi (Peffer ym. 2007: 52–53) alkuperäiselle SAP ME -järjestelmän käyttöliittymälle toteutettiin System Usability Scale (SUS) -käytettävyydenselvitys. SUS-kysely on laajasti käytetty käytettävyydenselvitys, joka mittaa miten käyttäjät kokevat järjestelmän käytettävyyden (Bangor, Kortum & Miller 2008: 589–590, 593). SUS-kysely sisältää 10 kysymystä. Kysymyksiin vastataan asteikolla 1–5, jossa 1 on täysin eri mieltä ja 5 täysin samaa mieltä (Brooke 2013: 35). SUS-kyselystä saatavaa tulosta voidaan verrata 0–100 asteikon pisteasteikkoon tai Sauron ja Lewisin (2012: 204) luokittelutaulukkoon, jossa SUS-tuloksille annetaan arvosanat.

Kyselyn avulla tunnistettiin alkuperäisen käyttöliittymän keskeisimmät kehityskohteet ja asetettiin tavoitteet suunnitteluohjeen tuella tapahtuvalle käytettävyyden parantamiselle. Kysely sisälsi kymmenen SUS-vakiokysymyksen lisäksi kahdeksan itse tehtyä kysymystä, jotka käsittelivät kognitiivista ergonomiaa. Näistä seitsemään kysymykseen vastattiin asteikolla 1-5 ja yksi kysymys oli avoimessa muodossa. Kyselyssä oli myös kaksi taustamuuttujaa, jotka olivat ikä ja työkokemus. Kehitystyön onnistumista arvioitiin toteuttamalla kysely uudelleen. Kyselyn tulokset analysoitiin vertaamalla niitä SUS:n vakiokysymysten tulosten osalta edellä mainittuihin vertailuasteikkoihin. Kognitiiviseen ergonomiaan liittyvien kysymysten tuloksia verrattiin keskenään alussa ja lopussa toteutettujen kyselyiden osalta. Avoimen muodon vaihtoehdon vastaukset analysointiin käyttämällä ryhmittelyanalyysiä, jossa muuttujien tai havaintojen luokittelu tapahtuu tulkinan kautta (Metsämuuronen 2005: 812).

Tämän tutkimuksen tietopohjana käytettiin aiempia tutkimuksia, jotka liittyivät kognitiivisen ergonomian soveltamiseen käyttöliittymäsuunnittelussa sekä siihen miten kognitiivisen ergonomian avulla voidaan parantaa järjestelmien käytettävyyttä. Tietopohja vahvistui ja lisääntyi tutkimuksen edetessä käytettävyysskyselyn, heuristisen arvioinnin sekä käytettävyydestauksen avulla saadusta tiedosta.

Suunnittelutieteellisen tutkimuksen suunnittelusykliissä toistetaan IT-artefaktin rakentamista ja arvioimista vaatimusten perusteella niin kauan, kunnes tyydyttävä tulos on saatu aikaiseksi (Hevner ym. 2004: 88–90). Tässä tutkimuksessa suunnittelusyklin aikana sekä kehitettiin suunnitteluohjetta että hyödynnettiin sitä käyttöliittymän käytettävyyden kehittämisessä. Suunnitteluohje siis sekä informoi kehitysprosessia että kehittyi sen aikana. Käyttöliittymän suunnitteluprosessissa seurattiin Gouldin ja Lewisin (1985: 300) kolmea suunnitteluperiaatetta, jotka ovat käyttäjiin keskittyminen kehitystyön varhaisessa vaiheessa, käytettävyyden empiirinen mittaaminen sekä iteratiivinen suunnittelu.

Suunnitteluohjeen ensimmäisen version luomisessa hyödynnettiin aiheeseen liittyvää aiempaa tutkimusta sekä SUS-käytettävyysskyselyn avulla saatua tietoa. Tämän jälkeen ohjetta hyödynnettiin alkuperäisen käyttöliittymän kehittämiseen. Kartoituksen tulosten perusteella käyttöliittymästä kehitettiin ensimmäinen versio. Ensimmäisen version käytettävyyttä arvioitiin heuristisella arvioinnilla. Löydetyille tuloksille tehtiin vakavuusluokittelu suunnitteluohjeen painopisteet huomioiden. Tämän jälkeen kehitetty käyttöliittymä asennettiin toisen kohdelinjan kahdelle erityyppiselle työpisteelle, joissa sille teutettiin käytettävyydestaus. Käytettävyydestaukseen osallistui yksi henkilö, joka oli kohdetuotantolinjojen perehdyttäjä. Lopuksi kehitetty käyttöliittymä oli valmis asennettavaksi jokaiselle kahden kohdetuotantolinjan työpisteelle. Kehitystyön onnistumista arvioitiin toteuttamalla alun kysely uudelleen kolmen viikon käytön jälkeen.

Suunnitteluohjetta hyödynnettiin arviointivaiheissa arvioinnin kohdistamisen tukena. Arviointivaiheiden jälkeen käyttöliittymän käytettävyyttä kehitettiin hyödyntämällä suunnitteluohjetta suunnitteluvalintojen tekemisessä niin, että sen avulla käytettävyyden kehittämiseen tuli mukaan erityisesti kognitiivisen ergonomian näkökulma. Kehitystyön edetessä suunnitteluohjetta verrattiin löytyneisiin käytettävyysoongelmiin ja tarkasteltiin, onko ohjeen sisältö linjassa löytyneiden ongelmien kanssa. Seuraavassa luvussa on kuvattu tarkemmin tutkimuksen toteutus ja tulokset.

4 Tutkimuksen toteutus ja tulokset

Tutkimus toteutettiin seuraten suunnittelutieteellisen tutkimuksen prosessimallia (Peffers ym. 2007: 54). Prosessimallin vaiheita mukailien seuraavaksi kuvataan ongelman määrittäminen ja tavoitteiden asettaminen sekä suunnitteluohjeen luominen ja demonstrointi. Lopuksi esitellään tutkimuksen tuloksena syntynyt suunnitteluohje.

4.1 Ongelman määrittäminen ja tavoitteiden asettaminen

Kuten edellä todettiin, tarkasteltavan järjestelmän käytettävyyden alkutilanteen selvittämiseen käytettiin SUS-käytettävyysselvitystä. Kyselyyn vastasi 16 kohdelinjoihin työntekijää. Taustakysymyksiä osalta iän jätti vastaamatta kaksi ja työkokemuksen yksi vastaajista. Vastaajien iän keskiarvo oli 40,28 vuotta ja heillä oli keskimäärin 10 vuotta työkokemusta. SUS-kyselyn vakiokysymysten tulosten keskiarvo oli 53, minkä perusteella järjestelmän käytettävyys voidaan todeta huonoksi. Tulos vastaa Sauron ja Lewisin (2012: 204) asteikolla kategorian toiseksi huonointa arvosanaa D. Myös Bangor, Kortum ja Miller (2008: 592) toteavat, että alle 70 SUS-tuloksen saaneiden järjestelmien kanssa suositellaan panostamaan tarkempaan valvontaan ja jatkuvaan parantamiseen ja että 50 SUS-tuloksen alittavia tuloksia ei tulisi hyväksyä. Huomioitavaa on, että kyselyn matalin SUS-tulos oli 32,5 ja korkein 80, joten kaikki työntekijät eivät kokeneet nykyisessä järjestelmässä käytettävyyso ongelmia. Suurimmat käytettävyyso ngelmat olivat tulosten mukaan painikkeiden ja tekstien koossa, liiallisen epäoleellisen tiedon näkymisessä, hankaluudessa palata alkuun väärän valinnan jälkeen, järjestelmän hitaudessa sekä virheviestien liiallisessa määrässä.

SUS-kyselyn avulla asetettiin suunnitteluohjeen tuella tapahtuvalle kehitystyölle tavoitteet. SUS-kyselystä vähintään 70 pistettä saaneita järjestelmiä voidaan pitää vähintäänkin kelvollisina ja paremmista järjestelmistä voidaan puhua silloin, kun SUS-tulokset ovat 70–80 välillä (Bangor ym. 2008: 592). Tavoitteeksi asetettiin nostaa suunnitteluohjeen avulla SAP ME -järjestelmän SUS-tuloksen keskiarvo ainakin yli 70 pisteen rajan. Tämä vastaa Sauron ja Lewisin (2012: 204) asteikossa arvosanaa C.

4.2 Suunnitteluohjeen luominen

Suunnitteluohjeen ensimmäinen versio pohjautui kuvion 1 mukaisesti sekä tutkimuksen tietopohjaan että sovelluskohteesta nouseviin vaatimuksiin. Aluksi kartoitettiin aieman käytettävyyteen sekä kognitiiviseen ergonomiaan liittyvän tutkimuksen pohjalta sellaisia käyttöliittymiin liittyviä tekijöitä, jotka tukevat kognitiivista ergonomiaa. Sen jälkeen varmistettiin, että alkukyselyssä esiinnousseet ongelmakohdat olivat mukana teki-
jöissä.

Tämän jälkeen muodostettiin ensimmäinen versio suunnitteluohjeesta. Ohje sisälsi kymmenen kohtaa, jotka käyttöliittymäsuunnittelussa tulisi ottaa huomioon kognitiivisen ergonomian näkökulmasta, jotta saadaan kehitettyä käytettävyydeltään parempi käyttöliittymä. Tämän jälkeen suunnitteluohjetta kehitettiin käyttämällä sitä käyttöliittymän ensimmäisen version kehityksessä. Tämä tehtiin hyödyntämällä keskinäisen riippuvuuden toimintaperiaatteeseen pohjautuvaa kartoitusta, jossa määritellään käyttöliittymän ja ihmisen kognitiiviset toiminnot (Cañas 2008: 2634). Taulukossa 1 on esimerkki kartoituksesta, ja koko kartoitus on kuvattu liitteessä 1.

Käyttöliittymän toiminto	Toimintoon liittyvät kognitiiviset toiminnot	Kehitystoimenpiteet
Tuotteen valitseminen	Havaitseminen, tarkkaavaisuus ja tunnistaminen	Helpotetaan havaitsemista suurentamalla sarjanumeron tekstikenttää, jossa on valkoinen taustaväri, sekä suurennetaan kyseisen tekstikentän lopussa olevaa painiketta, josta aukeaa tuotteen valintaikkuna. Näytetään käyttäjälle vain oleelliset tiedot tuotteen valintaikkunassa.

Taulukko 1. Esimerkki ensimmäisen kehitysvaiheen kartoituksesta.

Aluksi kartoitettiin järjestelmäasiantuntijaa haastatteleamalla käyttöliittymän toiminnot ja tunnistettiin niihin liittyvät ihmisen kognitiiviset toiminnot. Tämän jälkeen muodostettiin suunnitteluohjetta hyödyntäen kehitysehdotukset toiminnoissa alkukyselyn perusteella ilmenneisiin ongelmakohtiin ja kerättiin lisää tietoa tukemaan suunnitteluohjeen eri kohtia.

Kartoituksen pohjalta luotiin ensimmäinen kehitysversio SAP ME -järjestelmän käyttöliittymästä. Käyttöliittymän eri kehitysversioita on havainnollistettu kuviossa 2. Aiempaa tuotannossa käytettävää SAP ME -järjestelmän käyttöliittymää ei ole suunniteltu käytettäväksi kosketusnäytöiltä, joten järjestelmän tilalle päivitettiin tässä vaiheessa kosketusnäytöille optimoitu Touch POD -käyttöliittymä.

Merkittävimpinä muutoksina ensimmäisessä kehitysversiossa oli se, että tekstien ja painikkeiden kokoa kasvatettiin ja painikkeisiin lisättiin ikonit auttamaan niiden tunnistamista (vrt. kuvio 2:n käyttöliittymäkuvat 1 ja 2). Tämä auttaa ihmistä löytämään elementit nopeammin käyttöliittymästä (Legge, Pelli, Rubin & Schleske 1985: 20–21; Lindberg & Näsänen 2003: 118; Czerwinski, Van Dantzich, Robertson & Hoffman 1999: 7; Preece, Rogers, Sharp, Benyon, Holland & Carey 1994: 89). Ikonien avulla käyttäjän on helpompi havaita, oppia ja ymmärtää käyttöliittymän painikkeiden toiminnot (Preece ym. 1994: 95).

Käyttöliittymästä myös poistettiin sellaiset painikkeet, joita käyttäjä ei tarvitse työssään. Lisäksi sellaiset painikkeet, joita käyttäjä tarvitsee kaikista useimmin, sijoitettiin näkymän yläosaan. Painikkeiden sijainti pyrittiin kuitenkin pitämään mahdollisimman kattavasti samassa paikassa tai vähintäänkin samassa järjestyksessä. Tällä tuettiin käyttäjien spatiaalista muistia, joka auttaa käyttäjiä nopeampaan tietokoneen ja ihmisen väliseen vuorovaikutukseen sekä nopeampaan tiedonhakuun (Scarr, Cockburn & Gutwin 2012: 1, 19, 62).

4.3 Suunnitteluohjeen demonstrointi

Suunnittelutieteellisen tutkimuksen demonstrointivaiheessa on tarkoitus testata uutta tai paranneltua artefaktia käytännössä aiemmin todetun ongelman ratkaisemiseksi (Peffers ym. 2007: 55). Tässä tutkimuksessa demonstroinnin aikana oli tavoitteena saada heuristisen arvioinnin ja käytettävyydestauksen avulla lisää tietoa, jonka avulla voidaan vahvistaa tai kehittää suunnitteluohjetta.

Päivitetylle käyttöliittymälle toteutettiin aluksi testipuolella heuristinen arviointi hyödyntäen Nielsenin (2020) heuristiikkoja. Heuristisen arvioinnin avulla voidaan löytää mahdolliset käytettävyysongelmat (Nielsen 1992: 373). Toisena arvioijana toimi järjestelmäasiantuntija ja toisena arvioijana käytettävyydasiantuntija, joka on myös toinen tutkimuksen tekijöistä. Heuristisessa arvioinnissa löytyi 16 käytettävyysongelmaa. Löydetyt ongelmat koottiin yhdeksi listaksi, jonka jälkeen arvioijat tekivät niille vakavuusluokittelun. Ongelmista korjattiin 11 vakavinta, ja loput viisi ongelmaa todettiin vakavuudeltaan sellaisiksi, että niiden korjaus ei ollut kiireellistä. Suunnitteluohjetta käytettiin sekä ongelmien priorisoinnin että korjausehdotusten luomisen tukena.

Heuristisen arvioinnin avulla löydetyt käytettävyysongelmat vahvistivat erityisesti kolme suunnitteluohjeen kohtaa. Heuristisessa arvioinnissa havaittiin, että käyttöliittymään jäi kaksi haamuikkunaa näkyviin ja virheilmoituksia jäi tulematta, mikä vahvisti suunnitteluohjeen kohtaa “Ennaltaehkäise virheiden syntymistä sekä panosta selkeisiin

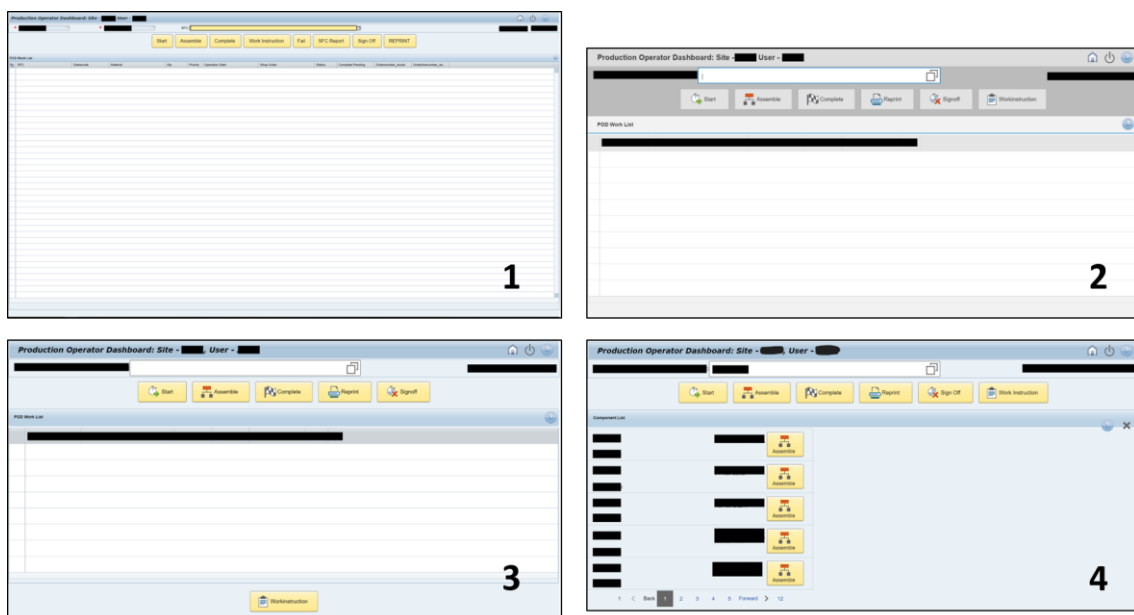
ja hyviin virheilmoituksiin”. Toinen havainto koski sitä, että työhöjeiden avauspainikkeen koettiin olevan liian lähellä työlistalle palauttavaa painiketta, jolloin virhepainallus palauttaisi työn alla olevan laitteen vahingossa työlistalle. Tämä vahvisti kohtaa “Ryhmittele ja järjestele tieto merkityksellisiin osiin”. Heuristisessa arvioinnissa myös havaittiin, että käyttöliittymässä oli liikaa ylimääräistä tietoa näkyvillä, mikä vahvisti kohtaa “Minimoi liiallinen informaatio”.

Heuristisen arvioinnin perusteella löydettyjen käytettävyysohjelmien korjaamisen lisäksi tässä vaiheessa käyttöliittymän kehityksessä hyödynnettiin suunnitteluohjetta käyttöliittymän värimaailman muokkaamiseen. Harmaa värimaailma vaihdettiin alkuperäisen käyttöliittymän sinikeltaiseen värimaailmaan (ks. kuvio 2:n käyttöliittymäkuvat 2 ja 3), sillä alkuperäinen värimaailma koettiin miellyttävämmäksi. Tämä mukailee ohjeiden kohtaa “Huomioi affektiivinen näkökulma”. Väriä valintaa tukee Fagerbergin, Ståhlin ja Höökin (2004: 380) kehittämä väriympyrä, jonka mukaan alkuperäisen käyttöliittymän värimaailma osuu miellyttävien värien puolelle. Haaleaa sinistä pidetään melko neutraalina värinä, mutta kuitenkin miellyttävänä, ja keltainen väri viestii iloisuutta, onnelliisuutta ja tyytyväisyyttä (Fagerberg ym. 2004: 380). Muutos liittyy myös kohtaan “Käytä värejä oleellisimpien elementtien kanssa”, sillä haaleankeltaiset painikkeet erottuvat helpommin käyttöliittymästä kuin aiemmat harmaat painikkeet. Van Laar (2001: 132–133) toteaaakin, että oleellisimpien osien vaaleilla ja haaleilla taustaväreillä voidaan nopeuttaa tietojen etsimiseen kuluva aika. Vaikka harmaan käyttöliittymän painikkeet olivat haalean harmaat (ks. kuvio 2:n käyttöliittymäkuvaa 2), ne eivät kuitenkaan erottuneet riittävän hyvin, koska kaikki muu käyttöliittymässä oli myös harmaata.

Heuristisen arvioinnin perusteella tehdyn kehitystyön jälkeen käyttöliittymälle suoritettiin käytettävyystestaus kahdella erityyppisellä tuotantolinjan työpisteellä. Testaukseen osallistui yksi henkilö, joka oli tuotantolinjojen perehdyttäjä. Suunnitteluohje toimi testauksen fasilitoijan tukena niin, että hän varmisti sen avulla, että testauksessa käsiteltiin suunnitteluohjeessa ilmenevät asiat. Testaus toteutettiin iteratiivisen suunnittelun periaatteen mukaan, jolloin käyttöliittymää iteroitiin jokaisen muutoksen tai korjauksen jälkeen niin kauan, kunnes ongelmia ei enää löydy (Gould & Lewis 1985: 300). Siihen tilanteeseen, että käytettävyysohjelmaa ei enää löytynyt, tarvittiin kolme iterointia, jonka jälkeen käyttöliittymä oli valmis asennettavaksi jokaiselle kahden kohdetuotantolinjan työpisteelle. Löydetyt käytettävyysohjelmat liittyivät enimmäkseen järjestelmässä näkyvään tietoon: työlistalla oli tarpeettomasti näkyvissä poistetut laitteet ja komponenttilistassa jäljitettävät komponentit sijaitsivat listan eri kohdissa, vaikka niiden kannattaisi näkyä listan alussa. Nämä löydökset vahvistivat suunnitteluohjeen kohtaa “Minimoi liiallinen informaatio” sekä “Ryhmittele ja järjestele tieto merkityksellisiin osiin”.

Suunnitteluohjeen kehittäminen kognitiivisen ergonomian huomioimiseen käytettävyyden parantamisessa

Kuviossa 2 on esitetty käyttöliittymän eri kehitysvaiheet. Alkuperäisestä käyttöliittymästä (1) tehtiin kehitetty versio (2) suunnitteluohjeen ensimmäisen version perusteella. Tämän jälkeen käyttöliittymästä tehtiin kehitetty versio (3) heuristisen arvioinnin tulosten perusteella ja lopullinen versio (4) käytettävyydestä tulosten perusteella. Käyttöliittymäkuvissa 1-3 on kuvattu järjestelmän alkunäkymä ja kuvassa 4 jäljitys näkymä. Jäljitys näkymän avulla käyttäjä voi jäljittää koottavan tuotteen komponentit ja varmistaa että kaikki komponentit ovat laitteessa. Kuten edellä kuvattiin, keskeisiä muutoksia käyttöliittymässä olivat muun muassa painikkeiden koon kasvattaminen ja väri maailman vaihtaminen sekä turhan tiedon poistaminen, kun taas esimerkiksi painikkeiden sijainti pyrittiin pitämään samana.

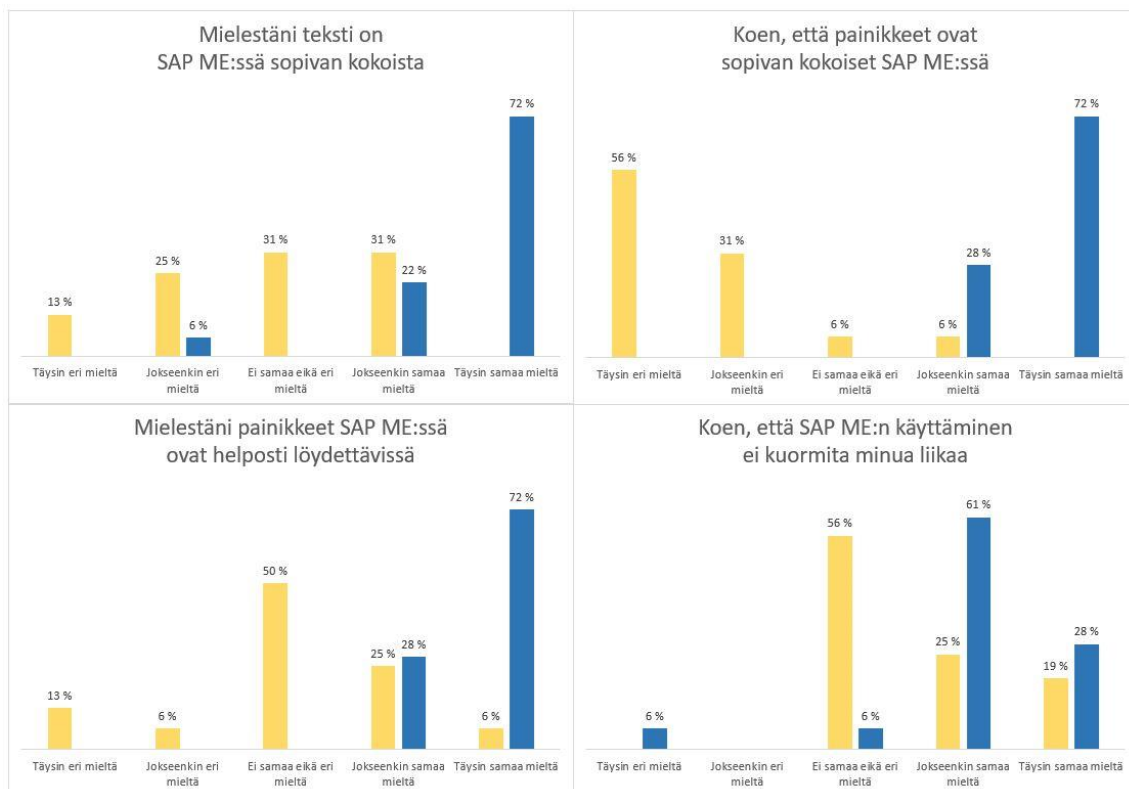
Kuvio 2. Käyttöliittymä eri kehitysvaiheissa.

Päivitetty SAP ME -järjestelmän käyttöliittymä oli kohdelinjoilla käytössä kolme viikkoa, jonka jälkeen kehitystyön alussa toteutettu kysely toteutettiin uudestaan. Kyselyä ei toteutettu heti käyttöönoton jälkeen, sillä Sauron (2011: 96) sekä McLellanin, Muddimerin ja Peresin (2011: 62) mukaan SUS-kyselyn tuloksissa voi olla 6-16 prosentin ero pitkään käytössä olleiden sovellusten eduksi, kun verrataan tuloksia pitkään sovellusta käyttäneiden ja ensi kertaa käyttävien välillä. Kyselyn toteuttaminen heti käyttöönoton jälkeen voisi siis heikentää tulosten vertailukelpoisuutta, koska tässä tutkimuksessa ensimmäinen käytettävyydskysely toteutettiin käyttäjille, jotka olivat käyttäneet SAP ME -järjestelmää pidemmän ajan.

Toiseen kyselyyn vastasi 18 työntekijää eli kaksi enemmän kuin ensimmäiseen kyselyyn. Päivitetyn SAP ME -järjestelmän käyttöliittymä sai SUS-tulosten keskiarvoksi 75,56 pistettä, heikoimman tuloksen ollessa 57,50 pistettä ja parhaan 97,50 pistettä. Päivitetty

käyttöliittymä sai siis 22,56 pistettä paremman tuloksen kuin alkuperäinen käyttöliittymä.

Kyselyssä iän ja työkokemuksen jättivät vastaamatta kolme vastaajaa. Iän vastanneiden keskiarvoikä oli 37,33 vuotta ja vastaajien työkokemusvuosien keskiarvo oli 8,46 vuotta. Parhaimmaksi käytettävyyden kokivat alle 30-vuotiaat vastaajat, kun taas heikoimmaksi käytettävyyden kokivat ne vastaajat, jotka eivät ilmoittaneet ikäänsä. Tuloksista ilmeni, että käytettävyys koettiin huonommaksi vastaajan iän kasvaessa molemmissa kyselyissä. Vastaavasti molemmissa kyselyissä työkokemuksen kasvaessa käytettävyys koettiin huonommaksi. Työkokemuksen osalta järjestelmän käytettävyyden kokivat huonommaksi ne vastaajat, jotka eivät kertoneet työkokemustaan, ja parhaimmaksi alle 5 vuotta työskennelleet.

Kuvio 3. Ensimmäisen (keltainen, n=16) ja toisen (sininen, n=18) kyselyn omien vaihtoehtojen vertailu.

Kyselyn kognitiiviseen ergonomiaan liittyvien kysymysten tuloksissa näkyi kehitystyössä tapahtuneen selkeää parannusta erityisesti painikkeiden ja tekstin koon sopivuudessa sekä painikkeiden löydettävyydessä (ks. kuvio 3). Painikkeiden sopiva koko nousi esiin myös avoimien kysymysten vastauksissa (n=6). Tulosten perusteella järjestelmän kuormittavuuden koettiin vähentyneen ja avoimien kysymysten vastauksissa järjestelmä ko-

ettiin nyt helppokäyttöisemmäksi (n=3). Myös virheviestien määrän vähentymisen ja järjestelmän etusivulle palaamisen koettiin hieman parantuneen, samoin kuin epäoleellisen tiedon vähentymisen.

Kehitetyn käyttöliittymän käytettävyysoongelmat painottuivat jäljitys näkymään. Vastajat kommentoivat sen osalta, että ongelmina olivat tiedon virheellinen järjestys (n=6), mahdollisuus tehdä virheellisiä toimintoja (n=3) ja tarve painaa tarpeettomasti käyttöliittymän painikkeita (n=1).

Käytettävyysskyselyiden tulosten perusteella SUS-tulosta saatiin parannettua arvostusta D (SUS-tuloksen keskiarvo 53), arvostukseksi B (SUS-tuloksen keskiarvo 75,56), joka viittaa parantuneeseen SAP ME -järjestelmän käytettävyyteen. Suurin kehitys tapahtui siinä, että käyttäjät eivät enää kokeneet SAP ME -järjestelmän käyttöä liian kuormittavaksi eivätkä painikkeiden olevan liian pieniä ja liian vaikeasti löydettävissä. Myöskään tekstin ei koettu olevan enää liian pientä.

4.4 Tutkimuksen tuloksena syntynyt suunnitteluohje

Tutkimuksen tuloksena syntyi kymmenkohtainen suunnitteluohje, jonka avulla voidaan huomioida kognitiivinen ergonomia käyttöliittymän käytettävyyden kehittämisessä. Seuraavassa on kuvattu ohjeen sisältö tarkemmin. Jokaisen kohdan osalta on myös kuvattu tutkimuksen tietopohjasta nouseva perustelu, kuten on esitetty Gregorin, Krusen ja Seidelin (2020) suunnitteluohjeen rakennetta kuvaavassa mallissa.

1. Minimoi liiallinen informaatio. Poistetaan käyttöliittymästä merkityksetön ja harvoin käytettävä tieto, sillä liiallinen informaatio lisää kognitiivista työmäärää, joka vaikuttaa negatiivisesti käyttäjien tehokkuuteen. Näkyvissä tulisi olla vain tehtävän kannalta oleelliset tiedot, koska tiedon määrän kasvu vaikuttaa negatiivisesti käyttäjän kykyyn toimia järjestelmän avulla (Kalakoski ym. 2019: 1044).

2. Ryhmittele ja järjestele tieto merkityksellisiin osiin. Yhteenkuuluvat kohteet tulee asetella lähelle toisiaan. Hahmolakien läheisyyden lain mukaan kohteet, jotka ovat lähellä toisiaan, mielletään yhteenkuuluviksi (Wagemans, Elder, Kubovy, Palmer, Peterson, Singh & von der Heydt 2012: 1180). Tämä auttaa ohjaamaan käyttäjän oikean tiedon luokse ja helpottaa havaitsemista (Preece ym. 1994).

3. Lisää painikkeisiin ikonit. Luodaan toisistaan erottuvat ikonit vastaamaan kunkin painikkeen toimintoa. Ikonien tulisi muistuttaa niitä toimintoja, mitä painikkeilla voidaan toteuttaa, koska ikonien tuttuus ei pelkästään vaikuta tiedonhaun helppouteen, vaan myös näihin tietoihin liittyvien myöhempien käsittelytoimintojen helppouteen (Shen, Xue & Wang 2018: 13–14; Shen, Zhang, Xiao, Li & Liang 2020: 1–18). Ikonit auttavat

käyttäjää havaitsemaan, oppimaan ja ymmärtämään käyttöliittymän painikkeiden toiminnot paremmin. Ikonien lisääminen käyttöliittymiin vähentää käyttöliittymien monimutkaisuutta, mutta jos ikoneita on lisätty liikaa ja jos ne ovat liian samankaltaisia, voi ikonien erottaminen toisistaan olla haasteellista (Preece ym. 1994: 95).

4. Kasvata tekstien ja painikkeiden kokoa. Riittävän kokoisilla painikkeilla, kuvilla ja tekstillä voidaan parantaa ihmisen luku- ja havaintonopeutta, jotta hän löytää elementit nopeammin käyttöliittymästä (Legge ym. 1985: 20–21; Lindberg & Näsänen 2003: 118).

5. Huomioi tuttuus ikoneissa, sanoissa ja elementeissä. Ikonit sekä toimintojen ja painikkeiden nimet tulee valita niiden merkityksellisyyden, tuttuuden ja mielenpainuvuuden perusteella. Pyritään saamaan järjestelmä mahdollisimman hyvin vastaamaan tosi maailmaa ja vältetään ammattisanastoa. Tuttujen ja helposti kuviteltavien sanojen on todettu olevan niitä, jotka ihmisen on kaikista helpointa muistaa (Preece ym. 1994: 108; Shen ym. 2018: 13–14).

6. Tue käyttäjän spatiaalista muistia. Muutetaan painikkeiden, tekstien tai elementtien paikkaa vain silloin, kun siihen on erittäin hyvä syy. Pyritään pitämään painikkeiden järjestys samanlaisena, vaikka painikkeiden paikka käyttöliittymässä vaihtuisikin. Käyttäjän spatiaalisen muistin huomioiminen auttaa käyttäjiä nopeampaan tietokoneen ja ihmisen väliseen vuorovaikutukseen ja nopeampaan tiedonhakuun (Scarr ym. 2012: 62).

7. Ennaltaehkäise virheiden syntymistä sekä panosta selkeisiin ja hyviin virheilmoituksiin. Testataan käyttöliittymää tarpeeksi ennen käyttöönottoa. Pidetään virheilmoitukset selkeinä ja vältetään käyttäjälle viestimisessä virhekoodeja. On tärkeää pitää ohjeet ja virheilmoitukset ytimekkäinä ja listata niihin vain ohjelman kannalta konkreettisemat vaiheet (Shneiderman 1982: 610–611).

8. Pidä järjestelmän tila selkeänä ja anna mahdollisuus helppoihin poistumisteihin. Käyttäjän muistikuormaa tulee helpottaa kumoamisvaihtoehdoilla, jotta käyttäjä pystyy helposti palaamaan alkuun väärin valintojen jälkeen. Tehdyn toiminnon jälkeen käyttäjälle tulee antaa asianmukainen palaute kohtuullisen ajan kuluessa (Molich & Nielsen 1990: 339).

9. Huomioi affektiivinen näkökulma. Kognitiivisen ja affektiivisen näkökulman huomioiminen yhdessä tukee parempaa käytettävyyttä (Prastawa, Ciptomulyono, Laksono-Singgih & Hartono 2019: 525). Affektiivinen näkökulma liittyy ihmiseen tunnetilaan vaikuttaviin asioihin, kuten värien ja kuvien käyttöön (Prastawa ym. 2019: 508; 514). Esimerkiksi käyttöliittymässä kannattaa suosia miellyttäviä värejä, jotka stimuloivat käyttäjää sopivasti. Tällaisia värejä ovat muun muassa vihreä, keltainen, vaaleansininen ja oranssi (Fagerberg ym. 2004: 380).

10. Käytä värejä oleellisimpien elementtien kanssa. Käytetään värejä jäsentelemään tietoja käyttöliittymässä ottamalla käyttöön yksi väri kerrallaan ja lisäämällä värejä tarvittaessa. Värien käytössä on hyvä pysyä maltillisena ja olla käyttämättä teksteissä, suurilla alueilla ja taustoissa liian kylläisiä värejä, kuten punaista ja syvän sinistä (Schwier & Misanchuk 1995: 2; Preece ym. 1994: 89), sillä tämä voi tehdä käyttöliittymästä liian räikeän, vaikeasti tulkittavan ja hämmentävän (Preece ym. 1994: 89). Vaaleilla ja haa-leilla taustaväreillä voidaan nopeuttaa tietojen etsimiseen kuluva aikaa (Van Laar 2001: 131–132).

5 Johtopäätökset ja pohdinta

Tässä artikkelissa tarkasteltiin kognitiivisen ergonomian vaikutusta käytettävyyden parantamiseen. Tutkimuksessa kehitettiin teknologiateollisuuden yrityksen SAP ME -järjestelmän käytettävyyttä. Tutkimuksen tuloksena syntyi IT-artefakti eli suunnitteluohje siitä, minkälaisia kognitiivisen ergonomian tekijöitä tulisi ottaa huomioon käyttöliittymän suunnittelussa. Tutkimuksen demonstraatiovaiheessa myös osoitettiin, miten suunnitteluohjeen avulla voidaan helpottaa kognitiivisen ergonomian huomioimista käyttöliittymäsuunnittelussa. Suunnitteluohje luotiin aiemman kognitiiviseen ergonomiaan ja käytettävyyteen liittyvän tutkimuksen pohjalta, ja sitä kehitettiin ja arvioitiin suunnittelutieteellisen tutkimusprosessin mukaisesti syklisesti sovelluskohteesta saadun tiedon perusteella.

Tutkimuksessa havaittiin, että suunnitteluohje tuki sitä, että kognitiivisen ergonomian tekijät huomioitiin käytettävyyssarviointien toteutuksessa sekä käytettävyysongelmien priorisoinnissa ja korjaustoimenpiteissä. Huomioimalla kognitiivinen ergonomia käyttöliittymäsuunnittelussa käyttöliittymän toiminnot saatiin paremmin vastaamaan ihmisten kognitiivisia toimintoja (vrt. Cañas ym. 2004). Tutkimuksen aikana kehitetyn käyttöliittymän käytettävyys parani asetettujen tavoitteiden mukaisesti, mikä todennettiin käytettävyysselvitysten avulla.

Käytettävyyden kehittämiseen on olemassa useita ohjeistuksia, kuten Nielsenin (2020) kymmenen käytettävyyshuristiikkaa, Shneidermanin kahdeksan kultaista sääntöä (Shneiderman, Plaisant, Cohen, Jacobs & Elmqvist 2018: 95–97) ja useita kymmeniä kontekstikohtaisia huristiikkalistoja (Quiñones & Rusu 2017: 93). Aiemmissa tutkimuksissa on myös kehitetty onnistuneesti prosesseja tuotantoon liittyvien järjestelmien käytettävyyden kehittämiseen (Stockinger, Stuke & Subtil 2020). Tämä tutkimus täydentää aiempaa tutkimusta tukemalla kognitiivisen ergonomian huomioimista käytettävyyden kehittämisessä. Suunnitteluohjetta voidaan hyödyntää aiempien käytettävyysohjeiden rinnalla sekä tunnettujen käytettävyyden kehittämismenetelmien ohella, kuten tutkimuk-

sen demonstraatiovaiheessa on osoitettu. Ohje on erityisen hyödyllinen sellaisissa konteksteissa, joissa kognitiivisella ergonomialla on merkittävä vaikutus, kuten tämän tutkimuksen sovellusalueella tuotannossa (Biondi ym. 2021, Wollter Bergman ym. 2021).

Yleiset suunnitteluohjeet saattavat vaikuttaa epätasaisesti (ks. esim. Cronholm 2009). Tutkimuksen tuloksena syntyvä suunnitteluohje ei määrittele yksiselitteisesti, miten kognitiivinen ergonomia tulisi huomioida, vaan ohjeiden käyttäjän tulee soveltaa niitä kontekstin mukaisesti. Esimerkiksi tekstin ja painikkeiden koon osalta ei ole mahdollista antaa tarkkoja määreitä, sillä niihin vaikuttavat muun muassa näytön koko sekä käyttäjryhmän ominaisuudet. Vastaavasti elementtien tuttuuden tai turhan tiedon tarkka määrittely jää ohjeiden soveltajan päätettäväksi sovelluskohteen tuntemisen perusteella. Tämä johtaa muun muassa siihen, että arviointia ei ole mahdollista automatisoida. Toinen tyypillinen haaste suunnitteluohjeille on niiden yleispätevyyden osoittaminen (Gregor ym. 2020: 1632). Tutkimuksen rajoitteena voidaan pitää tulosten yleistettävyyden osalta sitä, että tutkimus toteutettiin tuotannon kontekstissa tarkastellen yhden järjestelmän käyttöliittymän kehitystä. Ohjeen sovellettavuutta muihin konteksteihin ja muun tyyppisiin järjestelmiin tukee kuitenkin se, että ohjeen kohdat on perusteltu sovelluskohteesta nousseiden huomioiden lisäksi myös aiemman tutkimuksen pohjalta (vrt. Gregor ym. 2020: 1634).

Tämä tutkimus tuottaa uutta sovelluskelpoista suunnittelutietoa suunnitteluohjeen ja sen soveltamisen kuvauksen muodossa. Suunnittelutieto on hyödyllistä esimerkiksi tutkimuksen sovellusalueella tuotannossa, jossa kognitiivisen ergonomian tarve on tunnistettu keskeiseksi (mm. Bommer & Fendley 2016; Biondi ym. 2021; Morton ym. 2022; Wollter Bergman ym. 2021). Suunnitteluohje tarjoaa yhden keinon vähentää aiemmissa tutkimuksissa sovellusalueella todettua kognitiivista kuormitusta. Tutkimuksen tuloksena syntyi myös kehitetty versio SAP ME -järjestelmän käyttöliittymästä. Tutkimuksen kontribuutiot ovat tyypillisiä suunnittelutieteelliselle tutkimukselle (Gregor 2002: 20; Gregor & Hevner 2013: 342).

Suunnitteluohjeen jatkokehityksessä kannattaisi verrata kahta kehitysprosessia, jossa toisessa hyödynnettäisiin suunnitteluohjetta ja toisessa ei, ja näin tarkastella tarkemmin suunnitteluohjeen vaikutusta suunnittelutyöhön (vrt. Gualtieri ym. 2022). Koska kognitiivisen ergonomian on huomattu vaikuttavan tuotantolinjojen tehokkuuteen (mm. Biondi ym. 2021: 818), jatkotutkimuksessa voisi myös tarkastella ohjeen hyödyntämisen vaikutusta tuotantolinjojen tehokkuuteen, jota voisi arvioida mittaamalla tuotantolinjojen tehokkuutta yksilö- ja linjatasolla ennen ja jälkeen kehitystyön. Kognitiivisen ergonomian näkökulmasta tarkastelu kannattaisi suunnata esimerkiksi työntekijöiden tekemien virheiden määrän tarkasteluun tai tehtävääikojen keston. Lopuksi, kuten edellä

tuotiin esille, tässä tutkimuksessa suunnitteluohjetta sovellettiin tuotannon kontekstissa, joten jatkotutkimuksessa olisi hyvä tarkastella suunnitteluohjeen soveltuvuutta käytettävyyden kehittämisen tukemiseen toisenlaisissa käyttökonteksteissa ja erityyppisten järjestelmien käyttöliittymien osalta.

Lähteet

- Bangor, A., Kortum, P. T. & Miller, J. T. (2008). An Empirical Evaluation of the System Usability Scale. *International Journal of Human-Computer Interaction*, 24(6), 574–594. <https://doi.org/10.1080/10447310802205776>
- Berlin, C., Bergman, M.W., Chafi, M.B., Falck, A.-C. & Örtengren, R. (2021). A Systemic Overview of Factors Affecting the Cognitive Performance of Industrial Manual Assembly Workers. *Proceedings of the 21st Congress of the International Ergonomics Association (IEA 2021)*, 371–381. https://doi.org/10.1007/978-3-030-74608-7_47.
- Biondi, F.N., Cacanindin, A., Douglas, C. & Cort, J., (2021). Overloaded and at Work: Investigating the Effect of Cognitive Workload on Assembly Task Performance. *Human Factors* 63, 813–820. <https://doi.org/10.1177/0018720820929928>.
- Bommer, S.C. & Fendley, M. (2018). A Theoretical Framework for Evaluating Mental Workload Resources in Human Systems Design for Manufacturing Operations. *International Journal of Industrial Ergonomics*, 63, 7–17. <https://doi.org/10.1016/j.ergon.2016.10.007>.
- Brooke, J. (2013). SUS: A retrospective. *Journal of Usability Studies*, 8(2), 29–40.
- Cañas, J. (2008). Cognitive Ergonomics in Interface Development Evaluation. *Journal of Universal Computer Science*, 14(16), 2630–2649. <https://doi.org/10.3217/jucs-014-16-2630>.
- Cañas, J.J., Salmerón, L. & Fajardo, I. (2004). Toward the Analysis of the Interaction in the Joint Cognitive System. Teoksessa: Pirhonen, A., Saariluoma, P., Isomäki, H., Roast, C. (Toim.), *Future Interaction Design*. Springer-Verlag, London, 85–104. https://doi.org/10.1007/1-84628-089-3_6.
- Cronholm, S. (2009). The Usability of Usability Guidelines: A Proposal for Meta-Guidelines. *Proceedings of the Australasian Computer-Human Interaction Conference (OZCHI)*, 233–240. <https://doi.org/10.1145/1738826.1738864>.
- Czerwinski, M., Van Dantzich, M., Robertson, G. & Hoffman, H. (1999). The Contribution of Thumbnail Image, Mouse-Over Text and Spatial Location Memory to Web Page Retrieval in 3D. *INTERACT*, 163–170.
- de Haan, G. & Dittmar, A. (2016). The Role of Cognitive Ergonomics in Interaction Design, Addressing Advances in HCI. *Proceedings of the European Conference on Cognitive Ergonomics, ECCE '16*. <https://doi.org/10.1145/2970930.2979718>.
- Elfering, A., Grebner, S. & Ebener, C. (2015). Workflow Interruptions, Cognitive Failure and Near-accidents in Health Care. *Psychology, Health & Medicine*, 20(2), 139–147. <https://doi.org/10.1080/13548506.2014.913796>.
- European Commission, Directorate-General for Research and Innovation, Breque, M., De Nul, L. & Petridis, A. (2021). Industry 5.0 – Towards a Sustainable, Human-Centric and Resilient European Industry. Publications Office of the European Union. Saatavilla: <https://data.europa.eu/doi/10.2777/308407>. (lainattu 13.5.2023).
- Fagerberg, P., Ståhl, A. & Höök, K. (2004). eMoto: Emotionally engaging interaction. *Personal and Ubiquitous Computing*, 8(5), 377–381. <https://doi.org/10.1007/s00779-004-0301-z>.
- Gould, J. & Lewis, C. (1985). Designing for usability: Key principles and what designers think. *Communications of the ACM*, 28(3), 300–311. <https://doi.org/10.1145/800045.801579>.
- Gregor, S. (2002). Design Theory in Information Systems. *Australasian Journal of Information Systems*, 10. <https://doi.org/10.3127/ajis.v10i1.439>.
- Gregor, S. & Hevner, A. R. (2013). Positioning and Presenting Design Science Research for Maximum Impact. *MIS Quarterly*, 37(2), 337–355. <https://doi.org/10.25300/MISQ/2013/37.2.01>.
- Gregor, S., Kruse, L.C. & Seidel, S. (2020). Research Perspectives: The Anatomy of a Design Principle. *Journal of the Association for Information Systems*, 21, 1622–1652. <https://doi.org/10.17705/1jais.00649>.

- Gualtieri, L., Fraboni, F., De Marchi, M. & Rauch, E. (2022). Development and Evaluation of Design Guidelines for Cognitive Ergonomics in Human-Robot Collaborative Assembly Systems. *Applied Ergonomics*, 104, 1–13. <https://doi.org/10.1016/j.apergo.2022.103807>.
- Hevner, A. R. (2007). A Three Cycle View of Design Science Research. *Scandinavian Journal of Information Systems*, 19(2), 87–92.
- Hevner, A. & Chatterjee, S. (2010). *Design Research in Information Systems. Theory and Practice*. Integrated Series in Information Systems. Springer US, Boston, MA. <https://doi.org/10.1007/978-1-4419-5653-8>.
- Hevner, A. R., March, S. T., Park, J. & Ram, S. (2004). Design Science in Information Systems Research. *MIS Quarterly*, 28(1), 75–105. <https://doi.org/10.2307/25148625>.
- International Ergonomics Association (n.d.). What is Ergonomics (HFE)? Saatavilla: <https://iea.cc/what-is-ergonomics/>. (lainattu 11.5.2023).
- ISO (2018). Ergonomics of human-system interaction—Part 11: Usability: Definitions and concepts. ISO 9241-11:2018(en). <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:9241:-11:ed-2:v1:en>.
- Kalakoski, V., Henelius, A., Oikarinen, E., Ukkonen, A. & Puolamäki, K. (2019). Cognitive ergonomics for data analysis. Experimental study of cognitive limitations in a data-based judgement task. *Behaviour & information technology*, 38(10), 1038-1047. <https://doi.org/10.1080/0144929X.2019.1657181>.
- Lagomarsino, M., Lorenzini, M., De Momi, E. & Ajoudani, A. (2022). An Online Framework for Cognitive Load Assessment in Industrial Tasks. *Robotics and Computer-Integrated Manufacturing*, 78. <https://doi.org/10.1016/j.rcim.2022.102380>.
- Launis, M. & Lehtelä, J. (2011). Ergonomian periaatteet ja käyttöalueet. Teoksessa: Launis, M. & Lehtelä, J. (Toim.) *Ergonomia*. 17–37. Saatavilla: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-261-059-1>. (lainattu 13.5.2023).
- Legge G.E., Pelli D.G., Rubin G.S. & Schleske M.M. (1985). Psychophysics of Reading - I. Normal vision. *Vision Research*, 25, 239–252. [https://doi.org/10.1016/0042-6989\(85\)90117-8](https://doi.org/10.1016/0042-6989(85)90117-8).
- Lindberg, T. & Näsänen, R. (2003). The Effect of Icon Spacing and Size on the Speed of Icon Processing in the Human Visual System. *Displays*, 24(3), s. 111–120. [https://doi.org/10.1016/S0141-9382\(03\)00035-0](https://doi.org/10.1016/S0141-9382(03)00035-0).
- March, S. T. & Smith, G. F. (1995). Design and natural science research on information technology. *Decision Support Systems*, 15(4), 251–266. [https://doi.org/10.1016/0167-9236\(94\)00041-2](https://doi.org/10.1016/0167-9236(94)00041-2).
- McLellan, S., Muddimer, A. & Peres, C. (2011). The Effect of Experience on System Usability Scale Ratings. *Journal of Usability Studies*, 7(2), 56–67.
- Metsämuuronen, J. (2005). *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä*. 3. painos. Helsinki: International Methelp.
- Mohammed, W. M., Ramis Ferrer, B., Iarovyi, S., Negri, E., Fumagalli, L., Lobov, A. & Martinez Lastra, J. L. (2018). Generic Platform for Manufacturing Execution System Functions in Knowledge-Driven Manufacturing Systems. *International Journal of Computer Integrated Manufacturing*, 31(3), 262–274. <https://doi.org/10.1080/0951192X.2017.1407874>.
- Molich, R. & Nielsen, J. (1990). Improving a Human-Computer Dialogue. *Communications of the ACM*, 33(3), 338–348. <https://doi.org/10.1145/77481.77486>.
- Morton, J., Zheleva, A., Van Acker, B.B., Durnez, W., Vanneste, P., Larmuseau, C., De Bruyne, J., Raes, A., Cornillie, F., Saldien, J., De Marez, L. & Bombeke, K. (2022). Danger, high voltage! Using EEG and EOG measurements for cognitive overload detection in a simulated industrial context. *Applied Ergonomics*, 102. <https://doi.org/10.1016/j.apergo.2022.103763>.
- Nielsen, J. (1992). Finding usability problems through heuristic evaluation. *Proceedings of the Conference on Human Factors in Computing Systems (CHI 92)*, 373–380. <https://doi.org/10.1145/142750.142834>.
- Nielsen, J. (1993). *Usability engineering*. San Francisco (CA): Academic Press.
- Nielsen, J. (2020). 10 Usability Heuristics for User Interface Design. Saatavilla: <https://www.nngroup.com/articles/ten-usability-heuristics/>. (lainattu 20.9.2023).
- Peffer, K., Tuunanen, T., Rothenberger, M.A. & Chatterjee, S. (2007). A Design Science Research Methodology for Information Systems Research. *Journal of Management Information Systems*, 24, 45–77. <https://doi.org/10.2753/MIS0742-122240302>.

Suunnitteluohjeen kehittäminen kognitiivisen ergonomian huomioimiseen käytettävyyden parantamisessa

- Prastawa, H., Ciptomulyono, U., Laksono-Singgih, M. & Hartono, M. (2019). The Effect of Cognitive and Affective Aspects on Usability. *Theoretical Issues in Ergonomics Science*, 20(4), 507–531. <https://doi.org/10.1080/1463922X.2018.1547458>.
- Preece, J., Rogers, Y., Sharp, H., Benyon, D., Holland, S. & Carey, T. (1994). *Human-Computer Interaction*. Wokingham: Addison-Wesley.
- Quiñones, D. & Rusu, C. (2017). How to Develop Usability Heuristics: A Systematic Literature Review. *Computer Standards & Interfaces*, 53, 89–122. <https://doi.org/10.1016/j.csi.2017.03.009>
- Sanil, S., Nair, V. & Ramanathan, H. (2013). Cognitive Ergonomics and Employee Well-being in Financial Companies. *Journal of Strategic Human Resource Management*, 2(3), 48–55.
- SAP (n.d.). SAP Manufacturing Execution. Saatavilla: <https://www.sap.com/products/execution-mes.html?btp=4ad5dee8-c491-4fea-8edf-2edc0b021444>. (lainattu 14.5.2023).
- Sauro, J. (2011). *A Practical Guide to the System Usability Scale (SUS): Background, Benchmarks & Best Practices*. Denver, CO: Measuring Usability LLC.
- Sauro, J. & Lewis, J. R. (2012). *Quantifying the User Experience: Practical Statistics for User Research*. Waltham: Morgan Kaufmann.
- Scarr, J., Cockburn, A. & Gutwin, C. (2012). Supporting and Exploiting Spatial Memory in User Interfaces. *Foundations and Trends in Human-Computer Interaction*, 6(1), s. 1–84. <https://doi.org/10.1561/11000000046>.
- Schwier, R. A. & Misanchuk, E. R. (1995). The Art and Science of Color in Multimedia Screen Design, Part 1: Art, Opinion, and Tradition. *Annual Conference of the Association for Educational Communications and Technology*.
- Shen, Z., Xue, C., & Wang, H. (2018). Effects of Users' Familiarity with the Objects Depicted in Icons on the Cognitive Performance of Icon Identification. *i-Perception*, 9(3), 1–17. <https://doi.org/10.1177/2041669518780807>.
- Shen, Z., Zhang, L., Xiao, X., Li, R. & Liang, R. (2020). Icon Familiarity Affects the Performance of Complex Cognitive Tasks. *i-Perception*, 11(2). <https://doi.org/10.1177/2041669520910167>.
- Shneiderman, B. (1982). Designing Computer System Messages. *Communications of the ACM*, 25, 610–611. <https://doi.org/10.1145/358628.358639>.
- Shneiderman, B., Plaisant, C., Cohen, M., Jacobs, S. & Elmqvist, N. (2018). *Designing the User Interface: Strategies for Effective Human-Computer Interaction*. 6. painos. Boston: Pearson.
- Stockinger, C., Stuke, F. & Subtil, I. (2021). User-Centered Development of a Worker Guidance System for a Flexible Production Line. *Human Factors and Ergonomics in Manufacturing & Service Industries*, 31(5), 532–545. <https://doi.org/10.1002/hfm.20901>.
- Thorvald, P., Lindblom, J. & Andreasson, R. (2019). On the Development of a Method for Cognitive Load Assessment in Manufacturing. *Robotics and Computer-Integrated Manufacturing*, 59, 252–266. <https://doi.org/10.1016/j.rcim.2019.04.012>.
- Wagemans, J., Elder, J.H., Kubovy, M., Palmer, S.E., Peterson, M.A., Singh, M., von der Heydt, R. (2012). A Century of Gestalt Psychology in Visual Perception: I. Perceptual Grouping and Figure–Ground Organization. *Psychological Bulletin* 138, 1172–1217. <https://doi.org/10.1037/a0029333>.
- Van Laar, D. (2001). Psychological and Cartographic Principles for the Production of Visual Layering Effects in Computer Displays. *Displays*, 22(4), 125–135. [https://doi.org/10.1016/S0141-9382\(01\)00059-2](https://doi.org/10.1016/S0141-9382(01)00059-2).
- van der Veer, G. (2008). Cognitive Ergonomics in Interface Design - Discussion of a Moving Science. *Journal of Universal Computer Science*, 14(16), 2614–2629. <https://doi.org/10.3217/jucs-014-16-2614>.
- Wollter Bergman, M., Berlin, C., Babapour Chafi, M., Falck, A.-C. & Örtengren, R. (2021). Cognitive Ergonomics of Assembly Work from a Job Demands–Resources Perspective: Three Qualitative Case Studies. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 18, 12282. <https://doi.org/10.3390/ijerph182312282>.
- Wu, L., Zhu, Z., Cao, H. & Li, B. (2016). Influence of Information Overload on Operator's User Experience of Human–Machine Interface in LED Manufacturing Systems. *Cognition, Technology & Work*, 18(1), 161–173. <https://doi.org/10.1007/s10111-015-0352-0>.

Liite 1. Kartoitus käyttöliittymän toiminnoista, niitä vastaavista ihmisen kognitiivisista toiminnoista sekä kehitystoimenpiteistä.

Käyttöliittymän toiminnot	Toimintoon liittyvät kognitiiviset toiminnot	Ihmisen kognitiiviset toiminnot ja niiden huomioiminen
Tuotteen valitseminen	Havaitseminen, tarkkaavaisuus ja tunnistaminen	Helpotetaan havaitsemista suurentamalla sarjanumeron tekstikenttää, jossa on valkoinen taustaväri, sekä suurennetaan kyseisen tekstikentän lopussa olevaa painiketta, josta aukeaa tuotteen valintaikkuna. Näytetään käyttäjälle vain oleellimmat tiedot tuotteen valintaikkunassa.
Valmistuksen aloittaminen painamalla start-painiketta	Muisti, havaitseminen, tunnistaminen ja kieli	Lisätään start-painikkeeseen sen toimintoa vastaava ikoni ja suurennetaan painiketta ja tekstiä. Tällä parannetaan käyttäjän havaintonopeutta. Tuetaan käyttäjän muistia valitsemalla ikonit tuttuuden mukaan ja pyritään olla muuttamatta painikkeen sijaintia vanhasta sijainnista. Käytetään painikkeessa samaa nimeä kuin aiemmassa versiossa.
Työohjeiden avaaminen	Muisti, havaitseminen, tunnistaminen ja kieli	Lisätään workinstruction-painikkeeseen sen toimintoa vastaava ikoni ja suurennetaan painiketta ja tekstiä. Tällä parannetaan käyttäjän havaintonopeutta. Tuetaan käyttäjän muistia valitsemalla ikonit tuttuuden mukaan ja pyritään olla muuttamatta painikkeen sijaintia vanhasta sijainnista. Avataan työohjeet omaan ikkunaan, jotta käyttäjä saa sen tarvittaessa piiloon. Tällä saadaan tarvittaessa turhaa tietoa pois näytöltä. Käytetään painikkeessa samaa nimeä kuin aiemmassa versiossa.
Komponenttilistan avaaminen	Muisti, havaitseminen, tunnistaminen ja kieli	Lisätään assemble-painikkeeseen sen toimintoa vastaava ikoni ja suurennetaan painiketta ja tekstiä. Tällä parannetaan käyttäjän havaintonopeutta. Tuetaan käyttäjän muistia valitsemalla ikonit tuttuuden mukaan ja pyritään olla muuttamatta painikkeen sijaintia vanhasta sijainnista. Käytetään painikkeessa samaa nimeä kuin aiemmassa versiossa.
Komponenttien jäljittäminen	Tarkkaavaisuus, kieli, muisti ja ajattelu	Avataan komponentti-ikkunan viereen jäljitysikkuna. Käyttäjä tarvitsee tietoa molemmista ikkunoista, joten käyttäjän ei tarvitse muistaa, mitä tietoa toisessa näkymässä oli näkyvissä. Annetaan käyttäjälle hallinta valita listalta haluamansa komponentti jäljitettäväksi.
Sign off -toiminto eli laitteen palauttaminen työlistalle	Muisti, havaitseminen, tunnistaminen ja kieli	Lisätään sign off -painikkeeseen sen toimintoa vastaava ikoni ja suurennetaan painiketta ja tekstiä. Tällä parannetaan käyttäjän havaintonopeutta. Tuetaan käyttäjän muistia valitsemalla ikonit tuttuuden mukaan ja pyritään olla muuttamatta painikkeen sijaintia vanhasta sijainnista. Käytetään painikkeessa samaa nimeä kuin aiemmassa versiossa.

Suunnitteluohjeen kehittäminen kognitiivisen ergonomian huomioimiseen käytettävyyden parantamisessa

Reprint -toiminto eli uudelleen tulostaminen	Muisti, havaitseminen, tunnistaminen ja kieli	Lisätään reprint-painikkeeseen sen toimintoa vastaava ikoni ja suurennetaan painiketta ja tekstiä. Tällä parannetaan käyttäjän havaintonopeutta. Tuetaan käyttäjän muistia valitsemalla ikonit tuttuuden mukaan ja pyritään olla muuttamatta painikkeen sijaintia vanhasta sijainnista. Avataan reprintin näkymä popup-ikkunaan keskelle näyttöä. Käytetään painikkeessa samaa nimeä kuin aiemmassa versiossa.
Laitteen merkitseminen valmiiksi	Muisti, havaitseminen, tunnistaminen ja kieli	Lisätään complete-painikkeeseen sen toimintoa vastaava ikoni ja suurennetaan painiketta ja tekstiä. Tällä parannetaan käyttäjän havaintonopeutta. Tuetaan käyttäjän muistia valitsemalla ikonit tuttuuden mukaan ja pyritään olla muuttamatta painikkeen sijaintia vanhasta sijainnista. Käytetään painikkeessa samaa nimeä kuin aiemmassa versiossa.

Communicating with Purpose

To cite this article: Kainulainen, M. (2023). Kognitiivinen saavutettavuus valvotun tapaamisen sääntöasiakirjoissa. In: E. Lillqvist, M. Eronen-Valli, V. Manninen, N. Nissilä & E. Salmela (Eds.). *Communicating with Purpose*. Vaasa: VAKKI Publications 15. 128–146.
ISBN 978-952-69732-2-7

Kognitiivinen saavutettavuus valvotun tapaamisen sääntöasiakirjoissa

Mira Kainulainen
Tampereen yliopisto

This article investigates the cognitive accessibility of five rule documents for a supervised visitation service. In the study, I conducted a functional text analysis on the documents and identified factors that affect the cognitive accessibility of the texts. In the article, I examine the factors vis-à-vis instructions on cognitive accessibility. In the theory section, I explore cognitive accessibility and user-centered communication. In the conclusions, I examine cognitive accessibility of the documents in the context of social work. I also present some solutions for the problems revealed by the analysis. The results of this study show that cognitive accessibility in texts is particularly affected by content, vocabulary, sentence structures and the order of information. The functional text analysis provides a highly detailed understanding of the documents. The study also demonstrates that the instructions for cognitive accessibility, which are mainly designed for content in digital environments, can be used to improve the accessibility of written documents too.

Avainsanat: funktionaalinen tekstianalyysi, kognitiivinen saavutettavuus, saavutettava viestintä, valvottu tapaaminen

1 Johdanto

Saavutettavuustutkimus on saanut alkunsa ihmisoikeusliikkeestä ja muodostunut vuosien varrella monitieteiseksi tutkimusalaksi (Şimon, Dejica, Fărcaşiu & Kilyeni 2022: 460). Yksi ala, jolla saavutettavuustutkimus on viime vuosina lisääntynyt huomattavasti, on käännöstiede. Tämä artikkeli on osa monitieteistä hanketta, jossa tutkitaan sosiaalialan asiakirjojen saavutettavuutta ja niiden intersemioottista eli merkkijärjestelmien välistä kääntämistä sarjakuvamuotoon¹. Tässä osatutkimuksessa tarkastelen hankkeessa sarjakuvaksi käännettyjen asiakirjojen kognitiivista saavutettavuutta.

Käännöstieteen kentällä saavutettavuutta tutkitaan usein viestinnän näkökulmasta. *Saavutettava viestintä* on osa *suunnittele kaikille -periaatetta*, jonka mukaan erityistarpeisiin vastaavat palvelut ja sisällöt sopivat myös niille, joilla ei ole erityistarpeita (Mastrogioseppe, Span & Bortolotti 2022: 50; Ovaska, Aula & Majaranta 2005: 5). Viestintä on saavutettavaa, kun erilaisista lähtökohdista tulevat ihmiset pystyvät havaitsemaan, ymmärtämään, muistamaan ja hyväksymään sen sisällön (Hirvonen, Kinnunen & Tiittula 2020: 4; Maaß 2020: 20). Tarkastelen aihetta sosiaalialan kontekstissa, jossa viestinnän saavutettavuus on erityisen tärkeää, koska sillä on suuri merkitys ihmisten yhdenvertaisuuden ja osallisuuden toteutumisessa (esim. Kalliomaa-Puha, Ketola & Pitkäsalo 2023: 190; Şimon ym. 2022: 461). Aiemmassa tutkimuksessa on tunnistettu, että viranomais-toimintaan liittyvä viestintä on usein vaikeaselkoista (Kalliomaa-Puha ym. 2023: 190; Tiitlilä 2007a). Sen saavutettavuuden parantamiseen (esim. Kela 2023) ja tutkimiseen (esim. Suominen 2019; Vanjusov 2022) onkin alettu panostaa viime vuosina entistä enemmän.

Tässä artikkelissa tarkastelemani asiakirjat käsittelevät valvottuja tapaamisia, joita järjestää muun muassa Ensi- ja turvakotien liitto (ETKL). Sosiaaliviranomaiset voivat järjestää vanhemmalle ja lapselle valvottuja tapaamisia, jos vanhempi ei esimerkiksi päihdetai mielenterveysongelmien takia voi tavata lastaan turvallisesti ilman valvontaa. Tässä tarkastellussa palvelussa vanhempi ja lapsi viettävät aikaa järjestön toimipisteellä, ja tapaamispaikan työntekijä on koko ajan näkö- ja kuuloyhteydessä heihin. Toiminnassa on neljä keskeistä osapuolta: tapaamispaikan työntekijä eli ohjaaja, lapsi, tapaamispaikassa lastaan tapaava tapaajavanhempi (josta käytän myös lyhyempää nimitystä tapaaja) ja lapsen kanssa asuva lähivanhempi, joka voi olla lapsen biologinen tai sijaisvanhempi.

Kun tapaajavanhempi on aloittamassa valvotut tapaamiset, hän käy alkuhaastattelussa, jossa työntekijä käy tapaamispaikan säännöt läpi yhdessä hänen kanssaan. Myös lapsi ja lähivanhempi käyvät tutustumassa tapaamispaikkaan. Molempien vanhempien on

¹ Tutkimuksen aineisto on kerätty Sarjis-tutkimusryhmän Sanasta kuvaksi -hankkeessa.

sitouduttava sääntöihin, jotta tapaamisia voidaan järjestää. Tilanne on palvelun asiakkaille usein henkisesti hyvin kuormittava, ja heillä voi olla ennakkoluuloja sosiaalialan työntekijöitä kohtaan (vrt. Vanjusov 2022: 191–192, 195). Lisäksi monille on vaikeaa ymmärtää tilanteissa käytettäviä tekstejä esimerkiksi siksi, että he vasta opettelevat suomea tai heillä on lukemisen vaikeuksia. Tällaisessa tilanteessa viestinnän saavutettavuus on ensiarvoisen tärkeää.

Tässä artikkelissa tarkastelen viiden eri sääntöasiakirjan kognitiivista eli sisällöllistä saavutettavuutta. Teen tämän tarkastelemalla asiakirjojen tekstinsisäisiä piirteitä funktio-naalisen tekstianalyysin (Nord 2005) avulla. Tutkimuskysymyksiä on kaksi:

1. Mitkä analysoitavien tekstien tekstinsisäiset piirteet vaikuttavat myönteisesti tai kielteisesti tekstien kognitiiviseen saavutettavuuteen?
2. Miten valvotun tapaamisen sääntöasiakirjojen kognitiivista saavutettavuutta voisi parantaa?

Tarkastelen myös sitä, miten kognitiivisen saavutettavuuden ohjeistukset ja Nordin käänntösiiteellinen tekstianalyysimalli soveltuvat sosiaalialan asiakirjojen tutkimiseen ja kehittämiseen.

Tämä artikkeli koostuu johdannon lisäksi kolmesta osiosta. Aluksi esittelen tutkimuksen teoreettiseen taustan ja kognitiivisen saavutettavuuden ohjeistukset. Sen jälkeen kuvailen tutkimuksen aineiston ja menetelmät, ja lopuksi esittelen tekstianalyysin keskeiset tulokset ja niiden pohjalta tekemäni päätelmät. Liitteessä 1 on analyysin tulokset kootuna taulukkoon.

2 Käyttäjakeskeinen viestintä ja kognitiivinen saavutettavuus

2.1 Käyttäjakeskeinen viestintä

Saavutettavaa viestintää suunnitellessa ja tarkastellessa on tärkeää pitää mielessä, kenelle teksti on suunnattu eli keitä sen *käyttäjät* ovat. Käsite korostaa sitä, että tekstien lukija ei ole passiivinen vastaanottaja vaan käyttää tekstiä johonkin, tässä tapauksessa tapaamispaikkatoimintaan osallistumiseen. Valvotun tapaamisen sääntöjä voikin ajatella ”tapaamispalvelun käyttöohjeina”, joissa yhdistyvät informatiivinen ja operatiivinen funktio, eli niillä pyritään jakamaan tietoa ja vaikuttamaan käyttäjien toimintaan (vrt. Suojanen, Koskinen & Tuominen 2012: 31). Tarkastelemieni sääntöasiakirjojen käyttäjiä ovat tapaamispaikoissa asioivien vanhempien lisäksi työntekijät. Tässä artikkelissa viitataan *käyttäjä*-käsitteellä kuitenkin tapaaja- ja lähivanhempaan.

Saavutettavuus liittyy läheisesti *käytettävyyteen* eli käyttäjän kokemukseen tuotteen tai palvelun käytön onnistuneisuudesta (Ovaska ym. 2005: 4). Käytettävyytutkimuksessa käytetty käyttäjäkeskeisyyden käsite on hyödyllinen saavutettavuuden tutkimuksessa. Kun viestinnän lähtökohtana on käyttäjien viestinnälliset tarpeet, voidaan puhua käyttäjäkeskeisestä viestinnästä (vrt. Suojanen ym. 2012: 8, 25). Saavutettava viestintä on aina myös käyttäjäkeskeistä: tekstejä kirjoitettaessa huomioidaan viestinnän ymmärtämiseen vaikuttavat tekijät, kuten lukemisen vaikeudet ja käyttäjän kielitaidon taso.

2.2 Kognitiivinen saavutettavuus

Saavutettavuuden käsite on laaja ja monisyinen, ja eri asiayhteyksissä sitä lähestytäänkin erilaisten, osittain päällekkäisten alakäsitteiden kautta. Sosiaalioikeuden tutkija Heidi Vanjusov (2022: 69) jaottelee päihdepalvelujen saavutettavuuden AAAQ-viitekehysten mukaan. Terveyspalvelujen arviointityökaluksi laaditussa viitekehyksessä saavutettavuus on jaoteltu *fyysiseen, taloudelliseen, hallinnolliseen, sosiaaliseen ja tiedolliseen saavutettavuuteen*. Näistä tiedollinen saavutettavuus käsittää muun muassa tiedon välittämisen keinot, viestinnän monikielisyyden ja vaihtoehtoisten viestintätapojen käyttämisen lukutaidottomien ihmisten tavoittamiseksi. (Unicef 2019: 1). Vanjusovin (2022: 70) mukaan tiedon saavutettavuudessa on kyse siitä, että palveluista on saatavilla riittävästi tietoa ymmärrettävässä muodossa.

Tiedollinen saavutettavuus on merkitykseltään hyvin lähellä *kognitiivisen saavutettavuuden* käsitettä, joka viittaa tiedon tai sisällön ymmärrettävyyteen ja helppokäyttöisyyteen (Hirvonen ym. 2020: 13; Selkeästi meille n.d.a). Kognitiivinen saavutettavuus liittyy yhtäältä tekstin kieleen ja sisältöön, toisaalta rakenteeseen ja ulkoasuun (Mastrogiuseppe ym. 2022: 58). Käsitettä käytetään useimmiten verkkosisältöjen kontekstissa, johon siihen sisältyy myös käyttöliittymien selkeys (esim. Neal ym. 2023; Selkeästi meille n.d.b). Erotuksena sisältöjen saavutettavuuteen käyttöliittymien yhteydessä kuitenkin puhutaan myös *teknisestä saavutettavuudesta* (Hirvonen ym. 2020: 13). Kognitiivista saavutettavuutta on tutkittu paljon teknologian ja vammaisten käyttäjien kontekstissa (esim. Neal ym. 2023; Guillomía ym. 2021), mutta muihin kuin teknologiaan liittyvien tekstien yhteydessä käsitettä on sovellettu suomen- ja englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa vasta vähän (esim. Mastrogiuseppe ym. 2022).

2.3 Kognitiivisen saavutettavuuden ohjeistuksia

Kognitiiviseen saavutettavuuteen on saatavilla vapaasti useita eri ohjeistuksia, jotka on useimmiten suunniteltu verkkosisältöjen saavutettaviksi tekemiseen. Monet ohjeista on laadittu sellaisia käyttäjäryhmiä varten, joilla on kielellisiä erityistarpeita. Niitä voi kuitenkin soveltaa myös tilanteisiin, joissa käyttäjäryhmä on heterogeeninen, koska kaikki

käyttäjät hyötyvät esimerkiksi verkkosivujen selkeästä ulkoasusta ja loogisesta tekstira-kenteesta (Mastrogiuseppe ym. 2022: 50). Toisaalta heterogeenisiin käyttäjäryhmiin voi kuulua henkilöitä, joilla on kielellisiä erityistarpeita, esimerkiksi lukemisen vaikeuksia, joten on perusteltua laatia tekstit vastaamaan myös näitä tarpeita. Suomenkielisiä saa-vutettavan kielen ohjeita ovat julkaisseet muun muassa järjestöt (esim. Papunet 2023), erilaiset hankkeet ja projektit (esim. Saavutettavan kielen työkalupakki n.d.) sekä kau-pungit ja virastot (esim. Verohallinto 2021). Saavutettavan kielen eri ohjeet ovat hyvin samankaltaisia keskenään ja eroavat toisistaan lähinnä sanamuodoissa, yksityiskohtai-suudessa ja painotuksissa.

Tässä artikkelissa käytän aineiston saavutettavuuden arviointiin Selkeästi meille -hank-keen verkkosisältöjen luomiseen tarkoitettuja ohjeistuksia (Selkeästi meille n.d.b, n.d.c), koska ne ovat ohjeista kattavimmat, ja niitä on testattu käyttäjillä. Kehitysvammatuki 57 ry:n ja Kehitysvammaliiton yhteishankkeen (2020–2023) tuloksena syntyi muun muassa kognitiivisen saavutettavuuden arviointikriteeristö, joka on julkaistu ohjeina. (Selkeästi meille n.d.d). Käyttäjätesteissä hankkeen saavutettavuustestaajat ja kokemusasiiantun-tijat sekä ”suuri joukko yksittäisiä käyttäjätestaajia, joilla on kognitiivisia toimintarajoit-teita” testasi useita verkkopalveluita (mt.).

Ohjeiden mukaan kognitiivisesti saavutettavissa sisällöissä on keskeistä käyttää selkeää yleiskieltä sekä ilmaista käyttäjälle olennaiset asiat lyhyesti ja yksinkertaisesti (Selkeästi meille n.d.b; Mastrogiuseppe ym. 2022: 57). Teksti täytyy kirjoittaa käyttäjän, ei organi-saation näkökulmasta (Selkeästi meille n.d.c). Teksteissä kannattaa suosia aktiivimuotoi-sia verbejä ja välttää hankalia rakenteita: monisanaisia määräiteketjuja, lauseenvastik-keita ja substantiivivyyliä eli tarpeetonta substantiivien käyttöä verbien sijaan (mt.). Am-mattialojen erikoissanaston käyttöä kannattaa välttää, kun se on mahdollista (Selkeästi meille n.d.b). Joskus kuitenkin vaikeat sanat ja käsitteet ovat oleellisia, jolloin ne täytyy selittää (Selkeästi meille n.d.c). Kognitiivisesti saavutettavassa tekstissä asiat täytyy esit-tää loogisessa järjestyksessä edeten tutuista asioista uusiin – toimintaohjeissa kronolo-ginen järjestys on usein selkein (mt.). Teksti kannattaa paloitella lyhyiksi kappaleiksi si-sältöä hyvin kuvaavilla väliotsikoilla (Selkeästi meille n.d.b).

3 Aineisto ja menetelmät

3.1 Aineisto: valvotun tapaamisen säännöt

Tutkimukseni aineisto koostuu viiden eri puolilla Suomea toimivan tapaamispaikan suo-menkielisistä sääntöasiakirjoista. Olen antanut niille koodinimet AK1–AK5 (asiakirja 1–5). Tapaamispaikoista yksi ei ole ETKL-järjestön ylläpitämä, mutta siellä käytettävä sään-töasiakirja AK3 on silti hyvin samankaltainen kuin muu aineisto. Sääntöasiakirjat

sisältävät tietoa tapaamispaikkatoiminnasta sekä käytännön ohjeita ja sääntöjä tapaa-misiin liittyen. Useimmissa tapaamispaikoissa asiakas sitoutuu sääntöihin allekirjoitta-malla asiakirjan.

Asiakirjat koostuvat suurimmaksi osaksi kirjoitetusta tekstistä, ja ne ovat pituudeltaan 297–906 sanaa (ks. taulukko 2, liite 1). Osassa niistä on täytettäviä lomakeosioita, ja AK3:ssa valvottu tapaaminen -käsite on esitetty visuaalisena elementtinä punaisin kirjaimin. AK4 poikkeaa muista asiakirjoista hieman, sillä se sisältää kaksi eri tekstiversiota. AK4-1 on tiivistetty versio AK4-2:sta, ja myös esimerkiksi tekstin jäsentelyssä on eroja. Taustatiedoista² selviää, että lyhyttä versiota käytetään alkuhaastattelussa, kun taas pidemmän version asiakas saa mukaansa, koska tapaamispaikassa on huomattu, että käyttäjän on vaikeaa keskittyä samanaikaisesti lukemiseen ja kuuntelemiseen.

Käyttäjakeskeisen suunnittelun perussääntönä on, että käyttäjä täytyy tuntea (Ovaska ym. 2005: 2). Vaikka tässä tutkimuksessa ei ollut mahdollista osallistaa käyttäjiä tekstien arviointiin, heidän viestinnällisistä tarpeistaan saa viitteitä taustatiedoista (ks. alaviite 2). Niistä selviää, että etenkin tapaajavanhemman elämäntilanne voi olla hyvin haastava hänen tullessaan palvelun piiriin. Hän asuu erossa lapsestaan, ja hänellä voi olla esimerkiksi päihde- ja elämäntilanteen ongelmia tai väkivaltaisen käytöksen historiaa. Joukossa on myös suomen oppijoita sekä luku- ja kirjoitustaidottomia ihmisiä.

Käyttäjien viestinnällisiin tarpeisiin vaikuttavat myös heidän asenteensa ja odotuksensa. Koska tapaamispalvelun käyttäjäksi tullaan lastensuojelun tai sosiaalitoimen kautta viranomaisen päätöksellä, vanhemmilla on luultavasti aiempia kokemuksia viranomaisen kanssa asioinnista. Taustatietojen mukaan monella tapaajavanhemmalla on vahvoja ennakkoluuloja valvottuja tapaamisia kohtaan. Kun sääntöjä käydään läpi, tekstien käyttäjät saattavat siis olla tilanteessa, jossa he eivät ymmärrä heille suunnattua viestintää eivätkä luota viestin välittäjään.

3.2 Tutkimusmenetelmät

Tutkimusmenetelmäni mukailee monilta osin käytettävyystudkimuksessa tehtävää asi-antuntija-arviota, *ohjeistusten käyttöä arvioinnissa*, jossa tuotetta arvioidaan pitkän oh-jelistan perusteella ilman testikäyttäjää (Korvenranta 2005: 111). Käytettävyystudki-musta tosin tehdään yleensä teknologian kontekstissa, kun taas tässä arvioidaan asiakir-joja.

² Taustatiedot ovat peräisin hankkeen alkukartoituksessa tehdyistä taustahaastatteluista. Kartoituksessa haastateltiin puhelimitse viittä tapaamispaikkojen työntekijää, jotka kertoivat tapaamispaikkatoiminnasta ja sen viestinnällisistä haasteista.

Arvioinnissa käytän osiossa 2.3 esiteltyjä kognitiivisen saavutettavuuden ohjeita. Ennen tekstien vertaamista ohjeisiin tein aineistolle funktionaalien tekstianalyysin Christiane Nordin (2005) mallia hyödyntäen. Malli on kehitetty kaikenlaisten käännettävien tekstien analysoimista varten (mts. 1), ja sen avulla pystytään muodostamaan tarkka kuva tekstin tyylistä, sisällöstä ja muista piirteistä, mistä on hyötyä saavutettavuuden arvioinnissa. Malli koostuu kolmesta osasta: tekstinulkoisten ja tekstinsisäisten piirteiden sekä tekstin vaikutuksen analyysistä. Tekstin vaikutusta en käsittele tässä artikkelissa, koska sitä ei voi arvioida tutkimatta tekstin vastaanottoa. Käytän Nordin mallista aiemmin muokattua versiota (Kainulainen 2022), jossa julkaisuaika ja -paikka on yhdistetty yhdeksi kohdaksi ja tekstinulkoisten piirteiden analyysiin on lisätty genren nimeäminen.

Tekstinulkoiset piirteet liittyvät tekstin tekijään ja julkaisukontekstiin ja ovat: lähettäjä, lähettäjän intentio, käyttäjät, viestintäväline, viestintäpaikka ja -aika, viestinnän motivaatio, genre ja tekstin funktio. Tässä tutkimuksessa analyysia kehystää kaksi tekstinulkoista piirrettä: tekstien käyttäjät ja funktiot eli tarkoitukset, jotka määritellään kaikkien muiden tekstinulkoisten ja -sisäisten piirteiden perusteella ennen kuin käyttäjä lukee tekstiä (Nord 2005: 81). *Tekstinsisäiset piirteet* puolestaan liittyvät itse tekstiin, ja ne ovat: aihe, sisältö, yhteiseksi oletettu tieto, tekstin rakenne, nonverbaaliset osat, sanasto, lauserakenteet sekä suprasegmentaalit, jotka muodostavat tekstin foneettisen kokonaissävyn. Tässä tutkimuksessa olennaiset tekstinsisäiset piirteet on koottu taulukoon 1.

Tekstinsisäinen piirre	Määritelmä
Sisältö	Tekstin sisältämät viittaukset kielenulkoiseen todellisuuteen (Nord 2005: 99)
Tekstin rakenne	Tekstin muodollinen ja semanttinen koostumus, joka muodostuu makro- ja mikrotason yksiköistä (esim. kappaleista, asiajärjestyksestä ja virkkeistä) (mts. 110, 114)
Sanasto	Tekstissä käytetyt sanat ja niiden semanttiset, tyyllilliset ja muodolliset ulottuvuudet (mts. 122)
Lauserakenteet	Tekstin virkkeiden ja lauseiden muodolliset, funktionaaliset ja tyyllilliset ulottuvuudet (mts. 129)

Taulukko 1. Tekstinsisäisiä piirteitä Nordin (2005) funktionaalisen tekstianalyysimallin mukaan.

Aloitin aineiston analysoinnin käyttäen funktionaalista tekstianalyysia: analysoin vuorolaan kutakin piirrettä koko aineistosta ja tein samalla muistiinpanoja ja erilaisia jäsentelyjä. Tarkastelin toisaalta piirteiden yleisyyttä teksteissä, toisaalta eri asiakirjojen eroja ja yhteneväisyyksiä. Seuraavaksi täydensin tekstianalyysin tuloksia taustatietojen perusteella: luin haastattelujen muistiinpanot läpi poimien niistä tietoa käyttäjistä. Sen

jälkeen tarkastelin ja täydensin tekstianalyysin tuloksia vielä laadullisen sisällönanalyysin avulla. Tekstianalyysissa nousi esiin valtava määrä tuloksia – myös muista kuin taulukossa 1 luetelluista piirteistä – joita kaikkia ei ole mahdollista käydä läpi tässä artikkelissa. Olen koonnut lukuun 4 analyysin muutamia keskeisimpiä tuloksia ja niitä havainnollistavia aineistoesimerkkejä.

Ennen tuloksiin siirtymistä nostan esiin vielä muutaman huomion analyysista ja sen tulosten esittämisestä. Analyysia tehdessäni käsitelin AK4:n kahta eri versiota erillisinä teksteinä tekstinsisäisten piirteiden analyysissa, jolloin analysoitavia tekstejä oli oikeastaan kuusi. Näiden versioiden tekstinulkoiset piirteet olivat kuitenkin samat, joita analysoidessa versioiden käsittely yhtenä asiakirjana oli mielekkäämpää. Tässä artikkelissa koodi AK4 viittaa asiakirjan molempiin versioihin. Asiakirjan eri versioihin viitataan koodilla AK4-1 ja AK4-2.

Taulukkoon 2 (liite 1) olen laskenut asiakirjojen pituuden sanoina ja virkkeinä, koska tieto auttaa suhteuttamaan taulukon 3 tuloksia. Taulukkoon 3 (liite 1) olen koonnut analyysiosiossa käsiteltävät tekstinsisäiset piirteet, niitä vastaavat kognitiivisen saavutettavuuden osatekijät, piirteisiin liittyvät havainnot aineistosta ja havaintojen yleisyyden tutkituissa asiakirjoissa. Olen selventänyt joidenkin kohtien laskemistapaa huomautuksissa taulukon alapuolella.

4 Tulokset

Tässä osiossa vertailen tekstianalyysin tuloksia luvussa 2.3 esitelyihin kognitiivisen saavutettavuuden ohjeistuksiin (Selkeästi meille n.d.b, n.d.c). Tekstianalyysi ja taustatiedot osoittivat, että sääntöasiakirjoilla on sekä *informatiivisia* eli tiedon välittämiseen liittyviä että *operatiivisia* eli käyttäjiin vaikuttamaan pyrkiviä funktioita, jotka vastaavat käyttöohjeiden funktioita (Suojanen ym. 2012: 31). Tekstien tärkein informatiivinen funktio on tiedon välittäminen tapaamispaikkojen säännöistä. Tekstien operatiivinen funktio puolestaan on ohjata käyttäjien käyttäytymistä toivottuun suuntaan sitouttamalla heidät tapaamispaikan sääntöihin, jotta lapsi voi tavata vanhempaansa tapaamispaikassa. Näiden funktioiden toteutuminen edellyttää tekstin sisällön saavutettavuutta.

4.1 Sanasto

Tekstianalyysissa nousi esiin useita kieleen ja sisältöön liittyviä kognitiivisen saavutettavuuden tekijöitä. Sanaston ongelmista merkittävin on palvelun neljän eri osapuolen nimitykset. Heistä käytetään asiakirjoissa yhteensä 25:tä eri sanaa. Esimerkiksi ohjaajaan viitataan seitsemällä eri nimityksellä: *ohjaaja*, *osapuoli*, *tapaamisen valvoja*, *tapaamisohjaaja*, *tapaamispaikkaohjaaja*, *työntekijä* ja *valvoja*. Aineistossa viitataan

tapaajavanhempaan yhdellätoista ja lähivanhempaan kahdella toista eri nimityksellä, ja myös asiakirjojen sisällä käytetään useita eri nimityksiä. Esimerkiksi AK1:ssä käytetään kuutta eri sanaa viittamaan tapaajavanhempaan: *asiakas, osapuoli, tapaaja, tapaajavanhempi, tapaamispaikka-asiakas* ja *vanhempi*. Nimityksistä ehkä ongelmallisimmin on *asiakas*, jolla asiayhteydestä ja asiakirjasta riippuen voidaan tarkoittaa joko lasta tai jompaakumpaa vanhempaa. Taustahaastattelussa työntekijät korostavat, että tapaamispaikan asiakas on lapsi, mikä näkyy esimerkiksi siinä, että useimmissa tapaamispaikoissa asiakkaaksi kirjataan lapsi. Myös AK2:ssa todetaan: (1) ”Tapaamispaikassa asiakkaana on lapsi”. Asiakirjojen tekstit ovat kuitenkin monin paikoin ristiriidassa tämän seikan kanssa. Esimerkiksi AK2:ssa todetaan pian edellisen lauseen jälkeen: (2) ”Asiakkaan tulee toimittaa sopimukset/päätökset [tapaamispaikkaan] ennen tapaamisten toteuttamista”. Tämä viittaa selvästi vanhempiin eikä lapseen.

Kaikissa teksteissä esiintyy myös runsaasti sosiaalihuoltojärjestelmään ja tapaamispaikkatoimintaan liittyvää erikoissanastoa, esimerkiksi: (3) ”Jos vanhempi haluaa *tapaamisraportit*, tulee hänen toimittaa *kirjallinen asiakirjapyyntö* Keski-Uudenmaan *perheoikeudellisen yksikön* esimiehelle” (AK3, korostus minun). Erikoissanaston vastapainoksi kaikista asiakirjoista löytyy myös yleiskielistä sanastoa, kuten esimerkissä 1, jossa kaikki sanat *tapaamispaikkaa* lukuun ottamatta ovat luultavasti tuttuja myös monille kielenopijoille.

Kaikissa teksteissä paitsi AK4:ssä on myös selitetty keskeinen käsite *valvottu tapaaminen*. AK3:ssa käsite *valvottu tapaaminen* on selitetty lyhyesti itsenäisenä, värikkäänä osana otsikon ja johdannon välissä (kuva 1) ja pidemmin tekstilaatikossa asiakirjan lopussa. Kaikissa asiakirjoissa esiintyvä lyhyt määritelmä on kuitenkin otettu suoraan tai lähes suoraan sosiaalihuoltolain (2014/1301) 27 pykälästä (vrt. Tiirilä 2007b: 2). Laista kopioitu määritelmä näkyy myös kuvassa 1.

VALVOTTU TAPAAMINEN

Valvotuissa tapaamisissa valvoja on tapaamisen ajan näkö – ja kuuloyhteydessä lapseen ja vanhempaan (Sosiaalihuoltolaki 27§)

Kuva 1. *Valvottu tapaaminen* -käsite AK3:n alussa.

4.2 Sisältö ja lauserakenteet

Sisällön analyysissä paljastui, että kaikki tieto teksteissä ei ole olennaista valvottujen tapaamisten asiakkaille: kaikissa teksteissä paitsi AK3:ssa mainitaan myös tuetut

tapaamiset ja/tai valvotut vaihdot. Ne ovat muita tapaamispaikkojen tarjoamia palveluita eivätkä suoraan liity valvottuihin tapaamisiin, eivätkä ne siten ole olennaisia valvotujen tapaamisten asiakkaille. Useat maininnat muista palveluista vaikuttavat olevan peräisin taustateksteistä, koska ne toistuvat hyvin samankaltaisina useissa asiakirjoissa.

Sisällön analyysissa esiin nousi myös se, ettei tekstejä useimmiten ollut kirjoitettu käyttäjän näkökulmasta (Selkeästi meille n.d.b), vaan näkökulma on usein institutionaalisissa prosesseissa. Se vaikeuttaa toimintaohjeiden ymmärtämistä. Esimerkissä 3 sosiaalihuollon prosessia (kirjallisen asiakirjapyyntö lähettäminen) ei ole yritetty tuoda lähemmäs tekstin käyttäjää vaikkapa lisäämällä lyhyttä mainintaa siitä, keneltä prosessiin voi pyytää neuvoa tai käsitettä *kirjallinen asiakirjapyyntö* purkamalla. Tekstin näkökulmaan liittyy myös käyttäjän puhuttelu (mt.), joka nousi esiin sisällön analyysissa sekä myönteisenä että kielteisenä seikkana. Kaikissa teksteissä paitsi AK1:ssä ja AK5:ssä on kohtia, joissa käyttäjää puhutellaan suoraan yksikön toisessa persoonassa. Tekstillä on kuitenkin kaksi eri käyttäjäryhmää, tapaaja- ja lähivanhemmat, eikä pelkkää suoraa sinä-puhuttelua voi käyttää erottelematta, kehen sillä viitataan. AK1:ssä ja AK5:ssä käyttäjään viitataan kolmannessa persoonassa, esimerkiksi: (4) ”Lapsen kanssa asuva henkilö huolehtii lapsen tuonnista ja noutamisesta tapaamispaikkaan” (AK1), mutta myös passiivija nollapersonarakenteilla. Kuten monet tekstien ohjeet, seuraavan voisi ilmaista aktiivimuodossa: (5) ”Tapaamispaikan tiloista ei saa poistua lapsen kanssa, ellei asiasta ole etukäteen sovittu yhteistyötahon ja tapaamispaikan kanssa” (AK5).

Kognitiiviseen saavutettavuuteen vaikuttavat myös lauserakenteet. Tekstianalyysi toi esiin melko paljon helposti ymmärrettäviä lauserakenteita kaikissa teksteissä, kuten esimerkin 1 ”Tapaamispaikassa asiakkaana on lapsi”. Toisaalta lauserakenteisiin liittyy myös paljon ongelmia. Substantiiviyylä esiintyy kaikissa teksteissä, kuten esimerkiksi 4 (”huolehtii lapsen tuonnista ja noutamisesta”). Kaikissa asiakirjoissa paitsi AK3:ssa tekijä on usein häivytetty passiivilla ja nollapersonalla silloinkin, kun virkkeessä selvästi viitataan tiettyihin toimijoihin, kuten esimerkiksi 5 tapaajaan. Kaksoiskiellon ja passiivisen rakenteen sijaan asian voisi ilmaista yksinkertaisemmin: ”Voit poistua tapaamispaikasta lapsen kanssa vain, jos olemme sopineet siitä etukäteen”. Kaikissa asiakirjoissa esiintyy runsaasti lauseenvastikkeita, monisanaisia määrätekkeitä (yli kolme määritettä ennen pääsanaa) ja pitkiä, polveilevia virkeitä. Äärimmäinen esimerkki tästä on AK3:n lopussa oleva virke (esimerkki 6):

(6) Allekirjoituksellani vahvistan lukeneeni ja ymmärtäneeni tämän tapaamispaikkatoiminnan sääntöjen ja toimintaohjeen sisällön, sekä sitoudun noudattamaan tapaamispaikan sääntöjä, toimintaohjeita ja asiakassuunnitelmaa.

Tässä virkkeessä on 19 sanaa, kaksi lauseenvastiketta, viisisanainen määrite ennen pääsanaa *sisällön* sekä useita rinnakkaisrakenteita.

Useissa tekstien pitkissä virkkeissä on institutionaalinen näkökulma ja pitkiä lausekkeita, ja monet vaikeista virkkeistä toistuvat eri asiakirjoissa hyvin samankaltaisina. Esimerkiksi kaikissa asiakirjoissa paitsi AK3:ssa ja AK5:ssä on maininta lakisääteisestä tapaamisoikeudesta. Eri versiot ovat huomattavan samanlaisia keskenään, kuten esimerkeistä 7 ja 8 käy ilmi:

(7) ”Lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten valvonnalla huolehditaan siitä, että lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 2 §:ssä tarkoitettu tapaamisoikeus toteutuu lapsen edun mukaisesti.” (AK1)

(8) ”Tapaamispaikka toteuttaa lapsenhuoltolain 2§:ssä tarkoitettua tapaamisoikeuden toteutumista lapsen edun mukaisesti.” (AK2 ja AK4)

Samojen monimutkaisten ilmaisujen ja rakenteiden toistuminen eri teksteissä havainnollistaa sitä, miten vaikeaselkoinen kieli voi siirtyä taustateksteistä niiden pohjalta laadittaviin teksteihin.

4.3 Asiajärjestys ja tekstin rakenne

Viimeinen tässä käsiteltävä tekstinsisäinen piirre on tekstin rakenne, joka koostuu makro- ja mikrotasosta (Nord 2005: 110). Molemmilla tasoilla tekstin kognitiiviseen saavutettavuuteen vaikuttaa merkittävästi asijärjestys, joka makrotasolla viittaa muun muassa tekstin sisältöön kokonaisuutena ja mikrotasolla muun muassa virkkeiden sanajärjestykseen. Mikrotasolla asiakirjojen rakenteen suurimpia ongelmia ovat virkkeiden käänteinen sanajärjestys ja päälausetta edeltävät sivulauseet. Toistuva esimerkki molemmista näistä piirteistä on teksteissä usein käytetty mikäli-rakenne: (9) ”Mikäli joku muu henkilö huolehtii lasten tuomisesta/hakemisesta, on siitä ilmoitettava [tapaamispaikan] ohjaajille etukäteen” (AK1).

Makrotason asijärjestys on pääosin looginen puolessa analysoiduista teksteistä (AK1, AK2 ja AK4-1): teksteissä edetään yleisestä yksityiskohtaiseen tai jossain määrin kronologisessa järjestyksessä (Selkeästi meille n.d.c). Toisaalta puolessa teksteistä (AK3, AK4-2 ja AK5) sisällön järjestys on pääosin epälooginen. Esimerkiksi AK3:ssa keskeinen *valvottu tapaaminen* -käsite selitetään sekä asiakirjan alussa että lopussa. Tekstien rakenteesta tekee saavutettavamman se, että kaikki analysoidut tekstit on jaettu otsikoituihin osioihin ja kappaleisiin. Monissa kappaleissa käsitellään vain yhtä asiaa, mutta toisaalta monet tällaiset kappaleet ovat vain yhden virkkeen pituisia, ja samaa aihetta käsitellään muissa kohdissa tekstiä. Esimerkiksi AK2:ssa on omana kappaleenaan seuraava virke: (10) ”Ohjaajalla on lapsen edun vaatiessa velvollisuus ottaa yhteyttä lastensuojeluun.”

Virke on osiossa ”Raportointi”, jossa muuten käsitellään lähinnä kirjaamista. Tekstin edellinen osio ”Tapaamispaikkaohjaaja” taas käsittelee ohjaajan lakisääteisiä velvollisuuksia, joten virkkeen voisi yhdistää siihen. (Huomaa myös esimerkin sanajärjestys ja lauseenvastike.) Kaikissa teksteissä on edellisen esimerkin tapaisia osioita, joiden sisältö ei täysin vastaa otsikkoa, mutta myös väliotsikoita, jotka vastaavat osioiden sisältöä. Toisaalta osa niistä on hyvin laveita eivätkä siksi kovin informatiivisia, esimerkiksi ”Tapaaminen tapaamispaikassa” (AK2) ja ”Tapaaminen” (AK4).

4.4 Analyysin yhteenveto

Funktionaalinen tekstianalyysi ja vertailu kognitiivisen saavutettavuuden ohjeisiin paljastivat asiakirjoista piirteitä, jotka sekä edistävät että haittaavat tekstin funktioiden toteutumista. Nordin (2005) mallin yksityiskohtaisuuden seurauksena analyysissa nousi esille lukuisia seikkoja, joista tässä on käsitelty vain muutamia keskeisimpiä. Tässä esitellyt tulokset ovat valikoituneet niiden määrällisen yleisyyden sekä sen perusteella, kuinka merkittävästi ne vaikuttavat tekstien kognitiiviseen saavutettavuuteen.

Tekstinsisäisten piirteiden analyysi osoitti, että kognitiivista saavutettavuutta edistävät valinnat liittyvät eniten sanastoon, rakenteeseen, sisältöön ja lauserakenteisiin. Saavutettavuuden ongelmat koskevat monilta osin näitä samoja tekstinsisäisiä piirteitä. Erot olivat enimmäkseen painotuksellisia: tässä artikkelissa käsitellyistä piirteistä eniten onnistuneita ratkaisuja oli sanastossa ja tekstin rakenteessa. Toisaalta myös tekstien vakavimmat ongelmat liittyivät sanastoon, lauserakenteisiin ja sisältöön. Osa näistä ongelmista johtui ainakin osittain siitä, että taustateksteistä on kopioitu asiakirjoihin osioita sellaisinaan tai hyvin vähäisin muokkauksin. Tällaisia ongelmia olivat epäolennainen sisältö (maininnat muista palveluista kuin valvotuista tapaamisista), vaikeat lauserakenteet, pitkät määriteketjut sekä erikoissanasto.

5 Päätelmät

5.1 Yhteenveto tutkimuksesta

Tapaamispaikkaan tullessaan etenkin tapaajavanhemmat ovat usein kovan psykologisen ja emotionaalisen paineen alla, mikä korostaa saavutettavan viestinnän tarvetta (Santulli & Scagnelli 2019, sit. Mastrogioseppe ym. 2022, 60). Se, että kaikille tapaamispaikkapalvelua käyttäville vanhemmille on tarjolla sama tieto, ei vielä takaa yhtäläistä pääsyä tietoon tapaamispaikan säännöistä, jos käyttäjien valmiudet ymmärtää asiakirjojen tekstiä ja omaksua niiden sisältämä tieto ovat erilaiset. Sekä asiakirjojen informatiivisten että operatiivisten funktioiden toteutuminen riippuu ainakin osittain tekstien kognitiivisesta saavutettavuudesta. Käyttäjäkeskeinen viestintä on välttämätöntä viestinnän

onnistumisen kannalta: jos käyttäjät eivät ymmärrä asiakirjojen sisältöä, tiedon välittämisen funktio ei toteudu. Jos palvelun käyttäjä ei ymmärrä, mitä häneltä odotetaan, hän ei välttämättä noudata tapaamispaikan sääntöjä, vaikka ne onkin periaatteessa kerrottu hänelle. Tällöin myöskään asiakirjojen operatiivinen funktio ei toteudu.

Tekstien saavutettavuutta pohdittaessa on tunnettava niiden käyttäjät, joka monissa sosiaalihuollon konteksteissa on tarkkarajainen mutta heterogeeninen ihmisjoukko. Tässä tutkimuksessa tekstianalyysi ja taustatiedot tarjosivat tietoa tekstien käyttäjistä ja heidän kielellisistä tarpeistaan, elämäntilanteestaan ja siitä, millainen tilanne valvottujen tapaamisten aloittaminen heille mahdollisesti on. Laatiessaan tässä tarkasteltujen asiakirjojen tyyppisiä tekstejä sosiaalityöntekijät pystyvät todennäköisesti hyödyntämään asiakaskunnan tuntemustaan. Sitä hyödyntämällä voidaan tunnistaa käyttäjien viestinnällisistä tarpeista ja vastata niihin parantamalla tekstien saavutettavuutta. Se edistää niiden funktioiden toteutumista, millä voi olla kauaskantoisia seurauksia sekä vanhempien että lasten hyvinvoinnille. Se myös helpottaa ammattilaisten työtä.

Tekstien kognitiiviseen saavutettavuuteen vaikuttavat kielelliset ja sisällölliset valinnat, kuten sanaston ja lauserakenteiden helppous, käsitteiden selittäminen ja ainoastaan tekstin käyttäjille olennaisen tiedon sisällyttäminen tekstiin (Selkeästi meille n.d.b, n.d.c). Keskeisiä tekstianalyysissä esiin nousseita ongelmia ovat virkakielelle tyypillinen kapulakielisyys, johon kuuluu esimerkiksi monimutkaisia lauserakenteita, vaikeita käsitteitä ilman selityksiä (Suominen 2019: 120–121) ja instituution näkökulmasta kirjoittaminen. Käyttäjakeskeisen viestinnän ja kognitiivisen saavutettavuuden periaatteita noudattamalla tekstien kirjoittajat voivat edistää tiedon välittymistä tapaamispaikkapalvelun käyttäjille. Näin he voivat osaltaan mahdollistaa lapsen ja vanhemman välisen valvo-
tun tapaamisen.

Taulukkoon 2 (ks. liite 1) on koottu ne analyysin tulokset, jotka olivat kvantifioitavissa taulukon esitystavan mukaisesti. Vaikka taulukon esitystapa oli loogisin useimmille tutkimuksessa esiin nousseille tekstipiirteille, taulukkoon ei pystynyt määrittämään helppoa sanastoa ja tekstin asiajärjestystä. Helpon sanaston pystyisi laskemaan korpusanalyysin avulla, mutta se ei ollut mahdollista tässä tutkimuksessa. Tekstien asiajärjestyksen selkeyteen puolestaan ei vaikuta pelkästään yksittäisten virkkeiden tai katkelmien paikka tekstissä vaan myös esimerkiksi se, mistä asiasta teksti alkaa ja mitä kerrotaan lopuksi. Tätä tekstin piirrettä ei nähdäkseen pysty esittämään taulukon vaatimassa muodossa. Myöskään yhtä asiaa käsittelevien kappaleiden lukumäärää ei ole taulukoitu, koska monet kappaleet ovat vain yhden virkkeen pituisia. Niissä käsitellään vain yhtä asiaa, mutta se ei vielä kerro loogisesta asiajärjestyksestä, koska samaa asiaa on usein käsitelty muissa kohdissa tekstiä. Tämä ongelma havainnollistaa sitä, kuinka tekstien

piirteiden vaikutus kognitiiviseen saavutettavuuteen on usein monitahoista: kognitiivinen saavutettavuus syntyy tekstin eri piirteiden ja niitä koskevien ratkaisujen yhteisvaikutuksesta.

5.2 Ratkaisuja saavutettavuusongelmiin

Monet tekstien ongelmista liittyvät taustatekstien monimutkaiseen kieleen. Jos kirjoittamiseen käytetään taustatekstejä, pitäisi huolehtia siitä, että hankalat lauserakenteet puretaan ja termejä käytetään harkiten ja auki selittäen (Saavutettavan kielen työkalupakki n.d.). Tämä ja tekstien järjestäminen loogisemmiksi kokonaisuuksiksi tekisivät teksteistä saavutettavampia. Toimintaohjeet tulisi järjestää kronologisesti ja toisiinsa liittyvät asiat käsitellä samassa osiossa. Myös otsikot voisivat olla kuvaavampia: jos koko tekstin aihe on valvottu tapaaminen, alaotsikko ”Tapaaminen” ei kerro paljoa.

E erityisen hankala ongelma teksteissä on se, että käyttäjän voi olla vaikeaa tunnistaa oma roolinsa niissä käsitellyissä tilanteissa ja ohjeissa. Siihen on monia syitä: teksteissä käytetään paljon passiivia, ja aktiivilauseissakin painopiste on ihmissubjektien toiminnan sijaan prosesseissa, tehtävissä ja velvollisuuksissa, joissa tekijä hämärtyy. Tekstit onkin tärkeää kirjoittaa käyttäjän näkökulmasta. Silloin tekstissä voitaisiin korostaa esimerkiksi sitä, että sääntöjen noudattaminen mahdollistaa ajanvieton oman lapsen kanssa, mikä voisi motivoida käyttäjää noudattamaan sääntöjä.

Toimijan tunnistamista vaikeuttaa myös se, että tekstit on suunnattu sekä tapaajavanhemmille että lähivanhemmille, jolloin niissä on hankalampaa käyttää johdonmukaista sinä-puhuttelua. Tunnistamista vaikeuttaa myös se, että tapaamispaikkatoiminnan neljästä eri osapuolesta käytetään monia eri nimityksiä. Osa niistä on melko helposti tunnistettavissa synonyymeiksi toisilleen (esimerkiksi *tapaaja* ja *tapaajavanhempi*), mutta nimitysten kirjo voi hämmentää tekstin käyttäjää. Se, että teksti on vaikeaselkoista ja ettei käyttäjä ehkä tunnista itseään tekstistä, voi laskea hänen motivaatiotaan tekstin lukemiseen, mikä taas voi estää tiedon välittymisen. Kenties ihanteellisin ratkaisu roolien tunnistettavuuden ongelmaan olisi, että jokaiselle käyttäjäryhmälle ja jokaista palvelua varten tehtäisiin oma versionsa sääntöasiakirjasta, ja siinä käyttäjää puhuteltaisiin suoraan. Tarpeelliset yleiset tiedot voisivat olla samat kaikissa teksteissä. Niiden lisäksi esimerkiksi tapaajavanhemman asiakirjassa käsiteltäisiin ainoastaan hänelle olennaisia asioita valvottuihin tapaamisiin liittyen. Tarpeelliset tiedot lähivanhemman roolista voitaisiin koota omaan osioonsa.

5.3 Tutkimusmenetelmän arviointi

Tämä tutkimus osoitti, että Nordin (2005) funktionaalinen tekstianalyysi soveltuu myös viranomaisasiakirjojen ja kognitiivisen saavutettavuuden analysointiin, vaikkakin mallin yksityiskohtaisuus tekee sen käytöstä hidasta ja työlästä. Tekstianalyysi oli kuitenkin hyödyllinen työkalu tekstien saavutettavuuden arvioinnissa. Se nosti esiin kohdat, joihin tekstejä laatiessa tulisi kiinnittää eniten huomiota. Kohdat ovat pitkälti samoja kuin ne, joita kognitiivisen saavutettavuuden ohjeistukset käsittelevät: lauserakenteet, sanasto ja tekstin sisältö. Vaikka tämä tutkimus käsittelee tapaamispalvelussa käytettäviä asiakirjoja, tuloksia voi soveltaa myös muihin sosiaalialan teksteihin.

Myös tekstisisältöjä koskevat osat kognitiivisen saavutettavuuden ohjeissa soveltuvat hyvin sosiaalihuollon asiakirjojen analysointiin ja kehittämiseen. Menetelmässäni on kuitenkin kaksi keskeistä heikkoutta. Ensinnäkään saavutettavuutta ei testattu aidolla käyttäjillä. Se ei kuitenkaan ole aina mahdollista eikä kannattavaa käytettävyyssarviointeissaan (Korvenranta 2005: 111). Toiseksi asiantuntija-arvioinneissa on yleensä mukana useampi kuin yksi arvioija (mts. 114), sillä käytettävyystudkimuksessa kaikki ongelmat eivät usein löydy edes usean asiantuntijan tekemissä arvioinneissa (Ovaska ym. 2005: 13). Koska olen tässä tehnyt arvioinnin yksin, tutkimustani voi ajatella eräänlaisena esiasteen asiantuntija-arviointina. Seuraavia loogisia vaiheita olisivat käyttäjätestaus ja menetelmän kokeileminen usean arvioijan voimin. Käyttäjätestauksen avulla voitaisiin selvittää esimerkiksi, kokevatko asiakirjojen todelliset käyttäjät analyysissa esiin nousseet asiat ongelmallisina ja onko analyysissa jäänyt jotakin huomaamatta. Yleisesti ottaen tämä tutkimus kuitenkin osoitti, että sosiaalihuollon asiakirjoja on hedelmällistä tarkastella kognitiivisen saavutettavuuden käsitteen kautta. Joka tapauksessa on toivottavaa, että työ sosiaalialan tekstien saavutettavuuden parissa jatkuu, koska sillä on suora vaikutus ihmisten sosiaalisten oikeuksien toteutumiseen.

Kiitokset ja rahoittajat

Kiitän väitöskirjaohjaajiani Eliisa Pitkäsaloa, Anne Ketolaa ja Laura Kalliomaa-Puhaa. Artikkelini on osa Suomen Akatemian rahoittaman Graphic Justice – Oikeutta sarjakuvan keinoin -hankkeen tutkimusta (Suomen Akatemia, 2020–2024, hankenumero 333367).

Lähteet

- Guillomía, M. A., Artigas, J.I & Falcó, J. L. (2021). Cognitive Accessibility and Support in Special Education. *Sensors* 21(14), 4871. DOI: 10.3390/s21144871.
- Hirvonen, M., Kinnunen, T. & Tiittula, L. (2020). Viestinnän saavutettavuuden lähtökohtia. Teoksessa: M. Hirvonen & T. Kinnunen (toim.). *Saavutettava viestintä: Yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta edistämässä*. Helsinki: Gaudeamus. E-kirja. 9–22.

- Kainulainen, M. (2022). *V niin kuin visuaalisuus: Sarjakuvan kuvailutulkkaminen funktionaalisen käännösteorian viitekehyksessä*. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202204273939>
- Kalliomaa-Puha, L., Ketola, A. & Pitkäsalo, E. (2023). Sarjakuva, sosiaalihuolto ja saavutettavuus. Teoksessa: J. Paananen, M. Lindeman, C. Lindholm & M. Luodonpää-Manni (toim.). *Kieli, hyvinvointi ja haavoittuvuus – Kohti kielellistä osallisuutta*. Helsinki: Gaudeamus. E-kirja. 190–206.
- Kela (2023). OmaKelan saavutettavuusseloste. Saatavilla: <https://www.kela.fi/saavutettavuusseloste-omakela> (lainattu 11.5.2023).
- Korvenranta, H. (2005). Asiantuntija-arvioinnit. Teoksessa: S. Ovaska, A. Aula & P. Majoranta (toim.). *Käytettävyytutkimuksen menetelmät*. Tampereen yliopisto. Tietojenkäsittelytieteiden laitos. Julkaisusarja B. 111–123. Saatavilla: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9724-7>.
- Maaß, C. (2020). *Easy Language – Plain Language – Easy Language Plus: Balancing Comprehensibility and Acceptability*. Berlin: Frank & Timme. DOI: 10.26530/20.500.12657/42089.
- Mastrogiuseppe, M., Span, S. & Bortolotti, E. (2022). Accessibility to Textual Resources for People with Intellectual Disabilities within Cultural Spaces. *Open Journal per La Formazione in Rete* 22(1), 49–63. DOI: 10.36253/form-12588.
- Neal, D., Gaber, S., Joddrell, P., Brorsson, A., Dijkstra, K. & Dröes, R. (2023). Read and accepted? Scoping the cognitive accessibility of privacy policies of health apps and websites in three European countries. *Digital Health* 9, 1–12. DOI: 10.1177/20552076231152162.
- Nord, C. (2005 [1988]). *Text Analysis in Translation. Theory, Method, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. Käänt. Nord, C. & Sparrow, P. Amsterdam/Atlanta: Rodopi.
- Ovaska, S., Aula, A. ja Majoranta, P. (2005). Johdatus käytettävyytutkimukseen. Teoksessa: S. Ovaska, A. Aula & P. Majoranta (toim.). *Käytettävyytutkimuksen menetelmät*. Tampereen yliopisto. Tietojenkäsittelytieteiden laitos. Julkaisusarja B. 1–16. Saatavilla: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9724-7>.
- Papunet (2023). Pikaopas kognitiiviseen saavutettavuuteen. Saatavilla: <https://papunet.net/saavutettavuus/ohjeita-ja-oppaita/pikaoppaita-saavutettavuuteen/pikaopas-kognitiiviseen-saavutettavuuteen/> (lainattu 11.5.2023).
- Saavutettavan kielen työkalupakki (n.d.). Saatavilla: <https://www.saavutettavakieli.fi/> (lainattu 28.9.2023).
- Selkeästi meille (n.d.a). Mitä on kognitiivinen saavutettavuus? Saatavilla: <https://www.selkeastimeille.fi/kognitiivinen-saavutettavuus/mita-on-kognitiivinen-saavutettavuus/> (lainattu 11.5.2023).
- Selkeästi meille (n.d.b). Kognitiivisen saavutettavuuden ohjeet. <https://www.selkeastimeille.fi/kognitiivinen-saavutettavuus/kognitiivisen-saavutettavuuden-ohjeet/> (lainattu 11.5.2023).
- Selkeästi meille (n.d.c). Ohjeita selkeään tekstiin. <https://www.selkeastimeille.fi/kognitiivinen-saavutettavuus/ohjeita-selkeaan-tekstiin/> (lainattu 6.9.2023).
- Selkeästi meille (n.d.d). Tietoa hankkeesta. <https://www.selkeastimeille.fi/kognitiivinen-saavutettavuus/kognitiivisen-saavutettavuuden-ohjeet/> (lainattu 28.9.2023).
- Şimon, S., Dejica, D., Fărcaşiu, M. A. & Kilyeni, A. (2022). New trends in translation and interpreting studies: Linguistic accessibility in Romania. *Open Linguistics* 8(1), 459–474. DOI: 10.1515/opli-2022-0217.
- Sosiaalihuoltolaki 2014/1301. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=sosiaalihuoltolaki#L3P27> (lainattu 11.5.2023).
- Suojanen, T., Koskinen, K., & Tuominen, T. (2012). *Käyttäjakeskeinen kääntäminen*. Tampere Studies in Language, Translation and Literature B1. Tampere: Tampereen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-8839-9>.
- Suominen, R. (2019). *Virkatekstin käytettävyys: Pöytäkirjasta verkkotekstiksi ja sosiaalisen median päivitykseksi*. Tampereen yliopisto, väitöskirja. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1174-2>.
- Tiililä, U. (2007a). *Tekstit viraston työssä: Tutkimus etuus päätösten kielestä ja konteksteista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1108. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tiililä, U. (2007b). Esteetön virkakieli: muutakin kuin selkeä. Kolumni Kotimaisten kielten keskuksen verkkosivuilla. Saatavilla: <https://www.kotus.fi/files/2121/dfakolumni2.pdf>. (lainattu 11.5.2023).

- Unicef (2019). Availability, Accessibility, Acceptability and Quality framework: A tool to identify potential barriers in accessing services in humanitarian settings. Saatavilla: <https://gbvguidelines.org/en/documents/availability-accessibility-acceptability-and-quality-framework-a-tool-to-identify-potential-barriers-in-accessing-services-in-humanitarian-settings/> (lainattu 11.5.2023).
- Vanjusov, H. (2022). *Saatavilla, mutta ei saavutettavissa?. Sosiaalioikeudellinen tutkimus päihdepalveluihin pääsystä*. Itä-Suomen yliopisto, väitöskirja. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-4625-6>.
- Verohallinto (2021). Kirjoitusohjeet vero.fi-sisällöntuottajalle. Verohallinto. Saatavilla: <https://www.vero.fi/tietoa-verohallinnosta/yhteystiedot-ja-asointi/asioi-verkossa/tietoa-s%C3%A4hk%C3%B6isest%C3%A4-asioinnista/sis%C3%A4ll%C3%B6ntuottajan-ohjeet/kirjoitusohjeet/> (lainattu 28.9.2023).

Liite 1

Taulukko 2. Sanojen ja virkkeiden lukumäärä asiakirjoissa.

Asiakirja	AK1	AK2	AK3	AK4-1	AK4-2	AK5
Sanamäärä	495	619	906	297	467	462
Virkkeiden määrä	41	56	65	25	38	38

Taulukko 3. Kognitiivisen saavutettavuuden piirteet, tekstianalyysimallin osat ja analyysin tulokset.

Tekstinsisäinen piirre	Kognitiivisen saavutettavuuden piirre	Havainnot asiakirjoista	Yleisyys aineistossa (kpl)					
			AK1	AK2	AK3	AK4-1	AK4-2	AK5
Sanasto	Erikoissanaston käyttö harkitusti ja selitettynä	Osapuolten eri nimitykset ¹	10	12	16	9	11	12
		Erikoissanasto ²	22	25	38	11	14	13
Sisältö	Vain olennaiset asiat, käyttäjän näkökulma	Selitetyt käsitteet	3	3	1	0	0	3
		Maininnat muista palveluista	5	4	0	1	3	3
		Virkkeessä institutionaalinen näkökulma	12	13	18	4	8	4
		Eri tavat puhutella käyttäjää ³	4	4	6	6	6	5
Lauserakenteet	Selkeä yleiskieli; ei kapulakieltä: aktiivimuotoiset verbit, vain lyhyitä määriteketjuja, verbien suosiminen substantiivityylin sijaan	Substantiivityyli	4	3	16	5	8	5
		Passiivi	9	23	30	11	12	11
		Nollapersoona	5	9	19	2	3	10
		Lauseenvastikkeet	3	5	16	3	6	3
		Pitkät määriteketjut ⁴	7	5	9	2	2	1
		Pitkät virkkeet	8	9	21	4	8	9
		Helpot lauserakenteet	15	20	10	8	11	9
Tekstin rakenne	Lyhyet kappaleet, joissa käsitellään yhtä asiaa; kappaleen sisältöä hyvin kuvaavat väliotsikot, sisällön jakaminen	Otsikot, jotka vastaavat osion sisältöä	3	5	4	4	4	4
		Otsikot, jotka eivät (täysin) vastaa osion sisältöä	4	2	1	1	2	2
		Otsikoimattomat osiot	0	2	2	1	1	2

1. Eri nimityksiin olen laskenut eri muodoissa olevat ilmaisut (esim. *lapsen huoltaja* ja *huoltaja*), mutta erimuotoiset nimitykset on laskettu mukaan kustakin asiakirjasta vain kerran.
2. Erikoissanastoon on laskettu mukaan tapaamispaikkatoimintaan ja sosiaalihuoltoon liittyvä erikoissanasto ja monisanaiset ilmaukset, mutta ei toiminnan osapuolten nimityksiä (esim. *valvoja*). Jos sama sana toistuu tekstissä usein, jokainen maininta on laskettu mukaan erikseen. Sanaa *tapaamispaikka* ei ole laskettu erikoissanastoksi. Moniosaiset ilmaukset on laskettu yhdeksi käsitteeksi.
3. Kohdalla ”eri tavat puhutella käyttäjää” tarkoitan eri tapoja viitata tekstin käyttäjiin. Aineistossa niitä ovat yksikön 1., 2., ja 3. persoona, monikon 3. persoona sekä erilaiset passiivi- ja nollapersoonarakenteet, jotka merkityksen tasolla viittaavat suoraan tekstin käyttäjään (esim. ”Tapaamisajat varataan etukäteen”).
4. Olen määritellyt pitkäksi määriteketjuksi lausekkeet, joissa on yli kolme määritettä ennen pääsanaa.

Communicating with Purpose

To cite this article: Kalja-Voima, J., Jarva, V. & Tarvainen, J. (2023). Vertaileva korpusavusteinen diskurssintutkimus tiedekeskustelun teemojen muutoksesta Suomi24-keskustelupalstalla. In: E. Lillqvist, M. Eronen-Valli, V. Manninen, N. Nissilä & E. Salmela (Eds.). *Communicating with Purpose*. Vaasa: VAKKI Publications 15. 147–172.
ISBN 978-952-69732-2-7

Vertaileva korpusavusteinen diskurssintutkimus tiedekeskustelun teemojen muutoksesta Suomi24-keskustelupalstalla

Johanna Kalja-Voima^a, Vesa Jarva^a & Jenny Tarvainen^{a1}

^a Jyväskylän yliopisto, kieli- ja viestintätieteiden laitos

This article focuses on the themes of science discussions on Suomi24 discussion forum and how these themes changed between two periods (2004-2006 and 2018-2020). The research questions are 1) What themes arise in the Suomi24 science discussions and how do the themes for 2004-2006 and 2018-2020 differ? 2) What do the themes tell about what interests the public in science? 3) What does a possible change in the themes tell about the role of science and scientific knowledge in society? The research method is modern diachronic corpus-assisted discourse studies. The data consists of two sub corpora from Suomi24 corpus, and the statistical method is keyword analysis. As a node, a Finnish lemma *tiede* 'science, research' is used. The results show that common themes in science discussion are explanation, science and religion. The themes of the old science discussion (2004-2006) are religion, regions and places, and society; the themes of the new science discussion (2018-2020) are beliefs, morals and values, and climate.

Avainsanat: avainsanat, tiede, verkkokeskustelu, vertaileva korpusavusteinen diskurssintutkimus

This work is licensed under [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

¹ Kalja-Voima on artikkelin pääkirjoittaja. Hän vastaa tutkimuksen ideasta ja koko artikkelin kirjoittamisesta. Kalja-Voima ja Jarva ovat omilla tahoillaan luokitelleet avainsanat, ja artikkelissa esiteltyyn luokiteluun he ovat päätyneet yhteistuumiin. Tarvainen on koonnut referenssi- ja osakorpuksat.

1 Johdanto

Tiedeviestinnässä korostetaan nykyään avoimuutta ja julkisuutta sekä kansalaisten ja tutkijoiden kohtaamista (Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta 2018: 3–4). Aiemmin tiedeviestintä oli yksisuuntaista: journalisteilta ja tutkijoilta kansalaisille (Peräsalo 1989), virkamiesmäistä, väitöstutkimuksista tiedottavaa ja tarpeettoman tieteellistä (Häikiö 1989). Keskustelua laajoista elämäkysymyksistä sekä tieteen ja ihmiskunnan suurista ongelmista kuitenkin kaivattiin (Peräsalo 1989: 10), ja 2000-luvun alussa keskustelu tieteestä laajeni muun muassa keskustelupalstoille, myös Suomi24-keskustelupalstalle.

Suomi24-keskustelupalsta nähdään tässä tutkimuksessa paikkana, josta on mahdollista tutkia kansalaisten keskustelua tieteestä (kansalaisnäkökulmasta Suomi24-keskustelupalstalla ks. Lagus, Ruckenstein, Pantzar & Ylisiurua 2016: 40). Palsta ei kuitenkaan edusta kaikkia suomalaisia (tyypillisestä keskustelijasta ks. Harju 2018). Palstan keskustelijat kertovat esimerkiksi usein olevansa tyytymättömiä suomalaiseen yhteiskuntaan (Ruckenstein 2017), joten vihapuhe ja tyytymättömyys saattaa korostua aineistossa (vihapuheesta ks. Lahti 2019). Tässä tutkimuksessa pyritään kuitenkin kiinnittämään huomio yleiseen keskusteluun tieteestä sekä kielenkäytön tapoihin, jotka voivat olla tiedostamattomia, implisiittisiä väitteitä ja julkilausumattomia mielipiteitä.

Aiempi tutkimus on pääasiallisesti keskittynyt tiedejournalismin muutokseen: Kuinka paljon tiede näkyy sanomalehdissä ja mediassa (Väliverronen 2016: 65). Tutkimukset osoittavat, että tiedeuutisten määrä on lisääntynyt 2000-luvulle tultaessa ja sen aikana sekä Suomessa (Kauhanen 1997) että muualla (Bucchi & Mazzolini 2003; Clark & Illman 2006; Elmer, Badenschier & Wormer 2008; Bauer 2012; Summ & Volpers 2015). Taylor (2010) osoittaa toisaalta korpuslingvistiikan menetelmin, että brittisanomalehdissä tiedettä ei esitetä järkeen vetoavana auktoriteettina ja että tieteellisiä perusteluja esitetään harvoin. Tiede on joko osa muita juttuja tai uutisia, ei laajoja reportaaseja (Taylor 2010; ks. myös Väliverronen 2016: 72). Taylorin (2010) mukaan tiede rinnastui aiemmin taiteeseen ja kulttuuriin (ks. myös Väliverronen 2016: 90), nyt uskontoon. Vaikka tiede on siis toisaalta aiempaa enemmän esillä, toisaalta sen auktoriteettiasemaa kyseenalaistetaan entistä enemmän.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on vertailevan korpusavusteisen diskurssintutkimuksen (MD-CADS, modern diachronic corpus-assisted discourse studies) menetelmin (menetelmästä ks. Partington 2010) analysoida, millaisia teemoja nousee esiin tieteeseen liittyvässä keskustelussa Suomi24-keskustelupalstalla kahdella eri ajanjaksolla (2004–2006 ja 2018–2020). Tavoitteena on myös selvittää, mitkä teemat ovat ajanjaksosta riippumatta yhteisiä sekä millaisia tieteellisiä, poliittisia ja kulttuurisia muutoksia teemoissa on tapahtunut. Analysoitavana ovat keskustelupalstan viestit, joissa mainitaan sana

tiede. Näitä viestejä nimitetään jatkossa tiedekeskusteluksi. Tutkimus vastaa seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Millaisia yhteisiä teemoja Suomi24:n tieteeseen liittyvässä keskustelussa nousee esiin sekä miten vuosien 2004–2006 ja 2018–2020 teemat eroavat toisistaan?
2. Mitä teemat kertovat siitä, mikä kansalaisia tieteessä kiinnostaa?
3. Mitä mahdollinen teemojen muutos kertoo tieteen ja tieteellisen tiedon asemasta yhteiskunnassa?

Toisessa luvussa tuodaan esiin tiedeyleisön tutkimuksen lähtökohtia, kolmannessa menetelmää, neljännessä luvussa aineistoa ja tilastollisia menetelmiä. Viides luku keskittyy analyysiin, ja kuudes luku kokoaa tulokset ja päätelmät.

2 Tiedeyleisön tutkimus

Tämä tutkimus on tiedeyleisön tutkimusta (*scientific understanding of publics*) (käsitteestä ks. Davies 2008: 414), jossa tutkimus keskittyy erityisesti tiedeyleisöön (*publics*) ja joka kuuluu laajempaan, tieteen julkisen ymmärryksen (*public understanding of science*, PUS; suomennoksesta ks. Kiikeri & Ylikoski 2011, tutkimussuuntaukseen. PUS-tutkimus keskittyy siihen, miten kansalaiset ymmärtävät tiedettä ja erityisesti siihen, ymmärtävätkö he sen tiedeyhteisön näkökulmasta ”oikein”. ”Väärinymmärrystä” on siten pyritty korjaamaan yleistajuistamalla tiedettä ja valistamalla kansalaisia. PUS-tutkimusta on tehty pääasiassa kvantitatiivisin kyselytutkimuksin, jotka on toteutettu ns. tiedelähtöisestä näkökulmasta, ylhäältä alaspäin, tiedeyhteisön ehdoin. (PUS-tutkimuksesta ks. esim. Setälä 2008.)

PUS-tutkimuksessa on kuitenkin jäänyt huomiotta keskeisiä seikkoja, jotka korostuvatkin juuri tiedeyleisön tutkimuksessa. Jasanoff (2014) toteaa, että tutkimuksessa pitäisi ensinnäkin keskittyä vahvemmin kansalaisten näkökulmaan ja erityisesti yhteisöihin, jotka joko jo tuntevat tiedettä tai kehittävät asiantuntemustaan tieteestä. Toiseksi näkökulma pitäisi siirtää tieteen ymmärtämisen tutkimisesta siihen, millainen näkemys niin tutkijoilla kuin kansalaisilla tieteestä on, olipa kansalaisten näkemys tiedeyhteisön näkökulmasta sitten totuudenmukainen tai ei. Kolmanneksi tutkimuksen pitäisi keskittyä tieteeseen yhteiskunnassa: milloin tutkijoihin luotetaan ja milloin voidaan tunnistaa tieteen kanssa ristiriitaisia näkemyksiä. (Jasanoff 2014.)

Tämä tutkimus tiedeyleisön tutkimus lähtökohtanaan ottaa huomioon edellä mainitut seikat. Uudenlaisen ja vähän tutkitun mahdollisuuden tiedeyleisön tutkimiseen tarjoavat keskustelupalstat, joilla jo tieteestä tietävät ja siitä kiinnostuneet voivat vapaasti keskustella. Keskustelupalstojen epävirallista keskustelua on kritisoitu, mutta toisaalta palstat ovat yhdistäneet aiemmin toisistaan erillään olleet tieteen harrastajat, ja

keskustelun vaikutuksista tieteelliseen kulttuuriin, politiikkaan ja yhteiskuntaan on paljon vielä tutkittavaa ja ymmärrettävää (Stilgoe, Lock & Wilsdon 2014). Nowotny (2014: 20) toteaaakin, että tärkeää on tutkia, miten sosiaalinen media muokkaa, rajoittaa ja mahdollisesti laajentaa tiedettä ja laajemmin yhteiskuntaa (ks. myös Brossard & Scheufele 2013).

Käytännössä valtaosa tutkijoista kokee velvollisuudekseen viestittää tutkimuksestaan niin poliittisille päättäjille kuin laajemmalle yleisölle (*The Role of Scientists in Public Debate* 2000), minkä lisäksi he asennoituvat laajalle yleisölle suunnattuun viestintään positiivisesti (Rose, Markowitz & Brozzard 2020). Tutkijat ovat siis tietoisia tarpeesta avautua suurelle yleisölle, ja he osallistuvat muun muassa yliopistojen avoimiin tapahtumiin, kirjoittavat sanomalehtiin tai ovat haastateltavina televisiossa (Davies 2018). Tilanne on sama myös Suomessa (ks. esim. Väliverronen 2015). Positiivisesta asennoitumisesta huolimatta tutkijat kuitenkin kokevat muun muassa rajallisten viestintätaitojen hankaloittavan viestintää (Rose ym. 2020). Huono ”todellisen elämän” tuntemus onkin yksi tunnistettu haaste: tutkija ei välttämättä tunnista, mikä on tiedettä jo tuntevan tai siitä kiinnostuneen yleisön tietämys, ja sortuu helposti yliarvioimaan kohdeyleisön tietoa aiheesta (Mustajoki 2013: 17). Toisaalta tutkija voi nähdäksemme myös aliarvioida kohdeyleisön tietoa.

Tärkeä seikka viestintätaidoissa onkin kohdeyleisön tunteminen. Aiempi tutkimus on pyrkinyt selvittämään kansalaisnäkökulmaa, mutta haasteena on ollut niin sanottu ylhäältä alaspäin suuntautunut tutkimus. Tutkimuksissa on jäänyt huomiotta se, miten kansalaiset keskustelevat tieteestä vapaissa yhteyksissä, arjessa, Suomi24-keskustelupalstalla. Tämä tutkimus lähteekin liikkeelle niin sanotusti alhaalta ylöspäin, ja tutkimuksen tulosten myötä on mahdollista tietää, mikä on kansalaisten käsitys tieteestä ja mitä he tieteestä jo tietävät. Tutkimuksen tulokset saattavatkin helpottaa tutkijan ”todellisen elämän” tuntemusta, eikä tutkija ali- tai yliarvioi kohdeyleisönsä tietämystä.

3 Menetelmänä vertaileva korpusavusteinen diskurssintutkimus (MD-CADS)

Tutkimuksen menetelmä on vertaileva korpusavusteinen diskurssintutkimus. Menetelmässä käytetään rinnakkaisia korpuksia nykyajan eri ajanjaksoista, ja sen avulla selvitetään, miten kielenkäyttö on muuttunut ja miten se heijastaa sosiaalisia, kulttuurisia ja poliittisia tilanteita (Partington 2010: 83).

MD-CADS on korpusavusteisen diskurssintutkimuksen (CADS) alamenetelmä, jossa korpuslingvistiikan tekniikoita ja työkaluja yhdistetään laadulliseen diskurssintutkimukseen (Partington 2010: 88; korpustutkimuksen ja diskurssintutkimuksen eroista ja yhtäläisyyksistä ks. Jantunen 2018b). Yhdistämällä korpustutkimuksen määrällinen lähestymistapa ja perinteinen eli laadullinen diskurssianalyysi on mahdollista päästä käsiksi

muihinkin kuin ilmiselviin merkityksiin (*non-obvious meanings*), sillä kieltä käytetään puoliautomaattisesti siinä mielessä, että kielenkäyttäjät ovat vain osittain tietoisia tekemistään kielellisistä valinnoista ja siten myös merkityksistä, joita heidän tekstinsä välittävät (Partington 2010: 88–89).

Teoreettisesti CADS nojaa diskurssintutkimukseen ja laajemmin sosiaaliseen konstruktionismiin. CADS:ssa todellisuus nähdään rakentuvan sosiaalisesti kielen avulla, siinä korostetaan kielen ja merkityksen suhdetta kontekstiin ja nähdään analyysi moniulotteisena. (Ancarno 2020; diskurssintutkimuksesta ks. Pälli & Lillqvist 2020: 381–382.) Laadullisen diskurssintutkimuksen tavoin myös CADS:ssa analysoidaan aitoa, todellista kielenkäyttöä ja aitoja tekstejä (Baker 2006: 1). CADS tukeutuu myös fraseologisuuteen (fraseologiasta ks. Hoey 2005; Granger & Meunier 2008), jonka mukaan kielenkäyttö ei ole satunnaista vaan säännönmukaista ja kielenkäyttäjät tuottavat toistuvia rakenteita (Partington 2004: 267; Baker, Gabrielatos, KhosraviNik, Krzyżanowski, McEnery & Wodak, 2008: 274; Gries 2008: 15–16).

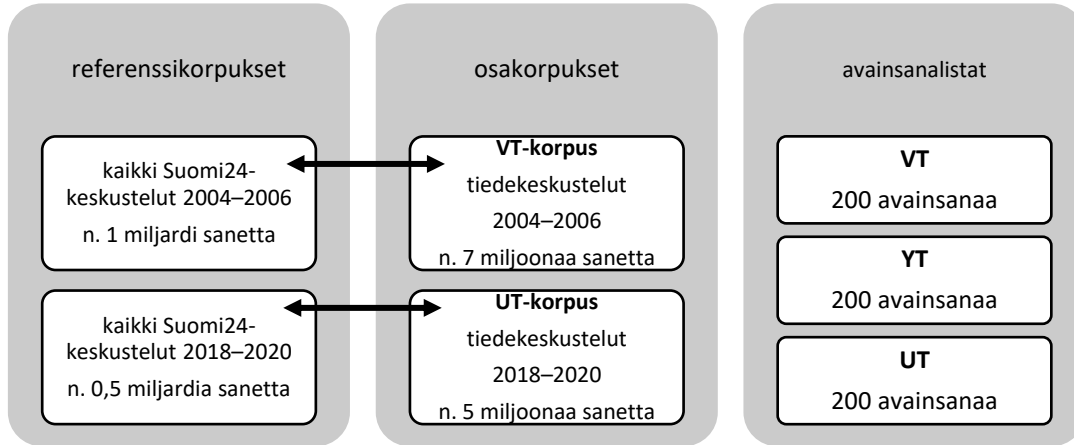
CADS voi edetä makrotasolta mikrotasolle seuraavin vaihein, tosin erilaisin yhdistelmin ja painotuksin: 1) Avainsana-analyysi laajasta tekstiyhteydestä nostaa esiin tekstin keskeiset teemat (eng. *aboutness*). 2) Kollokaatioanalyysissä keskitytään valitun hakusanan rajatumpaan tekstiyhteyteen ja luokitellaan kollokaatteja merkitysryhmiin. 3) Konkordanssien tarkastelu kertoo hakusanan tekstiyhteyden hallitsevat tekstirakenteet (Marchi 2010). Ancarno (2020: 177) lisää vaiheisiin 4) lähilukuun perustuvan diskurssianalyytisen tarkastelun. Tutkimuksessa vaiheita toteutetaan sen mukaan, mikä on tarpeen ja mitä tutkimuksella tavoitellaan. Tulosten tulkinnassa, selittämisessä ja analyysin rajauksissa käytetään tukena laadullisen diskurssintutkimuksen tavoin tekstien ulkopuolista tietoa (Partington ym. 2013: 10). Tässä tutkimuksessa toteutetaan avainsana-analyysi, jossa on kahdelta eri ajanjaksolta koottu korpus ja jossa avainsanoja on luokiteltu merkitysryhmiin. Merkitysryhmiä analysoimalla saadaan selville tieteeseen liittyvän keskustelun teemoja sekä teemojen muutoksia Suomi24-keskustelupalstalla.

CADS:lla ja avainsana-analyysillä on aiemmin Suomi24-keskustelupalstalta tutkittu muun muassa homoutta ja heteroutta (Jantunen 2018a), *kansa*-sanaa (Johansson, Jantunen, Heimo, Ahonen & Laippala 2018), lesboutta (Jantunen & Juvonen 2021), homoutta ja uskontoa (Jantunen & Kytölä 2022) sekä pääkaupunkiseudun paikannimiä (Jantunen, Ainiala, Jokela & Tarvainen 2022).

4 Aineisto ja tilastolliset menetelmät

Tutkimusaineistona on Suomi24-korpus, jossa on Suomi24-keskustelupalstan keskustelut vuosilta 2001–2020. Suomi24-korpus on diakroninen korpus, ja tässä tutkimuksessa

aineistoa on käytetty CSC:n Puhti-laskentaympäristössä². Korpuksen koko on n. 4,6 miljardia sanetta (City Digital Group 2021). Tutkimukseen rajattiin kaksi osakorpusta: tiedekeskustelut vuosilta 2004–2006 (VT-korpus) ja vuosilta 2018–2020 (UT-korpus). Lisäksi tutkimukseen rajattiin kaksi referenssikorpusta: kaikki keskustelut vuosilta 2004–2006 ja vuosilta 2018–2020 (ks. kuvio 1)³. UT-korpuksen ajanjakso on ajankohtaisin saatavilla oleva aineisto. VT-korpuksen ajanjakson aikana keskustelu Suomi24-keskustelupalstalla alkoi saada keskustelumaista muotoa alun haparoinnin ja epäyhtenäisyyden jälkeen.

Kuvio 1. Tutkimuksen aineisto (nuolet osoittavat tehdyt avainsana-analyysit).

Keskustelu tieteestä on aktiivista molempina ajanjaksoina, tiede siis kiinnostaa koko ajan. Viestien määrä on vähentynyt korpusten välillä, mutta osittainen keskustelun hiipuminen on tyypillistä keskustelupalstoille (ks. Tilastokeskus 2017).

Aineistonkeruu tehtiin Python-skriptillä lemmatisoidusta aineistosta, jossa sanat esiintyvät lemminoina eli perusmuodossa. Korpuksissa on mukana valituilta vuosilta viestit, joissa mainitaan sana *tiede* kaikissa taivutusmuodoissaan. Korpuksista poistettiin sekä automaattisesti kaksoiskappaleita että käsin roskapostia. Korpuksat ovat konkordanssi-korpuksia, joissa konkordanssin laajuus on kokonainen yksittäinen viesti.

Tilastollisena menetelmänä oli avainsana-analyysi. Avainsanat kuvaavat aineistoa sanaston näkökulmasta: menetelmä paljastaa ilmaukset, jotka esiintyvät tutkimusaineistossa tilastollisesti merkittävästi useammin kuin vertailuaineistossa (Scott & Tribble 2006: 58) ja jotka kuvaavat siis tekstin olemusta (Kyröläinen & Laippala 2020: 495). Avainsana-analyysi tehtiin WordSmith Tools -ohjelmalla, ja avainsanaisuusarvo on laskettu Log Likelihood -testillä (WST-ohjelmasta ks. Scott 2012).

² Aineisto on avoimesti saatavilla Kielipankin (2023) Korp-käyttöliittymässä.

³ Koodit, joilla aineisto on kerätty, löytyvät avoimesti GitHubista: <https://github.com/jehetarv>

Avainsana-analyysissa verrattiin ensin VT-korpusta kaikkiin Suomi24-keskusteluihin vastaavalta ajanjaksolta (2004–2006), samoin UT-korpusta kaikkiin Suomi24-keskusteluihin vastaavalta ajanjaksolta (2018–2020) (ks. nuolet kuviossa 1). Tällä tavalla poistettiin mahdollisuus, että kyse olisi ajanjakson välisestä muutoksesta koko korpuksessa. Lemmatisoitu aineisto antoi mahdollisuuden tutkia avainsanojen konkordanseja kaikista esiintyneistä sanamuodoista. Näin saatiin kaksi avainsanalistaa: VT ja UT. Tämä jälkeen näitä kahta avainsanalistaa verrattiin toisiinsa ja niistä erotettiin yhteiset avainsanat: YT. Lopulliseen analyysiin valikoitui kaikista kolmesta listasta 200 tilastollisesti merkitsevintä avainsanaa, jotka riittivät aineiston saturaatioon (ks. kuvio 1). Oletettavasti seuraavista avainsanoista ei siis olisi enää pystytty muodostamaan uusia merkitysryhmiä.

Seuraavaksi avainsanat luokiteltiin merkitysryhmiin eli diskurssiprosodioihin, joilla tarkoitetaan assosiaatioita *tiede*-sanan ja siihen liittyvien, merkitykseltään samankaltaisten sanojen muodostamien sanaryhmien välillä. Diskurssiprosodiat voivat olla arvottavia eli merkitykseltään positiivisia, negatiivisia tai neutraaleja. (Diskurssiprosodian määritelmästä ks. Baker 2006: 87; Jantunen & Kytölä 2022.) Diskurssiprosodioiden avulla saadaan selville tiedekeskustelun teemat. Luokittelu tehtiin aineistopohjaisesti sanojen denotatiivisten ja kontekstuaalisten merkitysten perusteella (jälkimmäisten tulkinta perustui konkordanssien eli tekstiyhteyksien tarkasteluun). Osa avainsanojen merkityksistä oli selkeästi luokiteltavissa denotatiivisen merkityksen perusteella (esim. ISLAM ja MESSIAS⁴), kun taas osa oli kontekstisidonnaisempia (esim. HÄN 'Jumala'). Diskurssiprosodioiden nimet muodostettiin Yleisen suomalaisen asiasanaston (YSA 2023) nimityksiä soveltaen.

5 Yleiskatsaus *tiede*-sanaan liittyvistä avainsanoista ja keskustelun teemoista

Tässä luvussa analysoidaan Suomi24-keskustelupalstan tiedekeskustelun teemoja, joita voidaan tarkastella kuvioon 2 koottujen diskurssiprosodioiden avulla. Kuviossa 2 eritellään vanhan (VT), uuden (UT) sekä yhteisen tiedekeskustelun (YT) diskurssiprosodiat ja avainsanojen prosentuaaliset osuudet. Muut-luokkaan kuuluvat polyseemiset avainsanat (esimerkiksi ASIA, OSA), yleistermit (esimerkiksi ILMIÖ, MERKITYS) sekä diskurssiprosodiat, joihin kuuluu 10 tai vähemmän avainsanaa (esimerkiksi geologia, lääketiede, psykologia).

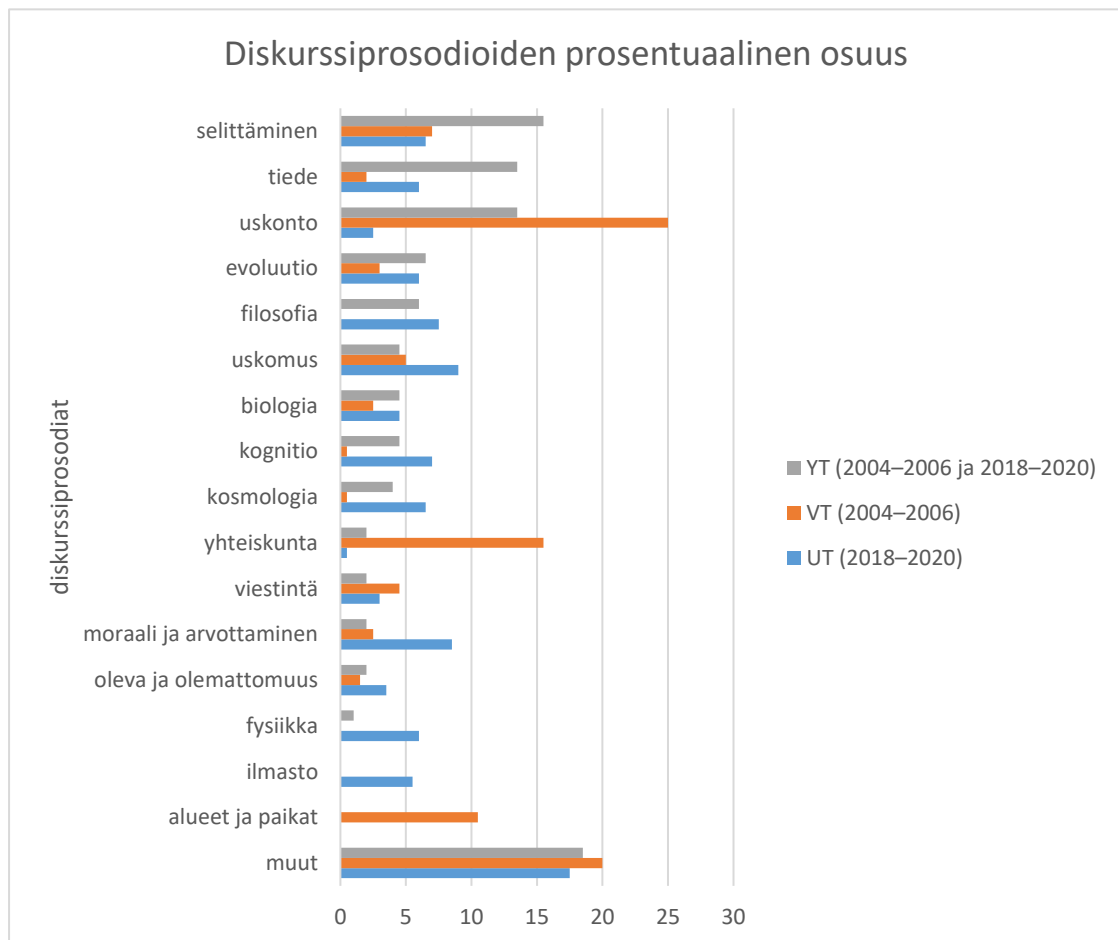
Seuraavissa alaluvuissa esitellään tiedekeskustelun keskeisimmät teemat. YT:stä esitellään kolme laajinta teemaa (selittäminen, tiede ja uskonto), samoin VT:stä (uskonto, maantiede ja yhteiskunta). UT:stä esitellään kaksi laajinta teemaa (uskonmus sekä moraalit ja arvottaminen) ja teema, joka esiintyy vain UT:ssä (ilmasto). Teemoja havainnollistetaan valikoiduilla ja lyhennetyillä tekstiesimerkeillä Suomi24-keskustelupalstalalta.

⁴ Avainsanat on merkitty kapitalein.

Esimerkit esiintyvät alkuperäisessä muodossaan muun muassa kirjoitusvirheineen. Avainsanat on esimerkeissä tummennettu, eikä esimerkeissä välttämättä esiinny haku-sanana ollut *tiede*-sana, mutta esimerkkiä laajemmassa viestissä se esiintyy. Tarkempi diskurssiprosodioiden luokittelu sekä esimerkkiavainsanoja on liitteessä 1.

5.1 Tiedekeskustelun yhteiset teemat

Tässä aluvuussa esitellään yhteiset diskurssiprosodiat selittäminen, tiede ja uskonto. Ensimmäinen diskurssiprosodia selittäminen tarkoittaa sitä, että asioita tehdään selväksi ja esitetään asioita valaisevia tietoja. Avainsanat ovat pääsääntöisesti joko asiiantiloja toisiinsa suhteuttavia abstrakteja ja suhdetta ilmaisevia verbejä tai verbeistä johdettuja substantiiveja. Avainsanat kuvaavat esimerkiksi muutosta ja muuttumista (KEHITTÄÄ, LEVITÄ, TOTEUTUA), perusteluja (PERUSTE, TODISTE, OSOITTAA), johonkin kuulumista (SISÄLTÄÄ, RINNASTAA), syy-seuraussuhdetta (JOHTAA, AIHEUTTAA), tulkintaa (TULKINTA, OLETTAA), varmuutta (VÄITE, VAKUUTTUA) ja vastakkaisuutta (RISTIRIITA). Selittämiseen kuuluvia avainsanoja esiintyy sekä YT:ssä, VT:ssä että UT:ssä, eikä niiden välillä ole sisällöllistä eroa.

Kuvio 2. Diskurssiprosodioiden prosentuaalinen osuus yhteisen, vanhan ja uuden tiedekeskustelun välillä.

Tiede liitetään keskustelussa tieteen perustehtävään, joka on tieteen kehittäminen ja kehittyminen ja siten uuden tiedon tuottaminen. Tiede ja KEHITYS rinnastetaan toisiinsa (esimerkki 1) ja tieteen nähdään KEHITTÄVÄN (esimerkki 2).

- (1) Minulle jäi vielä hampaankoloon ajatus, että uskonto sinänsä olisi **kehityksen** ja tieteellisen maailmankatsomuksen jarru?
- (2) Tiede **kehittyy** ja teorioita osoitetaan paikaansapitäviksi ja joitain aikaisempia hylätään uuden tiedon vuoksi.

Lisäksi keskustelussa nousevat esiin tieteellisen päättelyn periaatteet. Keskustelussa selitetään, miten tieteellisesti asioita PÄÄTELLÄN tiedon ja teorian perustella (esimerkki 3) ja miten ARVAUS on vastakohta tieteelliselle päättelylle (esimerkki 4). Esimerkissä 4 keskustelija myös arvottaa negatiivisesti todennäköisesti tieteeseen epäileväisesti suhtautuvia henkilöitä nimittämällä heitä halventavasti bahuvriihiyhdyssanalla *foliohatuiksi*.

- (3) Havaintojen vaatiminen joka asiasta on empirististä, virheellistä tieteen filosofiaa. Asioita voidaan myös **päätellä** olemassaolevasta tiedosta ja teorioiden pohjalta.
- (4) Tämä on foliohattujen perusargumentti ihan kuin se, että tiede ei ole jotain perinpohjin selvittänyt tarkoittaisi että joku täysin seinähullu mihinkään perustumaton **arvaus** olisikin siis totta.

Tiede asetetaan myös vastakkain muiden järjestelmien kanssa. Esimerkissä 5 RISTIRIITÄSANALLA viitataan Raamatun kertomuksiin, jotka ovat ristiriidassa keskenään, ja samalla tuodaan esiin, että tiede ei Jumalan olemassaoloa ole todistanut. Keskustelija suhtautuu negatiivisesti Raamattuun ja sen kertomuksiin viittaamalla niihin arvottavilla substantiiveilla, kuten *satu* ja *taru*.

- (5) Tiede on todistanut, että Jumalan olemassa olo on hyvin epätodennäköistä. Ja vaikka Jumala olisi olemassa, niin siitä ei ole esitetty vielä yhtään todistetta tai havaintoa. Raamatun kertomukset ovat tunnetusti satuja ja taruja, epätosia väitteitä ja **ristiriitoja** täynnä.

Toinen diskurssiprosodia on tiede. Tieteeseen kuuluvat avainsanat kertovat yleisesti tiettestä (TIETEELLISYYS, TUTKIMUS, OBJEKTIIVISUUS), teorioista ja menetelmistä (METODI, TEORIA), tutkijoista ja yhteisöistä (TIEDEMIES, TIEDEYHTEISÖ), tuloksista (TUTKIMUSTULOS, LÖYTÖ) sekä julkaisemisesta (TIEDEJULKAISU). Tieteeseen kuuluvia avainsanoja esiintyy erityisesti YT:ssä, vähemmän VT:ssä ja UT:ssä.

Keskustelussa keskitytään yleisesti tieteen ominaisuuksiin (OBJEKTIIVISUUS), tiedon tuottamiseen (TIETEELLINEN METODI), TEORIAN testaamiseen tieteen lähtökohtana sekä TULOSSIIN todennäköisinä asioiden tilana (esimerkit 6–7). Keskustelu voi liittyä täsmällisemmin tiettyjen tieteiden, kuten LUONNONTIETEIDEN, luonnehdintaan ja siihen, mihin kyseiset tiedet perustavat TUTKIMUSTULOSENSA (esimerkki 8). Esimerkissä 8 keskustelija arvottaa

tiedettä positiivisesti, sillä hän kuvaa tieteellistä metodologia predikatiivilla *ylivoimaisesti paras tapa*.

- (6) Tiede ei mielestäni ole erehtymätöntä eikä sen tuottama tieto kata kaikkea. **Objektiivisuuden** tiede kyllä pyrkii. Puutteistaan huolimatta **tieteellinen metodi** on ylivoimaisesti paras tapa tuottaa luotettavaa tietoa.
- (7) **Teoria** on tieteessä aina testattu ja **tulosten** mukaan todennäköinen asioiden tila.
- (8) **Luonnontiede** perustuu havaintoihin ja systeemin ennustettavuuteen perustuvat **tieteelliset tutkimustulokset**.

Lisäksi ainoastaan UT:ssä esiintyvät julkaisemiseen liittyvät avainsanat VERTAISARVIOIDA, POPULARISOIDA ja TIEDEJULKAISU. Keskustelijoilla näyttäisi olevan tietoa VERTAISARVIOIDUISTA lehdistä ja siten tieteellisestä julkaisuprosessista (esimerkki 9). Esimerkissä 9 on myös havaittavissa negatiivista arvottamista: keskustelija viittaa *hän*-pronomiinilla johonkukaan (ehkä johonkukaan mediassa esiintyvään), joka keskustelijan näkemyksen mukaan ei ole kyennyt tieteellisesti argumentoimaan väitteitään ja julkaisemaan niitä tieteellisessä julkaisussa. Näyttää myös siltä, että keskustelijalla on ymmärrystä tiedeviestinnän eri tasoista: mikä lehti POPULARISOI tiedettä, mikä raportoi tieteen alkuperäistuloksia (esimerkki 10). Esimerkissä 10 arvotetaan negatiivisesti tieteellisiä julkaisuja, mikä ilmenee asenneadjektiivein *pitkä* ja *pitkästyttävä*.

- (9) Jos hänellä olisi oikeasti ollut jotakin perusteltua sanottavaa Ilmatieteen laitoksen käyttämisestä malleista niin hän olisi laatinut aiheesta tieteellisen julkaisun ja laittanut sen johonkin **vertaisarvioituun** lehteen näyttille.
- (10) Tiede-lehti **popularisoi** tiedettä. Se tarkoittaa että lehti referoi tieteen tuloksia, mutta ei esitele pitkiä ja pitkästyttäviä yksityiskohtaisia tutkimusraportteja.

Kolmas diskurssiprosodia on uskonto. Uskontoon liittyviä avainsanoja esiintyy sekä YT:ssä että VT:ssä, ei juurikaan UT:ssä. YT:ssä avainsanat liittyvät yleiseen keskusteluun uskonnosta ja jumaluudesta. Sen avainsanat ovat muun muassa yleiskäsitteitä (JUMALUUS, USKONTO, USKOA), eri uskontoja ja uskontunnustajia kuvaavia substantiiveja (KRISTINUSKO, KRISTITTY, ATEISTI), tai ne viittaavat yliluonnollisiin olentoihin (JUMALA, JEESUS) sekä pyhiin kirjoituksiin (LUOMISKERTOMUS, RAAMATTU).

Uskontoon liittyvässä tiedekeskustelussa nousee esiin vastakkainasettelu. Keskustelussa asetetaan vastakkain ensinnäkin teismi ja ateismi, mitä havainnollistavat avainsanat JUMALA ja RAAMATTU sekä ATEISTINEN ja ATEISMI (esimerkki 11). Toiseksi vastakkain asetetaan uskonto ja tiede: RAAMATTUA pidetään tarinakokoelmana ja tieteen todetaan murskaavan Raamatun väitteitä (esimerkki 12). Esimerkissä 11 keskustelija suhtautuu negatiivisesti ateistiseen tieteseen, sen arviointikykyyn ja asettaa sen vastakkain ns. "oikean" tieteen kanssa. Esimerkissä 12 puolestaan negatiivinen prosodia näkyy siten, että

keskustelija toteaa Raamatun olevan kokoelma tarinoita, siis totena pidettyjä uskomuksellisia kertomuksia. Hän myös nimittää Raamattuun uskovia kehäpäättelijöiksi, virheelisten tulkintojen tekijöiksi.

- (11) Oikea tiede pystyykin arvioimaan kaikkea, mikä on elämän kannalta tarpeellista, koska siinä uskotaan **Jumalan** olemassaoloon ja **Jumalan** ilmoitukseen, joka on **Raamatussa**. **Ateistinen** tiede ei pysty arvioimaan mitään. Se ei pysty todistamaan edes **Jumalan** olemassaoloa, **Ateistinen** tiede ei voisi olla edes olemassakaan, jos **ateismi** pitäisi paikkansa, koska jos ei ole **Jumalaa**, silloin ei ole mitään muutakaan.
- (12) Olen lukenut **Raamatun** ja todennut sen olevan kokoelma tarinoita, kuten Kalevala. **Raamattuun** uskovat ovat nimenomaan noita kehäpäättelijöitä. "**Raamattu** on totta koska siellä sanotaan niin". Tiede murskaa **Raamatun** väitteet todella tehokkaasti, ja tiedettä tehdään havaintojen pohjalta.

Keskusteluun uskonnosta voi liittyä myös keskustelu käsitteistä ja nimityksistä. Esimerkki 13 havainnollistaa, miten avainsana JUMALUUS selitetään tieteen termein kollektiiviseksi alitajunnaksi.

- (13) Entä, mikäli sinulle selitettäisiin esimerkiksi että se mitä uskova kutsuu **jumaluudeksi** on tieteen parissa paremmin tunnettu "kollektiivisena alitajuntana".

Tiede keskustelu on tieteen perusasioista keskustelua. Keskustelu liittyy tieteen yleiseen tehtävään, joka on uuden tiedon hankinta ja yhteiskunnan kehittäminen. Esille nousee myös se, millaiseen ajatteluun tiede perustuu (tieteen tehtävästä ja tieteellisestä päätelystä ks. Haaparanta & Niiniluoto 2016). Keskustelu nostaa esiin myös tieteen ja uskonnon välisen vastakkainasettelun. Tällainen polarisoituminen, vihapuhekin, on tyypillistä Suomi24-keskustelupalstalle (Saresma ym. 2022).

5.2 Vanhan tiedekeskustelun teemat

Tässä alaluvussa esitellään vanhan tiedekeskustelun diskurssiprosodiat uskonto, yhteiskunta sekä alueet ja paikat. Ensimmäinen vanhalla tiedekeskustelulle tyypillinen diskurssiprosodia on uskonto. Uskontoon liittyviä avainsanoja esiintyy myös YT:ssä, mutta sisällöllisesti vanhassa tiedekeskustelussa on omat erityispiirteensä. Kun yhteinen tiedekeskustelu on keskustelua yleisesti uskonnosta, VT:ssä painottuu vahvasti kristinusko (KRUSKO) ja sen yliluonnolliset olennot (PYHÄ HENKI, KRISTUS, SAATANA), pyhien kirjojen keskeiset henkilöt (PAAVALI, AABRAHAM), pyhien kirjojen kohdat (TESTAMENTTI, MATT., ILM.), paikat (TEMPPELIVUORI) ja toimitukset (KASTE, SAKRAMENTTI). Lisäksi VT:ssä painottuvat muut maailmanuskonnot (ISLAM, KATOLINEN, BUDDHALAISUUS) ja niiden yliluonnolliset olennot (ALLAH) ja henkilöt (MUHAMMED).

Kristinusko korostuu vanhassa tiedekeskustelussa, sillä keskustelussa esiintyy lainauksia Raamatusta, keskustelussa kerrotaan uskonnollisista toimituksista ja viitataan

Raamatun tapahtumiin ja kertomuksiin. Esimerkissä 14 avainsanat MATT. ja ILM. viittaa Raamatun kirjoihin Matteuksen evankeliumiin ja Ilmestyskirjaan. Esimerkissä 15 kerrotaan uskonnollisesta toimituksesta, *kasteesta*. Viittauksia Raamatun tapahtumiin, PYHÄÄN HENKEEN ja PAAVALIIN käytetään myös argumentointikeinona (esimerkki 16). Esimerkissä 16 on huomattavissa myös negatiivista suhtautumista siten, että keskustelija arvioi vastaanottajan kyvyttömyyttä ymmärtää Raamattua todistusaineistona.

(14) Jotkut horjahtavat pois uskostaan, ja siksi valvominen ja **Hengen** johdatukseen antautuminen on välttämätöntä. (**Matt** 24:45-51, 25:1-13, **Matt** 24:13, Hebr 3:14, 2 Tess 2:3-4, **Ilm** 13)

(15) Jumala antaa uskon **kasteessa**.

(16) On olemassa profeetat ja raamatun sana, joka riittää todisteeksi kaikille. Jos et osaa ymmärtää raamatun sanaa todistusaineistoa todisteeksi, niin en minä sille mitään voi. Toisia todisteita on esimerkiksi se että osa uskovaisista on kokenut Jumalan läsnäolon kuten minäkin. -
- Jos luulet näitä päästä temmatuilta niin lueppas tämä: Jeesus vuodatti **Pyhän Hengen** seurakunnan päälle, jonka vaikutuksesta **Paavali** uskalsi kirjoittaa kirjeitä.

Vanhassa tiedekeskustelussa nousevat esiin myös muut maailmanuskonnot ja erityisesti islam. Esimerkissä 17 nousee esiin avainsanat ISLAMILAINEN, ISLAM ja KORAANI, ja siinä asetetaan vastakkain kristinusko ja islam sekä esitetään islamin tiedekäsitys vajavaisena ja vanhakantaisena. Näin puolestaan kristityn maailman tiedekäsitys esitetään kehittyneenä. Esimerkissä on siis sekä negatiivista että positiivista prosodiaa. Esimerkissä 18 viitataan Koraanin suuraan ja jakeeseen samaan tapaan kuin Raamatun kirjoihin, ja viittauksessa nousee esiin avainsana ALLAH. Esimerkissä 19 jatkuu tieteen ja uskonnon, BUDDHALAISUUDEN, välisen suhteen pohdinta.

(17) Ongelma kristityn maailman ja **islamilaisen** maailman välillä on se, että kristiyssä maailmassa on ollut sekä reformaatio että tieteen läpimurto, jossa todistettu tieto, tiede on syrjäyttänyt uskomukset. Myös uskontotieteissä. Sitä ei ole tapahtunut toistaiseksi **islamissa**, jossa usko ja uskomukset ohittavat tiedon ja tieteen. Uskon, että kunhan **islam** pääsee sille asteelle, ettei se kiellä esim. **Koraanin** tieteellistä tutkimusta ja muutakaan uskontotutkimusta, ei kristittyjen ja muslimien välillä ole suuriakaan ongelmia.

(18) (65:12) "Se on **Allah** joka loi seitsemän taivasta kuten maalle samoin."

(19) **Buddhalaisuus** ei oikeastaan ole lainkaan uskonto, vaan oivallus elämästä tai niin kuin eräs munkki sanoi se on tiedettä.

Toinen vanhan tiedekeskustelun diskurssiprosodia on alueet ja paikat, johon liittyviä avainsanoja esiintyy ainoastaan VT:ssä. Esiin nousevat valtakunnat ja alueet (BYSSANTTI, PERSIA), kaupungit (JERUSALEM, ROOMA), maanosat (AFRIKKA), valtiot (USA, ISRAEL, INTIA) ja yleisnimet (MAA, RANNIKKO).

Osa alueiden ja paikkojen avainsanoista liittyy uskontoon erityisesti historiallisessa yhteydessä. Esimerkeissä 20–21 nousee esiin avainsanoina olevat valtakunnat ja alueet

BYSANTTI, ROOMA sekä LÄNSI-ROOMA ja ITÄ-ROOMA, ja niissä taustoitetaan Bysantin ja Rooman valtakunnan historiaa ja laajemmin uskontojen kehitystä. Keskustelussa sivutaan myös tieteen historiaa ja syntyä.

(20) Esimerkiksi intialaisia Tuomas-kristittyjä ei kutsuttu kokoukseen, joten ortodoksisen näemyksen mukaan HE EROSIVAT katolisesta kirkosta. 800-luvulla **Bysantin** keisarin vaikutusvalta heikkeni lännessä ja paavi toimi aktiivisesti vahvistaakseen omaa arvovaltaansa.

(21) **Länsi-Rooma** olisi köyhtynyt **Rooman** itäisten osien imiessä rikkaudet ja vallan, ja kansainvaelluksessa syntyneen uuden, **Itä-Roomasta** erilaisen väestön halu määrätä itsestään olisi kasvanut, jolloin se olisi saattanut irtaantua erilleen Byzantiumi

Toisaalta vanhassa tiedekeskustelussa nousevat esiin nykyajan tapahtumat ja paikat. Esimerkeissä 22–23 valtioihin viittaavat USA, KIINA ja INTIA sekä alueeseen viittaava ITÄ liittyvät keskusteluun siitä, millä valtiolla on parhaiten mahdollisuus tieteellisten havaintojen tekemiseen. Esimerkki 22 on siis positiivisesti Venäjää ja USA:ta arvottava. Toisaalta esimerkissä 23 Kiina ja Intia esitetään negatiivisesti ja asetetaan vastakkain länsimaiden kehityksen kanssa, ja ne esitetään teknologisesti perässä tulijoina. Toisaalta esimerkin voi tulkita positiivisestikin, sillä kyseiset maat ovat edenneet kehityksessään.

(22) Siis, onhan **Itä** naapuri ja **USA** varmaankin ne valtiot joiden teknologialla ja tietämyksellä on eniten mahdollisuuksia selvittää havaintojen todenperäisyys.

(23) Mutta ehkäpä tuo teknologia kehittyy pitemmälle länsimaiden ulkopuolellakin. **Kiina** on jo päässyt aika pitkälle samoin kuin vaikkapa **Intiakin**

Kolmas vanhan tiedekeskustelun diskurssiprosodia on yhteiskunta, johon liittyviä avainsanoja esiintyy myös YT:ssä ja UT:ssä, mutta vain muutama. VT:ssä avainsanat ovat yhteiskuntaan liittyviä yleiskäsitteitä (YHTEISKUNTA, VALTIO), politiikkaan (POLIITTINEN), talouteen (SIIRTOMÄÄRÄRAHA, TOIMINTAMENO), hallintoon (VALTA, HALLITA, VALTIONEUVOSTO) sekä yhteiskuntaluokkiin liittyviä sanoja (PORVARISTO, TYÖVÄENLUOKKA).

Keskustelu yhteiskunnasta on keskustelua historiasta ja politiikasta, erityisesti aatesuunnista. Esimerkki 24 liittyy Suomen ja tieteen kehityksen kuvaamiseen 1960- ja 1970-luvuilla, joita luonnehditaan PORVARILLISEKSI. Esimerkissä 24 on huomattavissa lievää positiivista porvarillisuuden arvottamista, sillä porvarillisuuteen liitetään elintason nousuodotukset. Esimerkin 25 TYÖVÄENLUOKKA kuuluu poliittiseen keskusteluun ja määritellyyn siitä, mitä sosialismi on. Vanhassa tiedekeskustelussa tiede linkittyy siis myös yhteiskuntapoliittiseen kehitykseen.

(24) Aikaisempia totuuksia kyseenalaistettiin monilla sektoreilla ja luotiin uutta trendiä tieteen, taiteeseen ja populaarikulttuuriin. Tämä tulevaisuudenusko oli suurelta osin hyvin **porvarillista**, koska se kytkeytyi elintason nousuodotuksiin.

(25) olen määritellyt sosialismin sitä pyydetessä tarkoittamaan ensisijaisesti tuotantovälineiden yhteisomistukseen ja **työväenluokan** diktatuuriin tähtäävää politiikkaa.

Vanhassa tiedekeskustelussa keskustellaan myös taloudesta. Esimerkki 26 on lainaus valtion vuoden 2005 talousarvioesityksen sisällysluettelosta, ja se havainnollistaa avainsanojen TOIMINTAMENO ja ARVIOMÄÄRÄRAHA esiintymistä. Lainausten käyttötarkoitus on siis samankaltainen kuin uskontokeskustelussa, jossa esitetään lainauksia Raamatusta ja Kooraanista.

(26) 21. EDUSKUNTA 97 461 000
01. Kansanedustajat 20 291 000
21. Kansanedustajien **toimintamenot (arviomääräraha)** 20 291 000
02. Eduskunnan kanslia 56 480 000
19. Arvonlisäveromenot (**arviomääräraha**) 4 200 000

Vanhalle tiedekeskustelulle on tyypillistä uskonnollinen tai poliittinen, julistava puhe, jossa lainataan osia pyhistä kirjoista ja muista merkityksellisistä teksteistä ja pyritään vaikuttamaan muiden keskustelijoiden mielipiteeseen, moittimaan ja tuomitsemaan. Keskustelua syntyy kristinuskosta, islamista ja ateismista, mikä linkittyy vastakkainasetteluihin, ehkä vihapuheeseenkin. Vanha tiedekeskustelu syventyy myös nykyajan suurvaltapolitiikkaan ja tieteellis-tekniseen kehitykseen sekä uskontojen historiaan, jossa tiede on osa suurempaa kokonaisuutta. Sekä uskonnollisia että yhteiskunnallispoliittisia sisältöjä *kansa*-sanaan ovat liittäneet myös Johansson ym. (2018).

5.3 Uuden tiedekeskustelun teemat

Uusi tiedekeskustelu on vanhaan tiedekeskusteluun verrattuna huomattavasti pirstaloituneempi, eikä siinä nouse esiin yksittäisiä selkeitä diskurssiprosodioita. Tässä alaluvussa käsitellään kaksi diskurssiprosodiaa, uskomus sekä moraali ja arvottaminen, ja vain UT:ssä oleva diskurssiprosodia, ilmasto.

Yksi uuden tiedekeskustelun diskurssiprosodioita on uskomus. Uskomukseen liittyviä avainsanoja esiintyy myös YT:ssä ja VT:ssä. Sekä UT:n että YT:n uskomukseen liittyvät avainsanat ovat yleiskäsitteitä (PSEUDOTIETEELLINEN, USKOMUSJÄRJESTELMÄ, TAIKAUSKOINEN), uskomusjärjestelmiä ja niiden edustajia (KRETUT, PUOLIMATKA) ja uskomusjärjestelmien käsitteitä (KOULULÄÄKETIEDE). VT:n avainsanat ovat konkreettisia, yksittäisiä uskomuksia ja henkilöitä (MAGIA, VAPAAMUURARI, STEINER).

Keskustelu uskomuksista liittyy kreationismiin ja älykkääseen suunnitteluun (ID, *intelligent design*) sekä siihen, onko älykäs suunnittelu tieteellinen teoria (esimerkki 27). Kreationismin ja tieteen sekä näiden järjestelmien erilaiset maailmannäkemykset herättävät keskustelua, jossa keskiössä on mielipiteiden vaihto ja kiistely siitä, onko elämä syntynyt alkuräjähdyksessä vai onko se jumalan luomistyön tulos (esimerkki 28).

Esimerkeissä heijastuu myös negatiivinen prosodia: kreationismia pidetään huuhaana ja pseudotieteenä.

(27) ID on **kreationistinen** liike, ja **kreationismi** on **pseudotieteellistä** apologiaa eli huuhaata. Tiedeyhteisöt irtisanoutuvat ID:stä, niin kuin on syytäkin.

(28) – – siis tämä nykymuotoinen **kreationismi pseudotieteellisenä** apologetiikkana, missä va-lehdellaan tieteen muka tukevan luomisuskoa, on sitä amerikkalaista tuontitavaraa.

Koska keskustelun keskiössä on erilainen käsitys maailmankaikkeuden synnystä, linkit-tyy keskusteluun vahvasti myös evoluutio-diskurssiprosodia ja sen avainsanat. Evoluu-tiota ja evoluutioteoriaa pidetään tieteellisenä selitysmallina, ja keskustelu liittyy siihen, miten kreationismi ja tieteellinen tutkimus sopivat yhteen. Esimerkiksi esimerkissä 29 korostetaan EVOLUUTIOTEORIAN asemaa yliopisto-opetuksessa, ja esimerkissä 30 asetetaan vastakkain niin kreationistit kuin evoluutiouskovaiset, mutta toisaalta myös kyseenalais-tetaan kummankin näkemykset tieteen ja tietoisuuden tutkimuksen kehittyessä. Esi-merkissä 29 arvotetaan evoluutioteoriaa positiivisesti, kreationismia negatiivisesti, mutta toisaalta myös esimerkin 30 tapaan molempia arvotetaan negatiivisesti ja ivalli-kestikin.

(29) – – **evoluutioteoria** pysyy kovissa tieteissä huippu yliopistoissa eikä ole heilahtanut mihin-kään suuntaan. Samaan aikaan oma **YEC** oppisi on kuihtumassa historiankirjoihin lähinnä vit-sinä jota ei ole opetettu ikinä missään varteenotettavassa koulussa.

(30) Jonain päivänä kun tietoisuuden arvoitus ratkeaa, niin **kretutuilta** ja **evoilta** ratkeaa pelihou-sut, ja häpeä on suunnaton. Kannattaako täällä siis julistaa sen enempää raamattua kuin darwinismiakaan?

Keskustelussa nousee lisäksi esiin lääketiede ja sen suhde vaihtoehtolääketieteeseen. Myös tässä esiintyy vastakkainasettelua: KOULULÄÄKETIEDE ja luonnonmukainen lääke-tiede asetetaan vastakkain (esimerkki 31), ja keskustelija suhtautuu positiivisesti luon-nonmukaiseen lääketieteeseen kertomalla kannattavansa sitä.

(31) Mun mielestä tämä ilmenee hyvin kasvilääkinnässä jolle alkaa olla aika paljon ihan tieteel-listä tutkimusta ja käsitykseni mukaan uudenaikaisia lääkkeitä **koululääketieteelle** onkin suunnitelmassa ja kehitelmissä myös juuri niistä. Itse kannatan luonnonmukaista lääketie-dettä jolle on löydettävissä tieteellisiä perusteita.

Toinen uuden tiedekeskustelun diskurssiprosodia on moraalit ja arvottaminen. Moraalin ja arvottamisen avainsanat kuvaavat arviointia (MIELIPIIDE, SOKEASTI), luotettavuutta (LUOT-TAA, LUOTETTAVA), totuusarvoa (VÄÄRISTELLÄ, EPÄREHELLINEN) sekä täsmällisyyttä (TARKKA, KIR-JAIMELLESESTI).

Keskustelu moraalista ja arvottamisesta ei liity niinkään tieteeseen, vaan muihin keskus-telijoihin ja heidän arviointiinsa sekä keskustelijoihin itseensä. Vastakkainasettelu näkyy

tässäkin, sillä muita keskustelijoita nimitetään EPÄREHELLISIKSI ja heidän sanotaan VÄÄRIS-TELEVÄN asioita (esimerkki 32) eli heitä arvotetaan negatiivisesti. Lisäksi toisten näkemyksiään pidetään kapeakatseisena, SOKEASTI johonkin uskovana (esimerkki 33), joten negatiivinen arvottaminen näkyy myös esimerkissä 33.

(32) Olet **epärehellinen** keskustelija. **Vääristelet**, valehtelet ja ketkuilet.

(33) Uskot **sokeasti** evoluutioteoriaan, jolle ei löydy ensimmäistäkään tieteellistä todistetta.

Moraalinen ja arvottava keskustelu liittyy myös keskustelijaan itseensä (esimerkit 34–35), jolloin keskustelija kertoo luottavansa tieteeseen tai uskovansa luomiskertomuksiin sananmukaisesti. Arvottavuus ja erityisesti luotettavuuden arviointi voi kohdistua myös itse tieteeseen, jota pidetään luotettavana (esimerkki 36).

(34) **Luotan** edelleen tieteeseen.

(35) Itse uskon lapsenomaisesti luomiskertomukseen **kirjaimellisesti**.

(36) Tiede nyt vain sattuu olemaan ainoa **luotettava** tapa saada tietoa maailmasta jossa elämme, näin se vain on.

Kolmas, ainoastaan uuden tiedekeskustelun diskurssiprosodia on ilmasto. Ilmastoon liittyviä avainsanoja ovat yleiskäsitteet (ILMASTONMUUTOS, LÄMMETÄ, LÄMPÖTILA), järjestöt (IPCC, Intergovernmental Panel on Climate Change) ja henkilöt (ALARMISTI, DENIALISTI). Keskustelu liittyy ilmastonmuutoksen perusteisiin ja siihen, tapahtuuko ilmastonmuutosta, kenen aiheuttama se on (esimerkki 37) tai mistä se johtuu (esimerkki 38). Keskustelu sisältää lainauksia IPCC:n arviointiraportista AR5, jossa argumentoidaan maapallon lämpötilassa tapahtuneita muutoksia (39). Tieteen tavoin tietoa pyritään argumentoimaan lähdeviittein.

(37) **Ilmastonmuutos** herättää tosiaan tunteita monissa. Jako kolmeen on helppo tehdä: 1. Ilmasto ei muutu. 2. Ilmasto muuttuu, mutta ihmisen toimet eivät vaikuta siihen. 3. Ilmasto muuttuu, ja se on ihmisen syy.

(38) – – ilmasto on jo **lämmennyt** eikä siitä mitään huonoa ole seurannut. Sekä **lämpötila** että co2 pitoisuus on ollut historiassa paljon nykyistä korkeammat. Tieteen avulla ei ole pystytty todistamaan, että co2 on aiheuttanut lämpenemisen viimeisen sadan vuoden aikana.

(39) Näistä GWP arvoista löytyy taulukko **IPCC:n** AR5:stä kappaleesta 8 sivulta 79 alkaen.

Uusi tiedekeskustelu on keskustelua uskomuksista ja erityisesti kreationismista. Keskustelu on muuttunut tieteen ja kristinuskon luomisopin välisen suhteen keskustelusta tieteen eli evoluution sekä älykkään suunnittelun eli kreationismin väliseksi keskusteluksi. Lisäksi uusi tiedekeskustelu tuo esiin keskustelijoiden väliset suhteet, sillä moraalit ja arvottaminen kohdistetaan muihin keskustelijoihin ja heidän arviointikykyynsä. Uudessa

tiede keskustelussa näkyy myös ajankohtaisuus ja erityisesti planetaarinen hyvinvointi: keskustelu ilmastonmuutoksesta.

6 Tulokset ja päätelmät

Tässä tutkimuksessa analysoitiin Suomi24-keskustelupalstan tiede keskustelun teemoja vertailevan korpusavusteisen diskurssitutkimuksen menetelmin. Tulokset osoittavat, että ajankohdasta riippumatta tiede keskustelu liittyy selittämiseen, tieteen perusteisiin sekä tieteen ja uskonnon suhteeseen. Vanha tiede keskustelu (2004–2006) liittyy tieteen ja kristinuskon suhteeseen, uskontojen historiaan sekä yhteiskuntapoliittisiin rakenteisiin. Uusi tiede keskustelu (2018–2020) on pirstaloituneempaa, ja se liittyy tieteen ja uskomusten, erityisesti kreationismin, suhteeseen, keskustelijoiden moraaliin ja arvottamiseen sekä ilmastonmuutokseen.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että suomalainen tiede keskustelu tieteen, uskonnon ja uskomusten välisestä suhteesta on noudattaa niin suomalaista kuin kansainvälistäkin kehityssuuntaa: osa-alueiden välinen suhde kiinnostaa. Myös suomalaisissa sanomalehdissä tiede keskustelu perustuu luonnontieteelle sekä tieteen ja uskonnon sekä kreationismin väliselle konfliktille (Setälä 2008). Espanjalaisten Twitterissä käymissä keskusteluissa tiedemyönteiset näkemykset hallitsevat vaihtoehtohoitoihin liittyvää keskustelua, joskin uutismediassa tiedemyönteiset ja vaihtoehtohoitoja kannattavat esitetään tasapainoisemmin. Kyseinen tutkimus kuitenkin peräänkuuluttaa vielä lisää tietoa eri maissa vallitsevasta tiede keskustelusta, vaihtoehtohoitoihin suhtautumisesta ja erityisesti vaihtoehtohoitojen puolesta ja vastaan käydystä keskustelusta (Cano-Orón 2019).

Toinen kansainvälinen suuntaus on ilmastonmuutoksesta käyty keskustelu, joka näkyy tämän tutkimuksen tulosten perusteella myös suomalaisessa, erityisesti viimeaikaisessa tiede keskustelussa. Brittiläisen sanomalehden yleisökommentteihin perustuvassa tutkimuksessa osoitetaan, että keskustelussa esiintyy ilmastoskeptisiä argumentteja ja niitä myös kyseenalaistetaan (Koteyko, Jaspal & Nerlich 2013.). 4chanin ilmastonmuutokseen liittyvä keskustelu perustuu pääasiassa tieteelliseen sisältöön, mutta salaliittoteoriat valtaavat keskustelua (Corsi 2021). Koteyko ym. (2013: 84) kuitenkin toteavat, että tutkimus kaipaa lisää tietoa: miten ilmastovastainen argumentointi rakentuu ja mikä on ilmastovastaisen näkemyksen suosion taustalla.

Tutkimus tukee myös Taylorin (2010) tuloksia tiedejournalismin pirstaloituneisuudesta ja sen sisällöistä: maailmanlaajuisista kriiseistä, kuten ilmastonmuutoksesta, sekä tieteen tekemisestä. Toisaalta tämän tutkimuksen tulokset osoittavat, että ajanjaksosta riippumatta uskonnot ja uskomukset nousevat esiin, toisin kuin tiedejournalismissa; ero kummunee erilaisista aineistoista. Tämän tutkimuksen tulokset voivat olla värittyneitä ja puolueellisia Suomi24-keskustelupalstan luonteen takia, ja aineiston laatu onkin yksi

tutkimuksen rajoituksista. Toinen rajoitus on aineistona olevat *tiede*-sanan sisältävät viestit, joissa viestin laajuudesta huolimatta tiedettä koskeva osuus saattaa jäädä vähäiseksi. Jatkossa esimerkiksi kollokaatioanalyysi *tiede*-sanan lähellä esiintyvistä sanoista tai laadullinen, lähilukuun perustuva diskurssianalyysi täsmentäisi tuloksia ja mahdollistaisi tiedekeskustelun diskurssien tulkinnan (diskursseista ks. Baker 2006).

Tämä tutkimus täydentää edellä mainittua suomalaista ja kansainvälistä tutkimusta ja tuo esiin, että Suomi24-keskustelupalstalla on käynnissä vastaava keskustelu uskomuksista ja ilmastonmuutoksesta, joskin sen erityispiirteisiin ei pelkästään teemoja tutkimaan pääse käsiksi. Tutkimus tuo uutta tietoa ja uuden näkökulman myös tiedeyleisön tutkimukseen. Tutkimuksessa on näkökulma ollut alhaalta ylöspäin, ja tutkittavana on kansalaisten vapaa tiedekeskustelu, jota tiedeyhteisö ei ole rajoittanut, toisin kuin esimerkiksi kyselytutkimuksissa, joissa on rajattu ja rajoitettu kysymysten sisältöä.

Yhteiskunnallisesti tiedekeskustelu heijastelee ns. tiedon jälkeistä aikaa (ks. Mäntynen & Pietikäinen 2019: 9–10): Se mitä tiedämme, on kiinnostavampaa kuin se, mikä on totta tai oikein. Tuloksista voi päätellä, että kansalaisia kyllä kiinnostaa, mitä on tiede ja mihin se perustuu, mutta toisaalta heitä kiinnostavat myös uskonnot ja uskomukset. Keskustelun ääripäiksi voi tulkita modernin tieteen kannattajat ja tieteen kyseenalaistajat. Sosiaalisessa mediassa muodostuukin helposti samanmielisiä yhteisöjä ja sosiaalisia kuplia, joissa pseudotieteelliset näkemykset leviävät herkästi, mikä johtunee yhteiskunnan yksilöllistymisestä ja instituutioihin kohdistuvan kritiikin lisääntymisestä (Väliverronen 2016: 45). Tieteen kyseenalaistaminen voidaan nähdä osana nykyajalle tyypillistä populismia, joka korostaa kansan tahtoa sekä kansan ja eliitin suhdetta. Myös liian mustavalkoinen maailmankuva, oli se sitten moderniin tieteeseen tukeutumista tai tieteen kyseenalaistamista, voi johtaa yhteentörmäykseen, mikä myös heijastelee yhteiskunnallista eriytymistä.

Tieteen status luotettavan tiedon lähteenä näyttäisi olevan muuttumassa, ja Suomi24-keskustelupalsta tarjoaa alustan tieteen kyseenalaistamiseen. Tiedeyhteisön näkökulmasta voi pohtia, johtuuko tieteellisen tiedon kyseenalaistaminen siitä, että tiede näkyy liian vähän arjessa tai että tieteen yleistajuistaminen ei ole onnistunut. Jatkossa tiedeyhteisön tulisi aktiivisesti osallistua julkiseen keskusteluun ja korostaa tieteen merkitystä yhteiskunnassa. Samalla on tärkeää ymmärtää kansalaisten huolenaiheita ja epävarmuutta sekä rakentaa siltoja osapuolten välille.

Lähteet

- Ancarno, C. (2020). Corpus-Assisted Discourse Studies. Teoksessa: A. De Fina & A. Georgakopoulou (Toim.). *The Cambridge Handbook of Discourse Studies*. 165–185. Cambridge University Press.
- Baker, P. (2006). *Using corpora in discourse analysis*. Continuum.

- Baker, P., Gabrielatos, C., KhosraviNik, M., Krzyżanowski, M., McEnery, T. & Wodak, R. (2008). A useful methodological synergy? Combining critical discourse analysis and corpus linguistics to examine discourses of refugees and asylum seekers in the UK press. *Discourse & Society* 19 (3), 273–306. [10.1177/09579265080888962](https://doi.org/10.1177/09579265080888962)
- Bauer, M. W. (2012). Public Attention to Science 1820–2010. A ‘Longue Durée’ Picture. Teoksessa: S. Rödder, M. Franzen & P. Weingart (Toim.). *The sciences’ media connection. Public communication and its representations*. 35–57. *Sociology of the Sciences Yearbook* 28. Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-007-2085-5_3
- Brossard, D. & Scheufele, D. A. (2013). Science, new media, and the publics. *Science* 339, 40–41. [10.1126/science.1232329](https://doi.org/10.1126/science.1232329)
- Bucchi, M. & Mazzolini, R. (2003). Big science, little news: Science coverage in the Italian daily press, 1946–1997. *Public Understanding of Science* 12 (1), 7–24. <https://doi.org/10.1177/0963662503012001413>
- Cano-Orón, L. (2019). A Twitter campaign against pseudoscience: The sceptical discourse on complementary therapies in Spain. *Public Understanding of Science* 28 (6), 679–695. <https://doi.org/10.1177/0963662519853228>
- City Digital Group, 2021. Suomi24 virkkeet -korpus 2001–2020, Korp-versio [tekstikorpus]. Kielipankki. Saatavilla: <https://korp.csc.fi/korp/#?cqp=%5B%5D&corpus=>
- Clark, F. & Illman, D.L. (2006). A longitudinal study of the New York Times Science Times section. *Science Communication* 27 (4), 496–513. [10.1177/1075547006288010](https://doi.org/10.1177/1075547006288010)
- Corsi, G. (2021). Climate change communication on 4chan’s /pol/ board 2015–2019. An automated content analysis. *First Monday* 26 (8). <https://doi.org/10.5210/fm.v26i8.11082>
- Davies, S. R. (2008). Constructing communication: Talking to scientists about talking to the public. *Science Communication* 29 (4), 413–434. <https://doi.org/10.1177/1075547008316222>
- Elmer, C., Badenschier, F. & Wormer, H. (2008). Science for everybody? How the coverage of research issues in German newspapers has increased dramatically. *Journalism & Mass Communication Quarterly* 85 (4), 878–893. <https://doi.org/10.1177/107769900808500410>
- Granger, S. & Meunier, F. (2008). *Phraseology: An interdisciplinary perspective*. John Benjamins Publishing Company.
- Gries, S.Th. (2008). *Phraseology and linguistics theory: A brief survey*. John Benjamins Publishing Company.
- Haaparanta, L. & Niiniluoto, I. (2016). *Johdatus tieteellisen ajatteluun*. Gaudeamus.
- Harju, A. (2018). Suomi24-keskustelut kohtaamisten ja törmäysten tilana. *Media & viestintä* 41 (1), 51–74. <https://doi.org/10.23983/mv.69952>
- Hoey, M. (2005). *Lexical priming: A new theory of words and language*. Routledge.
- Häikiö, M. (1989). Miten yliopistot ja korkeakoulut tiedottavat tieteestä. Teoksessa: I. Peräsalo (Toim.). *Tiede tiedotusvälineissä*. 90–94. Tieteen tiedotus ry.
- Jantunen, J. H. (2018a). Homot ja heterot Suomi24:ssä: analyysi digitaalisista diskursseista. *Puhe ja kieli* 38 (1), 3–22. <https://doi.org/10.23997/pk.65488>
- Jantunen, J. H. (2018b). Korpusavusteinen diskurssintutkimus (CADS): analyysiesimerkki homouden ja heterouden digitaalisista diskursseista. Teoksessa: L. Haapanen, L. Kääntä & L. Lehti (Toim.). *Diskurssintutkimuksen menetelmistä*. AFinLA-e. Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 11. 20–44. AFinLA. [10.30660/afinla.69259](https://doi.org/10.30660/afinla.69259)
- Jantunen, J. H., Ainiala, T., Jokela, S. & Tarvainen, J. (2022). Mapping Digital Discourses of the Capital Region of Finland: Combining Onomastics, CADS, and GIS. *Names. A Journal of Onomastics* 70 (1), 20–39. [10.5195/names.2022.2289](https://doi.org/10.5195/names.2022.2289)
- Jantunen, J. H. & Juvonen T. (2021). Lesbonormatiivisuuden ristipaineessa: Määrällistä ja laadullista analyysiä Suomi24-verkkokeskusteluista. *SQS-lehti* 15 (1–2), 17–36. <https://doi.org/10.23980/sqs.112512>
- Jantunen, J. H. & Kytölä, S. (2022). Online discourses of ‘homosexuality’ and religion: The discussion relating to Islam in Finland. *Journal of Language and Sexuality* 11 (1), 31–56. <https://doi.org/10.1075/jls.20011.jan>
- Jasanoff, Sh. (2014). A mirror for science. *Public Understanding of Science* 23 (1), 21–26. <https://doi.org/10.1177/0963662513050509>

- Johansson, M., Jantunen, J. H., Heimo, A., Ahonen, M. & Laippala V. (2018). Verkkokeskustelujen kansa: korpusavusteinen diskurssianalyysi Suomi24-keskustelupalstasta. *Sananjalka* 60 (60), 96–117. <https://doi.org/10.30673/sja.69963>
- Kauhanen, E. (1997). *The river of ink: media epistemology, ontology and imagology in the light of science, pseudoscience and technology material in six major Finnish newspapers in 1990: a discourse analytical study*. Helsingin yliopisto.
- Kielipankki (2023). Kielipankki, FIN-CLARIN ja CSC, Tieteen tietotekniikan keskus. <https://www.kielipankki.fi/aineistot/>
- Kiikeri, M. & Ylikoski, P. (2011). *Tiede tutkimuskohteena: Filosofinen johdatus tieteentutkimukseen*. Gaudeamus.
- Koteyko, N., Jaspal, R. & Nerlich, B. (2013). Climate change and 'climategate' in online reader comments: a mixed methods study. *The Geographical Journal* 179 (1), 74–86. <http://www.jstor.org/stable/23360887>
- Kyröläinen, A.-J. & Laippala, V. (2020). Määrällinen korpuslingvistiikka. Teoksessa: M. Luodonpää-Manni, M. Hamunen, R. Konstenius, M. Miestamo, U. Nikanne & K. Sinnemäki (Toim.). *Kielentutkimuksen menetelmiä I–IV*. 487–524. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://doi.org/10.21435/skst.1457>
- Lagus, K. H., Ruckenstein, M., Pantzar, M. & Ylisiurua, M. J. (2016). *Suomi24: Muodonantoa aineistolle*. Helsingin yliopisto. Saatavilla: <http://hdl.handle.net/10138/163190> (lainattu 13.5.2023).
- Lahti, E. (2019). *Maahanmuuttokeskustelun retoriikkaa*. Helsingin yliopisto. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-5707-2> (lainattu 13.5.2023).
- Marchi, A. (2010). "The Moral in the Story": A diachronic investigation of lexicalized morality in the UK press. *Corpora* 5 (2), 161–189. <http://dx.doi.org/10.3366/cor.2010.0104>
- Mäntynen, A. & Pietikäinen, S. (2019). *Uusi kurssi kohti diskurssia*. Vastapaino.
- Nowotny, H. (2014). Engaging with the political imaginaries of science: Near misses and future targets. *Public Understanding of Science* 23 (1), 16–20. <https://doi.org/10.1177/0963662513476220>
- Partington, A. (2004). Metaphors, motifs and similes across discourse types: Corpus-Assisted Discourse Studies (CADS) at work. Teoksessa: A. Sterfanowitsch & S.Th. Gries (Toim.). *Corpus-based approaches to metaphor and metonymy*. 267–304. Mouton de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110199895>
- Partington, A. (2010). Modern Diachronic Corpus-Assisted Discourse Studies (MD-CADS) on UK newspapers: an overview of the project. *Corpora* 5 (2), 83–108. 10.3366/cor.2010.0101
- Partington, A., Duguid, A. & Taylor, Ch. (2013). *Patterns and meanings in discourse: Theory and practice in corpus-assisted discourse studies (CADS)*. John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/scl.55>
- Peräsalo, I. (1989). *Tiede tiedotusvälineissä*. Tieteen tiedotus ry.
- Pälli, P. & Lillqvist, E. (2020). Diskurssianalyysi. Teoksessa M. Luodonpää-Manni, M. Hamunen, R. Konstenius, M. Miestamo, U. Nikanne & K. Sinnemäki (Toim.). *Kielentutkimuksen menetelmiä I–IV*. 374–411. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://doi.org/10.21435/skst.1457>
- Rose, K. M., Markowitz, E. & Brossard, D. (2020). Scientists' incentives and attitudes toward public communication. *Proceedings of the National Academy on Sciences* 117 (3), 1274–1276. <http://dx.doi.org/10.1073/pnas.1916740117>
- Ruckenstein, M. (2017). Suomi24-käyttäjäkyselyn tuloksia [Blogi]. Citizen Mindscapes. <https://blogs.helsinki.fi/citizenmindscapes/2017/08/21/suomi24-kayttajakyselyn-tuloksia/> (lainattu 3.4.2023).
- Saresma, T., Pöyhtäri, R., Knuutila, A., Kosonen, H., Juutinen M., Haara, P., Tulonen, U., Nikunen K. & Rauta, J. (2022). *Verkkoviha: Vihapuheen tuottajien ja levittäjien verkostot, toimintamuodot ja motiivit*. Valtioneuvosto.
- Setälä, V. (2008). Kehitysopin julkinen ymmärrys ja populaari evoluutiodiskurssi. *Media & Viestintä* 31 (4). <https://doi.org/10.23983/mv.63015>
- Scott, M. (2012). WordSmith Tools (version 6) [Ohjelmisto]. Stroud: Lexical Analysis Software.
- Scott, M. & Tribble C. (2006). *Textual Patterns. Key words and corpus analysis in language education*. Studies in Corpus Linguistics 22. John Benjamins Publishing Company.
- Stilgoe, J., Lock, S. J. & Wilsdon, J. (2014). Why should we promote public engagement with science? *Public Understanding of Science* 23 (1), 4–15. <https://doi.org/10.1177/0963662513518154>
- Summ, A. & Volpers, A.-M. (2015). What's science? Where's science? Science journalism in German print media. *Public Understanding of Science* 25, 775–790. <https://doi.org/10.1177/0963662515583419>

- Taylor, Ch. (2010). Science in news: a diachronic perspective. *Corpora* 5 (2), 221–250. 10.3366/E1749503210000456
- The Role of Scientists in Public Debate* (2000). The Wellcome Trust & MORI. https://wellcome.org/sites/default/files/wtd003425_0.pdf
- Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta (2018). *Viesti rohkeasti, vaikuta vastuullisesti. Tiedeviestinnän suosituks*. Saatavilla: [https://www.tjnk.fi/sites/tjnk.fi/files/tiedeviestinnan suosituks_2018.pdf](https://www.tjnk.fi/sites/tjnk.fi/files/tiedeviestinnan_suosituks_2018.pdf) (lainattu 1.9.2023).
- Tilastokeskus (2017). Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö 2017. Saatavilla: https://www.stat.fi/til/sutivi/2017/13/sutivi_2017_13_2017-11-22_fi.pdf (lainattu 21.3.2023).
- Väliverronen, E. (2015). Tiedeviestintä ja asiantuntijuus: Tutkijoiden muuttuva suhde julkisuuteen. *Yhteiskuntapolitiikka* 80 (3), 221–232. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2015061710385>
- Väliverronen, E. (2016). *Julkinen tiede*. Vastapaino.
- YSA (2023). YSA Yleinen suomalainen asiasanasto [Asiasanasto- ja ontologiapalvelu]. Kansalliskirjasto. <https://finto.fi/ysa/fi/>

Liite 1.

Taulukko 1. Diskurssiprosodiat ja niiden alaluokat sekä esimerkkiavainsanoja (avainsanat tilastollisessa merkitsevyyssjärjestyksessä).

	YT (2004–2006 ja 2018–2020)	VT (2004–2006)	UT (2018–2020)
Selittäminen	31 kpl	14 kpl	13 kpl
muutos ja muuttaminen	KEHITTÄÄ, KEHITYS, KEHITTYÄ	LEVITÄ, TOTEUTUA	KEHITELLÄ
perustelu	PERUSTELLA, PERUSTE, TODISTE, OSOITTA		TODISTELU
jhk kuuluminen	MUODOSTAA, PERUSTUA, SISÄLTÄÄ	RINNASTAA, KOSKEA, VERTAUS	RAKENTUA
syy-seuraus	SELITYS, JOHTAA, VAIKUTUS, TUOTTA, SELIT- TÄÄ	AIHEUTTAA, EDELLYTYS, AIKAANSAADA	SELITTYÄ
tulkinta	TULKINTA, TULKITA, OLETTAA, OLETUS	VIHJAUS	ARVAUS, PÄÄTELLÄ, PÄÄTTELY
varmuus	VÄITE, VÄITTÄÄ		PÄÄTYÄ, VAKUUTTUA, VARMENTAA
vastakkaisuus	VASTAAN, RISTIRIITA		
muuta	ESIMERKKI, OPETTA	ASETAA, KUVAILLA	
Tiede	27 kpl	4 kpl	12 kpl
yleiskäsitteitä	TIETEELLISYYS, OBJEKTIIVINEN, TIEDE, TIETEEL- LINEN, TUTKIMUS, TUTKIA, TIETEELISESTI		OBJEKTIIVISESTI
tieteenala ja sen luonnehdinta	HUMANISTINEN, EMPIIRINEN, TIEHENALA, LUONNONTIEDE		
teoria ja menetelmä	METODI, MENETELMÄ, FALSIFIOIDA, TEORIA	FALSIFIKAATIOKRITEERI, METODOLOGIA	
tutkija ja yhteisö	TIEDEMAAILMA, TIEDEMIES, TIEDEYHTEISÖ, TUTKIJA, PROFESSORI	(Juha) VALSTE, TRI	TIEDEVASTAINEN
tulos	TUTKIMUSTULOS, TULOS, LÖYTÖ		MITTAUS, MITTAUSTULOS
julkaiseminen	ARTIKKELI		VERTAISARVIOINTI, VERTAISARVIOIDA, POPULA- RISOIDA, TIEDEJULKAISU

Vertaileva korpusavusteinen diskurssintutkimus tiedekeskustelun teemojen muutoksesta

Uskonto	27 kpl	50 kpl	5 kpl
yleiskäsitteitä	JUMALUUS, USKONTO, USKO, JUMALALLINEN, USKOA, USKONNOLLINEN		
uskonto t. uskontunnustaja	KRISTILLINEN, ATEISMI, KRISTITTY, ATEISTI, KRISTINUSKO	ISLAM, KRUSKO (KRISTINUSKO), ISLAMILAINEN, KATOLINEN, BUDDHALAISUUS, PAKANA	TEISMI
yliluonnolliset olennot	JUMALA, JEESUS, LUOJA	HÄN (Jumala tai Allah), ALLAH, PYHÄ HENKI, KRISTUS, SAATANA, MESSIAS	
pyhien kirjojen henkilöt		PAAVALI, AABRAHAM, MUHAMMED, MOOSES, SALOMON	PIETARI
pyhä kirja t. sen kohta	LUOMISKERTOMUS, RAAMATTU, KORAANI	TESTAMENTTI, MATT., ILM., ROOM.	
paikat	TAIVAS, KIRKKO	TEMPPELIVUORI, SANHEDRIN	
toimitukset ja tapahtumat		KASTE, SAKRAMENTTI	
muuta	SIELU	ARMO, SYNTI	JUMALATON, YLIMAALLINEN
Evoluutio	13 kpl	6 kpl	12 kpl
yleiskäsitteitä	EVOLUUTIO, LUONNONLAKI, LUONNONVALINTA		
evoluutiobiologia	MAKROEVOLUUTIO, MIKROEVOLUUTIO, EVOLUUTIOOTEORIA		EVOLUUTIOBIOLOGIA, EVOLUUTIOBIOLOGI
genetiikka	GENEETTINEN, GEENI, MUTAATIO		EPIGENETIIKKA, DNA-JAKSO
polveutumisen		SUKULINJA, SUKUPOLVI, SUKUPUU	PERIITYÄ
henkilö ja yhteisö	(Charles) DARWIN	PILTDOW(in) ihminen	EVOLUUTIOUSKOVAINEN, EVOT
Filosofia	12 kpl		15 kpl
yleiskäsitteitä	MAAILMANKATSOMUS, MAAILMANKUVA, FILOSOFI, FILOSOFIA		FILOSOFISESTI, TODELLISUUSKÄSITYS
totuusarvo	TOTUUS, FAKTA, TOSIASIA		TOSI, AKSIOOMA, EPÄTOSI
henkilö			(Friedrich) ENGELS
aate			IDEALISMI, DETERMINISTINEN, VALISTUS

Biologia	9 kpl	5 kpl	9 kpl
yleiskäsitteitä	POPULAATIO, IHMINEN, BIOLOGIA		BIODIVERSITEETTI, IHMISYKSILÖ
elollinen olio	APINA, ELIÖ	SIRKKU	ELIÖSTÖ, ELIÖMAAILMA
muita	AIVOT, LUONTO, SOLU, LAJI	VERKKOKALVO, AISTINSOLU	KEHO, KASVI, LUOMI
Kognitio	9 kpl	1 kpl	14 kpl
ajattelemisen ja havaitseminen	HAVAINTO, HAVAITA, KÄSITYS, AJATTELU		HAHMOTTA, OPPIA
tietäminen	TIETO, TIETOISUUS		TIETÄÄ, TIETÄMÄTÖN, TIETOTASO, VAJAKKI
älykkyys	ÄLYKKYYS, ÄLYKÄS		
muita		TAHTO	MIELI, INTENTIO
Uskomus	9 kpl	10 kpl	18 kpl
yleiskäsitteitä	USKOMUS, PSEUDOTIEDE		PSEUDOTIETEELLINEN, PSEUDOTIETEILIJÄ, USKOMUSJÄRJESTELMÄ, SALALIITTO, TAICAUSKOINEN
uskomusjärjestelmien käsitteitä			YHTENÄISKENTTÄ, KOULULÄÄKETIEDE, KOKOOMAPISTE
uskomusjärjestelmät ja niiden edustajat	KREATIONISTI, KREATIONISMI, ASTROLOGIA	(Rudolf) STEINER, ASTROLOGI, DIAETIIKKA, MAGIA	(Tapio) PUOLIMATKA, YEC (young earth creationism), KRETUT (kreationistit)
salaseurat ja niiden edustajat		VAPAAMUURARIUS, VAPAAMUURARI	
vaihtoehtolääkintä	HOMEOPATIA	HOMEPAATTINEN	
yliluonnolliset olennot			SAUNATONTTU, HENKIOLENTO
Kosmologia	8 kpl	1 kpl	13 kpl
yleiskäsitteitä	UNIVERSUMI, MAAILMANKAIKKEUS	MAGNEETTIKENTTÄ	KOSMOLOGI, KOSMOLOGINEN
maailmankaikkeuden alku	ALKURÄJÄHDYS		LAAJETA, TYHJÄ, BB (big bang), TYHJYYS, ABIogeneesi, RÄJÄHDYS
taivaankappaleet	PLANEETTA, MAAILMA, AURINKO, MAAPALLO		

Vertaileva korpusavusteinen diskurssintutkimus tiedekeskustelun teemojen muutoksesta

Moraali ja arvottaminen	4 kpl	5 kpl	17 kpl
arviointi		TÄRKEÄ	VAKAVASTI, MIELIPIDE, HYÖDYLLINEN, SOKEASTI, KRIITIKKO
luotettavuus		EETTINEN	LUOTTAUVA, LUOTETTAVA
totuusarvo		VALHEELLINEN	TOTUUDELLINEN, VÄÄRISTELLÄ, EPÄREHELLINEN
täsmällisyys			TARKASTI, TARKKA, KIRJAIMELLISESTI
Oleva ja olemattomuus	4 kpl	3 kpl	7 kpl
	OLEMASSAOLO, SYNTY, SYNTYÄ, ELÄMÄ	ELÄÄ, KUOLLA, LOPULLINEN	ONTOLOGIA, ONTOLOGINEN, OLEMATON, OLEVAINEN, OLEVAISUUS
Viestintä	4 kpl	9 kpl	6 kpl
	KIRJA, KUVALEHTI, TEOS, SANA	SIVUSTO, VERKKOMEDIA, KIRJOITUS, KÄÄNNÖS, KIRJOITTAUVA, KIRJAPAINO	KESKUSTELU, TIETOKONE
Yhteiskunta	4 kpl	31 kpl	1 kpl
yleiskäsitteitä		YHTEISKUNTA, YHTEISKUNNALLINEN, VALTAKUNTA, VALTIO	
politiikka		POLIITTINEN, POLITIIKKA	
talous		SIIRTOMÄÄRÄRAHA, ARVIOMÄÄRÄRAHA, TOIMINTAMENO, TALOUDELLINEN	
hallinto		VALTA, HALLITA, KANSAHALLITUS, HALLITSIJAT, VALTIONEUVOSTO, KANSANJOUKKO, KANSA, VÄESTÖ	
yhteiskuntaluokka		PORVARISTO, PROLETARIAATTI, TYÖVÄENLUOKKA, PORVARILLINEN, TYÖLÄINEN	
taide ja kulttuuri	TAIDE, KULTTUURI		KULTTUURIMINISTERI
muita	IHMISKUNTA	KOMISSIO, UNIONI, KANSAINVÄLINEN	

Fysiikka	2 kpl		12 kpl
	FYSIIKKA		
henkilö	(Albert) EINSTEIN		MICHIO KAKU, (Stephen) HAWKING, (James Clerk) MAXWELL
ydinfysiikka			ATOMIYDIN, HIUKKASFYSIIKKA, ALKEISHIUKKANEN
Alueet ja paika		21 kpl	
valtakunnat ja alueet		BYSANTTI, LÄNSI, PERSIA, ITÄ	
kaupunki		JERUSALEM, ROOMA	
maanosa		EUROOPPA, AFRIKKA	
valtio		YHDYSVALLAT, USA, ISRAEL, INTIA, EGYPTI, KIINA	
muita		MAA, ALUE, RANNIKKO	
Ilmasto			11 kpl
yleiskäsitteitä			ILMASTONMUUTOS, LÄMMETÄ, LÄMPÖTILA, VIILETÄ, LÄMPÖ
järjestöjä			IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change), AGW (Anthropogenic Global Warming)
henkilö			ALARMISTI, DENIALISTI

Communicating with Purpose

To cite this article: Kivilehto, M. (2023). Med eller utan språk. Vårdares uppfattningar om kommunikation med äldre. In: E. Lillqvist, M. Eronen-Valli, V. Manninen, N. Nissilä & E. Salmela (Eds.). *Communicating with Purpose*. Vaasa: VAKKI Publications 15. 173–188.
ISBN 978-952-69732-2-7

Med eller utan språk. Vårdares uppfattningar om kommunikation med äldre

Marja Kivilehto
Tammerfors universitet

Previous research suggests that care work is increasingly about communication. Care workers write, speak and mediate as they plan, perform and follow up on their work. Studies on language development in the workplace have been carried out, but little attention has been paid to the conceptions of care workers on communication with older people. In this article, therefore, I focus on language and communication on the basis of empirical material consisting of interviews with eight care workers who work with the elderly. My research questions are: 1) What do language and communication mean in care work with older people? and 2) How important is verbal language in care work with older people? The results show that language and communication consist of encounters and the ability to see the individual. It is also important to respect the other person's wishes, whether it is small talk and silence or touch and distance. Verbal language is primary, but not only used for the exchange of information. Language has an important social function which becomes apparent in the context of different activities. Although the focus is on activities, the activities invite communication using language as a starting point. All in all, the conceptions of the care workers seem to be in accordance with person-centered communication advocated by nursing professionals.

Nyckelord: Kommunikation i äldreomsorgen, personcentrerad kommunikation, uppfattningar

1 Bakgrund och syfte

Kommunikation inom vård och omsorg har studerats ur olika synvinklar. Det har tagits upp bland annat i samband med samtal (Bertils 2022), informationsförmedling (Wiridenäs & Kaufhold 2019) och rådgivning (Landqvist 2013). Även institutionell kommunikation (Jansson 2011) och vårdarnas yrkeskompetens har tagits upp (Törnquist 2004; Jansson, Karlsson & Nikolaidou 2014). Ett perspektiv som ännu inte uppmärksammas i någon stor omfattning är vårdarnas uppfattningar om språk och kommunikation inom äldreomsorgen. Med *vårdarnas uppfattningar* menar jag här de erfarenheter och föreställningar som utgör underlag för vårdarnas yrkeskompetens (Törnquist 2004: 64). Genom att synliggöra vårdarnas uppfattningar ger jag en bild av vilka underlag vårdaren bygger sin yrkeskompetens på. Som bekant interagerar uppfattningar och föreställningar med kompetenser och kunskaper: båda inverkar på varandra (Billett 2009).

Törnquist (2004: 48–63) delar upp vårdarnas yrkeskompetens i formell utbildning, yrkeskunskap och personlig kompetens. Den personliga kompetensen utgör kärnan i vårdarnas yrkeskompetens i och med att en stor del av deras aktiviteter handlar om relationer och interaktioner där de personliga egenskaperna är av vikt. Då språk och kommunikation ingår som väsentliga delar i interaktioner är det något förvånande att Törnquist (2004: 48–64) skiljer den språkliga och kulturella kompetensen från de två övriga delarna i vårdarnas yrkeskompetens, dvs. formell utbildning och yrkeskunskap, och anser att den tillhör personlig kompetens. I andra källor, såsom *Vårdhandboken* (2023), resoneras kring kommunikation inom vård och omsorg i allmänna ordalag utan att exakt precisera vad det innebär. Kommunikation uttrycks i termer av *bemötande: vård och bemötande* och *omgivningens bemötande* (*Vårdhandboken* 2023a; *Vårdhandboken* 2023b). Den fråga som uppstår är vilken betydelse språk och kommunikation egentligen har i vårdarnas yrke och hur den kommer fram i vårdarnas beskrivningar av sitt arbete.

Syftet med denna artikel är att redogöra för vilka slags uppfattningar vårdare har om språk och kommunikation i äldreomsorgen. Tidigare studier ger antydning om att kommunikation blir en allt viktigare del av vårdarbete. Vårdare skriver, talar och förhandlar, då de planerar, utför och följer upp sitt arbete. Även arbete i team bidrar till ökad kommunikation. (Jansson 2011: 6.) I studier om språkutvecklande arbete på arbetsplatsen fokuseras ofta på vad flerspråkighet på arbetsplatsen innebär och hur man kan hjälpa icke-modersmålstalare att bygga upp sin språkliga kompetens (se t.ex. Jansson 2011; Tykesson & Landqvist 2011), men föga uppmärksamhet ägnas åt kommunikationens roll i vårdarens vardagsarbete då flerspråkighet inte är den främsta orsaken till att uppmärksamma språk och kommunikation.

I denna artikel avser jag att fylla den kunskapslucka som råder om vad vårdarna själva anser om kommunikationens roll i ett arbete som i högsta grad förutsätter flexibel kommunikation: i ena stunden deltar vårdarna i ett formellt planeringsmöte och i andra stunden för de informella samtal med vårdtagare som eventuellt har svårigheter med det verbala språket. I denna artikel läggs särskild vikt vid kommunikation med äldre personer.

Mina forskningsfrågor är:

- 1) Vad innebär språk och kommunikation i vårdarbetet med äldre enligt vårdare?
- 2) Vilken betydelse har det verbala språket i vårdarbetet med äldre enligt vårdare?

För att få svar på forskningsfrågorna använder jag intervjuer med vårdare inom äldreomsorgen och som analysmetod fungerar tematisk analys. Utgångspunkten för analysen är de teman som kommit fram i tidigare forskning: de används som ledtrådar för genomgången av intervjumaterialet. (Se avsnitt 3.)

Med *vårdare* avser jag de personer som arbetar inom vården och har sådana utbildningar som kan tänkas utgöra en grundplatta för vårdarbete (se också Törnquist 2004: 205; Wiklund Gustin & Asp 2022: 25). Det kan vara fråga om närvårdare och sjukskötare, men också ergoterapeuter och socionomer.

I artikeln varvas vårdvetenskapliga synvinklar på språk och kommunikation med språkvetenskapliga perspektiv på dito. Båda behövs vilket kommer fram i avsnitt 4. I övrigt är artikeln upplagd så att jag först tar upp den teoretiska bakgrunden för studien (avsnitt 2) och sedan går över till material och metod (avsnitt 3) och redovisningen av analysen (avsnitt 4). Avslutningsvis kommer diskussionsdelen (avsnitt 5).

2 Kommunikation inom äldreomsorgen

Kommunikation inom äldreomsorgen tillhör vårdkommunikation som handlar om möten och kommunikation mellan människor i vård- och behandlingssammanhang (Stål 2008: 16). Mötet är det centrala och utgör både utgångspunkten för kommunikation och ramarna för dess problematisering. Det handlar alltså om frågorna vad, vem, hur och vilka, dvs. vad som sker, vem som säger och gör vad, hur vem gör vad och vilka beslut som fattas. (Stål 2008: 16–17.) Kommunikation inom äldreomsorgen går nuförtiden ut på *personcentrerad kommunikation* som utvecklats parallellt med personcentrerad vård och tillämpas särskilt inom äldreomsorgen (se t.ex. O'Rourke, Lobchuk, Thompson & Lengyel 2022).

Nedan tar jag först upp hur kommunikation inom äldreomsorgen har studerats, vad personcentrerad kommunikation går ut på och vilka typer av anvisningar för kommunikation vårdare har till sitt förfogande.

2.1 Problem i kommunikationen

Idag är kommunikation inom vård och omsorg ett etablerat forskningsfält både inom och utanför Norden. Från att ha varit ett fält med ett särskilt intresse för institutionell interaktion är det nu ett område med fokus på språk som verktyg för att medvetandegöra kommunikationens roll i personcentrerad vård (Sarangi 2012: 13). Detta gäller både vård och omsorg i allmänhet och äldreomsorgen specifikt.

Grainger (2004: 494) tar upp tidigare forskning om kommunikation på äldreboenden. Hon konstaterar att kommunikationen mellan vårdare och äldre är dålig vad gäller både kvantitet och kvalitet. Äldre personer har få möjligheter till meningsfulla samtal, vilket innebär att deras livskvalitet blir sämre. Grainger (2004) menar att det är svårt att ändra på situationen om sociala attityder, institutionella praktiker och relationen mellan vårdgivare och vårdtagare inte förändras. Lösningen på problemet är enligt Grainger (2004) att den verbala kommunikationen erkänns och förstås som en viktig del av god vård.

Även Mäntynen, Tapionkaski och Pietikäinen (2018) konstaterar att kommunikationen med äldre på äldreboenden inte alltid är optimal. De har studerat språkuppfattningar på ett tvåspråkigt vårdhem och kommit fram till att vårdhemmet är en institutionell plats med kontrasterande positioner som skapar olika behov och önskemål när det gäller interaktion och språkanvändning. Vårdare strävar efter att utföra sitt arbete på ett meningsfullt och effektivt sätt, medan de boende längtar efter samtal, prat och gemensamma aktiviteter. Vårdpersonalen prioriterar språkets begriplighet och klarhet, medan de boende poängterar språkets sociala betydelse, samtal och lyssnande. Resultaten visar också att understödd interaktion mellan de äldre och aktiverande användning av musik kunde vara viktiga inslag i att öka inkludering inom äldreomsorgen.

Positioneringar kommer också fram i Janssons studie (2014). Hon har studerat vårdplaneringssamtal mellan vårdpersonal och äldre personer som har en demenssjukdom. Enligt forskaren genomsyras samtalen av att vårdpersonalen tar sig rätten att göra antaganden och fatta beslut om frågor som gäller den boendes livssituation. Å ena sidan kan personalens sätt att handla ses som ett sätt att hantera problem med interaktion och bevara parternas sociala ansikten. Å andra sidan begränsar personalens formuleringar den äldres möjligheter att själv beskriva sina upplevelser.

Trots positioneringar och eventuella problem med språket kan kommunikation ändå lyckas, vilket framgår av Ridells (2008) samt Plejerts och Janssons (2021) studier. Ridell

har studerat hur tre svenska vårdbiträden inom äldreomsorgen i Danmark överbryggat kommunikationshinder för att skapa gemenskap och göra sig förstådda. Enligt studien främjas kommunikationen av fysisk närhet, ögonkontakt, tydliga signaler vid byte av samtalsämne och komplimanger. Plejert och Jansson (2021) är på samma linje. De har fokuserat på tvärkulturella möten i äldreomsorgen och konstaterar i sina avslutande reflektioner att ett gemensamt språk gör att vårdpersonalen förfogar över en större kommunikativ repertoar, men att det inte löser alla utmaningar. De menar att andra kommunikativa resurser, såsom blickar, ansiktsuttryck och gester, kan kompensera begränsningar i det talade språket. (Plejert & Jansson 2021: 215.)

Ett tema som ofta tas upp i samband med kommunikation inom äldreomsorgen är kommunikation vid demens. Lindholm (2015), Anbäcken (2020) och van Manen m.fl. (2021) har alla studerat kommunikation vid demens men ur något olika synvinklar. Lindholm (2015) har studerat hur vårdare och frivilligarbetare reagerar då äldre personer konfabulerar, dvs. säger sådant som inte stämmer. Av studien framgår att vårdare och frivilligarbetare har olika sätt att reagera på osanningar, men att de ogärna rättar det som de äldre säger. Anbäcken (2020) för sin del har gjort en litteraturöversikt av vad äldre personer med demens värdesätter i vård om omsorg. Anbäckens litteraturöversikt visar att äldre personer sätter värde på vårdpersonalens aktiva lyssnande och fullständiga närvaro. Även van Manen m.fl. (2021) har gjort en litteraturöversikt av kommunikationen mellan vårdpersonal och personer med demens. Till de faktorer som enligt översikten har en positiv inverkan hör bland annat att vårdpersonalen hyser respekt för de äldres behov, identitet och integritet. Även anpassad kommunikation och anpassat språkbruk är av vikt.

Studierna ovan visar att det finns stora variationer i hur kommunikationen mellan äldre och vårdpersonal lyckas. Storlie (2015: 2) räknar upp faktorer som kan utgöra hinder för kommunikationen. Han nämner otillräckliga kommunikativa färdigheter hos vårdpersonalen, brist på engagemang, olämpligt språkbruk med en jargong som kan upplevas förvirrande eller respektlös, attityder som tyder på ålderism samt kulturella och åldersrelaterade olikheter mellan vårdpersonal och äldre. Det verkar som att ansvaret för kommunikationen i hög grad ligger hos vårdarna, vilket ställer krav på deras kommunikativa kompetens som enligt Ekebergh (2007) ofta är erfarenhetsbaserad och handlar om uppfattningar. Vårdpersonalen kan kommunicera utifrån ett förhållningssätt som de inte reflekterat över. Som lösning på problem förespråkas i forskningen medvetenhet om och fokusering på personcentrerad kommunikation (Storlie 2015; Gustafsson 2023).

2.2 Personcentrerad kommunikation

Personcentrerad kommunikation har utvecklats med förebild i personcentrerad vård som fått ökad uppmärksamhet tack vare Världshälsoorganisationens deklARATION och strategidokument (se t.ex. WHO 2015). I personcentrerad vård ställs personen som vårdas i centrum: individens värderingar och preferenser fokuseras. Filosofin bakom personcentrerad vård bygger på Martin Bubers tankar om möten och relationer samt Carl Rogers syn på personbegreppet. De som deltar i möten har en relation till sig själva, till motparten och till det som sker i mötet. Såsom i all kommunikation varierar relationsformerna från en situation till en annan: ibland är relationen mera jag-du, ibland mera jag-det. (Gustafsson 2023: 6–7.) Personcentrering å sin sida baserar sig på vikten av att utgå från personen som behöver vård och ta del av personens tankar och uppfattningar (Gustafsson 2023: 8). Perspektivet på personcentrering i vårdkommunikation har resulterat i flera studier.

Sundler m.fl. (2020) har studerat personcentrerad kommunikation mellan vårdare och äldre personer som vårdas i sitt hem. Som sitt material använde forskarna 77 ljudinspelade hemvårdsbesök från COMHOME-projektet. Materialet analyserades med tematisk analys som gav vid handen att personcentrerad kommunikation lyckas om vårdaren känner igen, bjuder in och involverar de äldre. Denna form av kommunikation underlättas om vårdaren är uppmärksam och lyhörd. I praktiken betyder detta att vårdaren använder verbala uttryck för att betona och bekräfta de äldres åsikter och noterar deras känslor. Forskarna anser att vikt bör läggas vid vårdares kompetens i kommunikation både i arbete och utbildning.

Williams m.fl. (2018) har testat fyra olika analysmetoder för att kunna mäta förändringar i personcentrerad kommunikation före och efter en utbildning. I testet rekryterades 39 vårdare som deltog i en utbildning med tre utbildningspass. Videoinspelningar gjordes direkt före och efter utbildningen samt tre månader efter utbildningen. Videoinspelningarna analyserades med hjälp av beteendeanalys och psykolingvistisk analys av s.k. äldre-riktat tal (elderspeak) samt innehållsanalys av kommunikationsämnen och analys av känslomässig ton i kommunikationen. Forskarna kom fram till att alla fyra metoder visade förändringar, men förändringarna var statistiskt signifikanta endast för den beteendemässiga och den psykolingvistiska metoden.

Att personcentrerad kommunikation inte alltid tillämpas i praktiken kan hänga samman med vårdares arbetssätt som inte alltid är medvetet och reflekterande. För att öka vårdares medvetenhet om sin kommunikativa kompetens föreslår Gustafsson (2023) ett reflekterande arbetssätt. Hon har gjort en interventionsstudie med det så kallade ACTION-programmet i avsikt att se ifall utbildning i personcentrerad kommunikation kan

stärka vårdbiträdenas kommunikativa kompetens och stödja ett reflekterande arbets-sätt. Enligt vårdbiträdenas självrapportering förbättrades deras kommunikativa kompe-tens. Däremot upplevde de inte större arbetstillfredsställelse efter interventionen än de hade upplevt före den.

Även O'Rourke m.fl. (2022) anser att självreflektion är viktigt. De har jämfört olika teo-retiska perspektiv på personcentrerad kommunikation och föreslår en egen modell, a Person-Centred Communication Enhancement Model (PC-CEM) som överbryggar de brister som CAT-teorin (Communication Accommodation Theory) och CPA-teorin (The Communication Predicament of Aging Model) har. Enligt O'Rourke m.fl. (2022) tar deras PC-CEM-modell i beaktande både lingvistiska och relationella aspekter. Därtill uppmärk-sammas såväl individen som kontexten där kommunikationen äger rum.

Sammantaget träder två synvinklar fram. Å ena sidan betonas sådana aspekter som är bekanta från tidigare forskning om kommunikation inom vård och omsorg, dvs. relat-ioner och möten. Å andra sidan verkar kopplingarna mellan kommunikation, självreflekt-ion och kompetens ha fått ökad synlighet.

2.3 Hur ska vårdaren kommunicera?

Även om flera forskare påpekar att vårdkommunikation är mycket mer än vissa tekniker och metoder ger både myndigheter och forskare råd och anvisningar för hur vårdtagare ska bemötas i allmänhet och inom äldreomsorgen specifikt. Som framgår ovan är ledor-det personcentrering som hänger samman med både vård och kommunikation. Vår-darna lyssnar, talar och använder kroppsliga resurser. De har sin professionella roll som förutsätter en viss distans, men samtidigt präglas arbete ofta av närhet och beröring. Hur kommunikationen sist och slutligen realiserar, och ska realiserar, beror på ur vilken synvinkel frågan betraktas.

Storlie (2015: 67–68) konkretiserar vad begriplighet och klarhet innebär men lyfter även fram den sociala aspekten. Han förespråkar användningen av lättbegripligt språk som är enkelt och direkt. Att tala långsammare är nödvändigt särskilt med äldre som har hör-selproblem. Vidare menar Storlie (2015) att det är viktigt att vårdare strukturerar sam-talet: vårdaren ska först berätta vad hen kommer att säga, sedan säga det och avslut-ningsvis rama in det som hen sagt. Frågorna som ställs till de äldre ska vara såväl slutna som öppna. Även indirekta frågor är bra: med hjälp av dem kan vårdaren få kunskap om den äldre. Ytterligare menar Storlie (2015: 67–68) att det lönar sig att begränsa inform-ationsmängden och försäkra sig om att den äldre förstått innan man fortsätter. Även närheten är viktig. Storlie (2015) menar att det är bra om vårdaren lutar sig mot den

äldre och visar att hen lyssnar: nickar och noterar, förklarar och parafraiserar och accepterar känslor.

Storlies (2015) anvisningar går ut på lättbegripligt språk och har därmed gemensamma drag med de råd som aktörer inom lättläst, såsom LL-Center, ger om lätt svenska (se t.ex. LL-Center 2023). LL-Centers råd är inte specifikt avsedda för kommunikation inom vården, men de ger riktlinjer för lättbegripligt språk och verkar vara en naturlig del av vårdarens kommunikation (se avsnitt 4). LL-Center (2023) uppmanar den som vill kommunicera på lätt svenska att lyssna med tålmod och låta samtalet ta tid. Vidare uppmanas den som vill tala lätt svenska att använda vanliga och konkreta ord, formulera enkla meningar, använda naturligt talspråk, tala lugnt, fråga om man inte förstår, använda kompletterande metoder och visa att man är intresserad.

3 Material och metod

Materialet som analyseras här har samlats in hösten 2021 och omfattar fem intervjuer med åtta vårdare som arbetar för en svenskspråkig serviceproducent inom äldreomsorgen. Materialet har samlats in inom ramen för ett projekt som går ut på att lyfta fram svenskspråkiga finländare som behöver lätt språk (Lfsv 2023). Hela projektet har genomgått en etisk förhandsbedömning och samtyckena har givits av alla de som medverkar i projektet. För denna studie innebär dessa forskningsetiska principer att alla berörda vårdare har undertecknat ett informerat samtycke för sin medverkan.

En översikt över deltagare och materialet presenteras i tabell 1.

Intervju	Deltagare	Längd
1	Sjukskötare (A)	ca 60 min.
2	Två socionomer (B, C)	ca 60 min.
3	Ergoterapeut (D) Närvårdare (E)	ca 53 min.
4	Ergoterapeut (F)	ca 58 min.
5	Sjukskötare (G) Närvårdare (H)	ca 60 min.

Tabell 1. Uppgifter om intervjudata

Vårdarna har varierande utbildningar som framgår av tabellen. Trots variationen i utbildningarna har de samma arbetsuppgifter, dvs. att sköta de äldres primärvård och se till deras välbefinnande. Alla vårdare har svenska som modersmål, är mer eller mindre tvåspråkiga och har minst två års arbetslivserfarenhet i vårdarbetet. Vårdaren A har avlagt sin examen på 1980-talet och har enligt egen utsago inte haft någon speciell kurs i språk, medan vårdarna B, C, D, F och G har avlagt en yrkeshögskoleexamen och har haft

en obligatorisk språkkurs i svenska, finska och engelska. Enligt dessa vårdare har språket tagits upp i kurser i bemötande och interaktion, och där har också enkelt språk behandlats. Vårdarna E och H har avlagt en närvårdarexamen vid en yrkesskola och har haft obligatoriska kurser i svenska, finska och främmande språk.

Syftet med intervjuerna var att hämta kunskap om hur vårdarna förstår och uppfattar språk och kommunikation i vårdarbetet och vilken betydelse det verbala språket har i arbetet med äldre. Intervjuerna kan betraktas som semistrukturella. Deltagarna informerades på förhand om vilka samtalsämnen som skulle tas upp. Intervjuerna hade följande struktur: 1) Utbildning och yrkesbild, 2) Diskussion om videoinspelningar som gjorts med vårdare och äldre¹ och 3) Kommunikation och språk i vårdarens vardagsarbete.

Intervjuerna gjordes på distans med hjälp av videoverktyget Teams. Teams automatiska transkription var på under inspelningarna för att möjliggöra en grov transkription. Den grova transkriptionen efterföljdes av en manuell transkription på de ställen som var relevanta med hänsyn till forskningsfrågorna. För analysens läsbarhet har transkriptionerna i exemplen redigerats. Upprepningar, mellanljud och stamningar har tagits bort, men en viss talspråkighet har bevarats. Markeringen [...] visar att längre partier utelämnats och kommatecken har lagts till för att göra läsningen lättare.

Första steget i analysen var att jag läste de transkriberade inspelningarna flera gånger för att hitta mönster. Därefter gick jag igenom inspelningarna med "språk" och "kommunikation" som sökord och fick fram de sammanhang där begreppen förekommer. Utgående från dessa och begreppen i den teoretiska översikten (se avsnitt 2) skapade jag sedan kategorier och abstraherade dem till teman. Analysmetoden kan med andra ord sägas ha varit materialinriktad (Tuomi & Sarajärvi 2018).

Teman som utkristalliserades var Bemötande, Kroppen som verktyg, Att göra sig förstådd och Språkets sociala funktion. Under *Bemötande* har jag kategoriserat sådana ut-sagor som gäller sättet att vara med äldre och *Kroppen som verktyg* handlar om ut-sagor som visar hur vårdaren använder sin kropp för att komplettera det verbala språket. *Att göra sig förstådd* hänförs till ut-sagor som gäller olika metoder som vårdare har att lösa språkliga problem med de äldre. Avslutningsvis går *Språkets sociala funktion* ut på att

¹ I projektmaterialen ingår förutom intervjuer med vårdare också videoinspelade samtal mellan vårdare och äldre. Det var delvis samma vårdare som deltog i både samtalen och intervjuerna. Före intervjuerna hade vårdarna även möjlighet att delta i en utbildning om lätt svenska inom ramen för projektet. Projektet finansieras av Svenska litteratursällskapet i Finland.

beskriva de sammanhang där språket är med som en del av någon aktivitet och inte enbart hänger samman med utbyte av information.

4 Vårdare kommunicerar

Som framgår ovan är det svårt att skilja språk och kommunikation från handlingar och därför också något svårt att beskriva vilken betydelse språk och kommunikation har i vårdarnas yrke. Ett sätt att närma sig den språkliga aspekten kunde vara att ta fasta på *hur* vårdarna resonerar kring sitt arbete och att anta att ett mer nyanserat sätt att resonera (se t.ex. Landqvist & Tykesson 2011: 118–122) innebär en större betydelse av språk och kommunikation i arbetet. Sådana antaganden har jag dock inte här.

Utgående från det som tidigare sagts menar jag att betydelsen av språk och kommunikation i hög grad hänger samman med den sociala aspekten av kommunikation, dvs. skapandet av relationer. Det verbala språket är ett sätt att skapa relationer, men bara ett sätt. Den sociala och den verbalspråkliga aspekten av kommunikation är med sannolikhet invävda i varandra.

4.1 Språk och kommunikation i arbetet med äldre

Som sagt har vårdarna i studien olika utbildningar. Därmed varierar också den roll som språket har haft i utbildningen. Trots dessa skillnader är vårdarna dock på många punkter samstämmiga ifråga om språk och kommunikation i arbetet med äldre.

Bemötande

I flera av intervjuerna kommer bemötande som begrepp fram. Vårdaren D berättar hur hen och medstudenterna under utbildningen övade sig i bemötande genom rollspel. Det viktiga var att känna igen sig i olika situationer, vara medveten och tänka hur man själv vill bli bemött. Ett inslag i bemötande är också respekt och artighet. Såsom vårdaren D påpekar, är det viktigt att den äldres språk inte rättas även om denna säger fel ifråga om till exempel ordspråk. Vårdarna D och E diskuterar:

- (1) ja, man ska inte säga att de säger fel [...] man ska inte liksom trycka ner dem (D) [...] att de blir ledsna, att de känner sig nedvärderade (E)

Bemötande handlar om möte och interaktion: att man ser någon och börjar prata. Samtidigt är bemötande också tystnad. Såsom vårdaren E påpekar, kan det ibland vara svårt att tåla tystnad och vänta på svar:

- (2) och det är det som jag hade jättesvårt med som ung, när jag studera ännu, så det här att våga vara tyst och vänta på ett svar, för det här minnessjuka, så fast de inte svarar direkt så bearbetar de det och det kan komma efter en minut (G)

Seendet kommer fram i flera av intervjuerna. Vårdaren har en professionell förmåga att se och tolka. Såsom vårdaren H menar, behövs denna förmåga särskilt då den äldre saknar förmågan att tala:

- (3) jag tycker att den är superviktig när man ska se smärta, då måste man veta att hur man läser en dement som inte har ett talat språk, att där tycker jag att den är jätteviktig ... alla miner, gester, hela kroppsspråket berättar ju jättemycket, grimaserar pensionären, är den aggressiv, är den på gott humör (H)

Kroppen som verktyg

Förutom språket är även kroppen ett viktigt verktyg för vårdarna. Vårdaren A betonar vikten av kroppsliga resurser. Hen använder armar och händer då hen visar att det nu är dags att äta. Händerna är också med då den äldre leds till ett annat rum. Vårdaren A säger att kroppen utgör ett viktigt verktyg särskilt i konfliktsituationer. Hen beskriver en situation då den äldre visar att hon inte vill:

- (4) och där är nog kroppsspråket ... väldigt viktigt att då gör vi det, vi skriker inte, vi härjar inte utan vi tar i och så går vi till toaletten och så säger vi att sitt ner, nu tvättar vi, och då är det nog hemskt mycket med det att vi leder med händerna ... (A)

Ibland blir vårdarens fysiska närvaro dock för mycket för den äldre och då är det bäst att vårdaren lämnar rummet. Vårdaren A fortsätter:

- (5) då och då har vi den situationen som vi helt enkelt bara måste liksom lugna ner den här situationen, be att någon annan går istället för att nu liksom, nu funkar inte den här kommunikationen mellan dig och mig att nu har du liksom blivit rädd för mig eller blivit arg på mig och då måste jag gå bort och be att någon annan kommer in istället och [...] så blir det liksom okej (A)

Som framgår av avsnitt 2.2 är beröring och lyssnande viktiga element i personcentrerad kommunikation. Beröring kan dock också vara ett tveeggat verktyg. Alla tycker inte om att någon rör vid dem, vilket också påpekas av vårdaren B. Hen menar att det är under arbetets gång som man lär sig vilka som tycker om mera beröring och vilka som inte vill ha det. Även utbildningen har hjälpt, anser vårdaren C. I workshoppar har hen fått testa med andra vad det personliga utrymmet innebär för hen och andra.

Sammanfattningsvis kan konstateras att vårdarnas utsagor ligger i linje med det som konstaterats om vårdkommunikation i allmänhet och kommunikation med äldre specifikt. Utsagorna har också likheter med den kommunikation som äger rum med personer som har språksvårigheter. Käckér (2022) tar upp fyra fallbeskrivningar och redogör för vad som underlättar och öppnar kommunikationen respektive vad som hindrar och låser

kommunikationen. Hon nämner vikten av blick, ögonkontakt, ansiktsuttryck och beröring (Käcker 2022: 280–292).

4.2 Det verbala språket i arbetet med äldre

Att göra sig förstådd

I avsnitt 2.3 redogjorde jag för principer för enkel kommunikation. Av intervjuerna att döma följer vårdarna dessa mer eller mindre medvetet, ibland mycket medvetet, vilket framgår av vårdaren D:s utsagor under intervjun. Hen säger att hen hela tiden tänker på hur hen ska uttrycka sig.

Vårdarna använder vanliga och konkreta ord. De försöker också hålla sig till enkla meningar. Exempelen 6 och 7 belyser vårdarnas utsagor. I exempel 6 reflekterar vårdaren H över det språk som hen och hens kolleger använder och i exempel 7 tar vårdaren G upp det faktum att man lär sig att anpassa språkbruket efter motparten:

- (6) det vi arbetar med, använder kanske inte alla nya fina ord, slangord klarar de inte av, att man måste ha den där liksom grundliga och lätta språket så att det går bra att kommunicera med dem (H)
- (7) och kanske mest är det här att vi har för långa meningar, men jag tycker att det där har vi nog blivit duktigare på också [...] att när nya kommer in eller studerande, så ibland kanske någon tycker att det låter hårt för att det blir ganska kort och rakt på sak, men saken är ju den att de förstår det bättre då (G)

Vårdaren D menar också att hen använder olika slags språk i olika situationer. Språket är annorlunda på personalmöten och i hemmiljön jämfört med språkbruket med äldre. Med äldre talar hen inte så snabbt och använder olika ord än i andra sammanhang.

Om språkbruket på arbetsplatsen påpekar några vårdare att personalens användning av svenska kan variera mycket. Om vårdaren har knappa kunskaper i svenska eller talar med brytning, kan det uppstå förståelseproblem mellan vårdare och de äldre. Även de äldre har sitt sätt att tala, och vårdaren E betonar vikten av att lära känna de äldre och deras sätt att kommunicera. Hen menar att när man är åtta timmar per dag med de äldre lär man känna deras kommunikationssätt, vilket underlättar kommunikationen.

I LL-Centers anvisningar (se 2.3) föreslås alternativa sätt att kommunicera då det verbala språket brister. En del vårdare nämner att de har fått utbildning i att använda tecken och alternativa kommunikationsmetoder (AK) och att även användningen av bokstavspaltor är bekant. I det dagliga arbetet använder de dock mestadels det verbala språket och sin egen kropp för att göra sig förstådda. Lyhördhet och flexibilitet är viktiga

nyckelord för vårdare. Genom att hjälpa den andra på traven, såsom vårdaren H säger, vinner man mycket:

- (8) och hjälper på traven så där att om man kan förenkla instruktion eller sen om det är fråga om något spel eller pussel, så hjälper man lite, placerar, för det där, det är vi ju väldigt måna om att vi ska ju inte liksom, vi ska ju inte orsaka så att någon känner sig dålig, utan tvärtom uppmuntras de att liksom göra och att det ska vara trevligt, så att där kommer ju förstås den här finkänsligheten (H)

Språkets sociala funktion

En stor del av vårdarnas arbete handlar om vardagliga rutiner och uppgifter (se t.ex. Plejert & Jansson 2021: 216), men samtidigt finns det alltid utrymme för situationer där språkets sociala funktion kommer särskilt tydligt fram. Å ena sidan kan det handla om arrangerade aktiviteter, å andra sidan om spontana situationer kring matbordet eller spel. Vårdaren H berättar:

- (9) förstås diskussionen, en vanlig diskussion och det tycker de om, och de tycker om att berätta om gamla saker framför allt, sen har vi pussel, sådana enkla och där blir det alltid diskussion också kring, sen memoryspel och där kan man ju bra välja ut hur många par man väljer beroende på vad man klarar av (H)

Förutom vid spel behövs det verbala språket även vid tidningsläsning och sång. Vårdaren A berättar om stunder för tidningsläsning och vårdaren E redogör för en äldre som hade svårt med språket men som alltid levde upp då hen hörde musik och fick sjunga. Sångstunder, spontana eller arrangerade, verkar vara viktiga för de äldre. Vårdaren G berättar och vårdaren H kompletterar:

- (10) ja vi sjunger ganska mycket och fast vi inte har en arrangerad sångstund så har vi nu såna så fåglar så att de sköter det själv, de hör en melodi, vi har ofta musik som spelar eller sen också via youtube, via teven, så att det är sång och musik, så börjar de och sjunga med (G)
- (11) och just de här klassikerna som alla känner, så sen kan plötsligt fyra fem pensionärer sjunga helt fullt med fast vi inte planerat något, och julsånger, de är ännu bekantare på ett annat sätt, så kommer till exempel nu tändas tusen juleljus bara på radion, så alla sjunger med (H)

Sång och musik samt rim och ramsor sitter djupt i minnet och vårdaren G påpekar att de äldre brukar komma ihåg sådant de lärt sig utantill i skolan.

Viktiga inslag i sociala sammanhang är humor och glädje (om glädje i vårdarbete se t.ex. Selander 2022: 255–266). Vårdaren A menar att man inte kan skämta om allt men att man kan ta med humor i allt. Vårdaren B säger att till och med olika sätt att tala och använda språk kan ge upphov till humor och glädje.

- (12) jag ser inte något fel i att använda slang eller [...], och jag tycker att det är det fina med språk och sen har vi alla dialekter som är ju jätteroliga och det är en annan sån här humorgrej som man kan

ta med, alla slangord för pengar till exempel, så det är ganska roligt att fundera tillsammans på de här olika dialekterna (B)

Sammanfattningsvis kan man dra den slutsatsen att vårdarnas utsagor även här ligger i linje med det som konstaterats om vårdkommunikation i allmänhet och kommunikation med äldre specifikt. Delvis handlar det om ideal som uttrycks i anvisningar och riktlinjer, delvis om värderingar som vårdarna har tagit till sig (jfr Tykesson & Landqvist 2011: 24). Informanterna i Tykessons och Landqvists projekt anser till exempel att den ideala vårdaren känner av stämningar, är glad och trevlig samt respekterar integritet (Tykesson & Landqvist 2011: 41). Med andra ord kan vårdaren anpassa sig efter situationen och motparten. Detta gäller både språkbruket och den icke-verbala kommunikationen.

5 Diskussion

I denna artikel har jag redogjort för kommunikation inom vård och omsorg med särskild vikt på kommunikation mellan vårdare och äldre. Avsikten har varit att ge en bild av vad språk och kommunikation innebär i arbetet med äldre. I tidigare studier har kommunikation beskrivits i termer av *möten*, *relationer* och *personcentrering*. Språk och kommunikation är i och för sig med, men den språkliga aspekten får ofta en undanskymd roll i forskningen. (Om vårdvetenskapliga begrepp och deras empiriska anknytning se t.ex. Sivonen 2022: 45.)

I avsnitt 1 ställde jag två forskningsfrågor vilkas syfte var att ge en inblick i hur *vårdarna* uppfattar språk och kommunikation i sitt arbete. Utifrån det empiriska materialet verkar språk och kommunikation handla om bemötande och förmåga att se individen. Av vikt är också respekt för den andras önskemål vare sig det gäller småprat och tystnad eller beröring och avstånd. Det verbala språket är det primära, inte bara för utbyte av information. Språket har också en viktig social funktion, vilket kommer fram i samband med olika aktiviteter där de äldre är delaktiga (se avsnitt 4.2). Även om aktiviteterna står i fokus, inbjuder aktiviteterna till kommunikation med språket som utgångspunkt.

Den bild som kan tecknas är att vårdares uppfattningar i hög grad stämmer överens med tidigare forskning om betydelsen av språk och kommunikation i vårddyrken. Den ger också stöd åt Törnquists (2004) tankar om att allt utgår från den sociala situationen och motparten, inom äldreomsorgen från den äldre. Vårdaren anpassar sitt sätt att kommunicera efter den äldres förmåga och behov. Då det verbalspråkliga inte räcker till, kommer det icke-språkliga till användning, men i sin helhet förefaller det verbala språket ha en viktig betydelse i vårdarbetet.

I framtida forskning kunde man uppmärksamma hur vårdare resonerar kring språk och kommunikation för att utforska sambandet mellan ett mer nyanserat resonemang och

mer mångfacetterade resurser att kommunicera (se Landqvist & Tykesson 2011). På så sätt börjar man eventuellt närma sig frågan hur uppfattningar och föreställningar utvecklas till kompetenser.

Referenser

- Anbäcken, E.-M. (2020). *'Best practice' i äldreomsorg, vems perspektiv? En kunskapsöversikt över metoder, faktorer och förhållanden som upplevs viktiga av äldre personer med demenssjukdom*. Mälardalens kompetenscentrum för hälsa och välfärd (MKHV).
- Bertils, K. (2022). *Feber i interaktion. Kropp, kunskap och legitimitet i svenska primärvårdssamtal*. Uppsala universitet.
- Billett, S. (2009). Personal epistemologies, work and learning. *Educational Research Review* 4(3), 210–219. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2009.06.001>
- Eivergård, K. (2020). *Språkets makt. En studie av vårdpersonals tal om psykiatriska patienter och brukare*. Mittuniversitetet.
- Ekebergh, M. (2007). Lifeworld-based reflection and learning: a contribution to the reflective practice in nursing and nursing education. *Reflective Practice* 8(3), 331–343. Tillgänglig: <https://doi.org/10.1080/14623940701424835> (citerad 12.5.2023).
- Fredriksson, L. & Wiklund Gustin, L. (2022). Vårdande kommunikation. I: L. Wiklund Gustin & M. Asp (Red.). *Vårdvetenskapliga begrepp i teori och praktik*. Studentlitteratur. 415–428.
- Grainger, K. (2004). Communication and the Institutionalized Elderly. I: J. F. Nussbaum & J. Coupland (Red.). *Handbook of Communication and Aging Research*. Taylor & Francis Group. 479–497.
- Gustafsson, T. (2023). *Att mötas genom och bortom orden. Implementering av personcentrerad kommunikation inom vård och omsorg i hemmet*. Högskolan i Borås.
- Jansson, G. (2011). *Att sätta ord på vårdarbetarens yrkeskompetens. Metodutveckling med forskarstöd*. Stiftelsen Stockholms läns Äldrecentrum.
- Jansson, G. (2014). Att utöva personcentrerad omsorg i möten med äldre med demens. Utmaningar och dilemman. I: J. Lindström, S. Henricson, A. Huhtala, P. Kukkonen, H. Lehti-Eklund & C. Lindholm (Red.). *Svenskans beskrivning 33: Förhandlingar vid trettiofjärde sammankomsten för svenskans beskrivning, Helsingfors den 15–17 maj 2013*. Helsingfors universitet. 162–171.
- Jansson, G., Karlsson, A.-M. & Nikolaidou, Z. (2014). *Skrift- och samtalspraktiker i äldreomsorgen: Rapport från projektet Omsorg som språkarbete. Hinder och möjligheter med svenska som andraspråk i den nya arbetsordningen*. Stiftelsen Stockholms läns Äldrecentrum.
- Käcker, P. (2022). Nycklar till kommunikation. I: T. Strandberg (Red.). *Förhållningssätt och möten. Arbetsmetoder i social omsorg*. Studentlitteratur. 273–296.
- Landqvist, M. (2013). När det blir fel. Klagomål på samtal till sjukvårdsrådgivningen. *Folkmålsstudier* 51, 25–48.
- Landqvist, M. & Tykesson, I. (2011). Språklig medvetenhet inom äldreomsorgen. I: A. Ylikiiskilä & M. Westman (Red.). *Språk för framtiden. Language for the future. Rapport från ASLA:s höstsymposium, Falun, 12–13 november, 2010*. Högskolan Dalarna. 112–124.
- Lfsv = Lätt finlandssvenska (2023). Tillgänglig: <https://research.tuni.fi/lattsprak/> (citerad: 12.5.2023).
- Lindholm, C. (2015). Parallel Realities: The Interactional Management of Confabulation in Dementia Care Encounters. *Research on Language and Social Interaction* 48(2), 176–199. <https://doi.org/10.1080/08351813.2015.1025502>
- LL-Center (2023). 20 tips om lätt svenska. Tillgänglig: https://www.ll-center.fi/svenska/om_lattlast/regler_for_lattlast/20tips/ (citerad: 11.2.2023).
- Mäntynen, A., Tapionkaski, S. & Pietikäinen, S. (2018). Kielikäsitkyset vanhustyössä – asukkaiden, hoitajien ja esimiesten käsityksiä hyvästä vuorovaikutuksesta ja kielenkäytöstä. *Puhe ja kieli* 38(3), 127–151. <https://doi.org/10.23997/pk.77383>
- O'Rourke, D. J., Lobchuk, M. M., Thompson, G. N. & Lengyel, C. (2022). Expanding the conversation: A Person-centred Communication Enhancement Model. *Dementia* 21(5), 1596–1617. <https://doi.org/10.1177/14713012221080252>

- Paananen, J. (2019). *Yhteisymmärryksen rakentaminen monikulttuurisilla lääkärin vastaanotoilla*. Turun yliopisto.
- Plejert, C. & Jansson, G. (2021). Tvärkulturella möten i äldreomsorgen: språk, kommunikation och demenssjukdom. I: S. Torres & F. Magnússon (Red.). *Äldrevård och omsorg i migrationens tidevarv*. Studentlitteratur. 197–218.
- Ridell, K. (2008). *Dansk-svenska samtal i praktiken. Språklig interaktion och ackommodation mellan äldre och vårdpersonal i Öresundsregionen*. Uppsala universitet.
- Sarangi, S. (2012). Towards a communicative mentality in medical and healthcare practice. I: A.-M. Karlsson, M. Landqvist & H. Rehnberg (Red.) *Med språket som arbetsredskap. Sju studier av kommunikation i vården*. Södertörns högskola. 13–34.
- Selander, G. (2022). Glädje. I: L. Wiklund Gustin & M. Asp (Red.). *Vårdvetenskapliga begrepp i teori och praktik*. Studentlitteratur. 255–266.
- Sivonen, K. (2022). Begreppsanalys och begreppsbestämning. I: L. Wiklund Gustin & M. Asp. (Red.). *Vårdvetenskapliga begrepp i teori och praktik*. Studentlitteratur. 43–57.
- Storlie, T. A. (2015). *Person-centered communication with older adults: the professional provider's guide*. Elsevier Science & Technology.
- Stål, R. (2008). *Vårdkommunikation i teori och praktik*. Studentlitteratur.
- Sundler, A. J., Hjertberg, F., Keri, H. & Holmström, I. K. (2020). Attributes of person-centred communication: A qualitative exploration of communication with older persons in home health care. *International Journal of Older People Nursing* 15(1), 1–10. <https://doi.org/10.1111/opn.12284>
- Svenaesus, F. (2009). I: J. Bornemark & F. Svenaesus (Red.). *Vad är praktisk kunskap? En inledning till ämnet och boken*. Södertörns högskola. 9–34.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi.
- Tykesson, I. & Landqvist, M. (2011). *Språkstimulerande övningar för personal inom äldreomsorgen. Metodutveckling med forskarstöd*. Stiftelsen Stockholms läns Äldrecentrum.
- Törnquist, A. (2004). *Vad ska man kunna och hur ska man vara. En studie om enhetschefers och vårdbiträdens yrkeskompetens inom äldreomsorgens särskilda boendeformer*. Lärarhögskolan i Stockholm.
- van Manen, A. S., Aarts, S., Metzelthin, S. F., Verbeek, H., Hamers, J. P. H. & Zwakhalen, S. M. G. (2021). A communication model for nursing staff working in dementia care: Results of a scoping review. *International Journal of Nursing Studies* 113, 1–15. <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2020.103776>
- Vårdhandboken (2023a). Vård och bemötande. Tillgänglig: <https://www.vardhandboken.se/arbetsatt-och-ansvar/bemotande-i-var-d-och-omsorg/afasi-dysartri-dysfagi--vard-och-bemotande/vard-och-bemotande/> (citerad 12.5.2023).
- Vårdhandboken (2023b). Omgivningens bemötande. Tillgänglig: <https://www.vardhandboken.se/arbetsatt-och-ansvar/bemotande-i-var-d-och-omsorg/bemotande-av-personer-med-funktionsnedsattning/omgivningens-bemotande/> (citerad 12.5.2023).
- WHO = World Health Organization (2015). *WHO global strategy on integrated people-centred health services 2016–2026. Executive Summary*. Tillgänglig: <https://interprofessional.global/wp-content/uploads/2019/11/WHO-2015-Global-strategy-on-integrated-people-centred-health-services-2016-2026.pdf> (citerad 1.9.2023).
- Wiklund Gustin, L. & Asp, M. (2022). Från begrepp till handling. I: L. Wiklund Gustin & M. Asp (Red.). *Vårdvetenskapliga begrepp i teori och praktik*. Studentlitteratur. 21–26.
- Williams, K. N., Perkhounkova, Y., Jao, Y.-L., Bossen, A., Hein, M., Chung, S., Starykovicz, A. & Turk, M. (2018). Person-Centered Communication for Nursing Home Residents With Dementia: Four Communication Analysis Methods. *Western Journal of Nursing Research* 40(7), 1012–1031. <https://doi.org/10.1177/0193945917697226>
- Wirdeñäs, K. & Kaufhold, K. (2019). "Det funkar men det är på annorlunda sätt." Om att positionera sig som förmedlare av vårdinformation. I: M. Bianchi, D. Håkansson, B. Melander, L. Pfister, M. Westman & C. Östman (Red.). *Svenskans beskrivning 36. Förhandlingar vid trettiosjätte sammankomsten, Uppsala 25–27 oktober 2017*. Uppsala universitet. 345–358.

Communicating with Purpose

To cite this article: Koskela, M., Salmela, E., Kääntä, L. & Syrjälä, H. (2023). Ilmastoviisaan asumisen teemat ja kontekstit – Kun systeemimaailma kohtaa elämismaailman julkisessa keskustelussa. In: E. Lillqvist, M. Eronen-Valli, V. Manninen, N. Nissilä & E. Salmela (Eds.). *Communicating with Purpose*. Vaasa: VAKKI Publications 15. 189–206.
ISBN 978-952-69732-2-7

Ilmastoviisaan asumisen teemat ja kontekstit – Kun systeemimaailma kohtaa elämismaailman julkisessa keskustelussa

Merja Koskela^a, Eveliina Salmela^a, Liisa Kääntä^a & Henna Syrjälä^b

^a Viestintätieteet, Markkinoinnin ja viestinnän yksikkö, Vaasan yliopisto

^b Markkinointi, Markkinoinnin ja viestinnän yksikkö, Vaasan yliopisto

This study examines which topics climate-wise housing is connected to in public speech. Climate-wise housing stands for housing choices that take social, ecological and economic perspectives into account. The data of the study consists of a variety of journalistic texts and online discussions collected in a larger research project. Content analysis is used as a method, and the findings are discussed applying Habermas' concepts of system and lifeworld. The results show that in the journalistic media, the system-level starting point is strong and the individuals' point of view comes to the fore only in certain types of stories. Economics and technology in particular are important ways of understanding climate-wise housing. In online discussions, the starting point is citizens' own lifeworld, which is connected to their everyday experiences. However, the topics of the discussions are also connected to the system through the presence of the (market) economy, which leads to seeing citizens in the role of consumers. As a whole, our analysis shows that climate-wise living becomes a part of citizens' everyday life both through the system, for example as a result of political decisions, and through grassroot level choices. From both starting points, efforts can be made towards more climate-wise living.

Avainsanat: ilmastoviisas asuminen, journalismi, julkinen puhe, sosiaalinen media, systeemi- ja elämismaailma

1 Johdanto

Yksilön näkökulmasta keskeisin ympäristökuormitukseen vaikuttava tekijä on asuminen. Asumisen päästöt muodostavat neljänneksen suomalaisten hiilijalanjäljestä (Ympäristöministeriö 2021). Näistä päästöistä suurin osa on peräisin tilojen ja käyttöveden lämmityksestä, ja pienempi osa valaistuksesta, ruuanlaitosta, kodinkoneista ja viihde-elektronikasta (Suomen virallinen tilasto 2021). Siksi on tärkeää puhua julkisuudessa kestävästä asumisesta, joka ottaa huomioon niin sosiaaliset, ekologiset kuin taloudellisetkin näkökulmat. Kestävästä asumisesta voidaan kuvata myös *ilmastoviisaan asumisen* käsitteen avulla, jossa ilmastoviisaus ymmärretään yksilöiden, yhteisöjen ja yhteiskuntien kykyä tehdä ilmaston ja ympäristön kannalta edullisia asumiseen, energian käyttöön, rakennusratkaisuihin ja yleensä kuluttamiseen liittyviä tulevaisuuteen suuntautuvia valintoja (ks. esim. Lovell 2004). Julkisuudessa ei kuitenkaan välttämättä käytetä kumpaakaan termiä, vaan asiaa tarkastellaan osana muita kestävyiden teemoja ja näkökulmia.

Ilmastoviisaan asumisen käsittely julkisessa puheessa on merkityksellistä viestintää, koska se, miten asioita mediassa esitetään, osaltaan muokkaa sitä, miten kansalaiset asiasta ajattelevat ja sitä, miten he asiaan suhtautuvat (ks. esim. Carvalho 2010: 172). Ilmastoviisasta asumista koskeva julkinen puhe voidaan tulkita laajemmin ympäristöviestinnäksi tai ilmastoviestinnäksi (ks. Kumpu 2021), mutta toisin kuin moni muu ympäristöön ja ilmastoon liittyvä aihe, asuminen on arkinen ilmiö, joka puhuttelee kaikkia kansalaisia. Aiemmassa tutkimuksessa etenkin ilmastojournalismia on tarkasteltu monipuolisesti. Ilmastojournalismi kattaa kaiken sellaisen journalismin, jossa käsitellään ilmastonmuutosta ilmiönä, sen syitä ja vaikutuksia sekä keinoja reagoida siihen (esim. Schäfer & Painter 2021). Se käsittää laajasti erilaisia näkökulmia kuten tutkimusta ja taloudellisia vaikutuksia, ja sitä julkaistaan esimerkiksi sanomalehtien uutisosastoilla, tiede- ja talousosastoilla tai vaikka urheiluosastoilla. Samoin ilmastojournalismin on todettu ylittävän perinteisen median rajat, ja sen ympärille on rakentunut ympäristö- tai ilmastonmuutoksen raportointiin erikoistuneita digitaalisia kanavia (esim. Painter 2016: 11). Ilmastoviisasta asumista käsittelevä julkinen puhe edustaa tässä mielessä tyyppillistä ilmastojournalistista aihepiiriä (ks. esim. Brüggemann & Engesser 2014; Gibson 2017). Samoin kuin muut ilmastojournalismin aiheet, ilmastoviisas asuminen on teemana monenlaisilla journalistisen median osastoilla, erikois- ja yleismediassa.

Aihetta koskeva julkinen keskustelu ei myöskään jää pelkästään journalismiin, vaan sitä käsitellään laajasti sosiaalisessa mediassa, alkaen uutisten kommentoinnista ja päättyen verkon erilaisille keskustelupalstoille. Koska aiempi ilmastopuheen tutkimus on keskittynyt journalismiin (Engesser & Brüggemann 2016), sitä on syytä tarkastella myös laajempina ilmiönä ja ottaa huomioon myös muita digitaalisia julkisen puheen kanavia, ku-

ten verkkokeskusteluja ja blogeja (ks. myös Kleis Nielsen & Ganter 2017). Tällaista tutkimusta on myös jo jonkin verran tehty. Esimerkiksi Rantala, Toikka, Pulkka ja Lyytimäki (2020) ovat havainneet, että uusiutuvaan energiaan liittyvät keskustelunaiheet painottuvat eri tavalla sosiaalisessa mediassa kuin journalistisessa mediassa. Heidän tutkimuksessaan, joka kohdistui avoimeen Uusi energiapolitiikka -Facebook-ryhmään, selvisi myös, että keskusteluita dominoi pieni joukko aktiivisia osallistujia, joiden näkökulmilla, asenteilla ja näkemyksillä on taipumus ”ylikorostua” sekä keskustelunaiheissa että niiden kehystämisessä.

Hedelmällisen teoreettisen lähtökohdan tällaiseen laajempaan journalistista mediaa ja verkkokeskusteluja yhdistävään tarkasteluun tarjoavat Habermasin (1984; 1987) kehittämät systeemi- ja elämismaailman käsitteet (ks. myös Grönvall 2015; Eide 2017). Väljästi määriteltynä elämismaailma käsittää yksilön jokapäiväisen arjen ilmiöt ja tapahtumat henkilökohtaisesta näkökulmasta (ks. esim. Jackson 1999). Systeemimaailma puolestaan viittaa talouden, teknologian, tieteen, politiikan ja muun yhteiskunnallisen toiminnan institutionaaliin rakenteisiin. Media on monessa mielessä näiden maailmojen leikkauspiste (Wessler 2018).

Habermasin teoria tarjoaa välineitä tarkastella ilmastoviisaaseen asumiseen liittyvää keskeistä ristiriitaa: yhtäältä ilmastoviisas asuminen edellyttää yksilöltä monia käytännöllisiä arjen valintoja, mutta toisaalta valintoja ohjaava ja niihin kannustava tieto esitetään usein julkisessa keskustelussa systeemitason näkökulmasta. Esimerkiksi jos julkisessa keskustelussa keskitytään systeemimaailman mukaiseen taloudellisten tavoitteiden ensisijaisuuteen, ympäristö- ja sosiaaliset näkökulmat jäävät helposti vähemmälle huomiolle. Tämä saattaa myös johtaa siihen, että elämismaailma ja systeemimaailma jäävät toisistaan irrallisiksi, niitä koskeva keskustelu siirtyy eri foorumeille, eikä esimerkiksi ilmastoviisasta asumista koskeva institutionaalinen tieto saavuta tai kosketa kansalaista, eikä näin ollen myöskään johda toimintaan. Tämä tutkimus on osa DeCarbon Home -hanketta (2023), jossa tavoitteena on edistää asumisen ja rakentamisen oikeudenmukaista kestävyysmurrosta. Tämän tavoitteen kannalta on keskeistä ymmärtää ja pyrkiä vähentämään elämismaailman ja systeemimaailman välistä ristiriitaa.

Tämän artikkelin tavoitteena on kartoittaa niitä yksilön ja yhteiskunnan kannalta merkityksellisiä konteksteja ja aihepiirejä, joissa asuminen ja kestävyys kohtaavat, ja tällä tavoin hahmottaa, miten ilmastoviisas asuminen jäsentyy julkisessa puheessa. Samalla kartoitus toimii ensimmäisenä yleiskatsauksena DeCarbon Home -hankkeessa kerättyyn media-aineistoon. Ensimmäiseksi kysymme, minkälaisiin teemoihin ilmastoviisas asuminen yhdistetään journalistisessa mediassa ja verkkokeskusteluissa ja miten teemat jakautuvat (määrällisesti) näissä. Toiseksi kysymme, miten systeemi- ja elämismaailma

kytkeytyvät toisiinsa edellä mainituilla julkisen puheen eri osa-alueilla. Näin syvennämme yhtäältä käsitystä asumisen monimuotoisesta roolista ilmasto-, ympäristö- ja kestävyysviestinnässä (vrt. esim. Cherry, Hopfe, MacGillivray & Pidgeon 2015; 2017) ja toisaalta ymmärrystä systeemi- ja elämismaailman ilmenemisestä mainitussa monimuotoisuudessa (ks. Jackson 1999; Alvim da Silva, Pereira & Felizardo 2022; Wessler 2018).

2 Kansalaisen ja järjestelmän näkökulmat

Tarkastelemme tässä artikkelissa ilmastoviisaan asumisen aihepiirejä, jotka ovat *sekä yksilön että yhteiskunnan kannalta* merkityksellisiä. Habermasin (1984; 1987) teorian mukaan elämismaailma edustaa vahvemmin yksilön näkökulmaa ja systeemimaailma yhteiskunnan näkökulmaa. Nämä kaksi maailmaa kytkeytyvät kuitenkin kiinteästi toisiinsa, mutta edustavat ikään kuin eri tasoja ja näkökulmia tarkastelussa oleviin aiheisiin. Niissä myös yhtyy merkitystason ja reaali maailman tason tarkastelu. Siinä missä elämismaailmassa yksilöt jakavat merkityksiä ja luovat yhteisöllisyyttä diskurssien kautta, systeemimaailma nähdään abstraktimpana kehiksenä reaali maailman ilmiöille, ja sen ytimessä ovat raha ja valta. Näkökulmana se asettaa yksilön tiettyyn asemaan, esimerkiksi omistajaksi tai asiakkaaksi, suhteessa reaali maailmaan.

Aineistojemme näkökulmasta journalistinen media vastaa enimmäkseen järjestelmän näkökulmaa ja verkkokeskustelut kansalaisten näkökulmaa, mutta molemmat näkökulmat ovat läsnä molemmissa aineistoissa. Näkemyksemme mukaan kuitenkin elämismaailma on aineistossa sitä todennäköisemmin keskeisessä roolissa, mitä enemmän on kuultavissa ”tavallisen kansalaisen” ääni. Kun vallitsevana on instituution ääni, systeemimaailma, tyypillisesti raha ja valta, korostuu.

Habermasin (1984; 1987) mukaan järjestelmällä on pyrkimys ”kolonialisoida” henkilökohtaista elämää. Tämä tarkoittaa etenkin vallan, talouden ja teknologian näkökulmien korostumista ja arkielämän rationalisoitumista. Verkkoviestinnän näkökulmasta asia saattaa kuitenkin olla myös päinvastoin. Lisäksi Habermasin esittämää kahtiajakoa voidaan kyseenalaistaa, koska ilmiöt kietoutuvat niin vahvasti toisiinsa (Silva 2019: 36). Tästä huolimatta jaottelu kertoo jotakin olennaista kansalaiselle annetuista rooleista ilmastoviisasta asumista koskevassa julkisessa puheessa.

Aikaisemmassa tutkimuksessa vastaavaa näkökulmien kohtaamista ovat käsitelleet esimerkiksi Eide (2017) ja Grönvall (2015). Eiden (2017: 199) mukaan muun muassa kulttuurijournalismi on ottanut omakseen myös ihmisten jokapäiväisen elämän ilmiöt. Etenkin iltapäivälehtien sivuilla nostetaan keskiöön yksilö ja ihminen instituutioiden, kuten puolueen tai sosiaalisen ryhmän, sijasta. Näin journalismi asettuu yksilön elämismaail-

man osaksi ja tarjoaa lukijoille ns. käyttötietoa. Tätä Eide kuvaa *palvelujournalismin* käsitteellä. Siinä lukija asetetaan kansalaisen sijasta tyypillisesti omaa elämäänsä koskevia valintoja tekevän kuluttajan rooliin, ja journalismin sisällöt puhuttelevat yksilön elämismailmaa, eivät niinkään systeemimailmaa eli taloutta, politiikkaa ja hallintoa (ks. Habermas 1985). Toisaalta, kun journalismi asettaa kansalaisen kuluttajan rooliin, voidaan tulkita, että systeemimailma ”kolonialisoi” elämismailmaa (esim. Grönvall 2015: 1029), kun talouden näkökulma korostuu. Journalismin logiikka tukee systeemimailman jäsenyyksiä, eli politiikka ja talous ohjaavat sisällöllisiä valintoja ja painotuksia.

Grönvall (2015: 1029) toteaa, että etenkin kaupallistuminen haastaa elämismailman ja systeemimailman välisiä suhteita ja journalismin roolia valtaapitävien vahtikoirana. Kun osa kansalaisista ei seuraa uutismediaa eikä poliittisia uutisia ja jättäytyy näin tietoisesti julkisen keskustelun ulkopuolelle, he myös irtautuvat yhteisöistä ja kulttuurista, mikä lopulta horjuttaa demokratiaa. Julkinen keskustelu siirtyy journalistisesta mediasta sosiaaliseen mediaan eli teemoiltaan ja käyttäjiltään erikoistuneille areenoille ja polarisoituu helposti. Toisaalta esimerkiksi Calhoun (1988) on aikoinaan käsitellyt journalistista mediaa paikkana, jossa kansalaiset pääsevät välillisesti osaksi sekä systeemitason toimintaa, kuten erilaisia poliittisia ohjelmia, että elämismailman toimintaa, kuten muiden yksilöiden kokemuksia ja yhteisöjä. Media voi siis hänen mukaansa auttaa kansalaisia integroitumaan yhteiskuntaan, mutta rajatusti.

Habermasin (1984; 1987) ajatus, että systeemitason julkinen puhe asettaa kansalaisen tiettyyn rooliin, tulee lähelle subjektiposition käsitettä, jota esimerkiksi Carvalho (2010) on soveltanut tarkastellessaan median kansalaisille tarjoamia asemia ja rooleja. Hän korostaa, että näillä subjektipositioilla on merkitystä, koska niiden pohjalta osaltaan muodostuu kansalaisten käsitys siitä, mitä mahdollisuuksia heillä on vaikuttaa asioihin omalla toiminnallaan. Carvalhon (2010) mukaan erilaisten medioiden tarjoamat subjektipositiot korostavat joko taipumusta toimintaan tai toimimattomuuteen. Näin on esimerkiksi asumisratkaisujen osalta; kansalaisella on mahdollisuus tehdä omia valintojaan, joilla voi olla suuriakin vaikutuksia. Jos kuitenkin media esittää ilmastonmuutoksen lähinnä globaalina ongelmana, jota ratkovat suurvaltojen johtajat, kansalaisille syntyy käsitys, että heillä itsellään ei ole mahdollisuutta vaikuttaa. Habermasin termin, systeemimailma ohjaa silloin elämismailman ratkaisuja kansalaisia passivoivaan suuntaan (ks. esim. Dahlgren 2009).

Digitaalisen median aikakaudella ihmisten elämismailma on kokenut suuria muutoksia. Kuten Zhao (2007: 147-148) toteaa, verkko on muuttanut sosiaalisen vuorovaikutuksen dynamiikkaa ja tapoja, joilla yksilöt oppivat tuntemaan sekä muita että itseään, tuomalla heille uusia tapoja tutustua muihin. Anonymiteetin suojassa ihmiset näyttävät olevan halukkaita paljastamaan sisäistä maailmaansa muille jakaen henkilökohtaisia tarinoita,

intiimejä hetkiään, ilojaan ja surujaan. Verkossa keskinäinen tieto ja ymmärrys johdetaan siitä, miten ihmiset kertovat itsestään ja elämästään.

Verkko tarjoaa lukuisia mahdollisuuksia myös julkiselle keskustelulle. Esimerkiksi verkossa toimivat uutismediat voivat tarjota tilan keskustelulle, jossa journalistit ja kansalaiset ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Tämä tuo osaltaan elämismaailman osaksi julkista keskustelua (Nah & Chung 2016: 2297). Media voi myös osallistua elämismaailman kolonialisoimisen vähentämiseen esimerkiksi erilaisten aktivismin muotojen toteuttajana, kuten vaihtoehtoismedioiden ja sosiaalisten liikkeiden kautta (Carroll & Hackett 2006). Näissä annetaan ääni monipuolisemmalle toimijajoukolle kuin perinteisissä medioissa, ja myös käsiteltävät aiheet nousevat vahvemmin esiin yksilöiden elämismaailmasta eli tarpeista, toiveista, arvoista ja asenteista. Tässä roolissa toimivat esimerkiksi erilaiset verkon keskustelupalstat ja blogit. Toisaalta kuitenkin systeemimaailma voi kolonialisoida myös verkkokeskustelua (McLean & Wainwright 2009). Tämä voi näkyä esimerkiksi tiettyjen vallitsevien näkökulmien suosimisena ja toisten hiljentämisinä ja siinä, että verkon algoritmit ohjaavat näkemään vain omaa näkemystä tukevia sisältöjä.

Vaihtoehtoisessa julkisuudessa on kuitenkin myös haasteensa. Mediatekstien määrä ja median kuluttaminen kasvavat jatkuvasti, mikä tarjoaa kansalaiselle runsaasti tietoa systeemi- ja elämismaailmasta. Janssonin (2017) mukaan tiedon suuri määrä, vaihteleva laatu ja ristiriitaisuus kuitenkin vaikeuttavat itselle olennaisen tiedon valikoimista ja omien valintojen tekemistä. Tällöin pääosaan nousee helposti se, mikä on yleisesti hyväksyttyä ja suositeltua, mutta ei välttämättä juuri itselle merkityksellistä. Media siis luo kansalaisille sosiaalista painetta tehdä tiettyjä valintoja; kun asiasta puhutaan julkisuudessa, syntyy käsitys siitä, mikä on yleisesti hyväksyttävää, ja yksilö kokee tarvetta toimia kuten muutkin. Taustalla olevat systeemimaailman korporatiiviset tuoton maksimoinnin intressit vaikuttavat julkiseen mielipiteeseen ja vapautteen puhua avoimesti: erilaisten elämismaailman yhteisöjen (esim. faniyhteisöt) jäsenet konstruoidaan passiivisiksi kuluttajiksi, jolloin valta kuitenkin säilyy massamedialla (McLean & Wainwright 2009).

3 Aineisto ja menetelmä

Tutkimuksen aineisto on kerätty projektissa, jossa pyritään edistämään kestäviä ja oikeudenmukaisia asumisen ratkaisuja. Aineisto on peräisin vuosilta 2010–2022. Siihen kuuluu journalistisia julkaisuja sekä erilaisilta internetin keskustelupalstoilta ja muilta alustoilta poimittua aineistoa. Tässä artikkelissa tarkasteltava journalistinen aineisto on kerätty Ylen verkkouutisista, Helsingin Sanomista (jatkossa HS), Kiinteistöpostista, Rakennuslehdessä, Meidän Talo -lehdessä ja laajan kirjon eri lehtien sisältöjä julkaisevasta

Meillä kotona -sivustosta. Vanhimmat näistä julkaisuista ovat vuodelta 2010 ja uusimmat vuodelta 2020. Aineiston määrystä on havaittavissa, että aiheesta tulee ajan myötä yleisempi, joten uudemmat julkaisut painottuvat.

Vastaavasti tarkasteltavat verkkokeskustelut on poimittu profiililtaan erilaisilta, monia aiheita kattavilta avoimilta Vauva.fi- ja Ylilauta-alustoilta. Nämä alustat valittiin aineistoon, koska ne ovat avoimesti saatavilla. Ne ovat myös kävijämäärissään, näkyvyydessään (yhteiskunnallinen, hakutulokset jne.) suurimpia ja vaikutusvaltaisimpia avoimesti (ilman kirjautumista) saatavilla olevia alustoja (ks. esim. Vaahensalo 2018; Similarweb 2023). Aikajana näiden aineistojen osalta on 2015–2022, mikä johtuu alustojen arkistointikäytännöistä (toisin sanoen vanhempaa aineistoa ei ole enää saatavilla verkossa).

Aineisto on kerätty hankkeessa määriteltyjen hakusanojen ja niiden yhdistelmien avulla. Hakusanoja olivat *asuminen*, *energia(remontti)*, *hiilijalanjälki*, *vähähiilinen*, *hiilineutraali*, *ilmastoystävällinen*, *ilmastonmuutos*, *ilmaston lämpeneminen*, *lämmitys*, *päästöt* ja *ympäristö*. Eri medioiden hakutoiminnot ovat erilaisia, joten hakujen edetessä hakusanoja yhdisteltiin eri tavoin, lisättiin ja muokattiin sen mukaisesti, millaisia tuloksia hauista saatiin. Molemmista aineistoista tallennettiin ne tekstit, joissa hakusanat esiintyivät ja sisältö vastasi aihepiiriä. Tässä artikkelissa raportoitava empirinen analyysi perustuu journalistisen aineiston osalta 733 juttuun ja verkkokeskusteluaineistojen osalta 150 viestiketjuun, jotka koostuvat yhteensä yli 4000 viestistä (ks. Taulukko 1).

Media	Juttujen määrä
Yle	185
HS-digi	197
Rakennuslehti	153
Kiinteistöposti	84
Meillä kotona	63
Meidän talo	51
	733
Keskustelualusta	Viestiketjujen määrä
Ylilauta (Koti ja rakentaminen)	50 (3105 viestiä)
Vauva.fi (Aihe vapaa)	100 (1005 viestiä)
	150 (4110 viestiä)

Taulukko 1. Tämän artikkelin aineisto.

Ilmastoviisaan asumisen teemojen ja aihepiirien kartoittamisessa hyödynnettiin analyysimenetelmänä määrällistä ja laadullista sisällönanalyysiä (ks. Eriksson & Kovalainen 2015; Schreier 2012). Sisällönanalyysi eteni aineisto kerrallaan siten, että hankkeen tutkija laati alustavan teemoittelun, jonka jälkeen toinen tutkija kävi läpi saman aineiston. Erimieliset tulokset ratkaisi kolmas tutkija yhteistyössä muiden kanssa. Sekä journalistisen että verkkokeskusteluaineiston osalta teemoittelu perustuu koko tekstien huolelliseen läpi lukemiseen.

On huomattava, että keskustelupalsta-aineisto ei ole suoraan vertailukelpoinen media-aineiston kanssa, eikä aineistoja ole tarkoitus verrata toisiinsa. Keskustelupalsta-aineiston keräämisessä painotettiin kansalaisten arjen käytäntöjä, koska halusimme kerätä aineistoa, jossa näkyy, miten ilmastoviisaus näkyy kansalaisten arjessa konkreettisten tekojen ja valintojen tasolla.

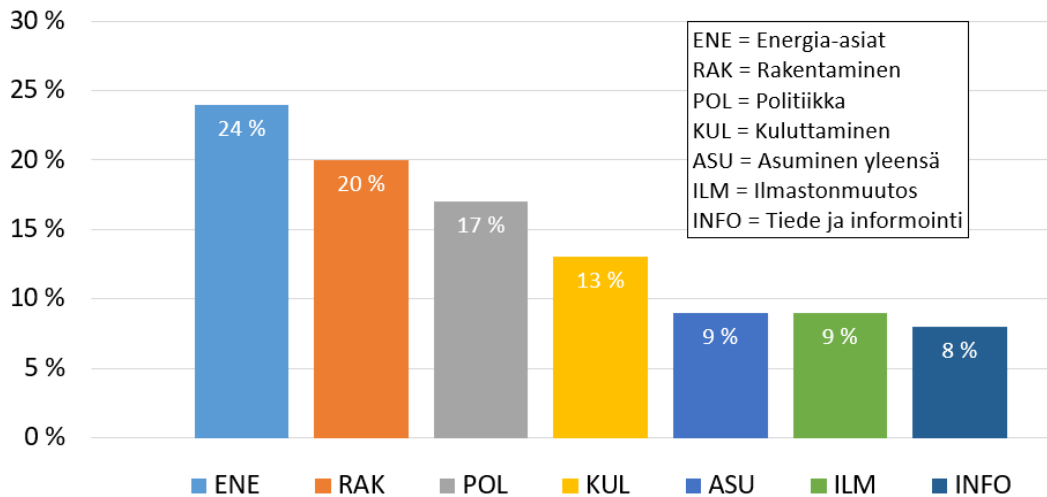
Tätä artikkelia on inspiroinut Carvalhon (2000) mediatekstien diskurssianalyysin malli, josta keskitymme ontologiseen tasoon eli teksteissä esiintyviin teemoihin (ks. myös Doulton & Brown 2009: 193). Määrällisen sisällönanalyysin lisäksi tarkastelemme laadullisesti niitä tekijöitä, joihin ilmastoviisas asuminen laajemmin kytketään. Carvalhon (2000: 21–22) mukaan tällainen asioiden välisten yhteyksien laadullinen tarkastelu voi olla hyvin valaisevaa esimerkiksi toisistaan eroavien näkökulmien paljastamisessa. Näitä yhteyksiä pohdimme tunnistamalla aineistosta elämismaailman näkökulmia, eli jokapäiväisen arjen ilmiöitä ja tapahtumia, sekä systeeminäkökulmia eli talouden, teknologian, tieteen, politiikan ja muun yhteiskunnallisen toiminnan fokusoimisen ja myös kolonialisoitumisen paikkoja (ks. Habermas 1984; 1987; Silva 2019).

4 Ilmastoviisaan asumisen kontekstit

Tässä luvussa esittelemme yksilön ja yhteiskunnan kannalta merkitykselliset kontekstit ja teemat, joissa ilmastoviisasta asumista analyysimme perusteella huomioidaan. Käsittelemme ensin journalistiset tekstit ja sen jälkeen verkkokeskustelut sekä määrällisesti että laadullisesti.

4.1 Journalismin teemat ja painotukset

Journalistisesta aineistosta tunnistettiin mediasta riippuen noin 20 alateemaa, joista muodostettiin seitsemän pääteemaa. Pääteemat ja niihin luokiteltujen artikkelien osuudet kaikista artikkeleista on koottu kuvioon 1. Koska aineisto on valittu ilmastoviisaaseen asumiseen liittyvillä hakusanoilla, sisältöluokilla on myös taipumus kietoutua toisiinsa. Tästä huolimatta jokaiselle artikkelille määriteltiin tutkijoiden yhteistyössä vahvin teema. Näin jokainen artikkeli on luokittelussa mukana vain kerran.

Kuvio 1. Pääteemat ja niiden osuudet journalistisessa aineistossa (N=733).

Yleisimmät pääteemat liittyvät energiaan, rakentamiseen ja politiikkaan. Niihin sisältyvissä alateemoissa on jonkin verran vaihtelua eri julkaisujen välillä, mutta useimmat toistuvat läpi aineiston. Systeemitason näkökulmasta tarkasteltuna kolmessa yleisimmässä pääteemassa ääneen pääsevät lähinnä ”järjestelmän edustajat” kuten poliitikot, viranomaiset ja asiantuntijat, mikä on tyypillistä journalistisille lähdekäytännöille (Mörä 1996: 107; Fishman 1980).

Pääteemaan **energia** on luokiteltu artikkelit, joiden aiheena on sähkön kulutus ja säättäminen, älykkäät ratkaisut ja energialiiketoiminta, lämmitys, energiaremontit ja energiatehokkuus. Kun kyseessä on asuminen, läsnä on talouden ja teknologian ohella elämismailma, yksittäiset ihmiset arjen ratkaisuihin ja asukkaat. Taloyhtiöt voidaan nähdä eräänlaisena siltana systeemimaailman (tuottaa asukkaalle omistajan ja osakkaan roolin) ja elämismailman välillä. Mediatekstien pohjalta on nähtävissä, että systeemitaso ja elämismailma kietoutuvat toisiinsa monimutkaisin tavoin – jopa yhden jutun sisällä. Jutuissa näitä näkökulmia käytetään myös tekstiä jäsentävänä tekijänä, mitä havainnollistetaan esimerkissä 1 (tulkinta kursiivilla esimerkin jälkeen).

- (1) HELSINKILÄINEN Sinikka Herajärvi on aloittanut viikonlopun imuroimalla ja keittämällä kahvit. Kuulostaa arkiselta, mutta Herajärven kodinkoneet käyvät osittain aurinkosähköllä. Se ei ole arkea monessa kerrostalokodissa. -> *fokus yksilön arjessa*

Herajärven taloyhtiö Helsingin Pikku Huopalahdessa hankki runsaat 30 aurinkopaneelia kattoremontin yhteydessä keväällä 2017. [...] -> *taloyhtiö instituutiona*
 Aurinkosähköjärjestelmän avulla taloyhtiö säästää vuotuisissa sähkölaskuissa noin 800 euroa. Kolmiossa asuvan Herajärven hyöty on noin 25 euroa vuodessa. [...] -> *talousnäkökulma, esimerkkinä yksilö*

Aurinkoenergian yleistymistä taloyhtiöissä hidastaa toistaiseksi lainsäädäntö. Se vähentää investoinnin kannattavuutta: jos taloyhtiö jakaa tuottamaansa aurinkosähköä asukkaille,

siitä pitää maksaa siirtomaksu ja vero. [...] -> *lainsäädännön näkökulma, markkinatalous, taloyhtiö toimijana (Takala 2020).*

Esimerkissä 1 on hahmoteltu energia-aiheeseen luokitellun artikkelin vuorottelua elämismailman ja systeemimailman välillä. Tekstissä vaikeita ja monimutkaisia teknis-taloudellisia asioita tuodaan lähemmäksi yksilön arkea esimerkein, mikä onkin tyypillinen yleistajuistamisen keino (Koskela & Pilke 2001). Tietyn aiheen käsitteleminen yksittäisen henkilön kokemuksen ja elämismailman kautta on aikakauslehdille tyypillinen tapa rakentaa artikkeli (Pietilä 2013: 71). Tämä näkyy Meillä kotona -sivuston artikkelien otsikoissa (esimerkit 2 ja 3).

- (2) Pipsa ja Osmo käyttävät suihkuvedetkin uudelleen – helsinkiläisperhe elää ympäristön ehdoilla (Meillä kotona 08102019)
- (3) Jarkko Aholan ilmastoteko: "Vaihdoin öljyn ilma-vesilämpöpumppuun" (Meillä kotona 04102019)

Juttutyyppi ei kuitenkaan rajaudu pelkästään aikakauslehtiin, vaan sitä esiintyy myös yleisjournalismin ns. pehmeämmissä jutuissa, kuten esimerkiksi 1 esitelty HS:n juttu osoittaa. Yksittäinen henkilö ja hänen elämismailmansa tarjoaa lukijalle mahdollisuuden samaistumiseen ja näin aiheen käsittelemiseen omista lähtökohdistaan (esim. Rahtu 2013: 109).

Toiseksi yleisin pääteema on **rakentaminen**, johon liittyvät artikkelit käsittelevät rakennettua ympäristöä ja rakentamista toimintana, puurakentamista, matalaenergiataloja sekä ekologista ja hiilineutraalia rakentamista. Näissä rakentamista koskeissa mediateksteissä on havaittavissa vahva talouden ja teknologian liitto; tekstit edustavat pääasiassa systeemimailmaa ilman välitöntä kytköstä yksilöihin tai asukkaisiin. Esimerkissä 4 kuvataan puukerrostalon valmistumista taloudellisena menestyksenä, nostetaan esiin teknologisia ratkaisuja kannattavuuden näkökulmasta ja viitataan myös viranomaisiin. Ääneen tekstissä pääsee vain rakentajayhtiön johto.

- (4) Neljästä kolmikerroksisesta talosta muodostuvassa kohteessa on yhteensä 43 asuntoa, jotka ovat 29-, 45- ja 65-neliöisiä. [...] Sikla-konsernin toimitusjohtaja Janne Niemisen mukaan asunnoilla oli 25 ostajaa, eli osa meni kuluttajille ja osa sijoittajille. Sijoittajat ostivat etenkin 29 neliön yksioita, joiden keskineliöhinta oli noin 4600 euroa. [...] "Olemme panneet paljon panoksia puukerrostaloihin ja saaneet paljon oppia tästä kohteesta. Tämä on silti ollut meille jo nyt kannattava ja kaikilta osin onnistunut projekti", Nieminen sanoo Rakennuslehdelle. [...] "Puukerrostalorakentamista pelätään Suomessa ihan valtavasti. Ei uskalleta lähteä rakentamaan." "Viranomaisillakaan ei ole oikein kokemusta siitä." [...] Sikla on toteuttanut Helsingin Haapaperhosen rankarunkoisista suurelementeistä. Yhtiö tutkii CLT:n käyttöä jatkossa, mutta tällä hetkellä se ei Niemisen mukaan ole vielä hintakilpailukykyinen. (Lättilä 2017, Rakennuslehti)

Politiikka-luokassa käsitellään poliittisesta näkökulmasta yrityksiä ja taloutta, energiamääräyksiä ja -todistuksia sekä ilmastotekojen kustannuksia. Talouden ja teknologian liitto on siis vahva myös tässä teemassa, mikä näkyy esimerkiksi 5, jossa käsitellään energiatehokkuusmääräyksiä teknisenä kysymyksenä, vailla poliittista kiistanalaisuutta. Tiukentuvat määräykset esitellään rakentamisen laadun ja energiatehokkuuden parantamisen näkökulmasta ja myös kustannusvaikutukset mainitaan. Kriittisiä huomioita uutiseen ei sisälly, vaan ääneen pääsee vain ministeri.

- (5) Rakentamisen energiamääräykset uudistuvat. Entistä energiatehokkaammat rakennukset ovat ympäristöministeriön mukaan merkittävä askel kohti ilmastonmuutosta hillitsevää rakentamista. [...] Asuntoministeri Jan Vapaavuoren mukaan uudistus kehittää rakennusalaan ja luo edellytykset rakennusten laadun parantamiselle Suomessa. [...] Energiamuotojen keruut ohjaavat rakentajia käyttämään ympäristöystävällisempiä energiamuotoja. [...] - Energiatehokkuuden parantaminen ja rakennuskustannusten samanaikainen alentaminen on nyt täysin mahdollista. Päälle tulevat vielä säästöt energiakulutuksesta, Vapaavuori kertoo. (YLE 28.9.2010)

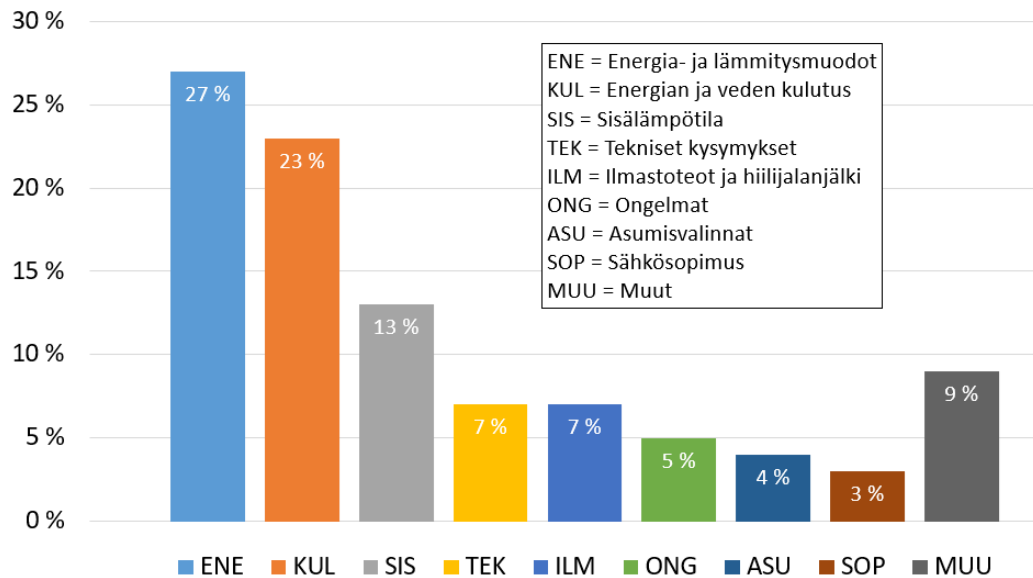
Journalistisen aineiston tarkastelu osoittaa, että systeemimaailman eri osatekijät – politiikka, tiede, talous ja teknologia – kietoutuvat vahvasti toisiinsa ja yhdistyvät arjen ilmiöihin ja näin yksilön arkeen vaihtelevilla tavoilla. Elämismaailmaan painottuvat asumisen ilmiöt sekä kuluttamiseen liittyvät sisältöluokat. Energia ja etenkin energian säästäminen ovat teemoja, joita voidaan tarkastella sekä yksilön että järjestelmän näkökulmasta. Systeemimaailman puolella talous ja teknologia yhdistyvät usein, kun aiheena on energia tai rakentaminen. Poliittikkaan liittyvät erilaisten poliittisten päätösten ja linjausten käsittely, kun taas luokkaan tiede sisältyy paitsi tutkimuksesta kertominen myös ympäristötietoisuuden välittäminen.

Aineistossa on mukana sekä yleisjournalismia että erikoisjournalismia edustavia julkaisuja. Näiden välillä on myös havaittavissa pientä eroa. Yleisjournalismia edustavien Ylen ja HS:n aineistoissa on tasaisemmin edustettuna eri teemoja. Kiinnostavasti Ylen aineistoissa korostuvat energia ja kuluttaminen, kun taas HS:n yleisimmät teemat ovat asuminen (kaupunkiasumisen teema) ja rakentaminen, jotka heijastavat kaupunkien tehtäviä ja pääkaupunkiseudun asukkaita kiinnostavia asioita. Erikoisjournalismia edustavassa aikakauslehtiaineistossa korostuvat sen sijaan usein yksilön valinnat, tuotteet, innovaatiot ja neuvot. Ammattilehtenä Rakennuslehti eroaa muusta aineistosta siinä, että siellä rakentamista ja rakennusalaan tarkastellaan vahvasti politiikan kontekstissa, mikä kertoo lehden roolista alan edunvalvojana.

Journalistinen aineisto havainnollistaa, miten ilmastoviisas asuminen edellyttää sekä elämismaailman että systeemimaailman huomioon ottamista, vaikkakin painotukset vaihtelevat jutusta ja mediasta toiseen.

4.2 Keskustelupalstojen teemat ja painotukset

Keskusteluaineistosta tunnistettiin sisällönanalyysin avulla yhdeksän (9) eri pääteemaa. Teemat ja niihin luokiteltujen viestiketjujen osuudet kaikista viestiketjuista on koottu kuvioon 2.

Kuvio 2. Pääteemat ja niiden osuudet sosiaalisen median aineistossa (N=150).

Yleisin teema on **energia- ja lämmitysmuodot**. Teemaan on luokiteltu viestiketjut, joissa pohditaan esimerkiksi erilaisten lämmitysjärjestelmien- ja muotojen hyviä ja huonoja puolia sekä niiden rahallista kannattavuutta, kuten esimerkissä 6, jossa kirjoittaja pohtii sitä, onko aurinkopaneelien hankkiminen omakotitaloon taloudellisesti kannattavaa. Keskusteluaineistossa onkin tyypillistä, että keskusteluissa lähtökohtana on yksilön elämismailma, johon systeemimailman ilmiöt tuovat syötteitä tai toisinaan jopa aiheuttavat syyn keskustelulle, kuten aurinkopaneeliteknologian kehittyminen ja siten yleistyminen kotitalouksien lämmitysmuodoksi.

- (6) Mitäs mieltä olette aurinkopaneeleista? Sähkön hinta on mitä on, mutta niin on myös suomen sää. Kannattaako tällä hetkellä omk katon vuoraus aurinkopaneeleilla, vai pitäisittekö ylimääräiset hilut muualle poikimaan tuottoa?

Toiseksi yleisin teema on **veden ja energian kulutus**, jossa keskeisimpänä näkökulmana on veden ja energian kulutus asumisessa, ja etenkin sen näkyminen asukkaan sähkölaskussa (esim. ”Paljonko saunan lämmitys kerran viikossa näkyy sähkölaskussa?”). **Sisälämpötila**-teemassa viestiketjun keskeisimpänä näkökulmana on lämpötila asunnon sisällä etenkin asukkaan elämismailman näkökulmasta. Kyseessä on siis koettu lämpötila, jonka asukas kokee fyysisinä tuntemuksina kehossaan esimerkiksi liiallisena kylmyyden

tai kuumuuden tunteena ja siitä aiheutuva epämukavuutena. Kuitenkin esimerkissä 7 viitataan myös talouteen ("maksan 1000e vuokraa/kk kylmästä asunnosta"), joten sisälämpötila voidaan nähdä myös talouteen kytkeytyneenä asiana.

- (7) Maksan 1000e vuokraa/kk kylmästä asunnosta, ikkunoista vetää niin että verhot heiluvat, lattian raosta tulee kylmää viimaa myös. Olen valittanut isännöitsijälle, muttei tee mitään. Onko tälle tehtävissä mitään vai pitääkö vain etsiä uusi lämmin asunto? Täällä on niin kylmä että öisin on oltava kaksi peittoa ja lämpökerrasto päällä.

Tekniset kysymykset -teemassa keskeisimpänä näkökulmana ovat laitteiden tekniset toimintaperiaatteet ja niihin liittyvät kysymykset yleisellä/teoreettisella tasolla niin, ettei esiin tuoda mitään kirjoittajalla olevaa spesifiä ongelmatilannetta (esim. "Tuoko ilmalämpöpumppu ulkoa raitista ilmaa sisälle? Vai lämmittääkö se vain sisäilmaa?"). Tässä teemassa korostuukin systeemimaailma, mikä tulee esiin erityisesti teknologisten kysymysten pohdinnassa.

Ilmastoteot ja hiilijalanjälki -teemassa keskeiseksi nousevat yksilön tekojen ja valintojen aiheuttamat hiilidioksidipäästöt ja vaikutukset ilmastoon (esimerkki 8). **Ongelmat**-teemaan puolestaan luokiteltiin viestiketjut, joissa keskeisimpänä näkökulmana ovat erilaiset pulmat lämmitykseen liittyvien teknologioiden, järjestelmien ja laitteiden käytössä (esimerkki 9). Seuraavissa esimerkeissä näkyy selkeästi yksilön elämämaailma, jonka kautta keskustelua herätellään.

- (8) Meillä ollaan kierrättäjiä ym henkeen ja vereen, mutta asuntomme tuhoaa meidän hilijalanjäljen koon täysin. Meillä on 100 neliötä per asukas ja sukutila, niin eipä voida muuttaa pienempään. Montako neliötä per asukas on muilla?
- (9) Maalämmön kaivo hukassa, miten sen voi löytää? Missään ei tontilla sen näköistä kaivoa, voiko se olla terassin alla? Alapuolelle kun katsoo niin ei siellä kyllä mitään näy.

Asumisvalinnat-teemaan on luokiteltu viestiketjut, joissa käsitellään asunnon valintaan liittyviä kysymyksiä. Kirjoittajat tunnistavat viesteissään erilaisia asuntoihin liittyviä tekijöitä, joita ovat esimerkiksi asunnon rakennusajankohta, asumismuoto ja erilaiset rakennustekniset ratkaisut, kuten lämmitysjärjestelmä ja eristys. Esimerkissä 10 kirjoittaja kertoo harkitsevansa 1960-luvulla rakennetun rivitaloasunnon ostamista omasta elämämaailmastaan käsin. Kuitenkin kirjoitukseen kietoutuu myös systeemimaailmaa, sillä hän nostaa esiin asunnon ominaisuuksista "ajalle ominaiset 100 mm eristyksen ulkoseinissä" ja "alkuperäiset ikkunat", joiden johdosta "asunnon energiatehokkuus on aika heikko". Esimerkki kytkeytyy myös sisälämpötila-teemaan, koska kirjoittajaa mietityttää, tuleeko asunnossa kylmä talvella. Kuitenkin kärkenä on asunnon valinta, joten tämä viesti on luokiteltu asumisvalinnat-teemaan.

- (10) Onko paikalla ihmisiä, jotka asuvat/ovat asuneet 60-luvulla rakennetuissa taloissa? Tai muita talotekniikasta ymmärtäviä? Harkinnassa ostaa 60-luvun riviasunto. Asunnossa kuitenkin

ajalle ominaiset 100mm eristykset ulkoseinissä, ja lisäksi vielä alkuperäiset ikkunat, eli energiatehokkuus aika heikko. Se mikä tässä pääasiassa mietityttää on se, että tuleeko siellä kovin kylmä talvella kun lämpötila tippuu sinne -25C lukemiin.

Sähkö Sopimus-teemassa keskeisimpänä näkökulmana on sähkö sopimuksen tekeminen, eli sähköntoimittajan, sähköyhtiön ja sopimusmallin valinta. Esimerkissä 11 kirjoittaja kysyy omasta elämismailmastaan käsin muilta neuvoja siitä, mitä kaikkea pitäisi osata ottaa huomioon sähkö sopimusta valitessa. Hän nostaa esiin systeemitason elementtejä, kuten sähkö sopimuksen muodoista määräaikaisen, toistaiseksi voimassa olevan ja ”pakettiratkaisun” ja kyselee muiden näkemystä näiden erilaisten sopimusmallien eduista.

(11) Oon muuttamassa vuokralle ja pitäisi sähkö soppari tehdä. Mitä kaikkea pitäisi osata ottaa huomioon sähkö sopparia valitessa? Lumoenergialla on esimerkiksi määräaikaisia, toistaiseksi voimassa olevia ja pakettiratkaisuja. Onko noissa pakettiratkaisuissa mitään ideaa? Onko määräaikaisesta sopparista mitään hyötyä?

Muut-teemaan on luokiteltu viestiketjut, jotka eivät sopineet muihin teemoihin, mutta niitä ei kuitenkaan ollut riittävästi, jotta ne olisivat muodostaneet selkeästi oman teemansa, esimerkiksi EU-direktiivit ja lainsäädäntö. Asumisvalinnat-, lämmitys/energia-muodot- ja sähkö sopimus-teemoissa painottuu (kulutus)valinnan tekeminen. Sekä veden ja energian kulutus/hinta -teemassa että sähkö sopimus-teemassa nousee vahvasti esille talous. Ilmastoteot ja hiilijalanjälki -teemassa korostuu ympäristönäkökulma.

Suurimpana erona keskustelupalstojen välillä nousi esiin se, ettei Ylilauta-aineistosta löytynyt ollenkaan ilmastoteot ja hiilijalanjälki -näkökulmaa. Lisäksi Ylilaudalla oli enemmän asumisvalintoihin, sähkö sopimukseen ja teknisiin kysymyksiin liittyvää keskustelua, kun taas Vauva.fi:ssä oli hieman enemmän lämmitys- ja energiamuotoihin sekä sisälämpötilaan liittyvää keskustelua. Toisaalta aineistot eivät ole palstojen rakenteen vuoksi yhteismitallisia (”Aihe vapaa” vs. ”Koti ja rakentaminen”).

Verkkokeskusteluissa painottuu elämismailma ja kirjoittajan oma kokemus ja ihmisten jokapäiväisen elämän ilmiöt. Niissä siis nostetaan keskiöön yksilö ja ihminen sekä käyttötieto. Toisaalta myös systeemimailma on läsnä taustalla, sillä etenkin yksilön talous, joka on osa systeemimailmaa, on vahvasti läsnä keskusteluissa. ”Puhtaimmillaan” yksilön elämismailmaa edustavat asumismukavuutta, kuten esimerkiksi asunnon sisälämpötilaa koskevat keskustelut, koska niissä keskiössä ovat yksilön fyysiset, ruumiilliset tuntemukset, jotka ovat olemassa täysin systeemimailmasta ”riippumatta”.

5 Johtopäätökset ja pohdinta

Tässä artikkelissa tavoitteena on ollut tarkastella niitä konteksteja ja aihepiirejä, joissa ilmasto viisas asuminen esitetään julkisessa puheessa vuosina 2010–2022. Tarkastelussa on ollut aiheeseen liittyviä journalistisia tekstejä ja verkkokeskusteluja, joilla on erilaiset

lähtökohdat ja tavoitteet. Molemmat yhdessä muodostavat osan siitä julkisesta puheesta, jolla rakennetaan kansalaisten ymmärrystä ja käsityksiä ilmastoviisaasta asumisesta, ja ylipäätään tuodaan aihe julkiseen keskusteluun. Journalistisissa teksteissä ilmastoviisaasta asumista merkityksellistetään vahvasti poliittisten ja taloudellisten systeemien näkökulmasta, kuten energiatehokkuutta edistävien päätösten ja toimenpiteiden sekä niistä kansalaisille aiheutuvien seurausten uutisoimisena. Systeemi- ja elämismaailma yhdistyvät kuitenkin paikoitellen, kun kansalaiset pääsevät mediateksteissä ääneen: esimerkiksi pohtiessaan taloudellisia ja ekologisia asumisvalintoja. Aineistossa on myös havaittavissa juttutyyppeiden välisiä eroja. Elämismaailma nousee selvemmin esiin ns. pehmeissä uutisissa ja aikakauslehdissä.

Verkkokeskusteluissa teemat nousevat kansalaisten omista elämismaailmoista ja ovat kytköksissä heidän henkilökohtaisiin kokemuksiinsa ja elämäntilanteisiinsa. Toisaalta keskustelun teemat kytkeytyvät myös systeemimaailmaan (markkina)talouden läsnäolon kautta, joka tavalla tai toisella läpäisee kaikki teemat. Kansalaiset ovat siis voimakkaasti kuluttajan roolissa myös niillä alustoilla, joilla he voivat itse vapaasti määrittellä keskustelun aiheet. Keskusteluissa näkökulma systeemimaailmaan poikkeaa journalistisesta mediasta siten, että se lähtee kansalaisesta yksilönä ja toimivana subjektina, eikä suuntaudu ”ylhäältä alaspäin” niin, että kansalainen olisi toiminnan kohteena. Kansalaisten subjektipositioista verkkokeskusteluissa korostuu toimijuus (vrt. Carvalho 2010), jossa kansalaisella on mahdollisuus tehdä omia valintojaan (esim. lämmitysjärjestelmä tai sähkösovimus), joilla voi olla suuria vaikutuksia sekä hänen omaan elämäänsä että laajemmassa mittakaavassa myös yhteiskuntaan.

Se tapa, jolla systeemi- ja elämismaailman limittyminen ilmastoviisaan asumisen julkisessa puheessa kuvataan, vahvistaa ajatusta siitä, että kyse on monipuolisesta ilmasto-, ympäristö- ja kestävyysviestinnän yhdistelmästä. Keskusteluun aiheesta osallistuvat sekä yhteiskunnalliset toimijat agendoineen että kuluttajakansalaiset arjen valintoineen (ks. esim. Cherry ym. 2017). Elämismaailma toimii journalismissa myös välineenä tuoda monimutkaisia asioita lähemmäksi kansalaisia, jolloin käytännön ymmärrys voi johtaa toimintaan. Verkkokeskusteluissa esiin tulevat yksilölliset pohdinnat ja niihin esitetyt ratkaisut tukevat osaltaan ajatusta siitä, että yksittäisen kansalaisen valinnoilla on asumisen kysymyksissä väliä.

Tulosten perusteella voidaan myös todeta, että ilmastoviisaan asumisen kysymykset heijastavat aikaansa, ajankohtaisia tapahtumia ja keskusteluja. Ajallisen muutoksen tarkastelu esimerkiksi suhteessa EU-direktiivien toimeenpanoon tai energiakriisiin muodostaakin kiinnostavan jatkotutkimusaiheen.

Koska olemme halunneet kattaa sekä journalistisen median näkökulman että verkkokeskustelujen näkökulman, tarkastelussa ei päästä kovin syvälle. Artikkelissa ei esimerkiksi ole tarkasteltu journalistisiin juttuihin liittyviä kommentteja, joissa elämismailman rooli saattaisi nousta enemmän esiin. Verkkokeskusteluaineiston osalta tähän tutkimukseen tehdyt rajaukset, kuten politiikka-aiheisten palstojen sivuuttaminen, todennäköisesti korostavat elämismailman roolia ja vähentävät systeemitason yhteiskunnallisen keskustelun suhteellista painoarvoa tuloksissa.

Jo nyt tarkastellun aineiston perusteella havaitaan, että on tärkeää hahmottaa kokonaiskuvaa sekä elämismailman näkökulmasta että systeeminäkökulmasta, jotta ilmastoviihaan asumisen toteuttamista voidaan edistää. Jatkossa voitaisiin tutkia myös esimerkiksi systeemi- ja elämismailman kohtaamista journalististen tekstien kommenttikentissä (ks. esim. Nah & Chung 2016). Lisäksi aineistoihin on syytä paneutua syvällisemmin ja esimerkiksi tarkastella eri juttutyyppejä tapaa hahmottaa ilmastoviihasta asumista. Vastaavasti sosiaalisen median tarkastelu myös muuten kuin verkkokeskustelujen osalta laajentaa näkemystä edelleen.

Rahoittaja

Tämä tutkimus on tehty osana hanketta *Decarbon Home – Kohti hiilivapaita koteja*. Hanketta rahoittaa Strategisen tutkimuksen neuvosto, joka toimii Suomen Akatemian yhteydessä. Päätösnumero 335254.

Lähteet

- Alvim da Silva, A. E. F., Pereira, J. R. & Felizardo, L. F. (2022). Science popularization from the perspective of the theory of communicative action. *Cultures of Science* 5(1), 50–66.
- Brüggemann, M. & Engesser, S. (2014). Between consensus and denial: Climate journalists as interpretive community. *Science Communication* 36(4), 399–427.
- Brüggemann, M. & Engesser, S. (2017). Beyond false balance: How interpretive journalism shapes media coverage of climate change. *Global Environmental Change* 42, 58–67.
- Calhoun, C. (1988). Populist Politics, Communications Media and Large Scale Societal Integration. *Sociological Theory* 6(2), 219–241.
- Carroll, W. K. & Hackett, R. A. (2006). Democratic media activism through the lens of social movement theory. *Media, Culture & Society* 28(1), 83–104.
- Carvalho, A. (2000). Discourse analysis and media texts: a critical reading of analytical tools. Paper presented at the International Conference on Logic and Methodology', RC 33 meeting (International Sociology Association), Köln, 3–6 October. Saatavilla: https://www.researchgate.net/publication/288984827_Discourse_analysis_and_media_texts_a_critical_reading_of_analytical_tools (lainattu 27.9.2023).
- Carvalho, A. (2010). Media(ted) discourses and climate change: A focus on political subjectivity and (dis)engagement. *WIREs Climate Change* 1, 172–179.
- Cherry, C., Hopfe, C., MacGillivray, B. & Pidgeon, N. (2015). Media discourses of low carbon housing: The marginalisation of social and behavioural dimensions within the British broadsheet press. *Public Understanding of Science* 24(3), 302–310.

- Cherry, C., Hopfe, C., MacGillivray, B. & Pidgeon, N. (2017). Homes as machines: Exploring expert and public imaginaries of low carbon housing futures in the United Kingdom. *Energy research & social science* 23, 36–45.
- Dahlgren, P. (2009). *Media and Political Engagement: Citizens, Communication and Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Decarbon-Home (2023). Asukaskeskeisiä ratkaisuja lähiöiden ja haja-asutusalueiden ilmastoviisaaseen asumiseen. Saatavilla: <https://decarbonhome.fi/hanketietoa/> (lainattu 27.9.2023).
- Doulton, H. & Brown, K. (2009). Ten years to prevent catastrophe? Discourses of climate change and international development in the UK press. *Global Environmental Change* 19(2), 191–202. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2008.10.004>
- Eide, M., (2017). The culture of service journalism. Teoksessa: N. Nørgaard Kristensen & K. Riegert (Toim.). *Cultural Journalism in the Nordic Countries*. Nordicom. 195–204.
- Engesser, S. & Brüggemann, M. (2016). Mapping the minds of the mediators: The cognitive frames of climate journalists from five countries. *Public understanding of science* 25(7), 825–841.
- Eriksson, P. & Kovalainen, A. (2015). *Qualitative methods in business research: A practical guide to social research*. Sage.
- Fishman, M. (1980). *Manufacturing the news*. University of Texas Press.
- Gibson, T. (2017). Economic, technological, and organizational factors influencing news coverage of climate change. Teoksessa: M. C. Nisbet, S. S. Ho, E. Markowitz, S. J. O'Neill, M. S. Schäfer, & J. Thaker (Toim.). *Oxford research encyclopedia on climate change communication*. Oxford University Press.
- Grönvall, J. (2015). De-coupling of journalism and democracy: Empirical insights from discussions with leading Nordic media executives. *Journalism* 16(8), 1027–1044.
- Habermas, J. (1984). *The Theory of Communicative Action*. Heinemann Education.
- Habermas J. (1985). *The Theory of Communicative Action, Vol. 2: Lifeworld and System: A Critique of Functional Reason*. Boston, MA: Beacon Press.
- Habermas, J. (1987). Theory of communicative action, Volume II: Lifeworld and system: A critique of functionalist reason (trans. Thomas McCarthy). Beacon.
- Jackson, N. (1999). The Council Tenants' Forum: A Liminal Public Space between Lifeworld and System? *Urban studies* 36(1), 43–58. <https://doi.org/10.1080/0042098993727>
- Jansson, A. (2017). Lifeworlds under Siege? A Study of Mediatization as Intrusion and Restraint. *Nordicom Review* 24(1), 3–17. <https://doi.org/10.1515/nor-2017-0292>
- Kleis Nielsen, R., & Ganter, S. A. (2018). Dealing with digital intermediaries: A case study of the relations between publishers and platforms. *New Media & Society* 20(4), 1600–1617.
- Koskela, M. & Pilke, N. (2001). Exempel på exempel – en studie i populärvetenskapliga texter. Teoksessa: O. Järvi (Toim.). *Erikoiskielet ja käännösteoria. VAKKI-symposiumi XXI. Vaasa*. 10.-11.2.2001. Vaasan yliopisto. 152–166.
- Kumpu, V. (2021). Ilmastoviestintä ekologisena kommunikaationa: Ratkaisukeskeinen ilmastoviestinnän tutkimus ja yhteiskuntateoria. *Media & viestintä* 44(1), 138–157. <https://doi.org/10.23983/mv.107304>
- Lovell, H. (2004). Framing sustainable housing as a solution to climate change. *Journal of Environmental Policy & Planning* 6(1), 35–55. <https://doi.org/10.1080/1523908042000259677>
- Lättilä, H. (2017). Helsingin ensimmäisen gryndipuukerrostalokohteen kaikki asunnot myyty - "Tämä on ollut meille kannattava projekti". *Rakennuslehti* 8.9.2017.
- McLean, R. & Wainwright, D. W. (2009). Social networks, football fans, fantasy and reality: How corporate and media interests are invading our lifeworld. *Journal of information, communication & ethics in society* (Online) 7(1), 54–71. <https://doi.org/10.1108/14779960910938098>
- Mörä, T. (1996). Journalistit rutiinien verkossa. Teoksessa: H. Luostarinen, U. Kivikuru, & M. Ukkola (Toim.). *Sopulisilppuri. Mediakritiikin näkökulmia*. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. 105–116.
- Nah, S. & Chung, D. S. (2016). Communicative action and citizen journalism: A case study of OhmyNews in South Korea. *International journal of communication* 10, 2297–2317.
- Painter, J. (2016). New Players and the Search to be Different. Teoksessa: J. Painter, M.C. Erviti, R. Fletcher, C. Howarth, S. Kristiansen, B. León, A. Ouakrat, A. Russell & M.S. Schäfer (Toim.). *Something Old*,

- Something New: Digital Media and the Coverage of Climate Change*. Reuters Institute for the Study of Journalism. 8–23.
- Pietilä, A.-P. (2013). Miten media valitsee aiheensa. Teoksessa: U. Strellman & J. Vaattovaara (Toim.). *Tieteen yleistajuistaminen*. Gaudeamus. 65–79.
- Rahtu, T. (2013). Tieteellisestä yleistajuiseen kielenkäyttöön. Teoksessa: U. Strellman & J. Vaattovaara (Toim.). *Tieteen yleistajuistaminen*. Gaudeamus. 99–118.
- Rantala, S., Toikka, A., Pulkka, A. & Lyytimäki, J. (2020). Energetic voices on social media? Strategic Niche Management and Finnish Facebook debate on biogas and heat pumps. *Energy Research & Social Science*, 62, 101362. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2019.101362>
- Schreier, M. (2012). *Qualitative Content Analysis in Practice*. Thousand Oaks: Sage.
- Schäfer, M. S. & Painter, J. (2021). Climate journalism in a changing media ecosystem: Assessing the production of climate change-related news around the world. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change* 12(1), e675.
- Silva, F. (2019). Colonization of the Lifeworld. Teoksessa: A. Allen & E. Mendieta (Toim.). *The Cambridge Habermas Lexicon*. Cambridge University Press. Cambridge. 36–39. <https://doi.org/10.1017/9781316771303.012>
- Similarweb (2023). Top Websites Ranking. Most Visited Websites in Finland. Saatavilla: <https://www.similarweb.com/top-websites/finland/> (lainattu 30.10.2023).
- Suomen virallinen tilasto (2021). Asumisen energiankulutus 2020. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla: https://www.stat.fi/til/asen/2020/asen_2020_2021-12-16_fi.pdf (lainattu 20.9.2023).
- Takala, S. (2020). Auringosta energiaa. HS Digi 22.11.2020.
- Vaahensalo, E. (2018). Keskustelufoorumit mediainhokkeina – Suositut suomenkieliset keskustelufoorumit mediassa. *WiderScreen* 21(3). Saatavilla: <http://widerscreen.fi/numerot/2018-3/keskustelufoorumit-mediainhokkeina-suositut-suomenkieliset-keskustelufoorumit-mediassa/> (lainattu 30.10.2023).
- Wessler, H. (2018). *Habermas and the Media*. John Wiley & Sons.
- YLE (2010). Rakentamisen energiamääräykset uudistuvat. 28.9.2010.
- Ympäristöministeriö (2021). Hiilihelppi antaa vinkkejä asumisen hiilijalanjäljen pienentämiseksi. Saatavilla: <https://ym.fi/-/hiilihelppi-antaa-vinkkejä-asumisen-hiilijalanjäljen-pienentämiseksi> (lainattu 24.4.2023).
- Zhao, S. (2007). Internet and the lifeworld: Updating Schutz's theory of mutual knowledge. *Information technology & people* (West Linn, Or.), 20(2), 140–160. <https://doi.org/10.1108/09593840710758059>

Communicating with Purpose

To cite this article: Landqvist, H. (2023). Kunskapsorganisering, sökmöjligheter och läsvägar: en fallstudie av handböcker för hundägare. In: E. Lillqvist, M. Eronen-Valli, V. Manninen, N. Nissilä & E. Salmela (Eds.). *Communicating with Purpose*. Vaasa: VAKKI Publications 15. 207–231. ISBN 978-952-69732-2-7

Kunskapsorganisering, sökmöjligheter och läsvägar: en fallstudie av handböcker för hundägare

Hans Landqvist

Institutionen för svenska, flerspråkighet och språkteknologi, Göteborgs universitet

This paper explores how the anonymous authors of two Swedish handbooks for dog owners, published in 1823 and 1849 respectively, tried to communicate their knowledge about the treatment of dogs so that the readers of the handbooks could, hopefully, apply the information offered in their everyday life. The study clarifies how the authors organize the knowledge that they want their readers to take part of, how they show their readers opportunities to search for the desired knowledge and which reading paths within the handbooks that the readers are offered. The two handbooks are regarded as multimodal, dialogical, final and addressive texts, and the study reported is qualitative and comparative; the handbooks are compared with each other, with other studies of dog owner manuals in Swedish, and with studies of other types of practical handbooks in Swedish. The results show great similarities between the two handbooks regarding the investigated variables, but the handbook from 1849 is judged to be more well planned and easier to use for contemporary knowledge-seeking dog owners. Finally, further studies of the handbooks are suggested, including syntactic-focused studies of them, comparisons with contemporary veterinary medical literature and studies of a larger material of dog owners' handbooks.

Nyckelord: hundägarhandböcker, kunskapsorganisering, läsvägar, materialitet, sökmöjligheter

1 Inledning

År 1775 startades den första utbildningen för veterinärer i Sverige. Antalet veterinärer var dock länge litet, och i hela landet fanns det nästan hundra år senare, år 1860, endast 115 "veterinära befattningshavare [...]". (Hallgren 1960: 27) Tyngdpunkten i dåtida veterinärers utbildning och yrkespraktik låg på ekonomiskt värdefulla djur i samhället: nötboskap, hästar, svin samt får och getter (jfr Schmitterlöv 1975: 72–73, 87–88). Även i Peter Hernquists sjukdomslära från 1800-talets första år uppmärksammas främst hästar, hornboskap, får och svin. Hundar får mindre uppmärksamhet än dessa djur, medan katter och getter ges minst uppmärksamhet (jfr Dyrendahl 1996: 12, 38–44).

Från andra halvan av 1800-talet började villkoren för hundar i Sverige långsamt att förändras med tanke på raser och avel, beskattning samt djurskydd. Förändringen var fullt genomförd från den andra halvan av 1900-talet när "hunden integrerats i familjekretsen på helt nytt sätt, där den tillskrivs mänskliga egenskaper och där den blivit en viktig medkonsument [...]". (Svanberg 2014: 116–117) Men under både 1700- och 1800-talet fick hundägare sannolikt förlita sig på sin egen – och eventuella närboendes – praktiska kunskaper för att på bästa sätt ta hand om sina hundar i allmänhet och särskilt vid sjukdom. Men det fanns ytterligare en källa till kunskap, nämligen tryckta handböcker för hundägare. Enstaka sådana handböcker utgavs på svenska på 1700-talet och utgivningen ökade under det följande århundradet (jfr Hebbe 2014; Räf 2019). Också intresset för att förädla hundraser och använda hundar för jakt, militära ändamål och polisarbete blev större under 1800-talet, vilket avspeglades i handboksutgivningen (Thorman 2014: 18–22). Under 1900-talet gavs allt fler handböcker för hundägare ut, nu med tydligare fokus på sällskapshundar (Dirke 2014: 143).

I denna fallstudie undersöks några aspekter på två handböcker för hundägare, utgivna 1823 respektive 1849, dvs. under det århundrade när utgivningen av sådana handböcker började att öka.

I artikelns avsnitt 2 presenteras och motiveras studiens syfte och forskningsfrågor, medan avsnitt 3 sätter in studien i ett forskningssammanhang. I avsnitt 4 redovisas de teoretiska utgångspunkterna för studien, och i avsnitt 5 presenteras såväl det valda materialet som de metodiska valen. Resultaten av studien redovisas i avsnitt 6. I det avslutande avsnitt 7 sammanfattas resultaten och några förslag till fortsatt forskning om handböcker för hundägare presenteras.

2 Syfte och forskningsfrågor

Syftet med studien är att klarlägga hur de utvalda upplysningarna om ämnet kommuniceras i respektive handbok så att de tänkta läsarna – förhoppningsvis – kan tillämpa kunskapen i den egna vardagen. Syftet operationaliseras genom tre forskningsfrågor:

1. Hur organiseras den kunskap som erbjuds i respektive handbok?
2. Vilka sökmöjligheter erbjuds i respektive handbok?
3. Vilka olika läsvägar erbjuds i respektive handbok?

Formuleringen av syftet och forskningsfrågorna utgår från de funktioner som praktiska handböcker ska kunna fylla. Sådana ska meddela information om ett visst ämne och ge direktiv för hur läsare av den aktuella handboken ska agera, alternativt inte agera, i olika situationer som kan uppstå i fråga om ämnet för handboken (jfr t.ex. Mårdsjö 1992: 37; Grepstad 1997: 373, 377). För att framgångsrikt fylla dessa funktioner måste handboks-författare beakta hur aktuellt stoff organiseras, vilka sökmöjligheter som pekas ut och vilka läsvägar som är möjliga, dvs. forskningsfrågorna 1–3.

3 Tidigare forskning och forskningssammanhang

Praktiska handböcker och instruerande prosa som texter har intresserat språkforskare, och en översikt av sådana studier ges av Nord (2008: 30–41). Översikter av forskning om sakprosa, och perspektiv i sådan forskning, i de nordiska länderna erbjuds genom Nord (2008: 30–34), Nyström Höög et al. (2023a) och Tønnesson (2023). I samlingsverket *The Nordic Languages* (2005) behandlas bl.a. utvecklingen av olika texttyper i de nordiska länderna. I detta verk uppmärksammas praktiska handböcker inom medicin, jordbruk, kokkonst och militär verksamhet från 1500-talet till 1700-talet, folkupplysande texter i almanackor under 1700- och 1800-talet samt husliga handböcker, kokböcker, tekniska handböcker och soldathandböcker under 1900-talet (Wendt 2005: 1350–1351; Ledin 2005: 1490; Svensson 2005b: 1671–1673).

Studier av praktiska handböcker och instruerande prosa på svenska ägnas bl.a. handböcker om folklig läkekonst, tekniska handböcker, husliga handböcker, soldathandböcker, matrecept, trädgårdshandböcker samt juridiska handböcker (Santesson 1988; Mårdsjö 1992; Mårdsjö 1996, 1998; Wendt 1998; Rogström 2000; Nord 2008; Landqvist 2016: 145–159; Landqvist & Rogström 2016). Men just svenska handböcker för hundägare har inte uppmärksamats. Jag har lyckats finna blott två språkvetenskapliga studier där hundar kan sägas stå i fokus, men där ur lexikografiska respektive onomastiska perspektiv (Johansson 1992; Leibring 2014).

Ur ett övergripande perspektiv kan den aktuella studien föras till texthistorians område med fokus på förändring/ar av texter och textkulturer.¹ Tønnesson (2023: 145) beskriver studier med inriktning på texter och textkulturer på följande sätt:

One of the most exciting activities for the text historian is to examine how new-text cultures are created, either through the renewal of old genres or on the ruins of them. [– – –] Renewal also takes place when new groups break into the common sphere.

Den studie som redovisas här är alltså ett bidrag till att börja täcka en forskningslucka i fråga om just handböcker för hundägare. Jag betraktar sådana som en del av en övergripande handboksgenre, där hundägarhandböcker är en potentiell subgenre, vilken i så fall utvecklar sig över tid (jfr Nyström Höög et al. (2023a: 2) om utvecklingen av texttyper och genrer över tid).

4 Teoretiska utgångspunkter

För studien är de tre begreppen 'text', 'genre' och 'subgenre' centrala. I det här avsnittet avgränsas de och relateras till den studie som redovisas.

4.1 Begreppet 'text'

I en semiotisk forskningstradition kan begreppet 'text' – utöver skrivna texter där enbart verbalt språk används – även innefatta bl.a. bilder, filmer och teaterpjäser, dvs. "all kinds of meaningful systems of signs [...]" (Bergström & Boréus 2017: 5). I enlighet med denna uppfattning uppmärksammas såväl verbala som icke-verbala semiotiska resurser i de undersökta handböckerna, vilket innebär att även bl.a. tryckformat och typsnitt kan kommunicera budskap.

Vidare betraktar jag handböckerna som dialogiska, finala och adressiva texter (se t.ex. Nord 2008: 46–57). Handböckerna är dialogiska genom mötet mellan sändare och tänkta mottagare, vilka möts i kommunikationsakter som den aktuella "texten bidrar till att forma" (Nord 2008: 57). Tryckta och publicerade texter har en definitiv form, även om de kan revideras, t.ex. genom en ny upplaga av en viss skrift. Genom handböckerna vänder sig sändarna till mer eller mindre entydigt definierade mottagare, i detta fall personer som själva är hundägare.

Slutligen anser jag, liksom Berge & Ledin (2023), att texter är kulturella artefakter och att varje text har

¹ Se t.ex. Svensson (2005a) och Wendt (2012) om olika inriktningar på och fokus för texthistorisk forskning respektive Svensson & Karlsson (2012) om inriktningar inom textforskning.

the quality of at the same time being a unique utterance and instantiating a text norm. Furthermore, a text is part of a text culture, to which other texts sharing similar norms belong. Thus, we conceive of 'text' as an utterance that competent participants in a specific cultural time and space assign a certain cultural value (Berge & Ledin 2023: 19).

Som framgår av avsnitt 1 är det här dock fråga om en möjlig textnorm som inte är allmänt fastslagen och en potentiell textkultur som inte är fullt utvecklad när de båda handböckerna publicerades. Därmed är det inte heller helt klarlagt vem eller vilka som kan sägas vara "competent participants in a specific cultural time and space [...]" som avgör ifall de undersökta handböckerna besitter "a certain cultural value" (Berge & Ledin 2023: 19). Författarna bakom handböckerna ansåg rimligtvis att så var fallet, möjligen även de samtida läsarna av handböckerna och eventuellt också ägarna av de aktuella boktryckerierna. Möjligheten, eller risken, att författarna och/eller boktryckeriernas ägare enbart betraktade handböckerna som en möjlig inkomstkälla kan dock inte helt uteslutas.

4.2 Begreppet 'genre'

Begreppet 'genre' används inom ett antal forskningsfält, och olika förslag till avgränsningar har framförts (Nyström Höög et al. 2023a: 1, 7; se vidare t.ex. Bawarshi & Reiff (2010)). Här väljer jag att utgå från definitionen "[g]enres are recognizable communicative events, characterized by members of the professional or academic community in which they regularly occur" (Bhatia 2004: 23).

Som framgår av avsnitt 3 existerar det sedan flera hundra år en etablerad genre på svenska vilken kan betecknas som (*praktisk*) *handbok*. Däremot kan det alltså diskuteras om också handböcker för hundägare är en självständig etablerad genre på svenska under första halvan av 1800-talet. På motsvarande sätt som Nord (2008), i sin studie av svenska trädgårdshandböcker ur ett diakront perspektiv, bedömer jag därför att de undersökta handböckerna representerar "en allmän handboksgenre, snarare än en specifik genre [...]" (Nord 2008: 246; jfr även Tønnesson (2023: 140) om *sakprosa* som en "Textual Super-genre"). Det krävs således fler studier med ett större material för att klargöra om handböcker för hundägare är kommunikativa händelser, vilka kan identifieras som sådana av "members of the professional or academic community in which they regularly occur" (Bhatia 2004: 23).

4.3 Begreppet 'subgenre'

Enligt Bhatia (2004: 25–26) är det inte alltid möjligt att klart avgränsa genrer från varandra, och därför går det att tala om existensen av "ett komplext och dynamiskt fält av sammansatta genrer [...]" (Enell-Nilsson & Rahm 2021: 48). Bhatia (1993) lyfter även fram att det, inom en viss genre, kan vara möjligt att identifiera *subgenrer* utifrån "minor

changes or modifications [of the communicative purpose(s) of a genre] [...]” (Bhatia 1993: 13). Exempelvis uppträder det inom journalistiken två överordnade genrer, nämligen texter som rapporterar om nyheter och texter som ger bakgrund till nyheter. Dessa överordnade journalistiska genrer har i sin tur olika subgenrer (Nyström Höög et al. 2023a: 7).

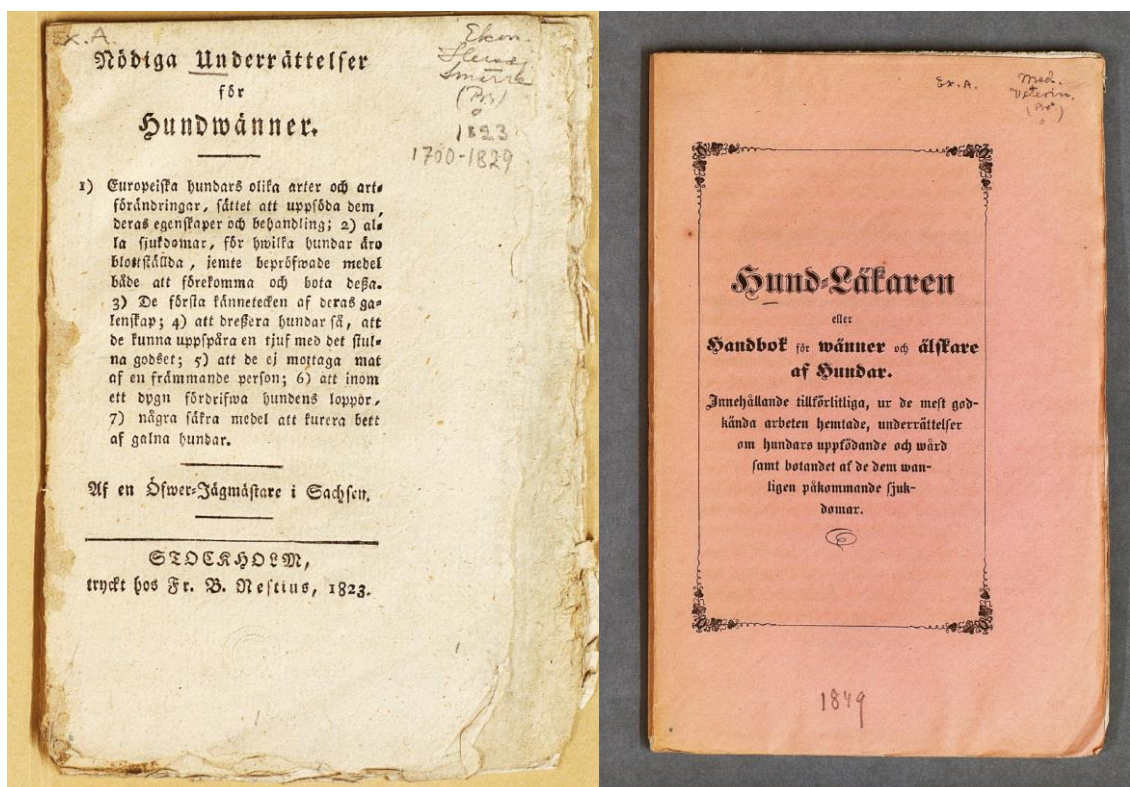
Utifrån avsnitt 4.2 ser jag således handboksgenren som en allmän överordnad genre med ett antal subgenrer, där hundägarhandböcker är en potentiell sådan, vilken växer fram över tid. Framväxten av denna subgenre hänger samman med att synen på hundar i samhället förändras i Sverige under 1800-talet och 1900-talet på det sätt som beskrivs i avsnitt 1. De båda handböckerna som undersöks representerar därmed en potentiell subgenre, inte en etablerad.

5 Material och metodiska val

Som framgår i avsnitt 1 har jag valt att undersöka två handböcker utgivna under 1800-talets första halva. Dessa är *Nödiga Underrättelser för Hundwänner*. [...] (1823) och *Hund-Läkaren eller Handbok för wänner och älskare af Hundar*. [...] (1849). Handböckerna omtalas fortsättningsvis som *Nöd.Und.* respektive *Hund-läk.* Vid citat ur dem återges versaler, gemener och interpunktion men däremot inte originalets typsnitt, gradstorlek, bindestreck vid avstavning eller layout. Den äldre handbokens titelsida och den yngres främre omslagssida visas i figur 1, som inte återger handböckerna skalenligt.

Jag undersöker digitaliserade exemplar av handböckerna, tillgängliga genom Libris – de svenska bibliotekens nationella katalog. Som framgår av figur 1 är båda handböckerna försedda med tillskrivna katalogiseringsuppgifter. Exemplaret av *Nöd.Und.* saknar pärmar och förvaras i en nutida sandfärgad pärm, som syns bakom titelsidan, medan *Hund-läk.* vid digitaliseringen har legat på ett mörkt underlag som inramar omslagssidan.

Nöd.Und. anges vara skriven ”Af en Öfwer-Jägmästare i Sachsen.”. Det tyska originalet, *Nützliche Belehrung für Liebhaber der Hunde, von einem Oberförster in Sachsen*, utkom 1823 och översattes till svenska samma år (Lagercrantz 1978: 125). Författarens yrkestitel kan antas vittna om hans kompetens, särskilt om hundar som används för jakt. Även andra handböcker från 1800-talet är översättningar från tyska (Thorman 2014: 18). Översättaren bakom *Nöd.Und.* är okänd (jfr Räf 2019: 11). Detta är inte oväntat, eftersom översättare sällan framträdde under eget namn på 1800-talet (jfr Furuland 2023). Av utrymmesskäl uppmärksammar jag dock, i det här sammanhanget, inte den tyska källtexten med sin anonyma författare och/eller dess anonyma översättares insats för den svenska måltexten *Nöd.Und.*

Figur 1. Titelsidan till *Nödiga Underrättelser för Hundwänner*. [...] (1823) och främre omslagssidan till *Hund-Läkaren eller Handbok för wänner och älskare af Hundar*. [...] (1849).

Det finns inga uppgifter om den anonyme författaren till *Hund-läk.* i handboken, men handboken är ett svenskt original (jfr Räf 2019: 11). Under 1800-talet och 1900-talets första decennier utges ett antal handböcker för hundägare i Sverige, såväl översättningar som originalarbeten (Thorman 2014: 18–19; Dirke 2014: 141–142).

Figur 1 visar att *Nöd.Und.* är tryckt på Fr. B. Nestius' tryckeri i Stockholm, medan *Hund-läk.* är tryckt hos A. Petré & Son i Linköping. Nestius drev sitt tryckeri 1820–1829, medan Petrés tryckeri drevs av Axel Petré 1823–1840 och Axel Fredrik Petré 1840–1854. Båda tryckerierna övergick sedan till andra ägare. (Klemming & Nordin 1883: 398, 469) Tryckerierna var alltså mindre företag, som kan tänkas ha åtagit sig att trycka bl.a. skrifter med ett begränsat antal sidor och enklare utformning (se avsnitt 6.2).

Som framgår av forskningsfrågorna i avsnitt 2 undersöks kunskapsorganisering, sökbarhet och erbjudna läsvägar i *Nöd.Und.* och *Hund-läk.* Analysen utgår från ett antal av de variabler som Nord (2008) utnyttjar i sin analys av trädgårdshandböcker respektive Landqvist & Rogström (2016) i fråga om två juridiska handböcker. Variablerna presenteras i avsnitt 6.1, 6.3 och 6.4. För att besvara forskningsfråga 2 och 3 måste även handböckernas materialitet uppmärksammas, eftersom relevanta aspekter på denna

avgör ”vilken läsning eller användning av texten som textens materialitet bjuder in till” (Nord 2008: 158). Den här analysen redovisas i avsnitt 6.2.

Denna studie är till största delen kvalitativ, och materialet analyseras genom närläsning (jfr Nord 2008: 58–59, 62–64; Pöysä 2010). Det är fråga om en fallstudie, vars resultat inte kan generaliseras. Studien har främst en deskriptiv inriktning och resulterar i en första kartläggning av handböcker för hundägare som texter på svenska (jfr avsnitt 3). Denna deskriptiva inriktning uppträder även i många nordiska studier av sakprosatexter (se Tønnesson (2023: 154–156) om deskriptiva och normativt inriktade studier). Studien har även en tydlig komparativ inriktning, och det på tre sätt. För det första jämförs resultat för de båda handböckerna, för det andra jämförs resultat med studier av hundhandböcker inom andra fält än språkvetenskapens och för det tredje jämförs resultat med språkvetenskapliga studier av handböcker som övergripande genre.

6 Resultat och diskussion

I detta avsnitt redovisas och diskuteras resultaten av undersökningen i avsnitt 6.1, 6.3 och 6.4, ett för varje forskningsfråga i avsnitt 2. Som framgår i avsnitt 5 analyseras därtill aspekter på handböckernas materialitet i avsnitt 6.2.

6.1 Organisering av kunskap

Forskningsfråga 1 gäller de ”ämnesmässiga alternativt tematiska ingångar som läsarna erbjuds [...]” i Nöd.Und. och Hund-läk. (Landqvist & Rogström 2016: 23). För att kartlägga dessa ingångar undersöks teman för handböckerna utifrån deras titlar, tematisering på en övergripande nivå utifrån rubriker i brödtexten och vägar in i handböckerna utifrån upplysningar i brödtexten (jfr Nord 2008: 85–93; Landqvist & Rogström 2016: 24–35).

En (bok)titel ”fungerar som en benämning på den [dvs. boken]” (Nord 2008: 85; jfr Grepstad 1997: 106). Genom en boktitel introducerar författaren – eventuellt i samarbete med förlag och/eller litterära agenter – en bok för de tänkta läsarna (jfr Landqvist & Rogström 2016: 23–24). Rubrikerna till en boks huvudavsnitt erbjuder en möjlighet att beskriva dess innehåll (jfr Wendt 1998: 10–24; Nord 2008: 90). Utifrån rubrikerna kan den tematiska organisationen av en viss boks innehåll analyseras (jfr Nord 2008: 90). Därtill kan författaren – eventuellt i samarbete med förlaget – ge upplysningar i brödtexten om innehållet i boken i fråga.

I exempel 1 och 2 återges handböckernas titlar från figur 1:

- (1) Nödiga Underrättelser för Hundwänner. 1) Europeiska hundars olika arter och artförändringar, sättet att uppföda dem, deras egenskaper och behandling; 2) alla sjukdomar, för hvilka hundar äro blottställda, jemte bepröfwade medel både att förekomma och bota dessa. 3) De första

kännetecken af deras galenskap; 4) att dressera hundar så, att de kunna uppspåra en tjuf med det stulna godset; 5) att de ej mottaga mat af en främmande person; 6) att inom ett dygn fördrifwa hundens loppor. [sic] 7) några säkra medel att kurerat bett af galna hundar.

- (2) Hund-läkaren eller Handbok för wänner och älskare af Hundar. Innehållande tillförlitliga, ur de mest godkända arbeten hemtade, underrättelser om hundars uppfödande och wård samt botandet af de dem wanligen påkommande sjukdomar.

För läsare på 2020-talet är det första intrycket förmodligen att titelrubrikerna är långa, rentav alltför långa, för att tydligt ange respektive handboks tema. Antalet graford, inklusive numreringen av de sju punkterna, fram till den följande författaruppgiften i Nöd.Und. är 84, medan antalet graford i fråga om Hund-läk. är 31. Båda handböckerna kan dock sägas ha korta huvudtitlar, vilka omfattar 4 respektive 9 graford och avslutas med punkt: "Nödiga Underrättelser för Hundwänner." och "Hund-läkaren eller Handbok för wänner och älskare af Hundar." Både samtida och sentida läsare anser antagligen att detta inte är uppseendeväckande långa huvudtitlar på handböcker. Det är således främst den följande informationen som sentida läsare kan uppfatta som främmande. Listan med sju punkter i exempel 1 kan ses som en slags innehållsförteckning, och även längre titlar till äldre trädgårdshandböcker kan snarare uppfattas som innehållsförteckningar (Nord 2008: 88). Också juridiska handböcker från 1800-talet kan ha sådana längre undertitlar (Landqvist & Rogström 2016: 25–26).

Nöd.Und. i exempel 1 kan sägas ha en tematiskt tydligare titelrubrik, möjligen också mer "påträngande", än Hund-läk. genom de upplysningar som meddelas sägs vara "nödiga", dvs. "nödvändiga". Som framgår av figur 1 avgränsas också titelrubriken från den följande listan med en vågrät linje. De sju numrerade punkterna med nödiga upplysningar gäller såväl kunskap om hundar och wård av dem som kunskap om sjukdomar och behandlingar av sådana. Listan avslutas med en punkt och en vågrät linje som avskiljer den från uppgiften om den anonyme författaren.

Hund-läk. i exempel 2 kan, å sin sida, sägas vara försedd med en slags dubbel huvudtitel genom konjunktionen "eller"; handboken meddelar medicinsk kunskap om hundar *eller* är en handbok för personer som är wänner och älskare av hundar. Å ena sidan lyfts medicinska aspekter fram och å andra sidan människor i relation till hundar. I informationen efter huvudtiteln återkommer temana, men i omvänd ordning, sammanfogade med konjunktionen "samt". I undertiteln meddelas upplysningar om hur hundar bäst föds upp och vårdas samt information om "botandet af de dem wanligen påkommande sjukdomar.". Detta grepp kan vara avsiktligt, för att locka läsare som anser sig tillhöra minst en av grupperna. De avsedda läsarna är dock knappast experter inom veterinärmedicin, för aktuell kunskap erbjuds i andra samtida texter, t.ex. Peter Hernquists sjukdomslära om husdjurens inre sjukdomar (Dyrendahl 1996).

Genom handböckernas titlar identifieras således både mottagare och övergripande teman för böckerna (jfr Nord 2008: 87). Teman anges också på mera lokal nivå, och samtliga rubriker i handböckernas inlagor återfinns i Appendix. Av detta framgår att rubrikerna inom respektive handbok ägnas beskrivningar av sjukdomar och besvär samt behandlingen av dessa. Rubrikerna visar därmed att en systematisk disposition används, vilket är en vanlig lösning i handböcker (jfr Grepstad 1997: 379–380).

Båda handböckerna inleds med avsnitt om hunden som art, olika hundraser samt uppfödning och vård av hundar. Men dessa inledande avsnitt saknar rubriker. Den första punkten på titelsidan till Nöd.Und. beskriver innehållet i detta avsnitt som "1) Europeiska hundars olika arter och artförändringar, sättet att uppföda dem, deras egenskaper och behandling." (Nöd.Und 1823: 3–14). Motsvarande avsnitt i Hund-läk. (1849: 1–5) kan sägas behandla det som den andra delen av huvudtiteln och den första delen av undertiteln anger: "[...] Handbok för wänner och älskare af Hundar. Innehållande tillförlitliga och ur de mest godkända arbeten hemtade, underrättelser om hundars uppfödande och vård [...]".

I båda handböckerna erbjuder rubrikerna ingångar till temana för olika avsnitt, dvs. teman på lokal nivå (jfr Nord 2008: 90). Rubrikernas språkliga form är dock mera varierad i Nöd.Und. Rubrikerna i Hund-läk. benämner i allmänhet en sjukdom genom enkla substantiv eller nominalfraser, t.ex. "3) Skabb." och "24) Inflammade bölder och hårdnader i spenarne." (Hund-läk. 1849: 20, 50). Rubrikerna i Nöd.Und. är mindre enhetliga, även om 5 av 11 rubriker utgörs av *att*-satser, bl.a. "4) Att bota hundar för diarrhé." (Nöd.Und. 1823: 22). I övrigt förekommer rubriker som ställer sjukdomar eller behandlingen av dem i centrum, t.ex. "6) Säkert medel för lamhet hos hundar. (En åkomma, som Rotsen², wanligen lemnar efter sig)." (Nöd.Und. 1823: 23). Som framgår i Appendix är rubrikerna i Nöd.Und. ofta längre än de i Hund-läk. Variationen kontra enhetligheten kan sägas avspegla en mer konsekvent genomförd strategi för att leda läsarna till teman i brödtexten i Hund-läk. med hjälp av rubriker.

Till skillnad från vissa praktiska handböcker (jfr Nord 2008: 58) innehåller Nöd.Und. och Hund-läk. inga förord eller efterord, vilket kan förklaras med deras begränsade omfång och/eller de anonyma författarna. Det skulle kanske ses som pretentiöst med för- eller efterord, och det vore oväntat om anonyma författare skulle tilltala sina läsare direkt. Däremot finns det i brödtexten några upplysningar som kan ge läsarna ingångar till övergripande teman i handböckerna. Till de inledande avsnitten om hunden som art, olika hundraser samt uppfödning och vård av hundar finns dock inga "ingångar". I exempel 3 och 4 återges den första grafiska meningen i respektive handboks brödtext.

² Denna sjukdom kan benämnas *rots*, *hundsjuka* eller *valpsjuka* (Dyrendahl 1996: 247).

- (3) I anseende till de många egenskaper, hwarmed hundar gagna menniskan, har man sedan urminnestider [sic] fråntagit dem deras naturliga wildhet, samt genom de tamdas parning förskaffat sig ett tillräckligt antal och gjort dem till husdjur. (Nöd.Und. 1823: [3]).
- (4) Hunden (canis familiaris) räknas af naturforskare till de Egentliga Rofdjuren och den avdelning deraf, som kallas tågångare, derföre att de trampa blott på tårna, så att hälen eller hasleden, som hos dem i allmänhet är ganska smal, vid gåendet är upplyftad öfwer marken. (Hund-läk. 1849: 1)

Handböckerna inleds alltså utan att deras första respektive överordnade tema introduceras i brödtexten. I exempel 3 betonas att hunden är ett nyttodjur för människan, medan ett mer zoologiskt perspektiv anläggs i 4. Däremot anges det tydligt när det andra överordnade temat inleds. I exempel 5 och 6 återges de grafiska meningar där ett nytt tema introduceras, nämligen hundens sjukdomar och deras behandling:

- (5) Hundens förnämsta sjukdomar äro följande : [sic] (Nöd.Und. 1823: 14)
- (6) Efter denna korta inledning öfvergå wi nu till beskrifning af hundens allmännaste, inre och yttre, sjukdomar och deras botemedel. (Hund-läk. 1849: 5)

I exempel 6 klargörs både att ett tema avslutas och att ett annat inleds, medan ingen koppling till föregående tema görs i exempel 5. Här får Hund-läk. sägas vara tydligare än Nöd.Und.

Handböckerna innehåller inte några summerande avslutningar utan avslutas med konklusionen till redogörelsen under avsnittsrubriken "Tillfällig upptäckt af ett botemedel för bett af galna hundar." respektive avslutande rekommendationer vad gäller "34) Swår Walpning." (Nöd.Und. 1823: 43; Hund-läk. 1849: 63).

6.2 Materialitet

För att besvara forskningsfrågorna 2 och 3 måste relevanta aspekter på handböckernas materialitet analyseras (jfr Nord 2008: 158–160).³ Här uppmärksammas format, omfång, (in)bindning och typsnitt. Till skillnad från andra praktiska handböcker på svenska, publicerade fram till 1800-talet, saknas illustrationer helt (jfr Nord 2008: 39, 115–151; Landqvist & Rogström 2016: 40–42). De få icke-verbalspråkliga elementen i handböckerna uppmärksammas i avsnitt 6.4.

³ Avsnitt 6.2 är alltså nödvändigt med tanke på två av de tre forskningsfrågorna. Jag är medveten om att eventuella läsare av artikeln vilka har goda kunskaper i texthistoria och/eller bokhistoria kan anse att mycket av innehållet i avsnittet är bekant sedan tidigare. Fokus för VAKKI Publications ligger dock på "language, discourse and communication in professional settings" (VAKKI Publications 2023). Därför bedömer jag att det kan finnas läsare av artikeln vilka inte är så insatta i just texthistoria och/eller bokhistoria och att upplysningar om handböckernas format, omfång, (in)bindning och typsnitt därför är nödvändiga.

Nöd.Und. har formatet *duodecimo* alternativt *duodes*, ofta förkortat *12:o*, medan formatet för Hund-läk. är *oktav/o*, förkortat *8:o*. Formaterna anger hur många gånger varje tryckark har vikts men används också om formaterna på tryckta skrifter (Palm u.å.). Båda formaterna tillåter att handböckerna lätt kunde tas med i olika sammanhang (jfr Bjerke 2018: 237, 350). Oktavformatet användes även för trädgårdshandböcker fram till mitten av 1900-talet (Nord 2008: 159).

Filen med Nöd.Und. omfattar totalt 46 sidor. Sidorna är fördelade på en främre titelsida med bokens titel och uppgifter om upphovsperson, tryckort, tryckeri och tryckår, en blank baksida till titelsidan, 42 textsidor med paginering samt en första blank bakre sida och en avslutande blank sida. Filen med Hund-läk. omfattar 64 paginerade textsidor. Därtill kommer en främre omslagssida med bokens titel, en blank omslagssida, en sida med boktitel samt uppgifter om tryckort, tryckeri och tryckår, en blank sida samt en blank omslagssida och en bakre omslagssida med texten "Pris: 20 sk.[illing] Banco.". Pdf-filen innehåller därmed totalt 70 sidor. Jämfört med ett antal trädgårdshandböcker utgivna under 1800-talet är omfånget blygsamt (jfr Nord 2008: 274–276), även om ämnet för dessa handböcker är mera avgränsat. Thorman (2014: 20) uppger att "den första mer omfattande – 522 sidor – beskrivningen av hunden [...]" på svenska utgavs 1889.

Som framgår av figur 1 i avsnitt 5 har exemplaret av Hund-läk. främre och bakre omslag av papper i färg som avviker från inlagans, medan exemplaret av Nöd.Und. saknar något motsvarande. Under 1800-talets första hälft kunde häftade böcker hållas samman på olika sätt, från en ensam tråd som höll samman tryckarken till omslag som omslöt inlagan. Omslagen kunde vara tillverkade av enkelt eller förädlad papper, det senare genom t.ex. vinjetter, ramar eller dekorationer. (Lundblad 2010: 50) Titeln till Hund-läk. omges av en ram och avslutas med en dekorativ slinga. Av figur 1 framgår att båda exemplaren är slitna, särskilt Nöd.Und.

I båda handböckerna används frakturstil (tysk eller svensk stil), men det finns inslag av antikva (latinsk stil). Under 1800-talet trycktes folklig litteratur i frakturstil i Sverige (Nord 2008: 75). Men frakturen blir mindre vanlig, och i början av 1900-talet användes frakturstil sparsamt, och då främst i religiösa skrifter. (Dahlgren 1917: 172) I båda handböckerna förekommer antikva vid inslag på latin (jfr Landqvist & Rogström 2016: 36). Exempelvis kan hudparasiter behandlas "med etsande wegetabiliskt lutsalt eller den så kallade frätsten (lapis causticus chirurgorum) [...]" med facktermen på latin i antikva (Nöd.Und. 1823: 23; se NE (2023) om *lutsalt*).

Vid enstaka tillfällen är latinska namn dock tryckta i frakturstil i Hund-läk., kanske på grund av förbiseende vid tryckningen eller för att ett mera folkligt namn inte ansågs passande att nämna. Ett exempel på den senare situationen kan finnas i ett

läkemedelsrecept (Hund-läk. 1849: 10). I detta uppräknas ingredienserna "Arnica montana", "Bolmört (Hyoscyamus)" och "Desman", dvs. mysk (SAOB 2023a). Men endast "Hyoscyamus" är tryckt i antikva, inte "Arnica montana". Förklaringen kan möjligen vara att växtens svenska trivialnamn är "slättergubbe" (NE 2023).

6.3 Möjligheter att söka kunskap

Forskningsfråga 2 fokuserar på vilka sökmöjligheter som erbjuds i handböckerna som helheter. För detta ändamål spelar paratexter och numrering, främst paginering av sidor, en viktig roll (Nord 2008: 160–161; jfr t.ex. Landqvist & Rogström (2016: 24–25) om paratexter). Som framgår i avsnitt 6.1 är både Nöd.Und. och Hund-läk. utrustade med titelsidor. Båda handböckerna har paginerade inlagor. Men paratexter som innehållsförteckningar och (sak)register saknas, sannolikt på grund av handböckernas begränsade omfång.

En sökmöjlighet i handböckerna som helheter erbjuds dock. Det är fråga om den information som meddelas på titelsidorna i relation till de båda överordnade temana för handböckerna i respektive inlaga, vilka identifierades i avsnitt 6.1: information om hundar, hundraser, vård och omsorg om hundar respektive identifiering och behandling av olika sjukdomar och besvär. Utifrån Appendix kan informationen på titelsidorna sammanställas med sidnummer i inlagorna (se tabell 1).

Tabell 1 visar att de båda första numrerade punkterna på titelsidan till Nöd.Und. överensstämmer väl med de paginerade sidorna i inlagan på sidorna 3–14 respektive 14–27, även om titelsidans punkter inte återkommer som rubriker i inlagan. Först meddelas mer allmän information om hundar och sedan mer specifik i olika medicinska frågor. Också punkten "3) De första kännetecknen af deras [= hundars] galenskap;" på sidorna 29–43 meddelar mer specifik information om sjukdomen rabies. Om punktlistan på titelsidan uppfattas som en innehållsförteckning, så kan de återstående punkterna dock skapa förvirring. Såväl "4) att dressera hundar så, att de kunna uppspåra en tjuf med det stulna godset;" som "5) att de ej mottaga mat af en främmande person;" på sidorna 11–14 respektive sidan 11 är snarast delteman inom 1) med allmän information. Punkten "6) att inom ett dygn fördrifwa hundens loppor. [sic]", sidorna 27–28, kan sägas vara som ett deltema inom 2) om sjukdomar och behandlingar. Slutligen kan punkten "7) några säkra medel att kurera bett af galna hundar.", sidorna 43–44, ses som ett deltema inom 3) om rabies.⁴

⁴ Det är även oklart varför 2) avslutas med punkt i stället för semikolon och 3) inleds med versal. Även 6) avslutas med punkt, men 7) inleds med gemen.

Rubricerade teman på titelsidan	Paginerade sidor i inlagan	Rubricerade teman på titelsidan	Paginerade sidor i inlagan
Nödiga Underrättelser för Hundwänner.	–	Hund-läkaren eller Handbok för wänner och älskare af Hundar.	–
1) Europeiska hundars olika arter och artförändringar, sättet att uppföda dem, deras egenskaper och behandling;	3–14	Innehållande tillförlitliga, ur de mest godkända arbeten hemtade, underrättelser om hundars uppfödande och vård	1–5
2) alla sjukdomar, för hwilka hundar äro blottställda, jemte bepröfwade medel både att förekomma och bota dessa.	14–27	samt botandet af de dem wanligen påkommande sjukdomar.	5–64
3) De första kännetecken af deras galenskap;	29–43		
4) att dressera hundar så, att de kunna uppspåra en tjuf med det stulna godset;	11–14		
5) att de ej mottaga mat af en främmande person;	11		
6) att inom ett dygn fördrifwa hundens loppor. [sic]	27–28		
7) några säkra medel att kurerera bett af galna hundar.	43–44		

Tabell 1. Teman på titelsidor och paginerade sidor i Nöd.Und. och Hund-läk.

Utifrån tabell 1 får Hund-läk. sägas erbjuda tydligare sökvägar än Nöd.Und. Det är visserligen så att Hund-läk. inleds med allmän information i inlagan, i strid med dispositionen inom huvudtiteln, men i enlighet med undertitels disposition. På sidorna 1–5 ges mer allmän information om hundar och på sidorna 5–64 erbjuds mer specifik information om sjukdomar och deras behandling. De två avslutande avsnitten, ”33) Otidig Brunstighet.” och ”34) Swår Walpning.”, kan dock mer sägas gälla ”underrättelser om hundars uppfödande och vård [...]”. Utifrån titelsidan och pagineringen bör det ändå vara någorlunda lätt att finna fram till önskad kunskap i Hund-läk.

6.4 Läsvägar som erbjuds

Praktiska handböcker kan läsas linjärt, dvs. från början till slut, eller icke-linjärt, och erbjudna läsvägar kan markeras med verbalspråkliga och/eller visuella markörer (Landqvist & Rogström 2016: 47). Forskningsfråga 3 gäller hur gränser och samband

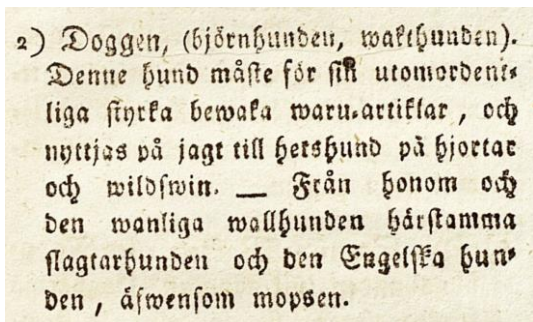
framträder i handböckerna som helheter (globalt) och i delar av handböckerna (lokalt). Vad gäller global nivå uppmärksammas rubriker och visuella medel, medan brödtext, grafiska stycken, punktlister och visuella medel undersöks på lokal nivå, dvs. avsnitt, sidor och grafiska stycken (jfr Nord 2008 166–185; Landqvist & Rogström 2016: 47, 55).

Som framgår i avsnitt 6.1 fungerar rubriker som verbala markörer för att ange teman. Men rubriker är även visuella markörer som visar på gränser och samband i texter, eftersom textenheter under en rubrik "får antas bilda en helhet" (Landqvist & Rogström 2016: 48). Antalet rubriker är klart färre i Nöd.Und. med 11 gentemot 35 i Hund-läk., medan fördelningen mellan numrerade och onumrerade rubriker är jämnare i Nöd.Und. med 7 gentemot 4 respektive 34 gentemot 1. Sidantalet i inlagorna kan spela roll för antalet rubriker. Men denna skillnad – liksom den större konsekvensen i fråga om numrerade kontra onumrerade rubriker i Hund-läk. – kan också vara ett medvetet val för att visa på vägar till aktuell kunskap (jfr Landqvist & Rogström 2016: 48–49).

Rubrikerna i båda handböckerna är tryckta i frakturstil och i större gradstorlek än brödtexten. Det enda undantaget vad gäller större gradstorlek är den enda icke-numrerade rubriken i Hund-läk. (1849: 7). Rubrikerna i Nöd.Und. är därtill framhävda genom fet stil. Rubrikerna i Nöd.Und. är centrerade eller har indrag till vänster, medan rubrikerna i Hund-läk. är centrerade. Samtliga rubriker avslutas med punkt. Rubriker i Nöd.Und. både föregås av en blankrad och följs av en, medan rubriker i Hund-läk. mestadels föregås av en blankrad.

Nord (2008: 168–169) påpekar att gränser i äldre texter även kan markeras med gränslinjer och typografiska detaljer. Sådana är sällsynta i materialet, men brödtexten i handböckerna avslutas med visuella markörer. I Nöd.Und. (1823: 45) är det fråga om en vågrät centrerad linje, som täcker ungefär en tredjedel av den textyta som upptas av brödtexten på sidan. Texten i Hund-läk. (1849: 64) avslutas av en centrerad dekorativ figur, som skulle kunna sägas vara en finalstock (se Nord (2008: 169) om olika typografiska detaljer). Som framgår i avsnitt 6.1 meddelas inte verbalt att framställningarna nått sitt slut, men detta framgår visuellt genom denna markering (jfr Nord 2008: 169 fotnot 178).

Brödtexten i båda handböckerna är skriven i en spalt och indelad i grafiska stycken (jfr Nord 2008: 172). I Nöd.Und. markeras nytt stycke med såväl blankrad som indrag, medan enbart indrag används i Hund-läk. I båda handböckerna görs också indrag i brödtext direkt efter rubrik. Speciellt för Nöd.Und. är "understycken" i vissa grafiska stycken, bl.a. i redogörelsen för ett antal hundraser i figur 2:

Figur 2. Exempel på grafiskt stycke med "understycke" i Nöd.Und. (1823: 5).

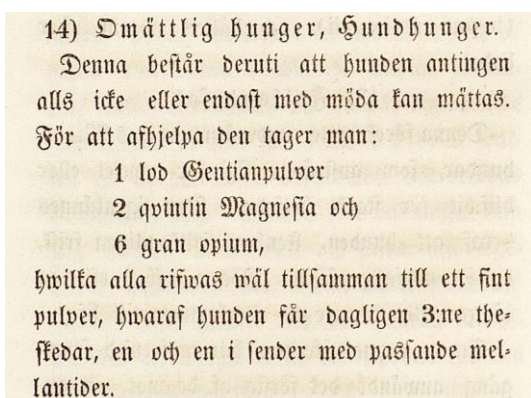
I det grafiska stycket som återges i figur 2 beskrivs först "Doggen, (björnhunden, wakhunden)". Efter meningen "Denna hund måste för sin utomordentliga styrka bewaka waru-artiklar, och nyttjas på jagt till hetshund på hjortar och wildswin.", och det vågräta strecket, beskrivs sedan besläktade hundraser: "Från honom och den wanliga wallhunden härstamma slagarhunden och den Engelska hunden, äfwensom mopsen." Det finns ett tydligt innehållsligt samband mellan de båda "understyckena".

I båda handböckerna erbjuds även ingångar och utgångar på lokal nivå genom punktlistor med siffer- eller bokstavs-försedda punkter. Ett exempel finns i det inledande avsnittet i Nöd.Und., där bl.a. olika hundraser beskrivs. Detta görs genom en längre punktlista, "1"–"7)", med sju av totalt 26 existerande hundraser. Dessa sju betecknas som "de förnämsta och märkwärdigaste [...]" (Nöd.Und. 1823: 4), och varje punkt omfattar ett grafiskt stycke, i vissa fall med "understycken". Som framgår av figur 2 omtalas också hundraser utöver de sju utpekade.

Ett exempel på punktlistor i Hund-läk. gäller sjukdomen skabb. I avsnittet om denna ingår en lista med fem punkter, som är markerade med "a)"–"e)", där fem undertyper av sjukdomen redovisas (Hund-läk. 1849: 21–22). Listor kan vara integrerade i brödtexten. Detta gäller bl.a. presentationen av de två typerna av hundens raseri, dvs. rabies, i exempel 7 (jfr Dyrendahl 1996: 42):

- (7) Man indelar denna sjukdom wanligen i två slag: 1) Det hetsiga eller wåldsamma raseriet, 2) Det springande. Det förra är det farligaste. En sådan hund biter och förgiftar allt hwad som kommer i hans wäg, ware sig menniska, hund eller hwad annat djur som helst. (Nöd.Und. 1823: 31)

Speciellt för Hund-läk. är att ingredienser till olika läkemedel presenteras integrerat i brödtexten eller som listor, vilka är centrerade och insprängda i brödtexten. Dessa punktlistor saknar numrering eller siffror, förmodligen på grund av de mängdangivelser som ingår i dem före eller efter namn på ingredienser (se figur 3).

Figur 3. Exempel på centrerad punktlista i Hund-läk. (1849: 38).

I texten i figur 3 beskrivs hur "14) Omättlig hunger, Hundhunger." ska behandlas: "För att avhjelpa den tager man: 1 lod Gentianpulver 2 qvintin Magnesia och 6 gran opium, hwilka alla rifwas wäl tillsamman till ett fint pulver, hwaraf hunden får dagligen 3:ne theskedar, en och en i sender med passande mellantider."⁵ På det här viset lyfts ingredienslistor och mängder i läkemedelsrecept fram tydligt i brödtexten, vilket bör underlätta för den som vill försöka kurera en viss åkomma.

I Hund-läk. används också spärrad stil i vissa partier av brödtexten (jfr Nord (2008: 174) om grafiska markörer för ingångar och utgångar i texter). I avsnittet "2) Hundens galenskap, Wattenskräck, Hydrophobie.", dvs. rabies, används spärrad stil i beskrivningen av sjukdomens två stadier där nyckelorden "springande", "hetsiga" och "wåldsamma" i exempel 8 är tryckta med spärrad stil.

(8) Sjukdomen anses wanligen wara af tvåfaldigt slag, eller åtminstone hafwa 2:ne stadier: det springande och det hetsiga eller wåldsamma, som hwardera hafwa sina egna kännetecken. (Hund-läk. 1849: 13)

Av exempel 7 framgår att sjukdomens två stadier uppmärksammas också i Nöd.Und, där genom en punktlista i brödtexten. Därtill utnyttjas större gradstorlek för att framhäva nyckelord, bl.a. "Doggen" i listan över "de förnämsta och märkwärdigaste [...]" hundraserna (Nöd.Und. 1823: 4) i figur 2.

På lokal nivå används således således brödtext i en spalt, styckeindelning, punktlistor med lite olika utformning och visuella grafiska medel i båda handböckerna i syfte att visa in- och utgångar i brödtexten. Unikt för Nöd.Und. är "understycken" i grafiska stycken och unikt för Hund-läk. är punktlistor för att presentera läkemedelsrecept. Översättaren av

⁵ Se Dyrendahl (1996: 267, 254, 265) om *gentian*, *magnesia* och *opium* i veterinärmedicin under 1700- och 1800-talet respektive SAOB (2023b–d) om vikthenheterna *lod*, *kvintin/qvintin* och *gran*.

Nöd.Und. respektive författaren av Hund-läk. och/eller respektive tryckare kan ha fattat de beslut som visar sig i handböckerna.⁶

Handböckerna tillåter både linjär och icke-linjär läsning på global nivå. liksom praktiska handböcker inom andra områden (Nord 2008: 171; Landqvist & Rogström 2016; 55). Läsning på lokal nivå måste i första hand vara linjär för att bli meningsfull, även om icke-linjär läsning kan vara tänkbar i vissa situationer. Exempelvis skulle en hundägare som tidigare behandlat "14) Omättlig hunger, Hundhunger." kunna gå direkt från avsnittsrubriken till ingredienslistan för att kontrollera receptet och/eller förfaringssättet som beskrivs efter listan i figur 3.

7 Sammanfattning och fortsatt forskning

Handböckerna Nöd.Und. och Hund-läk. är utgivna utan angivna författarnamn, publicerade under 1800-talets första halva och tryckta på mindre tryckerier. Nöd.Und. är en översättning från tyska, medan Hund-läk. är ett svenskt originalarbete. Som framgår i avsnitt 5 har jag inte undersökt vilken eventuell betydelse som den tyska källtexten och/eller den anonyma översättaren till svenska kan ha haft för Nöd.Und.

Resultaten av undersökningen i avsnitt 6 visar stora likheter mellan Nöd.Und. och Hund-läk. Likheterna gäller kunskapsorganisering, där främst boktitlar och rubriker i brödtexten utnyttjas, medan upplysningar i brödtexten inte används särdeles mycket. Huvudtiteln till Nöd.Und. kan även sägas övergå i en slags innehållsförteckning. Handböckerna uppvisar i mycket likheter vad gäller materialitet: format, omfång, (in)bindning och typsnitt. Det finns likheter även i fråga om sökmöjligheter, vilka framträder utifrån information på titelsidorna och pagineringen. På denna punkt erbjuder Nöd.Und. visserligen mer detaljerad information än Hund-läk., men informationen är inte så väl strukturerad. I både handböckerna används rubriker och visuella medel för att visa på läsvägar globalt, men antalet rubriker är klart fler i Hund-läk. I båda handböckerna används brödtext i en spalt, indelning i grafiska stycken, punktlister och visuella medel i fråga om läsvägar lokalt, men därtill används några unika lösningar: "understycken" i grafiska stycken i Nöd.Und. och insprängda punktlister i brödtexten för att presentera recept på läkemedel i Hund-läk. På global nivå kan handböckerna läsas linjärt och icke-linjärt, medan läsning på lokal nivå i första hand bör vara linjär för att bli meningsfull.

Likheterna bör kunna förklaras med att handböckerna tillhör en allmän handboksgenre, liksom en potentiell subgenre under utveckling, och att handböckerna är publicerade under en tidperiod när hundägars tillgång till veterinärers tjänster var mycket begränsad. Skillnaderna mellan dem bör i första hand kunna förklaras med beslut som de

⁶ Grafisk (in)konsekvens i äldre trädgårdshandböcker uppmärksammas av Nord (2008: 168 fotnot 177).

anonyma författarna till Hund-läk. respektive den tyska förlagan för Nöd.Und. har fattat. I andra hand bör det vara fråga om beslut som ägarna av tryckerierna respektive den anonyma översättaren bakom Nöd.Und. har fattat.

Resultaten ger ingen grund för att bedöma hur samtida hundägare såg på de båda handböckerna, men Nöd.Und. och Hund-läk. kunde vara viktiga resurser i sin samtid. Som framgår i avsnitt 1 var tillgången på veterinärmedicinska resurser vid den här tiden mycket begränsad i Sverige. Handböckerna erbjöd information om hundar och kunde meddela handlingsdirektiv, särskilt för att identifiera och behandla olika sjukdomar och besvär hos hundar (jfr avsnitt 2 om funktioner för handböcker).

Denna fallstudie kan ligga till grund för fortsatta undersökningar, och jag uppmärksammar tre möjligheter utöver möjligheten att jämföra den svenska måltexten Nöd.Und. med den tyska källtexten. För det första kan handböckerna studeras ur fler aspekter, bl.a. de språkliga val som gjorts för att meddela handlingsdirektiv (jfr Nord 2008: 35). Tre möjligheter visas i exempel 9–11:

(9) Man **lägger** ett omslag af en sönderstött walnöt på såret, **låter** det ligga öfwer natten, och **ger** det sedan att förtäras af en ung höna. (Nöd.Und. 1823: 35, tillagd fetstil)

(10) Skulle detta ei wilja hielpa **må** man **försöka** följande enkla medel mot denna åkomma hos jagt-hundar. (Hund-läk. 1849: 45, tillagd fetstil)

(11) Genom en god behandling och ordentlig föda **wänjes** hunden på följande sätt att ej mottaga något af främmande personer. (Nöd.Und. 1823: 11, tillagd fetstil)

I exempel 9 används ett verb i presens, aktiv diates, (bjudande presens) för att meddela direktiv. Finit hjälpverb och infinit huvudverb, aktiv diates, återfinns i exempel 10, medan ett verb i presens, passiv diates, uppträder i exempel 11. Frågan är hur olika möjligheter för att meddela direktiv till hundägare används och hur bruket i Nöd.Und. och Hund-läk. kan förklaras.

För det andra kan handböckerna jämföras med samtida veterinärmedicinsk litteratur (jfr Dyrendahl 1996), och samtida handböcker för professionella hundförare (jfr Dirke 2014: 140–143). Frågan är vad som förenar och skiljer Nöd.Und. och Hund-läk. från sådana verk i fråga om kunskapsorganisation, sökmöjligheter och läsvägar.

För det tredje kan materialet utökas med fler handböcker från 1800-talets första halva eller från en längre tidsperiod. Det första alternativet kan ge grund för en studie av hur en potentiell subgenre, *handbok för hundägare*, till den övergripande handboksgenren utvecklas (jfr avsnitt 4.2 och 4.3). Det andra alternativet kan ge grund för en studie av hur synen på hunden, från nyttodjur till sällskapsdjur och familjemedlem, avspeglar sig i hundhandböcker (jfr avsnitt 1).

Tack

Jag tackar Adlerbertska Forskningsstiftelsen som gjorde det ekonomiskt möjligt för mig att delta i *XLIII International VAKKI Symposium* vid Vasa universitet. Likaså tackar jag de deltagare i symposiet som lämnade värdefulla synpunkter i anslutning till min presentation av studien.

Referenser

- Bandle, O., Braunmüller, K., Jahr, E. H., Karker, A., Naumann, H-P. & Teleman, U. (Red.) (2005). *The Nordic Languages. An International Handbook of the History of the North Germanic Languages*. Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft 22:2. Walter de Gruyter.
- Bawarshi, A. S. & Reiff, M. J. (2010). *Genre. An Introduction to History, Theory, Research, and Pedagogy*. Reference Guides to Rhetoric and Composition. Parlor Press.
- Berge, K. L. & Ledin, P. (2023). Texts as Cultural Artefacts: Theoretical Challenges on Empirical Research on Utterances and Texts. I: Nyström Höög, Rahm & Thomassen Hammerstaad (Red.). 17–44.
- Bergström, G. & Boréus, K. (2017). Analyzing Text and Discourse in the Social Sciences. I: K. Boréus & G. Bergström (Red.). *Analyzing Text and Discourse. Eight Approaches for the Social Sciences*. SAGE Publications. 1–22.
- Bhatia, V. K. (1993). *Analysing Genre. Language Use in Professional Settings*. Routledge.
- Bhatia, V. K. (2004). *Worlds of Written Discourse. A Genre-Based View*. Advances in Applied Linguistics. Continuum.
- Bjerke, E. (2018). "De lærdeste Lægers Urtegarde". *Trekk av farmasiens og botanikkens bokhistorie i Andersen-samlingen ved Christiania Kathedralskoles Bibliothek*. Stiftelsen Oslo katedralskole & Bibliofilklubben, Oslo. Tillgänglig: <https://kattabiblioteket.no/media/Bjerke-De-l%C3%A6rdeste-l%C3%A6gers-Urtegarde-e-bok-201835.pdf> (citerad 20.4.2023).
- Dahlgren, E. W. (1917). Om antikvastilens införande i svenskt boktryck. *Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen* IV, 172–190. Tillgänglig: <http://runeberg.org/bokobibl/1917/> (citerad 20.4.2023).
- Dirke, K. (2014). Från bruksdjur till livskamrat. Hundens 1900-talshistoria speglad i hundlitteraturen. I: Gräslund & Svanberg (Red.). 139–151.
- Dyrendahl, I. (Utg.) (1996). *Peter Hernquists sjukdomslära – husdjurens inre sjukdomar. En handskrift om 1700-talsmedicin vid Veterinärinrättningen i Skara tolkad, kommenterad samt försedd med tillfogade samtida illustrationer och en inledande artikel av Ivar Dyrendahl*. Skogs- och Lantbrukshistoriska meddelanden 15. Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien. Tillgänglig: <https://www.ksla.se/wp-content/uploads/2021/04/SOLMED-nr-15-Peter-Hernquists-Sjukdomslara--husdjurens-inre-sjukdomar.pdf> (citerad 20.4.2023).
- Enell-Nilsson, M. & Rahm, H. (2021). Genremönster i "Ministern har ordet". Regeringar rapporterar om bolag med statligt ägande. I: H. Katajamäki, M. Enell-Nilsson, H. Kauppinen-Räisänen, L. Käätä & H. Salovaara (Red.). *Workplace Communication IV*. VAKKI Publications 13. University of Vaasa. 46–62. Tillgänglig: <https://vakki.net/index.php/2021/12/21/workplace-communication-iv/> (citerad 29.9.2023).
- Furuland, G. (2023). Översättarnas materiella villkor i Sverige. *Svenskt översättarlexikon*. Tillgänglig: https://litteraturbanken.se/%C3%B6vers%C3%A4ttarlexikon/artiklar/%C3%96vers%C3%A4ttarnas_materiella_villkor_i_Sverige (citerad 20.4.2023).
- Grepstad, O. (1997). *Det litterære skattekammer. Sakprosaens teori og retorikk*. Samlagets bøker for høgare utdanning. Det Norske Samlaget.
- Gräslund, A-S. & Svanberg, I. (Red.) (2014). *Från renhållningshjon till modeaccessoar. 10 000 år av relationer människa–hund i Sverige. Föredrag vid ett symposium i Uppsala 15 februari 2013*. Acta Academiæ Regiæ Gustavi Adolphi CXXXIII. Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur. Tillgänglig: <https://kgaa.bokorder.se/sv-se/article/3005/fran-renhallningshjon-till-modeaccessoar> (citerad 20.4.2023).

- Hallgren, W. (1960). *Svensk veterinärhistoria i ord och bild. En minnesbok utgiven till firandet av Sveriges Veterinärförbunds 100-årsjubileum*. Allhems förlag.
- Hebbe, P. M. (2014). *Den svenska lantbrukslitteraturen från äldsta tid t.o.m. år 1850. Bibliografisk förteckning uppgjord av Per Magnus Hebbe. Faksimilutgåva med korrigeringar, kompletteringar och tillägg av Olof Kährström*. Skogs- och lantbrukshistoriska meddelanden 62. Supplement till Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens Tidskrift. Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien. Tillgänglig: <https://www.ksla.se/wp-content/uploads/2021/04/SOLMED-nr-62-Den-svenska-lantbrukslitteraturen-fran-aldsta-tid-t-o-m-ar-1850.pdf> (citerad 20.4.2023).
- Hund-läk. (1849) = *Hund-läkaren eller Handbok för wänner och Älskare af Hundar. Innehållande tillförlitliga, ur de mest godkända arbeten hemtade, underrättelser om hundars uppfödande och vård samt botandet af de dem wanligen påkommande sjukdomar*. Linköping: A.[xel] Petré & Son. Tillgänglig: <https://libris.kb.se/bib/19235166> (citerad 20.4.2023).
- Johansson, M. (1992). Här ligger kanske en hund begravnen. I: R. Källström & B. Ralph (Red.). *Till Rune från oss. En liten hälsning från några vänner och kollegor vid institutionen för svenska språket i juni 1992*. Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet. 68–74.
- Klemming, G. E. & Nordin, J. G. (1883). *Svensk boktryckeri-historia 1483–1883. Med inledande allmän öfversigt*. P. A. Norstedt & Söner. Tillgänglig: <http://runeberg.org/svboktrhi/> (citerad 20.4.2023).
- Lagercrantz, S. (1978). Reflektioner över en bibliografi [Kurt Lindner: Bibliographie der deutschen und der niederländischen Jagdliteratur von 1480 bis 1850. Berlin & New York 1976. XXI+420 s., ill.]. *RIG. Tidskrift utgiven av Föreningen för svensk kulturhistoria i samarbete med Nordiska museet och Folklivsarkivet i Lund* 61, 117–129. Tillgänglig: <https://docplayer.se/115186768-Rig-argang-61-hafte--innehall-str-6dda-meddelanden-och-aktstycken.html> (citerad 20.4.2023).
- Landqvist, H. (2016). Texter för lagstiftning, rättskipning och rättsinformation. I: H. Landqvist, C. Laurén, L. Nordman, M. Nordman & M. Kvist. *Juridik på svenska i Finland. Perspektiv på språk och rätt*. Scriptum. 111–171.
- Landqvist, H. & Rogström, L. (2016). *Kunskapsorganisation, materialitet, sökbarhet och erbjuden läsväg i OBSERVATIONES JURIS PRACTICÆ (1674) och Then Swenska Lagfarenheetz Spegel (1676)*. GU-ISS Forskningsrapporter från Institutionen för svenska språket 2016-05. Göteborgs universitet, Institutionen för svenska språket. Tillgänglig: <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/50631> (citerad 7.5.2023).
- Ledin, P. (2005). The development of the types of text in the 19th century. I: Bandle et al. (Red.). 1483–1492.
- Leibring, K. (2014). Från Trogen till Tyson. Hundnamn i förändring. I: Gräslund & Svanberg (Red.). 121–138.
- Lundblad, K. (2010). *Om betydelsen av böckers utseende. De svenska förlagsbandens framväxt och etablering under perioden 1840–1914 med särskild hänsyn till dekorerade klotband. En studie av bokbandens formgivning, teknik och relation till frågor om modernitet och materiell kultur*. Bokhistoriska skrifter 5. Råmus & Avdelningen för ABM och bokhistoria, Lunds universitet.
- Mårdsjö, K. (1992). *Människa, text, teknik – tekniska handböcker som kommunikationsmedel*. Linköping Studies in Arts and Science 82. Tema Teknik och social förändring, Linköpings universitet.
- Mårdsjö, K. (1996). *Hemkonservering – en studie i värderingar, språkbruk och bildutformning i husliga handböcker från svenskt 1930-, 40- och 50-tal*. Svensk sakprosa 5. Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet.
- Mårdsjö, K. (1998). *Maten, metoderna och livet: svenska husliga handböcker 1750–1900*. Svensk sakprosa 21. Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet.
- NE (2023) = *Nationalencyklopedin*. Artiklarna "Bolmört", "Soda", "Slättergubbe". Tillgänglig: <https://www.ne.se> (citerad 29.9.2023).
- Nord, A. (2008). *Trädgårdsboken som text 1643–2005*. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholms Studies in Scandinavian Philology. New Series 47. Almqvist & Wiksell.
- Nyström Höög, C., Rahm, H. & Thomassen Hammerstaad, G. (2023a). Introduction. I: Nyström Höög, Rahm & Thomassen Hammerstaad (Red.). 1–16.
- Nyström Höög, C., Rahm, H. & Thomassen Hammerstaad, G. (Red.) (2023b). *Nordic Perspectives on the Discourse of Things. Sakprosa Texts Helping Us Navigate and Understand an Ever-changing*

- Reality. Palgrave Macmillan. Tillgänglig: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-031-33122-0> (citerad 29.9.2023).
- Nöd.Und. (1823) = *Nödiga Underrättelser för Hundwänner*. 1) *Europeiska hundars olika arter och artförändringar, sättet att uppföda dem, deras egenskaper och behandling*; 2) *alla sjukdomar, för hvilka hundar äro blottställda, jemte bepröfwade medel både att förekomma och bota dessa*. 3) *De första kännetecken af deras galenskap*; 4) *att dressera hundar så, att de kunna uppspåra en tjuf med det stulna godset*; 5) *att de ej mottaga mat af en främmande person*; 6) *att inom ett dygn fördrifwa hundens loppor*. [sic] 7) *några säkra medel att kurera bett af galna hundar*. Stockholm: F.[redrik] B.[ogislaus] Nestius. Tillgänglig: <https://libris.kb.se/bib/19235169> (citerad 20.4.2023).
- Palm, M. (u.å.). *ABC för boksamlare. Sammanställt av Magnus Palm. Redigerat av Georg Lose och Sigbjörn Ryö*. Tillgänglig: <http://www.svaf.se/abc.html> (citerad 20.4.2023).
- Pöysä, J. (2010). Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina. I: J. Pöysä, H. Järviluoma & S. Vakimo (Red.). *Vaeltavat metodit*. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura. 331–360.
- Rogström, L. (2000). *När blev receptet minilekt?* Meddelanden från Institutionen för svenska språket – MISS 32. Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Räf, P. (2019). Akademikamreraren m m Harald Brisman och hans hundbok. *Föreningen för Västgötalitteratur Meddelande* 2019:4. 11–12. Tillgänglig: <https://www.vastgotalitteratur.nu/wp-content/uploads/2020/01/Meddelande-4-19.pdf> (citerad 20.4.2023).
- Santesson, L. (1988). Sluga Gubben och Kloka Gumman – två handböcker i folklig läkekonst. I: C. Platzack & U. Telemann (Red.). *Sagt och skrivet. Festskrift till David Kornhall den 5 november 1988*. Lunds universitet, Institutionen för nordiska språk. 143–154.
- SAOB (2023a) = *Svenska Akademiens ordbok*. Artikeln "DESMAN". Tillgänglig: <https://www.saob.se/artikel/?seek=desman&pz=1> (citerad 24.9.2023).
- SAOB (2023b) = *Svenska Akademiens ordbok*. Artikeln "GRAN sbst. 2". Tillgänglig: https://www.saob.se/artikel/?unik=G_0669-0197.9d6f&pz=3 (citerad 20.4.2023).
- SAOB (2023c) = *Svenska Akademiens ordbok*. Artikeln "KVINTIN". Tillgänglig: <https://www.saob.se/artikel/?seek=kvintin&pz=6> (citerad 20.4.2023).
- SAOB (2023d) = *Svenska Akademiens ordbok*. Artikeln "LOD sbst. 4". Tillgänglig: https://www.saob.se/artikel/?unik=L_0799-0248.yTN5&pz=3 (citerad 20.4.2023).
- Schmiterlöv, C. G. (1975). Veterinärmedicinsk undervisning under 200 år. I: N. O. Lindgren (Red.). *Bot för boskaps sot. Svensk veterinärmedicin 200 år*. Jubileumskommittén för svensk veterinärmedicin. 70–130.
- Svanberg, I. (2014). "Skäller när han skälla bör". Allmogehunden i det förindustriella Sverige. I: Gräslund & Svanberg (Red.). 95–120.
- Svensson, J. (2005a). Att bedriva historisk textforskning. Några teoretiska reflexioner. I: C. Falk & L-O. Delsing (Red.). *Studier i svensk språkhistoria 8*. Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 63. Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet. 61–72.
- Svensson, J. (2005b). Types of text in the Nordic languages of the 20th century. I: Bandle et al. (Red.). 1665–1682.
- Svensson, J. & Karlsson, A-M. (2012). Inledning: text, textforskning och textteori. *Språk och stil. Tidskrift för svensk språkforskning* 2012:1, tema Text. 5–30. Tillgänglig: <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:532386/FULLTEXT02.pdf> (citerad 29.9.2023).
- Thorman, S. (2014). Hunden som människans följeslagare genom tiderna. I: Gräslund & Svanberg (Red.). 9–30.
- Tønnesson, J. (2023). Concluding Remarks: The Power and Potential of the Concept *Sakprosa* (CPS): A Guided Tour Through Five *Topoi*. I: Nyström Höög, Rahm & Thomassen Hammerstaad (Red.). 139–163.
- VAKKI Publications 2023. Tillgänglig: <https://vakki.net/> (citerad 29.9.2023).
- Wendt, B-A. (1998). *Krigsmans läsning. Textmönster och språkbruk i svenska soldathandböcker 1769–1994*. Svensk sakprosa 8. Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet.
- Wendt, B-A. (2005). The development of the types of text in the Nordic languages from the 16th to the end of the 18th century. I: Bandle et al. (Red.). 1346–1356.

Wendt, B-A. (2012). Texthistoria – vad är det? *Språk och stil. Tidskrift för svensk språkforskning* 2012:1, tema Text. 53–66. Tillgänglig:
<http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:532386/FULLTEXT02.pdf> (citerad 29.9.2023).

Appendix

Rubricerade teman på handbokens titelsida, rubricerade teman i handbokens inlägga och sidor i handboken

Rubricerade teman på handbokens titelsida	Rubricerade teman i handbokens inlägga	Sidor i handboken
Nödiga Underrättelser för Hundwänner.	–	[1]
1) Europeiska hundars olika arter och artförändringar, sättet att uppföda dem, deras egenskaper och behandling;	–	3–14
2) alla sjukdomar, för hvilka hundar äro blottställda, jemte bepröfwade medel både att förekomma och bota dessa.		
	1) Rotsen, eller den så kallade hundsjukan.	14–16
	Sjukdomens behandling.	16–19
	2) Skabb hos hundar.	19–20
	Tillförlitligt medel för skabb hos hundar.	20–21
	3) Att hos hundar kureras stranguri eller urinens oregelmässiga flytning.	21–22
	4) Att bota hundar för diarrhé.	22
	5) Att hos hundar fördrifwa mask.	22–23
	6) Säkert medel för lamhet hos hundar. (En åkomma som Rotsen, wanligen lemna efter sig).	23
	7) Att bota hundar, som på annat sätt äro sjuke och hafwa förlorat matlusten.	23–27
3) De första kännetecken af deras galenskap;	–	29–36
	En verklig, men ännu en allmänt känd orsak till galenskap hos hundar.	36–43
4) att dressera hundar så, att de kunna uppspåra en tjuf med det stulna godset;	–	11–14
5) att de ej mottaga mat af en främmande person;	–	11
6) att inom ett dygn fördrifwa hundens loppor. [sic]		
	Att hos hundar fördrifwa loppor, löss och annan ohyra.	27–28
7) några säkra medel att kureras bett af galna hundar.		
	Tillfällig upptäckt af ett botemedel för bett af galna hundar.	43
	Ännu ett medel för bett af galna hundar.	44

Rubricerade teman på handbokens titelsida	Rubricerade teman i handbokens inlaga	Sidor i handboken
Hund-läkaren eller Handbok för wänner och älskare af Hundar.		[0]
Innehållande tillförlitliga, ur de mest godkända arbeten hemtade, underrättelser om hundars uppfödande och vård samt botandet af de dem wanligen påkommande sjukdomar.		1-5
	1) Rotsen, så kallad Hundsjuka eller Walpsjuka samt deraf följande Swaghet eller Lamhet.	5-7
	Sjukdomens behandling och botande.	7-12
	2) Hundens galenskap, Wattenskräck, Hydrophobie.	12-19
	3) Feber.	20
	4) Skabb.	20-26
	5) Halsfluss. Strupsjuka.	26-27
	6) Masksjukdomar.	27-31
	7) Örmask.	31
	8) Durchlopp. Diarrhé.	31-33
	9) Förstopning.	33
	10) Urinstämna. Stranguri.	34-35
	11) Blodafgång.	35
	12) Gift.	35-37
	13) Fallandesot.	37-38
	14) Omåttlig hunger, Hundhunger.	38
	15) Hosta.	38-39
	16) Lamhet.	39-40
	17) Ögonåkommor.	40-42
	18) Kräfta, Öronkräfta.	43-45
	19) Öronwärk.	45-46
	20) Dålig hörsel, Lomhördhet.	46-47
	21) Wårtor.	48
	22) Swulster och Bölder.	49
	23) Näsbölder.	49
	24) Inflammade bölder och hårdnader i spenarne.	50
	25) Kontusioner.	51
	26) Wrickningar, Ledwrickningar.	51-52
	27) Munwridning, Munnen ur led.	52-54
	28) Brännskador.	54-56
	29) Sprickor och sår på fötterna	56
	30) Sårnader i allmänhet.	56-58
	31) Förgiftningar, Stygn och Bett af giftiga djur.	58-60
	32) Loppor och annan ohyra.	60-62
	33) Otidig Brunstighet.	62-63
	34) Swår Walpning.	63-64

Communicating with Purpose

To cite this article: Landqvist, H., Nissilä, N., Pilke, N. & Sjöberg, S. (2023). Samarbetet mellan TNC och RTT 1938–1998: Terminologiarbete som resurs för meningsfull kommunikation. In: E. Lillqvist, M. Eronen-Valli, V. Manninen, N. Nissilä & E. Salmela (Eds.). *Communicating with Purpose*. Vaasa: VAKKI Publications 15. 232–250.
ISBN 978-952-69732-2-7

Samarbetet mellan TNC och RTT 1938–1998: Terminologiarbete som resurs för meningsfull kommunikation

Hans Landqvist^a, Niina Nissilä^b, Nina Pilke^c & Sannina Sjöberg^c

^a Institutionen för svenska, flerspråkighet och språkteknologi, Göteborgs universitet

^b Akademiska enheten för marknadsföring och kommunikation, Vasa universitet

^c Språkcentret Linginno, Vasa universitet

This article describes and analyses the contacts between the Swedish and Norwegian national terminology organisations between the 1940s and the 1990s. The Swedish Tekniska nomenklaturcentralen TNC (1941–2018; 2000–2018 Terminologikum TNC) was Sweden’s national center for special languages and terminology work for more than 75 years. Since its founding in 1941, the TNC was active not only in Sweden, but also in establishing and maintaining international contacts. The Norwegian Rådet for teknisk terminologi RTT was founded in 1938 and closed down in 2001. The research material used is the collection of correspondence in the TNC’s document archive, in particular the section stored with the code “Unor”, i.e., letters (N=374) documenting written communication between the TNC and the RTT. The article describes the topics covered in the communication, the individuals involved, the objectives and consequences of the communication and the results achieved. In a quantitative analysis, the themes of the letters are categorised in four main categories: publications, communication, information, and language issues. In a qualitative analysis, a specific terminological issue in the field of welding technology is analysed by close reading and content analysis. Finally, further studies, which complete the picture of terminological cooperation on institutional level in the Nordic countries, are proposed.

Nyckelord: domämförlust, domänvinst, Rådet for teknisk terminologi (RTT), Tekniska nomenklaturcentralen/Terminologikum (TNC), terminologi(sam)arbete

1 Bakgrund

Mellan 1941 och 2018 fungerade Tekniska nomenklaturcentralen – TNC som Sveriges nationella centrum för fackspråk och terminologi. Inom det pågående projektet *Termer i tid – Tidens termer*¹ kartläggs TNC:s arbete som syftade till att trygga tillgången på god terminologi inom olika fackområden och bidra till god terminologisk praxis (Landqvist, Nissilä & Pilke 2017; *Termer i tid – Tidens termer* 2023). En norsk motsvarighet till TNC inrättades 1938: Rådet for teknisk terminologi RTT, vars verksamhet lades ner 2001 (Nordterm 1976; se vidare Myking et al. 2018: 377–382 om RTT). Artikeln handlar om kontakter mellan dessa två nationella terminologiorganisationer. Internationella kontakter, och speciellt samarbete inom Norden, har varit viktiga inom det nordiska terminologiarbetet ända sedan 1940-talet (Selander 1972; Bucher 2016a; Bucher 2016b). Olika terminologiaktörer i Norden var övertygade om att de tillsammans skulle kunna ”göra resultat som är bättre än vad det enskilda landet kan prestera” (Bucher & Suonuuti 1989: 15).

2 Syfte, material och forskningsfrågor

Syftet med denna studie är att kartlägga samarbetet mellan nationella terminologiorgan i Sverige och Norge i ljuset av det ansvar som TNC och RTT tog åren 1938–1998 i terminologiska frågor. Som material för undersökningen fungerar en del av TNC:s omfattande arkiv. Arkivet omfattar sammanlagt cirka 180 hyllmeter dokument från 1940-talet och framåt (RA 2019). Där finns bland annat korrespondens med experter från olika länder. Enligt Järpvall (2016: 41) kan med dokument avses ”alla möjliga former av informationsobjekt, inte endast textbärande sådana”. De dokument som ingår i TNC:s arkiv är av olika slag och format. Många dokument kan kategoriseras som blanketter och kontorspapper och de utnyttjar i huvudsak verbal text, men även andra modaliteter förekommer i form av ritningar och fotografier (Landqvist & Pilke 2018: 94).

Materialet för artikeln utgörs av delmaterialet Unor, det vill säga ”Utlandskorrespondens Norge” 1938–1998, som består av tre pärmar: Unor 1938–1966, Unor 1967–1985 och Unor 1986–1998. Siffrorna i beteckningarna står för årtal. Dessa pärmar innehåller sammanlagt 726 dokument som vi kallar för *brev*. Brev tillhör, tillsammans med blanketter, kuvert och tidskrifter ”de vanligaste pappersbaserade

¹ Projektet har tacksamt mottagit ekonomiskt stöd från Adlerbertska Forskningsstiftelsen, Aktiastiftelsen i Vasa, Donationsfonderna för lärares forskning och resor vid Göteborgs universitet, Kulturfonden Finland-Sverige, Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället i Göteborg, Letterstedtska föreningen, Stiftelsen Erik Wellanders fond, Svenska Akademien, Svenska litteratursällskapet i Finland samt Svensk-Österbottniska Samfundet. Bidragen har använts för att täcka kostnader för projektmöten, insamling och katalogisering av material samt deltagande i vetenskapliga konferenser.

kommunikationsmedierna [...]” under 1900-talet (Järpvall 2016: 79). Materialet i denna studie följer i huvudsak sedvanlig brevuppställning med avsändar- och mottagaruppgifter, datum och underskrifter. Breven är oftast maskin- eller handskrivna papper i A4-format, men i pärnarna förekommer därtill blanketter, vykort, broschyrer, utskrivna e-brev, trycksaker, affärshandlingar, varuprov, figurer samt urklipp ur tidningar och tidskrifter.

Av de 726 Unor-breven har 374 brev (51,5 %) skickats mellan RTT och TNC (se tabell 1). Inom Unor återfinns också ett antal andra aktörer, t.ex. företag, föreningar, bibliotek, högskolor, myndigheter och privatpersoner. Båda terminologiorganisationerna har varit aktiva i brevväxlingen då RTT svarar för 221 brev och TNC för 153. Breven i pärnarna är kronologiskt ordnade, och varje dokument med tillhörande bilagor som har försetts med ett eget datum räknas som ett brev.

Antalet skickade brev		Delmaterialet
Norge	411	221 (RTT:s andel)
Sverige	315	153 (TNC:s andel)
Sammanlagt	726	374

Tabell 1. Hela Unor-materialet och delmaterialet

Våra forskningsfrågor är:

- 1) Vilka teman är aktuella under olika decennier i kontakterna mellan TNC och RTT?
- 2) Vilka resultat ger kontakten mellan institutionerna i fråga om en utvald språkfråga?

Utöver arkivmaterialet har vi utnyttjat tidskriften *TNC-Aktuellt* för att kunna följa upp vilka resultat som aktuell brevväxling har lett till. TNC utgav och skickade TNC-Aktuellt till sina medlemmar från och med 1958 med syftet att ”stärka sambandet mellan TNC och dess intressenter och att främja nomenklaturarbetets effektivitet” (Holmér 1987: 2). Innehållet i TNC-Aktuellt utvecklades från rena nomenklaturfrågor på några stencilerade blad till längre artiklar, recensioner och presentationer av nya ordlistprojekt. Innehållet i TNC-Aktuellt var mestadels på svenska. Det sista numret av TNC-Aktuellt kom ut 2017 (Terminologifrämjandet 2023b).

3 Metod och teoretisk referensram

För att söka svar på forskningsfrågorna undersöks materialet både kvantitativt och kvalitativt. Resultaten av den kvantitativa analysen redovisas med hjälp av tabeller och figurer. Vi utreder hur breven i materialet fördelar sig över tid (decennier) och kategoriserar breven enligt tema. I temakategoriseringen tillämpar vi induktiv innehållsanalys med samma fyra huvudkategorier som har använts i tidigare studier:

information, kontakt, publikationer och språkfrågor (Heittola et al. 2022: 92–93). Medverkande experter i brevväxlingen identifieras med hjälp av en systematisk genomgång av underskrifter, namn och adresser i breven. Underskrifter och annan avsändarinformation (adressfält, brevpapper) visar vilka personer som har skickat brev. Adressfält, hälsningsfraser och namn inne i breven avslöjar också vilka som har varit de avsedda mottagarna av breven. Den kvalitativa analysen gäller dels lingvistiska frågor i form av termval, dels kopplingar mellan texter som ingår i den utvalda språkfrågan. Analysen av termvalen utgår från begrepp och begreppssystem, medan kopplingarna mellan texter studeras genom identifierade textkedjor och textnätverk (se t.ex. Wüster 1985 och Nuopponen 1994 om begrepp och begreppssystem respektive Sandberg 2020: 31–33 om 'textkedja' och Tiililä 2021: 46 om 'textnätverk').

Som generell teoretisk referensram för denna studie används terminologins teori och metod. Diskussionen om termvalen i materialet analyserar vi på basis av de kriterier som inom terminologin ställs på goda termer (se t.ex. Hjulstad 1992: 93; Nuopponen & Pilke 2016: 65). Det är vanligt att skilja mellan primär och sekundär termbildning. Primär termbildning innebär att termer skapas samtidigt som begrepp definieras. Sekundär termbildning har däremot en diakron dimension: kunskap och begrepp överförs mellan språk, och termer lånas in i oförändrad form eller i modifierad form eller nya termer skapas i det mottagande språket (Myking et al. 2018: 371). I vår studie är det fråga om sekundär termbildning.

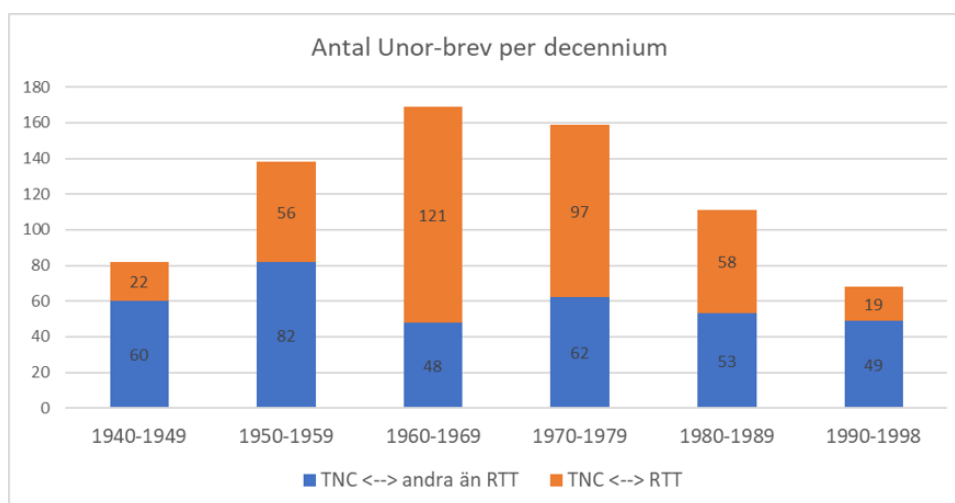
Vi antar att korrespondensen mellan TNC och RTT täcker alla fyra temakategorierna: information, kontakt, publikationer och språkfrågor. Kategorierna publikationer och språkfrågor kan förväntas öka med tiden när verksamheterna institutionaliseras. På basis av våra tidigare studier av TNC:s verksamhet, och det faktum att båda organisationerna i fokus har en normerande roll i samhället, förväntar vi oss att den utvalda termfrågan inom kategorin språkfrågor diskuteras ingående. Likaså förväntar vi oss att aktörerna kommer fram till ett resultat som kommuniceras även till en bredare publik.

4 Teman i breven

För att besvara forskningsfrågorna redogör vi först för hur hela Unor-materialet fördelas över sex decennier och vilka temakategorier som förekommer i korrespondensen. Därefter analyserar vi en utvald termfråga inom svetsteknikens område genom att identifiera en textkedja och aktörer inom den samt de olika argument som aktörerna framför i frågan.

4.1 Terminologiarbete i samarbete mellan Sverige och Norge

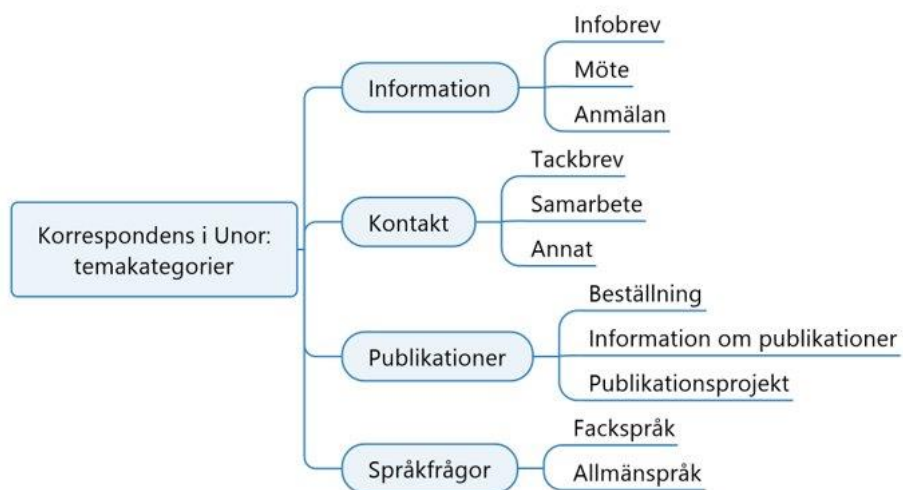
Figur 1 visar alla Unor-brev indelade enligt decennium. De blå andelarna i de sex staplarna visar antalet brev som skickats mellan TNC och andra norska aktörer än RTT. De orange andelarna i staplarna visar antalet brev som skickats mellan RTT och TNC.

Figur 1. Alla Unor-brev 1940–1998, absoluta tal

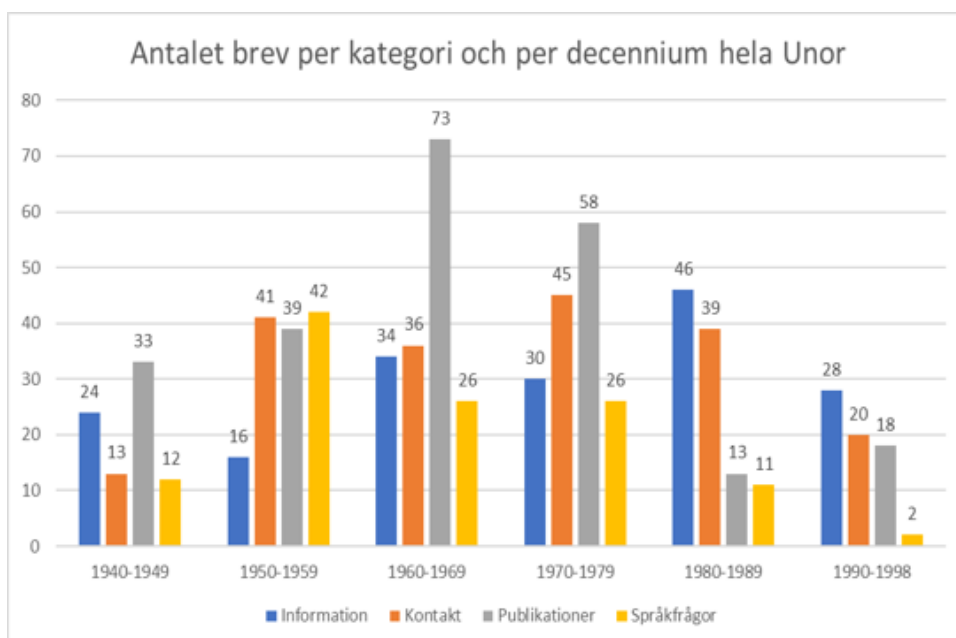
Stapeln för perioden 1940–1949 visar att 22 brev har skickats mellan RTT och TNC under första decenniet 1940 till 1949. De norske papperfabrikanternas förening har skickat första brevet till TNC den 3 juli 1941. De flesta brev har skickats mellan RTT och TNC under perioden 1960–1969 (121 brev). Under tidsperioden 1990–1998 har 19 brev skickats mellan RTT och TNC. Det sista brevet i materialet har skickats 2 november 1998 då Nordisk institutt vid Universitetet i Bergen frågar TNC om lämpliga termer inom terminologins teori.

Breven har alltså delats in i fyra temakategorier: information, kontakt, publikationer och språkfrågor (figur 2). Till kategorin *information* hör olika typer av infobrev, korrespondens kring möten (sammankallande osv.) och anmälan om olika saker (adressändring, ny tjänst osv.). Till kategorin *kontakt* förs tackbrev (för besök osv.), samarbete och annat. Kategorin *publikationer* handlar om beställning av publikationer samt information om olika publikationer. I kategorin *språkfrågor* ingår både språkfrågor som gäller fackspråk och språkfrågor som gäller allmänspråk.

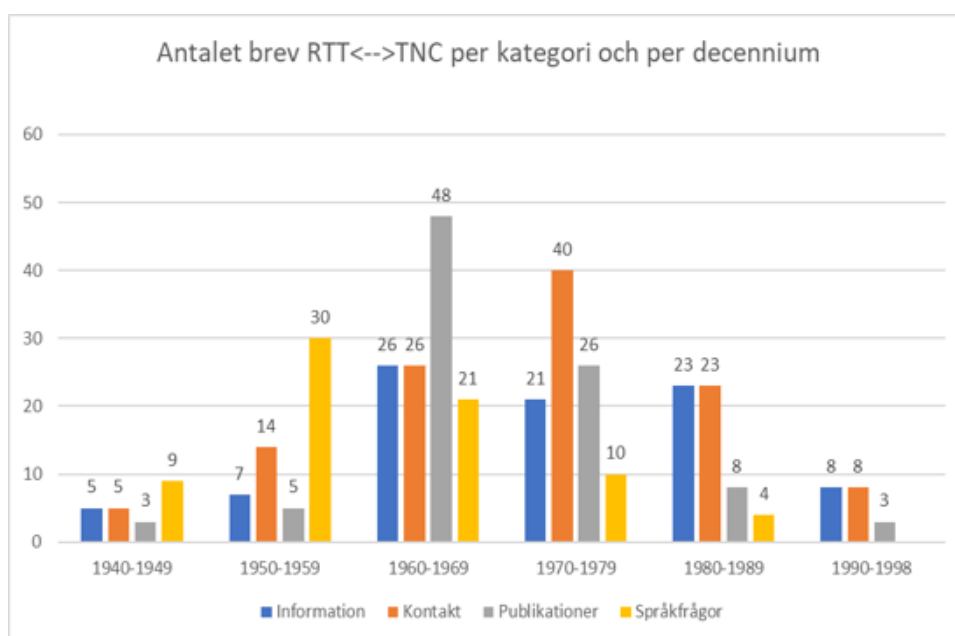

Figur 2. Temakategorier i Unor-materialet

De följande två figurerna (figur 3 och 4) visar antalet brev per kategori och decennium för hela Unor-materialet samt för det här aktuella delmaterialet, det vill säga breven mellan RTT och TNC. Här ligger fokus på breven mellan RTT och TNC i figur 4, medan resultat för hela Unor-materialet finns summerat i figur 3. Antalet brev anges i absoluta tal.

Figur 3. Brev i Unor: temakategorier och decennier

Figur 4. Brev mellan RTT och TNC: temakategorierna och decennier

I figur 4 förekommer alla fyra temakategorierna redan i början, dvs. under tidsperioden 1940–1949, och kategorin språkfrågor är då dessutom den största (9 brev). Även under perioden 1950–1959 är språkfrågor den största kategorin (30 brev). Anmärkningsvärt är också att det under tidsperioden 1960–1969 har skickats så många brev om publikationer (48 brev). Detta beror på att aktörerna under den här perioden utförde en hel del nordiskt samarbete om publikationer. Under tidsperioden 1970–1979 är kontakt den största kategorin (40 brev). Under de här åren handlar breven till stor del om det samarbete aktörerna medverkar i. De deltar i konferenser tillsammans, medverkar i nordiskt samarbete, diskuterar och kommenterar olika dokument och facklitteratur och ger varandra tips och råd. Under tidsperioden 1990–1998 förekommer inga brev inom kategorin språkfrågor. Överlag är breven få under den sista perioden.

I korrespondensen medverkar sammanlagt 31 experter, av vilka 17 representerar RTT och 14 TNC. De experter som framträder som flitiga brevskrivare är Einar Selander (TNC) med 96 brev och Arvid Lippestad (RTT) med 64 brev. Båda dessa har haft chefspositioner (direktör respektive generalsekreterare) inom den egna organisationen. Einar Selander har skrivit sina brev 1957–1977 och Arvid Lippestad mellan åren 1964 och 1974. Andra namn som förekommer minst tjugofem gånger är Diderich H. Lund (RTT), Bernhard Christiansen (RTT), Håvard Hjulstad (RTT) och Anna-Lena Bucher (TNC). Diderich H. Lund har skrivit sina brev under perioden 1958–1963, Bernhard Christiansen mellan 1974 och 1986, Håvard Hjulstad mellan åren 1985 och 1997 och Anna-Lena Bucher mellan 1977 och 1998. Övriga namn bland brevskrivarna förekommer färre än tjugofem gånger. Olika

positioner bland de medverkande experterna, utöver de med chefspositioner, är till exempel terminologer, forskare och sekreterare. Det framgår att brevskrivarna känner varandra mer eller mindre väl och har gemensamma projekt. Många brev handlar också om Nordterm, samarbetet på terminologins område mellan de nordiska länderna, som inleddes officiellt år 1976 (jfr Bucher 2016b).

4.2 Termer för grundämnena *O*, *H* och *N* på svenska och norska

Materialet för att besvara studiens andra forskningsfråga representerar kategorin *språkfrågor* i Unor-materialet (figur 2). Frågan hör hemma inom kemins fackområde, vilket är ett område som tidigt uppmärksammades i nordiskt terminologisamarbete och som fått speciell uppmärksamhet i norskt terminologiarbete under 2000-talet (Selander 1972: 98; Våge 2016). Det är fråga om benämningar för de tre gasformiga grundämnen som i det periodiska systemet omtalas med de kemiska tecknen *O*, *H* och *N* och de internationella (engelska) termerna *oxygen*, *hydrogen* och *nitrogen*.² Valet motiveras av tre omständigheter.

För det första har denna språkfråga betydelse för såväl kemins fackspråk som allmänspråket. Den berör således inte enbart experter inom ett fackområde utan även ickeexperter. Också terminologi inom skolundervisningen berörs, och sedan TNC inledde sin verksamhet 1941 hade organisationen kontakter med institutioner på olika nivåer i det svenska utbildningssystemet (Selander 1991: 4–5). För det andra diskuteras frågan under 1954, dvs. det decennium när samarbetet mellan TNC och RTT började intensifieras (figur 3). Men frågan är aktuell också på 2000-talet, särskilt med tanke på språkliga domänvinster och -förluster i både Sverige och Norge (se avsnitt 5). För det tredje figurerar olika aktörer i diskussionen: organisationer för fackexperter, terminologiskt arbete respektive allmänspråklig språkvård. Detta är en återkommande situation i TNC:s arbete nationellt och internationellt (jfr Pilke et al. 2021: 88–92). Utifrån Unor har TNC viktiga uppgifter i hanteringen av frågan, medan RTT spelar en mera perifer roll. Vissa aktörer omtalas enbart medan deras eventuella insatser inte framgår av ärendet i Unor. Detta gäller i första hand danska och finländska aktörer, och eventuell dokumentation av deras insatser får sökas på annan plats i TNC-arkivet.

I avsnitt 4.2.1 redovisas diskussionen om de alternativa termerna från 1950-talet till 1970-talet utifrån Unor-materialet. Analysen av diskussionen summeras i avsnitt 4.2.2. I avsnitt 4.2.3 belyses användningen av termalternativen på svenska, i Sverige och Finland, respektive norska (bokmål) under 2000-talet utifrån termbanker och andra källor.

² Svenska kemisamfundet understryker att *O*, *H* och *N* – liksom bl.a. *Fe* (ferrium – järn) och *Ag* (argentum – silver) är *kemiska tecken*, inte förkortningar eller beteckningar (Svenska kemisamfundet 2023b).

4.2.1 Diskussion av inhemska kontra internationella termer

Språkfrågan i Unor omfattar totalt nio kommunikativa händelser, där aktörer sänder eller vidarebefordrar skrivet material till varandra, vilka kan beskrivas som en textkedja. Visst material innebär i stället utvecklingar från kedjan och kan sägas ingå i ett textnätverk. Utgångspunkten för språkfrågan är ett nordiskt möte om gasflaskor som används i industriella sammanhang. Nordisk Sveisemøte arrangerades sommaren 1954 i Oslo. Under detta påpekade experter inom gasteknikens område att de tre grundämnena med de kemiska tecknen *O*, *H* och *N* omtalas med olika termer på danska, finska, norska (bokmål) och svenska, vilket kan skapa missförstånd (tabell 2).

Kemiska tecken och internationella (engelska) termer	Danska termer	Finska termer	Norska termer (bokmål)	Svenska termer
O oxygen	ilt	happi	surstoff	syre
H hydrogen	brint	vety	vannstoff	väte
N nitrogen	kvælstof	typpi	kvelstoff	kväve

Tabell 2. Kemiska tecken för grundämnena *O*, *H* och *N*, internationella (engelska) termer samt inhemska danska, finska, norska (bokmål) och svenska termer

I materialet sägs det visserligen inte explicit att ”norska termer” gäller bokmål, men vi bedömer att så är fallet. Exempelvis är *vannstoff* i tabell 2 en bokmålsform, medan en motsvarande nynorsk form är *vasstoff*. Det finns också andra, nynorska, termer, bland annat *brenne*, som motsvarighet till *brint*, *vety*, *vannstoff* och *väte* i tabellen (NO 2014).³

Efter mötet fick Norges Standardiseringsforbund (NSF) i uppdrag att ta kontakt med sina nordiska motsvarigheter. Ett brev skickades till Dansk Standardiseringsraad, Finlands Standardiseringsförbund och Sveriges Standardiseringskommission (SIS), daterat 20 september, ett datum som senare korrigerades till 21 september. I brevet påpekar NSF att de inhemska termerna kan försvåra kommunikation inom Norden och leda till missförstånd. Därför föreslår NSF att dessa termer ska ersättas med de internationella (engelska) *oxygen*, *hydrogen* och *nitrogen*. Detta föreslås ske i fackspråket och i allmänspråket, även i sammansatta ord som t.ex. *hydrogenbomben* i stället för bokmålstermen *vannstoffbomben* och svenska termen *vätebomben*. NSF uppmanar brevmottagarna att börja arbeta för ”en övergång till felles nordiske navn [...]” och att göra detta ”i samarbeide med de respektive lands tekniske terminologisentraler [...]”.

NSF skickade också ett brev till Norsk språknemnd och Rådet for teknisk terminologi (RTT), daterat 21 september, med kopia till de tre standardiseringsorganisationerna. I

³ En redogörelse för arbetet med fackspråk och nynorska ges av Myking et al. (2018) och frågan om nynorska termer för H, N och O uppmärksammas särskilt.

detta brev redogör NSF mer detaljerat för mötet bakom initiativet för att byta ut de inhemska termerna. Enligt NSF finns det många fördelar med förändringen, men två lyfts fram. De inhemska termerna har lett till fel vid översättning i Norden, och de nya termerna skulle överensstämma med ”de for disse [grunnstoffer] internasjonalt brukte kjemiske tegn [O, H, N]”. NSF ber att få synpunkter från Norsk språknemnd och RTT, men eventuella synpunkter återfinns inte i Unor.

NSF uppmanade alltså de nationella standardiseringsorganisationerna att behandla NSF:s förslag i samarbete med de respektive nationella terminologiorganisationerna. Ett resultat av uppmaningen är att SIS sände ett brev till TNC, daterat 1 oktober. Till brevet fogades fotostatkopior av de båda brev som beskrivs ovan. SIS ber TNC att överväga ”om Ni anser att vi bör försöka föra denna fråga vidare i Sverige”.

TNC agerade genom att skicka materialet till två individuella mottagare. Den förste av dessa är Gösta Bergman, professor, språkforskare och språkvårdare och verksam vid Nämnden för svensk språkvård (grundad 1944) och Institutet för svensk språkvård (inrättat 1954) (Lindgren 2007: 18–19). Den andre mottagaren är Arne Ölander, professor i kemi och verksam inom Svenska kemistsamfundets nomenklaturutskott (NE 2023a).⁴ Bergman var därtill TNC:s språkliga rådgivare, utsedd av Svenska Akademien, mellan 1945 och 1977, och Ölander var en av många fackexperter som besvarade s.k. rundfrågor från TNC, främst under 1940- och 1950-talet (Landqvist & Pilke 2018: 96; Landqvist & Pilke 2021: 120). TNC:s förslag i brevet, daterat 6 oktober, är att ”införa termerna oxygen, hydrogen och nitrogen som synonymer till de svenska termerna”, och den direkta frågan till mottagarna är ”Vad bör TNC svara [SIS]?”

Mot denna bakgrund kunde Bergman och Ölander förväntas anlägga perspektiv på frågan vilka är relevanta utifrån språkvård för allmänspråk respektive fackspråk och beakta icke-ämnesexperters respektive ämnesexperters synpunkter i frågan. Ett odaterat tidningsklipp ur Svenska Dagbladet är fasthäftat vid brevet. Rubriken är ”Väte, syre, kväve opraktiska namn” och där rapporteras om det tidigare omtalade mötet för fackexperter. Klippet har häftats fast av företrädare för SIS eller TNC.

Gösta Bergman förklarar i sitt svar till TNC, skrivet på brevpapper för Institutet för svensk språkvård och daterat 7 oktober, att han haft kontakt med Arne Ölander. Svenska kemistsamfundet ska ta ställning till ett förslag till nomenklatur från internationella kemiunionen, och Ölander förordar att *oxygen*, *hydrogen* och *nitrogen* används som synonymer till *syre*, *kväve* och *väte*. Om kemistsamfundet har samma uppfattning, så

⁴ Svenska kemistsamfundet har sedan 2016 namnet Svenska kemisamfundet, och nomenklaturarbete har varit och är en viktig del av samfundets verksamhet (Svenska kemisamfundet 2023a; Svenska kemisamfundet 2023b).

anser Bergman att TNC bör arbeta för att ge publicitet åt de nya termerna bland experter. Enligt Bergman är det däremot svårare att påverka icke-experter: "Den stora allmänheten kommer helt naturligt att först så småningom uppmärksamma dem [de nya termerna] och eventuellt acceptera dem."

I ärendets kronologiska ordning följer därefter ett brev från NSF till Dansk Standardiseringsraad, Finlands Standardiseringsförbund och SIS, daterat 18 oktober. I brevet ber NSF om ursäkt för och korrigerar sin felaktiga användning av de danska termerna *ilt* och *brint* (sv. *syre* och *väte*) i de tidigare breven till standardiseringsorganisationerna respektive Norsk språknemnd och RTT. Korrigeringen gäller även för sammansättningar: det felaktiga *iltbomben* i det tidigare brevet ska ersättas med det korrekta *brintbomben* (sv. *vätebomben*). Den 21 oktober vidarebefordrar SIS detta brev till TNC.

Därefter följer ett brev från Arne Ölander till TNC, daterat 10 november. Ölander rapporterar att Svenska Kemistsamfundets Nomenklaturutskott har haft möte om ifall termerna *oxygen*, *hydrogen* och *nitrogen* "skulle godtagas i svenskan". I brevet summeras flera aktörers synpunkter på frågan. Enligt Dansk Standardiseringsraad har åsikterna varit delade i Danmark; vissa kemister har inte velat acceptera de nya termerna, medan andra har tagit dem i bruk. I Norge har RTT och Norsk språknemnd förordat de nya termerna och rekommenderat att de bör börja användas så snart det går, åtminstone i fackspråk. De här upplysningarna visar att Ölander har haft tillgång till information som inte ingår i Unor. Ölander rapporterar vidare att kemistsamfundets nomenklaturutskott beslutat att de föreslagna termerna "borde upptagas även i svenska språket som godtagna synonymer till väte, kväve och syre". Svenska kemistsamfundet accepterar således det förslag som TNC presenterar för Bergman och Ölander och de organisationer som de representerar. Slutligen meddelar Ölander att kemistsamfundet arbetar med översättning av Internationella kemiunionens förslag till oorganisk kemisk nomenklatur.

Slutpunkten på ärendet i Unor-materialet är ett brev från TNC till SIS, daterat 11 november, där TNC rapporterar om synpunkterna från Bergman och Ölander. Eftersom "termerna *oxygen*, *hydrogen* och *nitrogen* bör tas upp som synonymer till *syre*, *väte* och *kväve*", kommer TNC att låta publicera en text i *Teknisk Tidskrift* (TT) och införliva termerna i sin ordsamling. TNC överlåter åt SIS att avgöra ifall rekommendationen borde få mera publicitet. Eventuella reaktioner från SIS återfinns inte i Unor.

Under 1955 publicerade TNC en text i den återkommande TNC-spalten i TT. Texten är skriven av Sixten von Knorring, vice verkställande ledamot i TNC, och den publicerades också i TNC:s serie *Ord och uttryck* (TNC25 1956: [5]; von Knorring 1956). I texten summerar von Knorring frågan. Svenska kemistsamfundet arbetade för sin del med den

omtalade översättningen av Internationella kemiunionens nomenklaturförslag. Resultatet publicerades i TNC:s skriftserie 1960 under titeln *Oorganisk kemisk nomenklatur*, vilken 1975 ersattes av *Oorganisk kemisk nomenklatur. Swedish nomenclature of inorganic chemistry* (TNC-Aktuellt 1964: 5; Terminologifremjandet 2023a; TNC56 1975). En förändring i nytugåvan är ”att nu för grundämnena väte, kväve och syre även tillåts namnen hydrogen, nitrogen och oxygen” (TNC-Aktuellt 1976: 2). Synonyma termer för de tre grundämnena sanktioneras ”officiellt” i svenskt kemiskt fackspråk från och med 1975, dvs. mer än tjugo år efter ärendet i Unor.

4.2.2 Termer, argument och aktörer

I tabell 3 summeras de totalt nio argument som olika aktörer framför *för* respektive *mot* att överge de inhemska termerna till förmån för de internationella (engelska). Vissa argument är explicit formulerade, medan andra framgår mera implicit i Unor.

Argument för <i>oxygen, hydrogen och nitrogen</i>	Aktör/er bakom argument
(1) Enhetliga termer underlättar kommunikation mellan experter, mellan icke-experters liksom mellan experter och icke-experters i Norden	NSF, RTT, Norsk språknemnd
(2) Enhetliga termer minskar antalet fel vid översättning mellan språk i Norden	NSF
(3) De internationella termerna underlättar kommunikation mellan experter i utomnordiska sammanhang	NSF, RTT, Norsk språknemnd
(4) De internationella termerna visar samband mellan termer och kemiska tecken på ett tydligare sätt	NSF, TNC
(5) De internationella termerna och de inhemska termerna kan användas som synonymer	TNC, Svenska Kemistsamfundets Nomenklaturutskott, Nämnden för svensk språkvård
(6) De internationella termerna är bekanta för vissa språkbrukare (på svenska)	TNC
Argument mot <i>oxygen, hydrogen och nitrogen</i>	Aktör/er bakom argument
(7) De inhemska termerna är väl förankrade i respektive språk och språksamfund	Dansk Standardiseringsraad, Nämnden för svensk språkvård, TNC
(8) De internationella termerna kan möta motstånd hos experter och/eller icke-experters	Dansk Standardiseringsraad, Nämnden för svensk språkvård, TNC
(9) Införandet av synonyma termer kan medföra skillnader mellan experters och icke-experters språkbruk	Norsk språknemnd, Nämnden för svensk språkvård, TNC

Tabell 3. Argument för respektive mot *oxygen, hydrogen och nitrogen* samt aktör/er bakom argument

Av tabell 3 framgår att NSF, som är initiativtagare i ärendet, enbart framför argument *för* ett byte av termer, vilket knappast är oväntat. Även RTT talar enbart *för*. Dansk Standardiseringsraad talar *mot* termbytet och Svenska kemistsamfundet *för*, medan TNC,

Norsk språknemnd och Svenska språknämnden framför argument såväl *för* som *mot* bytet. Totalt framförs 13 ställningstaganden *för* och 9 *mot* termbytet.

Tabellen visar att NSF får stöd av RTT och Norsk språknemnd vad gäller de mer principiella argumenten (1) och (3).⁵ Genom von Knorrings text ger TNC stöd åt (4), medan endast NSF talar för (2). De tre svenska aktörerna förespråkar en kompromiss genom att internationella och inhemska termer kan användas som synonymer, dvs. (5) ovan. Genom von Knorrings text introducerar TNC ytterligare ett argument, (6), som innebär att de föreslagna termerna *oxygen*, *hydrogen* och *nitrogen* inte är så främmande för svenskt språkbruk. Detta framgår av etablerade termer som t.ex. *oxidera*, *oxi-* och *oxoföreningar*, *hydroxid*, *hydrering* och *hydrolys* samt *nitrat* och *nitroföreningar* (von Knorring 1956). När det gäller argument *mot* ett byte av termer, dvs. (7), (8) och (9) ovan, är det främst Nämnden för svensk språkvård som uppmärksammar sådana, men även Dansk Standardiseringsraad och Norsk språknemnd för fram tankar i en sådan riktning. Genom von Knorring (1956) noterar även TNC dessa argument.

Det finns kriterier för att bedöma termers kvaliteter, även om det sällan går att uppfylla samtliga krav på "goda termer" (jfr Holmér 2002). Nuopponen och Pilke (2016: 65) säger att "en god term är kort, skiljer sig från andra termer, passar in i begreppssystemet, beskriver begreppet väl, lämpar sig för avledning och sammansättningar samt består av språkets egna element". Möjligen går det att koppla två av kriterierna till två argument *för* de internationella termerna. Dessa är, i så fall, för det första "passar in i begreppssystemet [...]" och "(4) De internationella termerna visar samband mellan termer och kemiska tecken på ett tydligare sätt [än de inhemska]". Slutligen kan argumentet "(6) De internationella termerna är bekanta för vissa språkbrukare (i svenskan)" kopplas till sociolingvistiska termbildningskriterier, enligt vilka t.ex. grekiska och latinska termelement kan vara motiverade i vissa kontexter och språkliga register (Laurén, Myking & Picht 1997: 218–219).

Även Hjulstad (1992: 93) formulerar ett antal "Krav til termer", vilka delvis överlappar med Nuopponen och Pilke (2016: 65). Enligt Hjulstad ska helst endast en term användas för ett begrepp, vilket är stöd för argumentet "(9) Införandet av synonyma termer kan medföra skillnader mellan experters och icke-experters språkbruk" i tabell 3. Kravet att "en term ska være i allmenn bruk og akseptert i fagmiljøet" kan kopplas till argument

⁵ Möjligen skulle TNC också ha kunnat ge stöd åt (3) utifrån det faktum att den inflytelserike svenske språkvårdaren Erik Wellander vid ett tillfälle hävdade att "[i]nternationally used terms in physics, chemistry, biology, astronomy, etc. must without discussion be welcomed in our language" (Selander 1980: 26, vår tillagda kursiv, citerat efter Oakes 2001: 165; se Isolf 2023 om Wellander). Mer än 25 år efter det ärendet var aktuellt i Unor uppmärksammades Wellanders uttalande av Einar Selander. Denne var verksam vid TNC 1957–1977 och en stor del av perioden fungerade han som verkställande direktör för TNC (Bucher 1994).

både *för* och *mot* de internationella termerna: "(3) De internationella termerna underlättar kommunikation mellan experter i utomnordiska sammanhang" och "(7) De inhemska termerna är väl förankrade i respektive språk och språksamfund." Därtill kritiserar Hjulstad (1992: 95) bristfällig termharmonisering inom ett språk eller mellan aktuella språk; det är "alltid *ønskelig* å oppnå termharmonie mellom ulike språk" (kursiv stil i originalet). Önskan om harmonisering mellan svenska och norska termer avspeglar sig i argumenten *för* de internationella termerna i tabell 3 liksom i hela ärendet i Unor. Som ett exempel på bristande termharmonisering mellan språk anför Hjulstad dessutom just "'oxygen/oksygen' på den ene sida og 'surstoff/syre/syra' på den andre" (Hjulstad 1992: 96).

4.2.3 Användning av inhemska kontra internationella termer

För att vår andra forskningsfråga ska besvaras fullt ut krävs det även en kartläggning av termbruket under 2000-talet. Här behandlas först förhållandena för svenska och därefter för norska (bokmål).

I aktuella ordlistor som ingår i svenska Rikstermbanken återfinns både de termer som traditionellt används i svenskan och de som föreslås i Unor-materialet (Rikstermbanken 2023b). Situationen är densamma i finländska TEPA Termbank (Terminologicentralen 2023b). Svenska kemisamfundets nomenklaturutskott utgav 2017 nya svenska skrivregler för kemi, baserad på internationellt samarbete om kemisk nomenklatur (se t.ex. Svenska kemisamfundet 2017: 1–2 om samarbetet). I skrivreglerna meddelas däremot att de svenska namnen på grundämnena H, N och O är *väte*, *kväve* och *syre*, medan de engelska är *hydrogen*, *nitrogen* och *oxygen*. (Svenska kemisamfundet 2017: 2, 5). En sökning på myndigheten Skolverkets webbplats visar att *syre*, *väte* och *kväve* används i textmaterial om verksamheten i grundskolan och gymnasieskolan. Enda undantaget är några få träffar för *oxygen*. Dessa gäller kurser i svetsteknik inom gymnasieskolan, dvs. sådant tekniskt arbete som är början till ärendet i Unor 1954 (Skolverket 2023).

I artikeln om det periodiska systemet i *Nationalencyklopedin* upptas enbart de inhemska termerna (NE 2023f). Vidare är NE-artiklarna om *syre*, *väte* och *kväve* mer utförliga än de om *oxygen*, *hydrogen* och *nitrogen*, vilka hänvisar till respektive artikel (NE 2023b–e, 2023g–h). Termerna *syre*, *väte* och *kväve* skapades på 1700-talet (Pedersen & Skaugrud 2011: 17). *Syre* är en försvenskning av franskans *oxygène* ('syrabildare'), där *syre* är "ett namn så likt ordet *syra* som möjligt" (NE 2023g). *Kväve* är en motsvarighet till franskans *azote* (av grekiska nekande *a* och *zōē* 'liv') (NE 2023c), och *väte* motsvarar franskans *hydrogène* ('vattenbildare') (NE 2023h). I den allmänspråkliga *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* (2021) behandlas uppslagsorden *syre*, *kväve* och *väte*, liksom *oxygen* och *nitrogen*, i egna artiklar, men de båda senare artiklarna hänvisar till artiklarna

om syre respektive kväve. I artiklarna om *oxygen* och *nitrogen* meddelas att uppslagsorden har fackspråklig prägel, medan *hydrogen* alltså inte ägnas någon artikel (SO 2021).

I norska Termportalen återfinns enbart de tre termer som NSF föreslog 1954, om än med anpassad stavning av en term: *oxygen*, *hydrogen* och *nitrogen* (med *nitrogengass* som synonym) (Termportalen 2023b). Norsk Kjemisk Selskap slog 1962 fast att de internationella termerna skulle användas i fackspråkliga sammanhang, och sedan 1969 har "alle elever lært at grunnstoffene med kjemisk symbol H, N og O heter hydrogen, nitrogen og oksygen" (Pedersen & Skaugrud 2011: 15–16).

I *Store norske leksikon* meddelas att dagens bokmålstermer slogs fast på 1950-talet och att *vannstoff*, *kullstoff*, *kvelstoff* och *surstoff* "ble erstattet med hydrogen, karbon, nitrogen og oksygen" (Store norske leksikon 2023). Termerna *vannstoff*, *kvelstoff* och *surstoff* går tillbaka på översättningar av de tyska termerna *Wasserstoff*, *Stickstoff* och *Saurstoff*. Efter andra världskrigets slut ersattes tyska kemiläroböcker med engelskspråkiga och förslag om internationella termer efter engelskt mönster väcktes. De norska bokmålstermerna förekommer i allmänspråket, ordböcker och dagstidningar utan upplysningar om att de skulle vara föråldrade (Pedersen & Skaugrud 2011: 16–17). Den allmänspråkliga *Det Norske Akademis ordbok* (NAOB) meddelar dock att *oxygen*, *hydrogen* och *nitrogen* hör hemma inom kemins fackområde, medan *vannstoff*, *kvelstoff* och *surstoff* är föråldrade som facktermer (NAOB 2023).

Sammanfattningsvis används i dag de inhemska termerna *syre*, *väte* och *kväve* i kemins fackspråk på svenska som synonymer till de internationella (engelska) termerna. De inhemska termerna är baserade på i första hand franska termer. I allmänspråket används främst de inhemska termerna. I fråga om fackspråk har de inhemska bokmålstermerna *vannstoff*, *kvelstoff* och *surstoff*, baserade på tyska termer, från och med 1960-talet ersatts med internationella (engelska) termer. Stavningen av en av termerna har anpassats med resultatet *oxygen*, *hydrogen* och *nitrogen*. I allmänspråket används båda grupperna av termer.

5 Slutord

I denna artikel redovisar vi resultat som gäller samarbetet mellan de nationella terminologiorganen TNC i Sverige och RTT i Norge under tiden 1941–1998. De kvantitativa resultaten visar att brevväxlingen mellan de två organisationerna har varit som livligast under 1960- och 1970-talen då temakategorierna *publikationer* och *kontakter* utgör de största kategorierna. Kategorin *information* är, vid sidan av *kontakter*, den kategori som har en framträdande roll under hela undersökta perioden. Språkfrågor utgör den största kategorin under de två första decennierna i vår studie.

Den kvalitativa analysen av den utvalda brevkedjan återspeglar en beredskap att ta ett kollektivt ansvar att diskutera en aktuell termfråga både internordiskt och nationellt. I diskussionen deltar såväl terminologer och språkexperter som fackexperter från olika organisationer. I breven återfinns argument både för och mot internationella termer. Slutresultatet är att de internationella termerna accepteras både i Sverige och i Norge. Skillnaden är att TNC rekommenderar inhemska termer med internationella synonymer, medan norska aktörer väljer att utveckla användningen av internationella termer, åtminstone i tekniskt språkbruk, och motverka bruket av de tidigare använda inhemska termerna. Myking et al. (2018: 395) slår dessutom fast att de norska facktermerna, både i fråga om bokmål och nynorska, är *oksygen*, *hydrogen* och *nitrogen* och att "[d]ei nasjonale motsvara i norsk har alltså fått en svakare status i norsk enn dei tilsvarende både i svensk og dansk".

Våra analyser visar att det är möjligt att identifiera kriterier för goda termer i termdiskussioner. Vi förväntar oss att en utveckling av denna analys kan göras genom begreppen 'domämförlust' och 'domänvinst'. Dessa begrepp som beskriver *domändynamik* är starkt förankrade i den nordiska diskussionen som gäller språkens användningsområden och livskraft. I terminologiska sammanhang innebär *domämförlust* att det inte finns tillgång till termer på nationalspråk, vilket leder till att fackspråk inte fortsätter att utvecklas. Genom *domänvinst* utvecklas termer på nationalspråk inom områden som saknat dessa medel (jfr Laurén, Myking & Picht 2002).

Analyser inom projektet *Termer i tid – Tidens termer* har visat att flera aktörer i de olika nordiska länderna samarbetar aktivt under många år med varandra i terminologiska frågor. En intressant aspekt i detta sammanhang är behovet och viljan att harmonisera termer i Norden inom ett av språken eller mellan flera av språken på basis av gemensam diskussion. Följande steg inom projektet är att ta fasta på denna aspekt genom att analysera samarbete mellan de nordiska terminologiorganisationerna i ljuset av samnordisk termharmonisering. Målsättningen är att diskutera vilka slags initiativ, beslut och rekommendationer som ser ut att leda till domänvinst respektive domämförlust i kontakterna och samarbetet mellan nordiska terminologiorganisationer.

Referenser

- Bucher, A.-L. (2016a). Nationella terminologicentraler – i allmännyttans tjänst. I: N. Pilke & N. Nissilä (Red.). *Tänkta termer. Terminologihänsyn i nordiskt perspektiv*. VAKKI Publications 5. Vasa universitet. 72–99. Tillgänglig: <https://vakki.net/index.php/2016/12/31/tankta-termer-terminologihansyn-i-nordiskt-perspektiv/> (citerad 10.5.2023).
- Bucher, A.-L. (2016b). Nordterm 40 år. *Terminfo* 2016(3). Tillgänglig: <http://www.terminfo.fi/si-salto/terminfo-32016-356.html> (citerad 10.5.2022).

- Bucher, A.-L. & Suonuuti, H. (1989). Nordterm – terminologiskt samarbete i Norden. *Terminfo* 1989(3), 17–20. Tillgänglig: <http://www.terminfo.fi/sisalto/terminfo-31989-488.html> (citerad 10.5.2023).
- Heittola, S., Landqvist, H., Nissilä, N. & Pilke, N. (2022). TNC och Finland. Korrespondens inom terminologiområdet 1940–1999. I: S. Björklund, B. Haagensen, M. Nordman & A. Westerlund (Red.). *Svenskan i Finland 19. Föredrag vid den nittonde sammankomsten för beskrivningen av Finland. Vasa den 6–7 maj 2021*. Skrifter utgivna av Svensk-Österbottniska samfundet 82. Åbo Akademi & Svensk-Österbottniska samfundet, 88–103. Tillgänglig: <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/185549/Svenskan%20i%20Finland%2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (citerad 10.5.2023).
- Hjulstad, H. (1992). Termen – uttrykkssida. I: *Terminologiläran och dess relationer till andra områden. Nordisk forskarkurs i Mariehamn, Åland september 1990*. Nordterm 4. Nordterm. 89–96.
- Holmér, Å. (1987). 30 år med TNC-Aktuellt. *TNC-Aktuellt* 1987(1), 2. Tillgänglig: https://terminologiframjandet.se/h552a9FtZ/wp-content/uploads/2021/03/TNC-Aktuellt_1987_1.pdf (citerad 10.5.2023).
- Holmér, Å. (2002). Bra termer är en fråga om avvägning. *NyTeknik* 16 januari 2002. Tillgänglig: <https://www.nyteknik.se/industri/bra-termer-ar-en-fraga-om-avvagning/809182> (citerad 10.5.2023).
- Isof (2023) = Institutet för språk och folkminnen – Isof. Om Erik Wellander. Tillgänglig: <https://www.isof.se/pa-gang/evenemang/sprakradsdagen/erik-wellanders-pris/om-erik-wellander> (citerad 10.5.2023).
- Järpvall, C. (2016). *Pappersarbete. Formandet av och föreställningar om kontorspapper som medium*. Mediehistoriskt arkiv 14. Mediehistoria, Lunds universitet. Tillgänglig: <https://lucris.lub.lu.se/ws/portalfiles/portal/17063976/Pappersarbete.pdf> (citerad 10.5.2023).
- von Knorring, S. (1956). 5. Oxygen, hydrogen, nitrogen. I: *Ord och uttryck. Korta uppsatser i aktuella frågor inom teknikens språkvård under år 1955*. TNC Tekniska nomenklaturcentralens skrifter 26. Tekniska nomenklaturcentralen. 12. Texten är först publicerad under samma titelrubrik och med skribentsignaturen "SvK" i *Teknisk Tidskrift. Utgiven av Svenska Teknologföreningen* 85. 271–272. Tillgänglig: <http://runeberg.org/tektid/1955/> (citerad 10.5.2023).
- Landqvist, H., Nissilä, N. & Pilke, N. (2017). "Gryta bör vara benämning för kärl av kraftigt material ..." Experters bidrag för att skapa terminologiska resurser. I: M. Aasgard & O. Våge (Red.). *Hvem er brukerne av terminologiske resurser – og hvordan når vi ut til dem? Rapport fra NORDTERM 2017. Kongsberg, Norge 12.–15. juni 2017*. Nordterm 20. Språkrådet i Norge. 17–30. Tillgänglig: http://www.nordterm.net/wiki/no/index.php/Nordterm_20 (citerad 10.5.2023).
- Landqvist, H. & Pilke, N. (2018). (O)lika? Två experters verksamhet inom ett terminologiskt nätverk. I: L. Käätä, M. Enell-Nilsson & N. Keng (Red.). *Työelämän viestintä, Arbetslivskommunikation, Workplace Communication, Kommunikation im Berufsleben. VAKKI-symposium XXXVIII 8–9.2.2018*. VAKKI Publications 9. Vasa universitet. 92–104 Tillgänglig: https://vakki.net/publications/2018/VAKKI2018_Landqvist&Pilke.pdf (citerad 10.5.2023).
- Landqvist, H. & Pilke, N. (2021). Intresse och engagemang: Kungliga Tekniska högskolans insatser inom ett svenskt terminologiskt nätverk 1941–1983. *Folkmålsstudier* 59, 103–133. Tillgänglig: <https://journal.fi/folkmaalsstudier/article/view/112551> (citerad 10.5.2023).
- Laurén, Ch., Myking, J. & Picht, H. (1997). *Terminologi som vetenskapsgren*. Studentlitteratur.
- Laurén, Ch., Myking, J. & Picht, H. (2002). Language and domains: a proposal for a domain dynamics taxonomy. *LSP & Professional Communication*, Vol 2. 23–30. Tillgänglig: <https://rauli.cbs.dk/index.php/LSP/article/view/1959> (citerad 5.5.2023).
- Lindgren, B. (2007). Nämnden – en krönika. I: B. Lindgren. (Red.). *Nämnd, inte glömd. Historik över Nämnden för [svensk] språkvård och Svenska språknämnden 1944–2007*. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 95. Svenska språknämnden. 7–58.
- Myking, J., Dysvik, S. & Hjulstad, H. (2018). Fagspråksarbeid. I: B. Mæhlum (Red.), *Norsk språkhistorie. II. Praksis*. Novus Forlag. 365–415.
- NAOB (2023) = *Det Norske Akademis ordbok*. Uppslagsord: "hydrogen", "kvelstoff", "nitrogen", "oksygen", "surstoff", "vannstoff". Tillgänglig: <https://www.rikstermbanken.se/> (citerad 10.5.2023).
- NE (2023a) = *Nationalencyklopedin*. Uppslagsord: "Arne Ölander". Tillgänglig: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/arne-ölander> (citerad 10.5.2023).

- NE (2023b) = *Nationalencyklopedin*. Uppslagsord: "hydrogen". Tillgänglig: <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/hydrogen> (citerad 10.5.2023).
- NE (2023c) = *Nationalencyklopedin*. Uppslagsord: "kväve". Tillgänglig: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/kväve> (citerad 10.5.2023).
- NE (2023d) = *Nationalencyklopedin*. Uppslagsord: "nitrogen". Tillgänglig: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/nitrogen> (citerad 10.5.2023).
- NE (2023e) = *Nationalencyklopedin*. Uppslagsord: "oxygen". Tillgänglig: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/oxygen> (citerad 10.5.2023).
- NE (2023f) = *Nationalencyklopedin*. Uppslagsord: "periodiska systemet". Tillgänglig: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/periodiska-systemet> (citerad 10.5.2023).
- NE (2023g) = *Nationalencyklopedin*. Uppslagsord: "syre". Tillgänglig: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/syre> (citerad 10.5.2023).
- NE (2023h) = *Nationalencyklopedin*. Uppslagsord: "väte". Tillgänglig: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/väte> (citerad 10.5.2023).
- NO (2014) = *Norsk Ordbok. Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet*. Betaside for søk i heile Norsk Ordbok, Uppslagsord "brenne", "hydrogen", "kvelstoff", "kvæve", "nitrogen", "nøre", "oksygen", "vasstoff". Tillgänglig: <https://alfa.norsk-ordbok.no/?men=noob&mc0=no&mc1=ah> (citerad 10.5.2023).
- Nordterm (1976). *Terminologiskt samarbete i Norden*. Tekniska nomenklaturcentralen.
- Nuopponen, A. (1994). *Begreppssystem för terminologisk analys*. Acta Wasaensia No 38: Språkvetenskap 5. Vaasan yliopisto.
- Nuopponen, A. & Pilke, N. (2016) [2010]. *Ordning och reda. Terminologilära i teori och praktik*. 2 uppl. Studentlitteratur.
- Oakes, L. (2001). *Language and National Identity. Comparing France and Sweden*. Studies in language and society 13. John Benjamins Publishing Company.
- Pedersen, B. & Skaugrud, B. (2011). Hvorfor har noen kjemiske stoffer flere navn? *Naturfag* 2011:1, 15–17. Tillgänglig: <https://www.naturfag.no/binfil/download2.php?tid=1684285> (citerad 10.5.2023).
- Pilke, N., Nissilä, N. & Landqvist, H. (2021). Organising terminology work in Sweden from the 1940s onwards. Participatory expert roles in networks. *Terminology. International Journal of Theoretical and Applied Issues in Specialized Communication*. 27:1, 80–109. Tillgänglig: <https://www.ibe-platform.com/content/journals/10.1075/term.00059.pil> (citerad 10.5.2023).
- RA (2019) = Riksarkivet. 740123 AB Terminologisentrum 1941–2018. Tillgänglig: <https://sok.riksarkivet.se/?Sokord=TNC&EndastDigitaliserat=false&AvanceradSok=False&page=1&postid=Arkis+B9178DDF-DCDE-47B5-A553-28753AE10B49&tab=post&FacettState=undefined%3Ac%7C#tab> (citerad 10.5.2023).
- Rikstermbanken (2023a) = Rikstermbanken. Vad är Rikstermbanken? Tillgänglig: https://www.rikstermbanken.se/help/show-info-page?page-name=about_rikstermbanken (citerad 10.5.2023).
- Rikstermbanken (2023b) = Rikstermbanken. Enkel sökning. Sökord: "hydrogen", "kväve", "oxygen", "nitrogen", "syre", "väte". Tillgänglig: <https://www.rikstermbanken.se/> (citerad 10.5.2023).
- Sandberg, M. (2020). *Från beslut till broschyr. Intertextualitet, äldre och kultur i texter inom en statlig satsning*. Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 40. Göteborgs universitet, Institutionen för svenska språket.
- Selander, E. (1972). Terminologisamarbete i Norden – erfarenheter i Sverige. I: A. Hamburger, A. Sudmann & B. Molde (Red.). *Språk i Norden 1972. Årsskrift för de nordiska språknämnderna*. Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård 47. Nämnden för svensk språkvård. 95–102. Tillgänglig: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1179421/FULLTEXT01.pdf> (citerad 10.5.2023).
- Selander, E. (1980). Language for professional use from the Swedish point of view. *International Journal of the Sociology of Language* 23, 17–28.
- Selander, E. (1991). På tal om Terminus – med spår av det förflutna. *TNC-Aktuellt* 1993:3, 4–9. Tillgänglig: https://terminologiframjandet.se/h552a9FtZ/wp-content/uploads/2021/03/TNC-Aktuellt_1991_3.pdf (citerad 10.5.2023).
- Skolverket (2023) = Skolverket. Sök. Sökord: "hydrogen", "kväve", "oxygen", "nitrogen", "syre", "väte". Tillgänglig: <https://www.skolverket.se/sok> (citerad 10.5.2023).

- SO (2021) = *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien*. 2 uppl. Svenska Akademien. Uppslagsord: "hydrogen", "kväve", "nitrogen", "oxygen", "syre", "väte". Tillgänglig: <https://svenska.se/> (citerad 10.5.2023).
- Store norske leksikon (2023). *Store norske leksikon*. Uppslagsord: "grunnstoff". Tillgänglig: <https://snl.no/grunnstoff> (citerad 10.5.2023).
- Svenska kemisamfundet (2017) = Svenska kemisamfundet. *Nya svenska skrivregler för kemi*. Tillgänglig: <https://kemisamfundet.se/wp-content/uploads/2020/05/Skrivregler-Särtryck-Kemisk-Tid-skrift.pdf> (citerad 10.5.2023).
- Svenska kemisamfundet (2023a) = Svenska kemisamfundet. Historia. Tillgänglig: <https://kemisamfundet.se/om-oss/historia/> (citerad 10.5.2023).
- Svenska kemisamfundet (2023b) = Svenska kemisamfundet. Nomenklaturutskottet. Tillgänglig: <https://kemisamfundet.se/om-oss/utskott/nomenklaturutskottet/> (citerad 10.5.2023).
- Termer i tid – Tidens termer (2023). Tillgänglig: <https://sites.uwasa.fi/term/> (citerad 10.5.2023).
- Terminologicalcentralen (2023a). TEPA-termbank. Samling av fackspråkliga ordlistor och ordböcker – Terminologicalcentralen. Tillgänglig: <https://termipankki.fi/tepa/sv/> (citerad 10.5.2023).
- Terminologicalcentralen (2023b). TEPA-termbank. Samling av fackspråkliga ordlistor och ordböcker – Terminologicalcentralen. Sökord: "hydrogen", "kväve", "nitrogen", "oxygen", "syre", "väte". Tillgänglig: <https://termipankki.fi/tepa/sv/> (citerad 10.5.2023).
- Terminologiframjandet (2023a) = Terminologiframjandet. Publikationslista [över TNC:s publikationer]. Tillgänglig: <https://terminologiframjandet.se/h552a9FtZ/publikationslista/> (citerad 10.5.2023).
- Terminologiframjandet (2023b) = Terminologiframjandet. TNC-Aktuellt. Tillgänglig: <https://terminologiframjandet.se/h552a9FtZ/publikationer/tnc-aktuellt/>
- Termportalen (2023a). Termportalen ved Språksamlingane. Tillgänglig: https://term.uib.no/?termkey=all&lang=a&search_option=elastic_start&tenv=prod (citerad 10.5.2023).
- Termportalen (2023b). Termportalen ved Språksamlingane. Sökord: "hydrogen", "kvelstoff", "nitrogen", "oksygen", "surstoff", "vannstoff". Tillgänglig: https://term.uib.no/?termkey=all&lang=a&search_option=elastic_start&tenv=prod (citerad 10.5.2023).
- Tiililä, U. (2021). *Texter och offentlig makt – språk och språkvetenskap i samhället*. I: S. Ask & G. Byrman (Red.). *Språk och rätt i teori och praktik*. *HumaNetten* 46. Linnéuniversitetet. 32–55. Tillgänglig: <https://open.lnu.se/index.php/hn/issue/view/178> (citerad 10.5.2023).
- TNC26 (1956) = *Ord och uttryck. Korta uppsatser i aktuella frågor inom teknikens språkvård under år 1955*. TNC Tekniska nomenklaturcentralens skrifter 26. Tekniska nomenklaturcentralen.
- TNC56 (1975) = *Oorganisk kemisk nomenklatur Swedish nomenclature of inorganic chemistry*. TNC 56. Tekniska nomenklaturcentralen.
- TNC-Aktuellt (1964) = Tillägg till TNC 32, Oorganisk kemisk nomenklatur. *TNC-Aktuellt* 1964:5/6, 5. Tillgänglig https://terminologiframjandet.se/h552a9FtZ/wp-content/uploads/2021/03/TNC-Aktuellt_1964_5_6.pdf (citerad 10.5.2023).
- TNC-Aktuellt (1976) = Ny ordlista. *TNC-Aktuellt* 1976:2, 2–3. Tillgänglig: https://terminologiframjandet.se/h552a9FtZ/wp-content/uploads/2021/03/TNC-Aktuellt_1976_2.pdf (citerad 10.5.2023).
- Unor = Utlandskorrespondens Norge. *740123 AB Terminologisentrum 1941–2018*. Riksarkivet. Stockholm.
- Våge, O. (2016). Erfaringar frå eit mønsterprosjekt i kjemisk terminologi. Utprøving av to arbeidsmetodar. I: N. Pilke & N. Nissilä (Red.). *Tänktä termer. Terminologihänsyn i nordiskt perspektiv*. VAKKI Publications 5. Vasa universitet. 154–171. Tillgänglig: <https://vakki.net/index.php/2016/12/31/tänktä-termer-terminologihänsyn-i-nordiskt-perspektiv/> (citerad 10.5.2023).
- Wüster, E. (1985). *Einführung in die allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie*. 2. Aufl. Handelshochschule Kopenhagen.

Communicating with Purpose

To cite this article: Lehtonen, T. (2023). Globalisation and Cultural Diversity in the Finnish School Curriculum: Ethical and Critical Perspectives. In: E. Lillqvist, M. Eronen-Valli, V. Manninen, N. Nissilä & E. Salmela (Eds.). *Communicating with Purpose*. Vaasa: VAKKI Publications 15. 251–270. ISBN 978-952-69732-2-7

Globalisation and Cultural Diversity in the Finnish School Curriculum: Ethical and Critical Perspectives

Tommi Lehtonen
University of Vaasa

The purpose of this article is to explore and analyse how globalisation and cultural diversity are addressed in the Finnish national curriculum for comprehensive school. The study focuses on both the broad considerations of globalisation and cultural diversity as well as the unique challenges of various school subjects in addressing these topics. The analysis is particularly concerned with the ethical ramifications associated with critical perspectives on globalisation. The curriculum does not provide a direct answer to these concerns. Instead, it emphasises cultural diversity when presenting the many issues encountered by pupils. The primary finding of the analysis is that the conceptualization of globalisation in the Finnish curriculum lacks depth and substance. As an indication of this, the curriculum places a greater focus on cultural diversity than globalisation. Moreover, the Finnish curriculum perceives globalisation and cultural diversity as prospects rather than challenges. In terms of ethical considerations, the curriculum represents a kind of mixed model in which utilitarian considerations are emphasised but refined with duty-ethical considerations arising from universal human rights.

Key words: cultural diversity, curriculum, ethics, globalisation

1 Introduction

The purpose of this article is to explore and analyse how globalisation and cultural diversity are addressed in the Finnish national curriculum for comprehensive school (Finnish National Agency for Education 2014). The study focuses on the findings of text analysis, supported by pertinent commentary based on ethics and globalisation literature. The Finnish comprehensive school provides education in grades 1–9 for children aged 7–15 years. This study is particularly concerned with how the curriculum addresses the challenges of globalization, as raised by critical study, and how effectively it does so. A key issue is the question of how one should interpret and implement the ethical framework provided the UN Universal Declaration of Human Rights as reflected in the Finnish curriculum. In order to examine this topic, the article will focus on the following questions: What does the Finnish curriculum say about globalisation and cultures? How and from what perspective are diverse cultures and multiculturalism portrayed in the Finnish school curriculum? What challenges and opportunities are associated with globalisation? Finally, how and to what extent does the curriculum frame these challenges and opportunities in terms of ethical concepts such as rights, duties and moral consequences?

2 Getting the Analysis Started: Conceptual Tools and Background

Globalisation is not explicitly defined or explained in the Finnish core curriculum. To set the stage for the analysis, let us consider the following as a working definition for globalisation: Globalisation refers to the processes by which the production, distribution, and consumption of goods and services, including knowledge and education, become increasingly uniform all over the world (Adetunji et al. 2013; Anderson-Levitt 2003; Creanza & et al. 2017). Besides its economic orientation, globalisation is often blamed for cultural homogenisation and the “watering down” of local traditions. This is referred to as the westernisation of culture and is frequently considered a potential source of cultural conflicts (Ritzer 2004; 2007: 95). Homogenisation and the westernisation of cultures are frequently viewed unfavourably (Hynes 2021).

A critical perspective on globalisation provides many opportunities for ethical evaluation of the topic. Insofar as a critical perspective focuses on the unequal economic benefits of globalisation, the ethical orientation can be aligned with the discussion of universal human rights, such as the right to life, equality, and freedom from discrimination, while simultaneously including consequential ethical considerations with regard to social sustainability (Ďurčák 2015). Thus, different ethical models provide useful distinctions and

tools for an analysis of a school curriculum. In what follows, I concentrate on the utilitarian and deontological frameworks.

Despite the fact that the media frequently focuses on the economic effects of globalisation, teachers and curriculum planners can be expected to take additional effects such as social and cultural transformations—such as the rise of living standards, the widening of income gaps, and a range of inequality issues—into account in order to provide pupils with a comprehensive understanding of what globalisation entails—perhaps also to prevent and mitigate possible culture-related conflicts among pupils (Lehtonen 2015, 47, 52–54). Thus, the discussion of globalisation has obvious and important ethical dimensions both at individual and at community level.

From 2014 to 2017, Finland reformed the national core curriculum at all levels of education: early childhood, pre-primary, primary and lower secondary, and upper secondary. As a result, the core curriculum now forms a more or less coherent progression throughout the entire education system (Halinen 2018: 79). Without delving into the pedagogical theory debate, the current Finnish curriculum can be said to be based on socio-constructivist educational theory, despite the fact that the term is not mentioned in the curriculum. The term socio-constructivist refers to the recognition of cultural and contextual issues in learning situations, as opposed to generic and non-contextualised knowledge construction (Hall 2007: 95). It is anticipated that such recognition will help pupils develop in a way that is responsive to their local cultural environment, to unique local characteristics, and to societal shifts such as globalisation and digitalization. Thus, socio-constructivism emphasises the construction of knowledge based on pupils' prior knowledge and interaction with the changing social environment.

In the introductory chapter, the Finnish core curriculum (2014: 9) declares that its purpose is to support and guide the organisation of teaching and schoolwork, as well as to encourage the uniform implementation of basic education. Although the core curriculum provides general guidelines at the national level, the curriculum is further expanded at the local level in municipalities. Eventually, the local curriculum is what establishes the authoritative basis for education and provides direction for daily schoolwork. However, it is still up to each teacher to decide how, and to what extent, they cover particular topics, such as globalisation and cultural diversity, in class. Teachers, at the individual level, are thus the ultimate gatekeepers of curriculum. And curriculum is not the only thing that affects teachers. For example, teacher education, school principals, and the parents of the students all play a role (Hannon and O'Donnell 2022).

The national school curriculums of different countries have several overlapping goals; from promoting the intellectual, emotional and ethical development of children to the

formation of a country's citizens, preparing them to contribute to sustainable development and a quickly changing global economy. These objectives pull in different directions, which may alter the dynamics of who learns what from whom (Henrich & McElreath 2003). In addition to upbringing and school education, informal education by peer groups, as well as media and social media, exert a strong influence on schoolchildren (Callanan et al. 2011; Rogoff et al. 2016). Furthermore, the education system in any country is not an isolated phenomenon. Rather, it springs from the prevalent social, cultural, religious and historical backgrounds of each country (Wineburg et al. 2007). Developmentally, school age is the stage at which children in many societies begin to be held accountable for social norms and rules (Li et al. 2021). The curriculum of Finnish comprehensive schools is used as a sample in this study to learn more about these underlying forces and what they might mean for education.

3 The Impacts of Globalisation

Previous research has examined the impacts of globalisation on education from many perspectives, with sociologists and educationalists being the primary contributors. Numerous academic studies, focusing on curriculum and pedagogy, have examined the challenges and potential benefits of globalisation in education (Burbules and Torres 2000; Stromquist and Monkman 2000). There has also been study of the connection between education, social justice, and the state. Some of these studies are based on comparative education research, such as Zajda (2010). Globalisation has also been shown in studies to have a significant influence on the goals of the modern educational reform movement. According to Wells et al. (1998), globalisation affects students' lives through changing their cultural milieu, particularly through market dynamics and symbolic realms linked to identity and nationhood. Many studies, however, lack detail in their ethical assessments and criticisms of the national curriculum. By evaluating data from Finland, this study seeks to address that research gap.

In what follows, I review and critically evaluate the Finnish core curriculum's approach to globalisation. The Finnish curriculum (2014, 18) frames globalization by referring to (1) global education that must be in line with the United Nations' development goals (SDGs) and to (2) international cooperation. According to the curriculum, global education in comprehensive schools contributes to the creation of conditions that are conducive to fair and sustainable development. The curriculum states that this educational effort should be carried out, to the greatest extent possible, in cooperation with educational institutions and developers in other countries. Thus, in addition to the primary national requirements for education, the Finnish core curriculum also recognises the importance of an international perspective. The core curriculum holds that nationally and internationally, basic education is a positive, society-building force for change. In

this way, the Finnish school curriculum takes a broadly positive view of globalisation as a process of internationalisation and cooperation.

It is worth noting that the curriculum (2014: 16) links cultural diversity to the goal of community building. In this regard, the curriculum is optimistic about the ability of people from diverse backgrounds to effectively collaborate, which represents a constructive ideal of the coexistence of different cultures. The various components of globalisation, including its economic, social, and cultural aspects, are not problematised or debated in the curriculum. This is, in a way, understandable, given that the curriculum's purpose is to provide schools and teachers with clear and achievable learning objectives. Those in charge of developing the curriculum may believe that critically evaluating different aspects of globalisation would cause teachers to be hesitant and confused about which path to take and how to present globalisation to pupils (cf. Rogers 1999: 31–34, 37–40). In light of this, the Finnish curriculum's streamlined approach to globalisation is understandable, albeit restricted.

The Finnish curriculum places the greatest emphasis on the social and cultural aspects of globalisation, which is demonstrated by the fact that cultural diversity is a topic covered throughout the curriculum. This might be considered peculiar, given how frequently the economic consequences of globalisation are discussed in the media (Ritzer 2004; 2007). The economic aspect of globalisation becomes most apparent when the curriculum discusses work and professions. The curriculum (2014: 23) emphasises how work and professions are changing as a result of technological advancement and economic globalisation. In light of this, the curriculum approaches globalisation in a practical and utilitarian manner. Globalisation is acknowledged as a social fact that is essentially irreversible, and schoolchildren are regarded as being in need of knowledge and skills to help them navigate the globalised world and labour market. However, in order to encourage more nuanced globalisation teaching and help students learn more about globalisation issues, school education must go beyond the economic dimension of globalisation. In a sense, this appears to be the case with the Finnish curriculum, in which cultural diversity is viewed favourably.

4 Cultural Diversity

The Finnish curriculum (2014: 15–16) considers cultural diversity a source of wealth and well-being. According to the curriculum, comprehensive education in Finland is built on a diverse cultural heritage that has been and continues to be shaped by the interaction of different cultures. This assertion can be interpreted in two ways: descriptively or normatively, stating a fact or proposing a norm. Despite Finland's long history of having a relatively homogeneous cultural milieu, the curriculum emphasises cultural exchange.

There are obvious reasons for this. Over the last fifty years, an increasing number of immigrants with refugee, student, or professional status from various countries and continents have moved to Finland. Some of these immigrants were repatriating Finnish natives, who had moved to neighbouring Sweden several decades previously (Potinkara 2022). Nonetheless, as a result of this overall increase in immigration, Finland has become more international than ever before.

Despite its generally positive outlook on cultural diversity, the Finnish curriculum makes relatively few mentions of cultural interaction, such as the spread of artistic influences or cultural currents. These mentions appear in the contexts of arts, music, needlework and handicraft education. The three major areas where the positive effects of school education are assumed to be fulfilled in relation to cultural diversity are (1) pupils' cultural identity, (2) active participation in their culture and community, and (3) interest in other cultures (Finnish Core Curriculum 2014: 15–16, 18, 21). Furthermore, the curriculum assumes that education can foster respect for cultural diversity, foster interaction within and between cultures, and lay the foundation for culturally sustainable development. As a result, the curriculum strongly supports the widely acknowledged goal of social and cultural sustainability, which refers to meeting basic human needs such as social justice and human rights while also ensuring the well-being of future generations (WCED 1987: 8).

The Finnish curriculum (2014: 21) points out that pupils from different cultural and language backgrounds meet each other in comprehensive education and come in contact with a wide variety of customs, community practices and viewpoints. The curriculum optimistically states that pupils learn to see things from the perspective of the life situations and circumstances of others. This ability to change one's perspective and to truly understand and empathise with the values and experiences of another is not necessarily inherent but requires training (Riess 2017). Furthermore, the curriculum (2014: 16) assumes that language, culture, religion and worldview boundaries can be crossed in school education, provided that teaching is tailored to the interests and skill level appropriate to pupils' age. Without giving any specific examples of how such crossing is possible, the curriculum says that learning together across various boundaries creates the conditions for genuine interaction and community. Thus, the curriculum appears to assume that when pupils from different cultural backgrounds gather in a classroom, they will automatically cross cultural boundaries (Leask and Carroll 2013; Yang et al. 2010). Even if this is true to some extent, one would expect the possibility of cultural conflicts to be considered as well, which is not the case in the Finnish curriculum.

According to the curriculum, basic education lays the foundation for global citizenship that respects human rights and encourages action for positive social changes. Thus, the

Finnish curriculum has a highly positive outlook on the enrichment and cultural exchanges that education in schools can foster. According to the curriculum (2014: 155), pupils will learn, first, about the culture of their school community and home region, as well as their cultural environment and changes and diversity within it. Second, pupils are said to have opportunities for international collaboration and the comparison of different cultures, customs and traditions. The curriculum concludes that cultural diversity is fundamentally a positive asset (2014: 21).

The curriculum emphasises that teaching promotes knowledge and understanding of cultures and ideologies, worldviews and religious traditions such as Christianity and the tradition of Western humanism. In the same context, no other cultural, religious or philosophical tradition is mentioned. The curriculum also states that along with respect for life, other people and nature, the inviolability of human dignity, respect for human rights and the democratic values of Finnish society, such as fairness and equality, should be emphasised. Cooperation and responsibility, the promotion of health and well-being, the growth of good habits, and the promotion of sustainable development are viewed as the building blocks of civilization (2014: 19). These can be viewed as important and demanding goals in a globalising world confronted with climate change and other environmental and social problems. As a result, the curriculum approaches global issues from a solution-oriented perspective.

The Finnish curriculum points out that pupils grow up in a world that is culturally, linguistically, religiously and ideologically diverse. Against this background, the curriculum says that cultural competence is necessary for living and working in a way that is culturally sustainable. Respect for human rights, interaction skills, and the ability to express oneself and one's views are said to underpin such competence (2014: 21).

Especially regarding grades 7–9, or the upper level of comprehensive school (that is, students in the age bracket of 13–15), the curriculum (2014: 282) says that schoolwork aims to support the formation of students' cultural identity and a culturally sustainable lifestyle based on respect for human rights. As stated, students are guided to see cultural diversity as a fundamentally positive asset. At the same time, they are guided to recognize how cultures, religions and worldviews affect society and daily life, and to consider what actions are unacceptable on the basis that they violate human rights. This last, easily unnoticed, remark is significant because it implies the importance of critically evaluating cultural beliefs and practises (such as female genital mutilation and forced marriage of girls) (Dixson-Declève et al. 2022: 106). Thus, cultural diversity and respect are not interpreted as justification for thinking that "anything goes". According to the curriculum, school systematically promotes respect and trust towards other nationalities and people groups. Moreover, pupils need to become acquainted with the key human

rights treaties and their interpretation and implementation. Thus, both practical and theoretical knowledge of human rights are emphasised in the Finnish core curriculum. Despite this emphasis, the curriculum fails to address the complex issue of how cultural recognition and cultural criticism may conflict. Accordingly, it fails to address the challenge of dealing with cultural differences when those differences are related to ethical values and inalienable rights.

5 Globalisation and Cultural Diversity in Different School Subjects

This chapter will examine various school subjects through the lens of how the Finnish core curriculum addresses globalisation and cultural diversity. Globalisation and cultural diversity are significantly more prominent in the curricula of languages, religion, and life stance education, than in the curricula of other school subjects. As indicated previously, the curriculum places considerably greater emphasis on cultural diversity than on globalisation. There can be several reasons for this, including culture being a more commonly used and well-known term than globalisation. Furthermore, from the schoolchildren's point of view, cultural differences and similarities may be more visible and tangible than the effects of globalisation on economic and social development. Notwithstanding, it is certain that globalisation has altered the way education programmes are delivered, with the increased emphasis on the importance of learning about and appreciating different cultures (Yang et al. 2010; Li 2013; McGrath-Champ et al. 2013). Globalisation has also led to increased connectivity and cross-border collaboration, enabling the delivery of education programmes online and through partnerships between educational institutions from different countries (Morris et al. 2020). This has expanded access to education, allowing students to study from anywhere in the world and pursue degrees from leading institutions. This is particularly true for university students. Additionally, globalisation has led to a greater emphasis on internationalisation within education programmes, including exposure to diverse cultures and perspectives (Leask 2015).

Languages

According to the Finnish core curriculum, the main goal of language education is to help pupils learn more about different languages and cultures. This goal is written into the curriculum with the aim to promote a greater awareness of linguistic and cultural distinctions, which are believed to go hand in hand (Finnish Core Curriculum 2014: 28, 197–200, 205–206, 211, 219–220, 224, 226, 228, 230, 325, 326–328, 333–334, 349–353, 355, 357, 359–361, 363–364, 367–368, 371, 373). Therefore, according to the curriculum, learning a language involves more than just being able to communicate with others. Language acquisition requires cultural knowledge, which necessitates the development of sociocultural metaskills like collaboration, curiosity, and tolerance for diversity.

Furthermore, the curriculum calls for the development of pupils' abilities to articulate the similarities and contrasts between various languages and cultures (Finnish Core Curriculum 2014: 166). Language awareness is an important concept in this context. It refers to being aware of how attitudes toward languages and language communities manifest themselves in learning, interacting, building identities, and assimilating into society. This level of awareness, one could argue, requires the ability to think abstractly and self-reflectively, if not self-critically.

According to the Finnish curriculum (2014: 198, 200, 213, 219, 222, 226, 231, 233, 325, 348), one of the beneficial outcomes of language awareness is that it encourages children to have an initial interest in the cultural diversity of their environment. This can be a bit of a chicken-or-egg situation. It is possible that language awareness leads to an interest in cultural diversity, but an interest in different cultures can also be a stimulus for language awareness. Furthermore, the educational goal, according to the curriculum, is for pupils to value their language and cultural heritage, as well as the world's linguistic and cultural diversity, and to meet people without forming or upholding harmful stereotypes. Language education is also said to increase pupils' cultural awareness by focusing on various assumptions associated with different linguistic groups, such as the fact that members of a linguistic minority have customs and traditions that the majority does not (Finnish Core Curriculum 2014: 325–326, 333, 348–349, 356, 360, 363, 367, 371). The curriculum (2014: 315, 318, 325) motivates this by stating that the goal is for pupils to gain the skills necessary to work in an international context as they learn more about different cultures and languages.

Religion

The primary objective of the religious education that pupils receive in Finland is to acquaint them with the fundamental tenets of the world's major religions and non-religious ideologies, as outlined in the national curriculum. Accordingly, pupils need to develop the ability to articulate the core beliefs and practises of a variety of religious traditions (Finnish Core Curriculum 2014: 407). Furthermore, religious education aims to foster appreciation and respect for various religions and worldviews (Finnish Core Curriculum 2014: 248, 406). Thus, the goal of religious education, in the spirit of human and cultural rights, is to increase recognition of different cultures, traditions, and ways of thinking. In light of this, religious education aims to foster both the cognitive and moral development of pupils, by encouraging them to think about the values that underpin a society like that of Finland, which is both multicultural and multi-religious (Finnish Core Curriculum 2014: 410).

More specifically, the Finnish curriculum (2014: 134) states that religious education helps pupils understand and appreciate their religious and ideological background, as well as preparing them to accept the diversity of religions and worldviews in their classroom, school, and community. To achieve this goal, religious education is said to provide information, skills, and tools for thinking. Pupils are encouraged to recognise and express their feelings and opinions, and to practise recognising the feelings of others and taking their opinions into account. Therefore, according to the curriculum, pupils should be encouraged to wonder, ask questions, and participate in the discussion on religions and worldviews. Furthermore, pupils should be guided to act fairly and responsibly. Thus, religious education is thought to provide pupils with more than just information about religions and worldviews.

Life Stance Education

In the Finnish school system, there is non-denominational life stance education for pupils who do not belong to any religious denomination and/or do not participate in religious education. These pupils should also be able to identify key features and developments in major worldviews and cultures, particularly the historical, cultural, and social phases of Semitic monotheism and secular humanism (Finnish Core Curriculum 2014: 411–414). The Finnish core curriculum (2014: 139, 253, 411) states that the goal of non-denominational life stance education is to enhance pupils' opportunities to full democratic citizenship in a globalising and rapidly changing world. This requires that the teaching promotes the development of pupils' ethical and critical thinking and learning skills. Here, critical thinking is defined as looking for grounds, grasping contexts, being situationally aware, and being self-correcting. Thus, the idea of life stance education is to strengthen an open and reflective attitude in pupils. These meta-skills and tools for thinking are useful not only in understanding the impacts of globalisation and cultural diversity, but also for argumentation and active participation in discussions on a variety of topics. Based on the Finnish curriculum, non-denominational life stance education places more of an emphasis on pupils' general argumentation capabilities, while religious education focuses more on understanding the interactions of religions and other worldview traditions.

Environmental Studies

According to the Finnish core curriculum (2014: 131, 133, 239), environmental studies education takes into account the ecological, cultural, social, and economic aspects of sustainable development. The natural environment and human activities in Finland, the Nordic countries, Europe, and other continents are outlined in environmental studies

education through diverse regional examples and current news topics (Finnish Core Curriculum 2014: 241). Fostering global understanding and appreciating diversity in nature and culture are important perspectives in this context. When selecting content for environmental studies, the preservation of biodiversity, mitigation of climate change, sustainable use of natural resources, promotion of health, preservation of pupils' cultural heritage, living in a multicultural world, and the global well-being of humanity, now and in the future, should all be considered. Thus, environmental studies seeks to discuss not only material and biological facts, but also social and ethical concerns.

Geography

Attitude and value goals for geography education include encouraging students to become active, responsible citizens committed to a sustainable lifestyle (Finnish Core Curriculum 2014: 385, 388). Geography education also aims to help pupils appreciate their regional identity as well as the diversity of nature, human activities, and cultures. Additionally, the goal of geography education is to foster a more universal appreciation for human rights. Accordingly, the learner should be able to understand cultural differences and see current society through the lens of human rights (Finnish Core Curriculum 2014: 388). In view of these goals, geography education attempts to combine appreciation of regional identity with respect for universal human rights, including cultural rights. According to the curriculum (2014: 386), geography classes use real-world examples from all over the world to help students think about how globalisation and regional development issues affect people's lives and the places where they live. Given this, geography education seeks to critically examine the ways in which globalisation is influencing people and environment. Additionally, it is important for pupils to learn how to define the differences in cultural landscapes, features, and ways of life in Finland and around the world (Finnish Core Curriculum 2014: 387).

History

According to the Finnish curriculum, the goal of history education is to increase pupils' historical awareness and knowledge of various cultures. Pupils are guided to understand the developments that led to the present and to consider future scenarios by using historical information (Finnish Core Curriculum 2014: 257, 415). Furthermore, the goal of history education is to raise pupils' historical and cultural awareness, while also encouraging them to practise responsible citizenship. As a separate goal, the curriculum (2014: 257, 415) stipulates that students must be taught the value of both intellectual and manual labour. This once again exemplifies the practical and utilitarian orientation of the Finnish national curriculum.

According to the curriculum, history education is designed to help pupils develop their identities and become acquainted with the effects of culture on individuals and societies (Finnish Core Curriculum 2014: 257, 415). These descriptions of intended learning outcomes are all rather vague, and they do not tell us much about what is required in order to achieve these objectives. The same issue of vagueness arises in other school subjects.

Visual Arts

The curriculum (2014: 143, 297, 426) says that the task of teaching visual arts is to guide pupils to explore and express a culturally diverse reality through the means of art. The construction of pupils' identities, cultural competence and sense of community are said to be strengthened by producing and interpreting images. According to the curriculum, the pupils' experiences, imagination and experimentation create the basis for teaching visual arts. In this way, the curriculum presupposes that teaching pupils to comprehend cultural diversity and developing pupils' identities are not just verbal and linguistic endeavours, but may also be greatly enhanced by learning to produce and analyse images.

Needlework and Handicrafts

The Finnish core curriculum bases needlework and handicraft education on a thorough examination of a number of broad themes that cross subject lines. According to the curriculum (2014: 146, 270, 431), knowledge of the surrounding material world provides the foundation for a sustainable lifestyle and sustainable development. This also includes the pupils' personal experience, local cultural heritage and the cultural diversity of the neighbourhood. Furthermore, it is claimed that needlework and handicraft education teaches pupils how to be moral, knowledgeable, capable, engaged, and enterprising citizens who respect themselves as creators, have a talent for craft expression, and a desire to preserve and advance craft culture (Finnish Core Curriculum 2014: 430). In light of these claims, the needlework and handicrafts curriculum includes ambitious objectives that are not only technical, but also social and ethical in nature. The curriculum planners have recognised that school education must be comprehensive and integrated, which means that technical skills and theoretical knowledge must be combined with ethical and aesthetic goals.

Music

According to the Finnish core curriculum, a well-rounded music education includes not only children's music but also music from other cultures, art music, popular music, and folk music. The primary objective of music education is to encourage pupils to reflect on their musical experiences and the vast aesthetic, cultural, and historical wealth of the world of music (Finnish Core Curriculum 2014: 264, 266). Examples of music of various

ages and from various regions frame cultural diversity in music education (Finnish Core Curriculum 2014: 423). This can help pupils see globalisation and cultural diversity from a new, more concrete perspective, where the emphasis is on experiences they can relate to, rather than on abstract ideas.

Sports

The sports curriculum, like the visual arts curricula and the needlework and handicrafts curricula, states that the goal is to promote equality in school and society, a sense of community among pupils, and cultural diversity (Finnish Core Curriculum 2014: 148, 273, 433). Sports education is thus much more than just teaching the techniques and rules of various sports. And it is about more than just instilling a positive attitude toward physical exercise. Sports education is also about how pupils interact with one another and how they treat one another. Thus, morality and social cohesion are used to frame how cultural diversity is, or should be, perceived in sports education. This way of thinking is applicable to basically every school subject, meaning that globalisation and cultural diversity in the classroom setting are concerns that transcend disciplinary boundaries.

The above descriptions provide an overview of how globalisation and cultural diversity are addressed in the curricula of different school subjects. The findings can be summarised as follows: In religion and history education, reflections on globalisation and cultural pluralism are linked to historic events and current encounters between different traditions and ideologies. In the context of language education, globalisation and cultural diversity relate to the linguistic and communicative requirements for meeting and understanding people from all over the world. Globalisation is seen as a universal goal of ecological sustainability in environmental studies, with the premise that safeguarding nature and the environment is critical for our future. In art, craft and music education, cultural pluralism is related with the chance to become aware of and engaged in the creative and musical styles and traditions of different origins. In the teaching of sport, globalisation is linked to larger ethical and pedagogical aims of school education, such as respect for others and tolerance of diversity. As a result, the Finnish curriculum takes into account the cognitive, aesthetic, and ethical aspects of globalisation and diversity in different ways in the context of different school subjects. The curriculum addresses globalization and cultural diversity in the framework of the humanities and arts and crafts, but not mathematics and science, despite the fact that the curriculum's basic educational and ethical objectives apply to the instruction of all disciplines.

6 Discussion: The Finnish Curriculum Emphasises Cultural Diversity Over Globalisation

So far, this article has described the Finnish comprehensive school's curriculum and provided some brief commentary of different school subjects. In this chapter, I expand on the study's findings, focusing on the ethical implications that arise from critical perspectives on globalisation. The aim is to juxtapose the curriculum's portrayal of globalisation as cultural diversity with a more intricate comprehension of the potential conflicts and challenges that are intertwined with the process of globalisation.

This study is particularly concerned with how the curriculum addresses the challenges of globalization, as raised by critical study, and how effectively it does so. It mainly addresses globalization in terms of cultural diversity and does not sufficiently attend to how cultural recognition and cultural criticism may conflict, both in the large globalized context and in the specific cultural context offered by education. The focus on cultural diversity and not on other detrimental effects of globalization present in critical research perspectives on globalization, leads the curricula to mainly focus on cultural diversity as an ideal to promote through education. The lack of consideration of more detrimental effects of globalisation does not aid teachers in addressing conflicts and challenges coming with globalization in the classroom.

The Finnish core curriculum takes for granted that pupils grow up in a culturally, linguistically, religiously, and ideologically diverse world. Against this backdrop, the curriculum states that cultural competence is necessary for culturally sustainable living and working. Respect for human rights, interpersonal skills, and the ability to express oneself and one's opinions are said to be prerequisites for such competence. The curriculum emphasises expressive capacity as an important dimension of cultural competence, including language proficiency and argumentation skills. More broadly, the curriculum fosters an ideal of education as something that encourages students to become active participants in their culture and community, and also promotes an interest in other cultures. In this regard, one may question whether the curriculum fosters ambitions without providing sufficient guidance on how to achieve them.

The emphasis on the need for students to develop a coherent identity and healthy self-esteem in a multicultural setting is part of the normative educational goals provided by the Finnish curriculum. Although the curriculum makes no mention of it, in a multicultural environment, representatives of minorities may face harmonising pressure from the dominant culture, while representatives of the majority may perceive new cultural currents as a threat to their traditions and values (Akande 2002). Nevertheless, one might think that when globalisation and cultural diversity are discussed, the curriculum does an adequate job of focusing on the pupils' points of view and personal growth. On

the other hand, as a result of this emphasis on internal development, the external effects of globalisation and critical discussion of them are underrepresented in the Finnish curriculum. Furthermore, the globalisation-induced barriers to pupils' personal development, such as harmonising pressure, remain unaddressed.

As a result, the concept of globalisation is presented rather thinly in the Finnish curriculum, and the concept is not challenged, let alone problematised. As indication of this "thinness", social issues such as widening income disparities and persistent gender inequalities, which are frequently supported by traditional paternalistic values, as well as issues of cultural homogenisation and assimilation, go unaddressed. Rather than delving into these issues, globalisation is accepted as a fact to which societies must adapt because they have no choice. In the curriculum, many aspects of globalisation are considered inherently positive and worth of highlighting, such as the spread of cultural influences, increased intercultural communication, and opportunities to meet people from different cultures. The curriculum keeps silent about the violent aspects of globalisation, in which one culture's traditions, practices, and customs are gradually and inadvertently replaced by those of another. This gives the impression that globalisation and cultural diversity are primarily viewed from a utilitarian standpoint in the Finnish curriculum. Eventually, the benefits of globalisation are emphasised, while the problems and disadvantages are downplayed. From an ethical standpoint, this is significant shortcoming because providing a one-sided, if not misrepresentative, view of globalisation does not foster the development of students into responsible, honest, and critical citizens and consumers. A similar issue impedes the discussion of different cultural traditions and their potential drawbacks. Yet, culture can be a barrier to progress in a variety of spheres, including social advancement and ethical advancement (Dixson-Declève et al. 2022: 106). In the Finnish curriculum, there is no discussion of the difference between ethics as universal moral principles (independent from social and cultural contingencies) and cultural habits such as cuisines, greeting styles, and ways of dressing. Rather, the fact of cultural pluralism is accepted as a given, with no discussion of various dimensions or potential problems and solutions related to cultural pluralism.

Despite the lack of explicit discussion on various ethical frameworks, the UN Declaration of Human Rights appears several times in the Finnish core curriculum (2014: 21, 130, 282, 446). Hence, the curriculum makes an implicit assumption of global ethics in the form of universal human rights. This demonstrates that the curriculum, at least indirectly, assumes that the main point of ethics is to provide rules that are right and good for everyone, regardless of where they come from. When this result is combined with the obvious utilitarian emphasis in the curriculum's ethical considerations, the result is an ethical understanding that emphasises the maximisation of economic and other ben-

efits related to globalisation, and the minimisation of social harms so that as many people as possible, if not all people, can feel that their basic rights have been respected. This represents a kind of mixed model of ethics in which utilitarian considerations are emphasised but refined with duty-ethical considerations arising from universal human rights. It is noteworthy that virtue ethics, as the third main ethical framework, is at least implicitly assumed throughout all educational curricula since education has the power to mould an individual's character. Nonetheless, the Finnish curriculum does not place a premium on virtues and character traits. The term 'virtue' is only mentioned without a more detailed discussion (Finnish Core Curriculum 2014: 282, 410).

One could see the mixed model of ethics in the Finnish curriculum as representing a kind of rule-consequentialism. In moral philosophy, rule-consequentialism refers to the ethical view that the rightness or wrongness of an action depends not on the overall goodness or badness of its consequences (as act-consequentialists believe), but on whether the action conforms to the set of moral rules that would have the best outcomes if everyone accepted or followed them (Lehtonen 2021: 467–468). Universal human rights appear to be viewed as such a set of rules in the Finnish core curriculum.

Furthermore, globalisation and cultural diversity are framed as competitive advantages in the Finnish curriculum. This may be partly due to international evaluation frames like PISA and related country comparisons (Sahlberg 2012). Even though competition between pupils, companies, countries, cultures or any other agents is not explicitly mentioned in the curriculum, the discussion of cultural diversity and how to respond to it is framed as something that requires the appropriate responses to support and strengthen social cohesion and goodwill, as well as to make pupils better equipped for international job markets.

When people try to comprehend the problems and issues that come with globalisation and cultural diversity, they often concentrate on potential or assumed conflicts between cultures and the barriers, if not walls, that separate them (Matare 2009). The Finnish comprehensive school curriculum takes a different approach. It does not look at globalisation and cultural diversity through the lens of conflict or barriers. Instead, it regards globalisation and cultural diversity as facts that, for those who are well prepared and competent, can provide great opportunities on job markets and in other facets of life.

Despite its generally positive attitude toward globalisation and cultural diversity, the Finnish comprehensive school curriculum reflects the concept of cultural barriers through a contraposition, with two underlying assumptions: first, cultures diverge in many ways, including beliefs, values, customs, and languages, and second, proficiency in cultural diversity requires good language and communication skills. By emphasising

proficiency in cultural diversity, the Finnish curriculum evades discussion on cultural conflicts and barriers.

However, there are numerous historical and present examples of various nations and cultures clashing, if not fighting, with one another (Küng 1998; Huntington 2011). The issue of how to avoid cultural conflicts is perhaps more relevant today than ever before. According to one view, cultural conflicts can be prevented, first, by blending, reinterpreting and harmonising cultural norms and, second, by appropriately limiting and confining the extent of competing norms (for example, by restricting the manifestations of cultural identity to private life only) (Ritzer 2004; Lehtonen 2015: 47). As a result, harmonic blending and precautionary restriction can be seen as the main routes to a peaceful cohabitation of cultures—a goal that is also pursued in school education (Lehtonen 2015: 52–53).

Both of the above routes are visible in what Julian Baggini has dubbed the “Poppadom Paradox” (Kennedy 2012). The paradox is that people’s enjoyment of feeling multicultural (“blending”) is contingent on other people remaining, at least fictionally, monocultural (“restriction”). Accordingly, people enjoying poppadom—thin, crispy Indian bread—in an ethnic restaurant in a western capital may mistakenly believe that the staff represents authentic Indian, monocultural, culture. The Finnish national curriculum adopts, in a sense, the “Poppadom Paradox” by placing an emphasis on cultural specificity to the point where students are expected to be curious about cultural differences and appreciate the distinctive qualities of different cultures, whether those qualities are intellectual or aesthetic. This positive interest in cultural diversity exemplifies the blending route, whereas the restricting route is exemplified by principles and norms such as “human rights must not be violated” and “in religious education, pupils must be streamed according to their affiliation”.

7 Globalisation and Cultural Diversity Are Viewed as Opportunities Rather Than Problems in the Finnish curriculum

This article has investigated and analysed how globalisation and cultural diversity are addressed in the Finnish national curriculum for comprehensive school. The curriculum establishes a connection between globalisation and the educational goal of community building. This broad goal is interpreted in the curriculum in a variety of ways, including bolstering communities in the face of global challenges like climate change, environmental degradation, and income inequality.

The curriculum optimistically assumes that education can strengthen creativity and respect for cultural diversity, promote interaction within and between cultures, and create

the basis for culturally sustainable development. Given these ideas, the curriculum strongly supports the popular goal of social and cultural sustainability, but without explicitly distinguishing between different aspects of sustainability (viz. ecological, social, cultural, political, and economic aspects). This makes sense, given that the curriculum's goal is to provide schools and teachers with clear and achievable learning objectives. On the other hand, the learning objectives related to globalisation and cultural diversity are vague in the Finnish national curriculum, and the curriculum does not propose ways of achieving those goals in practice or in different situations. Furthermore, the curriculum assumes that boundaries between languages, cultures, religions, and worldviews can be crossed in schools and classrooms, without giving much thought to whether this is a realistic expectation and under what conditions this can be achieved.

In a rights-based framework represented by the Finnish curriculum, the state and, by extension, the educational system have the obligation to guarantee that everyone learns to respect and, at the very least, not violate human rights and care for human dignity. This approach is understandable considering that the curriculum provides a way of understanding and implementing the United Nations' human rights agreements, and its main objective is to acquaint students with this framework for international cooperation. As a result, the rights-based and, to a lesser degree, duty-based framework is not just an unstated presupposition, but also a declared goal of the curriculum.

Furthermore, the preceding study shows how the curriculum, in conjunction with the criteria set by the UN's programme for global ethical education, tends to promote an ideal that is not tied to utilitarian or duty-based concerns, but rather to a virtue-based framework. The emphasis on cultivating virtues or the ideal of cultural variety may be ineffectual, but neither of the other two frameworks described is inherently better adapted to dealing with the possibility of cultural disputes. This illustrates that none of the three primary normative frameworks can handle globalisation's difficulties on their own.

References

- Akande, W. (2002). The drawbacks of cultural globalization. Global Policy Forum. Available: <https://archive.globalpolicy.org/globaliz/cultural/2002/1110cult.htm> (visited 09/11/2022)
- Burbules, N. C. and Torres, C. A. (Eds.) (2000). *Globalization and Education: Critical Perspectives*. New York: Routledge.
- Callanan, M., Cervantes, C. and Loomis, M. (2011). Informal learning. *WIREs Cognitive Science* 2(6): 646–655.
- Coleman, J. A., Á. Galaczi and L. Astruc (2007). Motivation of UK school pupils towards foreign languages: A large-scale survey at Key Stage 3. *Language Learning Journal* 35(2): 245–281.
- Cooling, Trevor, B. Bowie and F. Panjwani (2020). *Worldviews in Religious Education*. London: Theos.

- Dixson-Declève, S., O. Gaffney, J. Ghosh, J. Randers, J. Rockström and P.E. Stoknes (2022). *Earth for All: A Survival Guide for Humanity*. Gabriola Islands: New Society Publishers.
- Douglas, M. (2003). *Natural Symbols: Explorations in Cosmology*. Second edition. New York: Routledge.
- Đurčić, V. (2015). The ethics of globalization and its place in solving current problems of mankind. *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej (Scientific Papers of Silesian University of Technology: Organization and Management Series)* 84: 65–72.
- Elder-Vass, D. (2012). *The Reality of Social Construction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Finnish Core Curriculum 2014 [Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014]. Helsinki: Finnish National Agency for Education [Opetushallitus].
- Gardner, R. C. (1985). *Social Psychology and Second Language Learning: The Role of Attitudes and Motivation*. London: Edward Arnold.
- Halinen, I. (2018). The new educational curriculum in Finland. In: M. Matthes, L. Pulkkinen, C. Clouder and B. Heys (Eds.), *Improving the Quality of Childhood in Europe: Volume 7*. Brussels: Alliance for Childhood European Network Foundation, pp. 75–89.
- Hall, A. (2007). Vygotsky goes online: Learning design from a socio-cultural perspective. *Learning and Socio-Cultural Theory: Exploring Modern Vygotskian Perspectives International Workshop* 1(1): 93–107.
- Hannerz, U. (2002). *Flows, Boundaries and Hybrids: Keywords in Transnational Anthropology*. Oxford: Oxford University Press.
- Hannon, L. and G. M. O'Donnell (2022). Teachers, parents, and family-school partnerships: Emotions, experiences, and advocacy. *Journal of Education for Teaching* 48(2): 241–255.
- Henrich, J. and R. McElreath. (2003). The evolution of cultural evolution. *Evolutionary Anthropology* 12: 123–135.
- Huntington, S. P. (2011). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster Paperbacks.
- Hynes, M. (2021). The Social, Cultural and Environmental Costs of Hyper-Connectivity: Sleeping Through the Revolution. Bingley: Emerald Publishing Limited, 39–54.
- Kennedy, M. (2012). There'll be blue-sky thinking over the white cliffs of Dover. *The Guardian* 20/08/2012. Available: <https://www.theguardian.com/uk/2012/aug/20/white-cliffs-of-dover-philosopher> (visited 11/11/2022)
- Küng, H. (1998). *A Global Ethic for Global Politics and Economics*. New York: Oxford University Press.
- Leask, B. (2015). *Internationalizing the Curriculum*. London: Routledge.
- Leask, B. and J. Carroll (2013). *Learning and Teaching across Cultures: Good Practice Principles and Quick Guides*. Melbourne: International Education Association of Australia.
- Lehtonen, T. (2015). Cultural boundaries: imaginary or real? In: D. Rellstab and N. Siponkoski (Eds.), *Borders under Negotiation*. Vaasa: VAKKI, 46–55.
- Lehtonen, T. (2021). Ethics of security: From personal safety to cyber security. In: M. N. Taskiran & F. Pinarbaşı (Eds.), *Multidisciplinary Approaches to Ethics in the Digital Era*. Hershey, PA: IGI Global, 44–59.
- Lehtonen, T. (2021). Nişkāmākarma and the Prisoner's Dilemma. *Sophia: International Journal of Philosophy and Traditions* 60(2): 457–471.
- Li, G. (2013). Promoting teachers of culturally and linguistically diverse (CLD) students as change agents: A cultural approach to professional learning. *Theory into Practice* 52: 136–143.
- Li, L., B. Britvan and M. Tomasello (2021). Young children conform more to norms than to preferences. *PLoS ONE* 16(5): e0251228. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0251228>
- Matare, H. F. (2009). Globalization, education, religion and terror. *The Journal of Social, Political and Economic Studies* 34(4): 521–526.
- McGrath-Champ S., Zou, M. and Taylor L. (2013). Exploring new frontiers in an internationalized classroom: Team based learning and reflective journals as innovative learning strategies. In: J Ryan (Ed.), *Cross-Cultural Teaching and Learning for Home and International Students: Internationalisation of Pedagogy and Curriculum in Higher Education*. Oxon: Routledge, 27–40.
- Morris, N. P., Ivancheva, M., Coop, T., Mogliacci, r. and Swinnerton, B. (2020). Negotiating growth of online education in higher education. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 17: 48.

- Nussbaum, M. (2010). *Not For Profit: Why Democracy Needs the Humanities*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Potinkara, N. (2022): Finland-Swedes and the Concept of National Minorities in Sweden. *Ethnopolitics*. <https://doi.org/10.1080/17449057.2022.2108596>
- Richerson, P. J. and Morten, H. C. (Eds.) (2013). *Cultural Evolution: Society, Technology, Language, and Religion*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Riess, H. (2017). The science of empathy. *Journal of Patient Experience* 4(2): 74–77.
- Ritzer, G. (2004). *The Globalization of Nothing*. Pine Forge Press: Thousand Oaks.
- Ritzer, G. (Ed.) (2007). *The Blackwell Companion to Globalization*. Malden. Blackwell, MA
- Rogers, B. (1999). Conflicting approaches to curriculum: Recognizing how fundamental beliefs can sustain or sabotage school reform. *Peabody Journal of Education—Dilemmas of Theory, Design, and Practice in Curriculum and School Improvement*, 74(1): 29–67.
- Rogoff, B., Callanan, M., Gutiérrez, K. and Erickson, F. (2016). The organization of informal learning. *Review of Research in Education* 40(1): 356–401.
- Sahlberg, P. (2014). *Finnish Lessons 2.0: What can the World Learn from Educational Change in Finland?* New York: Teachers College Press.
- Scholte, J. A. (2005). *Globalization: A Critical Introduction*, second edition. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Stromquist, N. P. and Monkman, K. (Eds.) (2000). *Globalization and Education: Integration and Contestation across Cultures*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Valk, J. and A. Tosun (2016). Enhancing religious education through worldview exploration. *Discourse and Communication for Sustainable Education* 7(2): 105–117.
- WCED The World Commission on Environment and Development (1987). *Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press.
- Wells, A. S., Carnochan, S., Slayton, J., Allen, R. L. and Vasudeva, A. (1998). “Globalization and educational change”. In: Hargreaves, A., Lieberman, A., Fullan, M. and Hopkins, D. (Eds.), *International Handbook of Educational Change*. Dordrecht: Springer, pp. 322–348.
- Wineburg, S., S. Mosborg, D. Porat and A. Duncan (2007). Common belief and the cultural curriculum: An intergenerational study of historical consciousness. *American Educational Research Journal* 44(1): 40–76.
- Yang, D., L. Olesova and J. C. Rickhardson (2010). Impact of cultural differences on students’ participation, communication, and learning in an online environment. *Journal of Educational Computing Research*, 43(2):165–182.
- Zajda, J. (Ed.) (2010). *Globalisation, Education and Social Justice*. Dordrecht: Springer.

Communicating with Purpose

To cite this article: Leskelä, M. (2023). Wie zeigt sich Agency in technologievermittelten deutsch-finnischen Geschäftsverhandlungen? Bildungsexport im Nexus der Praxis. In: E. Lillqvist, M. Eronen-Valli, V. Manninen, N. Nissilä & E. Salmela (Eds.). *Communicating with Purpose*. Vaasa: VAKKI Publications 15. 271–291.

ISBN 978-952-69732-2-7

Wie zeigt sich Agency in technologievermittelten deutsch-finnischen Geschäftsverhandlungen? Bildungsexport im Nexus der Praxis

Maarit Leskelä
University of Oulu

Engaging in educational export negotiations online in English with German-speaking teaching professionals requires new kinds of competence compared to traditional business negotiations. In this study, the focus is on participants' agency in business negotiations between teachers in Germany and Austria and Finnish service providers. The research strategy is nexus analysis, and the research materials include interviews, as well as observations and video footage from authentic business negotiations. The analysis focuses on circulating discourses, participants' positioning and the motives they provide for their perspectives on the digitalisation of school. The findings highlight the importance of strengthening participants' agency and professional identity as well as providing opportunities for meaning making with their workplace community.

Schlüsselwörter: Agency, Bildungsexport, deutsch-finnische Geschäftskommunikation, Lehreragency, Nexusanalyse.

1 Einleitung

Die deutsch-finnische Geschäftskommunikation im Zusammenhang mit Bildungsexporten ist zunehmend mehrsprachig und technologieorientiert. Bildungsexporte sind wie andere finnische Auslandsexporte durch die Stärkung der Dienstleistungsexporte im Verhältnis zu den Warenexporten geprägt (OPH 2020, 2022, 2023). Sie erfordern neue Betriebsumgebungen und -strukturen, Kommunikations- und Handlungsfähigkeiten. Bei Exporttätigkeiten in den deutschsprachigen Raum sind die Verwendung des Englischen und die Interaktion über Remote-Verbindungen Beispiele für den durch den Wandel verursachten Forschungsbedarf. Die Bereitschaft der Arbeitsgemeinschaften, an Geschäftsverhandlungen auf Distanz in einer Fremdsprache teilzunehmen, ist unterschiedlich. Durch den Wandel im Arbeitsleben werden Lehrkräfte mit Neuem konfrontiert und müssen daher sowohl ihre eigene Kompetenz als auch das Verhältnis von Technik und Pädagogik in ihrer Arbeit überdenken. Das Verändern der Schulpraktiken erfordert eine Agency, die sich ändernden Bedingungen aktiv zuwenden muss (Biesta et al. 2015; Eteläpelto et al. 2013; van Lier 2010: 5).

In dieser Studie betrachte ich, wie ein finnischer Serviceanbieter einer digitalen Lernplattform in authentischen Bildungsexportsituationen mit im deutschsprachigen Markt tätigen Bildungsexperten über Kooperation verhandelt und wie sich Lehreragency in diesen Situationen zeigt. Mit Lehreragency (*teacher agency*) wird in diesem Zusammenhang auf die lehrkraftspezifische Handlungsfähigkeit verwiesen, die in sich ständig verändernden Kontexten aufkommt und sich verstärkt, da eine Lehrkraft mit vielseitigen und -zeitlichen Situationen konfrontiert wird (Priestley et al. 2015: 1, 8). Die Verhandlungen werden über eine Videoverbindung geführt (Finnland–Deutschland/Österreich) und es geht um Lösungen, die an die Digitalisierung der Schule anknüpfen. Es werden Interaktionen und Diskurse zwischen diesen Experten analysiert, und die Analyse wird mit Hilfe von Interviews, Forscherbeobachtungen und Feldnotizen vertieft.

Der Forschungsansatz ist die Nexusanalyse (Scollon 2001; Scollon & Scollon 2004). Damit werden die Akteursgeschichte und Interaktionsordnung der an sozialen Aktivitäten Beteiligten sowie die in der Situation entstehenden Diskurse (Scollon & Scollon 2004; Goffman 1961) eingeordnet. Dabei wird auch darauf geachtet, als welche Art von Akteuren sich die Beteiligten selbst und die anderen in Bezug auf die Digitalisierung der Schule positionieren (Davies & Harré 1990) und mit welchen Motiven sie ihr Handeln begründen (Scollon & Scollon 2004 nach Burke 1969). Das Thema wurde aus dieser Perspektive bisher nicht untersucht, und die Ergebnisse bieten ein zusätzliches Verständnis für die sich ändernden Kontexte des Arbeitslebens. Sie zeigen z.B., welche Art von Kommunikations- und Interaktionsfähigkeiten in deutsch-finnischen

Handelsbeziehungen über Remote-Verbindung und welche Expertise im Bildungsexport und dessen Entwicklung gefordert wird.

2 Hintergründe

Im Folgenden werden die zentralen Konzepte der Studie definiert. Danach werden ihre Zusammenhänge diskutiert und der Forschungsstand dargestellt.

2.1. Geschäftskommunikation und Kommunikation im Arbeitsleben

Neben der Forschungstradition der deutsch-finnischen Geschäftskommunikation ordnet sich die vorliegende Forschung auch in den Rahmen der Interaktionsforschung zu Arbeitsgemeinschaften und Lehreragency ein. Die finnisch-deutsche Geschäftskommunikationsforschung hat sich bisher vorwiegend auf situative Interaktion konzentriert. Die Unterschiede und Gemeinsamkeiten der Geschäftskommunikation zwischen den Kulturen wurden auf der Ebene von Text, Diskurs und Interaktion (Tiittula 1987; Tiittula et al. 2007; Tiittula 1993; Tiittula 1999) und in Lernsituationen (z.B. Reuter 2003) untersucht. Die praktischen Implikationen dieser Studien beziehen sich auf den gleichberechtigten Gebrauch mündlicher Interaktionssituationen in der deutschen Sprache.

Interaktion kann als körperliche, situative und multimodale Beziehung zwischen Akteuren und zwischen Akteuren und der Umwelt, als Ökologie (van Lier 2004) angesehen werden. Kankaanranta (2006) hat die schriftliche Interaktion in Unternehmen untersucht. Die Ergebnisse zeigen, dass die E-Mail-Nachrichten der Mitarbeiter eines großen internationalen Unternehmens nach dem Kommunikationszweck einzuordnen sind. In der Ausbildung von Fachleuten sollten zur Verbesserung der Kommunikationseffektivität nicht nur die Sprachkenntnisse, sondern insbesondere das Genrebewusstsein gesteigert werden. Laut Louhiala-Salminen und Kankaanranta (2011) besteht globale kommunikative Kompetenz aus drei Schichten: multikulturelles Verständnis, Englischkenntnisse als Lingua Franca und Kenntnisse des Geschäftslebens. Neben der Interaktionsfähigkeit ist es wichtig, eine Atmosphäre der Zusammenarbeit zu schaffen und Bedeutungsaushandlungen zu fördern.

Die in internationalen Kontexten des Arbeitslebens verwendete Sprache und ihre Veränderungen sind z.B. von Skovholt et al. (2014) und Jonsson (2017) sowie Jonsson und Blåsjö (2020) untersucht worden. Laut Jonsson (2017) und Jonsson & Blåsjö (2020) helfen die Option, Sprachen zu verwenden (*languageing*), und die Anerkennung der Mehrsprachigkeit bei der Kommunikation in einer mehrsprachigen Arbeitsgemeinschaft. Räisänen's Studien (2018, 2019, 2020) zeigen, dass die Bindung

finnischer Ingenieursstudenten an die deutsche Kultur mit Sprachpolitik und -wahl, Sprachdiskursen und ihrer eigenen Handlungsbereitschaft zusammenhängt. Auch die persönlichen Interaktionserfahrungen der Mitarbeiter im Geschäftsleben werden von globalen Trends und Leadershipkonventionen geprägt (Leskelä 2022b).

2.2 Agency und Identität

Agency kann als aktive Tätigkeit des Sprachnutzers definiert werden, wobei der wesentliche Teil die Teilnahme des Akteurs an sprachlichen Prozessen mit Hilfe der umgebenden Ressourcen darstellt (van Lier 2004). Agency baut auf Zusammenarbeit und Kooperation auf, was dazu beiträgt, das Gefühl der Beteiligung zu stärken. Bedeutungen werden geschaffen, wenn die Umgebung dem Einzelnen Optionen bietet, sie zu formulieren (van Lier 2004).

Die Agency einer Lehrkraft kann als ihr aktiver Beitrag zur Gestaltung des Berufsbildes und der zu leistenden Arbeit definiert werden (Biesta et al. 2015). Mit ihrer Agency kann die Lehrkraft das Wohlbefinden am Arbeitsplatz und die Entwicklung von Arbeitspraktiken, die Bedingungen der Arbeitsvorgänge und deren Ganzheitlichkeit beeinflussen (siehe z.B. Priestley et al. 2015; Eteläpelto et al. 2014). Die auf die Agency der Lehrkraft fokussierte Forschung ist gut vertreten in unserer Zeit, die von Veränderungen im Arbeitsleben geprägt ist. Die traditionellen Schul- und Lehrerbildungssysteme, die auf Lehrerautonomie basieren, werden zunehmend von Effizienz, Standardisierung und Ergebnisdruck (Autio 2017, Biesta 2010) und dem Ausgleich zwischen ihnen bestimmt und mit traditioneller und innovativer Pädagogik konfrontiert (Halkola & Kuure 2021).

2.3 Identität und Positionierung

Agency hat im Wesentlichen mit Identitätsbildung zu tun: Deutschsprachige Lehrkräfte stehen wie ihre finnischen Kollegen vor dem Neuen, sie bauen sich eine neue berufliche Identität auf, um den Bedürfnissen einer sich digitalisierenden Gesellschaft gerecht zu werden. Auch die berufliche Identität ist nicht immer gleich, sondern ändert sich sowohl situativ als auch langfristig. Identität dient z.B. der Selbstpositionierung, die im Interaktionskontext, also im Sprachgebrauch, entsteht. Man wird als eine bestimmte Art von Individuum erkannt und akzeptiert (Davies & Harré 1990: 46–48; Gee 2000: 104). Bei der Umsetzung der Lehreragency wird der Schwerpunkt auf die Konstruktion der beruflichen Identität gelegt, d. h. das Selbstverständnis in Bezug auf das Unterrichten (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006) und auf die Beziehung der eigenen Kompetenz zu den Praktiken und Interaktionen, die von der Arbeitsgemeinschaft geschätzt und im Alltag umgesetzt werden (Korhonen & Törmä 2016). Die Selbstwahrnehmung der Lehrkraft als

professioneller Akteur wird durch die Interaktion zwischen der Geschichte des Akteurs und zukünftigen Herausforderungen geprägt (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006; Eteläpelto et al. 2013).

Akteure nutzen sprachliche und diskursive Ressourcen, um sich und andere zu positionieren (*Positionierung*). Sie beeinflussen damit soziales Handeln (Harré 2012: 193) und äußern unterschiedliche Motive für ihr Handeln (Burke 1969). Mit Sprache vergeben wir Rechte und fordern sie für uns selbst ein und erlegen anderen Pflichten auf (Moghaddam & Harré 2010: 3). Eine Positionierung hat direkte moralische Konsequenzen: Positionierung bedeutet beispielsweise, eine Person oder Gruppe als „vertrauenswürdig“ oder „nicht vertrauenswürdig“ zu bezeichnen, oder dass jemand zu uns gehört oder gegen uns ist (Moghaddam & Harré 2010: 2). In der Positionierung werden dem Selbst situativ verschiedene Eigenschaften, Einschränkungen und Möglichkeiten zugeordnet (Benwell & Stokoe 2006: 4). Bei der Untersuchung der Positionierung kann der Forscher sehen, ob sich der Akteur z.B. aufgrund gesellschaftlicher Ungerechtigkeit oder Technologiewidrigkeit der Verantwortung für die Entwicklung seiner eigenen Fähigkeiten entzieht, oder ob er sein Motiv oder Handeln auf den Lauf der Dinge zurückführt (Scollon & Scollon 2004: 125 in Bezug auf Burke 1969). Eine sprachliche Ressource kann als kreative sprachliche Möglichkeit mit lokaler und sozialer Bedeutung angesehen werden, die die Sprecher aktiv nutzen, um eine bestimmte Art von Habitus zu schaffen und um sich zu positionieren (Quist 2008). In dieser Studie werden Interaktionen und soziale Aktivitäten sowohl fallweise als auch über einen längeren Zeitraum abgebildet. Im Fokus steht, wie sich die Agency deutschsprachiger Lehrkräfte aus der Perspektive ihrer Positionen und Motive in Bezug auf die Digitalisierung des Unterrichts zeigt. Die Studie bringt hervor, wie z.B. eine Positionierung in der Interaktion der Lehrkräfte entsteht und wie sie die Lehreragency beeinflusst.

3 Forschungsansatz, Material und Forschungsprozess

Im Folgenden werden die in der Studie verwendete Forschungsstrategie und die Daten dargestellt und der Verlauf des Forschungsprozesses beschrieben. Das Forschungsmaterial basiert auf authentischen Geschäftsverhandlungen, die finnisch- und deutschsprachige TeilnehmerInnen geführt haben. Das Material leitet die Auswahl der verwendeten Methoden.

3.1 Forschungsansatz

Nexusanalyse ist nach Scollon und de Saint-Georges (2011: 73) ein methodologisches Werkzeug für vermittelte Diskursanalyse (MDA, *mediated discourse analysis*). Soziale

Interaktion wird darin als soziokulturell (Vygotsky 1978) und ökologisch (van Lier 2004) gesehen. Aktivität wird nach Scollon und Scollon (2004) als ein Nexus der Praxis angesehen, der die Interaktionsordnung, Akteursgeschichte und die Diskurse des Ortes verbindet (Scollon & Scollon 2004). Das Konzept der Interaktionsordnung (*interaction order*) wird in Anlehnung an Goffman (1961) und das Konzept der Akteursgeschichte (*historical body*) nach Nishida (1958) angepasst. Die dritte Dimension heißt Diskurse des Ortes (*discourses in place*) (Scollon & Scollon 2003). Die deutsche Terminologie für die Dimensionen weist jedoch eine gewisse Uneinheitlichkeit auf. Ballweg (2018: 239) verwendet beispielsweise die Bezeichnungen *historische Gewachsenheit* und *relevante Diskurse*.

In dieser Forschung liegt der Schwerpunkt der Tätigkeit auf der Einführung einer finnischen digitalen Lernplattform in einer deutschsprachigen Schule, und es werden die damit verbundenen Geschäftsverhandlungen untersucht. Jede/r Verhandlungsteilnehmer/in hat seine/ihre eigene Akteursgeschichte, auf deren Grundlage die TeilnehmerInnen ihre Beziehung zueinander und zu dem Phänomen, das Gegenstand der Tätigkeit ist, aufbauen, was sich wiederum als Interaktionsordnung und entstehende Diskurse konkretisiert (siehe Kuure 2018: 437). Die Nexusanalyse bietet eine Möglichkeit zu untersuchen, wie die TeilnehmerInnen ihr Verständnis verbalisieren und ausdrücken. Sie gibt auch einen Ausblick darauf, welche erklärenden Faktoren das soziale, kulturelle und materielle Umfeld für die dynamisch und zyklisch strukturierte Interaktion von Teilnehmenden aus verschiedenen Kulturen bietet.

Das Zoomen zum Erkennen von Positionen und Motiven ermöglicht auch die Untersuchung von Zusammenhängen zwischen Kommunikation und sozialen Beziehungen, wie beispielsweise den möglichen Zusammenhang zwischen der Hierarchie der Lehrenden und der Konstruktion von Agency und Teilnahme (Scollon et al. 2012: 58). Der Motivanalyse zufolge werden für die Teilnehmenden, wenn sie über ihre oder andere Beziehungen zu dem Phänomen nachdenken, gleichzeitig Motive für das Handeln erkennbar. Im Modell Scollons zur Verwendung von Motiven kann ein/eine Teilnehmende/r einer Interaktionssituation eine bestimmte Handlung spiegeln, z.B. aus fünf Perspektiven legitimieren: die allgemeine Situation (*scene*), die Akteure (*social actors*), der Zweck (*purpose*), die Handlung / die Praktiken (*mediated action*) und die kulturellen Mittel und Werkzeuge (*mediational means*).

Die Nexusanalyse durchläuft drei sich wiederholende Zyklen (Scollon & Scollon 2004), in denen der Blick abwechselnd auf Details und dann wiederum auf eine breitere Perspektive gelenkt wird (Pietikäinen 2012: 420). Die Untersuchung des Phänomens beginnt mit der Fokussierung auf die untersuchte Aktivität (*engaging*), wobei der/die ForscherIn auch seine/ihre Beziehung zu der untersuchten sozialen Aktivität reflektiert

(Scollon & Scollon 2004: 83). Diese Recherche wurde mit Blick auf deutsch-finnische Expertenkommunikation im Geschäftsleben (Leskelä 2022b) begonnen. Das Engagement wurde durch das Kennenlernen der Schulen, an denen die Verhandlungsteilnehmenden tätig sind, weiter gefördert.

In einer früheren Studie habe ich die Struktur der Beteiligung von Lehrkräften an deutsch-finnischen Geschäftsverhandlungen (Leskelä 2022a) untersucht, die sich langfristig gesehen in der Vertiefungsphase der Nexusanalyse (*navigating*) einordnen lässt. Dabei wurden unterschiedliche Ansätze verwendet, um die erforschte Aktivität aus verschiedenen Perspektiven zu betrachten (Larsen 2010; Larsen & Raudaskoski 2020; Jones 2005). Zum nexusanalytischen Prozess gehört auch das Verändern (*changing*), das typischerweise bereits bei der Untersuchung der Aktivität erfolgt. In der nexusanalytischen Tradition ist die vorliegende Untersuchung vor allem in der Vertiefungsphase verortet. Hier ist ein Wandel in der Orientierung sowohl der Forschenden als auch der Beforschten zu erkennen. Eine nexusanalytische Forschung hat ethnografische und teilnehmende Züge, was in dieser Studie durch den Lehrerhintergrund der Forschenden zu erkennen ist.

Ziel der Studie ist es herauszufinden, welche Art von Agency die deutschsprachigen und finnischen Parteien einsetzen, wenn sie über die Einführung einer finnischen digitalen Lernplattform an deutschsprachigen Schulen verhandeln. Die *Lingua Franca* der Interaktion ist Englisch, was ein Trend in den internationalen Geschäftsbeziehungen der Finnen ist, unabhängig von der Verhandlungspartei (Räisänen & Kankaanranta 2021). In den für die Studie aufgezeichneten Situationen werden je nach sprachlichen Möglichkeiten auch Deutsch und Finnisch gesprochen (Leskelä 2022a). In den Interviews wurde nur Deutsch verwendet.

3.2 Material

Das Material für die Studie wurde durch Aufzeichnung von vier per Videoverbindung geführten Geschäftsverhandlungen und durch Interviews der TeilnehmerInnen erhoben (Tabelle 1).

Schule	Ort und Schulform	Vertreter des Serviceanbieters	TeilnehmerInnen der Schule	Umfang des Materials
1	Volksschule (Österreich)	Mika	3 Klassenlehrkräfte	Geschäftsverhandlung 41 min Einzel-Interview 17 min Einzel-Interview 17 min E-Mail-Interview 204 Wörter E-Mail-Interview 440 Wörter
2	AHS (Österreich)	Juha	1 Schulleiter	Geschäftsverhandlung 42 min
3	Privates Gymnasium (Deutschland, Thüringen)	Juha	1 Schulleiter	Geschäftsverhandlung 52 min E-Mail-Interview 25 Wörter
4	Gymnasium (Deutschland, Thüringen)	Juha	5 Fachlehrkräfte 1 Schulleiter	Geschäftsverhandlung 70 min E-Mail-Interview 132 Wörter E-Mail-Interview 165 Wörter E-Mail-Interview 763 Wörter

AHS = Allgemeinbildende höhere Schule, Klassen 5–8.

Tabelle 1. Identifikatoren und Entstehungskontext der Daten.

In den Geschäftsverhandlungen stellt ein Mitarbeiter desselben nordfinnischen Softwareunternehmens den Service des Unternehmens vor und verhandelt über den Start eines Pilotprojekts in einer deutschsprachigen Schule. In Situationen mit mehreren Teilnehmenden befinden sich die deutschsprachigen Lehrkräfte im selben Raum und führen miteinander Bedingungs-aushandlungen mündlich, also nicht z.B. per Chat, durch. Insgesamt nahmen sieben der elf an den Verhandlungen beteiligten Schulakteure an den Interviews teil. Neben dem im Sinne der Nexusanalyse gesammelten Material nutze ich meine Beobachtungen zum Themengebiet und mein Verständnis theoretischer Perspektiven (Scollon & Scollon 2004).

3.3 Forschungsprozess

Bei der Analyse der Daten wird die Nexusanalyse als historisch-ethnographisch-methodische Perspektive herangezogen (Scollon & de Saint-Georges 2011: 73). Die einzelnen Phasen des Forschungsprozesses werden in Abbildung 1 dargestellt.

Abbildung 1. Die Phasen der Nexusanalyse.

Die Aufzeichnungen wurden zunächst transkribiert und nach den Themen der E-Mail-Interviews tabellarisch geordnet. Dabei wurden die von Lehrkräften geäußerten Faktoren und Diskurse, mit denen sie ihre eigene Haltung zur Digitalisierung der Schule und ihre Rolle in der Digitalisierungsentwicklung begründen, betrachtet. Basierend auf der Motivanalyse (Burke 1969 nach Scollon & Scollon 2004) konzentriert sich die Untersuchung darauf, wie die untersuchten Personen ihre Einstellung ausdrücken und sich selbst oder andere in diesem Bereich sozialer Aktivität, in diesem Fall der Digitalisierung der Schule, positionieren. In der Phase der datenbasierten Typisierung erfolgte eine detailliertere Analyse mit Hilfe sowohl der Grounded-Theory-Analysemethode von Clarke (2005) als auch des darauf basierenden Kategorisierungsmodells (*ordered situational map*) von Vasconcelos et al. (2012: 136).

In Anlehnung an Larsen (2010) wurden Tabellen und thematische Karten basierend auf unterschiedlichen theoretischen Hintergründen und Klassifizierungskriterien verglichen, indem die Beobachtungen, die sie hervorbrachten, nebeneinandergestellt wurden. Bei dem Vergleich wurde besonders darauf geachtet, zu welchen Phänomenen oder Fragestellungen die Teilnehmenden Stellung bezogen oder Ansichten geäußert haben, die als Motiv interpretiert werden könnten. Bei der Betrachtung des Materials und insbesondere am Ende des Prozesses wurden die Interpretationen im Hinblick auf die Interaktionsordnung der Beteiligten, auf die Akteursgeschichten und die Diskurse des Ortes abgewogen (Scollon & Scollon 2004; Larsen 2010).

4 Analyse

Zunächst werden der Verlauf der Studie und die Ergebnisse der Analyse erläutert. Im Fokus stehen die Kommunikation in den Geschäftsverhandlungen und die Ansichten der Teilnehmenden, die an den aufgezeichneten Verhandlungen teilgenommen haben.

4.1 Die Ansichten der Teilnehmenden über Vorteile und Herausforderungen zur Digitalisierung der Schule

In den nach der geschäftlichen Verhandlungssituation geführten Einzelinterviews liegt die Forschungsperspektive auf den sprachlichen und sozialen Aktivitäten, die die Lehrenden in Bezug auf die Digitalisierung äußern. Das Material wurde nach den Sichtweisen des deutschsprachigen Lehrpersonals zur Digitalisierung der Schule thematisch geordnet. Die Themen wurden dann in Herausforderungen und Vorteile gegliedert (Abbildung 2). Neben den Themen wurden auch die Zusammenhänge der Agency beachtet.

Abbildung 2. Ansichten der Verhandlungsteilnehmenden zur Digitalisierung der Schule.

Die Ansichten der deutschsprachigen, an den Verhandlungen zum Bildungsexport teilnehmenden Schulakteure zu den Herausforderungen der Schuldigitalisierung werden mit infrastrukturbezogenen Bedürfnissen verknüpft. Den Teilnehmenden zufolge sind die Vorteile der Digitalisierung pädagogisch und fördern entweder direkt das Lernen in der Schule oder indirekt den späteren Lebensweg. Die Teilnehmenden betrachten soziale Faktoren, die in Abbildung 1 unter Infrastruktur eingeordnet sind,

oder Faktoren, die mit den Ressourcen des Bildungsträgers zusammenhängen (Stundenzuteilung, technische Bedingungen der Digitalisierung, Ressourcen), als Elemente, die außerhalb der Reichweite ihrer eigenen Lehreragency liegen. Herausforderungen bei der Digitalisierung der Schule sind neben nicht vorhandener Hardware und Software auch fehlender Unterricht und Unsicherheiten im Zusammenhang mit der Funktionsfähigkeit des Internets. Auf diese Weise begründen die Teilnehmenden ihr Handeln mit Motiven, die sich aus der allgemeinen Situation ergeben. Die Kompetenz, die Digitalisierung des Lernens voranzutreiben, liegt nicht bei einem einzelnen Lehrenden oder einer einzelnen Schule, sondern obliegt der Aufgabe des Bildungsträgers (Beispiele 1–2). So ein Motiv wiederum legitimiert die Übertragung von Entwicklungsverantwortung von sich selbst auf andere Akteure.

- (1) Ich selber habe keinen Einfluss [für technische Ausstattung]. Bei uns läuft alles über den Schulträger. Dieser berücksichtigt unsere Wünsche leider nicht. (E-Mail-Interview, FL 1)
- (2) Da wird's sich in der nächsten Zeit nichts bei uns in Österreich ändern. Das haben sie da so gesagt. Da werden keine Extrastunden in der Schule oder irgendwie kommen. Nein. Und ja – wir bräuchten auch die Ausrüstung – wer bezahlt so was. Das ist normalerweise der Schulerhalter, der das bezahlt. Und der Schulerhalter ist die Gemeinde. Gemeinde sagt aber, sie ist nicht zuständig. Und das Bundesministerium sagt, die haben kein Budget. Dann ist das alles eine Geldfrage halt. (Interview, KL 1)

Die Beispiele zeigen zudem, dass die Befragten die Schuldigitalisierung als einen festgefügteten Zustand und nicht als einen beeinflussbaren Veränderungsprozess betrachten. Es besteht kein Grund, die Sichtweise abzumildern, da die Zuständigkeiten tatsächlich außerhalb der eigenen Möglichkeiten liegen. Für deutsche Bildungsexperten ist die in der gesellschaftlichen Hierarchie höhere externe Instanz entweder der *Bund*, das *Land* oder der *Bildungsträger* bzw. der *Schulerhalter* in Österreich. Es besteht keine Anforderungen oder Erwartungen an die jeweilige Schulleitung, digitale Ressourcen bereitzustellen. Äußerungen der Lehrkräfte (FL 1, KL 1) verdeutlichen die wechselseitige Beziehung zwischen den Akteuren und die Interaktionsordnung, die aus ihrer Sicht keinen Handlungsspielraum für die Lehrenden bieten (Beispiele 1 und 2). Die Lehrenden sehen die Schulleitung näher an sich selbst als am Schulträger. KL 1 beleuchtet auch die weiteren situationalen Dimensionen und beschreibt die komplexen Verbindungen der Verantwortlichkeiten verschiedener Parteien und deren Dysfunktion (Beispiel 2). Die Reflexionen verdeutlichen somit das Verständnis der Teilnehmenden für das Netzwerk der die Digitalisierung beeinflussenden Akteure und die gegenseitigen Beziehungen und Verantwortlichkeiten dieser Akteure. Entsprechend den globalen Bildungszielen werden aus Sicht der Teilnehmenden die Vorteile der Schuldigitalisierung mit der Umsetzung der Pädagogik bzw. pädagogischer Ziele verknüpft. Die Entwicklung digitaler Kompetenzen bedeutet, auf die Herausforderungen der Zeit zu reagieren und in die Zukunft der SchülerInnen zu investieren (Beispiele 3 und 4).

- (3) [Durch Digitalisierung] kann Differenzierung und Individualisierung in Bezug auf Leistung und Interessen angeboten werden. Kinder mit Lern- oder Sinnesbehinderungen können mit speziellen Kommunikationsprogrammen ihre Gefühle, Wünsche, Bedürfnisse und Erfahrungen ausdrücken und am Unterricht teilhaben. (E-Mail-Interview, KL 2)
- (4) Digitalisierung bedeutet auch Lernförderung durch das Empfehlen oder Anwendung von Learning Apps. Also man kann da ganz gut erheben, wo ist der Leistungsstand des Kindes und wo kann man den Leistungsstand erheben und dann individuell besser fördern. (Interview, KL 2)

Die Digitalisierung verbessert die Möglichkeiten der individuellen Förderung in Hinblick auf das Wohlbefinden der SchülerInnen. Hier werden solche Motive hervorgehoben, die den Zweck und die Ziele verdeutlichen. Im Vergleich zum Gruppenunterricht wird die Automatisierung grundlegender Fähigkeiten durch einen individuellen Lernpfad besser gestärkt (Beispiele 3 und 4). Auch die Einschätzung des Unterstützungsbedarfs wird mit der Digitalisierung einfacher (Beispiel 4). Die Lehrenden, die die Vorteile der Digitalisierung hervorheben, offenbaren einerseits den Entwicklungsbedarf der Infrastruktur. Andererseits positionieren sie sich mit ihren Digitalisierungserfahrungen als UmsetzerInnen einer modernen Pädagogik.

Eine Klassenlehrkraft beschreibt die Vielfalt der internen und externen Kommunikation der Schule (Beispiel 5). Aufgrund der wiederholten pandemiebedingten Lockdowns entschied sich die Schule für die Einführung einer digitalen Kommunikationsplattform.

- (5) Wir verwenden in unserer Schule eine Kommunikationsplattform namens Schoolfox. Und so mit dem können wir Konferenzen digital abhalten, aber auch Elterngespräche digital ausführen, und aus den Zeiten von Covid als die Face-to-Face Kommunikation nicht möglich war. Und man braucht sie auch in der Kommunikation mit den Eltern. (Interview, KL 2)

An den Schulen, die zumindest teilweise auf eine digitale Kommunikation mit den Familien und im Kollegium umgestellt haben, fokussieren sich die Ansichten der Lehrkräfte zu den Auswirkungen der Digitalisierung eher auf die Vorteile als auf die Herausforderungen. Die Schulen verfügen über internes Internet, das jedoch hinsichtlich seiner Funktionalität nicht ausreichend oder optimal ist. Hier sind Motive zu erkennen, die sich auf gemeinsame Erfahrungen berufen und dadurch die Umsetzung der Digitalisierung legitimierten.

4.2 Agency und Positionierung

Die Zusammenarbeit mehrerer Lehrkräfte in einer geschäftlichen Verhandlungssituation ist unter dem Gesichtspunkt der Stärkung der Lehreragency bedeutend. Lehrkräfte führen Bedeutungsaushandlungen sowohl untereinander als auch mit dem Serviceanbieter durch. Sie überprüfen darin ihr eigenes Verständnis über die Produkteigenschaften oder stellen Fragen zu unklaren Sachverhalten. Gleichzeitig

positionieren sie sich und andere Akteure in Bezug auf das diskutierte Phänomen, in diesem Fall die Digitalisierung der Schule (siehe auch Eteläpelto et al. 2017: 8). Die Teilnahme an der Bedeutungsaushandlung erhöht die Handlungsbereitschaft der Lehrkraft durch die Stärkung eines gemeinsamen Verständnisses und damit der Verbundenheit mit dem Phänomen (Leskelä 2022a). Die Digitalisierung der Schule kann als Teil des Zeitgeistes gesehen werden, wie ein Schulleiter feststellt (Beispiel 6):

- (6) Digitalisierung ist Zeitgeist und dadurch schon Teil der Erfahrungswelt der Schüler und Lehrer, also ist eine Grundoffenheit zu erwarten. [...] Alle müssen mit digitalen Technologien angstfrei vertraut sein, und es muss eine Lernumgebung bestehen, die eigenständiges Lernen fördert und die Sorge ausräumt, dass jemand die Arbeit umgeht. (E-Mail-Interview, SL 3)

SL 3 beschreibt die Digitalisierung als zweidimensionale Herausforderung: mental und technologisch. Seiner Meinung nach sollten alle Beteiligten grundsätzlich offen für den Einsatz digitaler Technologien sein, da sie in Zukunft die Erfahrungswelt sowohl der SchülerInnen als auch der Lehrkräfte sein wird. Er ist Mitglied der Schulleitung, überträgt aber die Verantwortung für die Umsetzung der Digitalisierung dem Schulträger. Im Vergleich zur geschäftlichen Verhandlungssituation scheint seine Agency in Bezug auf die Digitalisierung der Schule im Interview gestärkt worden zu sein. SL 3 stellt beispielsweise fest, dass die Technologie so einfach zu bedienen sein sollte, dass jeder darauf vertrauen kann, dass sie funktioniert. Damit verweist er auf Praktiken, mit denen sich der allgemeine Zustand der Digitalisierung verändern lässt. Die von ihm vorgestellten Motive betonen einerseits eine gewisse Verantwortungsstruktur in der Akteurshierarchie, andererseits betonen sie, dass die Digitalisierung als Werkzeug gesehen werden kann.

SL 3 positioniert die Schulleitung als verantwortlich für die praktische Umsetzung der Digitalisierung, die z.B. die Rechte und Pflichten des Lehrpersonals in Bezug auf die Weiterbildung festlegt (vgl. Harré 2012: 193). Die Positionierung entspricht dem Bild des deutschen Schulsystems (siehe z. B. Erss 2017: 208), wonach die Lehrkräfte weniger Entscheidungsfreiheit in Bezug auf die Planung und Durchführung des Unterrichts haben als ihre finnischen Kollegen und die Interaktionsordnung hierarchisch ist.

Eine Klassenlehrerin positioniert sich und ihre Kollegen (*wir, uns*) als Akteure in einem schulalltäglichen Prozess, für den sie ein klares Ziel sieht (Beispiel 7):

- (7) Ich hoffe, dass es weiterhin große Investitionen in die Infrastruktur und in Pädagogik der "Digitalen Schule" gibt. Wie jedoch die Defizite nach Corona zeigten, ist es unerlässlich den Unterricht in der Klasse als Präsenzünterricht zu halten. Schule muss in Zukunft für alle offen bleiben und für jeden zugänglich sein. (E-Mail-Interview, KL 3)

Eine andere Möglichkeit, die Digitalisierung der Schule zu betrachten, ist die werkzeugorientierte Herangehensweise. Eine Klassenlehrkraft begründet den geringen Grad der Digitalisierung ihres eigenen Unterrichts und ihrer Schule mit den Mängeln und Schwächen der Infrastruktur (Beispiel 8):

- (8) Das Einzige, was wir haben: wir haben bei uns an der Schule vier Laptops, mit denen wir arbeiten können und in jeder Klasse einen Beamer, aber es fehlt einfach an der Ausrüstung und natürlich auch an Internet. Du hast ja heute mitbekommen, wie das Internet bei uns gar nicht funktioniert oder teilweise nicht funktioniert. Und ein Problem ist halt: es müsste überall in der Schule dieses Glasfaserinternet geben und so weit sind wir lange nicht, dass wir es alle haben. (Interview, KL 1)

Die Klassenlehrerin geht in Bezug auf die Digitalisierung der Schule von der aktuellen Lage aus und hat nicht im Blick, dass die Schule in der Zukunft digitalisiert sein könnte. Ihrer Meinung nach sollten vor allem junge SchülerInnen das Schreiben und Lesen auf traditionelle Weise lernen (Beispiel 9). Aus der Sicht der Motive von Burke (1969) spiegeln diese Diskurse sowohl zustandsbezogene als auch zweckbezogene Motive wider.

- (9) Ich bin kein Fan von zu vieler Digitalisierung, muss ich ganz ehrlich sagen. Vor allem bei den Kleinen. (.) Für mich scheint das Schreiben und Lesen (.) das funktioniert nicht an Computern, sondern sie müssen ihre eigene Schrift lernen. Sie müssen die Schreibschrift und Druckschrift lernen, und nicht nur immer alles am Computer rein eingeben, finde ich persönlich. Da lernt man halt viel mehr. (Interview, KL 1)

Die Klassenlehrerin empfindet die Digitalisierung als reines Sitzen am Computer und damit schädlich für die Gesamtentwicklung des Kindes. Ihre KollegInnen hoffen, dass in die Infrastruktur so investiert wird, dass die unterschiedliche digitale Bereitschaft der Familien ab der Grundschule ausgeglichen werden kann. Manche SchülerInnen gewöhnen sich zu Hause an den Umgang mit digitalen Geräten, manche gar nicht. Bei den Diskursen, die das Schülerwohl betonen, treten sowohl Zweck- (*purpose*) als auch Mittelmotive (*means*) hervor.

4.3 Verändern

Der hier verfolgte Forschungsansatz ist, die stufenweise aufgebauten Bildungsexportverhandlungen zu untersuchen. Das Forschungsproblem ist, herauszufinden, wie die Agency aus der Perspektive sozialer Aktivität zyklisch strukturiert wird. In den durch die Analyse hervorgehobenen relevanten Diskursen wird thematisiert, ob z.B. die Digitalisierung das Wohl der SchülerInnen fördert und wie sie das Lernen beeinflusst. Dem vorherrschenden Diskurs zufolge verlangen die Pandemieerfahrungen eine Digitalisierung der Gesellschaft und eine Umstrukturierung der Bildung. Die Teilnehmenden der Geschäftsverhandlungen sind sich einig, dass

SchülerInnen bereits in der Schule digitale Kompetenzen erwerben sollten, denn diese werden sowohl im Studium als auch im Berufsleben benötigt.

Die Meinungen sind darüber geteilt, was eine geeignete bzw. richtige Entwicklungsphase für die Digitalisierung des Lernens, also den pädagogischen Wandel, ist. Die Lehrkräfte, die zum Zeitpunkt der Aufzeichnung der Verhandlungen an derselben Grundschule tätig waren, betrachten den Paradigmenwechsel beim Lernen aus unterschiedlichen Blickwinkeln: Die eine hält die Digitalisierung in der Grundschule für unnötig, die anderen wären bereit, digitale Kompetenzen schon im Vorschul- oder Grundschulalter in den Grundschullehrplan einzubeziehen. Sie nennen die Möglichkeit, dass SchülerInnen, die von einem individuellen Lernpfad profitieren, durch die Digitalisierung schon am Anfang des Schulwegs unterstützt werden. Die Lehrkräfte äußern ihre Bereitschaft, das digitale Testen in ihrem eigenen Unterricht zu entwickeln und zu fördern, damit der Unterstützungsbedarf schwächerer SchülerInnen geklärt und in die Förderung einbezogen werden kann.

Andererseits wird die Pandemie als Begründung dafür angeführt, digitale Elemente erst ab der neunten Klasse in den Unterricht einzuführen. Laut einer Fachlehrerin sind die experimentellen Elemente des Unterrichts (insbesondere in Physik und Chemie) wichtige Möglichkeiten nach der Corona-Zeit, SchülerInnen ins Lernen einzubeziehen. Diese Lehrerin unterrichtet die Jahrgangsstufen 5–8. Das Motiv zu denken, dass die Digitalisierung außerhalb des eigenen Wirkungsbereichs liegt, wird beispielsweise beeinflusst durch die Akteursgeschichte, ob die Lehrkraft an Co-Teaching oder Kooperation gewöhnt ist und wie sie das Entwicklungspotenzial ihrer eigenen digitalen Kompetenzen einschätzt.

Lehrkräfte mit einer Ausbildung zum Sonderpädagogen stehen einer Digitalisierung des Lernens, die schon in den ersten Klassen beginnt, am positivsten gegenüber. Der Diskurs über die Verwirklichung der Interessen der SchülerInnen steht im Zusammenhang mit Ansichten über das Spektrum der Möglichkeiten, die die Digitalisierung bietet. Bis auf eine Ausnahme äußern die Teilnehmenden der Einzelinterviews bzw. der Befragung im Rahmen der genannten Bedingungen eine grundsätzlich positive Einstellung gegenüber der Digitalisierung der eigenen Schulstufe. Ein Befragter, der an einer Grundschule arbeitet, sieht zunächst keinen Vorteil für GrundschülerInnen im Hinblick auf die Digitalisierung der Schule. Geleitet von den klärenden Fragen des thematischen Interviews stellt er jedoch fest, dass im Hinblick auf die Entwicklung der kommunikativen Fähigkeiten der SchülerInnen während des Dis-tanzunterrichts eine Remote-Verbindung mit MitschülerInnen wünschenswert gewesen wäre. Aus Sicht des Wohlbefindens der SchülerInnen habe die Digitalisierung auch gute Aspekte, meint er.

Der einzige an einer Privatschule tätige Teilnehmer ist bereit, die Lehreragency zu erweitern: Seiner Meinung nach könnten die Lehrkräfte selbst entscheiden, welche Programme und Software sie in ihrem Unterricht einsetzen. Die Einstellung zur Notwendigkeit von Ressourcen und die Ansicht der Teilnehmenden, ob ihre Agency zur Änderung der Ressourcen ausreicht, variiert unter den Befragten (siehe Kapitel 4.1–4.2). Die Ansicht über die eigene Agency bleibt weit entfernt von der Autonomie der finnischen Lehrkräfte (Erss 2017). Keiner der drei Schulleiter war der Auffassung, dass er oder sie mehr Spielraum für Entscheidungen über die Ressourcen habe als die anderen Befragten. Die positive, pragmatische Haltung eines Schulleiters gegenüber der Digitalisierung der Schule (Beispiele 6 und 10) spiegelte sich nicht in der Geschäftsverhandlung wider, in der er kaum etwas äußerte. Die verwendeten Passivstrukturen und die fehlenden Stellungnahmen reflektieren möglicherweise eher seine eigene Situation als den Grad der Agency.

- (10) Digitalisierung bedeutet, dass es möglich ist, digitale Werkzeuge zu nutzen, wenn es dem Lernfortschritt dient. Wenn ein gutes Werkzeug existiert, muss es einfach verfügbar sein. Es darf aber kein dogmatisches Beharren auf einer "Digitalisierung" geben. Jedes Werkzeug dient einem Zweck, und ob es ausgewählt wird, bestimmen nur der Nutzer und der Anwender. (E-Mail-Interview, SL 3)

Einige Befragte sehen in der Schuldigitalisierung eine erhöhte Arbeitsbelastung, andere sehen darin eine Option zur Förderung des Lernens und zur Optimierung des Unterrichts. In früheren Schuljahren hat eine Lehrkraft in Schulgemeinschaften gearbeitet, in denen sie digitale Lernanwendungen im Unterricht einsetzen konnte. Sie sieht in digitalen Werkzeugen und in deren pädagogischem Einsatz eine Chance zur pädagogischen Erneuerung und Entlastung der Lehrkräfte. Sie betont die Notwendigkeit einer kontinuierlichen Weiterbildung zur Änderung der Einstellung der Lehrenden (Beispiel 11).

- (11) Digitalisierung ist eine Veränderung, die auch von Lehrkräften gewisse Ressourcen verlangt, da z.B. der Prozess nur dann erfolgreich wird, wenn man gerade am Anfang der Erneuerung bewusst extra Zeit investiert, um sich mit den neuen Möglichkeiten vertraut zu machen und sie in Folge schnell, unkompliziert und ohne viel Frust anwenden kann. Verschiedene Weiterbildungen wären hier sinnvoll, aber auch das praktische Austesten der konkreten digitalen Möglichkeiten. (E-Mail-Interview, FL 2)

Ihre Erfahrung mit und positive Einstellung gegenüber dem digitalen Unterricht zeigen sich in der Verhandlungssituation (Leskelä 2022a), in der sie versucht, auf Basis ihrer eigenen Erfahrungen und Beobachtungen Bedeutungsaushandlungen über die Dimensionen des digitalen Lernens zu fördern. Die Benutzererfahrungen der Lernplattform flossen in vielfältige Argumentationen ein, z.B. bei der Dokumentation der Lernerhebungen.

5 Diskussion, Fazit und Ausblick

Ziel dieser Studie ist, mithilfe der Nexusanalyse den aktiven Beitrag deutschsprachiger Lehrkräfte (Agency) bei der Digitalisierung der Schule herauszufinden (vgl. Biesta et al. 2015). Die Berufsidealität und Agency einer Lehrkraft sind eng miteinander verknüpft (Eteläpelto et al. 2013, Korhonen & Törmä 2016). Die relevanten Diskurse, mit denen die Lehrkräfte, die an der Bildungsexportverhandlung teilnahmen, ihre Agency einordnen, beziehen sich auf pädagogische Richtlinien (z.B. das Wohl der SchülerInnen), die Positionierung der Infrastruktur und ihre eigene berufliche Zukunft. Die Positionierung der Lehrkräfte selbst zu der unausweichlichen Veränderung, also der Digitalisierung der Schule, ist unterschiedlich. Einige von ihnen positionieren sich auf die eine oder andere Weise außerhalb der Veränderung, andere sehen den Digitalisierungsprozess als Teil des Lehrerdaseins und nicht nur als Übergang zu einer neuen Realität (vgl. Davies & Harré 1990).

Praktizierte Sozial- und Bildungspolitik definiert den Spielraum des Lehrerdaseins, der wiederum Grenzen und Möglichkeiten für die Lehreragency vorgibt. Laut Autio (2017: 22) beeinflusst die praktizierte Bildungspolitik nicht nur die eigentlichen Inhalte der Lehrpläne, sondern auch die Wahrnehmung der Berufsidealität der Lehrkräfte und die Positionierung der Lehrkräfte im Bildungssystem. Diejenigen, die als Verhandlungspartner in den Bildungsexportverhandlungen agierten, kommen aus unterschiedlichen Traditionen der Lehrerausbildung. Im finnischen Lehrplandenken wird sowohl die autonome Rolle der Lehrkraft als Umsetzer des Lehrplans als auch die Position verhaltenswissenschaftlicher Expertise in den Bereichen Ziele, Mittel, Umsetzung und Bewertung des Lehrplans betont (Saari et al. 2017: 64; Siljander 2017).

Aufgrund der Analyse kann festgestellt werden, dass sich die deutschsprachigen Lehrkräfte, die an der Bildungsexportverhandlung teilnahmen, außerhalb des Aufbaus oder der Einflussnahme auf die Infrastruktur positionieren. Sie richten ihre Kritik an der mangelhaften Digitalisierung der Schule nicht an die Schulleitung, sondern übertragen die Verantwortung auf den Schulträger, eine distanziertere und gesichtslosere Instanz als die räumlich nahegelegene Schulleitung (vgl. Burke 1969). Die Lehrkräfte begründen den geringen Grad der Digitalisierung ihres eigenen Unterrichts mit der Politik der Zuständigen, also der Gesellschaft und des Schulträgers. Im Gegensatz zur finnischen Schulpraxis (Erss 2017) umfasst die Lehreragency in den untersuchten Schulen grundsätzlich nicht die Entwicklung der Digitalisierung oder die Beeinflussung der Struktur, z.B. durch die Beteiligung an der Lehrplanarbeit oder die Bereitstellung von Projektfinanzierungen. Die Digitalisierung des Unterrichts wird erst dann relevant, wenn die dafür erforderliche Infrastruktur nutzbar ist.

Die Agency der deutschsprachigen Teilnehmenden ist ein zentraler Bereich, auf den die Veränderung gemäß der Nexusanalyse ausgerichtet werden kann. Beim Verkauf digitaler Schulanwendungen auf dem deutschsprachigen Markt ist es sinnvoll, den Unterschied im Arbeitsbereich und in den Verantwortlichkeiten der Lehrkräfte im Vergleich zur Situation finnischer Kollegen zu berücksichtigen. Bestenfalls sehen Lehrkräfte die Digitalisierung der Schule als ein kollegiales Zukunftsprojekt, mit dessen Hilfe die mit der Veränderung verbundenen Herausforderungen gemeinsam gelöst werden (Scollon et al. 2012: 138). Für die Anpassung der von finnischen Bildungsexportunternehmen angebotenen Dienstleistungen und des Bedarfs an den Schulen, ist es gut, die Dynamik einer scheinbar vertrauten Betriebsumgebung kritisch zu betrachten. Die Nexusanalyse ermöglicht eine vielfältige Betrachtung der Diskurse und weiteren Dimensionen rund um die Digitalisierung der Schule und eröffnet Perspektiven für zukünftige Forschungs Herausforderungen.

Danksagungen

Schönster Dank an die Verhandlungsteilnehmer, die meine Teilhabe an den Geschäftsverhandlungen ermöglicht haben, sowie an die anonymen Gutachter, die Forschungsbetreuenden und Gunda für ihre Kommentare, die den Schreibprozess vorantreiben.

Literaturverzeichnis

- Autio, T. (2017) Kansainvälistyvä opetussuunnitelmatutkimus kansallisen koulutuspolitiikan ja opetussuunnitelmareformien älyllisenä ja poliittisena resurssina. In: T. Autio, L. Hakala & T. Kujala (Hrsg.). *Opetussuunnitelmatutkimus: Keskustelunavauksia suomalaisen kouluun ja opettajankoulutukseen*. 17–60. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0635-9>
- Ballweg, S. (2018). Forschungsmethodische Überlegungen zur Nexusanalyse in einem Projekt zu *family language policies* in mehrsprachigen Familien. In: C. Merkelbach & M. Sablotny (Hrsg.). *Darmstädter Vielfalt in der Linguistik: 10 Jahre Fachgebiet Sprachwissenschaft - Mehrsprachigkeit an der Technischen Universität Darmstadt*. Schneider Hohengehren. 239–256.
- Benwell, B. & Stokoe, E. (2006). *Discourse and identity*. Edinburgh University Press.
- Biesta, G. J. J. (2010). *Good education in an age of measurement: Ethics, politics, democracy*. Paradigm.
- Biesta, G. J. J., Priestley, M. & Robinson, S. (2015). The role of beliefs in teacher agency. *Teachers and Teaching: Theory and practice* 21(6). 624–640. <http://dx.doi.org/10.1080/13540602.2015.1044325>
- Burke, K. (1969). *Rhetoric of motives*. University of California Press.
- Clarke, A. E. (2005). *Situational analysis: Grounded theory after the postmodern turn*. Sage.
- Davies, B. & Harré, R. (1990). Positioning: The discursive positioning of selves. *Journal for the Theory of Social Behaviour* 20(1). 43–63. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5914.1990.tb00174.x>
- de Saint-Georges, I. (2005). From anticipation to performance: Sites of engagement as process. In: R. H. Jones & S. Norris (Hrsg.). *Discourse in action: Introducing mediated discourse analysis*. Routledge. 155–165.
- Erss, M. (2017). Curriculum as a political and cultural framework defining teachers' roles and autonomy. In: T. Autio, L. Hakala & T. Kujala (Hrsg.). *Opetussuunnitelmatutkimus: Keskustelunavauksia suomalaisen kouluun ja opettajankoulutukseen*. 193–221. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0635-9>

- Eteläpelto, A., Hökkä, P., Paloniemi, S. & Vähäsantanen, K. (2014). Ammatillisen toimijuuden ja työssä oppimisen vahvistaminen: hankkeen tausta ja lähtökohdat. In: P. Hökkä, S. Paloniemi, K. Vähäsantanen, S. Herranen, M. Manninen & A. Eteläpelto (Hrsg.). *Ammatillisen toimijuuden ja työssä oppimisen vahvistaminen – Luovia voimavaroja työhön!* Jyväskylä University Printing House. 17–31.
- Eteläpelto, A., Hökkä, P., Vähäsantanen, K., Paloniemi, S. & Mahlakaarto, S. (2013). Opettajan ammatillinen identiteetti ja toimijuus: haasteita ja ratkaisuja. In: P. Jääskelä, U. Klemola, M.-K. Lerkkanen, A.-M. Poikkeus, H. Rasku-Puttonen & A. Eteläpelto (Hrsg.). *Yhdessä parempaa pedagogiikkaa: interaktiivisuus opetuksessa ja oppimisessa*. Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos. 169–179.
- Eteläpelto, A. & Vähäsantanen, K. (2006). Ammatillinen identiteetti persoonallisena ja sosiaalisena konstruktiona. In: A. Eteläpelto & J. Onnismaa (Hrsg.). *Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu: Aikuiskasvatuksen 46. vuosikirja*. Kansanvalistusseura. 26–49.
- Eteläpelto, A., Vähäsantanen, K., Hökkä, P. & Paloniemi, S. (2017). Tutkimus- ja kehittämishankkeen tausta ja lähtökohdat. In: K. Vähäsantanen, S. Paloniemi, P. Hökkä & A. Eteläpelto (Hrsg.). *Ammatillinen toimijuus. Rakente, mittari ja tuki*. University of Jyväskylä. 5–13. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6980-6>
- Gee, J. P. (2000). Identity as an analytic lens for research in education. *Review of Research in Education* 25(1). 99–125. <https://doi.org/10.2307/1167322>
- Goffman, E. (1961). *Behavior in public places: Notes on the social organization of gatherings*. Free Press.
- Halkola, E. & Kuure, L. (2021). How teachers participate in the infrastructuring of an educational network. *Communications of the Associations for Information Systems* 48. 265–283. <https://doi.org/10.17705/1CAIS.04832>
- Harré, R. (2012). Positioning theory: Moral dimensions of social-cultural psychology. In: J. Valsiner (Hrsg.). *The Oxford handbook of culture and psychology*. Oxford University Press. 191–206.
- Jones, R. H. (2005). Sites of engagement as sites of attention: Time, space and culture in electronic discourse. In: R. H. Jones & S. Norris (Hrsg.). *Discourse in action: Introducing mediated discourse analysis*. Routledge. 141–154.
- Jonsson, C. (2017). Translanguaging and ideology: Moving away from a monolingual norm. In: B. Paulsrud, J. Rosén, B. Straszer, & Å. Wedin (Hrsg.). *New perspectives on translanguaging and education*. Multilingual Matters. 141–154.
- Jonsson, C. & Blåsjö, M. (2020). Translanguaging and multimodality in workplace texts and writing. *International Journal of Multilingualism* 17(3). 361–381. <https://doi.org/10.1080/14790718.2020.1766051>
- Kankaanranta, A. (2006). "Hej Seppo, could you pls comment on this!" –internal email communication in Lingua Franca English in a multinational company. *Business Communication Quarterly* 69(2). 216–225. <https://doi.org/10.1177/108056990606900215>
- Korhonen, V. & Törmä, S. (2016). Engagement with a teaching career – how a group of Finnish university teachers experience teacher identity and professional growth. *Journal of Further and Higher Education* 40(1). 65–82.
- Kuure, L. (2018). Työyhteisö tukee suomen kielen oppimista siivoustyössä. *Virittäjä* 3. 436–441. <https://doi.org/10.23982/vir.70152>
- Larsen, M. C. (2010). *Unge og online sociale netværk: En neksusanalytisk undersøgelse af medierede handlinger og offentlige diskurser*. Institut for Kommunikation, Aalborg Universitet.
- Larsen, M. C. & Raudaskoski, P. (2020). Nexus Analysis as a framework for Internet Studies. In: J. Hunsinger, M. Allen & L. Klastrup (Hrsg.). *Second international handbook of Internet research*. Springer. 815–834. https://doi.org/10.1007/978-94-024-1555-1_18
- Leskelä, M. (2022a). *Millaisia merkitysneuvotteluja käydään koulutusviennin yhteydessä saksalaisen asiakkaan ja suomalaisen palveluntarjoajan välillä* [Konferenzpräsentation]. AFInLA 2022, Helsinki, Finland.
- Leskelä, M. (2022b). Tekniikan asiantuntijat jäsentämässä työpaikan saksalais-suomalaista viestintää. In: T. Seppälä, S. Lesonen, P. Iikkanen & S. D'hondt (Hrsg.). *Kieli, muutos ja yhteiskunta – Language, Change and Society*. AFInLAn vuosikirja 2022. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja n:o 79. Jyväskylä. 151–169.

- Louhiala-Salminen, L. & Kankaanranta, A. (2011). Professional communication in a global business context: The notion of global communicative competence. *IEEE Transactions on Professional Communication*. 54. 244 - 262. <https://doi.org/10.1109/TPC.2011.2161844>.
- Moghaddam, F. & Harré, R. (2010). Words, conflicts and political processes. In: F. Moghaddam & R. Harré (Hrsg.). *Words of conflict, words of war: How the language we use in political processes sparks fighting*. Praeger. 1–30.
- Nicolini, D. (2009). Zooming in and out: Studying practices by switching theoretical lenses and trailing connections. *Organization Studies* 30(12). 1391–1418. <https://doi.org/10.1177/0170840609349875>
- Nishida, K. (1958). *Intelligibility and the philosophy of nothingness*. Maruzen.
- OPH (2020). Koulutusviennin tiekartta 2020–2023. Opetushallitus: Raportit ja selvitykset 2020:8. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/koulutusviennin-tiekartta-2020-2023>
- OPH (2022). Selvitys suomalaisen koulutusviennin taloudellisesta arvosta. Opetushallitus: Raportit ja selvitykset 2022:5. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/selvitys-suomalaisen-koulutusviennin-taloudellisesta-arvosta>
- OPH (2023). Education Finland. Koulutusviennin ohjelma. Opetushallitus. <https://www.education-finland.fi/education-finland-koulutusviennin-ohjelma>
- Pietikäinen, S. (2012). Kieli-ideologiat arjessa. Neksusanalyysi monikielisen inarinsaamenpuhujan kielielämäkerrasta. *Virittäjä* 3. 410–442. <https://journal.fi/virittaja/article/view/7162>
- Priestley, M., Biesta, G. J. J. & Robinson, S. (2015). *Teacher agency: An ecological approach*. Bloomsbury.
- Quist, P. (2008). Sociolinguistic approaches to multiethnolect. Language variety and stylistic practice. *International Journal of Bilingualism* 12(1–2). 43–61. <https://doi.org/10.1177/13670069080120010401>
- Reuter, E. (2003). Training mündlicher Berufskommunikation. Zur Methodologie gesprächsanalytisch fundierter Kommunikationstrainings. In: E. Reuter & M.-L. Piitulainen (Hrsg.). *Internationale Wirtschaftskommunikation auf Deutsch. Die deutsche Sprache im Handel zwischen den nordischen und den deutschsprachigen Ländern. Nordeuropäische Beiträge aus den Human- und Gesellschaftswissenschaften* 23. Peter Lang. 345–369.
- Räisänen, T. (2018). Translingual practices in global business. A longitudinal study of a professional communicative repertoire. In: G. Mazzaferro (Hrsg.). *Translanguaging as everyday practice*. Springer. 149–174. https://doi.org/10.1007/978-3-319-94851-5_9
- Räisänen, T. (2019). Discursive identity work and interculturality during blue-collar work practice abroad: Finnish engineering students as language learners and users. In: M. Howard (Hrsg.). *Study abroad, second language acquisition and interculturality*. Multilingual Matters. 75–102.
- Räisänen, T. (2020). The use of multimodal resources by technical managers and their peers in meetings using English as the business lingua franca. *IEEE Transactions on Professional Communication* 63(2). 172–187. <https://doi.org/10.1109/TPC.2020.2988759>
- Räisänen, T. & Kankaanranta, A. (2021). The use of English as corporate language in global knowledge work over a 15-year business career. *European Journal of International Management*, Online First. <https://doi.org/10.1504/EJIM.2020.10028833>
- Saari, A., Salmela, S. & Vilkkilä, J. (2017). Bildung- ja curriculum-perinteet suomalaisessa opetussuunnitelma-ajattelussa. In: T. Autio, L. Hakala & T. Kujala (Hrsg.). *Opetussuunnitelmatutkimus: Keskustelunavauksia suomalaiseen kouluun ja opettajankoulutukseen*. 17–60. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0635-9>
- Siljander, P. (2017). School in Transition. In: P. Siljander, K. Kontio, & E. Pikkarainen (Hrsg.). *Schools in Transition*. Sense Publishers. https://doi.org/10.1007/978-94-6300-827-3_11
- Scollon, R. (2001). Action and text: Toward an integrated understanding of the place of text in social (inter)action. In: R. Wodak & M. Meyer (Hrsg.). *Methods in critical discourse analysis*. Sage. 139–183.
- Scollon, R. & Scollon, S. W. (2003). *Discourses in place: Language in the material world*. Routledge
- Scollon, R. & Scollon, S. W. (2004). *Nexus analysis: Discourse and the emerging internet*. Routledge.
- Scollon, R., Scollon, S. W. & Jones, R. H. (2012). *Intercultural communication. A discourse approach*. 3. painos. Wiley Blackwell.
- Scollon, S. & de Saint-Georges, I. (2011). Mediated discourse analysis. In: J. P. Gee & M. Handford (Hrsg.). *The Routledge handbook of discourse analysis*. Routledge. 66–78.

- Skovholt, K., Grønning, A. & Kankaanranta, A. (2014). The communicative functions of emoticons in workplace E-Mails: :-). *Journal of Computer-Mediated Communication* 19(4). 780–797. <https://doi.org/10.1111/jcc4.12063>
- Tiittula, L. (1987). *Wie kommt man zu Wort? Zum Sprecherwechsel im Finnischen unter fremdsprachendidaktischer Fragestellung*. Peter Lang.
- Tiittula, L. (1993). *Kulttuurit kohtaavat. Suomalais-saksalaiset kulttuurierot talouselämän näkökulmasta*. Helsingin kauppakorkeakoulu D-190.
- Tiittula, L. (1999). Stereotype in interkulturellen Geschäftskontakten. Zu Fragen der deutsch-finnischen Geschäftskommunikation. In: J. Bolten (Hrsg.). *Cross Culture: interkulturelles Handeln in der Wirtschaft*. 2. erneuerte Version. Wissenschaft und Praxis. 173–184.
- Tiittula, L., Piitulainen, M.-L. & Reuter, E. (2007). Die gemeinsame Konstitution professioneller Interaktion. In: L. Tiittula, M.-L. Piitulainen & E. Reuter (Hrsg.). *Die gemeinsame Konstitution professioneller Interaktion*. Forum für Fachsprachenforschung 77. Narr. 9–24.
- van Langenhove, L. & Harré, R. (1999). Introducing Positioning Theory. In: R. Harré & L. van Langenhove (Hrsg.). *Positioning theory: Moral contexts of intentional action*. Blackwell. 14–31.
- van Lier, L. (2004). *The ecology and semiotics of language learning*. Kluwer Academic Publishers.
- van Lier, L. (2010). The ecology of language learning: Practice to theory, theory to practice. *Procedia to Social and Behavioral Sciences*, 3. 2–6. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.07.005>
- Vasconcelos, A., Sen, B., Rosa, A. & Ellis, D. (2012). Elaborations of grounded theory in information research: Arenas/social worlds theory, discourse, and situational analysis. *Research Methodology in Library and Information Studies* 36(112). 120–146. <https://doi.org/10.29173/lirg497>
- Vygotsky, L. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.

Communicating with Purpose

To cite this article: Lillqvist, E. & Porttikivi, M. (2023). "Jos et aloita, mikään ei muutu": Tulevaisuuksien rakentuminen median sijoitusdiskursseissa. In: E. Lillqvist, M. Eronen-Valli, V. Manninen, N. Nissilä & E. Salmela (Eds.). *Communicating with Purpose*. Vaasa: VAKKI Publications 15. 292–316. ISBN 978-952-69732-2-7

"Jos et aloita, mikään ei muutu": Tulevaisuuksien rakentuminen median sijoitusdiskursseissa

Ella Lillqvist^{a,b} & Merja Porttikivi^a

^a Markkinoinnin ja viestinnän akateeminen yksikkö, Vaasan yliopisto

^b Humanistinen osasto, Itä-Suomen yliopisto

Over the past few years, individuals have become increasingly interested in investing and this investment boom is also reflected in news media content. Investing is an activity based on predictions and expectations about the future that seeks to actively influence accumulation of wealth and thus one's own future. This study focuses on imagined futures in investment discourse and the performative role of imagined futures in the construction of financial markets and market society as a whole. The data spans the years 2015–2022 and consists of a 1.2-million-word corpus of articles and reader comments from four Finnish newspapers. This corpus is analysed using corpus-assisted discourse studies, combining quantitative and qualitative text analysis. In the light of the material, the future is imagined both from an individual perspective and from broader global or societal perspectives. Investors' individualistic futures are mainly imagined as positive and can therefore motivate people to invest. Broader visions of the future are more negative, for example the idea that in the future society will not afford to pay pensions, which in turn requires the individual to prepare through investing. The investor is predominantly seen as a neoliberal subject who takes responsibility and is able to influence their own future.

Avainsanat: korpusavusteinen diskurssintutkimus, kuvitellut tulevaisuudet, lehdistö, performatiivisuus, sijoittaminen, verkkouutisten kommenttipalstat

1 Johdanto

Viime vuosina, erityisesti COVID-19-pandemian aikana, sijoittamisen suosio on kasvanut merkittävästi kuluttajien keskuudessa. Yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa vuodelta 2020 havaittiin, että 15 prosenttia yksityissijoittajista oli aloittanut sijoittamisen tuona samana vuonna (Charles Schwab & Co 2020). Suomessa viime vuosikymmenellä pörssi-osakkeita omisti noin 800 000 yksityishenkilöä ja määrä pysyi melko vakaana, kunnes kasvu alkoi vuonna 2020; vuonna 2022 osakkeita omistavia suomalaisia oli jo noin 960 000 (Keränen 31.3.2022). Kasvavaan kiinnostukseen piensijoittamista kohtaan ovat saattaneet vaikuttaa edulliset sähköiset kaupankäyntialustat sekä kulutuksen väheneminen pandemian aikana (Feuer 2021), ja Suomessa myös osakesäästötilin lanseeraus vuonna 2020. Lisäksi sijoitusbuumi näkyy laajalti uutismedian sisällöissä ja voidaan olettaa, että myös tällä viestinnällä on ollut merkitystä ilmiön edistäjänä. Tässä artikkelissa keskitymmekin siihen, miten sijoittamisesta on kirjoitettu uutismedioissa ja niiden kommenttipalstoilla. Olemme kiinnostuneita siitä, miten rahoitusmarkkinat ja yhteiskunta laajemmin järjestyvät sijoittamista, ja erityisesti piensijoittamista koskevien diskurssien kautta (ks. myös Roscoe 2015). Diskursseilla tarkoitamme tässä tutkimuksessa kiteytyneitä merkityksellistämisen tapoja, jotka myös rakentavat kohdettaan koskevaa ymmärrystä ja sitä kautta sosiaalista todellisuutta (Pietikäinen & Mäntynen 2019).

Sijoittaminen perustuu pohjimmiltaan sosiaalisesti rakentuneisiin tulevaisuudenkuvitelmiin ja *fiktiivisiin odotuksiin*, jotka antavat syyn toivoa tulevaa rahallista tuottoa (Beckert 2016). Tarkemmin sanottuna tässä tutkimuksessa tarkastellaankin sitä, miten tulevaisuutta kuvitellaan sijoitusdiskursseissa. Taloussosiologian alalla tunnustetaan laajasti, että talousteoriat eivät pelkästään heijasta markkinoiden todellisuutta vaan myös rakentavat sitä performatiivisesti (esim. Callon 2010; MacKenzie, Muniesa & Siu 2007). Beckertin (2016) näkemys on, että kuvitelluilla tulevaisuuksilla on tällaista performatiivista potentiaalia ja se on eräs, joskaan ei ainoa tapa, jolla ne vaikuttavat konkreettisesti todellisuuteen. Onkin olennaista tutkia, miten kuvitellut tulevaisuudet vaikuttavat osaltaan rahoitusmarkkinoiden ja markkinayhteiskunnan rakentumiseen, esimerkiksi siten, että jotkin tulevaisuudet nähdään toivottavina tai ylipäätään mahdollisina ja toisia ei. Tarkastelemme tästä näkökulmasta, kuinka sijoittamista käsitellään julkisessa keskustelussa, erityisesti uutismediassa. Crosthwaite, Knight ja Marsh (2019) toteavat, että vaikka heidän tutkimansa piensijoittajille suunnattu kirjallisuus ei useinkaan sisällä sijoitusneuvoja, jotka toimisivat kovin hyvin taloudellisessa mielessä, nämä tekstit kuitenkin tekevät merkittävää kulttuurista, symbolista, affektiivista ja ideologista työtä. Saman voi todennäköisesti sanoa myös ainakin osasta uutismedian sijoittamista käsitteleviä tekstejä.

Aineistomme on vuosilta 2015–2022 ja koostuu neljän suomalaisen sanomalehden verkkoartikkeleista ja lukijoiden kommentteista, joissa mainitaan sijoittaminen. Menetelmänä käytetään korpusavusteista diskurssintutkimusta (CADS) (esim. Baker 2006; Partington & Marchi 2015), jossa yhdistyy määrällinen ja laadullinen tekstianalyysi.

Tutkimuskysymyksemme ovat seuraavat:

- 1) Miten tulevaisuuden kuvittelu näkyy sanomalehtien ja lukijakommenttien sijoitusdiskursseissa?
 - a) Kenen ja millaista tulevaisuutta kuvitellaan?
 - b) Millaisiin tekijöihin kuvittelu perustuu?
- 2) Millaisia ajattelu- ja toimintatapoja kuvitellut tulevaisuudet rakentavat ja mahdollistavat?

Vaikka yleisemmin sijoittamisen kulttuureista ja diskursseista on olemassa jonkin verran tutkimusta (esim. Hirsto 2011; Tang & Lee 2019), toistaiseksi vain harvat tutkimukset ovat käsitelleet kuviteltuja tulevaisuuksia ja näiden kuvitelmien mahdollista performatiivisuutta sijoittamisen kontekstissa (Beckert 2016). Siksi tämä artikkeli edistää syvempää ymmärrystä sijoitusdiskurssien sosiaalisesta ja kulttuurisesta roolista ja laajentaa samalla taloussosiologian piirissä viime aikoina käytyä keskustelua kuvitelluista tulevaisuuksista (esim. Beckert 2016; 2021) ja talousdiskurssien performatiivisuudesta (esim. Callon 2010; MacKenzie, Muniesa & Siu 2007).

2 Performatiivisuus, rahoitusmarkkinat ja media

Yleisesti ottaen performatiivisuuden käsite viittaa sanoilla tekemiseen. Austinin (1962) alkuperäisessä merkityksessä performatiivisuus viittaa siihen, että kieli ei pelkästään kuvaava todellisuutta, vaan kielenkäytöllä on myös kyky saada asioita tapahtumaan. Esimerkiksi lause ”minä lupaan” ei pelkästään viittaa lupauksen antamiseen, vaan se on lupauksen antamista. Eri aloilla on performatiivisuuden merkitystä myöhemmin huomattavasti laajennettu; esimerkiksi taloussosiologian näkökulmasta performatiivisuudella tarkoitetaan, että taloustiede tosiasiasa monin tavoin tuottaa sitä taloudellista todellisuutta, jota se väittää vain kuvaavansa (esim. MacKenzie & Millo 2003; Callon 2010). Median ja kulttuurin tutkimuksessa taas viitataan usein Butlerin määritelmään, jonka mukaan performatiivisuus on toistava ja siteeraava käytäntö, jonka avulla diskurssi tuottaa nimeämänsä vaikutukset (Butler 1993: 2).

Kielenkäytön performatiivisuuden onnistuminen riippuu siitä, että jokin tietty toimija esittää lausuman tietyllä tavalla, osana tiettyä käytäntöä ja tilannetta (Austin 1962). Onkin olennaista, että performatiivisuudella on tilannesidonnaisia ehtoja ja rajoitteita –

esimerkiksi ei ole samantekevää kuka taloudesta puhuu. Performatiivinen valta perustuu jaettuun kulttuurisiin konventioihin (Callon 2010) ja tietynlaisten kielellisten toimintatapojen vakiintuneisuuteen eli toistoon (Butler 1993). Toistamisen ketju voidaan kuitenkin katkaista tahattomasti tai tarkoituksellisesti, jolloin osallistujat voivat nähdä asiat uudessa valossa. Butlerin mukaan on tärkeää ymmärtää ja siten pyrkiä hallitsemaan niitä sanoja ja ajatuksia, jotka meihin vaikuttavat. Yhteisöjen ja ihmisten itseymmärryksen kannalta merkittävät termit ja ideat, kuten talouden käsitteet ja niiden taustaolettamukset tulee ottaa haltuun, muokata ja tuoda laajasti saataville (Butler 2010). Kulttuuriset konventiot, eri toimijoiden vaikutusmahdollisuudet ja toistaminen tai toistojen ketjun katkaiseminen ovat kaikki olennaisia, kun pohditaan median roolia taloudessa ja rahoitusmarkkinoilla. Media voi joko pelkästään toistaa taloustieteilijöiden sanoja sellaisinaan (jolloin performatiivinen valta pysyy näillä) tai ottaa itselleen toimijuuden ja siteerata talousdiskursseja muokaten, omalla tavallaan (vrt. Butler 1993: 45).

Taloussosiologisessa performatiivisuuden tutkimuksessa on tukeuduttu erityisesti Michel Callonin (esim. 2010) sosiotekniseen tutkimukseen, jonka mukaan markkinoita tuotetaan materiaalisesti erilaisilla konkreettisilla työkaluilla ja järjestelyillä (ks. myös Tiikkainen & Virtanen 2021). Lisäksi merkittävien instituutioiden, esimerkiksi keskuspankkien, rooli on ollut taloussosiologisen tutkimuksen keskiössä (Callon 2010; Mackenzie & Millo 2003); vähemmän on sanottu muista toimijoista ja laajemmasta ympäristöstä, jossa taloudellisia kategorioita, identiteettejä ja käytäntöjä performoidaan (Aitken 2007: 12; ks. myös Clark, Thrift & Tickell 2004). Myös kieleen ja diskurssiin on taloussosiologiassa kiinnitetty vähemmän huomiota kuin muussa performatiivisuuden tutkimuksessa; kuitenkin eräs esiin tuotu kielenkäyttöön liittyvä näkökulma on taloustieteen käsitteiden performatiivisuus. Taloustieteen käsitteet muuttuvat markkinatoimijoiden käytössä osaksi ammattislangia ja voivat irtautua alkuperäisestä merkityksestään; ne myös rakentavat ja vahvistavat tiettyjä oletuksia markkinoista (Mackenzie & Millo 2003; Butler 2010; Tiikkainen & Virtanen 2021).

Tiedotusvälineillä on ollut tärkeä rooli siinä, että ne ovat tuoneet esimerkiksi sijoittamiseen ja rahoitusalaan liittyviä talouskäsitteitä yleiseen tietoisuuteen ja keskusteluun siten legitimoiden alaa ja tehden sitä tunnetuksi (Clark, Thrift & Tickell 2004). Media luo myös tietoisuutta yleisesti jaetuista mielipiteistä, jotka koskevat sijoitusmahdollisuuksia; tämä voi vaikuttaa performatiivisesti sekä ammattisijoittajien että harrastajien sijoituspäätöksiin (Davis 2006). Lisäksi näkyvyys tiedotusvälineissä on joillekin markkinatoimijoille käytännössä ilmaista mainontaa. Media tuottaa positiivisia mielikuvia sijoitustuotteista ja kasvattaa näin niiden arvoa (Clark, Thrift & Tickell 2004). Clark, Thrift ja Tickell (2004) toteavat, että kun sijoitustuotteiden palveluntarjoajat tarjoavat yhä useammin asiantuntemustaan tiedotusvälineiden kautta, tästä on tullut itseään ruokkiva osa talouden tuotantokoneistoa.

Lisäksi suurelle yleisölle suunnattua talousmediaa voidaan verrata kansanvalistustoimiin, joilla rahoitusmarkkinoita koskevaa talousosaamista pyritään edistämään; näiden on nähty olevan keino luoda uusliberaaleja taloudellisia subjekteja (Aitken 2007; Maman & Rosenhek 2022; Crosthwaite, Knight & Marsh 2019). Valistus toimii esimerkiksi lupamalla hyvää elämää ja vetoamalla tunteisiin, kuten toivoon ja pelkoon, ja luo käsitystä, että yksilöt voivat ohjata omaa taloudellista tulevaisuuttaan oikeanlaisella käyttäytymisellä (Maman & Rosenhek 2022).

3 Kuvitellut tulevaisuudet

Rahoitusmarkkinat käsittelevät huomisen epävarmuutta ja käyvät sillä kauppaa tänään (Esposito 2011: 2). Mahdollisten tulevaisuuksien kuvittelemisen on siis sijoittamisessa keskeistä. Tulevaisuuden muuttuessa yhä epävarmemmaksi kuvitellut tulevaisuudet konkretisoivat odotuksia ja mahdollistavat päätöksenteon ja ylipäättään toiminnan nykyhetkessä (Beckert 2016). Samalla ne voivat performatiivisesti muokata sekä nykyisyyttä että tulevaisuutta. Beckert käyttää taloustieteessä perinteisesti käsiteltyjen *rationaalisten odotusten* sijasta käsitettä *kuvitteelliset odotukset (fictional expectations)* viitaten kontingentteihin mielikuviin, joita toimijat muodostavat epävarmasta tulevaisuudesta. Käsitteeseen sisältyy myös mahdollisiin syy-seuraussuhteisiin ja omien toimien vaikutavuuteen liittyvää kuvittelua.

Tulevaisuuksia kuvitellaan kulttuuristen ja institutionaalisten kehysten, taloudellisten teorioiden, uskomusten ja instituutioiden kontekstissa; ihmiset pohjaavat siis tulevaisuuden odotuksensa tällaisiin taustatietoihin tai -oletuksiin (Beckert 2016). Kuviteltuja tulevaisuuksia ilmaistaan ja ne leviävät narratiivien tai yleisemmin viestinnän avulla (Beckert 2016). Tämä tekee julkisesta keskustelusta ja tiedotusvälineistä erityisen merkityksellisiä prosessin kannalta.

Tulevaisuudenkuvitelmien osalta on syytä huomata, että ne voivat poiketa toisistaan paitsi varsinaisen sisältönsä osalta myös esimerkiksi sen suhteen, kuinka pitkälle tulevaisuutta kuvitellaan, kuinka tarkkoja visiot ovat tai nähdäänkö tulevaisuus yleisesti nykyistä parempana vai huonompana (Mische 2009). Lisäksi Augustine kollegoineen (2019) on todennut, että läheiset ja kaukaiset tulevaisuudet saatetaan rakentaa laadullisesti eri tavoin; siinä missä lähitulevaisuudet ovat läheisesti sidoksissa nykyhetkeen, kaukaisille tulevaisuuksille on ominaista radikaali epävarmuus ja epäjatkuvuus nykyhetken suhteen. Kuvitellut tulevaisuudet ovat siis monimutkaisia diskursiivisia saavutuksia.

4 Aineisto

Tämän tutkimuksen aineisto koostuu suomalaisten sanomalehtien internetissä julkaistusta artikkelista ja lukijoiden kommentista. Valtakunnallisen median tekstien voidaan ajatella sisältävän laajalle levinneitä ja laajasti hyväksytyjä puhetapoja. Toisaalta näissä medioissa pääsee ääneen rajallinen joukko pääosin keskiluokkaisia kirjoittajia ja haastateltavia. Lukijoiden kommentit voivat tällöin tarjota areenan kritiikille ja moninaisemmille äänille, eli ilmentää *vastajulkisuutta* (Fraser 1990; Toepfl & Piwoni 2015; ks. myös Kangaspunta 2022). Vertailemalla näitä kahta osa-aineistoa voidaan tehdä huomioita siitä, mitkä diskurssit ovat laajasti hyväksytyjä ja mitkä taas jossain määrin kiistanalaisia.

Aineisto on hankittu tekstiaineistoja aggregoivalta Legentic-yritykseltä. Legenticin aineistot ovat lemmattuja¹, ja hakumme kohdistui lemmaan *sijoittaminen* ja vain tietokannan ”uutiset” ja ”uutiskommentit” -osioihin sekä vuosiin 2015–2022. Näin saatua aineistoa rajattiin tätä tutkimusta varten vielä seuraavasti. Otimme mukaan vain sellaiset valtakunnalliset lehdet, joista oli saatavilla lukijakommentteja: *Helsingin Sanomat* (HS), *Iltasanomat* (IS) ja *Iltalehti* (IL). Mukaan otettiin myös viikoittain ilmestyvä talouslehti *Talouselämä* (TE). Lisäksi aineisto rajattiin niihin uutisteksteihin ja -kommentteihin, jotka ovat ilmestyneet lehtien talousaiheisissa osastoissa, esimerkiksi *Talous* tai *Raha*. Näin saatiin vähennettyä *sijoittaminen*-sanana muita kuin rahaan liittyviä käyttöyhteyksiä lopullisessa korpuksessa.

Lopullinen korpus on kooltaan yhteensä 1 189 553 sanaa; uutisartikkelit muodostavat korpuksesta 68 prosenttia ja uutiskommentit loput 32 prosenttia. Aineistosta otettiin myös näyte kontekstualisoivaa laadullista analyysia varten; näyte on satunnaisotos teksteistä, joissa esiintyy lemma *tulevaisuus*. Jokaisesta lehdestä otettiin näytteeseen kymmenen kokonaista tekstiä sekä artikkeleiden että kommenttien osalta.

5 Menetelmä

Analyysissa hyödynnämme korpusavusteista diskurssintutkimusta (*corpus-assisted discourse studies, CADS*), joka on kielitieteen piirissä kehitetty metodi, jossa yhdistetään

¹ Lemma on ”yhteen kuuluvien sananmuotojen otsikkona käytetty sana”: yleensä ”otsikkona” käytetään sanan perusmuotoa ja yhteenkuuluvat sanamuodot ovat sen taivutusmuotoja, mutta yhteenkuuluvuus voidaan määritellä myös laajemmin (Tieteen termipankki, *lemma*). Legenticissä lemmaan sisältyvät myös yhdyssanat.

määrällistä ja laadullista tekstikorpusten analyysia (esim. Baker 2006; Brezina 2018; Partridge & Marchi 2015). CADs sisältää menetelmiä, jotka valottavat diskursseja joko tarkastelemalla jotain tiettyä ilmiötä kuvaavaa korpusta kokonaisuutena (esimerkiksi frekvenssit ja avainsanat), tai toisaalta tarkastelemalla yksittäisiä sanoja konteksteineen (esimerkiksi kollokaatit). Käytimme analyysin apuna pilvipohjaista Sketch Engine -korpusanalyysiohjelmistoa (Kilgarriff ym. 2014).

Avainsana-analyysissa verrataan sanojen frekvenssejä tarkasteltavassa korpuksessa (kohdekorpus) toisen korpuksen (vertailukorpus) frekvensseihin. Tuloksena saadaan luettelo *avainsanoista* (*keywords*), jotka ovat merkitsevästi yleisempiä (tai harvinaisempia) kohdekorpuksessa kuin vertailukorpuksessa. Tässä tapauksessa vertailukorpuksena oli Sketch Enginessä käytettävissä oleva *Timestamped JSI web corpus 2014–2021 (Finnish)*, joka on noin 400 miljoonan sanan kokoelma suomalaisia verkkouutisia. Koska myös tutkittava korpus sisältää suomalaisia verkkouutisia lähes samalta ajanjaksolta, aineistot ovat tämän osalta hyvin vertailukelpoiset. Lukijakommenttien osalta vertailukelpoisuus on mahdollisesti hieman heikompi, sillä tekstilajin tyyli on erilainen. Avainsanat laskettiin erikseen sekä uutisartikkeleille että kommentteille. Sketch Engine -ohjelmassa avainsanat lasketaan Simple Maths -menetelmällä (Kilgarriff 2009; 2012). Asetimme parametri N:n arvoksi 1000, mikä suosii yleisempiä sanoja. Kustakin avainsanalistasta käytiin läpi 300 ensimmäistä sanaa. Nämä listat ovat artikkelin liitteenä.

Avainsanat antavat yleiskuvan siitä, mitä korpuksen teksteissä käsitellään. Sekä uutisteksteissä että kommentteissa monet avainsanat liittyvät sijoittamisen kohteeseen – esim. *osake, rahasto, yhtiö, asunto* ja *markkinat* – tai yleisemmin sijoittamisen prosessiin ja taloudelliseen kontekstiin, kuten *raha, arvo, hinta, osto* ja *myynti*. Monilla avainsanoilla on myös suora tai epäsuora yhteys tulevaisuuteen. *Tulevaisuus*-sana itsessään esiintyy avainsanana sekä uutisartikkeleissa (sijalla 127; avainsanaisuusarvo 1,205) että kommentteissa (sijalla 261; avainsanaisuusarvo 1,149). Uutistekstien avainsanoihin kuuluu myös *ennustaa*. Esimerkiksi *voitto, kasvu* ja *nousu* voivat myös liittyä tulevaisuuden odotuksiin.

Sanakuva (*word sketch*) on toinen Sketch Enginen mahdollistama menetelmä; se tarjoaa tietoa yksittäisestä sanasta tarkastelemalla sen *kollokaatteja* eli sanoja, joilla on kohdesanaan tilastollisesti merkitsevä suhde. Sanakuva poikkeaa monista muista kollokaatioiden analyysitavoista siinä, että kollokaattiehtokkaat eivät määräydy etäisyyden vaan kieliopillisen yhteyden perusteella. Kollokaatioiden voimakkuuden tarkasteluun on olemassa monia eri mittareita, mutta Sketch Engine laskee sanakuvien kollokaatit aina LogDice-menetelmällä (Rychlý 2008). LogDice korostaa eksklusiivisia kollokaatiosuhteita (sanat jotka esiintyvät pääsääntöisesti juuri toistensa kanssa) ja eivätkä tuloksissa painotu hyvin harvinaiset tai erityisen yleiset sanat (Brezina 2018: 74). Sketch Engine myös

ryhmittelee sanakuvien kollokaatit sen mukaan, mikä on niiden kieliopillinen suhde kohdesanaan (esimerkiksi sanat, jotka toimivat kohteena olevan verbin objektina ovat omana kategorianaan) ja ne voidaan esittää joko luettelona tai visualisointina.

CADSissa määrällisiin menetelmiin yhdistetään usein laadullista tarkastelua, sillä se auttaa ymmärtämään sanojen käyttötapoja ja -konteksteja ja siten tulkitsemaan määrällisiä tuloksia (esim. Baker ym. 2008). Korpusanalyysiohjelmistot kuten Sketch Engine tarjoavat mahdollisuuden selata konkordanssirivejä eli tietyn hakusanan esiintymiä tekstikontekstin ympäröiminä. Vaikka lyhyempikin tekstikonteksti usein antaa riittävän ymmärryksen, tämän tutkimuksen tapauksessa pidimme kokonaisten tekstien tarkastelua hyödyllisenä sen ymmärtämiseksi, millaisissa yhteyksissä ja osana millaisia kertomuksia tulevaisuuksista aineistossa puhuttiin. Siksi kävimme läpi näytteen koko tekstin laajuisia *tulevaisuus*-avainsanan konkordansseja (aineistoluvussa mainittu näyte) kriittisen diskurssitutkimuksen näkökulmasta, keskittyen tulevaisuudenkuvitelmiin rakentamiseen sekä muun muassa niihin sisältyviin taustaoletuksiin ja subjektipositioihin (esim. Fairclough 2003; Pälli & Lillqvist 2020).

6 Tulokset

Tarkastellessamme laadullisesti aineiston sisältämiä viittauksia tulevaisuuteen huomasimme, että niitä oli hyvin eritasoisia: osassa tulevaisuus hahmottui kapeasti vain puhujan tai muun yksilön näkökulmasta, kun taas toisissa asiaa katsottiin paljon laajemmin, globaalista tai yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Tämä ei ehkä sinänsä ole yllättävää, mutta kyseessä on merkittävä näkökulmaero sen kannalta, miten sijoittamista aineistossa merkityksellistetään. Erityisesti jaottelu liittyy tutkimuskysymykseen 1a. Siksi esitlemme seuraavaksi analyysimme keskeiset havainnot jaettuna näihin kahteen pääkategoriaan.

6.1 Yksilökeskeiset tulevaisuudenkuvitelmat

Analyysimme perusteella yksilökeskeiset tulevaisuudenkuvitelmat, joissa henkilön taloudellinen asema paranee, näyttävät olevan tyypillisiä aineistomme sijoitusdiskursseille. Tämä kiteytyy avainsanoissa *vaurastua* ja *rikastua*, jotka esiintyvät molemmissa tekstilajeissa, tosin uutiskommenteissa artikkeleita ylemmällä sijalla (uutisissa *vaurastua* sijalla 125, avainsanaisuusarvo 1,207, ja *rikastua* sijalla 237, avainsanaisuusarvo 1,121; kommenteissa *vaurastua* sijalla 91, avainsanaisuusarvo 1,427 ja *rikastua* sijalla 80, avainsanaisuusarvo 1,477). Laadullisen analyysimme perusteella julkilausutut tavoitteet ja kuvitelmat koskevat kuitenkin kummassakin osa-aineistossa enemmän maltillista vaurastumista tai taloudellisen turvan saamista kuin varsinaista rikastumista. Mukana

on usein myös ajatus helppouden ja mukavuuden lisääntymisestä (Esimerkki 1: *vapaa elämä*, Esimerkki 2: *lomat*)².

- (1) Oikeasti nuoren sijoittajan päällimmäisenä tavoitteena ei ole säiliöittäin kultaa, vaan turvattu ja vapaa elämä, oppiminen ja luonteen jalostuminen. (HS, 2017)
- (2) En ajattele, että **rikastusin** sijoituksillani siten, että voisin huoletta ostella miljoonien asuntoja tai että nimeni keikkuu pääomatulojen kärkitiloilla. Ei, tarkoitus on, että kun pääsen eläkkeelle tuottaa sijoitukseni ylimääräistä eläkkeen päälle. Ja kun en vielä ole eläkkeellä niin sijoitukseni maksavat tuotoilla laskut ja lomat. Tai ne voi sijoittaa takaisin pörssiin. Eli tuovat taloudellista turvaa. (IS kommentti, 2021)

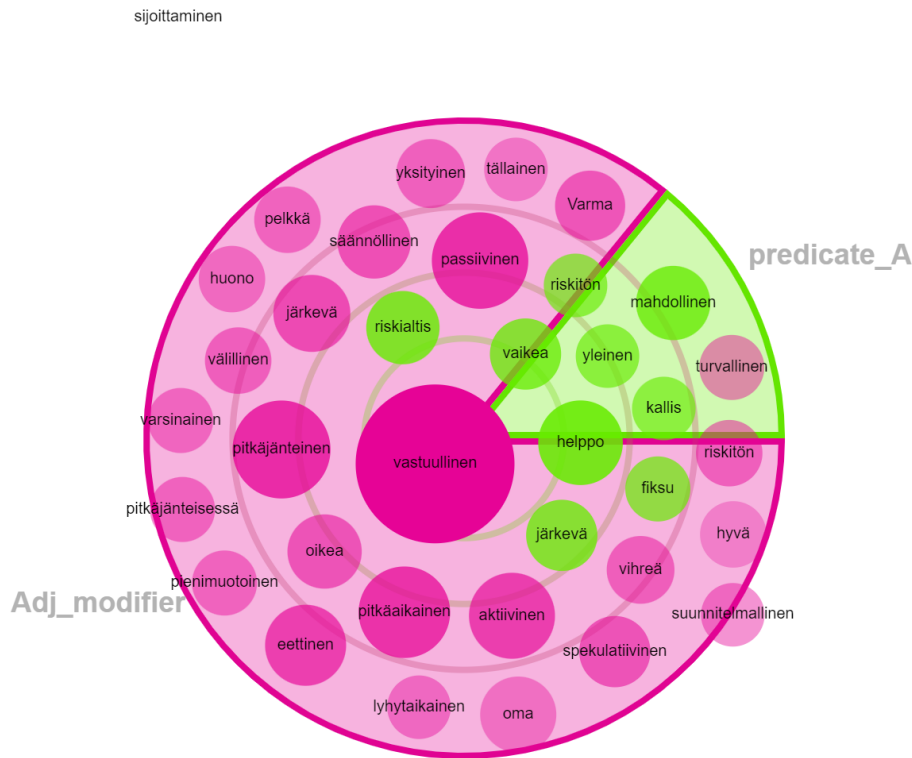
Sen lisäksi, että kuviteltu tulevaisuus on itsessään optimistinen – eli vaurastuminen ja sen myötä elämän muuttuminen paremmaksi nähdään ylipäätään mahdollisena – siihen sisältyy olennaisesti myös optimistinen käsitys yksilön mahdollisuuksista vaikuttaa merkittävästi tulevaisuutensa muotoutumiseen omien kykyjensä ja taitojensa avulla (Esimerkki 3).

- (3) Todennäköisesti etenkin vasemmiston keskuudessa tästä nousee kauhee älämölö. Niille, kun ei millään käy se, että fiksummat kuin keskiverto ämpäriinjonottaja käyttävät omia aivojaan **tulevaisuutensa** rakentamiseen. (IL kommentti, 2019)

Kuvio 1 on sanakuva, jossa on esitetty sanaan *sijoittaminen* liittyvät kollokaatit, jotka ovat adjektiiveja. Koska artikkeleiden ja kommenttien sanakuvat eivät merkittävästi poikenneet toisistaan, esitämme tässä koko aineiston pohjalta tehdyt sanakuvat (Kuvio 1 ja 2). Esimerkiksi kollokaattien *vastuullinen*, *pitkäjänteinen*, *järkevä* ja *säännöllinen* kautta kuvioista hahmottuu käsitys siitä, mitä teksteissä pidetään oikeana tapana sijoittaa, mikä on *hyvää* tai *huonoa* sijoittamista. *Pitkäjänteinen*, *järkevä* ja *hyvä* ovat myös avainsanoja kummassakin tekstityypissä; *vastuullinen* on avainsana vain uutisissa ja *huono* vain kommentteissa. Sijoittamisen oikeana aikaperspektiivinä näyttäytyy siis pitkäjänteisyys. Sanakuvassa sanat *riskialtis* ja *riskitön* viittaavat tulevan taloudellisen tuloksen epävarmuuden arviointiin – sana *riski* on myös avainsana sekä artikkeleissa että kommentteissa. Laadullisen analyysimme perusteella teksteissä korostuu erityisesti ajatus riskin hallitsemisesta, joka kuuluu järkevään tapaan sijoittaa. Jos siis toimii oikealla tavalla, sijoittamisen positiivinen vaikutus yksilön tulevaisuuteen mahdollistuu (ks. Esimerkki 4):

² Esimerkeillä pyrimme havainnollistamaan ja selittämään tutkimuksen määrällisiä ja laadullisia tuloksia. Ne on pääosin otettu laadullisesti analysoidusta aineistonäytteestä, mutta korostamme lihavoinnilla kohdassa käsiteltyjä, laajemmin aineistoa kuvaavia avainsanoja ja kollokaatteja.

- (4) Oikeaoppisessa ja pitkäjänteisessä sijoittamisessa tärkeintä on Martin Paasin mukaan aloittaminen. Jos ei aloita millään summalla, mikään ei muutu. – Oma elämänkaari on tällöin rahoitettava vain päivätyöllä ja palkkatuloilla. Jos aloitat säästämisen, saat osakemarkkinoilta vetoapua oman elämänkaaresi rahoittamiseen, Paasi sanoo. (IL, 2021)

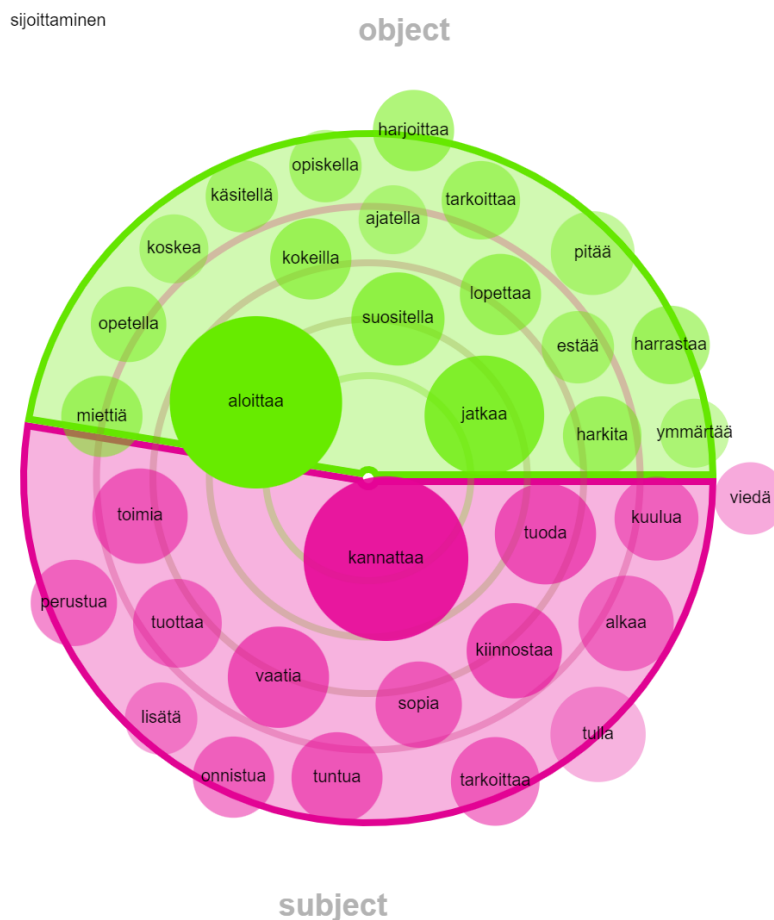
Kuvio 1. Sijoittamisen predikaatiivina (vihreä) tai adjektiiviattribuuttina (pinkki) esiintyvät adjektiivit. Lähempänä kuvion keskustaa ovat suuremman LogDice-arvon saaneet kollokaatit. Suuremmissa ympyröissä olevat kollokaatit ovat yleisempiä.

Esimerkissä 4 sijoittaminen ja säästäminen rinnastetaan toisiinsa; näin tehdään aineistossa usein. Yleiskielessä säästäminen hahmottuu yleensä riskittömänä säilyttämisenä, esimerkiksi *Suomen kielen perussanakirjassa* säästää-verbin määritelmiä ovat mm. “olla tuhlaamatta” ja “panna säilöön” (Haarala 1994). Siten sijoittamisesta puhuminen säästämisenä vähättelee riskin roolia. Lisäksi vaikka sijoittamisesta puhuttaessa saatetaan varoitella, että mennyt kehitys ei ole tae tulevasta, tai kuten Esimerkissä 5, todeta että *kukaan ei varmasti tiedä* tulevaisuudesta, toisaalta annetaan ymmärtää, että tarpeeksi pitkällä aikavälillä riski käytännössä poistuu, koska lopulta *entiset ennätykset ovat aina ylittyneet*. Kaukainenkin tulevaisuus nähdään siis vahvasti menneen ja nykytilan jatkona eikä radikaalin muutoksen mahdollisuutta oteta huomioon.

- (5) Seuraa yrityksen historiaa ja menneisyyttä, ja koita arvioida sen tulevaisuutta, tuotteiden ja markkinoiden kautta. Kaikkia numerotietoa ja tunnuslukuja pitää analysoida, rehellisesti ja tarkasti. Tulevaisuudesta kukaan ei varmasti tiedä. Kun näin toimit olet hyvässä alussa. Hyvä pörssiä kehittyä, omien kokemusten ja kehityksen kautta. Oppi ei koskaan ojaan kaada. Ota

asioihin pitkä sihti, äläkä hätiköi. Pörssit ovat aina nousseet ja laskeneet, samoin yritysten pörssi-arvot. Muista ja hyväksy, yritykset elää omaa elämäänsä, ja pörssikurssit omaansa. Mutta entiset ennätykset ovat aina ylittyneet. (IL kommentti, 2020)

Esimerkissä 5 toistuu myös ajatus yksilön omista vaikutusmahdollisuuksista, ja siinä näkyy sekä lehtiartikkeleille että jossain määrin myös lukijakommenteille tyyppinen neuvo-va tyyli. Tekstien normatiiviseen luonteeseen liittyy myös sana *kannattaa*, joka esiintyy molempien tekstityyppien avainsanalistoissa (kommenteissa sijalla 12, avainsanaisuusarvo 2,536; uutisissa sijalla 23, avainsanaisuusarvo 1,65). *Kannattaa* ja *suositella* ovat myös sijoittamisen kollokaatteja (ks. Kuvio 2). Aineistossa siis usein kannustetaan (tietynlaiseen, oikeanlaiseen) sijoittamiseen.

Kuvio 2. Verbit, joiden subjektina (pinkki) tai objektina (vihreä) on *sijoittaminen*, esimerkiksi “sijoittaminen kannattaa” (subjekti) tai “aloittaa sijoittaminen” (objekti).

Kuviossa 2 esitämme tilastollisesti merkitsevimmät verbit, joiden subjektina tai objektina *sijoittaminen* esiintyy. Kuvion 2 kollokaattien perusteella teksteissä korostuu neuvonnan kohteena erityisesti sijoittamisen aloittaminen (*aloittaa*, *kokeilla*, *opetella* – *aloittaa* on myös avainsana: uutisissa se on sijalla 87, avainsanaisuusarvo 1,281; kommenteissa sijalla 12, avainsanaisuusarvo 2,536; uutisissa sijalla 23, avainsanaisuusarvo 1,65).

menteissa sijalla 124, avainsanaisuusarvo 1,315). Aiemmin myös Hirsto (2022) on havainnut aloittamisen suomalaisen sijoitusdiskurssin keskeiseksi teemaksi pankkien tvii-teistä koostuvassa aineistossa.

Lisäksi *opetella* ja *opiskella* viittaavat siihen, että diskursseissa korostetaan sijoittami-
sessa tarvittavaa osaamista. Toisaalta teksteissä kuitenkin myös vakuutetaan, että sijoit-
taminen ei ole liian vaikeaa, vaan kaikille mahdollista (Esimerkki 6):

(6) – Kaikki oppivat sijoittamaan. Älä mieti, että tämä on liian vaikeaa eikä ole aikaa. Tärkeintä on **aloittaa**, sanoo Jasmin Hamid. (IS, 2018)

(7) Suomalaisia pelottavat sijoittamisessa monet uskomukset. Nummiaron mukaan pelkojen hälv-
ventämiseen riittää usein pelkkä sijoittamisen aloittaminen. Mutta varmemmin uskomuksia
voi kumota **opettelemalla** sijoittamisen perustaitoja, katsoo Nummiaro. (TE, 2019)

Tämä viittaa kuviteltuun tulevaisuuteen, jossa omat kyvyt ja taidot ovat entistä parem-
mat. Sijoittaminen edellyttää siis tulevaisuuteen suuntautuvaa työtä oman itsen kehit-
tämiseksi. Tietojen ja taitojen kehittämisen ohella keskeinen itseen kohdistuvan työn
osa-alue on myös tunteiden, erityisesti pelon hallitseminen (Esimerkki 7). Laadullinen
analyysimme viittaa siihen, että hyvinä sijoittajan tunteina näyttäytyvät puolestaan roh-
keus ja innostus; näillä on kuitenkin rajansa, sillä liiallisen uhkarohkeus tai epärationaa-
linen ryhmäajattelu esitetään myös ongelmallisina. Puhe henkisestä työstä, asenteista
ja tunteista näkyy myös Kuvion 2 kollokaateissa *ajatella, harkita, mieltä, ymmärtää,*
kiinnostaa ja tuntua.

Analyysimme viittaa siihen, että lukijoiden näkökulma on usein artikkeleita kielteisempi
tai kyseenalaistavampi. Esimerkiksi *huono* on avainsana kommenteissa (sijalla 138,
avainsanaisuusarvo 1,284) mutta ei uutisartikkeleissa. Muita sanoja, joita kommentoijat
käyttävät toimittajia enemmän, ovat mm. *tappio, menettää ja hävitä* – mutta toisaalta
myös *tuotto* ja *voitto*. Lukijat näyttävät siis olevan erityisen kiinnostuneita siitä, millaiset
mahdollisuudet sijoittamisessa todella on saavuttaa tuottoja tai toisaalta hävitä ra-
hansa. Artikkeleista poiketen he tuovat myös esiin, että kaikista lähtökohdista ei välttä-
mättä voi tai kannata alkaa sijoittajaksi. Kun muuten aineistossa vallitsee laaja
yhteisymmärrys siitä, että rahoja ei kannata makuuttaa pankkitilillä, Esimerkin 8 kom-
mentoija kyseenalaistaa tämän väitteen paikkansapitävyyden viitaten siihen, että sijoit-
tuksissa kiinni oleva raha on poissa kulutuksesta ja epäillen, että sijoittaminen lopulta
hyödyttää vain rahoitusalan toimijoita tavallisten ihmisten sijaan. Epäusko tavallisen ih-
misen mahdollisuuksiin menestyä kilpailussa sijoittamisen ammattilaisen kanssa näkyy
myös Esimerkin 9 lopussa.

(8) Raha pitäisi **tuottaa** koko ajan mutta ei voi sitten käyttää, aika ristiriita. (...) Parempi on kui-
tenkin makuuttaa suurinta säästö-osaa vaikka huonolla tuottotilillä kuin uhrata se suoraan

kasinotalouden alttareille missä se hyödyntää vain pörssijä ja finanssifirmoja. (IS kommentti, 2017)

- (9) Köyhän tai keskituloisen ei ole mitään järkeä sijoittaa. Jos menee pitkän aikaa huonosti ja joutuu turvautumaan viimeiseen tukimuotoon, toimeentulotukeen, joutuu kuluttamaan ensin kaikki säästönsä saadakseen sitä. Ja nykyään harvalla on työpaikka joka on varma. Saadaksesen asumistukea omaisuutta ei saa olla myöskään liikaa. (...) Käytännössä käy helposti niin että täysi ummikko pelaa pörssissä sijoittavia tietokoneohjelmia ja huippusijoittajia vastaan - tällöin voittaminen pörssissä on täysin onnesta kiinni. Jollain on onnea ja suurin osa ei pääse voitolle tai **häviää** rahansa. (HS kommentti, 2020)

Tuotto-odotusten ohella kommentoijat kyseenalaistavat myös omia tai muiden mahdollisuuksia ylipäättään ryhtyä sijoittajiksi. Esimerkiksi sanat *palkka*, *työ* ja *työtön* sekä *köyhä* ja *rikas*, esiintyvät uutiskommenteissa artikkeleita useammin, mikä viittaisi siihen, että ihmisten taloudellinen todellisuus ja erilaiset yhteiskuntaluokat ovat kommenteissa enemmän esillä. Näin on Esimerkissä 9, jossa tuodaan esiin negatiivinen mahdollinen tulevaisuus, jossa henkilö joutuu vaikeina aikoina myymään ja käyttämään mahdolliset sijoituksensa elämiseen ennen kuin voi saada toimeentulotukea. Esimerkeissä 8 ja 9 kuvastuu myös edellä esitetystä poikkeava käsitys yksilön vaikutusmahdollisuuksista: tulevaisuus ei rakennukaan yksilön aktiivisen toiminnan ja osaamisen seurauksena vaan perustuu pitkälti *onneen* eli sattumaan (Esimerkki 9). Tässä valossa sijoittaminen on uhkapeleihin vertautuvaa, epäilyttävää *kasinotaloutta* (Esimerkki 8).

Pääosin aineistomme tekstit, etenkin uutisartikkelit, luovat siis kuvaa pystyvistä ja osavasta tai ainakin oppivasta ja kehittyvästä sijoittajasubjektista sekä esittävät, että tällaiseen positioon asettuminen ja sen avulla paremman tulevaisuuden luominen olisi mahdollista jokaiselle. Lukijoiden kommenteissa tätä myös kyseenalaistetaan. Vaikka riskin käsite ja ajatus siitä, että sijoittaminen vaatii erityistä asiantuntemusta ovat vahvasti läsnä, etenkin uutisaineistossa tulee vain harvoin esiin, ettei sijoittaminen lähtökohtaisesti olisi kaikille mahdollista tai ettei sen avulla välttämättä voisi merkittävästi muuttaa elämäänsä. Uskon luominen oman tulevaisuuden aktiiviseen parantamiseen onkin yksi tapa, jolla sijoittamista käsittelevät mediatekstit voivat motivoida ihmisiä sijoittamaan ja siten toimia performatiivisesti.

6.2 Globaalit ja yhteiskunnalliset tulevaisuudenkuvitelmat

Edellä Kuviossa 1 esiintyvät myös *sijoittamisen* kollokaatit *vastuullinen*, *vihreä* ja *eettinen*. Näistä etenkin *vastuullinen*-sanana keskeinen asema kuviossa viittaa laajemman yritysvastuudiskurssin yleistymiseen. Yritysvastuupuheen yhtenä tavoitteena on yrityksen maineen ja sen myötä liiketoiminnan tuloksen kohentaminen (esim. Du, Bhattacharya & Sen 2010), ja tällaisia markkinoinnillisia puolia on myös sijoittamisen yhteydessä esiintyvässä vastuullisuuspuheessa. Kuitenkin *vastuullinen*, *vihreä* ja *eettinen* viittaavat myös toisenlaisiin positiivisiin tulevaisuudenkuvitelmiin: ajatukseen siitä, että sijoittaminen

voi mahdollistaa paremman tulevaisuuden koko maailmalle, ei vain yksilölle (Esimerkki 10).

(10) Voit vaikuttaa maapallon tulevaisuuteen

Rahoitusmarkkinat ovat konkreettisin tapa jalkauttaa kestävä kehityksen periaatteet maailmaan. Martin Paasin mukaan rahoitusmarkkinat ovat käytännössä rahan demokratiaa. Ihmisten mielipiteet ja arvot heijastuvat siihen, mihin raha ohjautuu. – Mikään muu ei muuta maailmaa tehokkaammin kuin jokin sellainen paine, joka saa rahoitusta tarjoavat vaatimaan yrityksiltä muuttuneita toimintamalleja. Tätä kannattaa miettiä esimerkiksi ilmastonmuutoksen näkökulmasta, Paasi sanoo.

Toki Esimerkistä 10 nähdään, että vaikka tulevaisuutta kuvitellaan tässä laajemmin kuin vain yksilön näkökulmasta, sijoittajat itse nähdään edelleen vaikutusvaltaisina tuon tulevaisuuden luojina, äänestäjinä *rahan demokratiassa*. Voikin kysyä, mikä on oikean demokratian rooli tämän rahan demokratian rinnalla ja mikä on niiden rooli, jotka eivät ole sijoittajia. Lisäksi on huomionarvioista, että laajojen yhteiskunnallisten ja globaalien trendien hahmottaminen esitetään myös, ja ehkä ensijaisesti, tapana ennustaa tulevaisuutta voitontavoittelun mahdollistamiseksi (Esimerkit 11 ja 12).

(11) Tulevaisuudessa ylituottoa **vastuullisista** sijoituksista ei siis enää ole luvassa? ”Se varmasti jää nähtäväksi, mutta olisi hirveän vaikea nähdä, että kun mennään kohti hiilineutraalia yhteiskuntaa ja taistellaan ilmastonmuutosta vastaan, että yritykset voisivat menestyä kovin hyvin huomioimatta esg-tekijöitä”, sanoo Hankenin laskentatoimen apulaisprofessori Hanna Silvola. (TE, 2021)

(12) Yleensä **vastuullisen** sijoittamisen linjauksia perustellaan myös rahalla. Esimerkiksi hiilestä riippuvaisten yritysten uskotaan kärsivän taloudellisesti, kun päästönormit vähitellen kiristyvät ja fossiilisten polttoaineiden käyttö kallistuu tai jopa kielletään. (HS, 2016)

Taloudellinen voitto nähdään siis ensisijaisena tavoitteena suhteessa laajempaan vaikuttamiseen, ja siksi myös aktiiviset toimenpiteet esimerkiksi ilmastonmuutoksen torjumiseksi voivat näyttäytyä uhkana. Esimerkissä 13 ajatus öljy- ja kaasuyhtiöiden osakkeista luopumisesta, jota ei suoraan perustella esimerkiksi vastuullisuudella vaan rahaston oman haavoittuvuuden vähentämisellä, herättää muissa toimijoissa *hämmennystä ja huolta*:

(13) Norjan keskuspankin viime viikolla tekemä suositus, että Norjan öljyrahaston tulisi luopua öljy- ja kaasuyhtiöiden osakkeiden omistuksesta, on herättänyt hämmennystä öljyalan toimijoiden keskuudessa ympäri maailman. (...) ”Tämä vähentäisi rahaston haavoittuvuutta, jos öljyn ja kaasun hinta putoavat pysyvästi”, kirjeessä perustellaan öljyosakkeista luopumista. (...) Norjalaisten suunnitelmat ovat kuitenkin herättäneet huolta alan kannattavuudesta tulevaisuudessa, kertoo The Observer. (TE, 2017)

Toinen näkökulma yhteiskuntaa koskevaan kielteisen tulevaisuuden kuvitteluun avautuu, kun tutkitaan avainsanaa *eläke*, joka esiintyy molemmissa tekstityypeissä, mutta korostuu erityisesti lukijoiden kommentteissa (uutisissa sijalla 64, avainsanaisuusarvo

1,357; kommenteissa sijalla 25, avainsanaisuusarvo 1,979). Monissa teksteissä tulevaisuuden eläkkeisiin viitataan pessimistisesti (ks. Esimerkki 14). Samankaltaista pessimismää on myös Esimerkissä 15, mutta tällä kertaa myös usko palkkatyön tulevaisuuteen on vaakalaudalla.

(14) Sijoituksiaan hän kutsuu "vapauden kaipuiksi ja selustan turvaamiseksi". Jos katsoo Suomen huoltosuhdetta, ei voi suhtautua luottavaisesti vuosikymmenien päässä maksettaviin **eläkkeisiin**. (HS, 2019)

(15) Tulevaisuudessa mm. automaation myötä työn arvo vähenee, joten silloin vaurastumisessa korostuu taloudellinen ajattelu. Säästäminen ja sijoittaminen. Pääoma. Ei voi olettaa, että työtä tekemällä saisi vauraan elintason. (IL kommentti, 2019)

Yksittäisissä tapauksissa tällaisiin hyvinvointivaltion tulevaisuuden kyseenalaistaviin olettuksiin otetaan myös eksplisiittisesti kantaa, kuten Esimerkissä 16, jossa tuodaan esiin se, etenkin uutisartikkeleissa yleensä mainitsematta jäävä näkökulma, että yksilöiden vaurastuminen sijoittamalla ei voi koskaan koskea kuin osaa väestöstä.

(16) Monet nuoret haluavat säästää, koska eivät luota siihen, että hyvinvointivaltio hoitaa heidät. Kaukorannan mukaan "on pelottava ajatus, jos yksityiset osakesäästötilit nähdään varautumiskeinona hyvinvointiyhteiskunnan alasajoon". Hänen mukaansa on selvää, ettei yksityinen vaurastuminen ei tule koskemaan koko väestöä. (HS, 2020)

Myös kommenteissa tuodaan välillä esiin näkökulma, jossa epäillään ihmisten omia kykyjä (eläke)sijoittajina. Esimerkit 17 ja 18 ovat tältä osin samankaltaisia kuin edellä esitetyt Esimerkit 8 ja 9, mutta lisäksi niissä ilmenee huolta siitä, mitä tällainen yksilön vastuuttaminen tarkoittaisi yhteiskunnan toimivuuden kannalta tulevaisuudessa. Samalla niissä kyseenalaistaan ylipäätään pörssin ja sijoittamisen yhteiskunnallinen legitimitetti.

(17) Kansankapitalismi voisi toimia joidenkin osalta, mutta jos eläkevarat olisivat jokaisen omalla vastuulla, tuloksena olisi sekasorto ja nopeasti köyhiä tulevia eläkkeensaajia. Tietotaito ei riitä omaehtoiseen sijoittamiseen. Tästä on hyvänä esimerkkinä riitatilanteet, joita on syntynyt yksityisten ihmisten nykyisistäkin sijoituksista ja toisaalta sijoittamisesta suorastaan huuhaahan. En kyllä uskaltaisi jättää tätä jokaisen omalle vastuulle. (HS kommentti, 2019)

(18) Pörssit lisäävät vain varallisuuden keskittymistä harvoille. Hyvätuuriset osakerikkaat hallitsevat maailman miljardöörien listaa. Minua huolestuttaa miten kansalaisten säästöille käy nyt, kun porvarihallituksen härkähäisesti masinoima osakesäästötili (= pörssikasinon uhkapeilitili) otetaan käyttöön. Tarjoamalla veronvälttelymahdollisuus ja nelma äkkirikastumisesta houkutellaan kansalaisia osallistumaan pörssien uhkapeleihin. Kansalaisten rahat hukkaantuvat maailman pörssiin ja valtio menettää verotulot. (IS kommentti, 2019)

Toisin sanoen negatiiviset mielikuvat, kuten pessimistinen näkemys yhteiskunnallisesta kehityksestä, voivat myös motivoida sijoittamista. Toistuessaan tämä puhetapa (ja itse yksilöllinen varautuminen tulevaan) voi vaikuttaa performatiivisesti myös siten, että se

heikentää entisestään uskoa ja motivaatiota hyvinvointivaltion rakenteiden ylläpitämiseen. Tämänkin osalta lukijoiden kommentit tarjoavat myös kyseenalaistavia näkökulmia. Näiden näkyvyys ja vaikutus lienee kuitenkin varsinaisia artikkeleita huomattavasti pienempi.

7 Lopuksi

Tässä artikkelissa olemme käsitelleet tulevaisuuden kuvittelua suomalaisen uutismedian ja lukijakommenttien sijoitusdiskursseissa. Aineistossamme tulevaisuus jäsentyy sekä yksilökeskeisesti että laajemmin globaalista tai yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Sijoittajan yksilökeskeiset tulevaisuudet kuvitellaan yleensä positiivisiksi – niissä saavutetaan turvatumpi ja helpompi elämä – ja ne voivat siten motivoida ihmisiä sijoittamaan. Laajemmissa tulevaisuudenkuvitelmissa on myös negatiivisia visioita, kuten ajatus, että tulevaisuudessa yhteiskunta ei pysty maksamaan eläkkeitä kuten nykyisin, mikä puolestaan edellyttää yksilön varautumista sijoittamisen avulla. Tulevaisuuden ennakointi perustuu suureksi osaksi uskoon sijoittajasubjektin omiin vaikutusmahdollisuuksiin. Mitä tulee talouteen, pörssiin ja rahoitusmarkkinoiden toimintaan, tulevaisuus nähdään myös pääosin menneen ja nykyisen loogisena jatkona, eli ei nähdä, että jatkuva kasvu voisi päättyä esimerkiksi ilmastonmuutoksen seurauksena.

Aineistomme valossa sijoittaja näyttäytyy uusliberaalina subjektina, joka ottaa vastuun omasta tulevaisuudestaan eikä vain luota siihen, että hyvinvointivaltio huolehtii hänestä. Erityisesti sanomalehdet rohkaisevat yksilöitä aloittamaan sijoittamisen. Myös lukijoiden kommentit heijastavat osittain tätä tapaa ajatella sijoittamista yksilön mahdollisuutena ja jopa velvollisuutena saavuttaa parempi tulevaisuus. Lukijat kuitenkin myös kritisoivat tätä näkökulmaa: tavallisten kansalaisten mahdollisuuksia vaikuttaa tulevaisuuteensa sijoittamalla pidetään joissain kommentteissa hyvin rajallisina. Tällaiset kriittiset kommentit voidaan ymmärtää yrityksenä kyseenalaistaa (ks. myös Toepfl & Piwoni 2015) tiedotusvälineiden toistamia kuviteltuja tulevaisuuksia, eli yrityksenä katkaista performatiivinen toistojen ketju (ks. Butler 1993). Näin digitaalinen mediaympäristö voi osaltaan vaikuttaa vallitsevien (sijoitus)diskurssien horjuttamiseen. Anonyymin kommentoijan tilanne ei tosin ole performatiivisuuden kannalta yhtä suotuisa kuin esimerkiksi taloustieteilijän, joka saa äänensä kuuluviin varsinaisessa uutisartikkelissa ja siten enemmän näkyvyyttä. Toinen tapa ajatella lukijakommenttien merkitystä voisi olla, että ne kertovat talouden valtavirtakeskustelun vaikutuksesta tai hyväksynnän tasosta.

Artikkelimme laajentaa teoriaa taloustieteen performatiivisuudesta median roolin näkökulmasta. Media voi tuottaa sekä kritiikittömiä toistoja talousasiantuntijoiden käsityksistä että sitaatteja (Butler 1993), jotka menevät pelkkiä toistoja pidemmälle ja esittävät esimerkiksi popularisoivia tulkintoja, erityisiä kehystyksiä tai vaihtoehtoisia näkökulmia.

Jälkimmäisiä on kuitenkin aineistossamme vain vähän. Yksi esimerkki talousuutisten performatiivisuudesta on se, että näissä teksteissä kerrotaan, että yksityissijoittamisesta on tulossa yhä suositumpaa, ja samalla suositellaan aktiivisesti, että yhä useammat ihmiset harrastaisivat sitä. Uutismedia viestii myös tavalla, joka rakentaa performatiivisesti sekä yksittäisten organisaatioiden että koko kasvuun perustuvan markkinatalouden jatkuvaa menestystä. Lisäksi se vaikuttaa vallitseviin käsityksiin siitä, miten voi elää menestyksestä elämää ja millaisia ovat toivottavat tavat järjestää yhteiskunta.

Sijoitusdiskurssien performatiivisuus kytkeytyy keskusteluun yhteiskunnan finansialisoinnista ja uusliberalismista (Aitken 2003; Langley 2008; Agunsoye 2021). Esimerkiksi Iso-Britanniassa hyvinvointivaltion asteittaiseen purkamiseen on yhdistynyt ajatusmalli, jossa yksilöiden säästämistä ja sijoittamista tarjotaan julkisten etuuksien korvaajaksi ja kotitalouksia siis kannustetaan sisäistämään ”jokapäiväisen sijoittajan” subjektiasema (Agunsoye 2021). Tuloksemme viittaavat siihen, että tällaista ajatusmallia tarjotaan nykyisin myös suomalaisille median sijoitusdiskursseissa: koska hyvinvointivaltion tulevaisuuteen, erityisesti tuleviin eläkkeisiin ei voi luottaa, yksilöiden täytyy muuttua sijoittajasubjekteiksi. Uusliberaaliin ajatteluun sisältyy siis keskeisesti ajatus yksilön omasta vastuusta: yksilön vastuulla on paitsi ylipäättään sijoittaa, myös olla riittävän taitava ja asiantunteva sijoittaja. Tähän liittyy myös aineistossamme esiintyvä sijoittajan oppimiseen ja kehittymiseen liittyvä teema. Myös aiemmissa tutkimuksissa on kiinnitetty huomiota sijoittajayksilön kehittymispyrkimyksiin, joilla pyrkii rahastamaan esimerkiksi yksityissijoittajille suunnattu self-help-tyylinen kirjallisuus, jossa myydään kuvitelmaa pätevistä ja menestyvästä tulevaisuuden minästä (Crosthwaite, Knight & Marsh 2019; ks. myös Roscoe 2015). Tällaiset sijoitusneuvot eivät usein ole erityisen toimivia taloudellisesti, ja piensijoittajat ovatkin pärjänneet markkinoilla ammattilaisia huonommin (Roscoe 2015). Voidaan siis ajatella, että sijoittajan subjektipositioon kytkeytyvät tulevaisuuskuvielmät ovat riski sekä yhteiskunnalle että yksilöille.

Rahoittajat

Tutkimus on osa Suomen Akatemian rahoittamaa tutkimushanketta ”Sijoituskulttuurien siirtymiä digitaalisissa tiloissa”, päätösnumero 339181. Lisäksi Koneen Säätiö on tukenut tutkimusta osana Ella Lillqvistin apurahahanketta ”Talouden mielikuvastot kriisin aikana”, apurahan numero 202012741. Kiitämme molempia rahoittajia tuesta.

Lähteet

- Agunsoye, A. (2021). 'Locked in the rat race': Variegated financial subjectivities in the United Kingdom. *Environment and Planning A: Economy and Space* 53(7), 1828–1848. doi: 10.1177/0308518X211026321
- Aitken, R. (2007). *Performing Capital: Toward a Cultural Economy of Popular and Global Finance*. Palgrave Macmillan US.
- Aitken, R. (2003). The democratic method of obtaining capital—culture, governmentality and ethics of mass investment. *Consumption, Markets and Culture* 6(4), 293–317. doi: 10.1080/1025386032000168320
- Augustine, G., Soderstrom, S., Milner, D. & Weber, K. (2019). Constructing a distant future: Imaginaries in geoeengineering. *Academy of Management Journal* 62(6), 1930–1960. doi: 10.5465/amj.2018.0059
- Austin, J. L. (1962). *How to do things with words*. Clarendon Press.
- Baker, P. (2006). *Using Corpora in Discourse Analysis*. Continuum.
- Baker, P., Gabrielatos, C., KhosraviNik, M., Krzyzanowski, M., McEnery, T. & Wodak, R. (2008). A useful methodological synergy? Combining critical discourse analysis and corpus linguistics to examine discourses of refugees and asylum seekers in the UK press. *Discourse & Society* 19(3), 273–306. doi: 10.1177/0957926508088962
- Beckert, J. (2016). *Imagined futures: fictional expectations and capitalist dynamics*. Harvard University Press.
- Beckert, J. (2021). The firm as an engine of imagination: Organizational prospection and the making of economic futures. *Organization Theory* 2(2). doi: 10.1177/26317877211005773
- Brezina, V. (2018). *Statistics in Corpus Linguistics: A Practical Guide*. Cambridge University Press.
- Butler, J. (1993). *Bodies that matter: on the discursive limits of "sex."* Routledge.
- Butler, J. (2010). Performative agency. *Journal of cultural economy* 3(2), 147–161.
- Callon, M. (2010). Performativity, misfires and politics. *Journal of Cultural Economy* 3(2), 163–169. doi: 10.1080/17530350.2010.494119
- Charles Schwab & Co., Inc. (2020). Charles Schwab Survey: Generation Investor. Saatavilla: https://content.schwab.com/web/retail/public/about-schwab/charles_schwab_gen_investor_survey_findings_0421-17NM.pdf (lainattu 11.5.2023).
- Clark, G., Thrift, N. & Tickell, A. (2004). Performing finance: the industry, the media and its image. *Review of International Political Economy* 11(2), 289–310. doi: 10.1080/09692290420001672813
- Crosthwaite, P., Knight, P. & Marsh, N. (2019). The Economic Humanities and the History of Financial Advice. *American Literary History* 31(4), 661–686. doi: 10.1093/alh/ajz031
- Davis, A. (2006). Media effects and the question of the rational audience: lessons from the financial markets. *Media, Culture & Society* 28(4), 603–625. doi: 10.1177/0163443706065035
- Du, S., Bhattacharya, C. B. & Sen, S. (2010). Maximizing business returns to corporate social responsibility (CSR): The role of CSR communication. *International Journal of Management Reviews* 12(1), 8–19. doi: 10.1111/j.1468-2370.2009.00276.x
- Esposito, E. (2011). *The Future of Futures: The Time of Money in Financing and Society*. Edward Elgar Publishing.
- Fairclough, N. (2003). *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. Routledge.
- Feuer, W. (8.4.2021). First-time investors now make up 15% of retail market. Institutional Investor. Saatavilla: <https://www.institutionalinvestor.com/article/b1r9ycrxwld7j/First-Time-Investors-Now-Make-Up-15-of-Retail-Market> (lainattu 11.5.2023).
- Fraser, N. (1990). Rethinking the public sphere: a contribution to the critique of actually existing democracy. *Social Text* 25/26, 56–80.
- Haarala, Risto (Toim.) (1994). *Suomen kielen perussanakirja. 3. osa, S-Ö*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 55. Edita.
- Hirsto, H. (2022). Säästämisen ja sijoittamisen risteyksiä pankkien Twitter-viestinnässä. Teoksessa: H. Kattajamäki, M. Enell-Nilsson, H. Kauppinen-Räisänen & H. Limatius (Toim.). *Responsible Communication*. VAKKI Publications 14. 27–42. Saatavilla: <https://vakki.net/index.php/2022/12/15/responsible-communication/> (lainattu 11.5.2023).

- Hirsto, H. (2011). Everyday discourses of stock market investing: Searching for investor power and responsibility. *Consumption Markets & Culture* 14(1), 57–77. doi: 10.1080/10253866.2011.541176
- Kangaspunta, V. (2022). Kommentoijat julkisina osallistujina: Tutkimus verkkouutisia kommentoivien käyttäjien näkemyksistä julkisen osallistumisen kehityksessä. *Media & Viestintä* 45(3 SE-Artikkelit), 30–56. doi: 10.23983/mv.122091
- Keränen, T. (31.3.2022). Haamuraja rikkoutui: Suomessa on nyt miljoona osakkeenomistajaa ja heillä on kolmensadan miljardin edestä suomalaisia pörssiosakkeita. *YLE*. Saatavilla: <https://yle.fi/a/3-12384463> (lainattu 11.5.2023).
- Kilgarriff, A. (2009). Simple maths for keywords. *Proceedings of the Corpus Linguistics Conference. Liverpool, UK*. Saatavilla: <https://www.sketchengine.eu/wp-content/uploads/2015/04/2009-Simple-maths-for-keywords.pdf> (lainattu 11.5.2023).
- Kilgarriff, A. (2012). Getting to know your corpus. Teoksessa P. Sojka, A. Horák, I. Kopeček, & K. Pala (Toim.), *Text, Speech and Dialogue. TSD 2012. Lecture Notes in Computer Science* 7499, 3–15. Berlin, Heidelberg: Springer. doi: 10.1007/978-3-642-32790-2_1
- Kilgarriff, A., Baisa, V., Bušta, J., Jakubiček, M., Kovář, V., Michelfeit, J., ... Suchomel, V. (2014). The Sketch Engine: ten years on. *Lexicography* 1, 7–36. doi: 10.1007/s40607-014-0009-9
- Langley, P. (2008). *The Everyday Life of Global Finance: Saving and Borrowing in Anglo-America*. Oxford University Press.
- MacKenzie, D., Muniesa, F. & Siu, L. (2007). *Do Economists Make Markets? On the Performativity of Economics*. Princeton University Press.
- MacKenzie, D. & Millo, Y. (2003). Constructing a market, performing theory: The historical sociology of a financial derivatives exchange. *American journal of sociology* 109(1), 107–145.
- Maman, D. & Rosenhek, Z. (2022). Governing individuals' imaginaries and conduct in personal finance: The mobilization of emotions in financial education. *Journal of Consumer Culture*. doi: 10.1177/14695405211069952
- Mische, A. (2009). Projects and possibilities: Researching futures in action. *Sociological Forum*, 24(3), 694–704. doi: 10.1111/j.1573-7861.2009.01127.x
- Partington, A. & Marchi, A. (2015). Using corpora in discourse analysis. Teoksessa D. Biber & R. Reppen (Toim.), *The Cambridge Handbook of English Corpus Linguistics* (pp. 216–234). Cambridge University Press. doi: 10.1017/CBO9781139764377.013
- Pietikäinen, S., & Mäntynen, A. (2019). *Uusi kurssi kohti diskurssia*. Vastapaino.
- Pälli, P. & Lillqvist, E. (2020). Diskurssianalyysi. Teoksessa M. Luodonpää-Manni, M. Hamunen, R. Konsenius, M. Miestamo, U. Nikanne, & K. Sinnemäki (Toim.), *Kielentutkimuksen menetelmiä*. SKS. 374–411. Saatavilla: <https://doi.org/10.21435/skst.1457> (lainattu 11.5.2023).
- Roscoe, P. (2015). 'Elephants can't gallop': performativity, knowledge and power in the market for lay-investing. *Journal of Marketing Management* 31(1–2), 193–218. doi: 10.1080/0267257X.2014.976584
- Rychlý, P. (2008). A lexicographer-friendly association score. *Proceedings of Recent Advances in Slavonic Natural Language Processing, RASLAN, 2008*, 6. Retrieved from <https://nlp.fi.muni.cz/raslan/2008/raslan08.pdf#page=14> (lainattu 11.5.2023).
- Tang, J. L. & Lee, F. L. F. (2019). Understanding investment culture: ideologies of financialization and Hong Kong young people's lay theories of investment. *Consumption Markets & Culture* 23(6), 537–552. doi: 10.1080/10253866.2019.1640215
- Tieteen termipankki (2023). Language Technology: lemma. Saatavissa: https://tieteentermipankki.fi/wiki/Language_Technology:lemma (lainattu 29.9.2023).
- Tiikkainen, O. & Virtanen, M. J. (2021). Taloustieteen performatiivisuudesta moniperformatiivisuuteen: Tapaustutkimuksena vaikuttavuusinvestoiminen. *Tiede & Edistys* (1-2/2021), 5–27.
- Toepfl, F. & Piwoni, E. (2015). Public spheres in interaction: Comment sections of news websites as counterpublic spaces. *Journal of Communication* 65(3), 465–488. doi: 10.1111/jcom.12156

Liite: Avainsanat

Vertailukorpus: Timestamped JSI web corpus 2014-2021 (Finnish)

Menetelmä: Simple Maths (Kilgarriff 2009; 2012); N=1000

Uutiset		
Sija	Avainsana	Avainsanaisuus-arvo
1	sijoittaminen	4,262
2	sijoittaja	3,762
3	osake	3,75
4	sijoittaa	3,543
5	rahasto	2,968
6	yhtiö	2,813
7	sijoitus	2,685
8	tuotto	2,518
9	raha	2,441
10	asunto	2,43
11	mainos	2,416
12	prosentti	2,362
13	euro	2,217
14	ostaa	2,042
15	yritys	2,01
16	pörssi	2,004
17	arvo	1,932
18	riski	1,879
19	pankki	1,878
20	korko	1,809
21	hintaa	1,765
22	markkina	1,695
23	kannattaa	1,65
24	miljardi	1,648
25	tili	1,636
26	myydä	1,622
27	teksti	1,619
28	p	1,6
29	suomalainen	1,578
30	salkku	1,574
31	alla	1,574
32	osinko	1,569
33	säästäminen	1,564
34	jatkua	1,549
35	suuri	1,536
36	kasvaa	1,524
37	nordea	1,513
38	miljoona	1,508
39	säästää	1,503
40	maksaa	1,497
41	talous	1,495
42	nousu	1,487
43	summa	1,473
44	pääoma	1,468
45	toimitusjohtaja	1,468
46	laskea	1,463
47	kasvu	1,462
48	sijoituskohde	1,46
49	vara	1,455

Uutiskommentit		
Sija	Avainsana	Avainsanaisuus-arvo
1	sijoittaminen	11,59
2	raha	5,398
3	sijoittaa	4,727
4	osake	3,86
5	tuotto	3,136
6	asunto	3,095
7	sijoitus	3,022
8	sijoittaja	2,857
9	maksaa	2,854
10	pankki	2,773
11	ostaa	2,555
12	kannattaa	2,536
13	jos	2,535
14	riski	2,428
15	osinko	2,373
16	niin	2,372
17	rahasto	2,362
18	korko	2,301
19	vero	2,263
20	mikään	2,167
21	pääoma	2,036
22	tuottaa	2,004
23	valtio	1,999
24	vaan	1,988
25	eläke	1,979
26	ei	1,96
27	itse	1,94
28	arvo	1,936
29	kyllä	1,894
30	laina	1,86
31	ne	1,86
32	vuokra	1,857
33	pörssi	1,836
34	myydä	1,836
35	ihan	1,835
36	hintaa	1,823
37	aina	1,818
38	kulu	1,806
39	yritys	1,805
40	mi	1,792
41	palkka	1,79
42	vara	1,769
43	voitto	1,761
44	edes	1,752
45	ymmärtää	1,733
46	kun	1,722
47	sitten	1,72
48	tili	1,705
49	eli	1,69

Tulevaisuuksien rakentuminen median sijoituskursseissa

Uutiset		
Sija	Avainsana	Avainsanaisuus-arvo
50	laina	1,455
51	päättävä	1,449
52	esimerkki	1,437
53	kurssi	1,42
54	osakemarkkinat	1,418
55	dollari	1,418
56	kotitalous	1,396
57	omistaa	1,393
58	vuosi	1,376
59	kulu	1,374
60	ne	1,373
61	markkinat	1,371
62	keskuspankki	1,365
63	säästö	1,364
64	eläke	1,357
65	vastuullinen	1,356
66	varallisuus	1,355
67	nokia	1,35
68	rahoitus	1,348
69	tuottaa	1,347
70	aikaväli	1,345
71	osuus	1,343
72	jos	1,339
73	nousta	1,33
74	kehitys	1,318
75	vuokra	1,312
76	lasku	1,31
77	tulo	1,309
78	indeksi	1,309
79	vero	1,308
80	voida	1,307
81	pitkä	1,306
82	korko	1,304
83	sanoa	1,299
84	op	1,296
85	kysyntä	1,291
86	asiakas	1,291
87	aloittaa	1,281
88	talouselämä	1,272
89	kauppa	1,271
90	inflaatio	1,261
91	omistus	1,259
92	pieni	1,257
93	eli	1,257
94	noin	1,255
95	danske	1,25
96	iso	1,249
97	valtio	1,249
98	verotus	1,248
99	enemmän	1,248
100	taloudellinen	1,248
101	asuntolaina	1,243
102	hajauttaa	1,242
103	omistaja	1,242
104	kallis	1,24

Utiskommentit		
Sija	Avainsana	Avainsanaisuus-arvo
50	joku	1,656
51	säästäminen	1,656
52	tappio	1,635
53	oma	1,631
54	mikä	1,623
55	talous	1,616
56	siis	1,611
57	eikä	1,61
58	nämä	1,602
59	vain	1,589
60	säästää	1,574
61	vaikka	1,569
62	tulo	1,56
63	tai	1,556
64	kuin	1,553
65	summa	1,545
66	pitää	1,543
67	verotus	1,536
68	se	1,535
69	velka	1,534
70	koska	1,528
71	tuoda	1,517
72	varallisuus	1,513
73	kaikki	1,513
74	yhteiskunta	1,512
75	rikas	1,507
76	laittaa	1,505
77	omaisuus	1,5
78	kk	1,492
79	pois	1,483
80	rikastua	1,477
81	silloin	1,471
82	köyhä	1,464
83	korko	1,461
84	säästö	1,454
85	voida	1,452
86	toki	1,451
87	nuo	1,449
88	kurssi	1,438
89	halpa	1,434
90	järkevä	1,43
91	vaurastua	1,427
92	mennä	1,424
93	no	1,423
94	työ	1,422
95	hyvä	1,418
96	varma	1,418
97	nyt	1,417
98	menettää	1,417
99	pieni	1,413
100	asuminen	1,408
101	sinä	1,407
102	taas	1,402
103	markkina	1,401
104	asuntosijoittaminen	1,395

Uutiset		
Sija	Avainsana	Avainsanaisuus-arvo
105	korkea	1,237
106	liiketoiminta	1,229
107	tarjota	1,226
108	osakesäästötilin	1,225
109	aktiivinen	1,221
110	omaisuus	1,22
111	tarkoittaa	1,219
112	pääomasijoittaja	1,217
113	halpa	1,216
114	ulkomainen	1,216
115	velka	1,216
116	kymmenen	1,216
117	tai	1,214
118	nostaa	1,213
119	osakekurssi	1,213
120	tappio	1,213
121	moni	1,21
122	vastaaja	1,209
123	ilmiö	1,208
124	oma	1,208
125	vaurastua	1,207
126	viime	1,205
127	tulevaisuus	1,205
128	hyvä	1,204
129	perustaa	1,198
130	arvioida	1,197
131	bitcoinin	1,197
132	vastuullisuus	1,197
133	siis	1,196
134	kuin	1,196
135	liikevaihto	1,193
136	keskimäärä	1,192
137	kasvattaa	1,191
138	vuokra-asunto	1,19
139	capital	1,19
140	kiina	1,189
141	tuote	1,188
142	nordnetin	1,188
143	osto	1,187
144	hs	1,187
145	kysely	1,187
146	investointi	1,186
147	toimiala	1,184
148	passiivinen	1,183
149	valuutta	1,182
150	asuntosijoittamisen	1,181
151	yrittäjä	1,179
152	matala	1,179
153	tiedote	1,178
154	pörssi-yhtiö	1,178
155	strategia	1,177
156	vähentää	1,177
157	ban	1,176
158	kiinteistö	1,176
159	arvopaperi	1,175

Uutiskommentit		
Sija	Avainsana	Avainsanaisuus-arvo
105	hävitä	1,387
106	tarvita	1,375
107	laskea	1,374
108	salkku	1,366
109	nousu	1,363
110	muuten	1,361
111	suuri	1,36
112	juuri	1,355
113	enemmän	1,351
114	parempi	1,347
115	tavallinen	1,346
116	juttu	1,342
117	firma	1,341
118	taitaa	1,339
119	kansa	1,335
120	kukaan	1,334
121	kallis	1,332
122	sama	1,331
123	verottaja	1,324
124	aloittaa	1,315
125	omistaja	1,314
126	aivan	1,31
127	indeksi	1,305
128	osakesijoittaminen	1,305
129	veronmaksaja	1,305
130	kuten	1,302
131	turha	1,297
132	näin	1,296
133	verottaa	1,29
134	maksu	1,289
135	vai	1,288
136	miljardi	1,287
137	inflaatio	1,284
138	huono	1,284
139	riittää	1,283
140	kuka	1,28
141	iso	1,274
142	saada	1,273
143	joten	1,27
144	jokainen	1,27
145	todella	1,27
146	yhtiö	1,268
147	jotain	1,267
148	helppo	1,266
149	työpaikka	1,266
150	pitkä	1,265
151	omistaa	1,265
152	romahdus	1,264
153	oikeasti	1,263
154	esim	1,262
155	pääomatulo	1,262
156	vähän	1,261
157	neuvo	1,261
158	hajauttaa	1,26
159	asuntolaina	1,259

Tulevaisuuksien rakentuminen median sijoituskurssissa

Uutiset		
Sija	Avainsana	Avainsanaisuus-arvo
160	osa	1,172
161	osakesäästötili	1,172
162	kiinnostaa	1,17
163	sijoitusrahasto	1,17
164	kuukausi	1,169
165	tavallinen	1,164
166	kiinnostua	1,162
167	mi	1,159
168	ala	1,158
169	etf	1,157
170	vuokralainen	1,156
171	ostaja	1,155
172	yli	1,155
173	vastaava	1,154
174	keskimääräinen	1,152
175	kohde	1,152
176	maailma	1,152
177	koska	1,152
178	usein	1,151
179	kiinnostus	1,151
180	verrata	1,149
181	helppo	1,148
182	ajatella	1,148
183	pääkaupunkiseutu	1,147
184	sijoitussalkku	1,147
185	piensijoittaja	1,147
186	vaikuttaa	1,146
187	yhä	1,145
188	bitcoin	1,144
189	yksittäinen	1,144
190	kuten	1,144
191	piensijoittaja	1,143
192	ostaminen	1,142
193	finanssiala	1,142
194	hankkia	1,142
195	uskoa	1,142
196	oksaharju	1,141
197	suosio	1,14
198	korkotaso	1,139
199	kaupankäynti	1,138
200	edullinen	1,137
201	teknologia	1,137
202	puttonen	1,137
203	yleensä	1,137
204	vaihtoehto	1,137
205	järkevä	1,137
206	vuokranantaja	1,136
207	kautta	1,136
208	yksityinen	1,136
209	hajautus	1,135
210	hamid	1,135
211	tavoite	1,135
212	houkutella	1,134
213	myynti	1,134
214	ymmärtää	1,133

Utiskommentit		
Sija	Avainsana	Avainsanaisuus-arvo
160	investointi	1,258
161	ilman	1,257
162	eläminen	1,257
163	ylimääräinen	1,255
164	aika	1,252
165	homma	1,251
166	tienata	1,248
167	elää	1,248
168	sijoituskohde	1,244
169	vähentää	1,244
170	koskaan	1,242
171	tämä	1,24
172	ulkomaa	1,24
173	vuokralainen	1,24
174	oikein	1,239
175	maksa	1,239
176	yksityinen	1,236
177	täysin	1,234
178	nolla	1,231
179	tosi	1,229
180	tuki	1,229
181	asuntosijoittamisen	1,228
182	osto	1,227
183	aikaväli	1,226
184	joskus	1,224
185	kupla	1,224
186	oikea	1,223
187	v	1,223
188	yhtään	1,221
189	lama	1,218
190	mihin	1,218
191	etu	1,213
192	nousta	1,212
193	paljo	1,211
194	korkea	1,211
195	euro	1,211
196	elämä	1,209
197	lasku	1,208
198	kansalainen	1,208
199	mutta	1,206
200	tulla	1,205
201	osa	1,205
202	tonni	1,205
203	nostaa	1,205
204	pankkitili	1,204
205	piensijoittaja	1,203
206	sellainen	1,201
207	perustua	1,2
208	ostaminen	1,2
209	tietysti	1,191
210	ulkomainen	1,191
211	tarkoittaa	1,188
212	eläkeläinen	1,188
213	paljon	1,187
214	järkeä	1,187

Uutiset		
Sija	Avainsana	Avainsanaisuus-arvo
215	sijoitustuote	1,133
216	sääntely	1,132
217	toisaalta	1,131
218	lisätä	1,131
219	vuoro	1,129
220	ennustaa	1,129
221	buffett	1,129
222	asuntomarkkina	1,129
223	tarjonta	1,128
224	perustua	1,128
225	hajauttaminen	1,127
226	vaikutus	1,127
227	lukea	1,126
228	yksityissijoittaja	1,125
229	varten	1,125
230	sijoituspäätös	1,125
231	selvitys	1,124
232	finanssikriisi	1,124
233	ekonomisti	1,123
234	ekp	1,122
235	perintö	1,122
236	suosia	1,122
237	rikastua	1,121
238	mieltä	1,121
239	perustaja	1,121
240	pohtia	1,121
241	keskittyä	1,121
242	talletus	1,12
243	helsing	1,119
244	markkina-arvo	1,119
245	parempi	1,119
246	neste	1,118
247	se	1,118
248	yleinen	1,118
249	indeksirahasto	1,116
250	tyypillisesti	1,116
251	erityisesti	1,115
252	kryptovaluuttojen	1,115
253	kotimainen	1,115
254	osakesijoitus	1,115
255	laittaa	1,114
256	vakaa	1,114
257	lounasmeri	1,114
258	aloittaminen	1,114
259	käytäntö	1,114
260	tuppurainen	1,113
261	seuraava	1,113
262	ilmarinen	1,113
263	sijoitusyhtiö	1,113
264	rahapolitiikka	1,111
265	pan	1,111
266	epävarmuus	1,111
267	kertyä	1,11
268	lista	1,11
269	eläkerahasto	1,11

Uutiskommentit		
Sija	Avainsana	Avainsanaisuus-arvo
215	tasku	1,186
216	liian	1,185
217	kustannus	1,184
218	keinottelu	1,182
219	tietenkin	1,18
220	osata	1,177
221	etf	1,177
222	pitkäjänteinen	1,176
223	kulta	1,176
224	omistus	1,175
225	ihme	1,174
226	varakas	1,173
227	eläkemaksu	1,172
228	tuossa	1,172
229	riskitön	1,171
230	miljonääri	1,171
231	työtön	1,17
232	nordea	1,17
233	piensijoittaja	1,17
234	ilmainen	1,17
235	asumistuki	1,169
236	hyöty	1,169
237	verran	1,168
238	passiivinen	1,167
239	suomalainen	1,167
240	meno	1,167
241	romahtaa	1,165
242	asia	1,165
243	sijoitustoiminta	1,164
244	työnteko	1,164
245	hyötyä	1,164
246	lotto	1,163
247	omistusasunto	1,163
248	pelkkä	1,161
249	ehkä	1,161
250	kulutus	1,16
251	mihinkään	1,159
252	nimenomaan	1,157
253	lapsilisä	1,157
254	onni	1,155
255	suositella	1,155
256	sektori	1,152
257	kai	1,151
258	hajautus	1,151
259	enää	1,15
260	aino	1,149
261	tulevaisuus	1,149
262	väärä	1,148
263	asumistuki	1,148
264	veroparatiisi	1,147
265	kasvaa	1,147
266	miten	1,147
267	omistaminen	1,147
268	tähtäin	1,147
269	muu	1,146

Tulevaisuuksien rakentuminen median sijoituskursseissa

Uutiset		
Sija	Avainsana	Avainsanaisuus-arvo
270	pitää	1,11
271	selvästi	1,11
272	analyytikko	1,109
273	romahdus	1,108
274	rikas	1,108
275	pitkäjänteinen	1,108
276	omistaminen	1,107
277	suora	1,107
278	tuhat	1,107
279	vakuutus	1,107
280	nolla	1,106
281	toimija	1,106
282	salkkuhoitaja	1,105
283	neuvo	1,105
284	osta	1,105
285	pitkäaikainen	1,105
286	menettää	1,105
287	tuotto-odotus	1,103
288	varma	1,103
289	alkuvuosi	1,102
290	merkitä	1,102
291	meno	1,101
292	ilmarisen	1,101
293	kryptovaluuttoihin	1,1
294	silloin	1,1
295	osakesäästäjien	1,1
296	miten	1,099
297	rahoittaa	1,098
298	muutos	1,098
299	verran	1,096
300	aktiivisesti	1,096

Utiskommentit		
Sija	Avainsana	Avainsanaisuus-arvo
270	edullinen	1,146
271	kauan	1,146
272	kysyntä	1,146
273	potti	1,145
274	tyhmä	1,145
275	keskuspankki	1,145
276	takaisin	1,145
277	periä	1,145
278	markkinat	1,144
279	viisas	1,144
280	tuollainen	1,143
281	asuntosijoittamista	1,143
282	ellei	1,142
283	verovarot	1,142
284	vähemmän	1,142
285	osakemarkkinat	1,142
286	perintö	1,141
287	miinus	1,14
288	minä	1,138
289	liikaa	1,137
290	joko	1,137
291	kuinka	1,136
292	moni	1,136
293	yleensä	1,136
294	verrata	1,136
295	jäää	1,135
296	hyvin	1,135
297	arvonnousu	1,135
298	ahneus	1,134
299	eläkerahasto	1,133
300	kullata	1,133

Communicating with Purpose

To cite this article: Porttikivi, M. & Laihonen, M. (2023). It's Time to See the Forest for the Trees - Rhetorical Argumentation about Forest Use on Twitter. In: E. Lillqvist, M. Eronen-Valli, V. Manninen, N. Nissilä & E. Salmela (Eds.). *Communicating with Purpose*. Vaasa: VAKKI Publications 15. 317–334. ISBN 978-952-69732-2-7

It's Time to See the Forest for the Trees – Rhetorical Argumentation about Forest Use on Twitter

Merja Porttikivi^a & Maarit Laihonen^b

^a University of Vaasa

^b University of Eastern Finland

Twitter¹ used to be a hotbed of topical societal debates. In this paper, we analyze discussions about Finnish forest use and conservation on Twitter during a five-month period in 2020–2021. By looking at the factual contents and the ways claims are justified, we ask how tweeters construct their arguments. The materials were analyzed by paying attention to background categories, content topic and style, and any additional information brought up by participants. Our findings show that a polarization between economic and ecological worldviews can be seen in Twitter debates, and that the participants use various methods to justify their stances. As a result, we also identified ways in which ordinary people take part in this debate by commenting, reframing, retweeting and sending their own photos as evidence.

Keywords: Argumentation, forest, rhetorics, Twitter

This work is licensed under [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

¹ In 2022, Twitter was bought by Elon Musk, who later changed its name to “X.” This research was conducted before these changes, and thus we use the original name.

1 Background and Aims

During the last few years, forests have been of increasing interest to legislators, the European Union, industry interest groups, and private land owners, due to their role as carbon sinks, sources of economic income for private people, as well as their relevance to industrial changes and biodiversity, to mention but a few. In this paper, we analyze Finnish public discussion on these topics.

Previous research has identified and classified stakeholders of forest debates (Haugen 2015), the attitudes of different stakeholders towards forests (Lindqvist et al. 2011), and the thoughts of the general public concerning clearcutting (Bliss 2000). The underlying values – ecology and economics – in the forest management for sustainable development and natural resources issues have been identified in studies early on (see Toman & Ashton 1996), and they have been studied e.g. in the context of different countries (Kant & Lee 2004; Lim et al. 2015), sustainability in terms of forest management (Kant 2003) and, especially, in relation to the climate (Eriksson 2018, André et al. 2017; Laakkonen et al. 2018). Some aspects of the Finnish forest discussion, and its responsibility (Volmari 2009) and environmental talk (Takala et al. 2019) have been studied before, but these studies have focused on the rhetoric of forest industry and environmental organizations, while the main focus of this study is on the public debate on social media. The purpose of this study is thus to contribute to a more nuanced understanding of the online discussion about forest issues, and the ways in which the different actors (e.g., representatives of corporations, public administration, media, and lay people) interact with regard to the environment and societal influence. The empirical material is from a five-month time period in 2020–2021 when forests were a heated topic in Finnish Twitter debates.

The aim is to find out how the participants are using their voices and what themes they concentrate on in order to make claims and arguments heard and convincing to the implicitly or explicitly chosen audience. Theoretically, the paper draws on the dimensions of rhetorical argumentation. We identify central issues of concern and analyze the argumentation from a rhetorical viewpoint. The arguments of both organizations and individual actors are meaningful in the context and ideological structures (ideology of economic growth or forests in an economic sense, and forest conservation), where they are used for justifying actions. This study also explores what kind of themes are manifested in the forest discussion and what kind of parallel themes and argumentative rhetorics are used for legitimating claims made by the speakers.

2 Public Argumentation and Social Media

In this section, we will outline the concept of argumentation and present our approach to it. Next, we will present previous research about Twitter, and its significance to social researchers. Finally, we will introduce the context of our study, the Finnish forest debate.

2.1 Argumentation

Argumentation aims to convince the listener, often the opponent or opponents, of one's premises and to show how one is reasoning from those (Zarefsky 2014: xvi). Here, we are interested in public argumentation, and specifically rhetorical argumentation (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1951), which often deals with contemporary political issues and takes place in various forums. Social media has opened the political arenas of argumentation for wider audiences compared to traditional voices of, for example, politicians and representatives of industries (e.g. Zenker et al. 2023). However, these latter groups that had a voice already in the traditional media, also participate in public discussions and argumentation in various social media, such as X (formerly Twitter), Facebook, Instagram, and Tiktok.

Central for successful public argumentation is the means of making the argument reliable and appealing; in social media speed and brevity are particularly important, whereas following a logical structure is not necessary (see e.g. Lytos et al. 2022). In order to strengthen or rationalize one's argument, different rhetorical tools are used instead of aiming toward *logical* argumentation with clear or explicit premises. In certain heated public debates, where facts, values, and feelings are mixed, rhetorical argumentation becomes crucial as social media pushes speakers to 'take sides' and to attempt to persuade others on 'their side' – the counterpart can also be imaginary or absent from the social media platform or discussion. The Finnish forest as a societal topic offers fruitful debates where such dimensions can be analyzed. The nature of the argumentation affects how, for example, Twitter data can be analyzed. Rhetorical forms of persuading the listener – the uses of *ethos*, *logos*, and *pathos* – can be detected also in brief and limited forms of communication, such as tweets (Auger 2014). Ethos, logos, and pathos are Aristotle's original concepts referring to (in the same order) the speaker's position in listeners' eyes, to the rational content of what is said, and to the emotional content.

Kock (2013) emphasizes the theme as a central factor in rhetorical argumentation. For Finns, the forest as a theme is not only emotional, but also material, especially in an economic sense. Emotional (*pathos*) and material (could be understood as *logos*) overlap strongly in forest argumentation and bring forth different world views, beliefs, and

knowledge (Wahl-Jorgensen 2019). In public argumentation, these differing perspectives often collide. In addition, specific worldviews, beliefs, and knowledge are often associated with specific institutions and organizations, such as those focused on ownership, industry, and geographical and educational positions (widely referring to ethos, or in other words authorities). Even if the length of a tweet seems short for argumentation, it may still be argumentative when representing an individual speech act packed with content (e.g. Elliott-Maksymowicz et al. 2021).

The rationality of arguments and their premises is a popular claim in social media debates, because rationality is considered convincing and worth aiming at (Kelly et al. 2017). The forest debate is an illustrative case of a social media debate where rationality – and the claim of it – meets emotional and moral arguments. Whereas the speakers tend to refer to only one aspect, in reality, rational, emotional, and moral aspects overlap. In general, debates over people’s living environments, land, and property tend to become battles over what types of knowledge and rationality are proper. (Collier & Scott 2017.) For example, Rydin (2003) divides these types into scientific rationality, economic rationality, and communicative rationality. In the forest debates, these rationalities become simultaneous and create the peculiar rhetoric used for arguing on one’s or one’s reference group’s opinions or interests. According to Nancekivell et al. (2019) understanding ownership is based on a naïve theory of ownership where owner and property are differentiated. This has ontological effects on how understandings of, for example, ‘forest as property’ or ‘forest as nature’ are conflicted in debates.

Social media has offered the possibility to wider audiences to participate in new ways in everyday political debates. Networks and bidirectional communication have, at least theoretically, made policymaking more bottom-up compared to traditional top-to-bottom media. This can be positively understood as democratizing debate and knowledge but it has also undermined for example the belief in scientific expertise (Krick & Meriluoto 2022). The democratization of knowledge and expertise also can cause disorder in situations where coherent and weighted knowledge is crucial, such as in the case of COVID-19 (Camporesi et al. 2022).

We look at the Finnish forest Twitter debate from the perspective of rhetorical argumentation. Rhetorical argumentation, as discussed here, is concerned with ‘the relationship between arguments and audiences, and deals with how people are induced to believe a statement’ (Zarefsky 2014: xvi). Through analyzing comprehensive data, we discuss the nature and relations of the expected knowledge and know-how presented in the tweets. Methodologically, we observe tweets as texts situated in the contexts of links, images, hashtags, and mentions.

2.2 Previous Research on Twitter Debates

Twitter is a micro-blogging platform that enables users to post short messages, known as ‘tweets,’ which were previously limited to 140 characters but have been extended to 280 characters in most languages since 2017.² Once posted, tweets are automatically distributed to the user’s network of followers and can also be seen by anyone using the web or a Twitter application, unless the user has set their account to private. Tweets on Twitter can also be replied to, explicitly flagging conversation participants, or retweeted, which means sharing the tweet to one’s own followers. Thus, Twitter is a platform where a diverse range of individuals can engage in discussions related to topics that hold personal significance for them. Furthermore, Twitter has become an important tool for disseminating scientific knowledge to a wider audience. The platform has provided an opportunity for the general public to participate in discussions about science and technology-related issues, thus facilitating greater engagement and understanding of these subjects. (Darling et al. 2013; Fownes et al. 2018; Agnihotri et al. 2022.)

Twitter has the potential to merge distinct audiences, those who engage in political discourse and those who use the Internet for entertainment (Ngyuen 2011). In addition, experts, influential leaders, and laymen (deRosa et al. 2021), may form a cohesive group. Further, Halpern et al. (2017) found that sharing political information through social media leads to higher levels of participation, a conclusion that aligns with earlier research on the democratizing potential of Twitter and other microblogging platforms (Murthy 2012). These platforms allow ordinary citizens to break news, create media content, and share their opinions publicly, contributing to a significant shift in power dynamics and the ability of individuals to influence public discourse.

Twitter’s popularity, and also its popularity as a research topic, may be attributed to the attention it has received from mainstream media. Furthermore, Twitter has widely been used by journalists to identify newsworthy events and to distribute breaking news. In contrast to Facebook, it could be argued that Twitter garners more media attention due to the fact that celebrities, politicians, and sports stars frequently tweet about current events. Additionally, controversial tweets often make headlines, further contributing to Twitter’s visibility in the news. (Ahmed et al. 2017.)

When it comes to acquiring research materials, Ahmed et al. (2017) have summarized the reasons for Twitter’s popularity among researchers: its cultural status, search and

² After the sale of Twitter to Elon Musk in 2022, even longer messages have been allowed for paying users.

hashtag features, easy data retrieval, open API for accessible tools, and researchers' personal experiences using the platform. By capturing tweets over time, researchers can gain insight into how an issue evolves and changes longitudinally (see also Roberts et al. 2019). In addition, social media platforms like Twitter are increasingly recognized as valuable sources of information regarding the societal context and functions of forests (Daume & von Gadow 2014). Bogdanou et al. (2013) argue that social media provides a means for the forest industry and related stakeholders to communicate and influence the general public.

2.3 The Context: Finnish Debate on Forest Use and Conservation

In the Finnish setting, forests are currently framed within the context of 'bioeconomy' (Finland and EU) – that is the way that bio-based products are used as a solution to moving beyond a fossil-based economy. The use of forests as such has not, however, changed: pulp, paper, and a small amount of 'innovative' products are still the main endpoints of logging. The legitimation work related to this progress, and the reconciliation of contradictory values, is done on the grassroots level.

Previous studies (see e.g. Toman & Ashton 1996, Halla et al. 2019, Karppinen et al. 2020) have identified diverse values in the forest issues and noted that, as a result, there are conflicts of opinion, which have often been interpreted as confrontations (Mäntyranta 2020). In public, the different parties strive to promote their own positions and bring out their experiences from their own point of view. However, the economic value of forests has a central role for Finns on a more personal level, in the form of unquestionable private ownership. Takala et al. (2017) identified that economic interests and utilization are central factors in the Finnish forest ownership. The economic approach manifests itself both in pro-utilization and in critical, often conservationist, ways. These findings resonate with the history of Finnish forest industry logic and the struggles over nature conservation.

3 Materials and Method

The empirical materials for the study were collected from Finnish Twitter debates on forest issues during the time period of 1.12.2020–30.4.2021. All the tweets including the word 'forest' (*metsä* in Finnish) were collected from the Twitter API via Postman query.

In the first stage of analysis, the resulting material (16 950 tweets in JSON files) was organized into Excel-categories by date and time sent, sender, reactions, and the content. In order to get an overview of the debate, the number of unique tweeters and the

most active tweeters were identified. Further, the tweets and subsequent replies/re-tweets that attracted most reactions (likes, comments, or retweets) were identified; in the second stage, these 450 tweets were analyzed qualitatively.

Our qualitative analysis draws from the ideas of argumentation on 'themes' (Kock 2013), and the argument structure relying on the social dimension of argument (Tindale 2015; Tindale 2013). This means that in order to understand *the issue in dispute* in argumentation and the ways in which it is *expressed in the shared environment* by using words and/or images, we will analyze the individual tweets by their topic claims (what it is 'about', to which larger issue it belongs, and what stance it takes in relation to that) and the support they offer to these claims (in a form of factual or other further information) (see also Kock 2013; Tindale 2013).

Thus, in the second stage, we analyzed the content of the selected 450 tweets and the ways in which their central argument was supported/justified (with links, images, etc.), in order to display the elements of argumentation. Finally, to exemplify the argumentation in different categories, we chose 18 individual tweets to represent the in-depth analysis.

In the first, quantitative stage, then, the unit of analysis was the number of tweets and the sender of the tweets, as well as the time they were sent. In the second stage, in contrast, the unit of analysis is the content of the tweets, more specifically the argumentative categories present in them.

4 Analysis

4.1 General Description of the Forest Debate

We began our analysis by looking at the number and background of the participants. There was a total of 6265 unique senders during the selected time period. 5658 of them had tweeted less than five times. We then picked all the 95 most active users (they sent/commented or retweeted more than 20 tweets) and classified them according to their primary background positions (as stated in their Twitter profile). The percentage of the positions is presented in Figure 1.

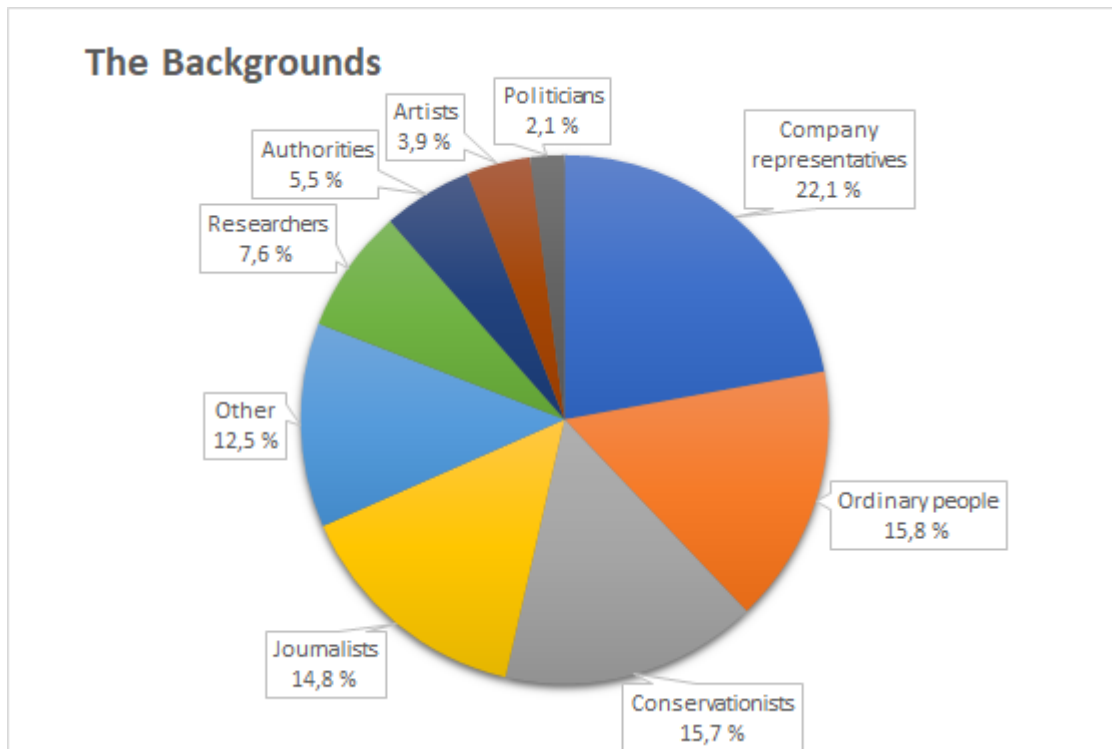

Figure 1. The backgrounds of the tweeters.

The largest category of the most active tweeters is that of “company representatives”, which include managers or other representatives of forest industry organizations. The second largest group is “ordinary people”, who take part in forest conversations, either by posting their own content (texts, pictures, or links) or commenting or retweeting topical posts. The “conservationists” form the third-largest group. These are representatives of nature conservation organizations (such as WWF or Greenpeace), activists, or other people, who have mentioned a connection to conservation in their profiles. The fourth group is “journalists”, which refers to representatives of traditional media outlets.

The fifth-largest group is “other”, which contains users who have not announced any specific information of their background, or the information is not relevant here. The sixth group is “researchers”, most of whom have announced their affiliation, university or research institute, in their account profiles. The seventh group, “artists”, contains mainly photographers, who post their images on Twitter. The eighth group is “authorities”, that is experts and governmental officials in ministries and state enterprises. Finally, the last group is “politicians” which consists of elected politicians, former or active, on the local, national, or EU-level. Although some users could have been categorized into more than one background group, for the sake of clarity, only one “main” category was used for each tweeter in this study.

After the categorization of the most active tweeters, we moved on to identify the peak periods where the forest-related tweeting was most active. This was done from the dataset of 450 tweets that gathered the majority of public attention. This also allowed us to retrieve the most popular topics within the broad forest issue, as the most active periods were centered around four topics: a) the documentary of primeval forests (in December 2020), b) the *Suomen Kuvalehti* cover story about clearcutting (in February 2021), c) news about a license granted for a new bioproduct mill in Kemi (in February-March 2021), and, finally, the d) discussion about the EU forest strategy in March-April 2021.

The main focus of the analysis is the individual tweets, not the whole chains. Sometimes real debate sparked not from the opening tweet, but from some reformulation or re-framing of it in the form of a retweet. In these cases, we will make note of whether the example is not an 'original opening tweet', but a retweet. The original tweeters are mainly serious but there are some irrelevant, inappropriate, or trolling debates in the tweet chains. Further, in order to analyze the contents, we selected the individual tweets that got the most reactions (at least 50 likes, comments, or retweets) for further investigation; and thus formed a sample of 450 tweets. Next, we will present the 18 examples, which best represent the whole sample and the different categories that are present. We analyzed both the topic claims of these tweets—what they are "about," to which bigger issue they belong, and what position they take on it—as well as the evidence—factual or other—that the tweets provide to bolster these claims. We have combined the findings into five categories. The examples were translated into English, and the names of the tweeters and other personal identifiers were removed.

4.2 Results of the rhetorical analysis

In this section, we will show the ways in which rhetorical argumentation is constructed in the Twitter debate. Our results are presented in the following way. First, we pay attention to the (implicit and explicit) expressions of rationality, both in the speaker's own and in the judgment of others' claimed ideology and worldview. Secondly, we look at the additional information given (by links to newspaper articles, research reports, etc.). We then move on to observe the linkage to topical political issues and policy-makers. Then we show the ways in which images were used in the conversation.

Ideology and rationality

One way of questioning opposing views by other participants is to blame them for their 'ideology', and, especially in a way that some claims are rooted in an ideology, instead of rationality. This claimed ideology is often something that is outdated (like the pro-

Soviet era of transmission in the 70's and 80's). In Example 1 (which was the tweet that gathered the most reactions in all our material), the participant is using an accusation of bias to justify their opinion about the *Yle* documentary on the state of the Finnish primeval forests, and addresses it to *Yle*'s (The Finnish Public Service Media Company) CEO:

- (1) Since the #YLE Moscow correspondents in 70s and 80s, I haven't seen a more biased thing than the #Suomalaisetikimetsät [Finnish primeval forests] program that just ended! What a flop! @merjaya

Then again, claims of rationality can appear in a form where economic rationality is seen as the only right way, whereas other rationalities are 'just bad options':

- (2) In the midst of all this racketing about forests and nature, it should not be forgotten that the wise use of natural resources means a livelihood and a better climate. Finnish forestry is undoubtedly the world's number one level. Trees are not cut and peat is not lifted out of malice, but because the other options are bad.

Right to speak and the proper way of participating

One typical feature of online discussion is 'metaconversation' – talk about who has the right to participate in a particular conversation, as well as beyond, and in what ways the participation should take place. One way of criticizing opposing views is painting them as irrelevant based on characteristics of the people expressing them. In Example 3, ownership is represented as a boundary mark, meaning that only those who actually own forests (or have invested in them) should get their voices heard:

- (3) Those, in the forest debate, who are the loudest, most active and edgy, and most willing to decide are those who don't own the forest and don't have a penny attached to the forests,...
REF TO: <https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/metsa/00889ddf-327e-5ae8-83cf-19a3f3e710fb>

This kind of questioning of someone's right to speak can also involve bringing up *other* issues the other parties should rather be concentrating on. In Example 4, the tweeter suggests that the Greens are not qualified to speak on the forest industry as long as a completely unrelated environmental problem, namely dumping dirty snow in the sea in Helsinki, has not been solved:

- (4) Dirty snow is thrown into the sea in Helsinki. The Greens remain silent. Why? They give advice to forest professionals about forestry, but can't handle the pollution in their own city! What kind of a #natureconservation party is this? #greens @MariaOhisalo #Helsinki #forest

Knowledge and sources of information

Showing expertise, both 'knowledge' and 'know-how', is done by appealing to some external source, and this source of information is then put under scrutiny. The sources

referred to are manifold, and include governmental reports and reviews, research publications, news articles, and quotes of single persons who are considered authorities in the field (understood to cover anything from biology to economics).

In Example 5, the source used to support the use of forests in an economical sense is a private forest management consultancy, Tapio, which has over one hundred years of history in Finnish forest management.

- (5) Did you know that the output of the #forestbioeconomy in Uusimaa and Central Finland is both over EUR 2,800,000,000? Or that the #valueadded of forest bioeconomy grew by 21% between 2011 and 2018? Thank you to @metsasaatio and @TAPIOForestry for the Metsäbiotalous maakunnissa [regional forest bioeconomy] report. REF TO: <https://tapio.fi/projektit/metsabiotalouden-arvoketjut/metsabiotalous-maakunnissa-raportit-ja-esitykset/>

However, the value of the reports and suggestions from different government offices can also be questioned, like in Example 6, where the five-year plan to protect the primeval forests is criticized as an unrealistic myth:

- (6) I have reservations about all kinds of programmes drawn up by the head office. The five-year programme was like that. My point is that the whole term 'old forest' is a romantic myth. We all want to go to the old-growth forest and protect it - most of all those who never visit any forest.

Example 7 is a direct answer to Example 6, and it argues that even though some ideas are 'romantic', they can still have roots in biological facts, and thus, should be taken seriously:

- (7) An 'old forest' may be a romantic idea, but the forest in which diversity has been deposited for a long time is not a myth, it is about biological facts. An old-growth forest, on the other hand, is a different matter. There are few of them in Finland, and the protection of those few is important, but not the only thing in forest protection.

Another example of bringing up sources of information is the use of statistics to support one's claim. In Example 8, this is done in a clarifying and supporting comment to a previous tweet, which implies that the ideas for forest conservation are somehow outdated:

- (8) Here's the state forest inventory data from the 2000s that the legendary explainer is looking for. [Refers to statistics on forest age groups in Finland 1996-2003 ->2015-2019 based on national forest inventory.]

COMMENT TO:

- (9) Luckily, there is a legendary Nature Evening Man! [Nature evening is a radio programme that has run since 1975, and the referred person acted as a specialist in the programme for decades. Recently he has published several newspaper columns that question the need for the protection of nature.]

National politics

Since forestry and bioeconomy constitute a significant part of the Finnish National Economy, they have also been central topics in political debates. The fluctuations of trade trends and the decisions regarding industrial sites have been and are being praised, judged and ridiculed from all political sides, and depending on who is holding the power seat:

- (10) You most likely remember that when UPM closed the Kaipola plant, economic influencers criticized Finland's tax and wage policy heavily. Now that Metsä Group is opening a new mill in Kemi, you would think they would take turns praising the government's economic policy?

Political differences are also brought into the arena by publicly judging reforms suggested by green ministers. This is part of the larger pattern of criticizing the Green Party – and beyond party politics, the environmental movement – of their statements about natural resources and the economy. Here a forest industry leader specifically targets Ohisalo by stating that the plans to restrict the cuttings are not supported by research:

- (11) Chairperson @MariaOhisalo would reduce logging without taking a position on its relocation [elsewhere in the world]. In Finland, logging responds to global product demand and at the same time creates work/income. She would also like to put an end to clearcutting in state forests, even though research does not support it.

REF TO: <https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/uutiset/d549a2f4-0ad7-5972-ae44-8c0a4daf7d2b>

When the information about the license granted to the new 'Bioproduct' mill was published, the news was loudly and broadly celebrated by both industrial and political key figures:

- (12) Big decision! The largest forest industry investment ever made in Finland. Hurray, Metsä Group, hurray, Finland! From this we rise.

REF TO: Metsä Group press release on Kemi bio product mill investment.

- (13) Metsä Group's new mill in Kemi is the best news in a long time. This is what we have been waiting for in Sea Lapland! 🙌😊 This largest investment in the history of the forest industry, EUR 1.6 billion, will put the whole of Finland on its feet. Where to get all the skilled workers is now the most positive problem in the region! @MetsaGroup

In a heated political debate, the participants sometimes use strong language and terms like 'lying' and colloquial phrases when expressing their anger towards the system:

- (14) The Finnish forest industry is a fraud. We have been lied to that things are done sustainably, but 74% of endangered forest species are endangered because of the forest industry. The people who are warming up our society are now one by one revealed to having pissed into our common pants in freezing temperatures.

In addition, when it comes to political strategies (e.g. the EU forest strategy, that was being prepared at the time), the writers can quickly express their frustration towards policy-makers by referring sarcastically to a ‘surprise’:

(15) Surprise surprise! After all, Finland is there again undermining the fight against biodiversity loss and the climate crisis. According to Finland, the forest strategy focuses too much on the protection of carbon sinks and biodiversity. #luontokato #ilmastokriisi #ilmastohallitus #metsä #monimuotoisuus #luonto

REF TO: original referred document: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6644-2021-INIT/en/pdf>

Showing evidence with images

A relatively big part of our materials consists of tweets where an individual (most often an ordinary citizen) posts a snapshot of their walk or trip to the forest with an accompanying message of how ‘forest nurtures one’s soul’. Example 16 was posted on the International Forest Day, and it also implicitly refers to another peculiar trait in the Finnish system: you can make a fire in a forest you own (this is prohibited in the Everyman’s rights³):

(16) Forest relaxes, forest calms, forest refreshes, you keep fit in the forest and you can grill sausage in the forest. People, go to the forest. #worldforestday

REF TO: Own photo in the forest, camp fire.

An example of grim evidence and mockery, is the case of the cover picture in the *Suomen Kuvalehti* magazine in February 2021. The cover story was about the miserable state of forests in Finland, and the image was of a scenery after clearcutting. Interestingly, the first tweeters were questioning the ‘reality’ of that image, their claim was that it was a cherry-picked bad example that is hard to find in actual forests (see Example 17).

(17) How close is the collaboration of @SuomenKuvalehti magazine and conservation organizations, since the cover image is the same as a campaign photo? Obviously, the magazine is no longer neutral, reliable or objective?? The image does not reflect the actual reality in our forests!

REF TO: Screenshot of Suomen Kuvalehti 10/2021 cover.

That inspired an active tweeter to post their own response, in which they attached their own image to support the original news article, and show the actual reality:

³ “Everyman’s rights are traditionally understood as the right to move about, stay and temporarily camp on another’s land and utilise certain natural products there without the consent of the landowner.” (Ministry of the Environment 2015.) <https://ym.fi/virkistyskaytto>

- (18) Again, a forest industry person got anxious when the cover of the magazine 'does not correspond to reality.' Could we get some more pictures of what the #clearcutting reality is? In southern Finland, the surroundings of the #metso [Tetrao urogallus] lek has been fully cut. Tetrao urogallus is endangered by area. #forest
REF TO: Clearcutting photo taken by the tweeter.

Consequently, this image and the request for more pictures stimulated several participants to post their own images of clearcut forest land from all around Finland.

5 Discussion

Popular themes in the Twitter forest discussion are economy, climate, private ownership, and its central value. The speakers of 'forest Twitter' often implicitly refer to rationality and knowledge. However, the meaning of rationality and knowledge differs radically between the speakers, and direct references to biology or other relevant natural sciences are used by certain groups only, such as conservation advocates or those speaking for alternative forest management models. This is one of the central debates, for since the 1950s, one model of forest management has been hegemonic (Siiskonen 2007). This regulation changed only in 2014 (Oksanen 2014). Hence, rationality in forest discussion becomes shaped by the background beliefs whether these beliefs are relevant for the discussed issue or not. In extreme cases, everyone's rationality can be 'true' at the same time if it is true enough for the speaker. Equally, the question of 'ownership' is often mixed with the idea of knowledge and knowhow, especially in the arguments of those who represent the industry (directly or indirectly) or customary ways of forest management.

The one central topic in Twitter forest debates is cuttings, widely understood: It was present in debates concerning a certain project, certain new industrial site, a policy release, a study release, a decision of protected area, and even a television documentary. The forest debate is constantly ongoing but certain events result in high peaks.

In sum, the analysis shows that although the topics in the debates are not dependent on political views, the participants' arguments represent different values and worldviews. If we categorize the participants as environmentalists and industrialists, we can extract a central difference: Environmentalists argue for the *collective good* involving future generations and nature and climate as such, whereas those representing industry and the economic perspective argue for the *individual good*, such as the private ownership and individual rights. This generalization reveals that forest argumentation on Twitter often includes the audience already within the argument through implicit or explicit reference to values and belief structures (Tindale 2013). This can be seen also in forest debates in Finland beyond Twitter.

Social media, such as Twitter, offer an arena for people from all kinds of backgrounds. The level of their participation, as well as the attention they receive, is varied, and is also dependent on their previous activity and formerly built community. However, by participating in the debate about a topical issue, e.g. by retweeting or commenting on popular tweets or using trending hashtags, anyone can give their opinion and try to make their voices heard. And, sensitive issues, such as the Finnish forest, also invite people to share their *feelings* on the matter at hand. In our materials this was visible in the large number of individual snapshots related to forest experiences. These images, with the hashtag #forest, usually gained a lot of likes. This can be interpreted as one sign of the deep personal bond that the Finns are said to have with the nature and forests.

6 Conclusions

The relevance of Twitter debates to both participants and researchers is limited by what kind of people use Twitter and which of them are so interested in forests that they want to take part in political debates on the issue. Roughly, the most important group is those acting in different managerial positions in forest industries and interest groups and communicating in social media as it is a common communication strategy in many public and private organizations: making their staff tweet. Other important groups are the miscellaneous group of researchers studying forest-related topics and lay people interested in forests. There are common nominators that we have analyzed above by identifying and classifying the types of rhetorical arguments used in tweets in the context of the Finnish forest debate.

The tweeters in the data appeal to the rhetorical form of rationalising their argument: Rationality has traditionally been an important claim for Finns (see e.g. Seeck & Eräkivi 2008) in any debate and 'ideology' is seen as its counterpart. As well as in the debate over economy, also in the forest debate participants tend to identify themselves as rational, as pure from ideology, and the real or imagined opponent as irrational and ideological.

This rhetoric of *rationality* is closely related to the question of *democratization* of public debate. In the analysis, the demand and questioning of democratization manifests itself in claims of which sources should be used and on which occasions. The question of what is knowledge in the forest debate is tied to the question whether the speaker is considered knowledgeable enough to participate. There is a strong quest for the right to speak in the Finnish public debate. However, in the forest debate, it is regularly questioned who has the *right to speak* about forests. The right to speak on the issue manifests itself also in claims of which topics should be discussed and by whom. National politics is an

issue that causes confrontations and overstatements but is still widely discussed for example in social media. For example, in the case of forests, reference to *national interests* is popular. In addition, *justification with evidence* is a multifold way of building an argument: it can include self-taken photos as well as references to those that are considered an authority.

Along the lines with Ahmed et al. (2017) and Fellenor et al. (2018), we also found a two-way relationship between tweets and traditional media, involving interaction of different forms of media (print and TV media), political statements, and user content. The users of Twitter did not only, or inactively, receive messages from definitive sources and pass them on, but also engaged in a debate by endorsing or challenging the original content or media frames. And, on the other hand, debates that occur on Twitter, are often referred to in the traditional media. The manifold intertwining of multiple types of media was clearly present in our analysis, when the *Yle* documentary sparked a heated, widely commented conversation, it was picked to make headlines in the *Helsingin Sanomat* newspaper, which then drew a lot of reader comments. In these debates, the complexity emerges when various participants from different backgrounds build their arguments on numerous sources and beliefs that clash.

Acknowledgements

This research has received funding from The Finnish Cultural Foundation (Porttikivi) and from the Finnish Ministry for Agriculture and Forestry (2142/03.02.06.00/2018 “A Just Management Model for a Systemic and Sustainable Shift Towards Bioeconomy”)(Laihonen). The authors would also like to thank Katariina Puttonen and Pörrö Sahlberg for their help with the data conversions.

References

- Agnihotri, A., Bhattacharya, S., Yannopoulou, N., & Liu, M. J. (2022). Examining social media engagement through health-related message framing in different cultures. *Journal of Business Research* 152, 349-360.
- Ahmed, W., Bath, P. A., & Demartini, G. (2017). Using Twitter as a data source: An overview of ethical, legal, and methodological challenges. *The ethics of online research* 2, 79-107.
- André, K., Baird, J., Swartling, Å. G., Vulturius, G., & Plummer, R. (2017). Analysis of Swedish forest owners' information and knowledge-sharing networks for decision-making: insights for climate change communication and adaptation. *Environmental management* 59(6), 885-897.
- Auger, G. A. (2014). Rhetorical framing: Examining the message structure of nonprofit organizations on Twitter. *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing* 19(4), 239-249.
- Bliss, J. C. (2000). Public perceptions of clearcutting. *Journal of forestry* 98(12), 4-9.
- Bogdanou, T., Starr, C. B., Weatherall, A., & Leslie, A. D. (2013). Use of the internet and social media in the forestry profession in the United Kingdom. *International Forestry Review* 15(2), 147-159.
- Camporesi, S., Angeli, F. & Fabbro, G.D. (2022). Mobilization of expert knowledge and advice for the management of the Covid-19 emergency in Italy in 2020. *Humanities and Social Sciences Communications* 9(54).

- Collier, M. J., & Scott, M. (2009). Conflicting rationalities, knowledge and values in scarred landscapes. *Journal of Rural Studies* 25(3), 267-277.
- Cubbage, F., Harou, P., & Sills, E. (2007). Policy instruments to enhance multi-functional forest management. *Forest policy and economics* 9(7), 833-851.
- Darling, E. S., Shiffman, D., Côté, I. M., & Drew, J. A. (2013). The role of Twitter in the life cycle of a scientific publication. *Ideas in Ecology and Evolution* 6, 32–43.
- Daume, S., Albert, M., & von Gadow, K. (2014). Forest monitoring and social media—Complementary data sources for ecosystem surveillance? *Forest Ecology and Management* 316, 9-20.
- de Rosa, A.S., Bocci, E., Bonito, M., & Salvati, M., 2021. Twitter as social media arena for polarised social representations about the (im) migration: The controversial discourse in the Italian and international political frame. *Migration Studies* 9(3), 1167-1194
- Elliott-Maksymowicz, K., Nikolaev, A., & Porpora, D. (2021). How much can you say in a tweet? An approach to political argumentation on Twitter. *Humanities and Social Sciences Communications* 8(118).
- Eriksson, L. (2018). Explaining gender differences in private forest risk management. *Scandinavian Journal of Forest Research* 33(7), 716-723.
- Fellenor, J., Barnett, J., Potter, C., Urquhart, J., Mumford, J.D., & Quine, C.P. (2018). The social amplification of risk on Twitter: The case of ash dieback disease in the United Kingdom. *Journal of Risk Research* 21(10), 1163-1183.
- Fownes, J. R., Yu, C., & Margolin, D. B. (2018). Twitter and climate change. *Sociology Compass* 12(6), e12587.
- Halla, T., Karhunkorva, R., Kärkkäinen, S., & Paaskoski, L. (2019). Metsäsuhdemenetelmä. *Metsämuseo Luston julkaisuja* 2, 5-6.
- Halpern, D., Valenzuela, S., & Katz, J. E. (2017). We face, I tweet: How different social media influence political participation through collective and internal efficacy. *Journal of Computer-Mediated Communication* 22(6), 320-336.
- Haugen, K. (2016). Contested lands? Dissonance and common ground in stakeholder views on forest values. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie* 107(4), 421-434.
- Kelly, M., Ngo, L., Chituc, V., Huettel, S., & Sinnott-Armstrong, W. (2017). Moral conformity in online interactions: Rational justifications increase influence of peer opinions on moral judgments. *Social Influence* 12(2-3), 57-68.
- Kock, C., 2013. Defining rhetorical argumentation. *Philosophy & Rhetoric* 46(4), 437-464.
- Krick, E., & Meriluoto, T. (2022). The advent of the citizen expert: Democratising or pushing the boundaries of expertise? *Current Sociology* 70(7), 967-973.
- Laakkonen, A., Zimmerer, R., Kähkönen, T., Hujala, T., Takala, T., & Tikkanen, J. (2018). Forest owners' attitudes toward pro-climate and climate-responsive forest management. *Forest Policy and Economics* 87, 1-10.
- Lim, S. S., Innes, J. L., & Sheppard, S. R. (2015). Awareness of aesthetic and other forest values: the role of forestry knowledge and education. *Society & Natural Resources* 28(12), 1308-1322.
- Lindkvist, A., Mineur, E., Nordlund, A., Nordlund, C., Olsson, O., Sandström, C., ... & Keskitalo, E. C. H. (2012). Attitudes on intensive forestry. An investigation into perceptions of increased production requirements in Swedish forestry. *Scandinavian Journal of Forest Research* 27(5), 438-448.
- Mäntyranta, H. (2020). Metsänomistajien mielipide tutkittiin: luonto määrää hakkuutavan ja metsänhoidon suunnan. *Forest.fi*. 1.9.2020. Available at: <https://forest.fi/fi/artikkeli/metsanomistajien-mielipide-tutkittiin-luonto-maaraa-hakkuutavan-ja-metsanhoidon-suunnan/> (cited 2.11.2023).
- Kant, S. (2004). Economics of sustainable forest management. *Forest Policy and Economics* 6(3), 197.
- Kant, S., & Lee, S. (2004). A social choice approach to sustainable forest management: an analysis of multiple forest values in Northwestern Ontario. *Forest Policy and Economics* 6(3-4), 215-227.
- Karppinen, H., Hänninen, H., & Horne, P. (2020). *Suomalainen metsänomistaja 2020*. Luonnonvarakeskus.
- Lytos, A., Lagkas, T., Sarigiannidis, P., & Bontcheva, K. (2019). The evolution of argumentation mining: From models to social media and emerging tools. *Information Processing & Management* 56(6), 102055.
- Murthy, D. (2012). Towards a sociological understanding of social media: Theorizing Twitter. *Sociology* 46(6), 1059-1073.

- Nancekivell, S. E., Friedman, O., & Gelman, S. A. (2019). Ownership matters: People possess a naïve theory of ownership. *Trends in cognitive sciences* 23(2), 102-113.
- Nguyen, T. (2011). Twitter: a Platform for Political Discourse or Social Networking. *Global Tides* 5(1).
- Oksanen, M. (2014). Ympäristöeettisiä mietteitä metsälain uudistuksesta. *Metsätieteen aikakauskirja* 1/2014, 64-68.
- Perelman, C., & Olbrechts-Tyteca, L. (1951). Act and person in argument. *Ethics* 61(4), 251-269.
- Roberts, H., Sadler, J., & Chapman, L. (2019). The value of Twitter data for determining the emotional responses of people to urban green spaces: A case study and critical evaluation. *Urban studies* 56(4), 818-835.
- Rydin, Y. (2003). *Conflict, Consensus, and Rationality in Environmental Planning: an Institutional Discourse Approach*. Oxford University Press, Oxford.
- Siiskonen, H. (2007). The conflict between traditional and scientific forest management in 20th century Finland. *Forest Ecology and Management* 249(1-2), 125-133.
- Seeck, H. and Eräkivi, O., 2008. Rationaalista vai normatiivista ideologiaa? Johtamisoppien käyttö vuosikatsauspuheessa Suomen metsä- ja metalliteollisuudessa 1980-2005. *Hallinnon tutkimus*, 27(2).
- Takala, T., Hujala, T., Tanskanen, M., & Tikkanen, J. (2017). Forest owners' discourses of forests: Ideological origins of ownership objectives. *Journal of Rural Studies* 51, 1-14.
- Tindale, C. W. (2015). *The philosophy of argument and audience reception*. Cambridge University Press.
- Tindale, C. W. (2013). Rhetorical argumentation and the nature of audience: Toward an understanding of audience-issues in argumentation. *Philosophy & rhetoric* 46(4), 508-532.
- Toman, M. A., & Ashton, P. M. S. (1996). Sustainable forest ecosystems and management: a review article. *Forest Science* 42(3), 366-377.
- Volmari, K. (2009). *Half of Century of Forest Industry Rhetoric. Persuasive Strategies in Sales Argumentation*. Vaasa: Universitas Wasaensis.
- Wahl-Jorgensen, K. (2019). Questioning the Ideal of the Public Sphere: The Emotional Turn. *Social Media + Society* 5(3).
- Zarefsky, D. (2014). *Rhetorical perspectives on argumentation: Selected essays by David Zarefsky*. Vol. 24. Springer Science & Business Media.
- Zenker, F., van Laar, J.A., Cepollaro, B., Gâță, A., Hinton, M., King, C.G., Larson, B., Lewiński, M., Lumer, C., Oswald, S., Pichlak, M., Scott, B. D., Urbański, M., & Wagemans, J. H. M. (2023). Norms of public argumentation and the ideals of correctness and participation. *Argumentation*, 1-34.

Communicating with Purpose

To cite this article: Virta, T. (2023). Merkityksellisuuden perusteluja yritysten verkkosivuilla. In: E. Lillqvist, M. Eronen-Valli, V. Manninen, N. Nissilä & E. Salmela (Eds.). *Communicating with Purpose*. Vaasa: VAKKI Publications 15. 335–351.
ISBN 978-952-69732-2-7

Merkityksellisuuden perusteluja yritysten verkkosivuilla

Tessa Virta
Vaasan yliopisto

Companies are no longer valued solely for the products and services they offer, but also for what they represent. As expectations have increased, clarifying a company's purpose has become an essential factor in an uncertain society and competitive environment. This research addresses the question of how companies communicate their purpose on their websites. The study also outlines where this phenomenon fits in the field of organizational communication research. A rhetorical analysis of purpose-related websites suggests that companies' communication about purpose is factualizing, generic, industry-dependent, profitability-oriented, and primarily targeted at customers. The study shows that purpose is linked to four dimensions: environmental responsibility, customer orientation, solution orientation, and profitability. Compared to the dominant approaches in branding and management, the perspective of organizational communication highlights the strategic role of purpose, particularly in communicating company's goals and solutions.

Avainsanat: merkityksellisyys, retoriikka, ulkoinen viestintä, verkkosivut, yritysviestintä

1 Johdanto

Yritysten yhteiskunnallinen rooli on vahvistunut viime vuosikymmeninä, eivätkä yritykset enää voi sitoutua Friedmanin (1970) ajatukseen, jonka mukaan yritysten ainoa tehtävä on tuottaa voittoa osakkeenomistajille. Yrityksiä ei arvoteta enää vain niiden tarjoamien tuotteiden ja palveluiden vuoksi, vaan myös sen perusteella, mitä yritykset edustavat (Fontán ym. 2019: 110). Ajatus on tuttu myös vastuullisuustutkimuksesta, sillä useiden vastuullisuuden määritelmien mukaan yrityksillä katsotaan olevan jonkinlainen vastuu yhteisestä hyvästä (Blowfield & Murray 2014: 7). Yhä useammat yritykset pyrkivät ottamaan viestinnässään kantaa muun muassa sosiaalisiin ongelmiin ja ympäristökysymyksiin (Mirzaei ym. 2021: 186). Markkinatutkimusyritys Kantarin (2022) tutkimuksen mukaan kuluttajat odottavat eri toimialojen yrityksiltä eri aiheisiin liittyviä kannanottoja: esimerkiksi finanssialan yritysten odotetaan puuttuvan veronkiertoon, kun taas elintarviketeollisuuden toimijoiden odotetaan puuttuvan liikakulutukseen.

Kasvaneiden odotusten myötä merkityksellisyyden (eng. *purpose*) kirkastamisesta on tulossa yrityksille jopa välttämätön tekijä epävarmassa yhteiskunnassa ja kilpailuympäristössä. Merkityksellisyydestä viestimällä yritys voi osoittaa liikevoittoa laajempia tavoitteitaan ja vastata kysymykseen siitä, miksi yritys on olemassa (Rey, Velasco & Almandoz 2019: 4). Aiempi merkityksellisyyden tutkimus painottuu johtamisen ja brändien tutkimukseen. Erityisesti johtamisen alalla suurin osa merkityksellisyyteen liittyvästä tutkimuksesta perustuu jälkiteolliseen johtamislogiikkaan ja käsitykseen, jossa merkityksellisyys siirtyy organisaatioista työntekijöihin (Rey & Malbašić 2019: 18). Viestintätieteellisestä näkökulmasta merkityksellisyyttä on tutkittu vasta melko vähän ja tutkimus on hyvin tuoretta (ks. esim. Fitzsimmons ym. 2022; Mirzaei 2021). Merkityksellisyysviestinnän tutkimuksen taustalla vaikuttaa kuitenkin vastuullisuustutkimus, ja tutkimuksessa sovelletaan myös alun perin vastuullisuustutkimuksen näkökulmia. Vastuullisuus keskittyy kuitenkin yrityksen ympäristöllisen, sosiaalisen ja taloudellisen vastuun toteuttamiseen (ks. esim. Panwar ym. 2006), ja merkityksellisyydessä korostuu yrityksen paikan osoittaminen maailmassa ja sen olemassaolon perustelu (Fontán ym. 2019). Tässä tutkimuksessa merkityksellisyyttä tarkastellaan erityisesti organisaatioiden viestinnän ilmiönä ja hahmotellaan sitä, mihin ilmiö sijoittuu organisaatioviestinnän tutkimuskentässä.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten yritykset viestivät merkityksellisyydestään verkkosivuillaan. Tavoite on jaettu kolmeen tarkentavaan tutkimuskysymykseen: Millaisin retorisin keinoin merkityksellisyydestä viestitään, millaisiin arvoihin merkityksellisyys liitetään ja millaisia merkityksellisyyden ulottuvuuksia viestinnästä nousee esiin? Tutkimuksen aineistona on seitsemän merkityksellisenä pidetyn yrityksen verkkosivuosiot, joissa yritykset viestivät merkityksellisyydestään. Merkityksellisyyttä tarkastellaan yrityslähtöisestä näkökulmasta, ja merkityksellisyys nähdään strategisena

työkaluna, jonka avulla yritykset voivat perustella roolinsa yhteiskunnallisina toimijoina. Tutkimuksessa tarkastellaan ensin retoristen keinojen käyttöä ja sen jälkeen yritysten merkityksellisyysviestinnässä esiintyviä arvoja. Arvojen pohjalta muodostetaan merkityksellisuuden ulottuvuuksia.

Tutkimus osoittaa, että yritykset hyödyntävät viestinnässään erityisesti kategorisointia, me-retoriikkaa, asioiden esittämistä totuuksina sekä toistoa. Merkityksellisyys sidotaan verkkosivuilla neljään merkityksellisyuden ulottuvuuteen: ympäristövastuuseen, asiakaslähtöisyyteen, ratkaisukeskeisyyteen ja kannattavuuteen. Lisäksi tutkimuksessa esitetään, että yritysten merkityksellisyysviestintä on ensisijaisesti asiakkaille suunnattua, vaihtoehdotonta, yleisluontoista, toimialariippuvaista ja kannattavuutta korostavaa. Merkityksellisyysviestintä näyttäytyy suunnitelmallisena viestintänä, jonka avulla yritys pyrkii edistämään laajempia tavoitteitaan, eli organisaatioviestinnän näkökulmasta merkityksellisyyttä voidaan pitää erityisesti strategisen viestinnän ilmiönä (ks. Hallahan ym. 2007: 4). Tavoitteiden lisäksi strategisessa viestinnässä korostuvat myös muun muassa yrityksen arvot, toiminnan sisällöt sekä tekemisen perustelut (Koskela 2018: 37). Koska tutkimuksessa myös osoitetaan puutteita merkityksellisyysviestinnän käytännönläheisyydessä, tutkimus vahvistaa kriittisen tutkimusotteen merkitystä merkityksellisyysviestinnän tutkimuksessa.

2 Yritysten merkityksellisyys

Jimenezin ja muiden (2021: 8) mukaan merkityksellisyydelle ei ole yhtä vakiintunutta määritelmää. Eri määritelmistä voidaan tunnistaa kolme keskeistä tekijää: 1) merkityksellisyys on enemmän kuin yrityksen liikevoitto, 2) merkityksellisyys vastaa kysymykseen siitä, miksi yritys on olemassa ja 3) merkityksellisyys kertoo yrityksen päätaavoitteet. Yrityksen liikevoittoa laajempi näkökulma viittaa siihen, että yrityksen merkityksellisyys ei perustu vain voiton tavoitteluun (Jimenez ym. 2021: 8). Vastaavasti miksi-kysymys kertoo, miksi yritys on alun perin perustettu ja miksi se on olemassa (esim. Rey, Velasco & Almandoz 2019; Fontán ym. 2019). Merkityksellisyyden tavoitteellisuus taas korostaa näkökulmaa, jonka mukaan merkityksellisyys on yrityksen perusidea, joka sisältää yrityksen liiketoimintaa laajempia tavoitteita, kuten tavoitteen muutoksen tekemisestä (Rey, Velasco ja Almandoz 2019: 4).

Jimenezin ja muiden (2021) kriittinen kirjallisuuskatsaus osoittaa, että yrityksen merkityksellisyyden käsite on erittäin heterogeeninen: lähestymistapa muodostuu pitkälti sen perusteella, tarkastellaanko aihetta yksilön, yrityksen vai yhteiskunnan näkökulmasta. Heidän mukaansa yrityslähtöinen lähestymistapa viittaa siihen, että merkityksellisyys nähdään strategisena työkaluna ja yhteiskunnallisen hyödyn lisäksi se edistää myös yrityksen tuottojen maksimointia. Yhteiskunnanäkökulma korostaa siis vain hyvän luomista

yhteiskunnalle ja sidosryhmille, mutta yritysnäkökulma huomioi lisäksi merkityksellisuuden tuoman liiketaloudellisen hyödyn (ks. Hajdas & Kłeczek 2021).

Yritysten merkityksellisyys muotoutuu tyypillisesti sen perusteella, mitkä suuret yhteiskunnalliset asiat huolestuttavat sidosryhmiä ja mitä sidosryhmät, kuten asiakkaat, osakkeenomistajat ja yhteisön jäsenet, odottavat yrityksen tekevän yhteiskunnan ja maailman parantamiseksi (Fontán ym. 2019: 110). Merkityksellisyyteen liittyy siis samankaltainen ajatus kuin Freemanin sidosryhmäteoriaan, joka korostaa arvon tuottamista sidosryhmille (ks. esim. Phillips 2003).

Vaikka merkityksellisuuden tutkimus on suhteellisen tuoretta ja tutkimusta on melko vähän, sitä kohtaan on esitetty myös kritiikkiä. Kuten vastuullisuustutkimuksessakin, merkityksellisyyteen liittyvä kritiikki kohdistuu erityisesti aitouden ja todellisen merkityksen puutteeseen (Mirzaei ym. 2021: 187). Tällöin saatetaan puhua merkityksellisyydespesusta (eng. *purpose-washing*), joka nähdään esimerkiksi viherpesua laajempänä käsitteenä (Sibai ym. 2021). Merkityksellisyydespesussa yritysten motivaatiota merkityksellisuuden omaksumiseen voidaan pitää epäaitona ja voitonhakuisena (Mirzaei ym. 2021: 187). Rey, Marimon ja Mas-Machuca (2019: 93) huomauttavat, että ilman aktiivista viestintää ja työntekijöiden osallistamista merkityksellisyyttä voidaan pitää myös näennäisenä merkityksellisyytenä (eng. *apparent purpose*). Heidän mukaansa näennäinen merkityksellisyys on pelkkää symboliikkaa ja muodollisuus, joka ei näy yrityksen strategian tasolla ja jota ei myöskään sisäistetä organisaatiossa.

2.1 Merkityksellisuuden osa-alueet

Merkityksellisyydestä on esitetty aiemmissa tutkimuksissa useita erilaisia jaotteluita ja myös vastuullisuuden jaotteluita on sovellettu merkityksellisyyteen. Tässä luvussa esitellään muutamia yrityslähtöisiä merkityksellisuuden ulottuvuuksia.

Fontán ja muut (2019) lähestyvät yritysten merkityksellisyyttä kolmen ulottuvuuden näkökulmasta: Mitä yritys haluaa olla? Mitä sen täytyy olla? Mitä yritys voi olla? Heidän mukaansa haluaminen viittaa yrityksen unelmaan, täytyminen yhteiskunnan ja sidosryhmien odotuksiin sekä voiminen yrityksen mahdollisuuksiin. Rey ja Baston (2019) esittelevät Fontánin ja muiden (2019) jaotteluun nähden käytännönläheisemmän merkityksellisuuden mallin, sillä heidän jaotteluunsa kuuluu myös konkreettisia tekoja, kuten viestintää. Heidän mukaansa merkityksellisyyttä voi tarkastella 3D-mallilla, joka koostuu tiedosta, toiminnasta ja motivaatiosta. Tieto on selkeä ymmärrys organisaation merkityksellisyydestä, kuten merkityksellisyydväittämä. Toiminta viittaa merkityksellisuuden käytännön toteutumiseen ja motivaatio edustaa henkilöstön ja organisaation syviä tarpeita. Myös Jimenez ja muut (2021) tunnistavat merkityksellisyydestä käytännönläheisiä

ulottuvuuksia. He erittelevät merkityksellisyydestä viisi ulottuvuutta: toimintaa ohjaavat arvot, tulevaisuutta ohjaava visio, tavoitteet, strategia tavoitteiden saavuttamiseksi ja KPI-mittarit eli edistymisen mittaamiseen vaadittavat mittarit.

Mirzaei ja muut (2021) jaottelevat merkityksellisyyden ulottuvuuksia viestinnän näkökulmasta. He tunnistavat organisaatioiden viestinnästä neljä ulottuvuutta, joiden avulla organisaatiot voivat tuoda esiin merkityksellisyyttään: muutos, tuki, voimaantuminen ja taistelu. Heidän mukaansa merkityksellisyyden muodostaminen on strateginen päätös, ja organisaatio voi valita joko yhden tai useamman ulottuvuuden. Mikäli organisaatio tekee strategisen päätöksen keskittyä esimerkiksi pelkkään muutoksen ulottuvuuteen, merkityksellisyyteen liittyvässä viestinnässä esiintyy Mirzaein ja muiden (2021) mukaan erityisesti vaikuttamiseen, muutoksen aikaansaamiseen, uudistumiseen tai jopa pelastamiseen liittyviä aiheita ja sanastoa. He kuitenkin huomauttavat, että ulottuvuuksien rajat ovat häilyviä ja useista eri ulottuvuuksista voidaan tunnistaa samoja osatekijöitä. Eri merkityksellisyyden ulottuvuudet myös korostuvat eri tavoin riippuen siitä, minkä toimialan organisaatio on kyseessä.

2.2 Merkityksellisyys osana strategista viestintää

Koska yrityslähtöisessä näkökulmassa merkityksellisyys nähdään strategisena työkaluna, myös siitä viestimisen tulisi olla strategista. Strategisella viestinnällä tarkoitetaan suunnitelmallista viestintää, jolla yritykset ja muut organisaatiot pyrkivät saavuttamaan tavoitteensa (Hallahan ym. 2007: 4).

Merkityksellisyyden ilmaiseminen konkreettisissa toimitaissa on osa merkityksellisyyden toteuttamista (Rey & Baston 2019: 30). Organisaatiot määrittelevät merkityksellisyytensä usein lyhyillä lauseilla, niin sanotuilla merkityksellisyyväittämillä, jotka ilmaisevat sen positiivisen vaikutuksen, jonka yritys haluaa jättää maailmaan (Rey, Velasco & Almandoz 2019: 4). Toisin sanoen hyvin muotoiltu yrityksen merkityksellisyyväittäjä ilmaisee yleisölle yrityksen ydinarvot ja päätavoitteet (Rey & Baston 2019: 38). Virsun (2012) mukaan yritysten arvoissa kuvataan usein halutunlainen tapa toimia, tavoite tai toimintaa ohjaava periaate. Hänen mukaansa yritysretoriikassa arvot ovat joko perimmäisiä arvoja, jotka kuvaavat yrityksen tapaa toimia tai välineellisiä arvoja, joita voidaan mitata ja jotka tuottavat hyötyä esimerkiksi ulkoisille sidosryhmille, kuten asiakkaille.

Merkityksellisyyden perusteella tunnetuksi tuleminen edellyttää ulkoisen viestinnän kehittämistä, sillä merkityksellisyys on paitsi tärkeä osa erottautumista, myös keskeinen tekijä sidosryhmien luottamuksen saavuttamisessa (Fontán ym. 2019: 107). Merkityksellisyyttä hyödynnetään yhä enemmän brändäyksessä, kun erityisesti kaupalliset

brändit käyttävät niin sanottua woke-viestintää, eli viestinnässä otetaan kantaa ja kiinnitetään huomio esimerkiksi sosiaaliin tai ympäristökysymyksiin (Mirzaei ym. 2021: 186).

Merkityksellisyys ja siitä viestiminen kytkeytyy myös kestäväen kehityksen tavoitteisiin (Jimenez ym. 2021). Monet yritykset hyödyntävät kestäväen kehityksen tavoitteita vertailukohtana tunnistaessaan sidosryhmilleen tärkeimpiä asioita, joita hyödynnetään merkityksellisyiden määrittelyssä (Fontán ym. 2019: 111). Kestäväen kehityksen tavoitteilla viitataan usein Agenda2030 -toimintaohjelman tavoitteisiin, kuten kulutus- ja tuotantotapojen kestävyteen (Valtioneuvoston kanslia 2023). Jimenez ja muut (2021) näkevät merkityksellisyiden nousevana mallina kestäväen kehityksen tavoitteiden toteuttamiseen, koska merkityksellisyys ohjaa yrityksen strategioita sekä päätöksentekoa ja sen avulla kestävä kehitys voidaan sisällyttää organisaation ydinliiketoimintaan.

Merkityksellisyiden ja siitä viestimiseen kytkeytyy usein myös yritysten missio ja visio, sillä yrityksen eetosta ja brändin persoonallisuuspiirteitä tarkastellessa mission, vision ja merkityksellisyiden viestinnän välillä ei ole tilastollisesti merkitsevää eroa (Fitzsimmons ym. 2022: 207). Missio ja visio kuitenkin perustuvat usein merkityksellisyiden (Rey, Velasco & Almandoz 2019: 4). Fitzsimmonsin ja muiden (2022: 215) mukaan on kuitenkin mahdollista, että tulevina vuosina missiot korvataan kokonaan merkityksellisyiden käsitteellä.

3 Aineisto ja menetelmä

Tutkimuksen aineisto koostuu seitsemän yrityksen verkkosivusisällöistä, joissa kerrotaan yrityksen merkityksellisyydestä. Verkkosivut on valittu tarkasteluun kansallisesti edustavan kansalaiskyselyn perusteella. Merkityksellisyyttä käsittelevä kansalaiskysely toteutettiin lokakuussa 2022 osana Vaasan yliopiston ja viestintätoimisto Pohjoisranta BCW:n yhteistä hanketta. Kysely keskittyi yritysten merkityksellisyyteen, ja sen tarkoituksena oli jättää merkityksellisyys vastaajien määrittelemäksi. Verkkokyselyn yhtenä kysymyksenä oli ”Mitkä suomalaiset yritykset/organisaatiot ovat mielestäsi merkityksellisiä? (mainitse esimerkkejä ja perustelee)”. Lähempään tarkasteluun valittiin yritykset, jotka oli mainittu vähintään kahdessakymmenessä vastauksessa. Sen jälkeen rajausta tarkennettiin yrityksiin, joiden verkkosivuilla oli navigaatiosta löytyvä pää- tai alasivu, jossa on mainittu yrityksen tehtävä, perustehtävä, toiminta-ajatus, olemassaolon syy, tarkoitus tai merkitys. Useilla sivuilla on julkaistu myös muihin aiheisiin liittyvää sisältöä, minkä vuoksi tarkastelu on rajattu vain niihin osioihin, joissa käsitellään merkityksellisyyttä.

Kohdeyritysten verkkosivut ovat julkisia sisältöjä ja vapaasti kaikkien saatavilla, minkä vuoksi aineiston käsittely ei vaadi tutkimuseettisten kysymysten tarkempaa käsittelyä,

kuten anonymiteetin suojaamista. Tutkimuksen kohdeyritykset ja analysoitavat verkkosivusisällöt on kuvattu taulukossa 1. Verkkosivujen tekstit tallennettiin Word-dokumentteihin ja kuvista sekä videosta otettiin näyttötallenteet, jotta aineisto pysyy mahdollisista verkkosivupäivityksistä huolimatta samanlaisena. Valtaosa aineistosta on suomenkielistä, mutta Nesteen videossa on englanninkielistä puhetta ja Nokian koko merkityksellisyydestä kertova osio on englanniksi. Karsintaa ei ole tehty kielen perusteella, sillä Nokian suomenkielisiltä verkkosivuilta on ohjaus kyseiselle englanninkieliselle sivulle, joten siitä syystä sisältö on yhtä aiheellista ottaa tarkasteluun kuin muidenkin yritysten sisällöt.

Yritys	Sisältömuodot	Verkkosivu
Valio	Kirjoitettu teksti	Valio yrityksenä
Nokia	Kirjoitettu teksti ja kolme kuvaa	Sustainability: Our approach
Neste	Kirjoitettu teksti ja video	Tietoa meistä
S-Ryhmä	Kirjoitettu teksti ja kuva	Arvot, strategia ja visio
Fazer	Kirjoitettu teksti	Missio ja visio
UPM	Kirjoitettu teksti ja kuva	Toiminta-ajatus ja strategia
Fortum	Kirjoitettu teksti ja kuva	Tietoa meistä

Taulukko 1. Tutkimuksen kohdeyritykset ja analysoitavat verkkosivusisällöt.

Tutkimuksen menetelmänä on retorinen analyysi. Tarkastelen ensin keinoja, joilla tietty yleisö pyritään vakuuttamaan yritysten merkityksellisyydestä. Yhdistelen Burken (1969) ja Perelmanin (1996) näkemyksiä Jokisen (1999) koostamiin retorisiin keinoihin, jotka ovat poimintoja useista empiirisistä tutkimuksista. Tarkasteltavat retoriset keinot on jaettu kahteen luokkaan: oikeuttaviin ja korostaviin retorisiin keinoihin. Oikeuttavia retorisia keinoja ovat identifikaatio, kategorisointi, me-retoriikka, hyveisiin vetoaminen ja asioiden esittäminen totuuksina. Vastaavasti korostavia retorisia keinoja ovat yksityiskohdat ja konkreettiset esimerkit, metaforat, toisto ja kolmen lista. Analysoin retorisia keinoja toteuttamalla useita lähilukukertoja ja havainnollistan keinoja aineistosta löytyvin esimerkein.

Retoristen keinojen analyysin jälkeen erittelen aineistosta löytyviä arvoja. Arvoista voidaan tunnistaa yhteys yritysten merkityksellisyyteen, sillä Virsun (2012: 93) mukaan arvoretoriikalla voidaan vastata väitteeseen siitä, että yritystoiminnan tavoitteena olisi vain voiton tuottaminen yrityksen omistajille. Tässä tutkimuksessa arvoja tarkastellaan yritysretoriikan ja Virsun (2012) näkökulmaa mukaillen, eli arvoiksi tunnistetaan sekä perimmäisiä arvoja että asioita, jotka esitetään jonkinlaisena päämääränä tai toivottuna tilana. Etsin arvoja Kakkuri-Knuutilan (2013: 265) ja Virsun (2012) ajatuksia mukaillen muun muassa halutunlaisesta tavasta toimia, hyödyistä ja seurauksista, asioiden

esitysjärjestyksestä ja lauserakenteista, tavoitteista sekä toimintaa ohjaavista periaatteista. Koska aineistona on myös visuaalisia sisältöjä, kiinnitän huomiota myös kuvista ja videoista löytyviin arvoihin. Arvojen tunnistamisen jälkeen kokoan niitä luokkiin, joista muodostuu laajempia merkityksellisyiden ulottuvuuksia.

Retoristen keinojen analyysillä voidaan osoittaa verkkosivuosioiden tavoite ja yleisö, joka pyritään vakuuttamaan yritysten merkityksellisyydestä. Vastaavasti ulottuvuudet muodostuvat sisällöissä esiintyvien arvojen pohjalta. Arvot ja ulottuvuudet osoittavat, millaisiin aiheisiin merkityksellisyys sidotaan yrityksissä. Siten tutkimukseen valitun menetelmän avulla voidaan selvittää, miten yritykset viestivät merkityksellisyydestään verkkosivuilla.

4 Tulokset

Tässä luvussa analysoin ensin, millaisia retorisia keinoja kohdeyritykset hyödyntävät merkityksellisyyteen liittyvissä verkkosivuosioissa ja miten niillä pyritään vaikuttamaan yleisöön. Keskityn merkityksellisyyden kannalta keskeisimpiin retorisiin keinoihin, jotka toistuvat aineistossa. Sen jälkeen tarkastelen, minkälaisia arvoja merkityksellisyydensivestinnästä voidaan tunnistaa ja minkälaisia merkityksellisyyden ulottuvuuksia viestinnästä nousee esiin.

4.1 Retoriset keinot kohdeyritysten merkityksellisyyden rakentajana

Yritykset käyttävät retorisia keinoja merkityksellisyydensivestinnässään erilaisiin viestinnällisiin tarkoituksiin, ja osa viesteistä on suunnattu eri sidosryhmille. Aineistossa korostuvat erityisesti *oikeuttavat retoriset keinot*. Merkityksellisyyttä perustellaan pääasiassa yritysten tarjoamilla ratkaisuilla ja kysyntään vastaamisella. Kategorisoinnin käyttö osoittaa verkkosivuosioiden oletusyleisön, joka on useimmiten asiakas. Fazeria lukuun ottamatta kaikki yritykset käyttävät viestinnässään pääasiassa asiakkaan kategoriaa kertoessaan, minkälaisia ratkaisuja ja palveluja yritys tarjoaa ja kenelle. Vastaavasti Fazer hyödyntää pelkästään kuluttajan kategoriaa. Esimerkissä 1 kuluttajan kategoria toistuu useaan otteeseen.

- (1) Haluamme kuluttajien nauttivan jokaisesta mausta ja tuoksusta, ja luomme tuotteita, joista nautitaan ja joita arvostetaan. Meille kuluttajien tarpeet ja toiveet ovat aina keskiössä, kun luomme ruokaelämyksiä. Kuluttajien vaihtelevat makutoiveet ja tottumukset ovat ehtymätön inspiraation lähde, joka motivoi meitä valmistamaan uusia herkkuja. (Fazer, n.d.)

Osa merkityksellisyydensivestinnästä liitetään laajemmin koko yhteiskuntaan. Esimerkissä 2 UPM korostaa yhteiskunnallista rooliaan, mutta suuntaa samalla viestinsä osakkeenomistajille. UPM on ainoa yritys, joka mainitsee merkityksellisyydensivestinnässään osakkeenomistajat.

- (2) Tuotamme yrityksenä sekä tuotteillamme ja ratkaisuillemme arvoa osakkeenomistajillemme ja yhteiskunnalle. (UPM 2023)

Merkityksellisyyttä käsitellään hyvin yleisellä tasolla, sillä yritykset esittävät merkityksellisyyden yhteisenä asiana käyttämällä me-retoriikkaa ja esittämällä asioita yleisesti hyväksytyinä hyveinä. Yleisesti hyväksyttynä hyveenä pidetään erityisesti vastuullisuutta, mutta myös kestävä kasvu ja puhdas maailma esitetään myönteisinä asioina. Osa yrityksistä, kuten UPM, Nokia ja Fortum, vetoaa yhteisöllisyyteen hyödyntämällä lähes pelkääntään me-muotoista viestintää. Esimerkissä 3 Fortum korostaa me-muotoa.

- (3) Vaikka elämme haastavia aikoja, me Fortumilla katsomme eteenpäin luottavaisina ja työskentelemme yhdessä energian saatavuuden turvaamiseksi. (Fortum 2023)

Esimerkissä 3 kaikki verbit ovat monikon ensimmäisessä persoonassa, minkä lisäksi tekstissä korostetaan me-muotoa mainitsemalla ”me Fortumilla” ja ”yhdessä”. Ensimmäisen me-muodon voi tulkita koskevan laajempaa joukkoa. Se luo kollektiivisen näkemyksen siitä, että meistä jokainen elää haastavia aikoja – myös tekstin lukija. Muotoilussa korostuu Perelmanin (1996) ajatus universaaliyleisöstä, jossa vakuuttelu koskee kaikkia, jotka ymmärtävät viestin. Myöskään jälkimmäistä yhdessä toimivaa joukkoa ei ole määritelty tarkasti, mutta se viittaa selkeämmin Fortumin työntekijöihin.

Yritysten merkityksellisyysviestinnässä korostuu myös vaihtoehdottomuuspuhe, sillä yritykset esittävät asioita totuuksina. Erityisesti tehtävät ja tavoitteet esitetään jonkinlaisena pakkona tai täytymisenä. Vaihtoehdottomuus korostuu esimerkissä 4.

- (4) Meidän on pystyttävä uudistumaan, mutta muistettava myös juuremme ja kantava ideologiamme – vastuullinen osuustoiminta. Palveluja kehittäessämme meillä pitää olla kirkkaana mielessä osuustoiminnallinen perustehtävämme: omistajiemme arjen helpottaminen. (S-ryhmä, n.d.).

Esimerkissä 4 S-ryhmä käyttää useita pakkoa ja täytymistä ilmaisevia muotoiluja, kuten ”on pystyttävä” ja ”meillä pitää olla”. Tämä korostaa ajatusta siitä, että yrityksen merkityksellisyyväittäjä olisi oikeutettu ja sen eteen tulisi tehdä töitä.

Korostavista retorisista keinoista yritykset hyödyntävät erityisesti toistoa, sillä osa yrityksistä toistaa täysin samaa virkettä useaan kertaan, osa ilmaisee saman asian sekä tekstissä että kuvassa ja osa toistaa saman asian vain eri tavalla muotoiltuna. Nesteen videossa toistetaan täysin samoja asioita useaan kertaan. Esimerkissä 5 on videon aloitusvirke, joka toistetaan neljä kertaa.

- (5) Tämä planeetta on kotini. (Neste, n.d.)

Myöhemmin videolla toistetaan kolmeen kertaan myös sitä, että planeetalla on valtava sotku ja sitä, että asioiden on muututtava. Koska Nesteen merkityksellisyysväittämä on ”Haluamme luoda elinvoimaisemman maapallon lapsillemme”, videolla toistettavat asiat vahvistavat väittämää. Esimerkin 5 virke vahvistaa ajatusta siitä, että Nesteen tavoitteena on vaikuttaa nimenomaan koko maapalloon. ”Asioiden on muututtava”-lauseen toisto taas korostaa muutoksen tarvetta eli sitä, että elinvoimaisemman maapallon eteen tulisi tehdä töitä – kuten Neste väittää tekevänsä.

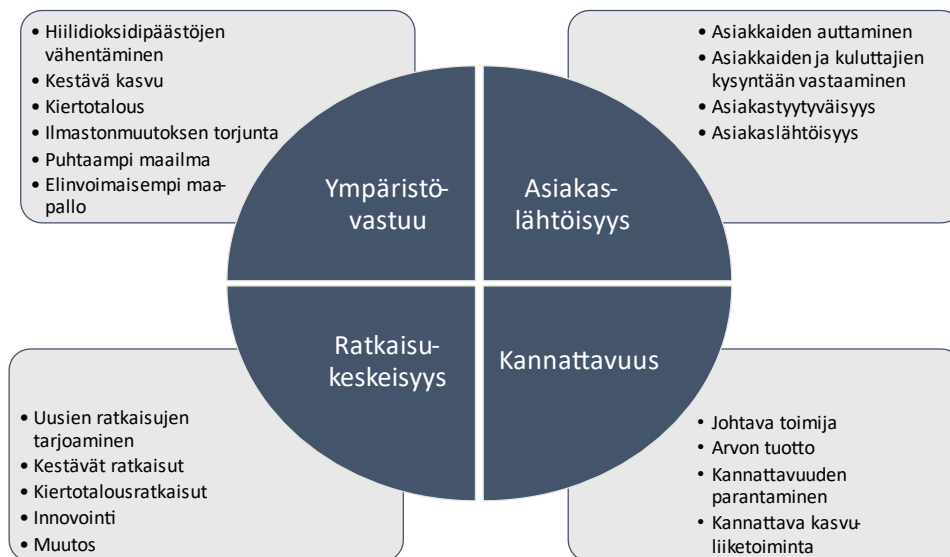
Yritykset hyödyntävät metaforia, kolmen listaa ja ääri-ilmaisuja huomattavasti vähemmän kuin toistoa, ja *korostavia keinoja* käytetään pikemminkin tyylikeinoina kuin perustelemaan tai konkretisoimaan yritysten merkityksellisyyttä. Yritykset viestivätkin merkityksellisyydestään hyvin yleisellä tasolla, eli yksityiskohtia ja konkreettisia esimerkkejä on aineistossa todella vähän. Ainoastaan Valio, Neste ja S-ryhmä hyödyntävät jonkinlaisia yksityiskohtia tai esimerkkejä. Esimerkissä 6 Valio erittelee tuotteitaan ja niiden vaikutuksia liiketoimintaansa.

- (6) Se taas riippuu siitä, kuinka hyvin Valion eri tuotteet jogurtista ja juustosta maitojauheeseen ja äidinmaidonkorvikkeeseen ovat menneet kaupaksi, ja kuinka kannattavaa myynti on ollut. (Valio, n.d.).

Valion merkityksellisyysviestinnässä korostuu suomalaisten maidontuottajien näkökulma. Esimerkkien luettelu korostaa Valion myymien tuotteiden ja sidosryhmille tuotettavan hyödyn keskinäistä riippuvuutta. Esimerkkien käyttö selventää lukijalle, mitkä tekijät vaikuttavat siihen, paljonko Valio voi maksaa maidosta osuuskunnille. Valio on yksi harvoista yrityksistä, joka hyödyntää merkityksellisyysviestinnässään esimerkkejä. Aineiston konkretian puute saattaa luoda lukijalle vaikutelman yritysten näennäisestä merkityksellisyydestä tai merkityksellisyysspesusta. Kokonaisuudessaan viestinnän tavoitteena vaikuttaa siis olevan lähinnä asiakkaiden ja kuluttajien vakuuttaminen yrityksen merkityksellisyydestä, mutta toiminnan konkreettiset sisällöt ja tekemisen perustelut jäävät hyvin yleiselle tasolle.

4.2 Merkityksellisyysviestinnän arvot ja merkityksellisyiden ulottuvuudet

Yritysten merkityksellisyysviestinnässä esiintyy hyvin käytännönläheisiä arvoja. Koska tässä tutkimuksessa merkityksellisyttä tarkastellaan yrityslähtöisestä näkökulmasta, myös arvoja tarkastellaan yrityslähtöisesti. Virsun (2012) mukaan yritysten arvoretoriikassa painotetaan tyypillisesti tavoitteita, konkretiaa ja käytäntöä. Siitä syystä myös tavoitteet, kuten hiilidioksidipäästöjen vähentäminen, luokitellaan tässä yhteydessä arvoiksi. Etsin arvoja Virsun (2012) ja Kakkuri-Knuuttilan (2013) näkemyksiä mukaillen tavoitteista ja seurauksista, halutunlaisesta tavasta toimia, hyödyistä sekä toimintaa ohjaavista periaatteista. Tarkastelin myös lauseiden rakenteita ja asioiden esitysjärjestystä. Tunnistin arvoista samankaltaisuuksia, erittelin luokkien keskeisimpiä tekijöitä ja muodostin neljä merkityksellisyiden ulottuvuutta: ympäristövastuu, asiakaslähtöisyys, ratkaisukeskeisyys ja kannattavuus. Ulottuvuudet ja niihin sisältyvät arvot on koottu kuvioon 1. Vaikka kuviossa ulottuvuudet esitetään erillisinä lohkoina, ne esiintyivät aineistossa osin päällekkäisinä.

Kuvio 1. Merkityksellisyiden ulottuvuudet ja niihin sisältyvät arvot.

Ympäristövastuun ulottuvuus korostuu erityisesti energia- ja teollisuusalan yritysten viestinnässä. Ympäristövastuuta käsitellään sekä käytännön toimenpiteiden, kuten kiertotalousratkaisuiden, että ylätasolla elinvoimaisemman maapallon ja puhtaamman maailman näkökulmasta. Käytännön toimenpiteet korostuvat esimerkissä 7, jossa hiilidioksidipäästöjen vähentäminen ja kiertotalousratkaisut esitetään arvoina.

- (7) Tarkoituksemme ohjaa meitä etsimään uusia tapoja vähentää hiilidioksidipäästöjä sekä kehittämään kiertotalousratkaisuja, joilla voimme hyödyntää jo käytössä olevaa hiiltä yhä uudelleen. (Neste, n.d.)

Hiilidioksidipäästöjen vähentäminen ja kiertotalousratkaisut esitetään esimerkissä 7 välineellisinä arvoina, sillä kyseisten arvojen avulla yhtiö voisi saavuttaa korkeamman tavoitteensa eli elinvoimaisemman maapallon. Tämä voidaan päätellä siitä, että esimerkissä 7 yritys kertoo nimenomaan tarkoituksen ohjaavan hiilidioksidipäästöjen vähentämisestä ja kiertotalousratkaisujen kehittämistä. Yhtiön tarkoitus ja merkityksellisyysväittäminen on ”Haluamme luoda elinvoimaisemman maapallon lapsillemme.” Ympäristö vastuun ulottuvuus vahvistaa tutkimuksessa aiemmin esitettyä näkemystä siitä, että vastuullisuuskysymykset vaikuttavat merkityksellisyiden taustalla ja merkityksellisyys kytkeytyy myös kestävän kehityksen tavoitteisiin.

Asiakslähtöisyyden ulottuvuus tukee retoristen keinojen analyysissä esitettyä havaintoa siitä, että yritysten merkityksellisyysviestintä on suunnattu pääasiassa asiakkaille tai kuluttajille. Asiakkaiden auttaminen korostuu esimerkissä 8, jossa arvo on esitetty UPM:n tuotteiden valinnan seurauksena.

- (8) Tuotteemme auttavat asiakkaitamme ja kuluttajia tekemään vastuullisempia valintoja. (UPM, n.d.)

Esimerkissä 8 asiakslähtöisyys on sidottu UPM:n tuotteisiin, joiden ansiosta asiakkaat voivat tehdä vastuullisempia valintoja. Arvoa voidaan siis pitää välineellisenä, sillä se korostaa asiakkaille koituvaa hyötyä. Koska useiden yritysten viestinnässä korostuu asiakkaan näkökulma ja heidän saamansa hyödyt, sisällöt on todennäköisesti suunnattu asiakkaille. Tämän perusteella yritykset ovat muotoilleet merkityksellisyitensä erityisesti asiakkaita varten tai heidän toiveidensa pohjalta.

Kolmas aineistosta tunnistettava merkityksellisyiden ulottuvuus on *ratkaisukeskeisyys*, joka liittyy myös merkityksellisyiden määritelmään. Se voi vastata kysymykseen siitä, miksi yritys on alun perin perustettu (esim. Rey, Velasco & Almandoz 2019; Fontán ym. 2019), sillä oletettavasti yritykset perustetaan vastaamaan johonkin haasteeseen tai kysyntään – eli tarjoamaan ratkaisuja. Ratkaisukeskeisyys näkyy verkkosivuosioissa useissa eri yhteyksissä, kuten halutunlaisessa tavassa toimia, hyödyissä ja seurauksissa sekä toimintaa ohjaavissa periaatteissa. Esimerkissä (9) ratkaisukeskeisyys korostuu useaan kertaan.

- (9) Mikään yritys ei kehity vain kuluja karsimalla ja toimintaa tehostamalla. Kuluttajien vaatimukset kasvavat, ja heille on tarjottava uusia palveluja ja uudenlaisia asiointitapoja. Panostammekin vahvasti innovatiivisten digitaalisten ja muiden asiakslähtöisten palveluratkaisujen kehittämiseen. Henkilökunta ja asiakkaamme osallistuvat yhä aktiivisemmin kehittämistyöhön, ja teemme yhteistyötä myös esimerkiksi start-upien kanssa. Tutustu innovatiivisten ratkaisujen koelaboratorioon, S-Labiin. (S-ryhmä, n.d.)

Esimerkissä 9 S-ryhmä korostaa uusien palvelujen ja asiointitapojen tarjoamista, asiakslähtöisten palveluratkaisujen kehittämistä sekä innovatiivisten ratkaisujen

koelaboratoriota. Viesti on suunnattu kuluttajille ja asiakkaille, sillä ratkaisut on suunniteltu nimenomaan heitä varten. Kyseinen ulottuvuus on samankaltainen kuin Mirzaein ja muiden (2021) muutoksen ulottuvuus, jossa korostuu muutoksen tekeminen. S-ryhmän verkkosivuosiossa ei kuitenkaan kerrota ratkaisuista tarkemmin, vaan ratkaisukeskeisyyden ulottuvuus ilmenee yleisellä tasolla. Yleisölle on selvää, että yritys tarjoaa ratkaisuja kuluttajille ja asiakkaille, mutta yleisö ei tiedä, minkälaisia ratkaisut ovat tai minkälaisiin ongelmiin ratkaisuja etsitään. Kaikkien yritysten viestinnästä ei edes selviä, kenelle tai keille ratkaisuja tarjotaan. Tässäkin yhteydessä merkityksellisyysviestinnästä siis puuttuu konkretia.

Vaikka monet määritelmät korostavat merkityksellisyyden olevan enemmän kuin pelkkä yrityksen liikevoitto, *kannattavuuden ulottuvuus* toistuu yritysten merkityksellisyysviestinnässä. Kannattavuus korostuu erityisen paljon UPM:n viestinnässä. Esimerkissä 10 UPM korostaa kannattavuuttaan lähes velattoman taseen ja vahvistuneen liiketoimintaportfolion arvoissa.

- (10) Johdonmukaisen innovaatiotyön avulla luomme täysin uusia ratkaisuja asiakkaidemme ja kuluttajien tarpeisiin synnyttäen samalla uutta ja kannattavaa kasvuliiketoimintaa. Vaikuttavan pääoman allokoinnin ansiosta taseemme on lähes velaton ja liiketoimintaportfoliomme vahvistunut. (UPM 2023)

Esimerkissä 10 lähes velaton tase ja vahvistunut liiketoimintaportfolio esitetään vaikuttavan pääoman allokoinnin seurauksena. Kyseisessä esimerkissä näkyy myös ulottuvuuksien rajojen häilyvyys, sillä ensimmäisestä virkkeestä voidaan tunnistaa kolme eri ulottuvuutta: ratkaisukeskeisyys, asiakaslähtöisyys sekä kannattavuus. Kokonaisuudessaan yritykset hyödyntävät merkityksellisyydestä kertoessaan kattavasti ympäristö vastuun, asiakaslähtöisyyden, ratkaisukeskeisyyden ja kannattavuuden ulottuvuuksia. Ulottuvuudet ja niiden hyödyntäminen eri yritysten verkkosivuosiossa on esitetty taulukossa 2.

Yritys	Merkityksellisyyden ulottuvuudet			
	Ympäristövastuu	Asiakaslähtöisyys	Ratkaisukeskeisyys	Kannattavuus
Valio				x
Nokia	x		x	
Neste	x	x	x	x
S-ryhmä		x	x	x
Fazer		x	x	
UPM	x	x	x	x
Fortum	x	x	x	

Taulukko 2. Merkityksellisyyden ulottuvuuksien esiintyminen aineistossa.

Suurin osa yrityksistä hyödyntää useita merkityksellisyyden ulottuvuuksia, mutta Valion merkityksellisyys keskittyy poikkeuksellisesti pelkkään kannattavuuteen. Yhtiö liittää

merkityksellisyytensä maitotilallisiin ja heille saatavaan parhaaseen mahdolliseen maitotuottoon, joten viestintä ja yhtiön kannattavuus todennäköisesti vetoavat erityisesti maitotilallisiin, koska he omistavat Valion.

5 Päätäntö

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten yritykset viestivät merkityksellisyydestään verkkosivuillaan. Tutkimukseen valittiin seitsemän merkityksellisenä pidetyn yrityksen verkkosivuosiot, joissa yritykset viestivät merkityksellisyydestään. Tutkimus osoitti, että yritysten verkkosivuilla julkaistu merkityksellisyysviestintä on 1) ensisijaisesti asiakkaille suunnattua, 2) vaihtoehdotonta, 3) yleisluontoista, 4) toimialariippuvaista sekä 5) kannattavuutta korostavaa.

Vaikka tyypillisesti merkityksellisuuden katsotaan koskevan kaikkia sidosryhmiä, kategorisoinnin käyttö ja asiakaslähtöisyyden ulottuvuus osoittivat, että yritysten merkityksellisyysviestintä on suunnattu ensisijaisesti asiakkaille. Aiemmassa tutkimuksessa (ks. Mirzaei ja muut 2021) on todettu, että merkityksellisyydellä houkutellaan nimenomaan kulluttajia. Nelin ja Esterhuysen (2009) mukaan yritykset ovat alun perin suunnanneet verkkosivunsa ensisijaisesti asiakkaille, eli myös viestintäkanava voi vaikuttaa asiakkaiden korostumiseen. Vaihtoehdottomuuspuheesta on tunnistettavissa samoja piirteitä kuin Fontánin ja muiden (2019) esittämän jaottelun täytymisen ulottuvuudesta, sillä molempien keskiössä on pakko ja täytyminen.

Yritysten merkityksellisyysviestintä on yleisluontoista, sillä viestinnässä ei juurikaan hyödynnetä konkreettisia esimerkkejä tai yksityiskohtia. Konkretian puute näkyy myös ratkaisukeskeisyyden ulottuvuudessa, mikä osoittaa, että yritysten merkityksellisyyttä kohtaan esitetty kritiikki on aiheellista. Koska yritykset viestivät merkityksellisyydestään hyvin yleisellä tasolla, merkityksellisyyttä ei välttämättä ole omaksuttu tai siitä viestitään voitonhakuisesti. Toisaalta merkityksellisyys ja siitä viestiminen on suhteellisen uusi trendi, mikä saattaa osaltaan vaikuttaa konkretian puutteeseen.

Merkityksellisyydestä viestiminen on toimialariippuvaista, sillä retoriset keinot ja merkityksellisuuden ulottuvuudet näkyvät eri tavoin eri alojen yritysten merkityksellisyysviestinnässä. Esimerkiksi ympäristövastuun ulottuvuus korostuu energia- ja teollisuusalojen yritysten viestinnässä. Toimialojen välisiä eroavaisuuksia on tunnistettu myös aiemmissa merkityksellisyysviestinnän tutkimuksissa (ks. Mirzaei ym. 2021).

Tutkimus myös osoitti, että yritysten merkityksellisyys on sidottu kannattavuuteen. Tämä on hieman ristiriidassa merkityksellisuuden määritelmän kanssa, sillä merkityksellisuuden katsotaan olevan enemmän kuin pelkkä liikevoitto. Toisaalta aiemmat tutkimukset (ks. Hajdas & Kłeczek 2021; Henderson & Van den Steen 2015) ovat osoittaneet,

että merkityksellisyydestä on yrityksille merkittävää liiketaloudellista hyötyä. Taloudellista kannattavuutta on pidetty myös yritysvastuun kulmakivenä (esim. Carroll 1991). Lisäksi on huomioitava, että tutkimukseen valittu yritys lähtöinen näkökulma saattaa painottaa kannattavuuden ulottuvuutta, sillä yritys lähtöisyys huomioi merkityksellisyydessä tuottojen maksimoinnin. Yritys lähtöinen näkökulma toi myös arvojen tunnistamiseen tiettyjä rajoituksia, sillä arvoja tarkasteltiin nimenomaan yritysten näkökulmasta. Mikäli arvot olisi määritelty toisin, myös ulottuvuudet olisivat todennäköisesti olleet erilaisia. Arvojen tunnistaminen on myös vahvasti kulttuurisidonnaista. Myös tutkimuksen yleistettävyydessä on rajoituksia, sillä aineisto koostui vain seitsemän yrityksen verkkosivusisällöistä ja sisältösiot olivat suhteellisen lyhyitä. Toisaalta aineistossa oli kuitenkin edustettuina eri toimialoja. Jatkotutkimuksen kannalta olisi kiinnostavaa tarkastella toimialan ja yhtiömuodon vaikutusta merkityksellisyyksi viestintään, sillä esimerkiksi pörssi-yhtiöitä ja osuuskuntia ohjaavat osin erilaiset säädökset ja myös niiden sidosryhmien odotukset poikkeavat toisistaan.

Tämän tutkimuksen tuloksilla on erityisesti teoreettista arvoa sekä jatkotutkimuksen että viestinnän kehittämisen kannalta. Koska aiempi merkityksellisyyden tutkimus on painottunut johtamiseen ja brändeihin, tässä tutkimuksessa hahmoteltiin ilmiötä organisaatioviestinnän tutkimuskentässä. Tutkimuksessa selvisi, että yritykset määrittelevät merkityksellisyyttä omien tavoitteidensa mukaan, sillä eri yritykset muun muassa yhtiömuodosta ja toimialasta riippuen korostivat erilaisia retorisia keinoja, sidosryhmiä ja ulottuvuuksia merkityksellisyyksi viestinnässään. Organisaatioviestinnän tutkimuskentässä merkityksellisyys kytkeytyy erityisesti strategiseen viestintään, sillä merkityksellisyyksi viestintä näyttää suunnitelmallisena ja tavoitekeskeisenä viestintänä, jossa nousee esiin liiketoiminnan tavoitteita. Lisäksi tämä tutkimus vahvisti aiemmassa tutkimuksessa esitettyä näkemystä siitä, että merkityksellisyys kytkeytyy kestäväan kehitykseen. Toisaalta tutkimus myös osoitti, että merkityksellisyyttä ja siitä viestimistä tulee tarkastella kriittisesti, sillä viestinnästä voidaan tunnistaa merkityksellisyyksi pesun ja näennäisen merkityksellisyyden piirteitä. Tutkimuksen käytännön hyödynnettävyyden näkökulmasta tulokset korostavatkin erityisesti konkretian ja esimerkkien tärkeyttä merkityksellisyyksi viestinnässä.

Lähteet

- Blowfield, M. & Murray, A. (2014). *Corporate Responsibility*. Oxford University Press.
- Burke, K. (1969). *A Rhetoric of Motives*. University of California Press.
- Carroll, A. B. (1991). The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders. *Business Horizons*, 34(4), 39–48. [https://doi.org/10.1016/0007-6813\(91\)90005-G](https://doi.org/10.1016/0007-6813(91)90005-G)
- Fazer. (n.d.). *Missio ja visio*. Saatavilla: <https://www.fazergroup.com/fi/tietoa-fazerista/missio-ja-visio/> (lainattu 3.1.2023).
- Fitzsimmons, A. B., Qin, Y. S. & Heffron, E. R. (2022). Purpose vs mission vs vision: persuasive appeals and components in corporate statements. *Journal of Communication Management*, 26(2), 207-219.

- Fontán, C. Alloza, A. & Rey, C. (2019). (Re)Discovering Organizational Purpose. Teoksessa C. Rey, M. Bastons & P. Sotok (toim.), *Purpose-driven Organizations: Management ideas for a better world* (s. 107-118). Springer Nature. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-17674-7>
- Fortum. (2023). *Tietoa meistä*. Saatavilla: <https://www.fortum.fi/tietoa-meista> (noudettu 3.1.2023).
- Friedman, M. (1970, 13. syyskuuta). The Social Responsibility of Business Is to Increase Its Profits. *The New York Times*.
- Hajdas, M. & Kleczek, R. (2021). The real purpose of purpose-driven branding: consumer empowerment and social transformations. *The Journal of Brand Management*, 28(4), 359-373. <https://doi.org/10.1057/s41262-021-00231-z>
- Hallahan, K., Holtzhausen, D., van Ruler, B., Verčič, D. & Sriramesh, K. (2007). Defining Strategic Communication. *International Journal of Strategic Communication*, 1(1), 3-35. <https://doi.org/10.1080/15531180701285244>
- Henderson, R. & Van den Steen, E. (2015). Why do firms have 'purpose'? The firm's role as a carrier of identity and reputation. *American Economic Review*, 105(5), 326-330. <https://doi.org/10.1257/aer.p20151072>.
- Jimenez, D., Franco, I. B. & Smith, T. (2021). A review of corporate purpose: An approach to actioning the sustainable development goals (SDGs). *Sustainability*, 13(7), 1-21. <https://doi.org/10.3390/su13073899>
- Jokinen, A. (1999). Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä* (s. 126-159). Vastapaino.
- Kakkuri-Knuuttila, M.-L. (toim.) (2013). *Argumentti ja kritiikki: lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*. Gaudeamus.
- Kantar. (2022). *Tunnista brändin ja yrityksen kasvun mahdollisuudet vastuullisuusnäkökulmasta*. Kantar. Saatavilla: <https://www.kantar.com/fi/inspiraatioksi/vastuullisuus/kasvun-mahdollisuudet-vastuullisuusnakokulmasta> (lainattu 23.10.2022).
- Koskela, M. (2018). Strateginen viestintä – Lähtökohtia ja tulevaisuudennäkymiä. Teoksessa L. Kääntä & E. Salmela (toim.), *Näkökulmia viestintätieteisiin – Asiantuntijoiden viestinnästä digitaalisen median mahdollisuuksiin* (s. 35-43). Vaasan yliopiston raportteja, 9. Vaasan yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-476-801-6>
- Mirzaei, A., Webster, C. & Siuki, H. (2021). Exploring brand purpose dimensions for non-profit organizations. *Journal of Brand Management*, 28(2), 186-198. <https://doi.org/10.1057/s41262-020-00224-4>
- Neste. (n.d.). *Haluamme luoda elinvoimaisemman maapallon lapsillemme*. Saatavilla: <https://www.neste.fi/konserni/tietoa-meista/tyomme-tarkoitus-visio-ja-arvot> (lainattu 3.1.2023)
- Nel, G. & Esterhuysen, L. (2019). Corporate websites as a stakeholder communication channel: A Comparison of JSE-listed Companies' Websites Over Time. *Journal of Global Business and Technology*, 15(19), 34-46. <https://urn.fi/URN:ISSN:1553-5495>
- Panwar, R., Rinne, T., Hansen, E. & Juslin, H. (2006). Corporate Responsibility: Balancing Economic, Environmental, and Social Issues in the Forest Products Industry. *Forest Products Journal*, 56(2), 4-12.
- Perelman, C. (1996). *Retoriikan valtakunta*. Vastapaino.
- Phillips, R. (2003). *Stakeholder Theory and Organizational Ethics*. Berrett-Koehler Publishers, Incorporated.
- Rey, C., Velasco, J. S. C. & Almandoz, J. (2019). The New Logic of Purpose Within the Organization. Teoksessa C. Rey, M. Bastons & P. Sotok (toim.), *Purpose-driven Organizations: Management ideas for a better world* (s. 3-16). Springer Nature. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-17674-7>
- Rey, C. Marimon, F. & Mas-Machuca, M. (2019). Key Factors in Purpose Internalization. *Purpose-driven organizations: Management ideas for a better world* (s. 87-96). Springer Nature. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-17674-7>
- Rey, C. & Baston, M. (2019). Three Dimensions of Purpose: Knowledge, Motivation, and Action. Teoksessa C. Rey, M. Bastons & P. Sotok (toim.), *Purpose-driven Organizations: Management ideas for a better world* (s. 29-42). Springer Nature. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-17674-7>
- Rey, C. & Malbašić, I. (2019). Harmonization of Personal and Organizational Purpose. Teoksessa C. Rey, M. Bastons & P. Sotok (toim.), *Purpose-driven Organizations: Management ideas for a better world* (s. 17-28). Springer Nature. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-17674-7>

1 Johdanto

Saavutettavuustutkimus on saanut alkunsa ihmisoikeusliikkeestä ja muodostunut vuosien varrella monitieteiseksi tutkimusalaksi (Şimon, Dejica, Fărcaşiu & Kilyeni 2022: 460). Yksi ala, jolla saavutettavuustutkimus on viime vuosina lisääntynyt huomattavasti, on käännöstiede. Tämä artikkeli on osa monitieteistä hanketta, jossa tutkitaan sosiaalialan asiakirjojen saavutettavuutta ja niiden intersemioottista eli merkkijärjestelmien välistä kääntämistä sarjakuvamuotoon¹. Tässä osatutkimuksessa tarkastelen hankkeessa sarjakuvaksi käännettyjen asiakirjojen kognitiivista saavutettavuutta.

Käännöstieteen kentällä saavutettavuutta tutkitaan usein viestinnän näkökulmasta. *Saavutettava viestintä* on osa *suunnittele kaikille -periaatetta*, jonka mukaan erityistarpeisiin vastaavat palvelut ja sisällöt sopivat myös niille, joilla ei ole erityistarpeita (Mastrogiuseppe, Span & Bortolotti 2022: 50; Ovaska, Aula & Majaranta 2005: 5). Viestintä on saavutettavaa, kun erilaisista lähtökohdista tulevat ihmiset pystyvät havaitsemaan, ymmärtämään, muistamaan ja hyväksymään sen sisällön (Hirvonen, Kinnunen & Tiittula 2020: 4; Maaß 2020: 20). Tarkastelen aihetta sosiaalialan kontekstissa, jossa viestinnän saavutettavuus on erityisen tärkeää, koska sillä on suuri merkitys ihmisten yhdenvertaisuuden ja osallisuuden toteutumisessa (esim. Kalliomaa-Puha, Ketola & Pitkäsalo 2023: 190; Şimon ym. 2022: 461). Aiemmassa tutkimuksessa on tunnistettu, että viranomais-toimintaan liittyvä viestintä on usein vaikeaselkoista (Kalliomaa-Puha ym. 2023: 190; Tiitlilä 2007a). Sen saavutettavuuden parantamiseen (esim. Kela 2023) ja tutkimiseen (esim. Suominen 2019; Vanjusov 2022) onkin alettu panostaa viime vuosina entistä enemmän.

Tässä artikkelissa tarkastelemani asiakirjat käsittelevät valvottuja tapaamisia, joita järjestää muun muassa Ensi- ja turvakotien liitto (ETKL). Sosiaaliviranomaiset voivat järjestää vanhemmalle ja lapselle valvottuja tapaamisia, jos vanhempi ei esimerkiksi päihdetai mielenterveysongelmien takia voi tavata lastaan turvallisesti ilman valvontaa. Tässä tarkastellussa palvelussa vanhempi ja lapsi viettävät aikaa järjestön toimipisteellä, ja tapaamispaikan työntekijä on koko ajan näkö- ja kuuloyhteydessä heihin. Toiminnassa on neljä keskeistä osapuolta: tapaamispaikan työntekijä eli ohjaaja, lapsi, tapaamispaikassa lastaan tapaava tapaajavanhempi (josta käytän myös lyhyempää nimitystä tapaaja) ja lapsen kanssa asuva lähivanhempi, joka voi olla lapsen biologinen tai sijaisvanhempi.

Kun tapaajavanhempi on aloittamassa valvotut tapaamiset, hän käy alkuhaastattelussa, jossa työntekijä käy tapaamispaikan säännöt läpi yhdessä hänen kanssaan. Myös lapsi ja lähivanhempi käyvät tutustumassa tapaamispaikkaan. Molempien vanhempien on

¹ Tutkimuksen aineisto on kerätty Sarjis-tutkimusryhmän Sanasta kuvaksi -hankkeessa.

- Sibai, O., Mimoun, L. & Boukis, A. (2021). Authenticating brand activism: Negotiating the boundaries of free speech to make a change. *Psychology & Marketing*, 38(10), 1651-1669. <https://doi.org/10.1002/mar.21477>
- S-ryhmä. (n.d.). *Arvot, strategia ja visio*. Saatavilla: <https://s-ryhma.fi/tietoa-meista/arvot-strategia-ja-visio> (lainattu 3.1.2023)
- UPM. (2023). *Toiminta-ajatus ja strategia*. Saatavilla: <https://www.upm.com/fi/tietoa-meista/toiminta-ajatus-ja-strategia/> (lainattu 3.1.2023)
- Valio. (n.d.). *Valio yrityksenä*. Saatavilla: <https://www.valio.fi/yritys/yritystieto/> (lainattu 3.1.2023)
- Valtioneuvoston kanslia. (2023). *Kestävän kehityksen tila -raportti*. Kestavakehitys.fi. Saatavilla: <https://kestavakehitys.fi/kestavan-kehityksen-tila-raportti> (lainattu 21.1.2023).
- Virsu, V. (2012). *Sitoutumisretoriikka yritysviestinnässä* [väitöskirja, Turun yliopisto]. UTUPub. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-4879-6>